

**TRANSFORMATION OF ANKARA BETWEEN 1935-1950 IN
RELATION WITH EVERYDAY LIFE AND LIVED SPATIALITY**

**A THESIS SUBMITTED TO
THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
OF
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY**

BY

SERPİL ÖZALOĞLU

**IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR
DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN
ARCHITECTURE**

JUNE 2006

Approval of the Graduate School of Natural and Applied Sciences

Prof. Dr.Canan Özgen
Director

I certify that this thesis satisfies all the requirements as a thesis for the degree of Doctor of Philosophy.

Assoc. Prof. Dr. Selahattin Önür
Head of the Department

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Doctor of Philosophy.

Assoc. Prof. Dr. Cânâ Bilsel
Supervisor

Examining Committee Members

Assoc. Prof. Dr. Sibel Kalaycıoğlu (METU-SOC.) _____

Assoc. Prof. Dr. Cânâ Bilsel (METU-ARCH.) _____

Assoc. Prof. Dr. Nur Çağlar (GAZİ-MİMARLIK) _____

Assist. Prof. Dr. T. Elvan Ergut (METU-ARCH.) _____

Assist. Prof. Dr. Nur Altınyıldız(BAHÇEŞEHİR-GSMT) _____

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Name, Last name : SERPİL ÖZALOĞLU

Signature :

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF ANKARA BETWEEN 1935-1950 IN RELATION WITH EVERYDAY LIFE AND LIVED SPATIALITY

Özaloğlu, Serpil

Ph.D. Department of Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Candaş Bilisel

June 2006, 393 pages

Being the capital of the young Republic, transformation of Ankara's urban environment into a modern one was one of the objectives of the Early Republican period. In the study, the transformation of urban culture is traced through everyday life of the inhabitants and lived spatiality in the new and old/traditional parts of the city.

Urban culture clearly manifests itself in urban public spaces by means of everyday life and lived spatiality. It is not only the elite but the humble income social groups which are the main agents/actors of the transforming urban culture. In Ankara, gradual appropriation of a modern life style takes place in the urban public spaces but these spaces do not have to be part of the grand narrative of nation-building. Cultural places (Sergievi, theaters, movie theaters, people's houses), recreation places (parks, coffee shops, restaurants), shopping areas, streets and boulevards, districts are spaces of everyday life and new spatial and bodily practices flourish in these spaces. The reality of the city shelters both the new/modern, the old, and the spontaneously developing urban environments which equally participated in the transformation process.

The research is based on memory in the study. Written documents, newspapers, literary constructions, memoirs and interviews with the old inhabitants of the city are the main sources. According to the analyses made on the obtained

data, Ankara was a fruitful medium for creation of a modern urban culture during the mentioned period and middle social groups were the main components of this transformation process.

Key words: Modernization, transformation, memory, lived spatiality, everyday life, bodily practices, middle social groups.

ÖZ

ANKARA’NIN GÜNLÜK YAŞAM VE MEKÂNSAL PRATİKLER AÇISINDAN DÖNÜŞÜMÜ: 1935-1950

Özaloğlu, Serpil

Doktora, Mimarlık Bölümü

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Cânâ Bilsel

Haziran 2006, 393 sayfa

Genç Cumhuriyet’in başkenti olan Ankara’da kentsel çevrenin modernleşmesi Erken Cumhuriyet Dönemi’nin hedeflerinden biriydi. Çalışmada kentsel kültürün dönüşümü, Ankaralıların günlük yaşamları ve mekansal pratikleri üzerinden araştırılmıştır. Bu araştırmada hem yeni hem de eski veya geleneksel mahalleler/meکانlar yer almıştır.

Kent kültürü, günlük yaşam ve mekansal pratikler aracılığıyla, kendini kentin kamusal alanlarında açıkça gösterir. Kent kültürünü dönüştürenler yalnızca elit bir kesim değil, mütevazı bir yaşam süren diğer toplumsal gruplardır da. Modern yaşam biçiminin yavaş yavaş benimsenmesi yalnızca ulus devleti kuruluş tarihinde yer alan meکانlar aracılığıyla olmaz. Kültürel meکانlar (Sergievi, tiyatrolar, sinemalar, halk evleri), eğlence/dinlenme yerleri (parklar, kahveler, restoranlar), çarşılar, “asfalt” ya da bulvarlar, mahalleler günlük yaşamın meکانlarıdır. Yeni mekansal ve bedensel pratikler buralarda yeşerir. Yeni/modern çevrelerin yanısıra, eski ve kendiliğinden gelişen bölgeler de dönüşüm sürecinde eşit derecede yer alır.

Araştırmada bellek temel olarak alınmıştır. Yazılı belgelerin yanısıra, gazetelerden, edebi kaynaklardan, anılardan ve 1935-50 arasında Ankara’da yaşamış eski Ankaralılarla yapılan söyleşilerden yararlanılmıştır. Yapılan analize göre Ankara, seçilen dönemde modern kentsel bir kültürün

yaratılabilmesine ya da var olanın modern bir kent kültürüne dönüştürülebilmesine olanak sağlayan bir ortam sunmaktadır. Bu kültürün yaratılmasında en büyük pay, orta sınıfa ait olduğunu söyleyebileceğimiz toplumsal gruplarıdır.

Anahtar kelimeler: Modernleşme, dönüşüm, bellek, mekansal pratikler, günlük yaşam, bedensel pratikler, orta sınıf toplumsal grupları.

To my son Alp

ACKNOWLEDGMENTS

I express sincere appreciation to my supervisor Assoc. Prof. Dr. C n  Bilsel for her guidance and insight throughout the research. I am also grateful for the constructive and to the point critiques of Assist. Prof. Dr. Nur Altinyildiz and Assist. Prof. Dr. T. Elvan Ergut. I owe a particular debt of gratitude to the 17 interviewees who agreed to give of their valuable time and eager to share their memories with me for the study. Thanks go to my colleagues and friends who, by some means or other, took part in the long process of making this study. Finally I would like to thank to Assoc. Prof. Dr. Nuri Merzi, who helped me at the critical phases of the thesis by giving necessary tactics to overcome the difficulties.

TABLE OF CONTENTS

PLAGIARISM	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZ	vi
ACKNOWLEDGEMENTS	ix
TABLE OF CONTENTS	x
LIST OF TABLES	xii
LIST OF FIGURES	xiv
CHAPTER	
1. INTRODUCTION	1
1.1. Theoretical Framework and the Principal Concepts of the Thesis	7
1.2. Everyday Life in Relation with Lived Spatiality, Public Urban Spaces and Bodily Practices: Urban Culture	7
1.2.1. Representational Spaces and Representations of Space	19
1.3. Bodily practices.....	21
1.4. Memory: Individual and Collective Memories and Their Relation to Space.....	22
1.5. Memory History Relationship: Relevance of the Use Of Memory as a Method of Historiography of Urban Space.....	33
1.6. Methodology of the Research and the Material Used.....	36
1.6.1. Interviews.....	39
1.6.2. Newspapers.....	44
1.6.3. Literary Sources and Published Memoirs.....	46
2. URBAN POPULATION AND THE OCCURENCE OF DAILY LIFE IN ANKARA	49
2.1. The Social Structure of Ankara in the Pre-Republican Period	49
2.2. Formation of Middle Social Groups	53

2.2.1. Social Groups in Ankara Between 1935-1950	56
2.2.2.The Population Characteristics and Life Standarts of the Middle Income Groups in Ankara According to Statistics.....	62
2.3. Occurence of Daily Life in Ankara	68
2.3.1. The Period of the Foundation of the Republic.....	70
2.3.2.The Period of 2nd World War: 1940s	72
3. TRACING OUT THE TRANSFORMATION OF EVERYDAY LIFE FROM THE SOURCES OF THE PERIOD (1935-1950)	75
3.1. Tracing out the Transformation of Everyday life in the Ulus Newspaper.....	75
3.1.1. An Attempt for Transforming Daily Life by Means of Nuclear Family Housing : Modern Housing	77
3.1.2. An Attempt for the Creation of Public Spaces for the Flourishing of Public Life: Modern Public Buildings	90
3.2. Delve of the Ulus Newspaper : Sub Systems in Urban Life: Traditional Service Sectors in the City	100
3.2.1. Lived Spatiality: Depictions from a New District (Modern Part) of the City: Cebeci	115
3.2.2. Lived spatiality; Depictions from an Old District and a Spontaneously Developed Districts of the City:The Jewish and Telsiz Districts.....	118
3.3. Public Life in Ankara in the Newspaper Delve.....	124
4. INDIVIDUAL AND COLLECTIVE MEMORIES: INTERVIEWS	131
4.1. Topography of Urban Spaces in Memories: Old and New Districts	133
4.2. Locii in Memory	134
4.2.1. Childhood Memories	134
4.2.2. Locii in Memory: Public Parks and Outdoor	

Recreation Spaces	139
4.2.3. Locii in Memory : Places for Commercial activity	147
4.2.4. Locii in Memory: Public Places for Cultural Activities and Entertainment	152
4.2.4.1. Public Places for Culture and Entertainment	154
4.2.4.2. Restaurants, Cafés, Patisseries	165
4.2.4.3. Two Locii in Memories: Karpıç and Üç Nal	167
4.3. Strolling in the City as Bodily Practice	178
4.4. Gender Differentiation in Spatial Practices: Women in the City and Public Places	185
4.5. Concluding Remarks on Lived Spatiality in Ankara	191
5. LITERARY CONSTRUCTIONS OF SOCIAL SPACE IN ANKARA: THREE NOVELS	193
5.1. “Ankara”, Yakup Kadri Karaosmanoğlu	194
5.2. “Ayaşlı ve Kiracıları”, Memduh Şevket Esendal	201
5.3. “Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla”, Mehmed Kemal	209
6. CONCLUSION	214
6.1. Recurrent Spaces in Memories	215
6.2. Ulus and its Surroundings: Representational Spaces and Spaces of Representation	218
6.3. Literary Constructions	219
6.4. Sub-Systems in Urban Life: Spaces of Resistance and Appropriation	221
7. REFERENCES	226
8. APPENDICES	234
Appendix A: Questionnaire	234
Appendix B: Interviewee Profile	237
Appendix C: Services provided in Ankara (C.Kutay, Ulus: 4 3 1939)	238

Appendix D: Enumeration of the salaried (bareme dahil) civil servants (Kutay: Ulus 4 10 1938)	240
Appendix E: Interviews	241
Appendix F: Map of Ankara in 1946	392
Vita	393

LIST OF TABLES

TABLES

Table 1 Total Number of Shelters in Ankara in 1935	63
Table 2 The Profile of the Inhabitants According to Professional Occupation in Ankara in 1939.....	64
Table 3 The Scale of Salaries of Middle Class Civil Servants	66
Table 4 Number of Entertainment Places in İstanbul in 1937	67
Table 5 Number of Entertainment Places in Ankara in 1937	67
Table 6 Interviewee profile	237
Table 7 Services Provided in Ankara	238
Table 8 Services Provided in Ankara: Another Interpretation	238
Table 9 Services Provided in İstanbul	238
Table 10 Services Provided in İzmir	239
Table 11 Enumeration of the salaried (bareme dahil) civil servants	240

LIST OF FIGURES

FIGURES

Figure 1 Example of a Modern House, Ulus: 12 Sonkanun 1935	78
Figure 2a,b Views of a Modern House, Ulus:12 sonkanun 1935	78
Figure 2c Plan of a Modern House, Ulus: 12 sonkanun 1935	79
Figure 3a Plan of a Modern House, Ulus 19 sonkanun 1935	79
Figure 3b View of a modern house, Ulus 19 sonkanun 1935	80
Figure 3c View of a Modern House, Ulus 19 sonkanun 1935	80
Figure 3d View of a Modern House, Ulus 19 sonkanun 1935	80
Figure 4a, 4b, 4c Modern Kindergartens, Ulus: 5 5 1935	83
Figure 5a, 5b, 5c Open Air Schools, Ulus: 11 6 1935	84
Figure 6 Atatürk Boulevard, Ulus: 23 8 1935	85
Figure 7,8 Views from a Modern House, Ulus: 28 9 1935	85
Figure 9a Types of Cooperative Housing, Jansen, Ulus: 9 11 1935	87
Figure 9b Site view of Cooperative Housing, Jansen, 1935	87
Figure 10a Plan of Bahçelievler Cooperative Housing, Jansen, Ulus: 10 5 1936	89
Figure 10b, 10c Site and Facade Views of Bahçelievler Cooperative Housing, Jansen Ulus: 10 5 1936	89
Figure 11 Ministry of Interior Affairs and Ministry of Finance, Ulus: 24 5 1935	91
Figure 12 Gazi Eğitim Enstitüsü, Ulus: 13 7 1935	92
Figure 13 The New Train Station, Ulus: 17 7 1935	92
Figure 14 The Stadium, Ulus: 20 9 1935	93

Figure 15 “Halkevi” Buildings (People’s Houses); Examples of Modern Architecture, Ulus: 23 2 1936	95
Figure 16a Sümerbank Under Construction, Ulus: 11 5 1937	96
Figure 16b Sümerbank under construction, Ulus: 28 8 1937	96
Figure 17 The Train Station, Under Construction, Ulus: 13 5 1937	97
Figure 18 Devlet Mahallesi (Ministeries Quarter), Ulus: 17 6 1936	98
Figure 19a İ.İnönü Enstitüsü (Institute for Girls), Ulus: 8 3 1938	98
Figure 19b İ.İnönü Enstitüsü (Institute for Girls), Ulus: 8 3 1938	99
Figure 20a,20b,20c, A third Class Coffee House, Ulus: 25 sonkanun 1935 ..	102
Figure 21a A First Class Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935	108
Figure 21b A Restaurant, Ulus: 27 Sonkanun 1935	108
Figure 21c A Tripe and “Piyaz” Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935	109
Figure 21d A Tripe and “Piyaz” Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935	109
Figure 22a A First Class Hotel, Ulus: 29 Sonkanun 1935	110
Figure 22b A Second Class Hotel, Ulus: 29 Sonkanun 1935	110
Figure 22c A Third Class Hotel, Ulus: 29 Sonkanun 1935	110
Figure 23a Sewing tailors, Ulus: 3 2 1935	112
Figure 23b Merchant Tailors, Ulus: 3 2 1935	112
Figure 23c Ready-made Sellers, Ulus: 3 2 1935	112
Figure 24 Barbers, Ulus: 30 sonkanun 1935	114
Figure 25 “Kaptıkaçtı” (Taxis for Public Transport), Ulus:19 2 1935	114
Figure 26, Young Girls Strolling on the “Asfalt”, Ulus: 15 7 1937	116
Figure 27a Telsiz District, Ulus, 11 10 1938	121
Figure 27b Telsiz District, Ulus: 11 10 1938	121
Figure 27c Telsiz District, Ulus: 11 10 1938	122

Figure 28 Rental Houses, Ulus: 4 10 1938	126
Figure 29a,b Hacettepe Park, in 1951, Photographs of Interviewees	142
Figure 29a Construction of New Shops in Ulus Commercial Area, Ulus 23 7 1943	147
Figure 29b Advertisements for Women in the Newspaper, Ulus: 23 8 1944	148
Figure 29c Advertisements for Women in the Newspaper, Ulus 31 8 1947	148
Figure 29d Advertisement of Modern Çarşı (Modern shopping area), Ulus 31 5 1948	149
Figure 30a Advertisement of Imported Goods for Women, Ulus 27 2 1949	151
Figure 30b Advertisement of the Florist, Ulus 8 3 1935	152
Figure 31 Advertisement of a Garden Party in Bomonti Bahçesi, Ulus 25 6 1948	155
Figure 32 Advertisement of People’s Houses Theater, Ulus 8 3 1935	157
Figure 33a Poetry session at Faculty of Law, Ulus 25 12 1948	159
Figure 33b A Tea Party at Ankara High School for Girls, Ulus 27 3 1938	159
Figure 34a Advertisement of Akba Publishing House, Ulus 6 10 1943	160
Figure 34b Advertisement of Berkalp Publishing House, Ulus 5 1 1945 ...	160
Figure 35 Advertisement of Movies at Three Movie Theaters, Ulus 13 5 1939	163
Figure 36 Advertisement of a “Cambazhane” (a Circus Like Traditional Entertainment Place), Ulus 1 10 1947	164
Figure 37 Advertisement of Tabarin Bar, Ulus 9 5 1946	165
Figure 38 Advertisement of the Opening of Üç Nal restaurant, Ulus 19 5 1946	171
Figure 39a Strolling on the Streets, Ulus 10 6 1938	178

Figure 39b Strolling on the Streets, Ulus 10 6 1938	179
Figure 40 Street Coffee Houses, Ulus 10 6 1938	179
Figure 41 Map of Ankara in 1946	392

CHAPTER 1

INTRODUCTION

The aim of this study is to understand various dimensions of the transformation of urban culture through socio-spatial practices in Ankara between 1935-1950. In this respect, the concepts of everyday life and lived spatiality are examined to understand the formation of a modern urban culture through the interaction between public spaces and the inhabitants; and the effect of modernism discourse of the period on the everyday life of the inhabitants, and their social practices in new public spaces and residential areas. Additionally, the study aims at analyzing such socio-spatial practices in the already existing traditionally or spontaneously formed districts the new ones.

The urban population of Ankara of the period consists of the elite, the middle social groups and the lower income groups. The elite is eager to modernize their lives in terms of life style and manners. They prefer to live in the new districts of the city, pass their leisure in the new entertainment and cultural places. The elite is a higher income group and mostly they are well educated. The middle income groups at various levels live in an in-between situation. The present research focuses in the socio-spatial practices of these groups as they constitute the majority of the urban population and their life styles could be a determining parameter while evaluating whether there has been an ungoing transformation in the city in favor of a modern culture.

In this study, the two main concepts, everyday life and lived spatiality are defined with reference to H.Lefebvre's definitions. Yet, the definitions of Lefebvre have to be adapted to the context of the research because the modern society paradigm of industrially developed countries does not fit to the society of the young Republican Turkey. Everyday life has two definitions in Lefebvre's work. The first one is an imposed model by the power/state hence the bourgeois class on the working class of the society to modify their both

private and public lives. Private life is defined by family life. Public life is professional life/working hours and the leisure. The definition of the “routine” of people’s everyday life is made in a capitalist system or bureaucratically oriented consumer societies by Lefebvre. These are taken from the Critique of Everyday Life (1991a), partly from Writings on Cities (2000), and The Production of Space (1991b). However there is another definition of everyday life and lived spatiality in La Vie Quotidienne dans le Monde Moderne (Modern Dünyada Gündelik Hayat: 1998). In the second definition, all the inhabitants of the city is the main denominator that constitutes the urban life and culture as a whole, with all social groups. In this definition, both the routine and everyday life in the city change meaning. There is a resistance of people to the imposed system (which is also one of the claims of M.de Certeau in The Practice of Everyday Life, 1988) and desires of individuals, spontaneous happenings in public places and all these can not be systematized. According to this definition, everyday life does not have a definite structure so it is difficult to analyze and classify things which take place in everyday life. According to Lefebvre this is what transforms, changes and makes modern urban culture. Lived spatiality is also defined as the whole spatial practices and social relations which take place in urban public spaces. When he mentions the “whole” he mentions also of a “discourse” which binds the seemingly unrelated, unstructured events to relate the social and physical environments or urban events. In the context of 1930s and 1940s Ankara the dominant discourse is modernism. In the study, everyday life is the ordinary life of the inhabitants which are divided into three categories in terms of time and space: private or family life, professional life and the leisure. This categorization is combined with spatial practices and analyzed through practices in public or urban spaces.

The private realm and public realm of the inhabitants are sharply divided into two spatially, but we could observe also oscillating life styles which would satisfy in-between situations between being modern and traditional, covered in the two realms. In the study, when necessary, in relation with the criteria of

transformation of urban culture into a modern one, private realm becomes the object of the analysis as well.

In this respect, public environments are meaningful spaces for the analysis of everyday life because public spaces are places where the inhabitants of a city meet, and the story of an urban life proliferates.

Urban public environments are potentially fruitful places in understanding the interaction between people and physical environments in terms of bodily practices.

Urban culture and urban life are significant parameters (in addition to economic and political parameters) of the process of social transformation and change.

Researches conducted on the relationship between memory and history and also types of memory, their relationships and contradictions, give us valuable information on the structure of knowledge. In the study, individual memories of the interviewees make part of their social frameworks and the collective memory(ies) which will lead to the information on socio-spatial practices.

In this framework, the first chapter, which is introduction, comprises the problematique, theoretical framework and the methodology of the study.

In the first part of the second chapter, the characteristics of urban the population of Ankara starting from the pre-republican period are investigated. It is generally accepted by the historians that the process of cultural transformation starts with the Westernization of the Ottoman Empire since the 18th century and in addition to the administrative reforms, a horizontal interaction between the citizens activates acculturation by means of consumer products which had effects on people's manners in their daily lives. The extensions of this process are institutionalized after the foundation of the

Republic. Therefore the formation of social groups in relation with the late Ottoman times in Ankara after the Revolution is briefly studied in order to understand the existing social structure at the beginning of the studied period.

In the second part of the second chapter, the occurrence of daily life in Ankara, during the Early Republican period and Second World War are described through memoirs. The occurrence of daily life is examined with relation to modernization. The routine imposed by the state by work hours, regulation of the opening and closing hours of the shops is emphasized as modernizing agents, and the routine which comes from traditions in terms of ceremonial events and celebrations is also emphasized as a medium of in-between situations. The new public and urban spaces, social organizations, introduction of new entertainment and cultural spaces are significant for this study to follow the behaviour patterns of the inhabitants through spatial practices. In the 1940s, whether the clues of institutionalization of life style had its effects on spatial practices is examined.

In the third chapter, the transformation of everyday life is traced out from the sources of the period. In the Ulus Newspaper, which was an Ankara based newspaper, the city is reported by all means to the inhabitants. News to transform both the private and public lives of the inhabitants into a modern one are examined to find out if the criteria of modernism in the newspaper fit with the assumptions in the study. The newspaper is also used as a source to investigate the proportion of the urban population who lived in the newly designed modern urban districts. By means of the news about the modern public buildings which were abundantly published in the newspaper, clues concerning the wish of the state to modernize the life styles of the inhabitants are investigated in a descriptive manner. The relation of the clues which are obtained from this part of this chapter are compared with the locii in the memories of the inhabitants to find out the effects of the discourse of modernism which used both public and residential spaces as the main transforming agents of urban culture.

In the second part of the third chapter, some of the service sectors, or the sub-systems which generate public spaces in the city are examined. The spaces like coffee houses, restaurants, barbers, tailors, hotels help us in the study to investigate on the characteristics of urban people through spatial practices which will be compared with the memories of the interviewees.

In the third part of this chapter, one new, one traditional and one spontaneously developed districts are examined through the articles. This is to investigate the public life in these districts in the public spaces of these districts to find out the clues regarding the transformation of urban culture through socio-spatial practices.

In the fourth chapter, the individuals' memories are analyzed under the themes of childhood memories, which are about district life and public spaces, which can be traced out in the newspaper delve as well, to find out whether the findings are contradictory or supporting each other; public parks and outdoor recreation areas; places for commercial activities and places for cultural activities and entertainment. Then clues on bodily practices or behaviour patterns are investigated through strolling in the city and women practicing urban places in the city. The analysis is made through the criteria of the discourse of modernism which used both public and residential spaces as the main transforming agents of urban culture in the articles of the newspaper. This directs the study to the criteria of lived spatiality. To be an individual in an urban environment without having the constraints of a traditional social web is the first criterion. To practice social urban/public spaces without being under the control of the family, neighbors or other traditional social relations is a manifestation of modern individual behavior. To participate in urban entertainment, cultural places regardless of income level is another criterion.

In the fifth chapter, literary constructions are analyzed through three selected novels on Ankara, to combine the findings from the newspaper delve and the

interviewees' memories. The characteristics of the urban population and of the urban and private spaces which are described in the novels help us to grasp the characteristics of the transformation period within the boundaries of the discourse of modernism. The novels are about the transformation of both the urban culture and the physical environment.

The sixth chapter is conclusion. In the first part of the conclusion the ruptures, continuities and novelties in the everyday life are discussed under the title of "absences in the grand narrative of nation building." In the second part, in-between-situations in public and private spheres which are summarized with a comparison between the discourse of modernism (in the newspaper) and the reality in the newspaper. The discussion of the future perspective of this study is the last part of the conclusion chapter.

The criteria of the modernization of the society is obtained from the lived spatiality in the spaces of leisure, recreation, culture, shopping places and community life in the districts. Criteria of being a modern individual are hidden in the key words of familiarity, triviality, mundane and ordinary (things in everyday life), fragmented (identities, lives), ambiguity. Criteria of modernization of individuals' life styles with respect to lived spatiality are as written three paragraphs above: To be an individual in an urban environment without having the constraints of a traditional social web; to practice the social urban/public spaces without being under the control of the family, neighbors or other traditional social relations, to participate in urban entertainments, cultural places regardless of income level are manifestations of modern individual behavior.

The period of the study between 1935 and 1950 is a critical period in terms of the construction of Ankara as a modern city. Until mid-1930's, In many different fields (political, social, economic, cultural) it is the stirrings, hurry and excitement of the foundation of a new republic. Then new institutions start to be established according to the vision of the leaders or cadres of the

revolution. The process of taming and appropriation starts in the society in this period as it is also understood from the interviews. In 1950 Democratic Party wins the elections. It is the first elections after the passage to multi-party democracy. In the memories of the interviewees this year was a turning point in the history of their personal lives in relation with changing comfort conditions in urban life. Therefore it would be an appropriate period for understanding various dimensions of the concept transformation of urban culture through socio-spatial practices in Ankara.

1.1. Theoretical Framework and the Principal Concepts of the Thesis

The theoretical framework is based on the interaction of the following: The first is everyday life as discussed by Henri Lefebvre in *La Vie Quotidienne dans le Monde Moderne* (1968; *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, 1998) and *Critique of Everyday Life* (1991a), second is the history -memory relationship, as discussed by Maurice Halbwachs (1992, 1997), Michel de Certeau (1988), Jacques Le Goff (1988); third is the bodily practices as discussed in the previous two sources and by Patrick H. Hutton in *History as an Art of Memory* (1993). These three subjects will be referred to while discussing lived spatiality in the context of transformation of urban culture in 1930s, 1940s and the beginning of 1950s in Ankara.

1.2. Everyday Life in Relation with Lived Spatiality, Public Urban Spaces and Bodily Practices: Urban Culture

The approach of treating subjects with contrasting dualities does not give permission for understanding transformation processes which comprehend in between situations, such as a family that has a traditional life style, using traditional entertainment public places but also its members going to cinema (which is a new practice in 1930s and 1940s). Going out to watch a movie means, for the members of the family, to be with many people whom they do not know, in the same place, side by side, at least for two hours a week or

every two weeks. It is different than the traditional type of entertainment places where people come together with relatives and neighbours, where usually there is a gender differentiation except the children. This situation is also one of the starting points of acculturation which creates in-between situations which does not fit to any kind of classification within the constructs based on contrasting duality, such as modern/traditional. The locus of acculturation here is the social space of the movie theater. However, evaluations and analyses based on dualities prevail ruptures and changes in opposition to continuities in urban life. In-between situations are disregarded. Ruptures which seem to be the consequence of revolutions negate the process of gradual transformation. However if change is evaluated in terms of experience of space which comprises the practice of everyday life in public places, we still see the clues of a gradual transformation process; in other words, breaks and ruptures can not happen immediately because of the continuation of habitual attitudes of people which are nourished by collective and individual memory(ies).

According to Lefebvre, lived experience is everyday relations between human beings.

(...) the new society, the new life can only be defined concretely on the level of everyday life, as a system of changes in what can be called lived experience. Now, half a century of historical upheavals have taught us that everyday relations between men –‘lived experience’- change more slowly than the structure of the State. And in a different way, at a different rate. Thus in the history of societies modifications in the different sectors take place unevenly, some ahead of their times, others lagging behind. The fact that one sector is ahead does not mean that there is immediate progress in another. And vice versa. According to the productive and technical forces, certain social needs arise in bourgeois society which capitalism is unable to satisfy; they modify everyday life in a positive way, while at the same time introducing negative elements such as dissatisfaction, disappointment, alienation. (Lefebvre: 1991a: p.49).

When we are dealing with the lived experience and consequently lived spatiality of a certain urban environment within a certain time period in the past, it means that we are dealing with collective and individual memories too.

Lived experience takes place in a physical environment which creates a context for individual and collective memories. Space is the locus for reconstructing both the collective and individual memories.

In my opinion, the transformation process comprehends many dimensions of everyday life in relation to experience of public space:

1. Memory of the individual (as part of the collective memory);
2. Memory of the place/space (which have the information of the past, knowledge concerning the past);
3. The reality of the present in terms of experience of individuals.

The relationship between space and formation of memories is defined when the definition of space is not taken only as physical but also social space. The physical aspects of space consist of spatial configurations, stylistic issues, technical and aesthetic aspects of its architecture. According to Halbwachs, physical aspects of space are forms and colours and everything we perceive around us. But he finds this definition primitive and continues that a space contains the memories of events which have taken place there (Halbwachs:1997, p. 209, 211). According to him, geometrical space plays a role which does not belong to the present time, because it is durable, unchangeable through time. Therefore there is no other reality which changes less than a physical space. That's why we do not always perceive its presence. But a space offers the best favorable conditions for memories to be conserved; and for collective thought to be formed and represented. It is placed out of *durée* [duration] by its social aspect. (Chevalier: 1969: p.214). Social space has necessarily a defined period of time. In case of absence of social space, a society will not find a base to found its identity on (Chevalier: 1969 p. 273). Parallel to this assertion, according to M. de Certeau, "(...) space is a practiced place. Thus the street geometrically defined by urban planning is transformed into space by walkers. In the same way, an act of reading is the space produced by the practice of a particular place." (1984: p.117). In addition to that, according to Certeau,

Every story is a travel story – a spatial practice. For this reason, spatial practices concern everyday tactics which are part of them. From the

alphabet of spatial indication (“It’s to the right,” “Take left”), which is the beginning of a story, and the the rest of it is written by footsteps, to the daily “news” (“Guess who I met at the bakery?”), television news reports (“Teheran: Khomeini is becoming increasingly isolated ...”), legends (Cindirellas living in hovels), and stories that are told (memories and fiction of adventures, simultaneously producing geographies of action and drifting into the common places of an order, do not merely constitute a “supplement” to pedestrian enunciations and rhetorics. (De Certeau: 1984, p. 115-116).

In The Production of Space Lefebvre calls for a critique of space. He notes how the privileging of the image has led to an impoverished understanding of space, turning social space into a fetishised abstraction. The image ‘kills’ and cannot account for the richness of lived experience. Architects, in Lefebvre’s eyes are complicit within the whole alienating nature of contemporary existence. Not only are architects dominated by the dictates of bourgeois capitalism, but with their abstracted methods of representation they have reduced the world to a domain of blue-prints. Lefebvre calls instead for a restoration of concern for the body. Space should be experienced through all the senses. Nor can it be captured by the ‘codifying approach of semiology’. ‘What we are concerned with here’ Lefebvre observes, is not texts but texture. (Leach: 1996)

In the author’s opinion, in addition to the definitions of space above which are quoted from Halbwachs, de Certeau and Lefebvre, the active participation of users also have an influence on transforming the space to a modern or a traditional one regardless of its architectural style. Space does exist by itself in absolute geometric, stylistic, and other physical terms but reproduction of its existence in terms of social space depends on the users. If it is being experienced socially, at this point, analysis of the users’ everyday life becomes unavoidable for the analysis of the physical (urban/architectural) space and which may lead to in the beginning of a new possible discourse. This aspect is important from two points of view:

1. Public environments are meaningful spaces for the analysis of everyday life because public spaces are places where the inhabitants of a city meet, and where the story of a city life proliferates. Simultaneous collective memories regarding the urban life are founded / rooted in public urban spaces. Interaction of different social groups and strata take place in public spaces.

2. Urban public environments are potentially fruitful places in understanding the interaction between people and physical environments in terms of everyday/urban life. Referring to oral and written memories makes it easier to clarify the effect of physical space on social transformation mechanisms. It is the context of the transition period which determines the situation in terms of suppressing the past or being in harmony with it.

According to Lefebvre, the whole (social classes and the strata with various cultural backgrounds) remain standing by means of a key stone (discourse) and a base (everyday life). Therefore everyday life of the inhabitants of the city will give us clues about the urban culture of the period. Urban culture, in terms of experience of space and time, does not have a linear continuity, according to Lefebvre (Writings on Cities, 1996), it is the collection of specific moments in time. Everyday life in the city is the collection of specific moments in time. In modern times, individuals in the city have fragmented lives, according to Lefebvre. Fragmented life has two meanings. The first one is related with the division of labour. The second one is the division of everyday life by work, family life and leisure. According to H.Lefebvre work, leisure and family life make up a whole which we can call a 'global structure' or 'totality' on condition that we emphasize its historical, shifting, transitory nature.... (1991a: p.42). The three aspects complement each other in anyone's life. The first one is the consequence of industrial revolution and the new economic order –capitalism, which resulted in the creation of fragmented identities of the users also. As the new/modern life style and the traditional culture create contradictions in daily life, the contradictions also bring forth a whole which have continuities and ruptures in terms of usage of spaces. In the thesis memories about the use of some public spaces by the interviewees are captured moments in their everyday lives.

Texts concerning everyday life give us a loosely woven structure. According to Lefebvre (1968, 1998), everyday life is directly related with urban life because

it is the only and “perfect” system which is hidden under other systems that are the targets of systematizing thought and structuring action. Urban life can neither be explained by an economic system (industrial production and the definition which is based on its organization), nor by a bureaucratic rationality (city planning). If it has to be repeated, the whole (social classes and the groups, various ethnic and age groups) remain standing by means of a key stone (discourse) and a base (everyday life). While discovering the daily situations, it is assumed that there exists the capacity of intervention on the routine of everyday life by personal initiative, possibility of change (of the situation/s) without being dependent on any institution which rationalizes and plans. According to Lefebvre, everyday life is a work [of art]; an activity which knows and comprehends itself; which reproduces its own conditions; which harmonizes these conditions and its nature (body, wish, time, space). In everyday life, desires/wishes are traced; yet it is not a system which has a consistent integrity. Daily life does not have an integral consistency to be a system as an ideology in the past. It is not possible to define dayliness as a coherent, comprehensive system. Such a system has to manifest itself in practice; in order to think daily life as a system, this system has to be structured and has to be a close circuit. This is an unlucky theory because it collapses at the moment that it manifests itself as a system. It is a conglomeration of elements in everyday life to which we try to attribute meaning, yet is conglomeration of elements of no meaning. If the group(s) are transformed into (an)other one(s) other than the existing one(s), then it (they) can have a meaning. In sum, constitution of a meaningful theoretical and practical system with the details of daily life is not possible. If there is no system, then there has to be many subsystems (fashion, tourism, culture, sexuality, erotism, etc.,). Inbetween these sub-systems, there exist voids, cavities, idle clouds...These are the “residing” systems. Residing systems go up to a point that the concepts of “problematique,” “questioning” and “opening to discussion” are used only to support a system which consists of only words. To explain this Lefebvre gives an example: if cookery becomes a subsystem, then it loses its local, artisanal and a qualified, family production status depending on oral recepies. It

becomes a formal, specialized activity. It becomes a subject for books, for gastronomic guides, for hierarchy of spaces and foods. It is transformed into a pretext for the rituals of politeness. Yet by protecting its specificity to belonging to a locality which is specific to the “house” it saves itself from being systematized in large measure. (Lefebvre: 1996, p.100-102). In this context, culture (culture of everyday life consequently urban life) is also a consumer product. Then the city is consumed with joy/pleasure.

In the thesis, the interviews are analyzed by the help of some criteria, as will be mentioned, in relation with the reproduction of urban culture in everyday life. Everyday life is included within the content of ambiguity. Forms organize daily life simultaneously and are reflected to/on the everyday life but they can not reduce and institutionalize it. Everyday life is the time of desire, it is extinguishment and rebirth. The routine and everyday life are two different things for Lefebvre, and urban life is an effective resistance to the routine [the routine here is the form and rhythm of life style which is offered/imposed to the inhabitant by the system of the state, bureaucracy. Such societies in modern times are called bureaucratically oriented consumer societies].

The rhythm of everyday life changes according to its definition. If it is taken as the rhythm of the routine during the week, one day is divided into work time and home/family time, and the weekends are for leisure. Lefebvre criticizes this division which is an outcome of modernity. The routine of everyday life, as Lefebvre defines it, is imposed by the authority [state] to the working social classes. According to him everyday life is a conscious or unconscious revolt to the institutionalized way of living in the city, and it becomes an art of living. Then “ambiguity is an essential category of everyday life. It never exhausts its reality; from the ambiguity to consciousness and situations spring forth actions, events, results, without warning.” (Lefebvre: 1991a, Critique of Everyday Life, p.18). In the thesis, the themes (e.g. entertainment, street life) under which the analysis is made, inform us about the presence of certain rhythms depending on the routine of daily life, and other recurrent activities which are infrequent; for

example, concerning types of entertainment, street life, which brings the concept of ambiguity into mind.

There are some key words which are defined by Lefebvre in the Critique of Everyday Life that can be used to expand the concept of daily life: Familiarity, triviality, mundane and ordinary (things in everyday life), fragmented (identities, lives), ambiguity which will help us for the analysis.

The first two terms familiarity and triviality are explained by Lefebvre through the analysis of Chaplin's feature films and Brecht's play about Galileo. In Chaplin's movies, the bourgeois world, "as necessarily as it produces machines and men-machines deviants – its reverse image: The Tramp." Through the Tramp character and his relation to the bourgeois-capitalist world, the problem of alienation of the individual in this world is attacked. According to Lefebvre, by using reverse image, Chaplin's "critique of everyday life takes the form of a living, dialectical pair: on the one hand, 'modern times' (with everything they entail: bourgeoisie, capitalism, techniques and technicity, etc.) and on the other, the Tramp. The tramp turns the mythical image of modern man upside down: "poor but full of vitality – weak but strong – ruthlessly seeking money, work, prestige, but also love and happiness" (1991a: p.13). This character (Lefebvre calls "type" instead of character) has his roots deep in everyday life. Then the image of the "myth" becomes something ordinary. Lefebvre discusses that,

(...) the most extraordinary things are also the most everyday; the strangest things are often the most trivial, the current notion of the 'mythical' is an illusory reflection of this fact. Once separated from its context, i.e. from how it is interpreted and from the things which reinforce it while at the same time making it bearable – once presented in all its triviality, i.e. in all that makes it trivial, suffocating, oppressive – the trivial becomes extraordinary, and the habitual becomes 'mythical' (1991a, p.13).

Once the critique of everyday life becomes the critique of form of living, then it is possible to adapt this analysis to every category of everyday life (private, professional, leisure) in terms of the ordinary in the study. The encounter of the

individual with other individuals, the new tools of the modern world, with the new activities, spaces, instruments, etc., become the subject of analysis within the boundaries of everyday life.

In Brecht's epic theater, the distance consciously created between the play and the spectators is the source of alienation of the spectator to the characters/heros and events which pass in the play. The point here is that the spectator "disalienates himself in and through the consciousness of alienation" (p.23). In Danton's death, the author means this also by grounding the tragedy of death in the irremediable triviality of everyday life:

Danton: Time loses us. – This is very tedious –we put the shirt on first, then we pull the trousers up over it, and every night we crawl into bed, and every morning we crawl out again, and we always put down in front of the other. And it doesn't look as if it is ever going to be any different. (p.24, 1991).

The term familiarity is one of the faces of alienation in Lefebvre's terminology. The symbol of familiarity is a mask. A mask hides the differences, makes the individual look like another one than the real one. We should look and see the underneath (of the mask) to reveal the reality:

We live on familiar terms with people in our own family, our own milieu, our own class. This constant impression of *familiarity* makes us think that we know them, that their outlines are defined for us, and that they see themselves as having those same outlines. We define them and we judge them. We can identify ourselves with them or exclude them from our world. But the familiar is not necessarily the known. As Hegel said in a sentence which could well serve as an epigraph for the Critique of Everyday Life, familiarity, what is familiar, conceals human beings and makes them difficult to know by giving them a mask we can recognize, a mask that is merely the lack of something. And yet familiarity (mine with other people, other people's with me) is by no means an illusion. It is real and part of reality. (Lefebvre: 1991a, p.14-15).

Under the term familiarity, we should look for the hidden differentiations in terms of experience of urban spaces. For example two families going out for a walk in the city end up in an urban park. If we evaluate this only from the point

of view of visiting a tamed, designed urban green environment to pass leisure time by a family, then we can call this as a modern way of using urban public environment. This is a familiar activity. However if one of the families uses the park to sit on the benches and look around and to have a drink as to have tea or coffee while having a small talk in between, or having their children played in the children's playing ground, etc., and if the other family uses the park as a picnic area, sitting on the grass and having barbecue, these are hidden differences under the concept of "public using urban green areas" and show us culturally and socially different backgrounds of the families.

The mundane or ordinary becomes the subject of art and philosophy after 18th century, with the beginning of Modern times. Therefore the lived spatiality is directly related with the usage of urban and public places by whoever uses these places:

Throughout history, criticism of everyday life has been carried on in a number of ways: by philosophy and contemplation, dream and art, violent political or warlike action. By flight and escape. These criticisms have a common element: they were the work of particularly gifted, lucid and active *individuals* (the philosopher, the poet, etc.). However, this lucidity or activeness concealed an appearance or an illusion, and therefore a hidden, deeper reality. In truth their work belonged to a time and a class whose ideas were thus raised above the everyday onto the level of the exceptional and the dominant. Hence the criticism of everyday life was in fact *a criticism of other classes*, and for the most part found its expression in contempt for productive labour; at best criticized the life of the dominant class in the name of transcendental philosophy or dogma, which nevertheless still belonged to that class. This is how we must understand the criticism of the world and the 'mundane' carried out from the Middle Ages until the era – the bourgeois 18th century – when the 'mundane' element burst out into art and philosophy. (Lefebvre: 1991a, p.29).

Mundane signifies in this study the ordinary, daily, worldly, earth bounded events which create life styles of the individuals, define their preferences in relation with their everyday life and lived spatiality.

Fragmented life has already been explained in two categories: division of labour, division of everyday life. H.Lefebvre takes the second one as a whole. These divisions result in fragmented identities of the individuals. For example, at work, an individual may conduct a modern life style in terms of gender relations, use of space and bodily practices; whereas at home the same individual may lead a very conservative and traditional life style in terms of gender relations, use of space and bodily practices. If the same individual has political views which are different than the one of the family circle and if he/she has not the courage to express them under the patriarchal relations or pressure, he/she would try to find a more appropriate medium which would be outside the family or neighbourhood circle, to freely express himself/herself. These facts create fragmented identities. The new/modern life style and the traditional culture create contradictions in daily life, yet, the contradictions also bring forth a whole which have continuities and ruptures in terms of experience of spaces.

Obscurity in the very concept of everyday life. Where is it to be found? In work or in leisure? In family life and in the moments 'lived' outside of culture? ... Everydaylife involves all three elements, all three aspects. It is their unity and totality, and, it determines the concrete individual. And yet this answer is not entirely satisfactory. Where does the living contact between the concrete individual man and other human beings operate? In fragmented labour? In family life? In leisure? Where is it acted out in the most concrete way? ... (Lefebvre: 1991a, p.31).

In the thesis, under the light of above explanations, the definition of everyday life is sometimes related to the routine, sometimes a revolt against the routine which takes place in urban life consciously or unconsciously. It is related with the social groups to which the interviewees, the hero(es) of written memoirs, heroes of the news of Ulus Gazetesi (newspaper) and three novels, Ankara, Ayaşlı ve Kiracıları, Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla belong. Because the conduct of everyday life changes in the way that the individual passes his/her everyday life; or in which sector he/she works, whether he/she is an artist, man of letters, bureaucrat, marginal, etc. The way the individual participates in social activities or the production of urban culture ties him/her to social life,

thus to public and urban spaces and places. Therefore the definition of daily life will include the lived spatiality in terms of public spaces as it is analyzed in the thesis.

The material culture and immaterial culture (traditions, habits, conventions) do not change simultaneously. Usually it is the material culture which changes sometimes rapidly and this leads to acculturation which results in the transformation of traditions and habits.¹

Ankara in the Early Republican Period has been the subject of historical and architectural researches in which the discussion on the establishment of the modern life styles has been continued. The best way to have an idea about this is to look at the experience of spaces by people, to the lived spatiality, i.e. their experience of public spaces. For example, the way the urban places of the new Ankara are experienced by people will give us clues about the “lived spatiality” and this will help us to have an idea about the transformation process of daily life in the city.

Today, not only ordinary buildings, but also the way the buildings are being experienced by people from various social groups have become a subject of design and research for architects. And in this context, whether urban environments have been changed or modified by the way they have been

¹ Lefebvre explains this indirectly while differentiating modernism and modernity. “Modernism, for him, meant the exaltation of the new, often with lots of illusions and little perspicacity. It was the consciousness of a period., which he loosely said might have gone back to centuries. Modernity, on the other hand, an unfinished concept, is a critique and autocritique, an attempt at knowledge. Modernism and modernity are inseparable and constitute two aspects of the modern world; (...) Later on Lefebvre situated the beginning of modernity in the silent catastrophe when a whole series of referentials of social practice (time, space, representation and reality) in Europe collapsed (1980b). From 1886 to 1924, from symbolism to surrealism, 51 isms were thrown up (Meschonnic, 1988, 59-60). Daily life however remained generally aloof from these discontinuities; one continued to live in Euclidean space and homogeneous time of clocks, and sing tonal melodies. Thought took the audacious path and daily life in prudence. Out of this breakup, three values of modernity –technique, work, language- emerge. It promised happiness through the satisfaction of needs in the everyday. Yet the illusion of a rupture with the past has been dissolved and so discussions about its essence have lost some of their interest. Today this modernity has come to an end but modernism as technological practice remains strong and it is this which is effectively transforming daily life.” (1996:p.44, Writings on Cities, introduction, editors: Kofman &Lebas).

experienced become the subject of researches and analyses within the framework of urban culture.

1.2.1. Representational Spaces and Representations of Space

Urban spaces are social spaces where spatial practice ensures continuity and a degree of cohesion. According to Lefebvre, *social space* works as a tool for the analysis of society. To accept this much is at once to eliminate the simplistic model of a one-to-one or ‘punctual’ correspondence between social actions and social locations, between spatial functions and spatial forms. Precisely because of its crudeness, however, this structural schema continues to haunt our consciousness and knowledge (*savoir*). (Lefebvre: 1991b, p.34, The Production of Space).

Lefebvre defines social meanings of spaces under two categories: Representational spaces and representations of space. *Representational spaces*, embodying complex symbolisms, sometimes coded, sometimes not, linked to the clandestine or underground side of social life, as also to art (which may come eventually to be defined less as a code of space than as a code of representational spaces.) (...) Representational spaces are directly lived through the associated images and symbols, and hence they are the spaces of ‘inhabitants’ and ‘users’, but also of some artists and perhaps of those, such as a few writers and philosophers who *describe*. This is the dominated – and hence passively experienced – space which the imagination seeks to change and appropriate. It overlays physical space, making symbolic use of its objects. Thus representational spaces may be said, though again with certain exceptions, to tend towards more or less coherent systems of non-verbal symbols and signs (Lefebvre: 1991b: p.33, 39) (...) Representational space is alive: it speaks. It has an effective kernel or center: Ego, bed, bedroom,

dwelling, house; or: square, church, graveyard. It embraces the loci of passion, of action, and of lived situations, and thus immediately implies time. Consequently it may be qualified in various ways: it may be directional, situational or relational, because it is essentially qualitative, fluid and dynamic.

According to Lefebvre, if this distinction regarding the social meaning of spaces were generally applied, we should have to look at history itself in a new light. We should have to study not only the history of space, but also the history of representations, along with that of their relations –with each other, with practice and with ideology. History would have to take in not only the genesis of these spaces but also, and especially their interconnections, distortions, displacement, mutual interactions and their links with spatial practice of the particular society or mode of production under consideration. (Lefebvre:1991b: p.42)

Representations of space, which are tied to the relations of production and to the ‘order’ which those relations impose, and hence to knowledge, to signs, to codes, and to ‘frontal’ relations. (...) conceptualized space, the space of scientists, planners, urbanists, technocratic subdividers and social engineers, as of a certain type of artist with a scientific bent – all of whom identify what is lived and what is perceived with what is conceived. (...) This is the dominant space in any society (or mode of production). (Lefebvre: 1991b: p.33, 38, 39)

Mode of production or production of space is not analyzed according to the definition above in the present study but some public spaces mentioned here are representational spaces of the Republican Ankara. Being experienced by the inhabitants, these spaces can only be analyzed by means of a memory delve.

1.3. Bodily practices

Are bodily practices one of the elements which help the society to inherit collective memory from one generation to the other; are bodily practices part of social frameworks and collective memories? Cultural differences can easily be perceived by the way people act at certain places, or while interacting with people. Gestures and mimics give clues about the cultural origins of people. Rituals and cults have two main components: space and bodily practices, which have been part of passing traditions from the previous generations to the next (Halbwachs: 1992, p.93-94). In cults and rituals, it is the scene which represents the image that will remind people the origin of the story. Even the system changes, either a change of state religion like in ancient times, for example, or the representation of the authority, through bureaucratic practices or by more technical or professional organisations, the new types of bodily practices are developed gradually under the shadow of the previous ones. First the system/ritual of bodily practices are adopted from the previous system, then in time in certain cases (by the help of acculturation), new ways of acting or representation systems are established within the framework of the new system. (Halbwachs: 1992). All type of bodily activities are spatial by definition. Bodily practices also create their spaces or become a determining element for the creation of spatial characteristics.

According to Uğur Tanyeli, in modern societies, architecture becomes a tool of new social programs to become legitimate and to get approved. Definition of modernity by means of objects, the introduction of spaces and equipment for modernization of urban life are acts seen in the Early Republican period of Turkey. Public spaces are introduced with this objective during this period (for example, train station, parks and people's houses – halkevi). These public spaces prepare the appropriate setting and milieu for the experience of new bodily practices in order people to get used to them. According to Tanyeli, the new public spaces will not only help Turkish people to change their habits concerning social relations (habits which are based on the type of organization

of the society such as congregation, family and gender differentiation); but also will help for the definition of new types of spatial practices. (Paraphrased, Uğur Tanyeli: 1998, “Mekanlar, Projeler, Anlamları” in Üç Kuşak Cumhuriyet, p.101-107).

New types of entertainment (cinema, parks, restaurants), new consumer places and products (shops), official ceremonies which help to reconstruct the collective memory, new cultural places (people’s houses), publicly open executions, strolling down through newly opened boulevards/streets, going to the concerts, increasing number of women at work places, introduced new socio-spatial media for new bodily practices. In the thesis, bodily practices are limited with practice of public spaces (which are public parks and outdoor recreation spaces, places for commercial activity; public places for culture and entertainment, and eating and socializing places like restaurants, cafés and patisseries) and segregation or non-segregation according to gender differentiation.

To sum up, urban culture and urban life are significant parameters (in addition to economic and political parameters) in the process of social transformation and change. The analysis of the culture and transformation in Ankara in between mid-thirties and the beginning of fifties within the theoretical framework of memory- space- body practice relations in public spaces is the subject of the thesis which the textual construction is built upon. Lived spatiality is the key word which guided the research within the mentioned theoretical framework and textual construction.

1.4. Memory: Individual and Collective Memories and Their Relation to Space

Memory types, their working mechanisms are directly related with the structure of knowledge which is inherent for each individual and society. This concept helps us to understand cultural formation of the individual and the society whether it has an oral tradition or a literate one.

In the given social and historical conditions and the interactive relations between the society and the individual, everything that is taken into memory by the individual during his/her life cycle is called spontaneous individual memory which occurs in relation with the social group to which the individual belongs – i.e. the social frameworks (Halbwachs: 1992, 1997).

Culture is inherited by the individual by a formal or informal education in a specific time period and specific physical environment(s). This is consciousness given from outside. In order to constitute the present time, a link of the historical chain, the type of consciousness which is conveyed from outside is necessary. This historical chain is necessary for the reconstruction of the abstract relations which have already been abstracted by means of comprehension.

Comprehension of a specific time which is the product of shared hypotheses and models, is related with ideology (ies) and discourse(s). Memory types which belong to any specific time period naturally capture ideologies and discourses explicitly or implicitly. While displaying case studies in the thesis, relationship between the chosen places (from present to the past) and the physical environment will inherently capture memory (individual or collective) provide concrete clues about their significances.

Public spaces will be analysed for understanding the social transformation process in relation with memory and lived spatiality. Halbwach's definitions for memory-space relations will be referred to, with the purpose of clarifying the theoretical basis of the method used in this thesis.

For Henri Bergson, "Memory is the return to consciousness of some experience, accompanied by the awareness that it has been present earlier at a definite time and place." (Gunn, J.: 1997, Bergson and his Philosophy, UMI, p.37). According to Bergson there are two kinds of memory. The first one is

the consequence of habits. He gives the example of process of memorizing a lesson/subject by heart. To repeat “things” is at the center of this process. However this kind of memory fades away in time if we stop the action of repeating and using the memorized subject. Example to the second kind of memory is to recall an event in the past. Bergson compares the two and claims that the second kind of memory is due to a mental operation of a different character. For the first one, “a learnt recollection passes out of time in the measure that the lesson is better known; it becomes more and more impersonal, more and more foreign to our past life.” (Gunn.J: 1997, p.38, quoted from *Matter and Memory*). Then, “it is the power of spontaneous recollection which is memory par excellence and constitutes “real” memory.

Bergson’s assertion is that “memory does not consist in a regression from the present into the past but on the contrary in a progress from the past to the present.” (Gunn: 1997, p.41). In his work, there is the classification of unconscious memory which he relates with dreams. But the memories which are related with the present are conscious memories. His geometrical illustration which he employs is, “memory (...) comes into action like the point of a cone pressing against a plane. The plane denotes the present need, particularly in relation to bodily action, while the cone stands for all our total past. Much of this past, indeed most of it is, only endures as unconscious memory, but it is always capable of coming to the apex of the cone” (Gunn: 1997, p.46). So the key word in Bergson’s approach in the description of memory as it is comprised in the study and compared with Halbwach’s definition is consciousness or conscious memory. According to Bergson, we record all our past in all its details, we forget nothing, and “all that we have ever felt, perceived, thought, willed, from the first awakening of our consciousness, survives indestructibly.” (Gunn: 1997, p.47).

In Bergson’s approach, a recollection is possible when pure memory descends from its height to the precise point where the action is taking place. Then pure memory, which is unconscious memory, changes state and becomes conscious

memory. Conscious memory includes space/place (associations of memories of events with spaces) as an essential factor in Bergson's definition. (Gunn: 1997, p.48).²

The second factor that is essential in Bergson's approach to the problem of memory concerns time. Duration is a concept which needs explanation. Time and space are associated with Bergson's philosophy and which are the basis of Halbwach's understanding of memory. Bergson associates space with homogeneity and with plurality. According to Bergson, time can only be measured after being spatialized. It is one of the three magnitudes along with mass and length. Example is given by counting sheep. In order to count things, they must be subsumed under a single concept and as a sort of medium of pluralization, and the answer is provided by space (Lacey, A.R.: 1989, p.18). While counting sheep, we are dealing with moments and numbers but the lasting traces of these two factors, is a mental image in space. Therefore every clear idea of number implies a visual image in space. (Lacey: 1989, p.19).

For Bergson, countable things must exist together and so simultaneously. They must be the same, to fall under one concept and not be merely enumerated, yet they must be different, to form a plurality. Therefore they must exist in space – or if they do not then we must substitute for them other things that do. All this involves two assumptions: First, that the only way of being simultaneously together is to be in space, and second, that to count things we must think of them as the same in some respect and ignore their qualitative differences. Only to find that then we must bring something to individuate them. (Lacey: 1989, p.21)

²“Bergson wishes us to realize that memory is no mere function of the brain; it is something infinitely more subtle, infinitely more elusive, and more wondrous. Our memories are not stored in the brain like letters in a filing cabinet, and our all past survives indestructably as Memory, even though in the form of unconscious memory. We must recognize Memory to be a spiritual fact and so regard it as a pivot on which turn many discussions of vital importance when we come to investigate the problem of the relation of soul and body. For memory must be, in principle, a power absolutely independent of matter. If then, spirit is a reality, it is here in the phenomenon of memory that we may come into touch with it experimentally. Memory is just the intersection of mind and matter. A remembrance cannot be the result of a state of brain. The state of the brain continues the remembrance; it gives it a hold on the present by the materiality which it confers upon it, but pure memory is a spiritual manifestation. With memory, we are, in very truth, in the domain of the spirit.”(Gunn: 1997, p.49,50).

After this inference, 'all sensation is extensive in a certain measure' could be explained in the same manner. Time and duration are treated differently by Bergson and after categorizing time and duration, he associates time with homogeneity and calls it abstract, whereas duration with heterogeneity and finds it concrete, as will be explained. Duration is composed of moments but these moments make a unified process although they are not qualitatively the same. One of Bergson's example to illustrate the nature of duration is that of a melody (Lacey: 1989, p.26). A melody takes time but it is indivisible. There are plurality of notes but they are united into a single whole. There is an analogy between this example and life of a person. Bergson insists that duration consists of somethings experienced too. Analogy to movement and that duration implies consciousness, which is memory. A melody is essentially something experienced. Analogy to movement and space is made after these ascertainments. "When I move my hand I move it through space, which is infinitely divisible and contains infinitely many points. But the movement itself is a single movement (we are considering a simple continuous movement in one direction) and is not divisible. We can extend the two examples to a person's experience in space, which would consist of many moments which make a whole but cannot be divided and so which is heterogeneous in nature. Bergson clearly tells that duration cannot contain instants in the way a space contains points. (Lacey: 1989, p.31).

"There is no state of mind, however, no matter how simple which does not change at every instant, since there is no consciousness without memory, no continuation of a state without the addition, to the present feeling of the memory of the past moments. That is what duration consists of. (...) Duration implies consciousness. [Because] it implies the survival of the past in the present, and this involves memory" (Lacey:1989, p.49,55).

To sum up the discussion until now, according to Bergson, there are specific terms that are related and that we have to take into consideration in this context: Duration, ego; body, space. Duration is not something measurable, in other words quantitative but is qualitative and it is not homogeneous. It is continuous, comprises past and future in the present, and its separate

"moments" are not external to each other. Ego finds its materiality within moments of duration, it is continuous and has no specific time for its being. This fact is related with consciousness and again it reconstructs abstract relations between moments of duration spontaneously. It is neither prerequisite nor postequisite to memory. This memory is spontaneous memory which interpenetrates to consciousness. Our consciousness is a memory (Chevalier: 1928).

In body and space relationship, the place of body is space [a space exists without a body but a body does not exist without space or a body defines a space by default]. The process of abstraction in terms of body-space relationship is a device of consciousness and memory. Perception and conceptualization are two components of consciousness. To perceive, we need an image. Signs serve in individual's conceptualization process. Perceived image or sign, at the stage of concept, loses its materiality and finds itself in a net of abstractly constructed relations and it becomes a representation of sign or image. Bergson's theory is that "(...) images associated with concepts, exist with sensations partake by nature of extension. All sensations partake by nature of extension. (...) [and] this is the originating conditions to space, materiality and to the body." (Chevalier: 1928, p.163). This materiality at the same time, binds soul into the present. Present, according to Bergson, restarts continually every second, forgetting the past, which helps the individual to use it up.

According to the mentioned explanation, there is no pure memory but it is always related to perception, movement and space. Memory and image relations bind the above written concepts together for an abstract reconstruction of the relations to serve for the formation of memory.

The present study dwells on the theory of Halbwachs on collective memory in particular. Halbwachs had been first influenced from Bergson but then his interest in and study on the field of sociology permitted him to develop his

views with a sociological perspective. Halbwachs' definitions of memory take social frameworks as parameter. While defining collective memory, Halbwachs' way of connecting the past and the present by memory is classified as "sociological path" by Hutton (Hutton: 1993). When the influence of Bergson's work ceased on Halbwach's thought, he had already started to be interested in sociology and a lifetime dialogue started with Durkheim. Notion of time, for example lost its importance as duration but time as a social construction took over in Halbwach's theory of collective memory. "Time is real only insofar as it has content, insofar as it offers events as material thought"³ Or as Durkheim was put it: "Observation proves that [the] indispensable guide lines, in relation to which all things are temporarily located, are taken from social life."⁴ (Coser in On Collective Memory, Halbwachs: 1992, p. 8,9).

In Halbwachs' theory on collective memory, his notion of social class is closer to the Weberian approach of social class. "While Weber basically agreed with Marx that economic factors were key in understanding the social system, he gave much greater emphasis to the influence and interaction of ideas and values on sociocultural evolution)" (Elwell:1999). According to Marxist and Weberian approaches, the contradictions between social classes are analyzed in three dimensions. First the economical and material inequalities which appear during the production, exchange and sharing processes in the market. Second the status differentiations as a result of the criteria of social prestige, title, language, accent, ethnic origins, etc. Third dimension is power status in relation to the position of the individual in the political organizations and

³ Halbwachs, *Collective Memory*, p.127.

⁴ Emile Durkheim, The Elementary Forms of Religious Life, (New York: Free Press, 1947, p.10).

institutions. (Kalaycıoğlu:1998, p.128).⁵ Halbwachs' social class understanding is also based on Durkheimian theory of collective representations, is centered in class consciousness, i.e., the ways in which people classify themselves – consumption patterns, behaviour patterns, worldviews.

Halbwachs' general orientation in regard to class structures led him to concentrate his treatment of class relations on occupations and their behavioral correlates as well as on income, which is usually highly correlated with occupation. Occupations, in turn, are socially ranked in terms of their consumption patterns as well as their social relations with other classes and their participation in social life. The distinctive focus of Halbwachs' attention when he analyzes class relations is the *genre de vie*, that is the life style. (Coser in On Collective Memory, Halbwachs: 1992, p. 19).

Halbwachs believes that the past is not preserved but is reconstructed each time on the basis of the present. He believes that people recollect memories, in society. In his theory, social frameworks are instruments to recollect memories and these instruments are not empty forms where individual or collective memories are inserted to construct them. These are formed by the dominant discourse(s) of the specific epoch in which forms of memories are simultaneously constituted. Halbwachs focuses on three groups of social frameworks: family, religious groups, social classes. Social frameworks are also carriers of traditional patterns of behaviour. Halbwachs, after explaining the effective agents of carriers of traditions which are institutions (religious and/ or social), focuses on contemporary society. In his approach to definition of social classes, definite barriers separating classes are lowered. Sub-social groups gain importance at various social ranks. He compares division of labour in the pre-industrial societies with the one in contemporary ones and specialization in the contemporary ones, for example, creates more sub-social groups. A society needs various organizational and intellectual faculties. In the process of accommodation, various social groups are born parallel to various faculties and organizations. These social groups or social frameworks shelter

⁵ Giddens, 1971, 1973; Hindess,1987; Weber, 1947; Marx, 1962, 1970, 1974.

the memories of the individual members which are the product of common experiences, personal and social relations, accumulation of knowledge within the specific group, traditional components regarding the specificity of the group and the discourse(s) of the period (Halbwachs:1992).

(...) individual memory is nevertheless a part or an aspect of group memory, since each impression and each fact, even if it apparently concerns a particular person exclusively, leaves a lasting memory only to the extent that one has thought it over - to the extent that it is connected with the thoughts that come to us from the social milieu. One cannot in fact think about the events of one's past without discoursing upon them. But to discourse upon something means to connect within a single system of ideas or opinions as well as those of our circle. It means to perceive in what happens to us a particular application of facts concerning which social thought reminds us at every moment of the meaning and impact these facts have for it. In this way, the framework of collective memory confines and binds our most intimate remembrances to each other. It is not necessary that the group be familiar with them. It suffices that we cannot consider them except from outside - that is in order to retrieve these remembrances we must tread the same path that others would have followed had been in our position. (Halbwachs: 1992, p.53).

Halbwachs argued that social frameworks are determinant for the formation of individual and collective memories. (Halbwachs:1992). According to him, social frameworks do not only act as a milieu for the formation of individuals' memories but also to recall, recognize, and localize them. Therefore memories are recalled by people externally, and as long as the individual is part of a group and their way of thinking, there exists a collective memory and social frameworks for memory. "Collective frameworks (...) are the instruments used by the collective memory to reconstruct an image of the past which is in accord, in each epoch with the predominant thoughts of the society." (Halbwachs: 1992, p.40).

Due to the need for social unity and continuity, collective memory belonging to various social groups seem to separate individuals and social groups; according to Halbwachs, that's the reason why from time to time recollections are

distorted while reconstructing the past in order to achieve a more consistent social coherence. (Halbwachs: 1992, p.182, 183). That is also the reason why memories are recollections from the present; the ones which answer the need of the present survive. Halbwach's claim is:

In remembering, we locate, or localize, images of the past in specific places. In and of themselves, the images of memory are always fragmentary and provisional. They have no whole or coherent meaning until we project them into concrete settings. Such settings provide us with our places of memory. Remembering, therefore, might be characterized as a process of imaginative reconstruction in which we integrate specific images formulated in the present into particular contexts identified with the past. The images recollected are not evocations of a real past but only representations of it. (...) The contexts, in turn, contribute to the shaping of these representations by highlighting the habits of mind of the social groups with which they are associated. (...) Collective memory is an elaborate network of social mores, values, and ideals that marks out the dimensions of our imaginations according to the attitudes of the social groups to which we relate. It is through the interconnections among these shared images that the social frameworks (*cadres sociaux*) of our collective memory are formed, and it is within such settings that individual memories must be situated if they are to survive. (Hutton: 1993, p.78)

Social frameworks are the media for the preservation, continuation or transformation and change of culture. Sub-social groups have their own culture regarding their specificity and also institutions (like family and religion) and social classes and groups all construct their specific collective memories and, contribute to the formation of culture in a society. To be institutionalized, specific buildings and spaces are necessary according to the organization of life style of each group.

Similar to the difference between the definition of physical space and social space, there is also difference between physical time and sociological time. Every social time is unique and autonomous. Therefore multiple or simultaneous but different social and collective memories take place in the same physical time. An individual may be/is member of different social groups. Then simultaneous collective memories may belong to the same

individual too. Halbwachs will say that every social group can remember only by means of a space. (Lefebvre: 1997) Jacques Le Goff, discussing that there exists multiple social times, explains that this concept was elaborated by Halbwachs which was the point of departure for Fernand Braudel's reflexion on the long "*durée*" (duration). Braudel distinguishes three historical times: individual time, social time, geographic time –fast and agitated time of events and politics; intermediate times of economic cycles which give a rhythm to the evolution of societies; a very slow, almost immobile time of [geographic] structures. (Le Goff: 1988, p.231).

Similar to the double dimension of time [sociological time, physical time] there is a double dimension of space too, the general space which belongs to the whole society and particular space. According to Halbwachs, space is a condition for the social group so that the group has the illusion that there is a durable collective memory of his. The sociologist speaks of illusions in case of space but he does not speak of illusions in case of time (Halbwachs: 1997, p.288). However, space for him, successively is a language and time, a condition of a shared signification. Hutton points it out as:

For Halbwachs, the collective imagery of social discourse was espoused openly in our everyday lives. Places of memory are (...) points of convergence where individual reminiscences are reconstructed by virtue of their relationship to a framework of social memory that sustains them. Recollection is always an act of reconstruction, and the way in which we recall an individual memory depends on social context to which we appeal. We participate in many social groups, which compete for our allegiances. For Halbwachs, therefore, the problem of memory is also one of social power. What we remember depends on the contexts in which we find ourselves and the groups to which we happen to relate. The depth and shape of our collective memory reflect this configuration of social forces that vie for our attention.

These conceptual structures of social imagination, moreover, fashioned out of interplay between two moments of memory: our habits of mind and our recollections. Habits of mind are myriad images to which we have such frequent recourse that they elide to form the composite images of our collective memory. Recollections concern more distinctive experiences. They are images that we continue to identify with particular persons or events. (...)The images of habit are intuitively

repeated, whereas recollections are consciously reconstructed. In habit, we bear memories forward unreflectively as commonplaces. In recollection, we construct the past retrospectively by localizing specific images in relationship to these well-formed places of memory. (...) Places of memory, therefore, are like crossroads where habits of mind and particular recollections encounter and shape one another. (...) Collective memory factors the past into structured patterns by mapping its most memorable features. That is why it appears to form its imagery around spatial reference points that emerge prominently from the surrounding milieu of perception. (Hutton: 1993; p.78-79.)

In the study, individual memories of the interviewees are part of their social frameworks and they expressed this fact while they were talking about the past, either by referring to their family, friends or professional circles. Are there some gaps between the memories of the interviewees and our general history knowledge that we had learned at schools and from books? These are to be analyzed in the study. Memories are told from today. However some of the memoirs and newspaper articles are materials from the period (1935-1950). Their harmony or contradictions are to be analyzed in the study, too.

1.5. Memory History Relationship: Relevance of the Use Of Memory as a Method of Historiography of Urban Space.

(...)There are some historians who believe that the project of writing history is nearing completion. The grand outline of its design have been laid, and all that remains for subsequent generations of historians to do is to fill in the details. The interjection of the memory problem into such considerations has reintroduced an element of doubt. As Aires remarked, history deals with the horizon between the known and the unknown. It is the memory that lures us to this horizon. Even the widest horizon of our knowledge is overwhelmed by the mysteries of what lies beyond. Humankind has walked this earth for millions of years, yet the reach of our history is only a few thousand. One need not return to the distant past to confirm this observation, for not all the mysteries reside there. They are interspersed throughout our everyday lives, today as in the past. Even the historical topics with which we are most familiar are often full of surprises that rouse our curiosity. So the ancients depicted Mnemosyne, as the daughter of ignorance, the mother of wisdom. (Hutton:1993, p.168).

Memory - individual, social and collective - has been one of the significant

means of saving and passing history to next generations since the most remote existence of humanity on earth. Oral culture has nourished elements of memory both by traditions, rituals, dogmas and poems/sagas but also by architectural objects. Literate culture took this as an enriching process by adding to it the analysis of operational mechanisms of mind and by using elements which trigger them.

New history as it is called, which tries to create a scientific history from collective memory, may be interpreted as a revolution of memory by making it accomplish around some fundamental axes: a problematique clearly contemporary... and a methodology definitively retrospective; abandonment of linear understanding of time for the advantage of multiple [social] times, at the level where the individual places himself in the social and the collective (linguistic, demographic, economic, biological, cultural) (Le Goff, J.:1988, p.170-171).

Memories are objects of history. Memories are not history. The same thing is true for the past. The past of anything is not history, it is the object of history. Le Goff discusses one of the approaches to history-memory relationship and claims that if we understand that using oral history, autobiographies, subjective history [microhistory] enlarges the base of scientific work, changes the image of the past, give the chance to talk to people who are forgotten in history, this means that there has been a great progress in the production of contemporary history. But if autobiographic [writing] production and professional production [history writing] are evaluated at the same level, then there is a danger. He continues that the relations between the past and the present should create neither confusion, nor scepticism. We know that the past partially depends on the present. History is contemporary as long as it is captured in the present and it answers to the interests of the present. According to Le Goff, this approach is not only inevitable but also legitimate. Because history is “durée” (duration), the past is at the same time the present. (Le Goff, J.: 1988, p.222,223).

Le Goff argues that as democracy in the world progresses, we are guided/conducted to search more the place of the ordinary people in history which brings us to everyday life. The same progress or evolution also guided

us to make social analyses in terms of power relations and this has already entered into history as a problematique. (Le Goff, J.: 1988, p.224)

When Le Goff discusses another historian's (Jack Goody) approach, he explains that according to Goody, passage from oral to written history displays that to write history brings more freedom to the historian than to the form of continuity provided by oral tradition because oral history is a memorized knowledge and it is intangible. However the studies on oral tradition show that the specialists/researchers can innovate; whereas the written material/documents have a special characteristic which makes them almost intouchable. Therefore we should not oppose to oral history which is part of faithfulness and immobility whereas the written one is part of malleability and of perfectible. Le Goff claims that the passage from oral history to the written one is very important for the memory [of humankind]. But there are two things that we should remember: 1. the verbal and the written coexist in the societies and this coexistence is very important for history; 2. History was not created by literate societies (scripture) even if it is a step, because there is no society in the world without history. (Le Goff, J.: 1988, p.226).

According to Hutton, for Halbwachs, history begins where living memory ends. He does not accept memory as a mere representation of the past, and "he never looked at history as a kind of official memory" (Hutton:1993, p.77). His approach to collective memory is that places of memories serve for the reconstruction of individual memories by the help of their relationship to a framework of social memory. This approach helps us to clarify the lived spatiality in the individual and social memories.

History which is written by studying the places of collective memory: places like archives, libraries and museums; monumental places like cemeteries or public buildings, symbolical places for commemorations and pilgrimage, anniversaries, emblems; functional places like manuals, autographies, or associations: these memories all have their history. But we should not forget

the agents of history, (...) the creators and the dominators of collective memory: States, social and political media, communities of historical research, or generations that are oriented to constitute their archives for different usages/purposes which are made out of memory. Certainly this new corpus of collective memory is constituted from a knowledge (*savoir*) which is present in the traditional instruments/tools, but differently conceived.

In the author's opinion, Modern societies mostly produced their representational spaces through a "technicist, scientific and intellectualized" approach in the West. In the thesis, the physical environment in Ankara has a mixed architectural language. The relevance of the use of memories as a method of historiography or history of urban space can be explained by definitions of Halbwachs which are related to collective and individual memories as part of social frameworks and their related spaces; by Lefebvre's definitions of spaces (social, representational spaces and representations of space). Le Goff's historiographic definitions concerning the role of memory in history writing is taken into consideration with space as a parameter for a retrospective methodology in historical researches.

1.6. Methodology of the Research and the Material Used

A number of general readings on place (Norberg-Schultz: 1980; 1988; Rossi: 1992), memory (Halbwachs: 1992; Boyer: 1994), and history writing (Tekeli:1995; 1998; Hutton: 1993) guided me to conduct a research on urban public spaces in Ankara which is based on the evaluation of interviews that are made with the old inhabitants of Ankara, newspaper delve of the chosen period (1935-50), written memoirs and literary sources which are written during the period. Ankara is chosen for two basic reasons. First, Ankara is one of the few contemporary capital cities which has been constructed through planning (Tankut:1993). Modern urban development has become subject of many researches at different scales (in architecture, city planning). However the transformation of this "Middle Anatolian small town" into a modern capital has

not been subject of studies in terms of interaction of its inhabitants with the newly created modern public spaces. Second, the choice is for the sake of practical reasons which are accessibility to literature, to physical environment and possibility of making oral history with the old inhabitants. In addition to these, Ankara is the city that I have lived in since my childhood. General readings on Ankara gave me the idea of drawing a picture of a section of the Early Turkish Republican period which was a transition and transformation period both for the country and the city. In the readings, the first concepts which were dealt with, have three divisions or sub-categories.

- i. Locus, architecture, permanences and history;
- ii. Continuity, rupture, transformation or change;
- iii. Individual and collective memories.

However, as the research progressed, it became clear that there had to be a binding element or concept to relate the above categories. For example, the concepts of memory, individual and social memories in relation with the city are intermingled. They can not be categorized purely in real life. In the thesis, Halbwachs (1992) is referred for the definition of collective and individual memories. The same consideration is valid for the second group of concepts, namely, continuity, transformation and change which are three concepts which complete each other. Ruptures never have an absolute meaning. Rupture, whether in terms of urban environment or a system changed by revolution, involves continuity by nature in terms of memory and daily life habits of the inhabitants and their traditions. According to Lefebvre, the only entity which connects all the above concepts concerning urban culture to each other is the practice of daily life; because the practice of daily life takes place in urban spaces, specific public places, work places, recreation areas, on the boulevards of the city, on the roads and streets, in the gardens or courtyards of houses ; the permanence of the mentioned spaces depend on the reproduction of space by the active participation of users; their history is connected with memory. If reproduction of space is a continuous process, then continuity, transformation and change are on the agenda. According to H.Lefebvre (1968, 1998), the

theory of daily life is complex. Daily life can be analyzed by the help of the discourse of a period. Paradigms of discourses are inscribed in the period's urban culture and social structure. Within this framework, the practice of daily life becomes the main focus of the conducted research.

History is history up to the point it does't reach to an absolute discourse or an absolute uniqueness, up to the point it has an ambiguous meaning)... History is essentially equivocal, within this framework, it is virtually eventual and virtually structural. History is really the kingdom of the inexact. This discovery is not in vain; it justifies the historian. It justifies all the embarrassments of the historian. Methodology of history can not be a methodology other than an inexact one... History wants to be objective but this is not possible. History wants to live the past again but all it can do is to reconstruct it. History wants to reflect contemporary things but at the same time it has to restore the historical distance and depth. In sum, this reflection tends to justify all the "aporias" of the profession of history writing which Marc Bloch had given the signals of in his defense of history and the profession of the historian. These difficulties are not because of the evils of methodology; these are equivocals which are well founded. (Ricoeur : 1961, p.226 ; Le Goff: 1988, p. 184,185).

Jacques Le Goff believes that the methodology of multiple approaches – if it is not nourished by an eclectic and outdated ideology – will not give damage to the work of the historian. This methodology sometimes more or less is imposed to the historian by the state of the documentation, [because] every type of source needs a different treatment within the whole of the problematique. (Le Goff: 1988, p.217)

After the quotations written above, it can be asserted that the methodology of the historian is up to himself/herself to innovate and develop in relation with the type of the documents that are used during the research; because the type of documents that are used as the objects of history writing may change the quality of meaning in terms of their degree of ambiguity.

In the thesis, there are four types of documents which are used during the research: Oral and written memories, newspaper delve of the period 1935-

1950, and three novels (the first and second ones are written just before and the third one is written during the chosen period). For oral (collective, social and the individual) memories a series of interviews are made with the aged inhabitants who witnessed the period.

While studying these sources, the following hypotheses can be formulated which will be discussed in the course of the thesis:

1. Gradual appropriation of a modern life style takes place in the urban public spaces but these spaces do not have to be part of the grand narrative of nation-building, government structures, ministry buildings, and other public buildings like train station, stadium, etc.
2. Cultural places (Sergievi, theaters, movie theaters, people's houses), recreation places (parks, coffee shops, restaurants), shopping areas, "asfalt" (boulevard), districts are spaces of everyday life and new spatial and bodily practices flourish in these spaces.
3. The routine as modernizing agent of the urban life styles concerns the working hours in addition to new urban spaces. New urban spaces are not necessarily part of the public realm of monumental representations of the Republic.
4. It is not only the elite but the humble income social groups which are the main agents/actors of the transforming urban culture.
5. The reality of the city shelters both the new/modern, the old, and the spontaneously developing urban environments which equally participated in the transformation process.

1.6.1. Interviews

The existing literature of history of architecture does not give much idea about the lived spatiality of the newly formed spaces of the city between 1930s and the beginning of 1950s. To obtain information on the urban culture of the period, a series of interviews are realized with the old inhabitants of Ankara. Interviewees are from middle social groups. The reason of their selection is

that in the existing studies, it has been found out that the social classes which are referred to (if they are referred) are either the elite, or people who have rural life styles. The classification is often made by referring to their being either elite or “peasants”.

While making the interviews, a snowball sampling method is used. Interviews are semi-structured, questions are open ended (appendix: A). Face-to-face in depth interviews were made in the second half of 2002 (one in June, the other one in December); the rest were made in the first six months of 2003. The interviews were tape recorded (with two exceptions) with the permission of the interviewees and the deciphering has been made by the researcher. One of the interviewees who had Parkinson's disease had difficulties in speaking and did not allow for tape recording. Another one felt shy during the recording and stopped talking, so we cancelled tape recording during the interview.

Interviewees represent voices recalling the past. Their social status, family roots, whether they are immigrants (e.g. civil servants) who came to Ankara from abroad, or natives etc. are important facts for the analysis. While choosing them, their being from the middle social groups was one of the general criteria. They have to have lived in Ankara during the chosen period. Their selection was mostly made randomly but there are specifically selected interviewees too. For example, the eating places (restaurants, “aşçı dükkanları”, sandwich sellers, etc.) at Ulus were mentioned in detail by two of the interviewees, therefore I decided to make an interview with one of the owners of the old restaurants. Again, Esenpark was mentioned by 3 or 4 interviewees, then I found one interviewee who had a wholesaler shop there for long years. Some of the selections have been made during the course of the interviews but in general the choices were made randomly. Gender balance was tried to be kept (McIntyre: 2005). 10 of the interviewees are women, 8 of the interviewees are men.

In order to reach the interviewees, the researcher first applied to people in her

professional (Bilkent University and Mimarlar Derneği 1927) and residential / neighbourhood circles. In the neighbourhood circle (Kurtuluş) there are old inhabitants of Ankara. By their connections, the researcher reached other interviewees who lived both in the traditional and newly built districts of the city during the chosen period.

Education level of people changes from secondary and high school to university graduates. Totally 17 interviews were made. Number of interviews was not predetermined however, spaces in the memories and the stories became recurrent despite the fact that interviewees are from various social circles. After consulting researchers who conduct studies by using interviews, the number of interviews (18) was found to be sufficient for an analysis based on “snowball sampling” (McIntyre: 2005; Kennedy: 2005; Kalaycıoğlu: 1998; Altay: 2000) Interviewees’ profile is given in the appendix B.

During the interviews, first a brief explanation about the study is given. If the interviewee is in a group, then a general conversation by the interviewer is started.⁶ Every interview had its own way and own rhythm. If it was going to be a one-to-one session in a previously decided place other than at home, the pre-interview period did not take long. If it was at home of the interviewee, the way we attacked the subject changed. There were also two alternatives whether the interviewee was alone or with other members of the family. For each session, half a day (morning or afternoon) was needed. For two of the interviewees, to adjust the appropriate time for the appointments also took time because their schedule was tight.

⁶ For example one of the interviewees had four sisters. When I went for the interview, it was one of the ladies at-home day (“gün,” “altın günü”). It was crowded (young, old middle-aged ladies with children, the sisters, relatives). We all sat around the dining table and had snacks and various food. The conversation was about family members, husbands and children of the guests and the sisters (I told stories about my son too). After an hour of conversation, we started to chat with my interviewee and gradually I started to ask my questions when I felt that she felt comfortable enough to talk about anything. Then she proposed me to go to another, quiet room to talk comfortably and we had our session in a separate room. The preparation and the session took the whole afternoon.

The aim during each specific session was first to set a general frame (without details) to obtain general information in order to have a relation with other sessions, about urban spaces, spatial practices and general approach to their everyday lives. Then specific questions were asked. I did not worry whether the interviewee talked about things out of the subject during the course of the session. I also participated in the unrelated conversation . Then gradually we came to the main subject.

During the sessions I felt the interviewees were pleased to be part of the study, that their opinions and memories were asked. Except two of the interviewees there were no health problems. One of them had difficulty in speaking (parkinsons disease), the other got excited and had a heart throb. We stopped for a while, had our drinks and biscuits, then continued after he got calm.

While asking the questions I did not always follow the same order in every session. The order of the questions changed according to the course of the interview. Even the questions concerning date of birth, age, date of their settlement in Ankara were not always in the same order.

Another important issue was to make the interviewee feel comfortable that he/she would not feel shy even though he/she say contradictory things during the course of interview (i.e. “We had a comfortable life in Ankara until 1950”; half an hour later, “Life became comfortable and easy after 1950 elections, number of busses increased, money became abundant”); or whether he/she would go into details while answering the question. Because in the end, it is the coherence with regard to the integrity of the interview which counts.

I always had visual material (a small collection of photographs of old Ankara) with me while going to the interviews. I used them rarely (two times), when I felt that the session was not as fluent as it should have been, to solve the problem (Counce: 2001; Selamoğlu: 1997).

143 pages of written material is obtained from the interviews. Individual memories are part of collective memories. There are various social groups (professional groups, district groups –“mahalleli”-, cultural hobby groups, sport groups, etc.,) in which the interviewees participated during the period of the study. It is to note that in different fields of life, like recreation, professional life, intellectual life, there are recurrent names of spaces and places in the memories of people. These spaces are mnemonic places for the city. There are also repeating type of behaviours / attitudes. These people are aged people and what they remember is usually the positive parts of their lives. They all claim that they had a happy life in Ankara until the end of 1940's. Then generally they claim that life style and the city itself changed by the 1950 elections.

After deciphering the tapes of interviews, the second step was to obtain texts from this material. Two texts are obtained by cut and paste technique, by juxtaposing some parts from the interviews to be used for the analysis of everyday life and the public spaces. The aim is to obtain first the story of the reoccurring spaces therefore descriptive narrations are chosen and juxtaposed. The second text is to get the story of everyday life. Then the texts are evaluated under certain themes. If the texts had made an integral whole, then we could assert that there existed a collective memory would that all the interviewees shared. In the interviewees' memories, reoccurring spaces are not only residential districts, shopping areas, picnic areas, or work places which have been (traditional) public places but also newly introduced public spaces and places which have been frequented by the interviewees at different stages of their lives (childhood, youth, adult). In general these are restaurants, taverns, movie theatres, theaters, pastry shops, boulevard cafes, parks and play grounds, squares, popular strolling routes which change location as the city transforms, changes or develops.

The recurrent public places are introduced in the research under the themes of spaces of entertainment and culture, commercial activity, recreation, gender

relations, strolling activity. Some of the remembered spaces are taken as reference to start. To find out their stories and reconstruct a meaningful text out of them in relation with everyday life and lived spatiality is what is intended by this study.

This study is about the story of social life in the second half of 1930s, 1940s, and the beginning of 1950s narrated by people who lived that period. It is limited by the end of forties and the beginning of 50s and the focus is on the fifteen years between 1935 and 1950; but for the sake of continuation of a transformation process of both the city and the inhabitants, some recollections from 50s from three interviewees are juxtaposed too. Then the analysis of daily life, lived spatiality is made by using the key words of familiarity, triviality, mundane and ordinary (things in everyday life), fragmented (identities, lives), ambiguity under certain themes.

1.6.2. Newspapers

Ulus newspaper is selected for the research since it is the only Ankara based newspaper during the period. The other major newspapers of the period are İstanbul based. In the newspaper delve of Ulus Gazetesi between 1935 and 1951, there is a recognizable difference concerning the amount of news on Ankara between 1935-1938 and 1938-1951. Until 1938, the objective of transforming a “middle Anatolian town” into a modern capital is felt and expressed in a didactic style in the articles. In addition to this idea, there are other messages which are implied or hidden in the texts: an overall energy and wish of intellectuals (who write in the newspaper) to support the modernization of the city and to produce solutions to the problems observed which are claimed to be obstacles in front of the transformation process. Ankara was the symbol of Turkey which was in a cultural, physical, and administrative transformation process after the foundation of the Republic. Acculturation in the society, change in the physical environment, efforts to create a new collective memory were clearly supported by the authors of the

newspaper. However, not all the articles, news, in situ observations have the same didactic style. There are also plain observations, statistical knowledge concerning daily lives of the inhabitants, urban life and the city itself too. Constant information about the new public buildings, parks, urban spaces is given in the newspaper.

After 1938, and particularly during the Second World War, news not only from the Western countries but also from the others which have relations with the young Republic find place in the newspaper *Ulus* extensively. The very energetic initiation of the previous period to propose solutions for the problems of the city in the articles left its place to a rather calm style in the articles and news. But a more recognizable fact is the decreased quantity of the articles and news on Ankara and on its urban life .

First, every article, news, photographs concerning the everyday life and urban life of the city between 1935 and 1951 are collected by the researcher. Then these documents are classified according to key words of the problematique (interaction of social life and public places, spatial practices or lived spatiality, urban spaces, transformation, collective memory) and everyday life (familiarity, triviality, mundane and ordinary (things in everyday life), fragmented (identities, lives). Then a classification is made not only according to the subject, but also to the style of articles. The style of an article gives the author's intention away whether he is trying to be one of the figures of the social engineering process during the transformation and acculturation process of the country (discourse of modernism), or whether he is trying to capture the existing conditions of the city and the inhabitants and produce solutions accordingly, or whether he is simply reporting events, images from the city life. After these classifications, the documents are treated according to the hypotheses of the problematique and assumptions in the methodology.

1.6.3. Literary Sources and Published Memoirs

There are published memoirs of journalists and politicians (the ones written by Mehmet Kemal, Altan Öymen, İhsan Sabri Çağlayangil are studied in this study). The memoirs follow a chronological order: Altan Öymen and İhsan Sabri Çağlayangil give dates. Mehmet Kemal does not give dates but it is the information about the political events and figures/characters which define the period. There are observations on the urban life, events, family life, friendship and colleague relations in the memoirs.

While analyzing the memoirs, political positions of the authors are taken into consideration because all three have a defined position. Öymen's memories are childhood memories through which the modernization of life style in a family could be followed. Even the locations of the family's rented houses (they change three places from Ulus to Bahçelievler), give the reader/researcher an idea about the changing quality of the built environment. Mehmet Kemal gives the names of certain public spaces where one finds the reflections of social life; some places reoccur many times in his memoirs. Popular or famous politicians, artists, intellectuals, journalists of the period, whose fame have extended by their work until today are the characters in Mehmet Kemal's memoirs. In his work, we find the names and characteristics of some districts, restaurants, traditional professions, therefore, his memoirs give clues about the everyday life in Ankara of the period. The memoirs are classified into two in the study. The first classification treats the memoirs as the memories in chapter 3 because these are published interviews in the last years. The second classification treats the memoirs as the material obtained from the newspapers because these were written out of the material collected in the previous years and could be accepted as sources from the original dates of the period. Therefore there is not any subtitle in the study consecrated to memoirs separately.

In the thesis, Y. K. Karaosmanoğlu's novel "Ankara," M.Ş.Esendal's novel "Ayaşlı ve Kiracıları," Mehmet Kemal's novel "Kalenin Eteğinde/ Pulsuz Tavla" are used as sources. The reason of their selection is their protagonists. The protagonist of each novel is Ankara. Ankara is not only a setting or a city (place) for the novels.

The analysis made in the research on the literary sources is not a discourse analysis but a literary one using the criteria of everyday life, lived spatiality and modernism discourse (made also for the spaces of private realm in the newspaper Ulus).

Y. K. Karaosmanoğlu's novel Ankara, is one of the mostly referred authors by the researchers (İ. Aslanoğlu, S.Bozdoğan, A.Batur, A.Cengizkan, G.B.Nalbantoğlu, E.Ergut, E.Dinđer). However the novels are fictive constructions and the authors' political positions are recognized at the background are taken into consideration. The schematized construction of the social groups, physical environment and their one-to-one relation is often taken as granted in many of the researches. There is not always one to one relation between the author's political view and his work but his social stance frames his narrative. Therefore the analysis was made accordingly. While evaluating Karaosmanoğlu's characters and their relations to spaces, most researchers defined these in one to one relation in terms of their social groups, attitude towards life and architectural style of the buildings (Lefebvre:1991a).

M.Ş.Esendal believes in the modernization project of the Republic but he thinks that a gradual social transformation is better than a rupture for a society. His characters keep their characteristics which are specific to their origins but come together in the alienating social milieu of a renting house. Individuals that are separated from their family circles, living and working in a big city are heroes of Esendal's novel that belong to middle social groups and urban culture.

M.Kemal's novel *Pulsuz Tavla/Kalenin Eteğinde* is expressing one of the painful sides of transition period through the eyes of a young and newly married couple. It illustrates value systems of the society in relation with location of spaces in the city.

In all the sources, a specific public space is particularly recurrent. This place is Ulus square and its environs, the Ulus district. Ulus is the starting place in the interviewees' past in Ankara. Stories take place there. Ulus in the collective memory and Ulus in the individual memories are worth of comparison too which will clarify the lived spatiality there in relation to everyday life.⁷

⁷ In the text the quotations and paraphrases which are in Turkish and French in the original sources are translated into English by the researcher.

CHAPTER 2

URBAN POPULATION AND THE OCCURENCE OF DAILY LIFE IN ANKARA

In this study, we attach importance to middle social groups in Ankara as already was explained in the first chapter: “The middle income groups at various levels live in an in-between situation (...) because these groups constitute the majority of the urban population and their life styles could be a determining parameter while evaluating whether there has been an ungoing transformation in the city in favor of a modern culture.” (p.1)

In order to have an opinion about their formation in the newly proclaimed capital city, first we will give information on the social structure of the pre-republican period.

2.1. The Social Structure of Ankara in the Pre-Republican Period

The definition of daily life according to Lefebvre is discussed in Ch.1. In his article “Türkiye’de Günlük Hayat” Belge (1983) depicts the economic, political, artistic and ideological events of a society’s life in an abstract way and claims that the rest is daily life. In Ch.1 the key words from Lefebvre’s definition (familiarity, triviality, mundane and ordinary, fragmented, ambiguity) are included in “the rest” of Belge’s definition, in relation to the analysis of daily life, but are expressed in other terms: Daily life is the field of private life which is restricted and defined by means of different fields of public structures ; conglomeration of needs (which he defined as the concrete manifestation of abstract economic terms that are production and consumption); entertainment, consumer products, art and culture, political rights, recreation, public life, public space, private space (house). (Belge:1983, p.836).

Lefebvre mentions that the material and immaterial culture do not change simultaneously. Yet Belge mentions that the events (economic, political, artistic and ideological) change the texture of daily life either gradually and in an evolutionary way (by developments in technology, culture and civilization) or radically and rapidly (by revolutions i.e. industrial revolution) (Belge: 1983, p.837). Cengizkan (2002) points out that physical environment and life styles are two entities which are autonomous. Physical environment may change but life styles may continue to persist they are. This claim is parallel with Lefebvre's explanations. Lefebvre mentions that daily life has a conservative structure; after radical changes in the mentioned fields, daily life has a tendency not to have a rupture from its essential elements (such as the rhythm of the routine, bodily practices, familiar, trivial elements of ordinary life...).

Urban culture is mostly characterized by the life styles of middle social groups in all societies, but this is particularly relevant in Ankara and in Turkey in general, as these groups are forming the majority of urban population. As in Turkey, industrialization is skipped in the 19th century, labour class is very limited, capital of the trade bourgeoisie had not become dependent on industry, the elite bourgeoisie is a limited social section which is mostly high bureaucrats. The profile of the "rest" show variety and belong to middle social groups in cities. (Aktüre: 1978; Çavdar: 1983; Kıray: 1964, 1973; Boratav: 1995, p.6,7; Kutay: 1939). The existence of middle social groups will be examined both in the late Ottoman society and in the first years of the Republic. The urban culture is created by mainly the daily life of middle social groups, thus their historical basis needs to be examined. The historical basis will help us to understand the daily life in Ankara in the Early Republican Period because daily life is one of the fields where we find a continuity of cultural properties of the society and its daily life patterns which makes the transformation process gradual (Lefebvre:1991; Belge: 1983).

It is generally accepted that westernization coupled with social transformation in the Ottoman Empire started in the 18th century. The social consequences of

westernization in terms of daily life is discussed by Göçek (1996) in the Rise of the Bourgeoisie, Demise of the Empire, Ottoman Westernization and Social Change. Göçek's claim is that a social transformation had already been started in the Ottoman society by means of acculturation. Consumer products are one of the familiar agents of acculturation process. While discussing the administrative reforms and its consequences, Göçek points to a transformation in daily life by means of consumer products which were being imported from the West and were getting spread gradually in the society. Belge also mentions a similar situation by giving the example of gramophone.

Turkey, since the Ottoman Empire, has been one of the largest markets for foreign companies such as Odeon, "Sahibinin Sesi" (voice of the owner) (...). Another example is the pocket watch. Pocket watches which had been imported from the western countries had two dials which were in the European and Turkish styles (...). It is clear that such a "modernization" can not be realized by force. (Belge: 1983)

In the Ottoman society, especially non-muslim congregations had trade relations with the West which had been increased after the trade agreements between the Ottoman Empire and the European countries (1838-1841 and 1860-1862) (Aktüre: 1978, p.67-70). Non-muslims acted as agents who spread the new manners "horizontally" in the society (Belge: 1983). Long before westernisation, the muslim communities had got used to live together with other cultures under Ottoman administration and had reached to a cultural synthesis in architecture, arts in general, music and cuisine; and these are directly related with everyday life. It is interesting to note that, later, the Turkish Republic, while organizing institutions of a modern society from top to bottom in order to make the society modern, themes of reforms are directly related with people's everyday life: outfit, time and calender, week-end holidays... According to Belge, the reforms which had been taking place in the late Ottoman period (1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı : 1839 and 1856 political and administrative reforms) became radical by the revolution of the Republic (Belge: 1983). Transformation process has already been

experienced by the society either from top to bottom or horizontally according to the needs of daily life since late Ottoman times.

The Republican reforms supported the social transformation in the country. In Belge's article the examined period is divided into three by giving reference to political situation (Belge: 1983). Belge distinguishes three different periods with respect to changing political directions of the Early Republican Period. Although in the study the period which is dealt with is between 1935 and 1950, the changing characteristics according to political situation call attention to the factors which may have effect on daily life.

1. According to Belge, the period from 1923 – 1934 is, the first phase of single party period. In this period, except two points, reforms are accomplished.⁸ As classified by Peyami Safa they can be distinguished as: reforms which are born out of nationalism and those of civilization (Milliyetçilikten ve Medeniyetçilikten Doğma İnkılap Hareketleri).

2. The second phase covers the years between: 1934-46: the political cadres of the Republic start to lose their energy gradually in terms of practice of change. In this phase opposition is suppressed, and the state becomes powerful at the cost of the society. The ideology of the Republic is started to be communicated to the society by means of educational and mediatic institutions. However according to Belge, the duality of rural/urban appears in a sharper way in the following years. While rural sections of the society keep its conservative characteristics, the urban section adopts and appropriates the new habits.

3. The period between 1946-60 is characterized by the passage to multi-party democracy with the emergence of Democrat Party. Masses of people become sensitive to politics. Favours of capitalism become widespread (transportation means and facilities increase.) Agricultural production become mechanized and the sector start to produce for the market. This situation starts to change the daily life of the rural population. Moreover, inflationist policies increase

⁸ 1935 Köy okulları hariç ilk öğretimden din derslerinin kaldırılması
1937 Lâiklik ilkesinin anayasada yer alması

consumption. Purchasing capacity of the bureaucratic section decreases, while new sections from the society shares the economic profit and consumption. Money becomes abundant and life standart of various sections becomes higher; the conservative policy of the previous governments against consumption is broken. Radio becomes widespread; all type of entertainment places become plenty in number and all these are daily life (Belge: 1983, p.846, summarized and paraphrased).

A similar periodization structures Y.K.Karaosmanoğlu's novel, Ankara. The periods which are depicted in the novel is until 1943. The novel was first published in 1934. The last period in the novel starts in 1937. The characters (still revolutionists or once worked for the revolution) individully are not capable of spreading the reforms of the revolution in the society. Mid-thirtees, in the novel mark the end of the period of individualistic trials.

In the interviews, although a certain year is not pronounced by the interviewees, mid-thirtees are the years of families to move to Ankara. The newspapers announce the construction of many public buildings in the city, which are the sign of institutionalization. In the author's opinion, mid-thirtees is an appropriate decision for starting the research period on Ankara.

2.2. Formation of Middle Social Groups

There are very few sources on the middle class and social stratification in Turkey in the field of sociology (Kalaycıoğlu: personal communication, 25/11/2005). The research specific to Ankara, which is being conducted by Kalaycıoğlu, Kardam, Tüzün, Ulusoy has not been completed yet. The published article concerning the subject (1998) "Türkiye İçin Bir Sosyoekonomik Statü Ölçütü Geliştirme Yönünde Yaklaşım ve Denemeler", (Kalaycıoğlu, Kardam, Tüzün, Ulusoy: 1998) defines the purpose of the study

as to develop an understanding to the criteria of social stratification and specially to the understanding of structure of the social class [middle class] at the level of empirical reality. As the analysis of social strata belongs to the field of sociology, in this study, we will try to interpret the results of the sociological researches while studying the Early Republican Period of everyday life in Ankara in terms of lived spatiality.

I. Yasa defines social stratification as follows:

“In a society if division of labour develops, then economic and social activities also extend and increase. As a result of this extension and increase, various groups of various/specific social relations show a tendency of gathering at different social levels. This gathering of groups create social stratification.” (Yasa: 1970, p.20).

In Europe among many approaches, the most important ones depend on the philosophies/approaches of Karl Marx and Max Weber.⁹ According to Marxist and Weberian approaches, the contradictions between social classes are analyzed in three dimensions. First the economical and material inequalities

⁹ According to the standard interpretation, Weber conceived of sociology as a comprehensive science of social action (Aron, 1970; Coser, 1977). His initial theoretical focus is on the subjective meaning that humans attach to their actions and interactions within specific social contexts. In this connection, Weber distinguishes between four major types of social action: zweckrational (technocratic thinking), wertrational (value-oriented rationality), affective action, traditional action.

(...)Weber firmly believed in the multi-causality of social phenomenon. (...) He was not attempting to refute Marx, he was very respectful of Marx's contributions to understanding human societies. But he did disagree with Marx's assertion of the absolute primacy of material conditions in determining human behavior (Aron, 1970; Gerth and Mills, 1946; Coser, 1977). Weber's system invokes both ideas and material factors as interactive components in the sociocultural evolutionary process. "He was most respectful of Marx's contributions, yet believed, in tune with his own methodology, that Marx had unduly emphasized one particular causal chain, the one leading from the economic infrastructure to the cultural superstructure" (Coser, 1977: 228). This, Weber believed, could not adequately take into account the complex web of causation linking social structures and ideas.

Weber attempted to show that the relations between ideas and social structures were multiple and varied, and that causal connections went in both directions. While Weber basically agreed with Marx that economic factors were key issues in understanding the social system, he gave much greater emphasis to the influence and interaction of ideas and values on sociocultural evolution (Aron, 1970; Coser, 1977). (Elwell, Frank, 1996, *The Sociology of Max Weber*, Retrieved June 1, 1999, <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Weber/Whome.htm>)

which appear during the production, exchange and distribution processes in the market. Second the status differentiations as a result of the criteria of social prestige, title, language, accent, ethnic origins, etc. Third dimension is power status in relation to the position of the individual in the political organizations and institutions. (Kalaycıoğlu: 1998, p.128)¹⁰

In the article of Kalaycıoğlu, Bourdieu is referred for his classification of individual's/social class' economic capital (financial and material possibilities), social capital (individual's social relations network), cultural capital (individual's educational possibilities), and symbolic capital (individual's value system). Bourdieu asserts that life style, consumer habits, fields of interests, recreation/free time habits should be studied for the definition of social classes as well. (Kalaycıoğlu: 1998, p.127)¹¹

In Turkey, studies on social class(es)/strata focus rather on the period of 1969-70 and they reflect the period's social political tendencies and mostly analyze the political historical aspects of the subject (Kalaycıoğlu: 1998). In the period between 1960-70 priority is given to the history of labour class.¹² For the period of the research there are no specific studies.

VERİ SESİ (Veri socio-economic status index) defines social stratification as a dynamic concept which contains social differences and change. According to the evaluation of the data collected during the research, five strata are defined: upper SES, upper middle SES, middle SES, lower middle SES, lower SES.¹³ While defining the social structure, not only the differences in income level but consumption norms and tendencies of urbanization, structure of the family and family relations, level of education, socio-economic life (professions, historical perspective, professional mobility, positions taken related to profession,

¹⁰ Giddens, 1971, 1973; Hindess,1987; Weber, 1947; Marx, 1962, 1970, 1974.

¹¹ Bourdieu, 1986, 1987.

¹² Şanda,1975; Boran, 1968; Rozaliev, 1974; Şişmanov, 1978; TİB, 1976; Erişçi, 1951.

¹³ Kıray's study "Ereğli: Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası" (1964) have the similar criteria as in VERİ SESİ index.

positions taken with regard to working women), immigration are taken as parameters. As there is no similar data collected for the social groups in Ankara between 1935-1950, a detailed analysis is not possible.

2.2.1. Social Groups in Ankara Between 1935-1950

In order to have an idea about the social groups in Ankara in the Early Republican Period between 1935-1950, we have to have information about the development of socio-economic life in the city in the 19th century as well. We know that by a decree in 1845, taxes were started to be payed by money instead of merchandise by peasants. The peasants were indepted with money. Within the system of interest, the development of trade capital in Anatolia speeded up however this capital had not been transferred into the field of production because of the lack of conditions for industrialization. (Aktüre: 1978, p.66). In the first half of the 19th century, muslim merchants who were dominant in the interior/local trade at the beginning of the century lost their power for the advantage of Rum (Ottoman Greek) and Armenian merchants (who hold the control of the inter-regional caravan trade much before the 19th century) after 1839 Tanzimat reforms. After the treaty of commerce had been signed with Great Britain in 1838, foreign industrial products began to be imported into the local market resulting in the collapse of the local industry in various fields. Ankara is given as an example by Aktüre. Mohair trade was totally in the hands of Rum merchants in 1864. Transit trade was in the hands of Armenians. 1/3rd of Ankara population consisted of Rum and Armenians at mid-19th century. Armenians who hold the control of the inter-regional trade already before the 19th century constituted the majority of non-muslim population in Ankara. Discrepancy increased by the successive 'trade agreements' between Ottoman Empire and European countries. At the second half of the 19th century, Ottoman markets were invaded by industrial merchandise/products of the European countries (Aktüre: 1978).

In Ankara in the first half of the 19th century, there was a trade bourgeoisie. 2381 tradesmen and craftsmen worked in 72 different branches of business

(the tradesmen and craftsmen who work in the “han”s, those who managed public baths are not counted). There were 1584 shops (“dükkan türü işyeri”) (Aktüre: 1978). However, in contrast to the development and increase in trade, the production of mohair decreased gradually. At the beginning of the century, number of looms was 546. At the end of the century, there were one or two looms in the city. (Aktüre: 1978, p.122-123). It was the trade of raw materials, thread of mohair, which increased. Aktüre claims that, in terms of social stratification, there were mainly two groups in the city. The first one is the the Armenians (who collected the mohair thread from the peasants: wholesale-on account trade) and the trade bourgeoisie that consisted of Ottoman Greeks (who sold the material to the foreign markets); and the small tradesmen who were occupied with artisanal activities and retail trade (mostly muslim Turks). The immigrants who were settled in the city were also included in the second group. The third group was a small one consisted of civil servants. Aktüre writes that in each group there were sub-groups that had either more or less prestige in the society but as they had similar social, economic and spatial habits, they could be included in the mentioned strata. (Aktüre: 1978, p.125).

Mübeccel Belük Kıray broadly defines middle class as the one that produces non-agricultural goods in [pre-modern] societies (1973: p.15).¹⁴ Kıray studies

¹⁴ “In modern society, no matter how small, industrial production becomes the main mode of wealth, creating new groups and new relationships. Industrial production and distribution demand tremendous differentiation and division of labour, as well as organization and centralization, both in actual production and administration. Now the control of surplus production rests as formerly in the hands of high-level business decision-making centers, partly local, partly international and in the top levels of bureaucracy with its auxiliary army and education elites. One part of the old elite moves quickly into this new framework while the other part remains behind and falls into large middle class. (...)

The former middle class, the non-agricultural producers, comes into contact with, and faces with competition from the new rural immigrants who become craftsmen or tradesmen. More important is the need for the development of new skills and specializations and the growth of organizations. All this creates complexities for the traditional merchants and craftsmen as well as newly emerging groups. Within the limited differentiation and specialization of the old system, it was easy to know who controlled and who was controlled. Now, while it is possible to differentiate the middle class from the agricultural population, unskilled workers and newly immigrated peasants, the apparently ambiguous power relations cause the middle class to become a seemingly amorphous mass. People today from skilled labourers to engineers and specialized researchers, from ordinary clerks to managers, including all types of self-employed artisans and merchants, constitute a single class, although most of them never come into contact with the others. The only thing they know about each other is their outward

the transition stage from a pre-modern to a modern society. In her definition, the middle class is a heterogeneous mass of people who consists of various professional and income groups with various cultural backgrounds and lifestyles. In another text (Kıray:1964, Ereğli; p.5) Kıray, after defining cities in feudal societies and modern industrial societies separately, argues that:

(...) as in all typological definitions, feudal and modern city concepts are rough tools in order to grasp a community which is in between or in transitional stage. To know the characteristics of two different communities at the extremities means to have an incomplete and not meaningful knowledge [for evaluating a community in transition stage]. The important thing is to know the kind and level of change at specific times and places and if possible to be able to achieve generalizations at these specific points. In today's rapidly changing societies, there are no pure forms of social community types. (Kıray: 1964, p.5, translated).

According to Kıray, social change occurs gradually [which is transformation]. However a society shows a functional unity situation with both of its resident and gradually transforming characteristics. In other words, transforming societies are not in bits and pieces, disorganized, and lacking consistency. (1964: p.5,6).

Ünal Nalbantoğlu (1984, 2000) argues that İttihat ve Terakki Fırkası (Party of Union and Progress) uses its political power to create a national trade bourgeoisie; as the trade was in the hands of non-muslims, in collaboration with foreign capital. Their lifestyles, houses and consumer products were affected by the Western culture. İttihat ve Terakki Fırkası (Party of Union and Progress) aimed at creating a national trade bourgeoisie to change the balance of power in favour of muslim/Turkish population.

The trade of mohair thread proves the existence of a trade bourgeoisie in Ankara. By the support of the political power, the national trade bourgeoisie was created in the Ottoman Empire; at the end of First World War, İttihat ve

appearance. Social power in modern urban societies is not the kind of relationship directly experienced by people as in earlier eras. With this anonymity, the attributes and values of the old and the new controlling upper classes influence the middle class, pushing its members into a sort of mobility, but not necessarily to acquire power." (p.15-16)

Terakki Fırkası (Party of Union and Progress) became almost representative of the newly emerging national trade bourgeoisie.

As Cantek (2003) points out, at the beginning of the 20th c., Ankara has a cosmopolitan social structure. This structure consists of governors, high officers of the army, officials, agents of foreign companies, students to attend schools (medrese), and travellers. During the final period of the Empire, a group of people who relatively had a higher level of education had a considerable position in Ankara. The cadre who came to Ankara to make the city the headquarter of “Milli Mücadele Hareketi” (National Struggle Movement), found an organization already established as a result of the political/administrative reorganization since Tanzimat period as well as by the effort of the “intellectuals” from the local society and the financial support of a section of the notables of Ankara: “Azmi Milli Cemiyeti.” The notables were the muslim merchants supported by İttihat ve Terakki Fırkası in the final years of the Ottoman Empire.

According to Lefebvre, it is the “whole” [all social classes and strata] which makes the urban culture. Lefebvre’s analysis refers to the Western industrial societies which consist of social classes defined by the economic system, such as bourgeois class, labour class, the peasants. Whereas in the young Republican Turkey, there are not clearly defined social classes except the peasants and the elite bourgeoisie which consists of the notables and the high bureaucrats. There are social groups with different income levels which consist of the tradesmen and craftsmen, workers, and medrese students. Turkey is not an industrially developed country yet. In Ankara, as it will be argued later, there is an amorphous formation of middle social groups. It is amorphous because it consists of various groups situated in between the peasants and the high bureaucratic elite; but it is not labour class or the petit bourgeois as defined in the industrially developed countries either. However there is still a complex structure which consists of governors, high officers of the army, officials, agents of foreign companies, medrese students from other towns. Travellers

although they can not be classified as a social group, are considerable in number, already at the beginning of the 20th century, as Cantek points out. All these groups contribute to the formation of an urban culture. Nalbantoğlu discusses that the rising new class can not form its world view, ethics/moral values, ideology of law out of scratch; and as Halbwachs points out, the religious, moral and other values of the past are inherited and practiced until the new system is institutionalized (Halbwachs: 1992).

In the 19th century, bourgeoisie becomes the sovereign class in European societies. Other wealthy strata of the society imitate it by all its characteristics. Consequently, the structure of the civil institutions transforms accordingly. In the 19th century Ankara, as a consequence of trade relations with Western countries, the textile and other products from the developing world market invaded the local markets. By the effect of consumer products and trade relations, new values, rules, and lifestyles which are proper to the western civil society were introduced to the Ottoman urban (and Ankara) society too, which can be defined as acculturation.

Tankut (1993) mentions that the appropriation of “urban manners” independent from classes and formation of urban manners take many generations.¹⁵ Cantek (2003) in the part “Entertainment Habits” of her study (*Eğlence Alışkanlıkları*), first quotes a news from “Hakimiyet-i Milliye” newspaper about the “urbane class” (“kibar sınıfı”) which has been getting prepared for a masked ball since weeks; which was organized by Himayei-Etfal Cemiyeti (Turkish Red Cross, 7th April, 1932). Then she explains that here the term “urbane class” is not related with Marxist terminology in terms of separating the social groups which participate in the production process; however she (2003) adds that this term overlaps with “bourgeois class” in a way. This definition includes

¹⁵ The term “urbane” as qualifying the life style of the urban elite emerges of the urban elite in late 18th century Europe (Balzac, *Comédie Humaine*). However, Lefebvre uses the same term “l’urbanité” as the culture of cities regardless of social class. In this study, the second meaning is being used. However in the quotations, this changes according to the context as in the quotation from Cantek (2003).

lifestyles and practices in daily life as the notion of “urban manners” that Tankut mentions.

Nalbantoğlu (1984, 2000) uses the term “native middle strata in Ankara”. The discourse of the article mainly associates modernization to the high bureaucrats who came to live in Ankara from İstanbul and rich notables who had their roots in the Ottoman Ankara. People from these two groups who constituted “the elite” had the mission of carrying their life styles to social life and make it widespread in the Early Republican Period (the first phase 1923-1934) (Belge:1983). Nalbantoğlu concludes that this group of people were inadequate to carry modern life styles to social life as they are isolated from people. However he adds that “In a historical conjuncture where the economic basis of a civil society is not sufficiently developed yet [for creating the material basis of a modern, industrial country], “life style carriers” proper to that society may not be the members of the related [bourgeois] class.”

Cantek (2003) also reinforces the above mentioned “life style carriers” discourse for the 1920s and 1930s. However in the conclusion chapter, Cantek points out that the second generation who lived her youth in the 1920s and 1930s get adopted to the novelties and radical transformations easier than the previous generation.¹⁶

If we return to Kiray’s explanation of the transitional stage of a society from premodern to modern one, we have to refer to the information on the distribution of professions in Ankara before and after the foundation of the Republic. According to Aktüre, the population of Ankara in 1835-1837 is about 20 000. (1978, p.123). As mentioned above, there were 72 different branches of business with a total number of 2581 tradesmen and craftsmen. (Aktüre: 1978, p.203) This is almost 1/8th of the population. In 1939, the

¹⁶ The interviewees talked about their memories since the second half of 1930s (Ch.4). These people had a life style mixed with both traditional and western manners and support Cantek’s claim.

population is 122 720. Occupation with agriculture: 5 888; industry and artisans: 17 911; trade: 6775; transportation: 4336; administration and self employment: 20414 (Kutay: 6 3 1939, Ulus). Occupation in the industry, craftsmanship and trade, transportation, administrative activities and self employment is almost the half of the population (40 percent=49436). Proportions had changed for the advantage of non-agricultural production.

The rates of urban and rural populations in Turkey are compared in 1945, 1950 and 1955 (Yasa: 1958, 1959). Urban population percentage in 1945 is 24.9; in 1950 is 25.2 and in 1955 is 28.9. Ankara in 1939 with its 122 720 inhabitants, constitutes the 2.8 percent of the whole urban population in Turkey. In 1940 census, urban population in Turkey is 4.346.249 (%24.4 of the whole population).

2.2.2. The Population Characteristics and Life Standarts of the Middle Income Groups in Ankara According to Statistics.

The profile of the inhabitants, their income level and their daily habits related with these can be obtained from their living standarts as well. Cemal Kutay's article (Ulus:1939) provides us with statistical information about comfort standarts of houses and income levels of the inhabitants of Ankara (Kutay, "En büyük üç şehrimizin medeni çehresi nedir?" "How are the civilized faces of our three most populated cities", Ulus: 4.3.1939).

Concerning housing, there is a comparison between the first three most populated cities, İstanbul, Ankara, İzmir, in terms of minimum comfort standarts (gas, electricity and running water).

Table 1 Total Number of Shelters in Ankara in 1935:

Total number of shelter (mesken)	17 372
House (ev)	15 879
Apartment flat (apartman dairesi)	351
Hotel (otel)	41
Pension (pansiyon)	12
Inn (han)	37
Bachelor's room (bekar odası)	115
Shed (baraka)	937

Only 6.0% of the total number of shelter is provided with running water, electricity and gas. This percentage is 8.7 in İstanbul, and 1.06 in İzmir (App.C).

The average of the minimum comfort conditions is defined in the article as having gas, running water and electricity in houses.

The average number of people in a family is 4.4.

Kutay's (4 3 1939, Ulus) interpretation of numbers is that, it is not the price of those services which prevent their extensive use but people's (inhabitants') habits. The solution he proposes is that the firms should be nationalized and become state enterprises, and provide their service to the public in such a way they could get the services very easily and for cheap prices. Then these will be used widely. The public will feel to have these three services as a must and hence the minimum comfort standards will be part of their lives.

Consequently, basic facilities of a modern urban environment are still not a part of the inhabitants' lives. Kutay's criterion for measuring the level of modernity in cities is from the point of view of infra-structure of cities and numeric values of services provided to houses. Numbers prove that only 6% of the houses are provided with minimum comfort conditions in Ankara. This has its effects on daily life too. (For example if running water is not provided in the houses, then a fountain is needed in the district. Having fountain in the neighbourhood is directly related with daily life not only for women but also

for men. The ritual of going to the fountain at certain hours of the day, chats or sometimes quarrels which take place there, the fountain and its surrounding which become an important public place for the district are all factors which define the daily life. The houses which use oil lamp instead of electricity become a subject for another article (Ulus: 3 12 1937) while discussing the night life in Ankara. The infrastructure of the city, the image and use of spaces and life style become determining elements of a discourse.

Professional differentiation is also one of the elements which gives an idea about social stratification and modernization in a society. The profile of the inhabitants according to professional occupation in Ankara are enumerated also by the same author in another article published in 1939 (Ulus: 6 3 1939).

Table 2 The Profile of The Inhabitants According to Professional Occupation in Ankara in 1939

Population: 122 720

Occupation	Total # of people	percentage	# of women	# of man
Occupation with agriculture	5 888	4.6 %	588	5 106
Industry and craftsmen	17 911	14.7 %	17 046	865
Trade	6 775	5.5 %	–	–
Transportation & “muvasala”	4 336	3.5 %	–	–
Administratrion (umumi idare) & self employment	20 414	16.6 %	–	–
Students	13 646	11.1 %	–	–
Orphans and the retired	785	0.6 %	–	–
Total	69 455			

According to the statistical information given in the table, Ankara’s occupational profile can not be defined only by its bureaucrats and members

of the agricultural work (peasants) but also with self employed inhabitants. Although we do not have the data for analyzing the social stratification in Ankara, some of the given information can be interpreted globally referring to the VERİ SESİ criteria and also to Kıray's criteria applied to the research for Ereğli as follows.

Information on income levels gives us an idea about the profile of the inhabitants. ATO (Ankara Chamber of Trade) prepared a "living index" as "How a month's income is spent?" (Kutay: 8 3 1939, Ulus) "How much does an inhabitant of Ankara earn and how much does he pay for rent?" According to the index and income level, the rents are expensive and/or not reasonable when proportioned to the wages. The definition of a nuclear family consists of a mother, father, child (15), child (9), child (5). (In the author's opinion, by this definition of nuclear family, a married woman can not be easily part of production or work at the service sector with three children in the given ages regarding the organization of the society concerning day care centers. She raises the children and supports the family at home.)

Income of the family: 120 TL (a very optimistic acception according to Kutay, and again in Kutay's opinion, the points which are not realistic in the following table is the rent: 20 TL for a family of 5 members, and 7.77TL for saving and insurance); because in another research on rents of houses (Kutay: Ulus 4 10 1938) a 3 room apt. on the street is 60TL/month excluding water and consierge expenses and people can not afford the price.¹⁷

Kutay classifies the civil servants into two: 1. Civil servants who are in the scale of salaries (bareme dahil) and general equilibrium (umumi muvazene); 2. paid civil servants. The author makes a second classification of the same groups: 1. salaried ones; 2. paid ones (mostly the ones who work at the fiscal

¹⁷ 3 690krş.: for food; 1 757 krş.: fuel, illumination, cleaning; 1 600 krş.: outfit, furniture; 2 000 krş: rent; 850 krş: tobacco, cigarette, other; 750 krş: doctor, shaving, medicine, bath; 600 krş: transportation; 777 krş: saving and insurance.

sector, like banks). In these classifications, military sector is excluded. Total number of civil servants who are in the scale of salaries are 4406. (App.D)

According to Kutay, these are “umumi muvazeneeye dahil merkez memurları” which means middle class civil servants. According to the enumeration, during this period, people who have even relatively higher wages have to pay one third or one fourth of their income for rent. The minimum comfort conditions (electricity, gas, running water) are not provided for most of the dwellings. However, the author writes that these people are normally aware of the minimum comfort standarts and are cultivated enough to feel their absence.

The gradation of middle class civil servants as first, second, third and fourth according to the scale of salaries:

Table 3 The Scale of Salaries of Middle Class Civil Servants

	# of civil servants included in the scale of salaries	1 st grade (150TL/m.)	2 nd grade (125TL/m.)	3rd grade (100TL/m.)	4th grade (90TL/m.)
Turkey	40 522	22	28	44	195
Ankara	4 406	23	59	141	113

The consequence of the given data is that Ankara has rather a modest/humble population in terms of income level and living standarts. The “modern” housing which has at least the minimum comfort standarts is 6 % of the total number of houses (shelter). This effects the daily life, use of public places after certain hours. For example there are observations of night life of Ankara by Kutay (3 12 1937, “ It is midnight: The city goes to a deep sleep until morning” (“Saat 12: Şehir sabaha kadar derin bir uykuya dalıyor”). There he writes that except national or religious fests, the city goes to sleep at midnight. One of the considerable reasons for this, Kutay writes, is the number of houses which still use oil lamp out of habit instead of electricity. There is housing shortage in Ankara. The houseowners feel themselves comfortable enough not to equip the rent houses with minimum comfort standarts and to make the necessary

repairs and betterment because under any conditions, there is not any possibility not to find tenants. Houses without electricity are rented for 5 TL less than the ones with electricity and civil servants and tradesmen with low income prefer to pay less. Another reason for the absence of a night life in Ankara is the lack of entertainment places. There is always a comparison which is made between Ankara and İstanbul, in almost every subject concerning the city; so again a comparison is made between the number of entertainment places in both cities (3 12 1937).

Table 4 Number of Entertainment Places in İstanbul in 1937

# of theaters in İst.	Ave. # of spect./yr.	# of movie theaters in İst.	Ave. # of spect./yr.	Ave. # of spect./year other entertainment places
6	428 541	34	3 416 650	400 000

Table 5 Number of Entertainment Places in Ankara in 1937

# of theaters in Ank.	Ave. # of spect./yr.	# of movies in Ank.	Ave. # of spect./yr.
–	–	2	287 786

In 1927 population of Ankara is 74 000, İstanbul is 699 796. In 1935 population of Ankara is 123 000, İstanbul is 739 171. If there are no theater buildings in one of the cities, then a comparison is not possible. For İstanbul on the other hand, it could be said that both number of theaters, movie theaters and the spectators prove that going to theater and movies are part of people's entertainment habits. However if the interviews are taken into consideration, in 1940s, Ankara has more movie theaters and theaters compared to 1937 and number of spectators also increase.

Lack of electricity makes Ankara nights calm. Even the street where hotels are concentrated is silent. A small talk with the waiter of İstanbul Pasta Salonu at Ulus, and a small observation of the clients tell the story about the facts, according to Kutay. İstanbul Pasta Salonu is open all night. 9 clients in total are in there. 5 of them are foreigners. The waiter says that after a certain hour, they

have bar clients at night. In Ankara, night clients are few, early morning clients are many. Ankara sleeps early, wakes up early. Even coffee places close at 11.00 at night. In Kutay's opinion (4.3.1939, Ulus), "in a small village provided with electricity, life doesn't stop with sun set. In the villages of Thrace which are provided with electricity and radio, night life has defeated eastern mysticism," he comments.

Finally, it is convenient to use the term middle social groups who participate in urban spatial practices instead of middle class in this study. Middle class in Ankara (and in general in Turkey during the chosen period) is an amorphous one. As it can be determined generally from the limited data given above, the dispersion of data presents a large spectrum concerning income levels and professional groups for Ankara. That's why it will be more relevant to call the examined section of the society as middle social groups instead of middle class. As the investigation of socio-economic structure of middle social strata is subject to another research, this will not be defined in relation to their income level and to their participation in the production process; the interviewees will be taken as the representatives of their professional/social groups (civil servants, artisans, artists, journalists, religious leaders (imam), tradesmen (esnaf), teachers). The above mentioned points will be completed to draw a general picture of the inhabitants from middle income groups while examining their daily life (their habits regarding entertainment, personal relations, family relations, education, their jobs, education levels, cultural inputs related with their family roots, etc.,) in relation with lived spatiality.

2.3. Occurrence of Daily Life in Ankara

The "routine" is seen by Lefebvre as an authoritarian order imposed to the whole society (and particularly on labour class) by the state (hence by the bourgeois classes). In Ankara, if there is an organization from top to bottom, it is work hours of the civil servants and children's school hours. The rhythm of daily life changes according to the professions of social groups (employees,

bureaucrats, business men, people dealing with commercial activities, teachers, craftsmen, etc.) in the city and also according to gender, youth and children going to school. The routine of daily life of bureaucrats and civil servants had their effects on social life at different scales. For example bus schedules are adjusted according to the work hours of the civil servants (lunch break, end of the working hours, leisure). The opening and closing hours (and days) of shops are also regulated by state. Housewives had to plan their day accordingly with their children's school times (see interviews and memoirs). Although Ankara was not an industrial city, people working in the production sector had their shifts. The routine imposed by the working hours is defined according to the norms of a new life organization or pattern in the city which is also an effective vehicle of modernization. The everydaylife of the middle social groups was framed within the rhythm of the routine. This is to set an order within the organization of work which is part of the project of modernity. However traditional forms of entertainment and life styles continue to mark the rhythm of everyday life as well. These are two types of ceremonial events in Ankara which existed before and after the foundation of the Republic, in the 1920s. The first group of the ceremonial events are weddings and bayrams, the second one is moving to summer houses in the vineyards. For the daily routine, traditional coffee houses take place in men's life as public places. There, men play cards, backgammon, smoke water-pipe (nargile) and have conversation until mid-night. Women, on fridays and bayram days, go with children to have picnics at Bentderesi or İncesu Deresi. These places are women's public places.

The variety of public spaces is not rich in Ankara before and after the foundation of the Republic. The public places are coffee houses, restaurants, pastery shop, "muhallebici" (dairy) and one bar.¹⁸ Hotels in addition to

¹⁸ "Kemal'in lokantası" near the National Assembly, Merkez Lokantası near Ministry of the Interior (restaurants); "Kuyulu Kahve" and "Merkez Kiraathanesi", across the street from each other at Anafartalar Street; and "Zeybekler Kahvesi", (coffee houses); Hafız Bey'in Pastanesi (Pastery shop) at Taşhan Square; Muhallebici Dükkanı (dairy bar) of which the proprietaires are Selanikli Talat and Hüseyin Bey at Anafartalar Street; Fresko'nun Barı (Fresko's Bar) (Akgün: 1996).

accommodation purposes offer entertainment services both to the visitors and the inhabitants. Although the variety of public spaces does not seem to be rich and use of spaces is based on gender differentiation, there are two contradictory news on recreation and night-life in Ankara, in January 1923 and in January 1924, just after the foundation of the Republic. The one in 1923 is written by a French journalist (Şimşir: 1988) and according to the news, at 7 p.m., Ankara is a dead city. On the contrary in 1924, in Times, it is written how a person can enjoy a night in Ankara: “There is a perfect restaurant in every way. In the evenings, dance and opera music are played. It has even an american bar with high chairs. One can enjoy time there and then go to the cinema afterwards.” (Şimşir: 1988). This means that neither the first news nor the second one is a general evaluation because the panorama changes according to the user’s experience of the public spaces in the city according to the rhythm of his/her daily life.

2.3.1. The Period of the Foundation of the Republic

The period of the foundation of the Republic introduces new public spaces which are not in traditional style. These are parks, new restaurants, hotels.¹⁹ There are also football clubs (in addition to tennis club, riding club....) which embrace people from different sections of the society.²⁰ For the 1920s, İ.S.Çağlayangil uses the term “europeanization” (alafrangalılaşımak) because for the 1930s, he claims that “europeanization of 1920s calmed down in the 30s”. (Akgün: 1996). To distinguish the 20s and 30s atmosphere in the country is a considerable claim for the study and it overlaps with Belge’s division

¹⁹ “Millet Bahçesi” where, from time to time, Turkish music (Türk Sanat Müziği) is played by an oriental orchestra, and also where by a small orchestra dance music is played.

In addition and after the opening of Karpiç Restaurant, we see other contemporary and western type of restaurants (Smyrna, Zevk, İmren and Lezzet restaurants) (Akgün: 1996). The hotels, in the same years did not give service only for accommodation purposes, but also for entertainment. In the same source (Akgün: 1996) it is pointed out that the type of entertainment that is offered is for high bureaucrats, and there is no trace of a cosmopolit type of customers. (Tanrıku: 1985). The names of the hotels are: Ankara Palas, Bellevue Palas, İstanbul Palas, and Meydan Palas.

²⁰ Muhafızgücü Kulübü (1919), Gençlerbirliği Kulübü (1923); Ankaragücü Kulübü (1926); Demirspor Kulübü (1937) take a considerable part in the inhabitants’ daily lives.

(1983) regarding the Early Republican Period into three according to political developments. Between 1923 and 1934 all revolutions are accomplished (except two) with the energy and motivation of the foundation years.²¹ 1934-1946 is the institutionalization period because it is not “life style carriers” anymore who would be models and spread the new manners to the public but the institutions (Y.K.Karaosmanoğlu, Belge, interviews, memoirs). The 1920s have the characteristics of an energetic society and bureaucratic cadres have the willingness to transform and change the society with their life style. In 1930s, in the author’s opinion, people of Ankara have found their natural rhythm adopting of some of the western manners or changing or keeping the traditional ones.

Çağlayangil compares the development of social life between 1925-26 and in 1931. He points out a great difference in terms of change in the physical environment and type of life for the middle social strata. (Akgün: 1996). In 1925, he finds the city primitive in terms of the level of development of the physical environment but for social life, he uses the adjectives “lively, alive” and active. Çağlayangil mentions that sport clubs like Tennis Club, riding club (Atlspor Klübü), Hunter’s Club (Avcılar Kulübü) are for the elite section of the society; football clubs, restaurants [except one or two], night clubs, bars and taverns are for everybody.²²

Çağlayangil’s comparison of social life between 1920s and 1930s is significant for this study because he does not only give the names of public spaces but also the user/customer profile in general. In addition to parks²³, restaurants and bars, theaters and movie theaters gain importance in people’s social life. Going to the cinema once or twice a week; possibility of watching football matches at week-ends are not only among the major ways of entertainment of the public,

²¹ 1935 Köy okulları hariç ilk öğretimden din derslerinin kaldırılması
1937 Lâiklik ilkesinin anayasada yer alması

²² Kürdün Meyhanesi, Palabıyığın Meyhanesi at Posta Caddesi, which are mentioned also by the interviewees. (Çağlayangil: 1979).

²³ Parks: Park of the 2nd TBMM is open to public. People in the afternoons came and listen to the music played by Riyaseti Cumhuriyet Bandoosu and Concerts for the public.

but also the possibility of new experiences of new public spaces. In addition to these, foundation of the first radio station in 1927 is also a major intervention to everybody's life at any time and place .²⁴

In the 1930s Ankara gives the image of an urban place in Western terms, according to a foreign journalist, A. Hubert, "In new Ankara there are buses, taxies, cinemas, theatres and policemen, just like in any other city in the world." (Akgün: 1996).

Stabilization may be a key word in terms of the consequences of a radical, revolutionary organization in the country in the 1930s. Stabilization, in the text, means a kind of adoption of modernization in public life by the inhabitants or a period of acculturation.

2.3.2. The Period of 2nd World War: 1940s

The variety of public spaces increase in the 40s. User/customer profile become various in public spaces. Ankara expands, Kızılay, Yenışehir, Sıhhiye become popular areas. Gender mixture increases in public spaces. Ulus is still the center of the city but Kızılay towards Sıhhiye becomes popular. On the boulevard French café like pastry shops open²⁵. Sıhhiye has a lively panorama in the 40s. Book shops²⁶, restaurants, record sellers, movie theaters, make the area attractive for students, bureaucrats, intellectuals, ordinary people, officers (officer's club), youth (low or high income groups), bachelors, in short for the use of a mixed group of people. At Ulus, on Posta street, there used to be row

²⁴ Theatre as an artistic and social activity start to take place in the inhabitants' lives since 1924. (1924, foundation of Türk Tiyatrosu Himaye Cemiyeti, Şadi Fikret Topluluğu which played at Ankara for a period of time; in 1926 İstanbul Darülbedayi artists played pieces; in 1927 Türk Tiyatrosu came to Ankara, in 1930 İzmir Şehir Tiyatrosu came and played at Cumhuriyet Tiyatrosu at Bentderesi). Ankara has its first proper theatre building in 1930: Ankara Türk Ocağı. Until then the places which were used by the theatre companies are Klüp Sineması at Taşhan, Yeni Sahne, and Cumhuriyet Tiyatrosu at Bentderesi (Akgün: 1996).

²⁵ Özen Pastanesi: People meet each other there; watch people passing by; drink fruit juices and fizzy lemonade (gazoz); and have conversation. Kutlu Lokantası: music+dinner(at the entrance of İzmir Cad. From the Atatürk Boulevard side). Meram, and Meram Pastanesi at the place of Büyük Sinema.

restaurants and taverns where famous writers /men of literature had meetings while having dinner and wine for cheap prices. (Akurgal : 1989).²⁷

Football clubs embrace different sections of the society and act as cement to hold different income groups with different cultural backgrounds all together in a feeling of solidarity.²⁸

In terms of behaviour, in memoirs we find suggestions like: “Behaviour of people was more polite and refined [than that of previous times]” (Akgün: 1996) “There were conversation meetings (sohbet toplantıları) at Özen Pastanesi, and nobody used to talk loudly and disturb others.” (Günver: 1979). People are strolling on boulevards; everybody with their most beautiful outfits on, walk slowly by talking to each other. These people, all who did not know each other but they had at least a nodding acquaintance. During the stroll nobody would bump, shoulder, or make improper remarks to each other (Günver: 1979).

The above information tells that the people from different social groups are in a stage of transformation in terms of using public spaces in the city. Formation of modern urban culture is also on its way. Although the society can not be strictly divided into its social strata by sharp definitions with terms like higher income groups, lower income groups or labour class, bourgeois class, etc., classifications like artists, intellectuals, youth (students, workers), officials, bureaucrats (according to the profession) make a social whole. Between 1935-50, middle social strata has a large space in the society which holds differences as well as diversities together. This chapter is intended to be an introduction to chapter 3, in terms of defining middle social groups and the occurrence of daily life in the city before and after the republican period. In

²⁶ Akay Kitabevi, Şencan Kitabevi.

²⁷ Şükran Lokantası, Acem’in Meyhanesi

²⁸ Gençlerbirliği: Ankara Erkek Lisesi students. Ankaragücü Kulübü: First workers of Anadolu Turan Sanatçıları, then workers of Harp Sanayii; Demirspor Kulübü: First founded as a wrestling club, in 1937 it is transformed into a football club.

chapter 3, the definition of middle social groups will become more clear by information on the use of public spaces, and generally by their daily lives in addition to the statistical information on the inhabitants minimum comfort standarts, income levels, professions which are briefly introduced in this chapter.

CHAPTER 3

TRACING OUT THE TRANSFORMATION OF EVERYDAY LIFE FROM THE SOURCES OF THE PERIOD (1935-1950)

Ulus newspaper gives basically two messages to the researcher. Until 1938, the city Ankara is under the influence of both the building of a nation state and physical construction of a new modern city. In the newspaper, the news are categorized within the study's boundaries as:

- Urban and architectural constructions from the city.
- Modern life style in the city;
- Ungoing traditional life style in the city ;
- Use of the new public spaces under the titles of formal ceremonies, institutional use of space (like educational places –faculties, departments, civil/social organizations.)

By the Second World War and the death of Atatürk news on the city and urban life take less space in the newspaper.

In the interviews with the old inhabitants, 1938 is not mentioned as a threshold or a rupture in their memories but there is a continuity before and after 1938. We also understand that life style and physical environment do not change simultaneously. But people's daily life get enriched by the use of new public spaces.

3.1. Tracing out the Transformation of Everyday life in the Ulus Newspaper.

Being one of the sources of the studied period, what are the characteristics of Ulus Newspaper which have to be taken into consideration in terms of the

thesis' problematique? Are there articles, news, interviews which help us clarify the urban culture and lived spatiality in terms of transformation of the city and/or acculturation process? Is modernization of life style which was also one of the objectives of the new Republic, one of the issues argued by the authors of the newspaper?

Are there articles, news, interviews which overlap with the individual and collective memories of the interviewees in terms of everyday life? As an Ankara based newspaper, does Ulus reflect the integrity or a section of the inhabitants' urban life?

Until the end of thirties, nation building still continues as an energetic and motivated process. This is reflected in the newspaper. The news and interviews which are related with the physical environment of Ankara can be classified under three categories:

1. Information on architectural implementations, public buildings, residential buildings;
2. Articles which are didactic to help the creation and appropriation of modern urban life styles and modern urban culture;
3. Articles which are descriptive (description of the physical environment, traditional and ungoing professions in the city and people's social manners).

The news on the city's social life are rich and various. Is the policy of the newspaper, to recreate a collective memory especially until 1938 parallel with the idea of creating a modern republican society? The news which are on new public buildings, either in project or in construction state, or already built ones are explained in detail with long articles. These articles consist of architectural projects with all their spatial organisations, materials and architectural drawings. The titles are classified according to building types. These types of news raise the question in the researcher's mind that this has probably an implication of organizing the inhabitants' everyday life according to a definition or model of modern life style in the city.

3.1.1. An Attempt for Transforming Daily Life by Means of Nuclear Family Housing : Modern Housing

The news concerning houses imply the idea that housing is accepted as one of the vehicles of a modern way of life: “Things that have to be taken into consideration while constructing a modern house” (12, 19 Sonkanun 1935); because in the article modern house is introduced as a necessity. The architectural examples are chosen from the periodicals of industrialized western countries. Ideology of transforming the country into a modern, contemporary one is associated with the modern architectural language. However the author of the article is not content only with the architectural housing examples which were chosen from the modern western countries; he also refers to the collective work of the society and describes the trouble which has to be put up with while trying to have modern housing by using a metaphor of war times:

Day by day Ankara is being developed. We estimate that by collective effort healthy, scientific and economic family houses will start to be constructed. At the top of this war comes Bahçelievler cooperative. The attempt to this organization is based on the belief in the courage of Turkish nation at collective work. Turkish nation is known by its docility in collective sacrifice. The secret of the nation’s success passes through its ability of transforming trouble into pleasure. Every Turkish citizen who has the desire to own a house has a relation with construction cooperatives. (...) Next spring we will start to ornate our dear Ankara with modern houses and districts.

While in the article, there is a call for a collective struggle to modernize the city, there is also a description of how and in what kind of houses modern Turkish nuclear families should live. The same idea is put forward in other articles too. In the article titled as “Things that have to be taken into consideration in modern buildings” (Çobanoğlu:19 Sonkanun 1935), the main subject is again a modern family house. After explaining the details of the plan of a modern family house, there is a claim that such a modern house is convenient for a family with three children. Çobanoğlu is in favor of individual

garden houses for the good of family life and he supported this idea by referring to foreign architectural periodicals such as l'Architecture d'Aujourd'hui in France, The Ideal Home in England, and Moderne Bauformen in Germany. (Figures:1, 2a,b,c; 3a,b,c,d)

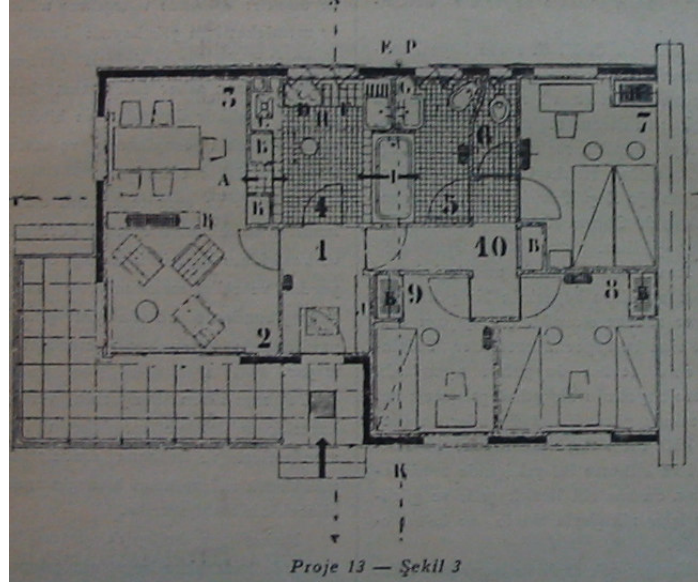
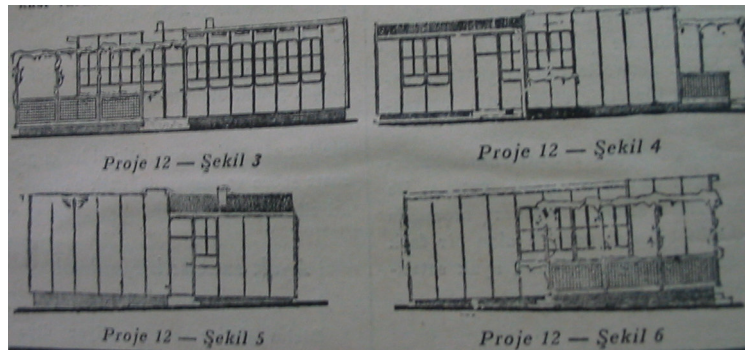

Figure 1, Example of a modern house, Ulus: 12 Sonkanun 1935

Figure 2a,b, Views of a modern house, Ulus:12 Sonkanun 1935

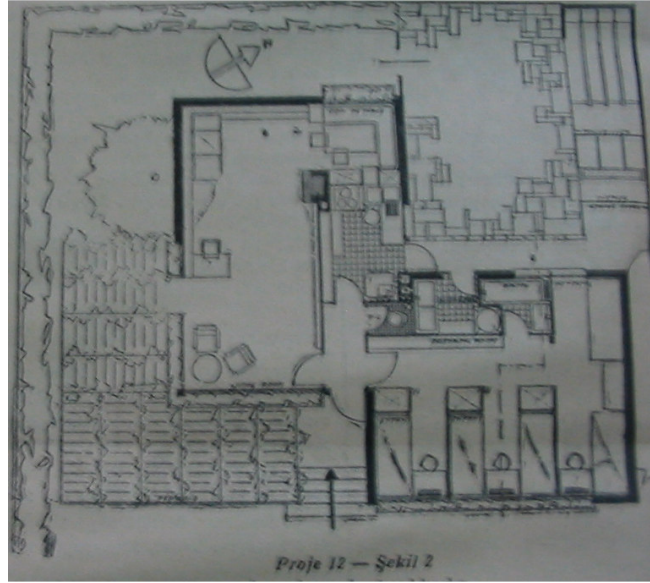

Figure 2c, Plan of a modern house, Ulus: 12 Sonkanun 1935

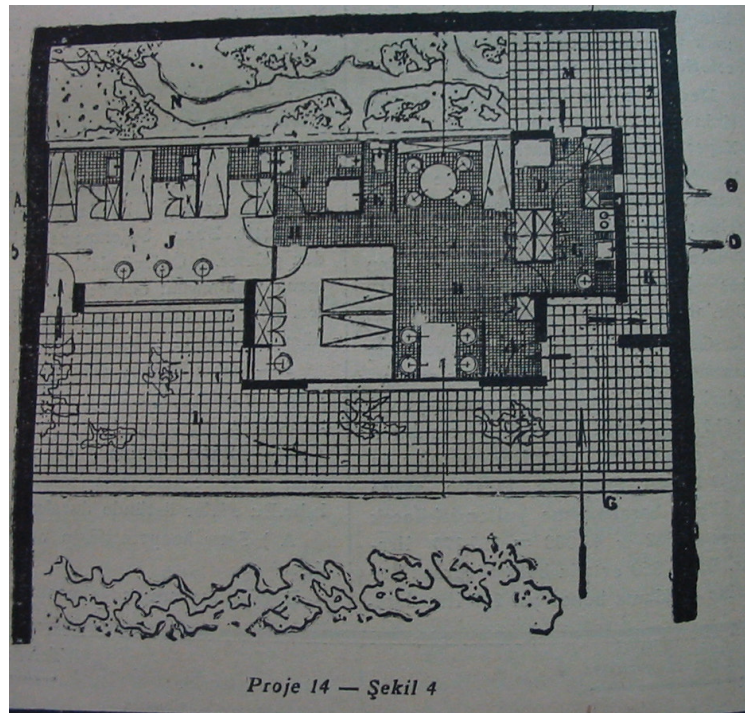

Figure 3a, Plan of a modern house, Ulus 19 Sonkanun 1935

Figure 3b, View of a modern house, Ulus 19 Sonkanun 1935

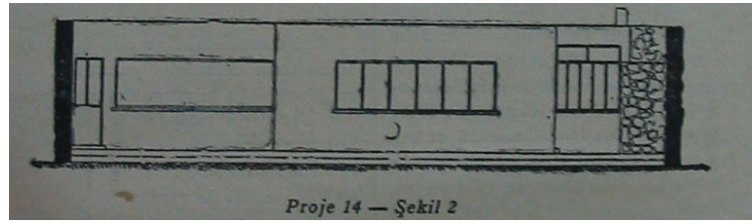

Figure 3c, View of a modern house, Ulus 19 Sonkanun 1935

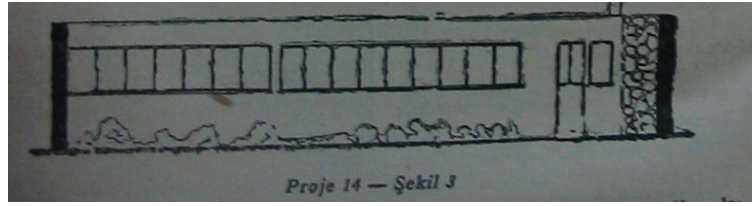

Figure 3d, View of a modern house, Ulus 19 Sonkanun 1935

These two articles are for creating a public opinion in favor of Bahçelievler Kooperatifi. In the mean time, it is a call to support the formal organization of people's life styles by means of architecture for the physical transformation of the city. On the 19th of February 1935, both the foundation of the cooperative as news and "Holland Villas" as an article with architectural drawings are published in the newspaper. Çobanoğlu also points out that the article continues after the two previous articles "Things that have to be taken into consideration in modern house" and "Things we have to take into consideration in modern buildings." On the 4th of March, there is the article with the title, "While constructing our houses, we have to think about future". In the last one the house is identified with the life span of a man: youth, middle aged and elderly; and an architectural type concretized within the body of a house is

proposed. This type is flexible in terms of increasing the number and volume of spaces or dividing two story house into two one level units. In this article the author proposes a modern house for an extended family which is traditionally familiar to the society. However the term “extended family” is not written there, it is a hidden idea but also gives the innermost wish of the author away that the elderly must live with their families. The contradiction is that a call for a transformation of the city was made in the articles dominantly with a unit for the nuclear family. However the wish of the author while describing a flexible plan type for a potential division of the house implies a gradual transformation of the structure of the family from an extended one to a nuclear one.

In the author’s opinion, the principles which are introduced for modern family houses are similar with the declaration that is made for housewives in Vers une Architecture, but neither the book nor the author is referred (Le Corbusier: 1923). Sun, fresh air, possibility to make sports in the houses; and selected examples have the architectural language which is similar to the pure, white period of Le Corbusier.

Didactic discourse continues with Ulus newspaper’s housing questionnaire (23 8 1935) which was made with the inhabitants. According to the conclusions derived from the questionnaire garden houses are favoured for civil servants and workers as models which are taken from garden cities. Justification for garden house model is explained as the following:

“Today’s life style is a machine like life style. We are in a constant struggle to live the day in a longer time span. Morning and evening sports, midday cures, the pleasure of growing flowers, fruit, vegetables, chicken [in the garden] has already become a worship.”

However, there were no conditions of a machine like life style in Ankara (more generally, in Turkey). Machine like life style is a metaphor which is used for the urban life style in the industrialized countries. This is not the case for the inhabitants of Ankara. For example, in the family types which are described in the mentioned articles, the majority of women are not working women. Discourse of the article is based on the family as a model for the country. “The

family houses with gardens mean health, happiness of the nation and this is good for the economy of the nation.” On 22 11 1935, it is written in another article that “In the improved land projects of a country, the most important and prestigious ones are family housing projects. In these houses men of the future grow up. In these houses, happy couples of the country continue their lives which are beneficial for the country”. In addition to “how and where a nuclear family should live”, articles, there are suggestions for the children too. In relation with nuclear family house, there are kindergarten proposals. (“Modern Kindertartens” 5 5 1935, Figure 4; “Children are housed in modern architecture” 4 6 1935; “Open air schools” 11 6 1935, architect: from France Eugène Beaudouin, city: Suresnes, Figure 5). The title of the article published on the 5th of May, is “Modern kindertartens are the basis of a sound and healthy generation.” It continues: “The best places for our children to get the maximum benefit from sun, fresh air and water which are abundantly found in the nature of our country, are modern kindertartens.” Example is from the West, Vienna, and the architect is Franz Schuster. In the articles the persuasive language is strong, so that the proposal for modern kindertartens will be supported by the public.

This description above is again an implication for the organization of the routine for transforming a family’s life style which will have its effects on urban life too. According to Lefebvre, “the routine” of everyday life is organized from top to bottom in bureaucratically oriented consumer societies. The routine of the individuals/families becomes a system. But everyday life can not be organized totally because it is not a system in itself; yet it is hidden under any system. The hidden system, according to the theory of everyday life (Lefebvre: 1991a; 1991b; 1968,1998) is a criticism of the routine. The most efficient way of organizing/recreating the routine passes through the residents’ everyday life and in the articles, it is the main idea.

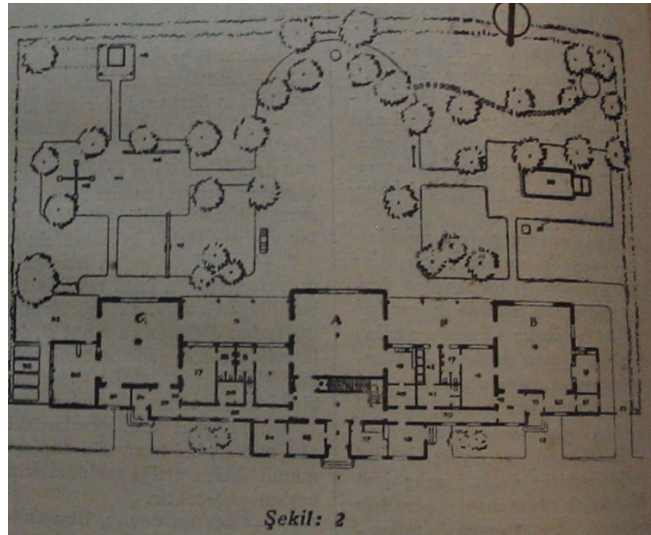

Figure 4a,b, c, Modern kindergartens, Ulus: 5 5 1935

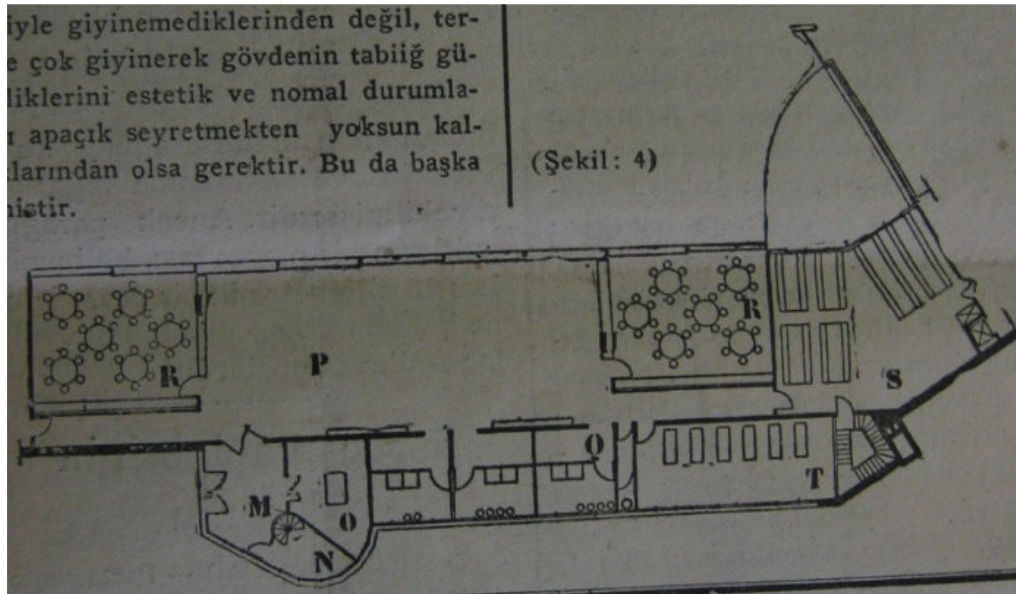
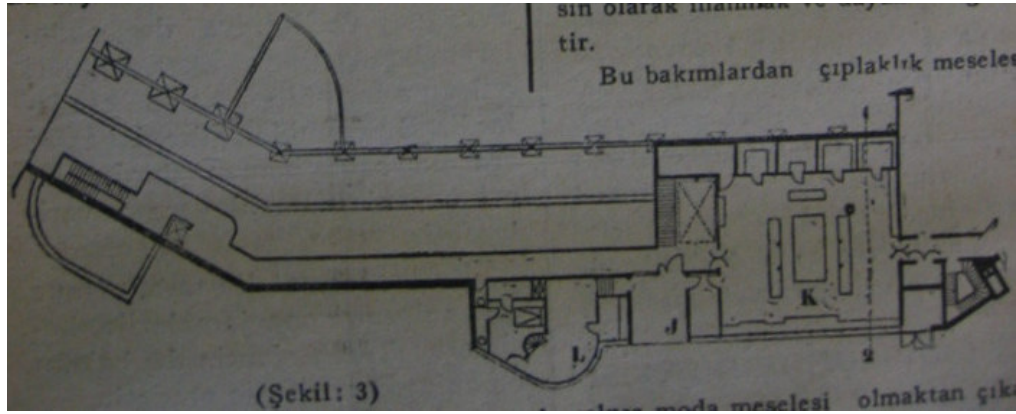
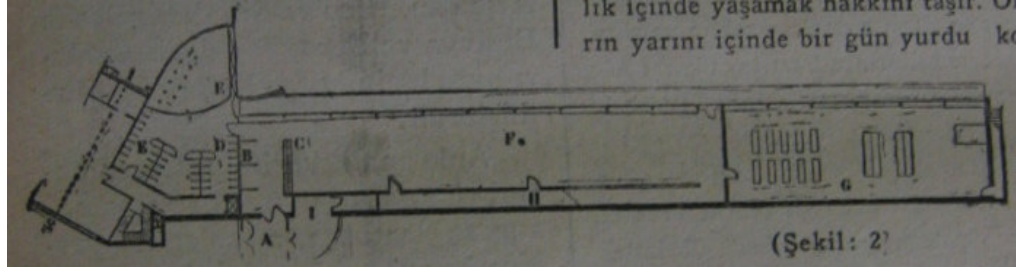

Figure 5a,b,c, Open air schools, Ulus: 11 6 1935

In the mentioned article middle social groups are being supported by the cooperative system. For example, housing for labourers: trying to find out the best solution for their income level. "Labourers are like the arms of a nation. Labourer is the most valuable producer. Labourers who have families and who are not temporary in the city have to be considered in the same category with

the civil servants. Therefore labourers' housing can not be a separate organisation.

The reality, on the other hand, is the construction of many apartment buildings which shape the silhouette of the Atatürk Boulevard (23 8 1935, Figure 6) . However there are still articles which neglect the reality. In interview with Professor Elzesser, 28 9 1935, which mentions modern house, its rigging and equipment, he claims that a modern house makes life of a modern housewife easier (Figure 7, 8).

Figure 6 Atatürk Boulevard, Ulus: 23 8 1935

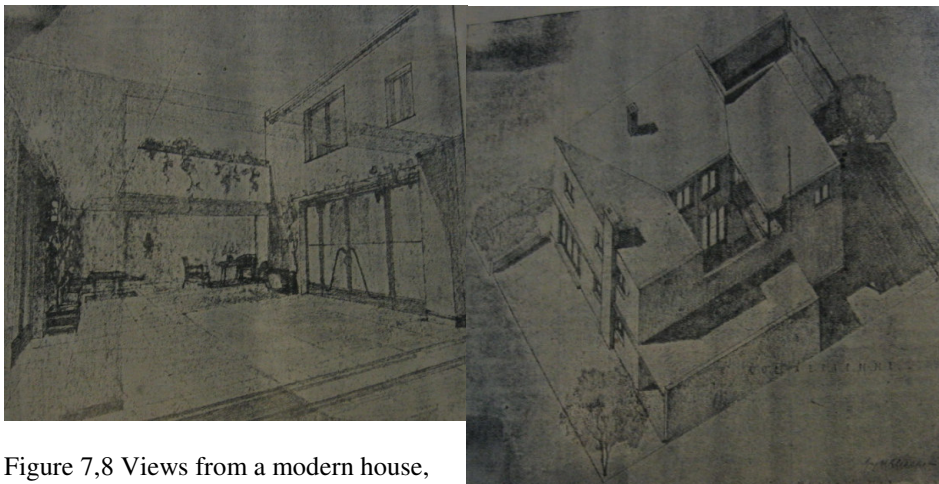

Figure 7,8 Views from a modern house,
Ulus: 28 9 1935

Housing shortage is a problem which is the subject of several articles in the newspaper. Speculation is one of the parameters which becomes an obstacle in the face of the problem. As a prevention, Jansen, for example (9.11.1935)

proposes cooperative type of organisation for housing development (figure 9a, 9b). To persuade the public in favor of family cooperative garden houses, he needs to write about its culture and bodily practices of children and its economic dimension. Children playing in the gardens instead of playing on the roads is a powerful argument; and Jansen defends row houses or twin houses for their being economic because of having only two facades. Cooperative type of organization for solving housing shortage problem is supported by the authors like F.R.Atay in the newspaper (14 12 1935). In Atay's opinion, cooperative type of organization is a prevention to keep the city in order and a guarantee for its orderly development, which is another powerful argument.

Housing shortage had been a problem in Ankara long before it was decided to be the capital of the country. Until the end of the 1950s, there are articles taking housing shortage into consideration consistently by analyzing the reasons and also trying to find solutions within the context of modern architecture and urban life. Cooperative type of organisation is accepted by the authorities as a solution.

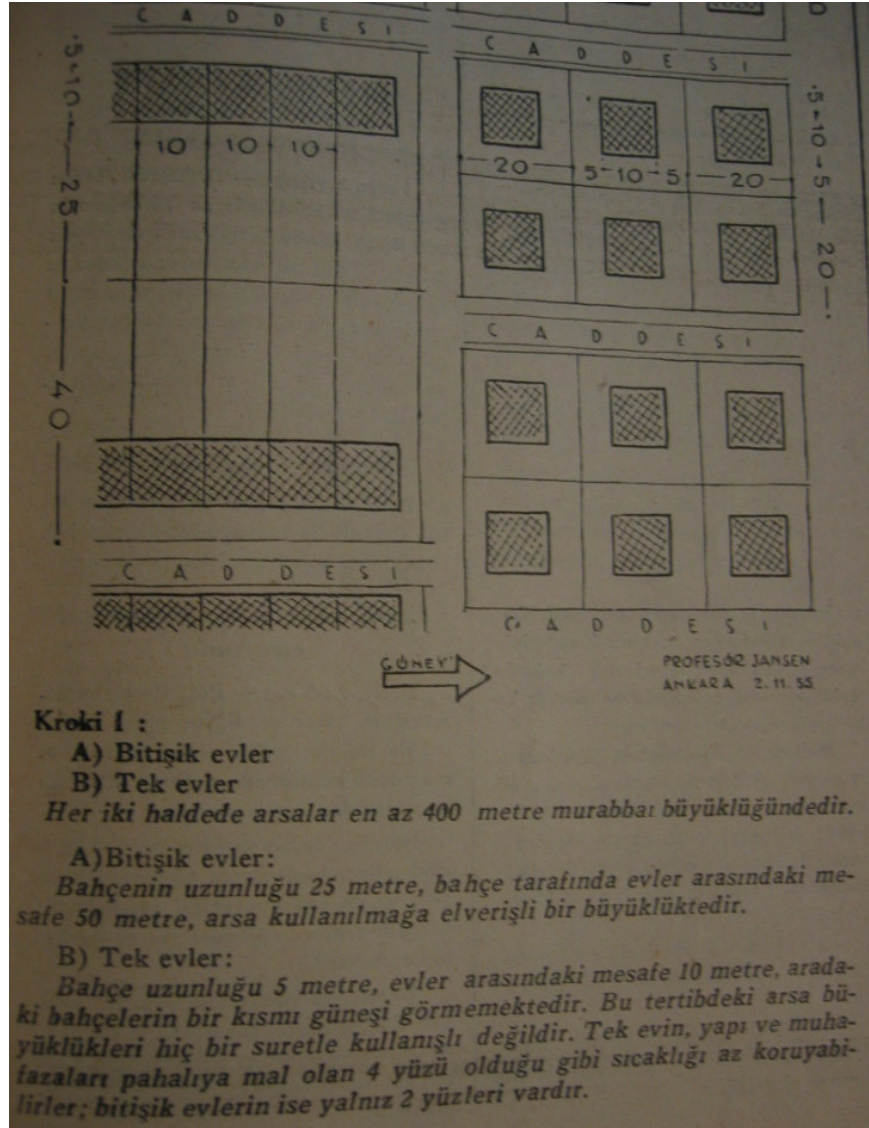

Figure 9a, Types of cooperative housing, Jansen, Ulus: 9 11 1935

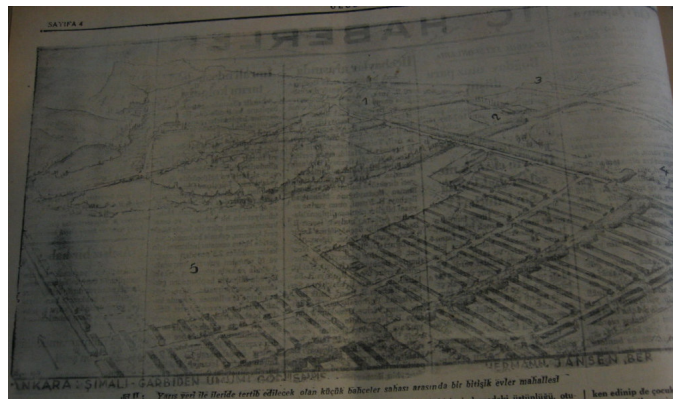

Figure 9b, Site view of Cooperative housing, Jansen, 1935

In the news on 10 5 1936, the title is about Bahçelievler Yapı Kooperatifi, “The most beautiful district of Ankara is being founded by a cooperative (Figure 10a, 10b, 10c). The project answers the needs of the housing blocks and streets in the most beautiful, healthy, modern and economic ways. From these points of view this district will also be an example for the other development areas in the country in addition to the city of Ankara.” There is a classification of Ankara housing construction in the article:

1. Small garden houses (expensive construction, surrounded by four streets, high expenses for the municipality);
2. Villas (only for rich people);
3. Apartment buildings (more than solving the housing problem of the civil servants, these are income sources for the proprietors. Rents are so high that civil servant wages lose their power of purchase).

According to the author of the article, the solution is European type of housing blocks (10.5.1936). On the other hand, numbers explain the importance of the problem (17 2 1936). Only 12 percent of the population live at Yenışehir.

Yenışehir: 10569

Eskişehir: 93159

Cebeci: 7575

Bağlar: 11424

“We have to provide comfortable houses to nearly 100 000 people who live tightly in 35 000 houses in ruin,” the author concludes (the same news).

It is understood from the advertisements that a cooperative type of organization is being increasingly adopted by the inhabitants of Ankara: Güven Yapı Kooperatifi (26.4.1936), as a district of 300 houses is being founded in Ankara. Low income civil servants founded a cooperative to be the proprietor of their houses (27 3 1937); “Construction continues in the district which is founded by the cooperative of the Institute of Agriculture” (23 8 1937); “The new district in Ankara, the most practice way of buying a house by means of paying rent” (31 7 1937).

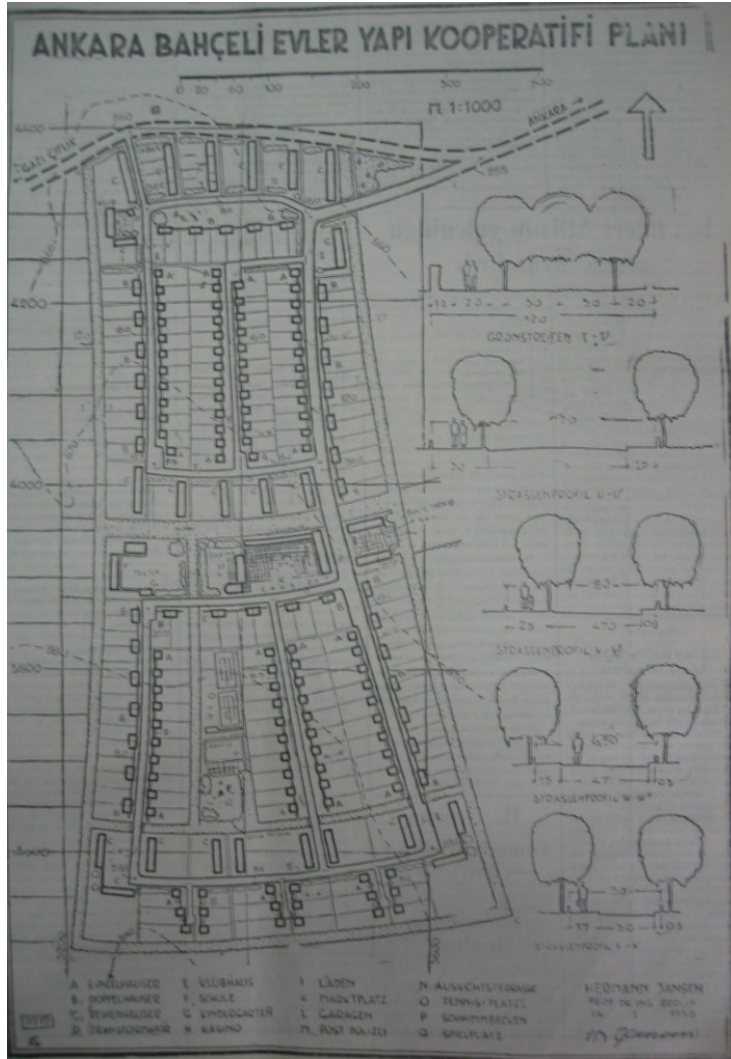

Figure 10 a, Plan of Bahçelievler cooperative housing, Jansen, Ulus: 10 5 1936

Figure 10b,c Site and facade views of Bahçelievler cooperative housing, Jansen, Ulus: 10 5 1936

Aylık taksit miktarları		A 4.413	
Yıl	Yıllık	Yıl	Yıllık
1.000	1.000	1.000	1.000
1.200	1.200	1.200	1.200
1.400	1.400	1.400	1.400
1.600	1.600	1.600	1.600
1.800	1.800	1.800	1.800
2.000	2.000	2.000	2.000
2.200	2.200	2.200	2.200
2.400	2.400	2.400	2.400
2.600	2.600	2.600	2.600
2.800	2.800	2.800	2.800
3.000	3.000	3.000	3.000

Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifinden

Bu kooperatifin amacı, Ankara'da, en güzel, sıhhi, modern ve ekonomik surette mesken adalarını yapmak ve bunları halkın istifadesine sunmaktır. Kooperatifin faaliyetleri için her türlü yardım ve katkıya önem vermektedir.

Yapı kooperatifinde kayıt oldu

Kooperatifin amacı, Ankara'da, en güzel, sıhhi, modern ve ekonomik surette mesken adalarını yapmak ve bunları halkın istifadesine sunmaktır. Kooperatifin faaliyetleri için her türlü yardım ve katkıya önem vermektedir.

In the author's opinion in these proposals to solve the housing shortage, life styles of the inhabitants are not taken into consideration and by proposing only a modern physical environment in terms of architectural language is accepted as a solution to the problem of modernization.

3.1.2. An Attempt for the Creation of Public Spaces for the Flourishing of Public Life: Modern Public Buildings

1930s are important years from the point of view of the institutionalization of the political regime and attempts at creating maximum social mobilization [for the realization of the modernization project] under the single party regime (Şimşek: 2002). The influence of the institutions were started to be felt in the second half of 1930s (Belge: 1983). Therefore the reflections of the modernization project were to be found in education, administrative places, formally designed entertainment places (theaters, concert halls, etc.), and in other public buildings in short. Most of these spaces in Lefebvre's terms are physical spaces which are technocratically designed by architects and city planners. Total design is on the agenda. However, according to Lefebvre, social dimensions of such spaces had to be taken into consideration. Intention of the architect or the city planner does not always overlap with lived spatiality which is related with social time and social space. Therefore only a historical analysis of the physical space will lack of the complexity of other spatial dimensions which are directly related with urban culture and everyday life. However by a newspaper delve, is it possible to have an idea about the intended, "future lived spatiality" of new urban and public spaces as part of the creation of the setting for a modern society to live in?

Public building construction program of the state had not been completed yet. Therefore between 1935 and 1938, the informative news and photos and didactic articles are abundantly published in the newspapers. Ministry buildings, their architecture and interiors (Ministry of Interior Affairs and Ministry of Finance, Ulus: 24 5 1935. The language of the article is new

Turkish. (ex: bina: kurağ, Görünüş: görey). Minimum amount of explanation is given with maximum amount of photography (Figure 11).

Figure 11, Ministry of Interior Affairs and Ministry of Finance, Ulus: 24 5 1935

Photographs of educational buildings, just to inform public about the construction processes are also published. In the news concerning Gazi Eğitim Enstitüsü (13 7 1935, Figure 12) and the new train station (17 7 1935, figure 13), the photographs show the full façades and interiors. Visual material is followed by short explanatory or architecturally detailed long articles. The central train station designed by Şekip Akalın, with a full façade drawing within the urban context with spatial information is published. The two parts, gasino and passenger parts are explained in detail. Construction material of the passenger part is given. The building complex, as it is written, is not only to welcome and send off friends and relatives for the public but it is also to answer some other public needs of the city such as entertainment and restaurant. The article ends with the claim that the new train station will be “very modern” and “beautiful”.

Figure 12, Gazi Eğitim Enstitüsü, Ulus: 13 7 1935

Figure 13, The new train station, Ulus: 17 7 1935

The residential scale is completed in urban scale by public buildings and we gradually see suggestions on “future” bodily practices of the “public individuals” that will take place in the new public buildings. The Stadium, for example, (20 9 1935, Figure 14), first with photos and short under photograph explanation; second, on 23 3 1936, the estimated cost, spatial explanations of the project are given with quite a long article published in the newspaper. In the end, the reader understands that the stadium as a public place will be a symbol of both the city and the country:

The Stadium and Hippodrome of Ankara is on the road which connects the new train station and Gençlik Parkı. It is a complex which will be situated among the big works of the Republic; and will be contemplated by the visitors. The Republic of the Turkish nation aims at raising a cheerful, sturdy and smiling youth. We wish that the history of this

unique place [the stadium and the Hippodrome] which is also an example to the country, will be ornated with international records and successes.

Figure 14, The Stadium, Ulus: 20 9 1935

“Halkevi” buildings (people’s houses) are given as examples of modern architecture (Figure 15, 23 2 1936). “ Inside the buildings our youth comes together in solidarity; and the façades of the buildings are the beautiful works of modern construction.” Even after such an explanation, a connection is made to modern family houses in the article. It is written that, in the comfortable auditoriums compatriots understand that a comfortable life style is a precondition for a modern citizen. That’s why in his private life he has the desire to live in a modern house.

“Halkevi” buildings (people’s houses) were already part of the inhabitants’ daily life by the activities in which the youth participated in particular. In 1930s, “Halkevleri” (people’s houses) organization is a strategic extension of the Party (CHP) for transforming the citizens to modern individuals. For this objective to be realized, an extensive organization was established in the whole country. Activities of Halkevleri were various. In the research of N. Bayraktar (1999), the influences of activities on the culture of the society are examined. The activities that Bayraktar enumerated as subtitles are around forty in

number: Peasantry (“Köycülük”) activities; Turkish History thesis, Turkish language thesis, national art, theater, puppets, “Karagöz and Ortaoyunu”; painting and photography; relief, sculpture, monument and architecture; cinema; literature, folklore and ethnography, folk instruments, archaeology and museums, sports, social charity, ceremonies, celebrations and commemorations, courses, conferences, debates, radio programs, exhibitions and competitions, library activities and publishing- periodicle *Ülkü Dergisi*). As Bayraktar points out, in already developed countries [industrially developed, modern countries], the enumerated activities are in the responsibility of many separate institutions. People’s Houses (“Halkevleri”) are the media where all the mentioned activities were tried to be spread among different social groups to achieve cultural transformation envisaged. In other words Halkevleri were particularly significant in the will of the authorities for acculturation, introducing cultural activities within the daily life of the citizens (Şimşek: 2002).

People’s houses in 1930s and 1940s are to transform the culture but also to organize “the routine” of the inhabitants’ daily life. Cultural modernization is in the objectives of the Party (CHP) but organizing “the routine” of everybody’s life is not explicit. Everybody, regardless of age, social group, income level, gender, education could work for organizing or participate in the activities. Working for the activities was on the volunteer base. However according to Bayraktar (1999), the volunteers were mostly students, civil servants and bureaucrats, [as the modern life style carriers to the public]; so instead of embracing people, people’s houses increased the duality of people versus intellectuals²⁹.

Bayraktar’s interpretation of the volunteers reduces a social reality into a

²⁹ There is a contradictory expression in Bayraktar’s claim because “halkevleri (...) toplumun üretici güçlerinin yarına dönük özlemlerini göz önünde tutmamış, halkın toplumsal değişim sürecine özgün ve etkin bir biçimde katılımını engellemiştir. (...) Alt yapıda değişiklik yapılmadan üst yapıda değişiklik pekçok görüşe göre mümkün değildir. Tüm bu eleştirilere karşın halkevlerinin gerek cumhuriyet ilkelerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülen pratiklerle yaşama geçirilmesi, gerekse insanın gelişimini ve dönüşümünü sağlaması ve daha çağdaş bir toplum yaratılması yolundaki katkılarının doğru değerlendirilmesi ve kabul edilmesi gerekmektedir.” (p.175-176).

duality problem. It is normal that the educated sections in the society would be the volunteers to organize the cultural programs. Only the quality of volunteering people is not a sufficient criterion to drive such a conclusion regarding whether the activities embraced all social groups.

Figure 15, “Halkevi” buildings (people’s houses); examples of modern architecture, Ulus: 23 2 1936.

Photographs of Sümerbank (11.5.1937; 28 8 1937 Figures 16a,16b) and the Train Station (13 5 1937, Figure 17) are other examples intended for public information. Buildings which are under construction with a title: Construction work in Ankara. Two other photographs compare Atatürk Boulevard in 1934 and 1937.

Didactic and persuasive news on the urban environment continue to appear in the newspaper. Devlet Mahallesi (17 6 1936) with its plan and an explanation of the plan. “The project of Jansen is approved by TBMM. The building of “İnhisarlar Vekaleti” which is under construction will not destroy the harmony of the district (Figure 18). And lastly “İ.İnönü Enstitüsü”: “An institution

which educates its students to be a hundred percent modern housewives” (Figure 19a, 19b).

Figure 16a, Sümerbank under construction, Ulus: 11 5 1937

Figure 16b, Sümerbank under construction, Ulus: 28 8 1937

Figure 17, The Train Station, under Construction, Ulus: 13 5 1937

There are general evaluations by foreign authors who visit Ankara, as well: “Victory of a unique man – Modern Ankara. The very magnificent spectacle of Ankara express its power and determination of will power. ... Turkish individual is sensitive. Ankara is not only a center but also an idea and an ideal. ... A foreigner can appreciate the meaning of new Turkey and value only after seeing Ankara.” (6 3 1938).

In the explanatory texts that were published in the newspapers, the development of the urban environment were explained regularly. Main avenues of the city and their relation with public buildings are given. There is always a statement of architectural evaluation that these will be modern buildings of modern Turkey. There are superlative adjectives to qualify the buildings or new districts such as the best, the most beautiful work of architecture of modern Turkey, etc. These buildings or projects are identified with the modern Republic of Turkey. If there are explanations of the life style which will take place in these buildings, these are “should be” modern life styles. Sentences are taken from the western modernist discourse of architecture.

Figure 18, Devlet Mahallesi (Ministeries quarter), Ulus: 17 6 1936

Figure 19a, İ. İnönü Enstitüsü (Institute for Girls), Ulus: 8 3 1938

Figure 19b, İ.İnönü Enstitüsü (Institute for Girls), Ulus: 8 3 1938

Architectural culture and use of modern public spaces cannot be followed only by delving the architectural news given in the newspaper. However newspapers are part of the collective memory and popular culture; hence, other articles which take the city life as a whole are significant to depict other dimensions of daily life.

The ideology of modernism which is organized from top to bottom can be clearly traced in the news on architecture and urban development published in the newspaper. However, at the same period, there are other articles on urban life, districts and people which show the researcher that life in the capital is neither an organization from top to bottom, nor the continuation of a traditional one. According to the author's hypothesis, the period between 1935 – 1950 is a transition period in terms of urban life and this transition took place in the public spaces of the city as well. The question is whether their physical appearance and architectural style are sufficient to come to a conclusion that the transformation is organized and realized from top to bottom in Ankara. Could the formal initiation of the government to construct a modern city with its modern public spaces and residential areas induce for the occurrence of a social change?

3.2. Delve of the Ulus Newspaper : Subsystems in Urban Life: Traditional Service Sectors in the City

According to Lefebvre, there is not any system which defines the everyday life in its integrity, but there are subsystems which we call “residing” systems (Ch.1). Sub[social] systems do not exist only in modern industrial societies but in traditional societies as well. The traditional service sector is a significant subject which was introduced to the public in the Ulus newspaper. Are these sectors part of people’s everyday life in the city? Are their places part of the daily routine, or are they places of resistance, passing time in an unplanned way? Or do they systematically take place in the inhabitants’ urban lives?

The “our inquiries” corner in the newspaper went through some of the service sectors in the city, such as coffee houses, restaurants, hotels, tailors, barbers, shoe makers, drivers, and hat makers for women. Except the hat makers and drivers, the other professions are traditional ones. For the introduction to coffee house inquiry, it is written that,

Coffee houses are traditional public places which have an important place in social life. These places have been like special places for social circles, clubs, social and political institutions. Coffee houses have not lost their identity today and until our national institutions have become widespread, these places will keep their place in our social life.
(Ulus:25 sonkanun 1935)

According to the author of the article, the coffee houses are places which subsist for different social circles, clubs, social and political institutions. And his conviction in the necessity of their displacement by national institutions depends on the condition that the latter become widespread. Their displacement by the national institutions means that the latter becomes part of the “system” to be established in the country. However for that time being they were not part of the social system. The question is whether the coffee houses are part of the [modern social organization] system which can not be defined within the social conglomerations of everyday life, or are they spaces of resistance, or just passing time of everyday life?

Then the analysis in the article gives us an idea about the male population of the city, how they pass time for leisure or for other activities. The population of Ankara in 1935 is 80 000. Out of this number, 30 000 is women and children (Ulus:25 sonkanun 1935). There are 150 coffee houses in the city. For 333 people, there is one coffee house. It is implied that almost all adult male population frequent the coffee shops, yet frequency rate should have changes according to age, social group, occupation, income level. The coffee houses are classified as the fellow countrymen (“hemşehri”) coffee houses; tradesmen coffee houses, and intellectual coffee houses.

In the early years of the Republic, the coffee houses are, mostly located around the Hakimiyet-i Milliye Square; but then, the Anafartalar Street became the area which housed the maximum number of coffee houses in the city (Ulus:25 sonkanun 1935, Figures 20a,20b,20c). Although the rents are very high, the largest places are rented for coffee houses. According to the author of the article, these places give answer to one of the basic social needs like the bakery and grocery. Then they are located in the districts. The cost of a coffee changes between 7.5 – 3 “kuruş”.

The classification of coffee houses are made in the article according to the facilities which are provided to the customers. First class coffee houses are for intellectuals which are very few in number. Bridge, chess and bezique are played there. All İstanbul and Ankara press is found. French and German periodicals are found only in one coffee house in the city. Second class coffee houses, like the ones where billiard is played as a half sportive activity is only one, in the city.

Third class ones are tradesmen (“esnaf”), craftsmen and fellow countrymen coffee houses. Ninety percent of coffee houses are 3rd class ones. There are

Satrançın şans değil zekâ oyunu olduğuna inananlara yenilmek çok acı gelir..

İkinci derecede bir muadele halleder gibi..

Birçok pazarlıklar, alış verişler bu masalar etrafında yapılır..

Figure 20a,20b,20c, A third Class Coffee House, Ulus: 25 sonkanun 1935

Subclassifications of the third class coffee houses according to the customers' native cities or villages; craftsmen coffee houses are divided according to the professions/crafts of the customers. (ex., masons', carpenters', forgers' coffee houses). Bargains, purchases took place there. People who were looking for job, and employers who were looking for workers came to these places. Coffee houses are also shelter in cold days for bachelors who live in cold rooms, or hotels without stoves. There people gambled, fights took place.

These places are also important as certain bodily practices take place in these locii; they are also places for cultural transmission. For intellectual coffee shops, gender differentiation is not mentioned. We do not know whether a small percentage of women used to attend intellectual coffee houses. However as reading is an activity and as it was possible to find French and German magazines in intellectual coffee houses, the author wrote that the client profile depends on the high cost of the coffee in these places because of the specialized service given to the public. The comparisons are made between the western type of coffee houses and this type of coffee shops, but traditional "kıraathane" where people used to read newspapers or books is forgotten in the comparison. Interior space organization, frequenters' outfit, habits are important specifications which make the place "intellectuals' coffee house".

According to the author, the customers of the first and second class coffee houses, if they are not retired, go to these places after their work time. Reading activity is part of getting socialized with people who go there to read both local and foreign press, who would probably talk on the agenda of whatever the specific subject they are interested in. The time to go to these places is up to the customer. It is neither like reading in a library which is an institution nor reading at home. Reading activity is familiar but getting socialized while reading is open ended in terms of social relationship therefore it is ambiguous. The social group which is formed in the first class coffee houses does not have the characteristics of social groups (social groups of fellow countrymen, craftsmen or tradesmen) going to the third class coffee houses. Therefore

intellectual coffee houses were urban places where people who were curious about the local and foreign press, agenda of the country and the world used to frequent. They did not have to be from the same town or profession. These places were part of everyday life with unpredictable social relations and intellectual discussions.

Second class coffee houses are characterized by activities like billiard playing, which is a half sporting activity. At least hobby groups socialize in these places.

Third class coffee houses constitute the ninety percent of all coffee houses in the city. The majority of the adult males attend to these places. The number of third class coffee houses is 135 out of 150. Number of people who attend these places is approximately 45 000. The heart of the city seems to pulse in this type of coffee shops in terms of daily life. Bargains, purchases, looking for jobs, looking for workers, gambling, fights for solving quarrels take place in these places. As already mentioned before, bachelors who live in cold rooms or hotels without stoves find shelter in there in cold days. This means that hotels and rental rooms lack of basic comfort conditions which in turn provided by coffee houses. As social space, this type of coffee houses do not display homogeneity. Therefore third class coffee houses are not only spaces for social interaction of people or fellow countrymen but also spaces to solve their daily problems.

In the same inquiry (Ulus: 25 sonkanun 1935), the author of the inquiry writes that the traditional coffee houses have to be modernized; for this he speculates on how management of a modern coffee house “should be”, what kind of activities “should” take place there, and he even explains what “should be” sold for eating and drinking in detail:

“ First a coffee house manager shouldn’t be a person in the eyes of the public who roasts chickpea instead of coffee and dry tea and reboil it to resell. A coffee house manager shouldn’t be a person in the eyes of the public who supports conservative ideas but a being who adopts the job of enlightening and entertaining the nation. This can be realized only by

the civil servants of the state... We have to nationalize the coffee houses.”

The organization of the “routine” i.e. the society from top to bottom is a general proposition by civil servants, bureaucrats, journalists or many of the intellectuals of the period although this proposition does not seem to be realistic after the numbers which are given in the inquiry. Everyday life is under the control of the customers/inhabitants who attend these places. The wish of the journalist concerning third class coffee houses to be under the control of state is unrealistic and not democratic at all if social and professional organization of the people in the city is taken into consideration.

Country fellowmen coffee shops are social places for the recollection of the attenders’ individual and collective memories. Collective memory concern their home land and it is the heritage from the previous generation of their families, relatives and fellow countrymen. Individual memory is formed by the active frequenters to the specific coffee house who constitute the individual’s social framework. The frequenters form each individual’s social community. Formation of their memory is different from the formation of memory by social frameworks in urban life, as it will be argued. According to Halbwachs, in peasant communities, the ties between the members of the community is represented by agricultural work which is directly related with soil:

“[The individual] is in reality linked (...) to the peasant collectivity of the village and the region, which engages in the same gestures and performs the same operations as he himself does. The members of that collectivity, even if they were not related, could not help him or replace him. It matters little when it comes to the results of his work whether it is done by associated kin or by peasants who are not kinsmen. The fact is that work, as well as the soil, is not associated with a specific family, but with peasant activity in general”. (Halbwachs: 1992, p.66-67).

If we refer to the above quotation, the fellow countrymen are separated from their homeland and agriculture in the city but if this separation took place in their life span, their memories regarding their homeland would be still very lively and strong and their ties to each other would keep their liveliness. They still would identify themselves with the “agricultural work” and keep their

collectivity (and cultural sustainability) in an urban environment. If they were not born in their parents' homeland but still represented and identified themselves with the previous generation's collectivity, then this would occur by means of collective memory which was inherited from the previous generation. In each case, in an urban environment, they had already lost the possession of the strongest agent of their memory, which is land and agricultural work. The fellow countrymen ties are, then, symbolic ties which are doomed to lose their strength in an urban environment in one generation's life span. But whether symbolic or not, these ties are active to hold these people in coffee shops which are classified according to the homeland of their. Therefore in this case, the transformation process can never have one authoritative social direction, as the journalist wishes, in the form of an organization from top to bottom. The parameters will be determined by collective and social memories of the communities and the conditions of urban life.

Craftsmen and tradesmen coffee shops are urban spaces in nature. In 1895 there are no coffee houses in the city. In 1902, there are 19 (Aktüre: 1978), and in 1935 there are 150 coffee houses in Ankara. There are temporary citizens or bachelors who are staying in the city to find jobs. (Ulus, 25,27 Sonkanun 1935). Classification of coffee shops according to the types of craft, points out the division of labour. Workers attending these places to find jobs might be a sign of the dissolution of extended family occupation which are inherited from one generation to the next and which do not change the location of production. However as finding jobs or workers is organized in the coffee shops, one can assert that these activities are still not part of the routine of a modern organization of labour and work times. They are part of everyday life in terms of having an ambiguous nature and arbitrary consequences depending on the quality of social interaction which would take place on a specific day; therefore each day is unpredictable from the point of view of the attenders/customers. Craftsmen and tradesmen coffee shops create social frameworks because the frequenters' background in terms of training and profession is similar as well as their difficulties of finding jobs. The coffee shop becomes the representation

of complicated /intricate social relations and also it is the place where the organization of individuals' day, week, month or season will be according to the length of the temporary jobs the workers will have.

Both coffee houses and Ankara restaurants inquiries mention the presence of bachelors in Ankara (Ulus: 25 Sonkanun 1935; Ulus: 27 sonkanun 1935). Restaurants seem to be as necessary as coffee houses to respond to one of the basic needs for the city. According to the comparison of the clients of restaurants in İstanbul and Ankara, the clients of İstanbul restaurants are mainly merchants from other cities or towns and tourists (it doesn't say foreign tourists, but people who come to visit the city). On the other hand, the clients of Ankara restaurants are mainly middle income civil servants and bachelors. When they pay, they would not want the cost to be more than the cost of the food which is cooked at home. The wages (50-60TL) are taken into consideration and it is written that this is normal. Because saved 10 "kuruş" (turkish piastre) will be spent at the weekend for entertainment or movie tickets which is part of urban life. Instead of bringing food from home, to eat outside while trying to choose the most economical places and at the same time trying to save money for weekend entertainment are urban habits.

The rivals of restaurants are tripe restaurants(işkembeciler) and "piyazcılar", peddlars ("seyyarlar"), and pastry shops/sellers ("börekçiler"). Restaurants are located mostly on the Anafartalar Street and on the ones which are parallel to it. Peddlars sell food at Bentderesi, Öncebeci, Samanpazarı and at schools [must be high schools]. At İtfaiye Meydanı peddlars sell food to workers. This makes the restaurant owners angry at peddlars. Clients of peddlars are low income civil servants, tradesmen and mostly workers. However restaurants lose their clients mostly to tripe restaurants and piyazcılar. Pastry and pie sellers usually sell food to the young population. The numbers are as the following: Total: 60 restaurants, "piyazcı", "börekçi" and tripe restaurants, soup kitchen ("aşevi") (Ulus: 27 sonkanun 1935, Figure 21a, 21b, 21c, 21d).

Figure 21a, A First Class Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935

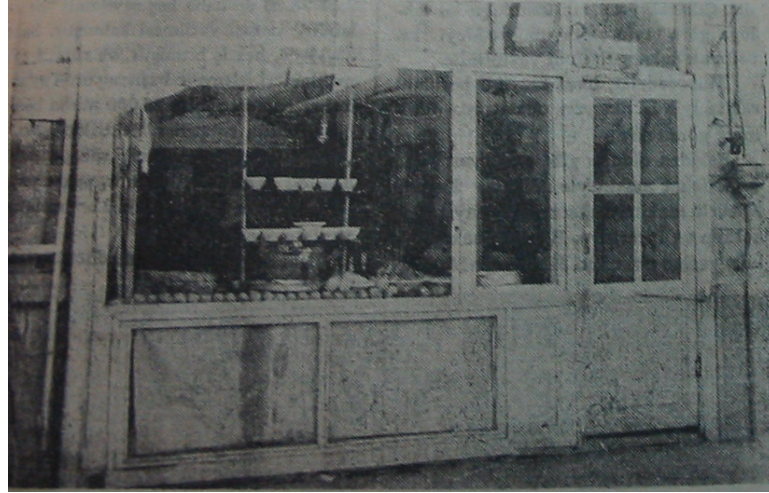

Figure 21b, A Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935

1. First class restaurants: 3
2. Second class restaurants: 12
3. Third class restaurants: 45
4. Soup kitchens: 5

The most important clients of the first class restaurants are the visitors of Ankara. But in the interviews which are made with the old inhabitants of Ankara, eating lunch outside for the working population is a habit; so does going to the cinema at weekends.

Only the number of restaurants are given in the article. They must be

considerable in number as their client profile which consists of workers and students points out. In addition to this, the male population is more than the female in the city which explains the number of restaurants that served for daily needs of people. The numbers are given in the inquiry of coffee houses as 50 000 (adult male population) to 30 000 (women and children population).

Figure 21c, A Tripe and "Piyaz" Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935

Figure 21d, A Tripe and "Piyaz" Restaurant, Ulus: 27 sonkanun 1935

Hotels are another subject of inquiry (Ulus: 29 sonkanun 1935). In the inquiry,

3-4 of the hotels are classified as luxurious hotels (Ankarapalası, Belvüpalası,

Figure 22a, A first Class Hotel, Ulus: 29 Sonkanun 1935

Figure 22b, A Second Class Hotel,
Ulus: 29 Sonkanun 1935

Figure 22c, A Third Class Hotel,
Ulus: 29 Sonkanun 1935

İstanbulpalası, Lozanpalası, Yeni Otel, Taşhan which was demolished in 1935).
The number of the first class hotels is 5. Second and third class hotels are 20

(Figures 22a,22b,22c). And there are pensions. Students or people who come mostly to Ankara for business stay in pensions. (For example in one of the five room pensions, two students, two civil servants and one merchant stay). According to the author, in 1935, we understand that temporary citizens in Ankara form temporary social frameworks in the city. Pensions for students and civil servants also point out the fact that the male in general and bachelor in particular constitute an important group in the city. The spatial use of pensions necessitate to classify students and civil servants under the same category because merchants stay for shorter periods of time whereas these other two groups stay much longer in the pensions.

Tailors' inquiry (Ulus: 3 2 1935) show that tailors have a special place in the city as Ankara is the center of bureaucracy. There are 50 tailor shops in the city and these places are, according to a tailor, half reading places (kitabhane), half coffee houses, half an exhibition place. People go to tailors to choose tissues for their future suit or outfit, or look at periodicals, or for other things related with outfit. Every visiting person does not order an outfit or a suit. Tailors are classified as:

1. Tailors (Figure 23a);
2. Merchant tailors (both sell the tissue and take orders for sewing) (Figure 23b);
3. Ready-made sellers (Figure 23c);
4. Tailors for women.

Three journeymen for each shop, makes 150 people making living out of this profession. Three of the firms both take orders and also sell ready- made clothes. They also make instalments (6-8). Ready-made sellers are big rivals of the tailors.

“When shortage of cash had started, ready made outfit traders became so popular in the market that even our middle class clients started to buy from them,” complains a tailor.” (Ulus: 3 2 1935)

Figure 23a, Sewing tailors, Ulus: 3 2 1935

Figure 23c, Ready-made Sellers, Ulus: 3 2 1935

Figure 23b, Merchant Tailors,
Ulus: 3 2 1935

There are very few men tailors for women clients in the city. Women tailors (for women clients- more than 70) are more in number than men tailors.³⁰ They mostly work at home. Their assistants are volunteers who want to learn the profession, or they find assistants with very low daily fees or wages. There are also mobile (“seyyar”) tailors for women.

The first and second groups of tailors sew “sur-mesure” suits for their clients. The spatial use of their places is also to follow fashion, to order models (or modified models) that are taken from the movies or from foreign periodicals³¹, to decide for their future outfit, to have coffee and have chat with other clients without ordering anything. These tailors work as fashion houses (“modaevi”).³² Therefore they are partly places for socialization thus they are part of sub-systems in the society and consequently part everyday life (Lefebvre: 1996). On the other hand, ready-made sellers are for lower income groups. The first two groups’ complaint about them is that their middle income group clients became the clients of the ready-made sellers. This gives an idea about how the existence of middle social groups change the profile of the profession and how this change shapes the outfit market. The last group, tailors for women are also classified according to the income groups of their clients and this classification is mentioned in the interviews.

Number of barbers can not be neglected either (Ulus: 30 Sonkanun 1935, Figure 36). There are 400 barber shops in the city with 3 personnel in average which makes 1200 barbers in the city. Other traditional professional groups are high in number in the city and these are part of service sector. Shoe makers occupy a large number (200 shops) and we are informed about the numbers and types of shops, their locations (Anafartalar, Samanpazarı) from the inquiry (Ulus: 6 2 1935, Figure 37, 38). Information about the modern type of firms is obtained from the interviews as well.

³⁰ District tailors are also mentioned by the interviewees Nedime Çarkacı, R.Saydı, Selma Ertez.

³¹ Interviewees: S.Malkoçoğlu, N.Çarkacı, R. Saydı

³² Names of some of the tailors are still remembered by the interviewees.

Figure 24, Barbers, Ulus: 30 sonkanun 1935

There is a drivers' association which has 675 members in 1935. Number of "kaptıkaçtı" (taxi for public transport, like today's "dolmuş", Ulus:19 2 1935, Figure 25), which will be mentioned in the memories of the inhabitants, is 150; their itineraries are important to give an idea about the places frequented in the city:

Yenişehir-Taşhan: 98; İstasyon-Taşhan: 17; Cebeci Taşhan: 15; Bağlar (Keçiören, Etlik): 8; Dikmen: 2

Figure 25, "kaptıkaçtı" (taxi for public transport), Ulus:19 2 1935

In the inquiries of the newspaper, it is interesting to note that the didactic discourse stressing the necessity of modernising the society focuses on exclusively coffee houses and not concerned with restaurants for example. Others consist of inventory and statistical information. While the traditional professions are being inquired, their client profile, clients' income level or cost of the service given by the professions (mostly traditional professions), the variety of commercial locals in terms of function (being entertainment places, being functional places for finding jobs, types of coffee houses, eating places, hotels, tailors) give us information concerning their clients, their income levels and cultural backgrounds. The client profile varies. The way they use the provided service varies according to their income level, their habits and the social and professional groups which they belong to.

3.2.1. Lived Spatiality: Depictions from a New District (Modern Part) of the City: Cebeci

Cebeci is not only a new district but also a residential area. The housing stock in the newly built districts represents only the 6% of the whole residential stock that have minimum comfort standards (gas, electricity, running water) (ch.2). Cebeci is the district where the new faculty buildings, such as Faculty of Law, Faculty of Political Sciences, Conservatoire of Music and Theater are located. The Conservatoire is a boarding school but for the others there is not any study which shows whether the students of these schools live in Cebeci. However the existence of schools had an effect on the area in terms of life style.³³

According to Sabri, Cebeci is a calm and silent district (Sabri: 22 8 1935, Ulus, Şehirden Parçalar köşesi, "Cebeci"). Garden houses with small distances in between are located side by side on the street. Gardens are full of flowers. Life in summer become lively and active between 7 and 8 p.m. on İç Cebeci street

³³ In the interviews, the interviewees mentioned that the activities such as "poetry and literature days", or some debates on specific subjects were followed, participated by younger generation even if they were not attending to these schools.

(“asfalt”). Women of Cebeci pass more than ¾th of their day behind shutters. Between 7 and 8 p.m., they put on their nicest outfits and go for a walk on the street which they call “asfalt”. This can be called as evening ceremony (Figure 26).

Figure 26, Young Girls strolling on the “asfalt”, Ulus: 15 7 1937

In the evening, Cebeci is the place of smooth and comfortable thoughts. Within the harmony of flower gardens, short laughs, frivolous murmurs... and scattered music, Cebeci gets spacious by being enchanted until mid-night. Then it is only the coward and short winded whistles of night-watchman which are heard in its deep and undivided sleep.

This poetic description gives the impression of a very calm and comfortable area in the city where public life and social relations take place on “Asfalt” in the evening and in the gardens of the houses at night.³⁴ However observations on the passengers of the bus, of which the route is between Taşhan and Cebeci, tells a different story in the same article. Sabri’s observations are to classify passengers. 90 percent of the morning group is visitors with children and relatives. These people get on the bus either from Taşhan or from Samanpazarı towards noon:

³⁴ Although the emphasis of the description is on women, the men interviewees also mentioned the afternoon or weekend strolls on the “asfalt”.

It is either a visitor who confused his/her time, or a young woman who made shopping in the market, or a lazy labourer/worker, or a retired old man who gave up passing the whole day in a coffee house.

At 5.30 p.m. the passengers are the people who know each other from Cebeci. It is possible to listen to political conversations or conversations on summer recepies. People use public transportation but it is a new facility in their lives. For example, “a fat woman says, what a funny driver, I pay the ticket, what does it change if he turns to the train station from İç Cebeci?” She does not realize that the route can not be changed for personal requests. She is using one of the urban facilities which is public transportation but she is unaware of the rules.

Another observation from the Cebeci train station is not only about a family but also about the ambiance of the place, which is crowded and noisy:

However I’m not sure whether Cebeci, which appropriates every kind of noise by filtering it through a deep silence, is complainant about its train station? Especially on sundays noises merging with each other in the waiting hall which looks like a ship deck embrace Cebeci. Cebeci that is used to a pure silence listens to each pedlar separately from the seller of pistachio to ice cream seller, chestnut seller, buttermilk (“ayran”) seller who lowers the price of a glass of “ayran” until 40 “para.” At these hours, people who are in the station mostly go to Mamak, Üreği and Kayaş.

People waiting in the ticket queue are described: A family of eight people with three adults (father, mother and a grandmother) and five children. “With a snotty and weanling child in his arms the head of the family stands in front of his family which makes a queue. His wife has seen only seven or eight springs after her wedding.” [She gave birth to a child almost every year]. These people are either the inhabitants or friends or relatives of the inhabitants of Cebeci. Yet their life style must be different from the one which is previously described in the same article, even if they have been living in a Cebeci house with garden.

The life in the residential area belong to middle and upper middle income groups.³⁵ Women do not work outside. There is not any routine in their life imposed by work hours except the parade of people on “asfalt” between 7 and 8 p.m. People who are the passengers in the bus in morning hours are very flexible in using time. The 5.30 passengers on the other hand are returning home from work. The only clue about the organization of life according to work hours is there.

Passengers in the train station are from different social groups which we can understand from the pedlars and the family who have five children. The “elite” of Cebeci meet with “the rest” of the inhabitants in the train station. However this meeting between the inhabitants of Cebeci and “the rest” occurs by “listening” to “the rest”’s noise coming from the station in their houses.

3.2.2. Lived spatiality; Depictions from an Old and a Spontaneously Developed Districts of the City: The Jewish and Telsiz Districts

Another article of the same author (Sabri: 1935, Ulus) is on an old district of the city. The name of the district is not given but from people’s accent, it is understood that it is the Jewish district.³⁶ Sabri writes:

Houses of the district promised each other when they were constructed to be the next one’s support while bending on another in order not to knock down the skeleton of the eaves which are 100 years old. That’s why they don’t lose their value while their façades are getting old in time.

The definition of the houses is a metaphor for the solidarity of people who are living in the district.

There is no segregation between men and women in the district. Women and

³⁵ This interpretation can be made on dwelling the information about middle social groups which is given in ch.2.

³⁶ “Ayıptır be kuzum, akşam akşam şeytani mi sevindireceksiniz? ...Ayıptır ya... Mahalle arasında olur mu bu.. Yidin başka yere.. Yarın akşam yel!.. Buyün yok kuzum. Er kapıdan

children are outside. Some of the children are naked, having bath in basins in front of the doors. There are many children. At any time of the day, women are chatting in circles in front of the houses and in the evenings and at nights, men join them and circler groups get crowded. Women are “beautiful” and “sexy”, as Sabri writes in the article. He praises the women’s beauty so much that we feel that we have to compare his definition of women in this district with the one he made in Cebeci. For Cebeci women he mentions their outfit, not their physical appearance. This difference in expression may be because of the difference in religion of women, jewish and muslim communities respectively.

Sabri describes the old district with his senses. He first mentions food odours in open air. He sees every kind of summer vegetables hanged on the walls of the houses to be dried and write that these people love to eat good food. He finds people cheerful, smart, chatty and always bustling. No quarrels. There is no running water in the houses as the district’s fountain (“çeşme başı”) is always crowded.

When compared to the inhabitants of Cebeci district, these people also use the streets of their neighbourhood as public place. In Cebeci people stroll on the street with their best outfits for a limited time of the day (between 7-8 p.m.) and use their gardens for conversations untill late at night. But in the Jewish district, the street is for the whole day and night, both for adults and children for various activities. To wash children, to sit and chat - as people at Cebeci also do in their own gardens. Yet the old district “looks like a tribe headquarters. It is possible to see the furniture of the houses in the middle of the road every night. (...) From time to time the chatting groups had fruit feasts too,” he comments.

There is no interpretation or criticism of any kind by Sabri but plain observation and sympathy for the people’s way of life in the Jewish district. The reader feels after reading the article that he accepts this section of the city

aldın mı sanki.. Aybaşı yeçeli kaç yün oldu.. Merhaba yözüm.. Ha bak başka bir yün yel ama

as a richness of urban life.

If a comparison is made between the two articles, the inhabitants of these districts are described as people from different worlds. Yet the urban places where these people come across with each other can be found in the interviews. In the shopping areas, in parks, at Ulus square, during public ceremonies in bayrams. Another point which is mentioned in the interviews is that in the old traditional districts of the city, there is no separation between wealthy and poor families. Everybody lives in the same area all together.³⁷

There are two other examples we may mention to have an idea about the physical environment and people's way of life in the city. The first article is on the Telsiz district (Gencosman: 11 10 1938, "Evleri yalnız oda oda kiraya verilen mahalle: Telsiz", Figure 27a,27b,27c). It is a shanty town which is located behind Hisar. When compared to the Jewish district, people seem to have participated in open air activities too. There are many children; women display and sell watermelon and melon in open air and knit at the same time. However both children and women do not want to talk with Gencosman and his friend. There is a rule of segregation between men and women in the district. Men make their own circler group to chat. When they are asked whether they read newspaper, they say they read everyday; but when they are asked to comment on worldly political issues which are on the agenda, about war, they say they skip that part of the news.

The houses are illegally built. Rooms are for rent, there is no independent house to be rented. Except one example which has only one room and a kitchen in it. It is not possible to generalize the house plans because they are decided according to the owner's wishes; but one of them which is described by Gencosman has a central plan and at the center there is a courtyard. Around the

dikkat et iki yözüm er zaman yel ama bu vakit yelme.."

³⁷ (interviewees: S.Malkoçoğlu, M.Eraktaş).

Figure 27a, Telsiz District, Ulus, 11 10 1938

Figure 27b, Telsiz District, Ulus: 11 10 1938

courtyard there are many rooms which are rented and in front of each door there are children (corn cob gnawing, playing with his nose, woolgathering). This is not an old district but a new one. Gencosman's interpretation for the district is that it is hardly possible to believe that this place is part of Ankara.

This district is founded spontaneously by unavoidable conditions of life and events. Its name has to be “life district,” he declares.

Figure 27c, Telsiz District, Ulus: 11 10 1938

Average rent prices for the rooms in this district change according to the construction material. If the room has wooden ceiling it is around 6 TL/month; if it is mud brick, it is around 3TL/month. The tenants are not only workers or day labourers but also lower income civil servants.

In ten years, there are articles published in the newspaper (Gencosman, K.Z.: 21 7 1948; Irmak, S.: 10 9 1948) where there is anxiety about shanty towns (gecekondu). Irmak's title is "Şehir planları karşısındaki tehlike" (Danger in front of the city plans), Gencosman's title, "Ankara kaçakçı istilasına uğradı: Gecekondu şehrın göbeğine de yayılıyor" (Ankara is being invaded by squatters: Shanty towns are spreading in the center of the city). Irmak declares that gecekondu is not a healthy shelter to live in. He believes that it will incite the migration to the city which he claims be no good for the control of planned development of the city; and that this is an unhealthy way of solving the housing problem. Gencosman informs the reader that gecekondu are constructed in Asrimezarlık, Saimekadın, Mamak behind Mülkiye, Küçükesat, Dikmen, Atlıspor area, Çankırı Street, Etlik, Keçiören, Telsizler, even on Anafartalar Street, in every part of the city. Yet, Gencosman's style is not a hostile one. "The problem of these people is to have a house for their family. The solution for these fellow countrymen has to be found immediately."

In the author's opinion, in the fifteen years' delve of Ulus newspaper, there is a series of articles written and researches and questionnaires which were made and published either by the specialists of the subject (architects) or by politicians and journalists, in the newspaper. Expropriation of inexpensive land is proposed for specific areas already in 1930s, but at the beginning of the 1950s, this problem does not seem to be solved or in the way of a solution.

The people who were building unlicensed construction were in solidarity. Gencosman watched in Dikmen the construction period of a gecekondu house. "They prepared the roof in the stream bed, poured the mudbrick at a hidden part of the slope. When the twilight fell, husband-wife, children, neighbours came together and set up the house, hang the curtains, and settled in. Dikmen had a new neighbour. They did all these near the asphalt, near a tent. When the tent was dismantled the house had been set."

Another example (Gürol S.: 5 6 1937, Ankara röportajları, “Altına Hücum”) from a similar district, which is very close to Ulus, Samanpazarı, is also defined as another world. (Another district from where the prison is seen and Hisar is at the left hand side. A road – an unthinkable ruined one - going towards Bentderesi. A small square with a fountain, crowded with a mixed group of men and women. Gürol likes the names of the streets and finds them beautiful: “Çağa,” “Ayıt,” “Ağan”... It is possible to increase the examples.

Number of inhabitants of the last two examples are proportionally the majority when compared to the number of people who live in the new and modern districts or who live in traditional but central districts which are close to the new urban spaces like parks, movie theaters, theaters. But modernization of urban culture is not a problem of quantity. The means of interaction between the inhabitants and the new or transformed urban spaces are more important for understanding the influence of these spaces. However to live in similar physical environments to the ones given as examples may effect the rhythm of gradual transformation process as described by Kıray.

3.3. Public Life in Ankara in the Newspaper Delve

Are there common public places where these people meet with the other ones who live in the newly built districts? Coffee houses? Yet, certainly they were not going to the same coffee houses. It is not possible to develop an argument on social segregation with the amount of knowledge we obtained from the newspaper delve but there are public places where there is no segregation at all. These places are, as it will be explained in the next chapter, places of entertainment and popular culture, parks, eating places, streets and squares of Ankara, stations, stadiums, etc. People belonging to various social groups certainly were meeting each other in common public places.

On the other hand, Belge, B., in his article “Ankara kongreler şehri” (“Ankara. The city of congresses”) writes in 1935 that,

Ankara has to create “Ankaralı” (the citizen of Ankara) . There are two things that we have to change as soon as possible. The first one is the Kale district which seems to be sulky to all activities of the city. The second one is the civil servant numbness which gets activated only when people start to plan how to spend their wages in the market place. (...) We have to demand our municipality to be at the center of urban life and for example make a congress the event of Ankara.” (...) Only the hotel and restaurant managers get interested with congresses in the city. (...) In order for the inhabitants get interested with congress activities, there must be an urban life and the inhabitants have to be really urban people. (Ulus: 10 10 1935)

This is a courageous claim, supposing the people all together do not have an urban culture.

Two years later Belge is more optimistic. In his article “Gene Ankara’ya dair,” He evaluates a weekend and he seems to be happy seeing the inhabitants having recreation at different parts of the city.

At this weekend, Çiftlik was very crowded; busses going to the Dam were overcrowded; (...) Bomonti Garden was full of people who like good food and to dance; There were no tickets left for the open air cinema of Şehir Bahçesi. And at other places people were entertaining themselves in many different ways. (27 7 1937).

In Belge’s opinion, it takes four generations for an urban culture to be developed and get appropriated or adopted by people. Urban life of a city gains its characteristics barely in such a time span. He writes, “Our Ankara is on the way to be a real city.”

In fact, these two articles are not contradictory at all. It is not because Belge’s evaluation criteria have changed in these two years but because the change is probably in the urban life of Ankara. Because in the same year, (Ulus: 9 1 1937), there is an article of which the title is “Where to go on weekends?” It proposes to the inhabitants to pass their free days by either making small excursions in the surroundings, or making sports. This is an optimistic trial to make an intervention to daily life; an alternative for people to pass their weekends outside in open air instead of staying at home. Belge’s article which

is written eight months later, tell us that some inhabitants started to pass their leisure time in many alternative ways in public places.

Increase in population is also considerable in these years. In the article “Ankara Sokaklarında Kiralık Ev Arıyorum,” (I’m Looking for a Rental House on the Roads of Ankara) there is information about the population increase in Ankara. (Kutay: 4 10 1938, Ulus, Figure 28). Between two census (1927 and 1935)³⁸

Figure 28, Rental Houses, Ulus: 4 10 1938

there is an increase of fifty thousand people in the city. Two factors affect this increase. The first one is civil servants. They do not consider themselves temporary any more. Ankara gradually becomes a reasonable and attractive city to settle down and it has already become the fourth most populated city in the country in terms of number of retired people according to the article. Because the retired have the economic capacity to buy a house or rent one and live without giving up their living standards. The second reason is immigration from other parts of the country. The increase in population is seven thousand people per year. This points out a very dynamic situation in terms of

³⁸ Population increase: 1902: 33 768 (Aktüre: 1978) 1927: 70 000; 1935: 122 720 (Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, Özsoy: 2005); 1940: 157 200; 1945: 226.700; 1950: 288,500 (Akçura: 1971)

transformation and change in urban life too. Number of doctors increased of 16 per cent in the self employment group, for example. Generally the volume of business has increased according to the information given in the same article.

In conclusion, the articles on the city comprehend descriptions, observations and/or interpretations on both physical environment and life styles, and the inhabitant profiles. The inhabitants of the city which are observed in the articles are mostly from various social groups. The statistical information (Ch.2) prove that the middle social groups constitute the majority of the population of Ankara. However there are cultural and spatial differences within these groups as the observations and the depictions in the articles clarify. If it is possible to make a comparison between Cebeci, the Jewish and Telsiz districts and other shanty towns, this comparison has to be made considering the following points:

1. Cebeci is a planned district. There are no illegally built houses. The houses are aligned on the main street. The second row of houses in parallel streets are few in number in those years. It is a new district. The Jewish district is an old one and the district has been developing organically, according to the need. The houses were built by craftsmen specialized in building construction. Whereas Telsiz and the other shanty towns have illegally built houses. Telsiz (and the other shanty towns) are spontaneously built residential neighbourhoods.
2. The use of public spaces have different characteristics. The stroll on the street in Cebeci is not a triviality. Although in the article the emphasis is on women, from the interviews we get the information that there is no gender differentiation and everybody used to put their nicest outfit on and stroll on the street and boulevards: It is a public promenade. Returning to the information given in the article, for Cebeci women the late afternoon strolls are ritualistic, planned beforehand. It is a part of the “routine” of their everyday life. Social interaction takes place during this activity; strolling on the street is not like that of a vagabond,

to anywhere or anyplace. The route is defined beforehand. The timespan is defined beforehand too.

In the Jewish district the street is treated like the extension of the house. They even put their furniture out. Chatting in circles at every hour of the day, eating outside, children having bath in basins in front of their door, to use the public space of the district for entertainment are familiar activities and part of the triviality of their everyday life, which is not the case for the beholder who doesn't live in the district. We can not draw general conclusions on the lives of women but we can say that they live in a traditional environment in small scale which is the district. But the city is on the way of its transformation into a modern one both physically and by its institutions. The majority of women in Cebeci are not working women too but their district is a new one and their social interaction with each other occurs on the street in a "modern ritual".

The use of public space of the district in the Jewish community is a familiar activity but in terms of social interaction, it is open to everyone's and unpredictable visits such as visiting of people to collect their loans (as the conversations inform us from the article).

3. Shanty town is an answer to the basic need for shelter, in the face of housing shortage and a spontaneous solution which the technical planning excluded. Shanty town dwellers carry a kind of resistance even to the center of the city and create anxiety in the journalist as well as in the intellectuals, architects, city planners, etc. that this will damage the planned city development. While building illegal houses, people are in solidarity and this is also a resistance against the authority. Telsiz is a case by its own because although illegally built, the district solves the problem of not only the day labourers, bachelors, or anybody from lower income groups, but even lower income civil servant groups who can not afford to rent houses in the planned sections

of the city. In other words, this district fills a gap within the system illegally. Therefore as a case of resistance to the rule, it is part of everyday life of the inhabitants as De Certeau and Lefebvre define (1988; 1968, 1998)

4. Some of the owners of the illegally built houses are not aware of the fact of illegality. This is understood from the answers of a woman who was asked by the journalist why she did not built her “gecekondu” house on Anafartalar Street. She answers seriously telling her reasons.
5. To use the public space of the district (the street) as an extension of the house does not occur only in the Jewish district. This is the case for Telsiz district too. In Telsiz, one of the examples given in the article had a central plan with a courtyard. Rental rooms first open to the courtyard (semi-private), then the courtyard opens to the street or road. Children were having their bath in the basins in the courtyard. For both of the districts, the Jewish and Telsiz, there is no running water. The Cebeci houses have gardens which directly open to the street. There is a more direct relationship of the householders with the street. Cebeci street is different than the streets of the Jewish and Telsiz districts because it had been planned and constructed even before the houses were built. Use of open public space by the inhabitants of the old, new and spontaneously built neighbourhoods point out the cultural differences of these social groups.
6. In Telsiz district, the segregation of men and women is related with conservatism in social relations of the people of mostly rural origin living there. In the Jewish district, there is no segregation between men and women but this social interaction is not something related with modernisation but a traditional behaviour in the community. In Cebeci, on the other hand, there is no segregation between the genders but this is adopted in the community as a modern social behaviour. In terms of transformation, strolls in the street bring new bodily practices which are part of transformation of urban culture. Even the physical disposition of garden houses opening to the street is associated with social change as

an outcome of a modern environment. The way people live the street or “asfalt” is associated with a part of acculturation process in terms of gender relations. Street itself is the space where new types of social interaction between the individuals take place.

7. Ideal number of children is accepted as three in a modern nuclear family in the articles. The authors made the propaganda of modern model of single family house as discussed in 4.1. We do not have any information about the number of children per family in Cebeci district but the interviews give us an average number of 2, 3 per family. However in Telsiz and the Jewish districts, there are many children per family. However, whether 2,3 or many, after getting married, women stay at home (if Cebeci is taken as a case). The question whether this situation limit the urban space experience of genders which is related with lived spatiality, has to be answered during the analysis of the interviews.

The analysis of the interviews made with the old and aged inhabitants who lived in Ankara in this period will help us to understand also if daily life of social groups in the city is separated from each other according to the district they live or whether there are public places which are commonly used.

CHAPTER 4

INDIVIDUAL AND COLLECTIVE MEMORIES: INTERVIEWS

Interviews with the old inhabitants of Ankara consist of their individual and collective memories. According to Halbwachs (1950, 1997), individual memories have also social frameworks; and according to Lefebvre (1991), social time and social space connect the individual memory to physical space and install the “timeless” physical space within a context which limits its existence. Are there any contradictions in the individual and collective memories which are meaningful for the analysis of public places in terms of urban life? Is everyday life at home defined only in terms of “routine”, or are there any activities which take place at home which break the routine and make the single family house a “semi-public space” (when the individual works at home e.g.)? When the interviewees’ profile is defined in the next paragraph and their gender, family roots, their professions are enumerated, is it possible to obtain significant information regarding the use of public spaces, urban culture and everyday life in relation with these characteristics of people? Do the locii in memory, the names of the specific places (restaurants, shops) help us locate urban spaces which are significant for the city in terms of transformation of urban culture?

The interviewees’ profile is as following: 9 of the interviewees are women, 8 of the interviewees are men. Occupations of the interviewees are 5 housewives, 1 woman tailor who worked at home, 1 woman interviewee worked in a bank and 1 in a firm at private sector and 1 woman physician. Men interviewees: 1 labourer, 1 is in the restaurant business; 1 man is a bureaucrat architect, 2 have their own business, architects; 1 is a physician and man of letters; 1 tradesman and 1 photographer who worked for a periodicle– Hayat mecmuasi. Occupation of the previous generation’s fathers of the families: 1 merchant family; 3 officer families; 2 civil servants; 3 tradesmen; 1 artisan; 1 civil

engineer; 1 in patisserie business, 2 are working in a bank, 1 craftsman (carpet repairman), 1 farmer. The previous generations are not native inhabitants of Ankara. There are 7 immigrant families from other countries too.

All the interviewees lived at the central districts. The districts are: Hacettepe, Cebeci, İsmet Paşa Mah., Hamamönü-Medrese, on the road which is going to Kazıkıçı Bostanları, Hacı Musa Mah., İzmir Cad., on the downhill road from Hisar to Ulucanlar, near Ser Sinan Mescit and Boşnak Mahallesi, Cebeci. Mostly they lived in traditional type of houses. But there are the ones who lived in newly built houses too. Only one of the interviewee's family belong to the upper income group. This is not because she told the amount of her father's income but when the family's life style is compared to the other families' life style (summer holidays, the occupation of the father, the locality of the family's house, etc.), such a conclusion is obtained.

The interviews were semi-structured. Before each interview, the author of the thesis briefly explained the subject of the study. She said that she was curious about the life in Ankara during the interviewee's childhood, youth and/or adult periods. (After learning the years he/she came to live in the city or whether he/she was born in the city). Ulus and the Citadel were mentioned by the interviewer to the interviewees. Ulus was the key word to expand various subjects concerning daily life and lived spatiality during the conversations. The location of the interviewees' houses, where they used to go in the city for entertainment, in leisure, their work place, family life were at the center of the conversations. Their relations with neighbours, schools, shopping places are asked during the course of the conversation if it is appropriate to ask. The questions were open ended. The interviewer did not interrupt the course of the conversation in order to get specific answers. (Appendix F).

In addition to the questions in the first paragraph, other questions to be answered in the study are whether the male interviewees talk about their daily life at home or whether their memories are exclusively related to public life?

Do working women talk about public places and public life, urban life and the city? Do housewives talk about public places, if so, in relation with what kind of activities? What kind of life are childhood memories related to, school life, district life, life at home, urban life?

4.1. Topography of Urban Spaces in Memories: Old and New Districts

In terms of physical environments of residential areas, the interviewees do not remember shanty towns (“gecekondu”) around Ulus, Hamamönü, Samanpazarı, or in short near the central parts of the city in 1940s which is contradicting with the news and articles in the newspaper. However they talk about housing shortage: “rental houses were not many. The native inhabitants of Ankara transformed their stables into houses.” (R.Saydı). The place of Aslanhane mosque was the area where mostly civil servants lived. After that, Çıkırkçılar Yokuşu was the tradesmen’s area. (Shoe makers and traders, coppersmiths, at the end of the 1940s, beginning of 1950s). On the other hand S.Malkoçoğlu who lived at Cebeci which was a new housing area, while describing the district, she finds the physical environment similar to summer places. She said,

Our house was near the faculty of political sciences. It was a new district, houses were like summer houses, two storey houses, there were no apartment buildings. We were living in a two storey house. We lived on the first floor, our landlord lived on the ground floor. At the other side there was the faculty of Law, Cebeci was [also] an area where there were universities.

The interviewee N.Ersin’s observations first in 1943, are considerable. He was living in İstanbul then, but when he came to visit his friend and enter an examination in Ankara, he said that he was surprised by the order and cleanliness of Ankara and liked it. He was very much impressed by Atatürk Boulevard from Kızılay to Bakanlıklar. He found Emniyet Park (Güven Park) as the most beautiful urban space of Ankara.

Buildings are not close to the park. Walking around in the park, to sit and chat are all possible. Pedestrian road passes through, (...) it was an urban space. (...) At that period Kızılay was becoming gradually ahead of Ulus as a center. (...) Yenişehir had a special character. Trade activities were allowed only between Sıhhiye and Kızılay on the boulevard. The residential character of Yenişehir was tried to be protected. This used to bring a character to the city [regarding zoning]. Separation between Ulus and Yenişehir started in the 1950s.

Ersin observed the transformation of the two districts Ulus and Yenişehir and he claims that Ulus became a separate center after migration to the city increased and shanty towns became a fact in the city. According to Ersin, Ulus became a center for the new comers.

4.2. Loci in Memory

Loci in memory can be classified into two according to childhood and adult memories. The boundaries between the childhood and youth, and also the youth and adult memories are blurred. We can distinguish the childhood period either according to the activities that the interviewees remember or according to their statement which starts with “when I was a child,...”

4.2.1. Childhood Memories

At the end of the thirties the environmental character of Ankara was both urban and rural. Sevinç Kaynak (who is an architect) remembers getting on a threshing machine in Balgat, for example, riding on a horse on the Atatürk Boulevard as well. He almost describes the city as a garden city:

Imagine Ankara towards 1930: sidewalks, inbetween asphalt street, and there is entrance to every garden, and the rest is earth. In front of every house there are flower beds, street side belongs to the municipality, house side belongs to the house holder, every day street sprinkler waters the municipality side, and house holders water their side. One story houses become two story houses at the corners.

Kaynak continues that children were interested in feeding pigeons. In every garden there was poultry/hen house, chickens, pigeon cages, and fruit trees. [This is Yenişehir]. “Nights were chirpy at Yenişehir, then. There were football matches between districts. The toughest team was Hacettepe”. Mithatpaşa Street in winter is for sliding starting from Kocatepe until Sıhhiye. Children used to climb up the stairs to Kocatepe. Kocatepe in springs was the place for flying kite. Skating was also popular among children. There was not a special field for skating but all Yenişehir was their skating ground. On the other hand there were football fields one in Saracoğlu district, the other was in İncesu. Bicycle races in 1936-1937 were organized in the city. The route started from the corner of Mithatpaşa Boulevard and Ziya Gökalp Boulevard, then to Sıhhiye and to Kurtuluş. Four or five tours were made on this route. In the newspapers, the time and the routes were published (Ulus:2/3/1936). Nights were for hide and seek. According to the childhood memories of the interviewees district life was so entertaining then. Everybody knew each other. For making sports, going to the parachute tower (opened in 1937), riding on a horse, using rifle range which were introduced to the children and the teenagers as new attractions. There were no gender discrimination. These were both for girls and boys.

“Halkevi” (People’s House) is another locus in the childhood memories. Its library, sports hall, theater section were remembered and used widely. “Halkevi was a very useful place. It had a library. Some used to go there to make gymnastics. We were the theater section and took courses from Avni Dilligil. Some used to practice/make music”. (S.Kaynak). As the garden of Himaye-i Etfal (Kızılay: Turkish red-cross) building, another playground was Cebeci Çayırı.

The memories cover both childhood and teenage periods. The activities are both spontaneous (hide-and-seek) and organized (bicycle races of which the routes are published in the newspaper which shows that some public activities in the city were organized by civil initiative, i.e. within the public sphere). The

rhythm of the activities are daily (feeding pigeons), seasonal (skating and flying kite), yearly and on organized periods (theater and music courses in “Halkevi”, climbing the parachute tower, riding on a horse, using rifle range) basis. The urban spaces as playground (streets, roads, fields) and for entertainment, are extended to almost all Yenişehir. The playground is not a street or road near the children’s homes but all Yenişehir. A defined place is the garden of “Himaye-i Etfal” (Turkish Redcross). There is still a district life because Kaynak says, “Everybody knew each other”. The distances in the “playground” are long if the route for skating, for example, from Kocatepe until Sıhhiye, is taken into consideration; or football fields, one in İncesu, the other is in Saracoğlu district. As the interviewees depicted how they used to go to the theater by themselves when they were children, it is understood that the city was a safe place for children both during the day and night time.

The rhythm of the activities imply that urban spaces are part of children’s everyday life all through the year. Cultural and sports facilities are provided by “halkevi” (people’s houses) . Halkevi, as had already been mentioned before, is cultural organization of the Party CHP all through the country; therefore it is a formal institution. However the analysis of “Halkevi” as part of everyday life is still not very easy and schematic because most of the people who are organizing the activities work on volunteer basis (Bayraktar: 1999). The activities were organized according to the volunteers’ free/appropriate times, who were mostly students, civil servants and intellectuals. The intervention to the routine of everyday life of people who were attending to the courses is not imposed but adjusted according to the volunteers’ routine of everyday life.

The interviewee Mualla Sardaş (who first was a housewife but then worked in a firm), passed some part of her childhood (until she was five years old) near Hisar, near “Ser Sinan Mescit” on the hill which starts from the citadel and descends until Ulucanlar; second rental house was on Işıklar Street, below Çıkırkçılar Yokuşu. The third place is near Ulus post office. The fourth place is on the road to Hacettepe, on a square after passing İmaret Mosque. The family

moved there when she was seven. Mualla Sardeş lived there until she got married. Therefore until getting married, she lived in the traditional and old districts of Ankara. The first three houses were rental houses, but the family was the owner of the fourth one in Hacettepe. In Ser Sinan Mescit, the alley in front of the “mescit” was a playground for her. Her grandfather was also the imam of the mosque. What she remembers is the call to prayer (“ezan”) was in Turkish. She said that her life there was a rural life in the city because they had a place for the grandfather’s donkey at home, they used to go to the grandfather’s vineyards (Samanlık Bağları) in summer in Cebeci; the four houses she had lived were traditional type of houses and districts. In Hacettepe, she did not play on the road but in the garden which three other neighbour houses looked at.³⁹ When the garden is compared to the children’s playground in Yenişehir, it is spatially more limited, conservative and controllable by the parents. But at home they had radio and the sisters used to listen to radio sketches for entertainment. At weekends, they used to take the train from Kurtuluş to go to “Çiftlik” (The farm, AOC) or much better, she says, used to take the train from Kurtuluş and go to Üreği, Kayaş, Saime Kadın, Mamak. Üreği was their picnic place where there were streams.

The same lady remembers how she used to go to the theater (Üçüncü Tiyatro or Operet Sahnesi) to watch puppets (Hacivat’la Karagöz) on sundays with her

³⁹M.Sardeş: [Hacettepe’deki ev] Eski Ankara evi. Onun yanında arsası varmış, ben 6, 6.5 yaşımıdayken bitmiş o ev. Kapısı öbür kapılara benzemiyor. Buzlu camı var, zili var. Öbür evlerde öyle bir şey yok. Girişte, taşlık, biz çimento derdik. Ahşap merdivenlerle çıkılan, iki oda bir hol, mutfak banyosu olan, eski evlere benzemeyen bir evdi. Bahçe bitişik evin bahçesiydi. Ama bizim de içeri girdikten sonra bir ara kapıyla bahçeye çıkardık. (...) Halukların [Alatan] evi eski bir Ankara eviydi. Değişikti. Girerdiniz, aşağıda bir taşlık, yanında bir oda, yok bir yarım kat çıkarsınız, mutfak kısmı, yukarı çıkarsınız koca bir hol, koca koca odalar, tam bir eski Ankara evi.

Yine bizim evin biraz aşağısında dört katlı konak gibi bir şey vardı.

Eski Ankara aslında, çok az ev hariç kayda değer evler değil. Çok birbirinin içine girmiş, birbirine yapışık nasıl yapmışlarsa o kadar, hiçbir aralık vermeden. Mesela bizim oturduğumuz evin arkasında holün bir penceresi vardı, o pencere bir çatıya çıkardı. Arkadaki ev yapışmış. (...)Bizim ev yapıldığında iki katlı iken ondan sonra dedemin yandaki evinin karşıda iki katlı bir ev, yan tarafta iki odalı bir bölüm, şu tarafta da bir şey vardı galiba ama o iki odalı bölümün üstüne babam tekrar kat çıktı. Orayı işte mutfak, banyo hol yaptı. Bizim ev şurdayken oradaki evin üstüne çıktı. İmar da falan da yok, keyfi. Adam oraya evini yapmış, sonra ihtiyaç için şuraya bir oda çıkmış, öbürü de onun gibi, sonunda birbirlerine yapışmışlar, petek gibi büyümüşler.

three younger sisters and her friends by themselves. From Hacettepe to Operet Sahnesi, the route was not a short one for children of various ages. This was a form of urban entertainment. And with her mother and her friends, she used to go to Şehir Bahçesi, although they were closer to Hacettepe Parkı. She remembers Şehir Parkı as a beautiful place. She also remembers the garden of Evkaf Apartments as a very big garden with big trees and a lot of flowers. Then the park of the National Assembly building (“Meclis Parkı”) that they used to visit frequently. But she also finds Samanpazarı beautiful: “Samanpazarı was so beautiful... The road going to Çıkrıkçılar” (“O kadar güzeldi ki o Samanpazarı. Çıkrıkçılara giden yol işte.”).

She does not remember any ceremonies of national celebrations. The only celebration she remembers is the one which took place in Hippodrome.

Consequently, both the traditional and the modern environments are part of the children’s everyday life: Parks as being part of the modern Ankara, and the residential environment in the traditional Ankara. The life oscillates in between. The mother does not allow the children to go out to play but allows them to go to the theater by themselves. In the house, traditional food is prepared for the whole year (tarhana, etc.) but Mualla Sardaş, while she was going to school, eating her lunch outside in the restaurants at Ulus with her father who had his workplace there close to his daughter’s school. It was an urban ritual of father and daughter to eat outside, together.

Other interviewees⁴⁰ remember their childhood playgrounds in their residential districts. Whether modern or traditional, spatially their everydaylife passed in their physical environment which are close to their houses.

⁴⁰ **Selma Malkoçoğlu:** Cebeci’de oturduğumuz için, iki tane çayır vardı. Bir de göz alabildiğine “asfalt.” İki taraflı evler yapılmış, küçük küçük evler. Daha çok tepeye doğru. Arkası ... tabii, oralar bomboştu. Oralara doğru çıkardık. Otururduk, seyrederdik. Akşamüzeri oraya yürürdük. Biz oynardık, annemler çimenlere otururlar. Ortadan tren geçerdi. Biz hep onlara bakardık. Orada çekirge yakalardık. Annemler, arkadaşları onlarla hep beraber çayıra inerdik. Çekirgelere otlarla sigara içirirdik. Kaç tane tren geçerdi. Ara trenleri, Doğu ya giden trenler, Ayaş Treni. İnsanlar trenle gider gelirlerdi. Mamak’ tan, Kayaş’ tan. Saime Kadın ’dan.

4.2.2. Loci in Memory: Public Parks and Outdoor Recreation Spaces

Women are given special importance in the early Republican period. Their images in the newspapers or periodicals, magazines were implied to be the images of modern Turkey. (Bozdoğan: 2002; Belge: 1983). “İsmet Paşa Kız Enstitüsü,” the institute for girls in Ankara, is for educating girls to be modern “housewives” (Ulus: 8 3 1938) The changing position of women in a modernizing society had been subject for studies concerning the Early Republican period. Therefore to start with the women’s memories will be appropriate to find out to what extent they participated in the urban life in the city.

For the housewife interviewees social life was mostly in between women. Interviewees remember the district life as a pleasant one too. They describe the relationship between neighbours with the words “unity”, “loyalty”, “affection”, “warmth”, “cordiality”. Women describe their husbands as conservative and jealous who did not give their wives permission to have social life outside the house in the city except domestic relations with other women in the neighbourhood. The traditional type of neighbourhoods consist of families from different income groups and social status. The poor ones were taken care

Oralar hep piknik yapılacak yerlerdi. Nereye gidelim, Mamak ’ta bilmemnerereye, şimdi hatırlamıyorum. Yani oralara trenle grup halinde gidilirdi. Herkes sepetlerini alırlardı.

Cebeci: Cebeci güzeldi. Bahçeler içinde evler... Bir de orada yaşadıkça, asfalta çıkardık geceleri, şarkılar söyledik, kolkola gezerdik, ben daha küçüktüm, ablaamlarla birlikte çıkardım. Mahallenin çocuklarıyla birlikte. Hep nezih kişilerdi. Taa Dikimevi’ ne kadar yürürdük. Fıkralar anlatırdık. Hatta bazen de zil çalardık. Örgüt apt. diye bir apt. vardı. Zillerine basardık. Konservatuvar vardı. Amcamlar Konservatuvar’ın yanında, biz de Mülkiye’nin yanında otururduk. Ama o iki çayırı geçerdik, amcamlara gitmek için, okul da amcamlara yakındı. Ablam da dördüncü ortaokula giderdi. Çayırdan böyle giderdik. Bazen kar içinde olurdu. Asfalt falan, yol yoktu.

Cebeci den Samanpazarı’ na yürürdük. Öğlenleri de eve öğlen yemeğine gelirdik.

Cahit Ersoy: Hamamönü’ndeki evde, (...) Medrese’de büyüdüm. Sarıkadın Camisi’nin arka kısmıydı. Orda top oynardık arkadaşlarla falan, orayı hatırlıyorum yani.

Melek Eraktaş: arkasından koşup kaptı kaçtı, kaptı kaçtı diye bağırırlardı, hiç unutmam. Dolmuş gibi değil de, hani şu cipler var ya, o cipler gibi. Gece hepimiz koşuyorduk peşinden, kaptı kaçtı geçti diye. Sonra 4. ortaokul var ya, ismini değiştirmişler galiba. Bizim okulumuz orası. O zaman orası açıklıktı. Bayram yeriidi orası. Dönme dolaplar, salıncaklar, evimize de yakındı. Ama tabii luna parkın en basitiydi. Biz onunla mutlu oluyorduk. Oraya giderdik, sallanırdık, oynardık. Orası da bizim için bir eğlence yeriidi. Başka yer yoktu. Ankara küçük çünkü.

of without intimidating them. There was a solidarity between neighbours. Civil servants were respected. For example the interviewee Melek Eraktaş said that his father was a tradesman but if a civil servant family moved to their district, they made a welcome visit without hesitating. This is the sign of a social mixture of people from various social status who were living in the same neighbourhood.

Urban spaces in their memory are Şehir Bahçesi, the park at the back of the National Assembly, the route from Hamamönü to Cebeci, Hacettepe Park (an urban picnic area too), Esenpark, Cebeci Çayırı (Cebeci meadowland), the Cebeci “asfalt” and Atatürk Boulevard or the “asfalt”, the route from Cebeci to Samanpazarı. Esen Park reoccurs many times during the interviews. It was recurrent both in childhood memories and adult memories. Esenpark is not only a place of taking fresh air and to pass time during the day but it is also a place of entertainment to listen to traditional type of turkish music in families.

During the visits to Esenpark there is no gender discrimination. It is not only a place for men. It is a place for men, women and children. Both for families and bachelors. However “Gar Gazinosu” which is a modern entertainment place, as the interviewee Nedime Çarkacı said, was a place for men. Every interviewee who had a memory concerning Esenpark said that they were very sorry that the place was demolished and the municipality building was constructed there. Melek Eraktaş, who is a housewife and passed her childhood and youth, until she got married, in Boşnak district near Cebeci, said that the demolition of Esenpark is very sad because it was their only place to go. Another interviewee, Mualla Sardeş, who passed her childhood and youth at Hacettepe district and worked outside, insisted on how she felt sorry for the demolition of Esenpark. She recalls that it was a beautiful place to go, a small hill which they had to climb up by stairs from every direction, with a small “gazino”⁴¹.

⁴¹ “Gazino” is neither a tavern, nor a casino. A “gazino” may or may not be licenced to sell liquor. It may be located in an urban park or it may be an entity by itself in the city. The most important determining factor of its existence is the traditional Turkish music programs. These programs may be in the evening, at week ends concerts can also be in the afternoon, or at

Another interviewee, Bülent Altay, remembers Esenpark as a place where his family used to go frequently, both to have tea and listen to the music. The interviewee Cahit Ersoy on the other hand, remembers Esenpark as a place of execution of capital punishment. In front of Esenpark, he said, there was Derman pharmacy and a small kiosk where in between executions took place. A tradesman, Fahrettin Esentürk had a shop at Esenpark.

“Esenpark was at Samanpazarı and at a lower level of the park there were row shops which belonged to the municipality. We rented one of them with my uncle. (...) From the Park the view of Çankaya is seen. The square, (...) upper level is park, lower level is row shops. Now the square, the park the shops are all lost. (...) The new giant multiple story building is a horrible one.”

F.Esentürk remembers the park within the social framework of his work. B.Altay, within the social framework of his family and their relatives, friends. Other interviewees as a place of entertainment, again within the social framework of neighbours and friends. The role of social framework in individual memory has already been discussed in Chapter 2 (Halbwachs: 1992).

Hacettepe is described as an urban picnic area of Ankara. Mualla Sardeş who lived at Hacettepe says:

“On sundays, people in crowds used to go there and we watched them passing by our house. There was a pool in the middle of the park, and a sculpture which was surrounded by a green belt, then a wire fence around it. Behind the wire fence there were flowers. Then a pedestrian road with sand and pebble. And banks were around (all along) the road. People used to go there at summer nights. And many street pedlars selling fizzy lemonade and “helva”. In the morning we used to go there.”

Melek Eraktaş and Selma Malkoçoğlu, also mentioned Hacettepe park. M. Eraktaş remembers Hacettepe Park as a very beautiful place and says that they (the women) used to go there during the day, there was a pool, around the pool

places where men and women entertain themselves separately, concerts for women can be even at noon time and in the afternoon. Clients of a “gazino” change according to the culture of the place where it is located. It may be only for families, or with special programs which are only for women and also only for men.

there is green area. They even used to make their prayer (namaz) in the verdure, near the pool. This is the coexistence of both modern bodily practices (like promenade of men and women together) and traditional practices like the prayer. (Figure 29a,b)

Figure 29a,b, Haceteppe Park, in 1951, photographs of interviewees.

Esenpark which is vividly present in childhood and adult memories was a public place to go both for entertainment and during the day to have tea and watch the Ankara view. Haceteppe park, as a public place, is a modern version of traditional picnic areas called as “mesire yeri”. It is tamed by walkways, designed green areas, flower beds, sculpture and pool. People frequent the place either at weekends, or for eating their lunch if their working place is close to there or during the day or at summer nights with friends, with the family, women with children. These two parks, Esenpark and Haceteppe Parkı, are for two different needs. Both of them are urban green areas. Yet both of them are the extension of traditional social practices. The difference is the organization of the physical environment as parks. However, rules of segregation between men and women are not applied socially. These two parks which are repeated in the interviewees memories as popular public places. The park at the back of the Second National Assembly Building is also mentioned without giving any description.

Wandering around for recreation in an urban environment, without any specific aim, may or may not end-up entering a park; or going to a park may be the specific aim for the wanderer.⁴² Urban parks are one category of public spaces and an urban park offers the inhabitant three different types of environment:

1. a controlled, tamed partial nature;
2. A social environment for various activities which may change during the day, afternoon and night times for both genders and various age groups;
3. an informal educational place in terms of bodily practices for both genders in the city.

The parks which are mentioned by the interviewees are Şehir Parkı, Millet Bahçesi, Esenpark and Hacettepe Parkı, as had already been written.

“Meclis Parkı” (Park of the Second National Assembly building) and “Şehir Bahçesi” Park (in front of which Karpiç is located) are at the center of Ulus and these places have already been subjects to various researches. For example in the article by Yalım (2002) these parks complete the theoretical framework in terms of the mission of public spaces as a reflection of the new face of Ankara which had been tried to be created after the War of Independence. As the author writes, after 1923, “the oscillation of urban space between “ideological” and “civil” publicness starts. Yalım describes the oscillation with different representative ways in terms of images of urban space. First she points out three different forms of action. The first one is the associations which are created by means of visual images of monuments and buildings. When the beholder identifies himself with the created associations, he feels himself part of the social frame which is at an upper scale. The second one is included

⁴² “ Benjamin’s physiognomy of the cityscape is concerned with deciphering urban objects and structures, with making them legible as signs and rebuses. Under this gaze the city is transformed into a ‘semiotic universe’, a text to be read. In doing so, Benjamin not only prefigures concerns with legibility of urban space, but also introduces one of the most suggestive and frequently invoked figures in discussions of urban culture and experience, the flaneur. (...) [The flaneur] is the ultimate figure of fragmentation and limitation. As a wanderer in the city, it is the flaneur who lacks an overview of the metropolitan whole, who is afforded no panoramic or bird’s-eye perspective. The flaneur is not a privileged spectator in this sense, but granted only an ant’s eye view, a limited witness of complexity which eludes his vision and understanding, a melancholy, ‘heroic’ actor buffeted by forces but dimly perceived. Indeed a flaneur is a part of that which he observes – he watches the crowd and is a member (however reluctantly) of that crowd. Spectator and spectacle are one and the same.(...) [He is the]

within social actions (...). Commemorative ceremonies, meetings, execution ceremonies take place in the society rhythmically and put the social conscience and recollection in order. In this way, the images of the past with which the relation is remembered and the images of the future are put on stage. The third type is the effort to construct the collective memory by means of bodily practices. All these are the methods to reconstruct the collective memory according to Yalım. Five different representational forms are:

1/ Public and official buildings at Ulus stimulate visually the beholder by means of architectural elements on their facades (first action type);

2/ (...) Reeducation of the body language in accordance with the western culture by means of new spaces and building types (third type of action);

3/ By means of periodical ceremonies which take place at Ulus square and on İstasyon street knowledge of the past is used to inherit collective memory (second type of action);

4/Green areas are used again for bodily practices to educate people in the way of western life style and urban manners. (Third type of action);

5/ Zafer Anıtı, (...) creates its discourse by reconstructing time and events and (...) stimulates collective memory efficiently. (Yalım: 2002, p.182-183) (summarized and paraphrased).

In terms of lived spatiality and urban culture which has various faces, the above quotation describe one face of the new urban culture and life. However, interviewees do not use only Meclis Parkı and Şehir Bahçesi which are adjacent to the National Assembly building but frequent Esenpark and Hacettepe Parkı almost by the same rhythm (Lefebvre: 1991).⁴³ These are also new urban places but bodily practices take place there in a more relaxed way. The traditional music is listened to in Esenpark Gazinosu, family walks to Hacettepe to use the place as an almost picnic area are similar but not same to the traditional use of “mesire” places (traditional picnic areas).

collapsing subject and object, [that is] partial in scope, situated yet shifting (Gilloch: 2001, p.79)

⁴³ The analysis of rhythms must serve the necessary and inevitable restoration of the total body [body of senses: the passive body; the active body: labour]. Both converge in space. This is what makes rhythm analysis important.

The above classification brings a duality to the analysis of lived spatiality or experience of space and bodily practices as either modern or traditional. In Yalim's study, consequently Ulus square and its surroundings are taken into consideration only as spaces of representation of the power [state, ideology of the state, authority] to reinforce the constructed collective memory and induce change or transformation to the societal sphere (which is accepted as an organization from top to bottom) for the analysis. However other practices in other similar urban spaces have to be added to the analysis for understanding the different aspects of a transformation process (in-between situations) in terms of bodily practices, lived spatiality and everyday life.

In the memories of the interviewees ceremonies are not mentioned at all. Contrarily, Esenpark is recurrently mentioned by the interviewees yet in literature there is little information about it. According to the memories of the interviewees, it is used for many activities much more than an ordinary urban park. In addition to traditional Turkish music concerts that took place frequently, executions were made in front of the park in dawn and people who had been there for concerts also had been there to watch executions of capital punishment. Interviewees who mentioned these two activities were considering both as part of their daily life. It is a place which represents the authority of the state when capital executions are considered and but also a place for both recreation and entertainment which in part of people's everyday life. There are shops which are rented for the purpose of income to the municipality. It is a place where families go. The ones who can not go by themselves (whether very young children, teenagers or the very old) used to listen to the music which comes from the park even during the day. Executions were to watch and criminals were perceived as if they were not from the society. The way the interviewees express the event ("Criminals were hanged there.") reflect their alienation to the idea and practice of capital punishment and criminals all together. Concerts and recreations in the park, on the other hand enrich their

life. The music which is listened to from far away (at home) even helps “feel themselves in peace”. The duality of recreation/entertainment and capital punishment seem to effect the beholder/participator in both activities in two different ways. As a beholder he/she is alienated to the activity of execution; as a participator to the music, he/she feels himself at home. The interviewee Mualla Sardaş, remembers watching an execution at the same place too. She similarly expressed her feelings with indifference as the other interviewee expressed himself.

If an analysis is made, on one hand, executions of capital punishment in open air is the representation of the state authority and justice to constitute social order in the eyes of the public. From the interviewees part, there is not any objection to this form of representation. On the other hand to listen to the classical Turkish music in an urban park might be considered either a conscious or unconscious resistance to the cultural politics of the Republic [acculturation] then because classical Turkish music was neither on the programs of the radio, nor in the program of the conservatoire. Classical Turkish music concerts were not in the program of people’s houses (halkevleri) either. As it was accepted as the reminiscence of the Ottoman culture, it was ignored deliberately in the state’s cultural policies. In “Şehir Bahçesi” and “Meclis Parkı” which were at Ulus, only classical western music or other types of western music used to be played. However Esenpark was filling a gap and it was the place of a passive resistance of people in their everyday lives to the new culture imposed by the state.

On the other hand, Esenpark is an appropriate physical environment for new types of bodily practices. The location and topography of Esenpark is a suitable place for contemplating the view of the city. Going to Esenpark with families and friends, with children without any segregation for women is a new urban habit when compared to the traditional entertainments in the citadel

(weddings, religious feasts, bayrams, etc.). Esenpark is still a very fresh and an important locus in many interviewees' memory.

4.2.3. Locii in Memory : Places for Commercial activity

The interviews draw a picture of a modern city with its boulevard cafes, sport and cultural facilities, cosy districts, green streets, public transportation, bazaars (shopping places), eating places. Between 1930 and 1940, the progress is given by the interviewees almost by its dates in terms of physical urban development of the city. Anafartalar Street is the first and the most important commercial street. Then Bankalar Street is the second important commercial street. ("Near Moda Pazarı, there was a hat maker. Women would not go out without hats." -S.Kaynak). Ulus is the only shopping area ("çarşı") (Figures 29a,29b,29c,29d). All the activity is around Ulus towards Samanpazarı, towards Zincirli Camii. Hamamönü is another important traditional "çarşı" (commercial area) (R.Saydı, M.Eraktaş). (First there was Hamamönü. Ulus as a "çarşı" was developed later.) S.Malkoçoğlu who started to work at Ulus in 1950 said that she did not go to Ulus frequently before she started to work in a bank at Ulus. She lived in Cebeci. She told that, the Bankalar Street, in the afternoon, after work hour is finished, was full of young women [who were strolling and window shopping]. She said that it was a decent place.

Figure 29a, Construction of new shops in Ulus commercial area, Ulus 23 7 1943

Figure 29b, Advertisements for women in the newspaper, Ulus: 23 8 1944

mesi lazımdır.

**Sayın Ankara halkına
Müjde**

Anafartalar Caddesi Kınacı
Han içinde muhterem müste-
rilerimizin ince zevkine hazırlan-
Pasalı ziyaret ettiniz mi?
Bu modern çarşının her re-
yonunda bakın neler bulacak-
sınız!

No.

32 — Andon Kasapanda.
Çocuk doğum ve giyim
eşyaları.

33 — Salim Başağaçlı'da
Çorap Parfümeri.

34 — Jak sigalonda: yün,
oyuncak, Avrupa korsal-
ları.

36 — Cevat Örnek: örnek
(Çizgi Ressamı) ve na-
kış, dikiş malzemesi.

37 — S. Üler'de: Terlik,
çocuk ayakkabıları ve
patik.

39 — İbrahim Sarıhan'da:
Şık düğme, merserize,
dantel.

38 — Mustafa Benlioğlu'n-
da: açık ve kapalı ko-
lonya ve parfümeri.
çeşitlerini ucuz fiyatlarla
menfaatinize arz edilmiştir.
Ziyaret serbesttir. 3742

Figure 29c, Advertisements for women in the newspaper, Ulus 31 8 1947

YEGANE ÇARŞI
Adliye Sarayı hizasında açılmış bulunan **ANKARANIN**
MODERN ÇARŞISI ayrışık isimleri yazılı mağazada

RUMUZ SAYIN HALKIMIZIN her türlü ihtiyaçlarını en ileri gücüne ve en ince zevkleri tatmin edecek saf ve
Ucuz ve her türlü suhulet gösterilerek
Garantili satışlarına

devam etmektedirler. Sayın halkımızın ihtiyaçlarını temin ederken mağazalarımıza uğramaları menfaatleri içindir

MAGAZANIN İSMİ	İş	SAHİBİNİN İSMİ	TELEFON
Burdur	Manifatura - Kumaş	Mehmet Sazlı - Mustafa Altan	14783
Malatya	Tuhafiye - Dügme	Mehmet Korkul	—
Arda	Kıtap - Kırtasiye	İzzet Arda	14753
Kaymakoğlu	Kundura	Avni Kaymakoğlu	—
Seyhan	Kumaş - Manifatura	Ali Sarıoğlu - Münir Köstem	11866
Samur	Kumaşçı	Sabri Yonar	14725
Unal	Elbise deposu	Talıp Unal	—
Ünlü	Kumaşçı	Mehmet Unal - Reşat Benli	14743
Toker	Kundura	Ali Rıza Tokar	14795
Bahçekapı	Hazır Elbise - tuhafiye	Nesim Peker - Avram Özdamar	14738
Seval	Kadın ve erkek giyimevi	Tahsin Erdem ve ortakları	14831
İstanbul	Kuyumcu	Tevfik Ertas - Bahattin Atıf	14761
Karadeniz	Giyimevi	Servet Bahıkcıoğlu	14732
Mahmutpaşa	Cesit	Sophi Güllal	—
Güneş	Kundura	Mehmet Seyhan	14789
Kanarya	Manifatura tuhafiye	Celâl Gürsoy - Celâl Erten	—
Kuyumcu	Kuyumcu	İlhami Aksu	14784
M. Kemal	Kumaş - Terzi	M. Kemal Kalender	14863
İsviçre	Saatçi	Zaven Çulha	12396
Radjo	Radjo Mühassas	Behic Emre	15796
Kromis	Mobilya	Isak Aseo	—
İs Bankası	Pasabahce şişe ve cam mamülü	İs Bankası	—

Figure 29d, Advertisement of Modern Çarşı (Modern shopping area), Ulus 31 5 1948

Hamamönü is the traditional shopping area. Ulus has shops which sell also imported products from Europe. In the second half of the 1930s and the first half of the 1940s, Ulus is narrated by the interviewee Fahrettin Esentürk who was a tradesman there. He remembers the names of the shops and the tradesmen who were his friends. On the street towards the citadel, face to face with first Taşhan, then with Sümerbank, “there were many tradesmen,” (“esnaf ve zenaatkar”) he says. While describing the shops, he also gives the location of a national lottery kiosk, where Ulus movie theater is located. Towards Zincirli Camii, he says, “there were two sports wear and equipment stores, Florya and Kamelya. There was a “han” (large commercial building) called Mühendis Hanı. The owner of the “han” was the Koç family.”⁴⁴ From his

⁴⁴ Fahrettin Esentürk: Şu anda biz evvela Ulus’tan, Heykel’in olduğu yerden yukarıya doğru çıkalım. Sümerbank’ın olduğu yerde, bugünkü yerde, Taşhan diye bir bina vardı. O binayı yıktılar, bugünkü Sümerbank’ı inşa ettiler. O binanın karşısında ahşap binalar vardı. Kaleye doğru çıkan caddede. O caddenin üzerinde bir sürü esnaf vardı. İstanbul pastanesi diye bir pastane vardı. Biraz daha ileride sağ tarafta Yukarıya doğru çıkarken Sanayi Caddesine çıkan bir yol var. O yolun köşesinde mavi gişe diye piyango bileti satan bir bayii vardı. İsmet Yöngüç, arkadaşım. Onun dükkanının karşısında Ulus Sineması vardı. Gene dükkanları

narration, Ulus is rich in terms of variety of shops and stores. There are places for entertainment (İstanbul Pasta Salonu and Ulus Sineması). He mentions Samanpazarı in detail and the two fires which took place on the road from Samanpazarı towards At Pazarı. He says “all the shops burned down.” He mentions the types of traditional crafts which were located on the road to Samanpazarı (bakırcılar, urgancılar, semerciler, kalaycılar, çarıkçılar).

Esentürk classifies the craftsmen according to their ethnic origins:

There was the Jewish district; close to Samanpazarı. Between Denizciler Street and Samanpazarı. The Jewish people were very nice people. The drapery sector in Ankara was in the hands of the Jewish. The Turks were butchers. We had a dried-fruit shop, for example. [Esentürk and his family immigrated from Kosova in 1935]. There were not many Armenians. In fact there were but they had Turkish names. They were assimilated. Then there were tradesmen originated from Kayseri (“Kayserililer”) from Niğde (carpet sellers) and from Balkan countries. But they all disappeared today because their children had university education and became physicians, academicians etc., Ankara was not as cosmopolite as today. The population was 60 000.

The classification supports the information about the end of the 19th century concerning craftsmen and tradesmen (Aktüre: 1978).

Esentürk points out that “there were not rich tradesmen except one or two families (Vehbi Koç, Urgancılar)”. He thinks that the profession developed after 1950 with banks. He gives examples of some of the imported consumer products in order to make a comparison with today’s development level in

sıralayıp sol tarafta yukarı doğru giderken, Zincirli Camii vardı. Şimdi hâlâ mevcut. Onun karşısında Florya ve Kamelya mağazaları vardı, ayakkabı ve spor malzemesi satan. Mühendis Hamı denen bir bina, iki kattı, bahçe içerisinde sıra dükkanlar vardı, kapıdan girer girmez, içerde terziler, kunduracılar, şunlar, bunlar, o bina da Koç’un mülkiyetindeydi. Daha yukarıya giderken bir sokak vardı, orada bir Karadeniz lokantası vardı, bugünkü Bulvar Palas’ın sahipleri çalıştırırlardı. Yolu devam edersek yukarıya doğru, Kale’ye doğru, Halk Pasta salonu vardı. Ankara’nın ilk halk pasta salonlarından. Bu Cumhuriyet’in ilk zamanlarında kurulmuş, ziyafetler yapılırken, bu tür şeyleri oradan temin ederlerdi. Onun karşısında yine sıra dükkanlar, ahşap, ondan sonra doğru, yani Bent Deresi’ne doğru inerken, Hisar’a doğru çıkarken daracık bir yol vardı. Bugünkü caddeyi biliyorsunuz, Kaleiçine giden, ahşap binalar, şu, bu, halk pazarına doğru çıkardı. Zamanla o binalar da yıkıldı. Köşede, yani yukarıya çıkmazdan önce Memurlar Kooperatifi vardı. Memurlar Kooperatifi’nin büyük bir binası vardı. O binayı yıktılar, caddeyi genişletmek için, karşı tarafındaki binaları da yıktılar, ahşap binaları, eski Ankara evleri, Bent Deresi yönünde, bu Hisarpark yönündeki cadde, ondan evvel halk pazarı denilen yerde hayvan pazarı kurulurdu. Buğday pazarı, şu bu falan.

terms of national production (pin, paper, “frenk gömleği” – (shirt), tie, notebook, pencil/pen).

Selma Malkoçoğlu narrates the end of the 1940s, while she was working in a bank in Ulus. It is the formation of a new shopping area. She finds the products sold in the shops beautiful and of high quality, some/many of them imported from Europe⁴⁵ (Figures 30a, 30b)

Figure 30a, Advertisement of imported goods for women, Ulus 27 2 1949

⁴⁵ Orada Çıkrıkçılar Yokuşu'ndan sonra yani Adliye'nin o Anafartalar Caddesi Ulus'a doğru tarafında, daha çok sol tarafta, çok güzel kumaş mağazaları vardı. Erler, İpeker, İpekiş, Necati mağazaları çok meşhurdu. Ondan sonra Candarlar vardı. Züccaciye, çok geniş bir dükkanları vardı, çok güzel şeyler getirirlerdi, hep Avrupa'dan, biz çıkınca onlara bakardık. Ondan sonra Apa, 101 çeşit, oradaydı. Sırayla. Sonra Ulus'a doğru inerken de gene sol tarafta bir iki kumaş mağazası vardı. Yavaş yavaş oralarda dükkanlar belirmeye başladı. Ulus'un esas göbeğinde de, Bankalar Caddesi oluyor orası, karşılıklı daha çok tuhafiyeciler vardı. Ama o kadar şık şık şeyler getirirlerdi ki. Kiğili, şimdi ismini hatırlıyamıyacağım, çok güzel dükkanlar vardı. Nasıl güzel kaliteli şeyler satarlardı. Sağ tarafta da bunlar yani tuhafiyeciler soldaydı, şimdiki şehir çarşısının olduğu yer, küçük küçük ama güzel vitrinli dükkanlar. Karşısında da Hacı Bekir, Ali Uzun, şekerciler vardı. Ondan sonra köprü gibi bir şey geçerdik, arkası bahçeydi galiba, köprü gibi kemerli bir yerden geçip, orada da iki kahveci vardı. Arka tarafta da gene böyle küçük dükkanlar, ayakkabıcılar falan vardı. Sonra o sırada, Kiğili oradaydı, onların sırasında. Sonra Karpıç ve çiçekçi Sabuncakis, onlar çok meşhurdu.

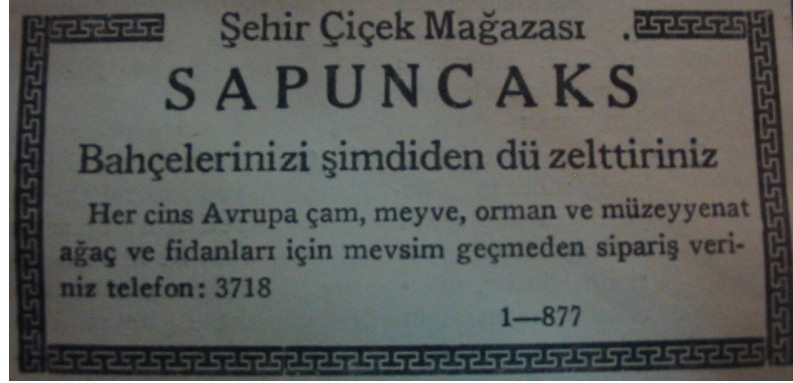

Figure 30b, Advertisement of the Florist, Ulus 8 3 1935

But she mentions Hamamönü too. She remembers the nickname of the Jewish tradesman who had a drapery store there, as the Polite/Gentle Jewish (“Kibar Yahudi”). She thinks that the Jewish were different as tradesman than their counterparts. She remembers shoe stores, specially book stores, “there were many stationary-book stores. We used to buy our books from there.” She also remembers the public bath which was still functioning there.

While narrating Ulus her style is warm hearted. She feels sorry for the construction of “Şehir Çarşısı” and comments on it.⁴⁶

Ozan Sağdıç says he had once a chance to glance at 1940s telephone directory and saw the advertisements of outfit stores on Anafartalar Street: “İstanbul style contemporary and elegant outfits, suits.” He said that there were famous tailors whose customers were politicians in the 1940s and the 1950s.

Nejat Ersin, who is an architect and worked at public works, thinks that the 1950s are the years when the character of the city started to change. He says that until then, it was not allowed to open shops or stores at Yenışehir, and this gives its residential character to the district. Ulus was the main trade and shopping center. There were few shops on the Atatürk Boulevard between

⁴⁶ Selma Malkoçoğlu: Ne kadar kötü yaptılar o şehir çarşısını, yaptıktan sonra böyle sanki kasvet çöktü Ulus’a. Koca şey, sanki yıkılacakmış gibi, hem güzel bir bina da değil. (...) Beğenmedik çünkü dümdüz yapıldı yani. Bak o Ziraat Bankası’nın, Osmanlı Bankası’nın ne kadar güzeldir binaları, ilk zamanlar yapılanlar, hemen ilk ağızda.

Sihhiye and Kızılay and these were not big stores. A few could be found on Meşrutiyet Street too. Ankara resisted to the change of the character of Yenışehir but in the 1950s this resistance was broken.⁴⁷

Memories of Ozan Sağdıç belong to the end of the 1950s. He is the photo correspondent of Hayat magazine and he says, “Ankaralılar” (inhabitants of Ankara) used to make ninety percent of their shopping in the triangle of Ulus square, Anafartalar and İtfaiye Meydanı (İtfaiye Square).”⁴⁸

As the memories of the interviewees clarify, Ulus and its surroundings had various characteristics as the places of commercial activity between the second half of the 1930s and the 1950s . Traditional craftsmen and tradesmen kept their places and sold traditional consumer products. However Ulus was in a transformation process with its Anafartalar Street and Bankalar Street by the new consumer products (according to the rules of supply and demand). Both

⁴⁷Nejat Ersin: Ankara'nın Yenışehir ve Ulus tarafı 50'lerde kopmaya başladı zaten, bir ayrım oldu. Çünkü Türkiye'de nüfus hareketleri ve gecekondulaşma başlayınca Ulus ayrı bir merkez olmaya başladı. Orada dükkan kalitesi, mal kalitesi değişmeye başladı. Onlara hitab eden mağazalar dükkanlar açılmaya başladı. Yenışehir bir kalite getirdi. Yenışehir'den aşağıya doğru, Ziraat Bankası'na doğru inerken mesela Haşet vardı orada. Sonra erkek terzilerinin en iyisi oradaydı. Milaslı vardı, Orhan vardı.

⁴⁸ Ozan Sağdıç: Ulus bir kere her şeyden önce alışveriş merkeziydi, iş merkeziydi. Benim geldiğim sıralarda tek katlı dükkanlardan ibaret, şimdi 100. Yıl Çarşısı'nın olduğu yerde havuzlu çarşı deniyordu galiba, iki tane yan yana, birisi Meclis'in karşısına denk geliyordu, birisi de boydan boya o adayı kapsayacak şekilde, Atatürk Bulvarı'na bakan cepheyi karşılayacak, çok geniş bir çarşı grubu vardı. Bunların ortası avlu şeklindeydi, dışında önemli yani Cumhuriyet'in belki ilk yıllarından beri kurumlaşmış, bazı dükkanlar vardı. Dış cephede Berkay Kitabevi, iç cephede de Akpa kitabevleri son derece etkin bir faaliyet gösteriyorlardı. Akpa Kitabevi o zamanlar İstanbul gazetelerinin umumi bayiliğini de yapıyordu, orada dağılıyordu bütün gazeteler gazete bayiiilerine, daha doğrusu onların teşkilatı vasıtasıyla dağılıyordu. Ondan sonra çok etkin bir Haşet Kitabevi vardı yine aynı yerde. Osman Nuri ve Hacı Bekir Şekercileri oradaydı. Bir de fotoğrafçı vardı. Şimdi çok emin değilim. Ben geldikten kısa bir süre sonra o Yenışehir tarafına taşındığı için, muhtemelen Foto Etem'in dükkanı oradaydı. Çok emin değilim. Ama çok eski bir fotoğrafçıydı.

(...)Ulus yani bu bahsettiğim Ulus Çarşıları yeni yapılmamış vaziyette, biraz şantiye gibi oraları. Ama onun biraz yukarısı Hal bölgesi, Anafartalar bölgesi, Posta Caddesi tabii haliyle, Çıkrıkçılar Caddesi, yoğun bir alışveriş merkezi, halen de alışveriş yerleri ama kullanıcıları dönüşmüş durumda. Mesela o Çıkrıkçılar Caddesi yle Anafartalar Caddesi'nin kesişme noktasında , Adliye'nin yanında bir antikacı dükkanı vardı. Bildiğimiz antikacı dükkanı. Bugün antikacı diye bir şey yok orada. (...)Hal civarı, tenekeçiler çarşısı, şu anki gibi, belki şu ankinden daha fazla faal durumdaydı. Çünkü yeni şehirde bir takım alışveriş merkezlerinin alternatifleri daha gelişmemişti. Yenışehirde çok sofistike dükkanlar, mağazalar vardı ama...

characteristics answer the needs of the clients. Therefore neither of the places lose their popularity for the advantage of the other. Both of the shopping or commercial areas are part of the routine of various social groups either for shopping or for wandering around and window shopping.

4.2.4. Locii in Memory: Public Places for Cultural Activities and Entertainment

A general classification can be made according to the locii in memory for entertainment places and cultural activities. For cultural activities, People's Houses, theaters, movie theaters, Opera are present in the memories of the interviewees. But also activities in the universities and radio are significant agents in influencing or introducing new concepts into people's everyday lives. Radio can not find its definition by one specific place but many places from houses to work places. It is an intruder to everybody's life with various cultural backgrounds and life styles.

Entertainment places are again movie theaters, eating places, "gazino"s, bars, taverns, open air spaces like parks and streets, People's Houses. At a certain point and at a certain level entertainment and some of the cultural activities meet at the same places. These are also traditional entertainments which continue to be part of people from every social group, either the elite or the "rest" of the people that we call middle social groups.

4.2.4.1. Public Places for Culture and Entertainment

Four interviewees preferred to live in Ankara for its social and cultural life. One of them is an architect, Nejat Ersin, two others are Mustafa Şerif Onaran and Leziz Onaran who are physicians and also interested in literature. Mustafa Şerif Onaran's interest became a second occupation for him and he became a man of letters. These three people started to live in Ankara in 1950 but had been to Ankara in the 1940s. Ersin first visited Ankara in 1943 and had

positive impressions about the city. The fourth one is Ozan Sağdıç who is a photographer. He started to live in Ankara at the end of the 1950s but as the other interviewees had visited the city in the previous years. All four of them had been living in İstanbul before they decided to live in Ankara. All of them found Ankara a well-organized, clean city. Nejat Ersin said that he found a kind of social life that he did not know in İstanbul. There were places both for cultural activities, entertainment and sports (stadium):

“We did not know Opera in İstanbul. We were curious about it. We were graduated from the university in İstanbul but there, sometimes famous artists had performances for only a couple of days in the city at music halls or cinemas, and that was all, (...) and it was possible to go to Opera on foot, from Sıhhiye, where I lived, which was not possible in İstanbul.”

Ersin expresses his feelings similarly about the city for the social life too. He said that even before he got married, his colleagues invited him to entertainment places (Süreyya, Bomonti “Gazino”s) (Figure 31) . Parties were given frequently, almost once a week. The work place had a penthouse and they organized the place as a club. He compares his social life with the one in

Figure 31, Advertisement of a garden party in Bomonti Bahçesi, Ulus 25 6 1948

İstanbul and finds social life there casual. He adds that his father had a humble

income as a civil servant and he does not know the social life of the rich in İstanbul. He said that going to the restaurants was a habit in Ankara. Also they organized trips to the near surroundings (Ürgüp). He mentions the activities of Mimarlar Derneği 1927 which is a professional organization (the balls); the opening nights of Büyük Sinema. While expressing his point of view about Ankara, Ersin does not forget to say that he preferred the city as a professional (architect) too. He says, he was attracted by the civilized/urbane facilities and possibilities of Ankara.

Mustafa Şerif Onaran also says that Ankara attracted him because it was a well-organized city. He thinks, this is an advantage to be efficient in professional and intellectual production. He makes a comparison with his life in İstanbul too and says that if he had lived in İstanbul, he would have been lost as an individual in the city and in his life.

The organization of the city with professional, cultural and entertainment places, shopping areas is a factor to make the routine of any individuals' life easier. Such criteria as the criteria of preference for the choice of the city to live in is related with the consciousness of people about the urban organization first physically, then socially. The mentioned four interviewees had such a consciousness. According to Lefebvre, the routine is something imposed by the power (state) to the working people (labourers) to regularize their life in consumer (capitalist) societies. In our case, the routine which was set by the state authority to organize the societal sphere and social milieu is accepted as something positive by the interviewees. It is not possible to classify how much of the social life is guided by the state organization but the public spaces where the cultural activities take place (theater, opera) are the plan of cultural policies of the new Republic. For example, Leziz Onaran's routine for Saturdays: Half day of hospital work (she is physician), then coming home to do domestic work (to wash the clothes) then going out to cinema. One of the entertainment organizations of Leziz Onaran's colleagues is picnics: "On Sundays we used to have picnics. I was the chief assistant [in the hospital]. By an open case truck

(açık kasa kamyon) we went to the picnic from the hospital.”

Halkevi (People’s House) is not an organization of cultural activities only in Ankara but also in other cities. Leziz Onaran who is from Söke, had attended to the activities and courses of Halkevi at different cities like Söke, İzmir, İstanbul and finally in Ankara⁴⁹ (Figure 32). It has a program which appeals to citizens at every age group.

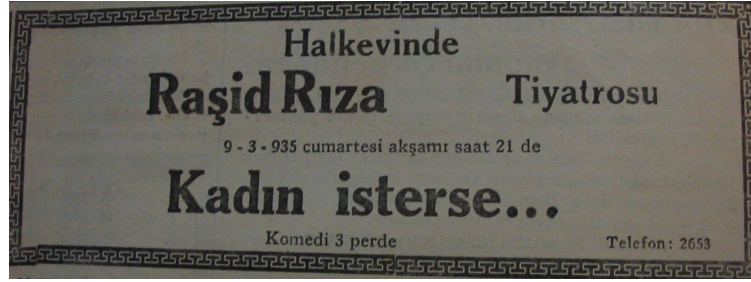

Figure 32, Advertisement of People’s Houses theater, Ulus 8 3 1935

Halkevi is a milieu where education, cultural activities and entertainment activities are organized. It is a very fruitful place for acculturation. People meet

⁴⁹ **Leziz Onaran:** Bizim tanıştığımız Halkevindeki o toplantı, Halkevlerinin kuruluş yıldönümünü kutlamak içindi. Değişik liselerden gelip şiirler okuduk, (şubat ayındaydı), sahneye çıkıp inmek kolay olsun diye, protokol koltuklarının önüne sandalyeler dizdiler, biz o sandalyelere oturduk. Önce ben, sonra Mustafa okuduk. Programa göre oturduğumuz için yan yana çekilmiş fotoğrafımız var. Beyaz yakalı önlüğüm üstümde. İzmir Halkevi’nde öyle toplantılar vardı, kapalı spor salonu vardı, yağmurlu havalarda orada çalışırdık. Söke Halkevi’nde, ben fakülte son sınıftayken, lise öğrencilerine ikmale kalanlara, bir aylık bir kurs açılmış, orada ders veren bir arkadaşımın ilanını gördüm, ve İngilizceye Söke Halkevi’nde başladım, Fransızcadı benim dilim. Mandolin çalmaya orada başladım. Sonra Halkevine ayağımız alıştırdı, törenlerden sonra, dini olmayan bayramlardan sonra, sırayla halkevine girdik, bize lokum verirlerdi, paketli.

(...) İstanbul’da hem Eminönü hem Kadıköy Halkevi’nde ben devam ettim. Mustafa’nın sporla alakası olmamasına karşın benim maçlarıma gelirdi. İkimizin tabiatı o kadar aykırı ki...

Mustafa Ş. Onaran: Efendim Halkevlerini sivil toplum örgütleri partiye bağlı olmaksızın tekrar gündeme getirmek istedi. Güya halkevleri yeniden açıldı ama, şimdi sivil toplum örgütlerinin yeniden Halkevlerini kurmuş olması, Atatürk’ün kurmuş olduğu, CHP’ye bağlı halkevleri değildi artık. O köşede bulunan Meclis bahçesinin köşesinde bulunan bina yıkıldı.

Leziz Onaran: Yandı.

Mustafa Ş. Onaran: Sonra Meclis Başkanının evi olarak kullanıldı. Yeri neredeydi biliyor musunuz? Bakanlıklardan TRT 2’nin arkasına kıvrılan yolun köşesindeydi.

Emine Onaran İncirlioğlu: Ne zaman CHP’nin organı olmaktan sivil toplum örgütü olmaya geçti?

Mustafa Ş. Onaran: 50’li yıllarda. Demokrat Parti iktidara gelir gelmez, ilk iş olarak Halkevlerini aldı CHP’nin elinden. Onun üzerine sivil toplum örgütü olarak Halkevleri kuruldu. Hatta ben orada Madaralı roman ödülünü kazanmış olan Abbas Sayar’ın Dirlik Düzenlik mi ne, o romanına verilmişti. O romanla ilgili Fakir benimle bir konuşma yapmak istemişti. Orada yaptım ben o konuşmayı. Yanmadan önce. Sonra o bina da yok oldu oradan.

with people who are or are not from their familiar social circle (family, neighbourhood). Gender mixture actualizes. New manners, bodily practices are seen and spread to other social milieus where the same people attend. This is what Tanyeli claims for the role of the physical environments (public urban spaces) in Modern or “transforming to modern” societies (Tanyeli: 1998).

Contribution of the universities to the cultural environment is not only by education but also by the activities which are organized there. Selma Malkoçoğlu left the department of philosophy at second grade to work, to help her family financially. Her older sister was attending to the School of Law. She decided to return to school after her sister’s graduation, but this did not happen. She narrates:

“When my sister was at School of Law, there were tea parties, frequently. Even Kız Lisesi (high school for girls) had tea parties. High schools were also giving graduation tea parties. These were giving a dynamism to social life, and making young people getting closer to each other. There were poetry sessions. There was Halkevi too. Your father [telling to her daughter] told me he went there many times. There were poetry days, debates at “Dil Tarih” (D.T.C.F.). We used to attend these days on Saturdays and Sundays. Young people were attending to poetry sessions more than going to pastry houses (pastahane). (...) Faculties were close to each other. Students were becoming close friends. The School of Law, the School of Political Sciences were very close to each other.” (Figures 33a, 33b)

Leziz Onaran and Mustafa Ş. Onaran mention the poetry days in these faculties too. They said that the sessions were very crowded.

Among cultural facilities Sergievi provides interesting exhibitions from which two interviewees (N.Ersin and S.Kaymak) were influenced deeply and decided to become architects (after the exhibition of German Architecture). Movies (Büyük Sinema) had premières and large families, young girls used to go there with outfits on as if they were going to the opera.” (App.E).

-

Figure 33a, Poetry session at the Faculty of Law, Ulus 25 12 1948

Figure 33b, A tea party at Ankara high school for girls, Ulus 27 3 1938

Publishing sector was active in Ankara. There were many book stores and Ankara based publishers. Akba and Berkalp were two bookstores since the foundation of the Republic in Şehir Çarşısı. (O. Sağdıç, footnote 9). Berkalp was on the street façade, Akba was on the courtyard façade⁵⁰(Figure 34a, 34b).

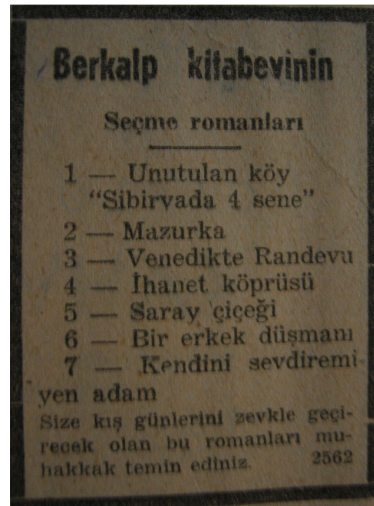
AKBA'nın Türk muharrirleriserisi

	Kr.
Dağlar ve Rüzgâr — Salâhaddin Or.	125
Kâğı Ses — Sabahaddin Ali	125
Kuyucaklı Yusuf — Sabahattin Ali	150
Seçme Lâtifeler, Nükteler — Zaparta	125

AKBANIN TERCÜMELER SERİSİ

1. İKİ ESİR Cilt 1. Lajos Zilahi — Zahir Törümkünney 125 Krş.
2. GRANATA SEFAHATI. Maurice Magre — Nurullah Ataç 125 Krş.
3. ŞİMAL GÖÇEBELERİ. James Oliver Curwood — Mustafa Nihat Özön 125 Krş.
4. HİNT DİYARINDA. Françis de Croisset — R. Cevat Ulunay 125 Krş.
5. SONSUZ YOLCULUK. John Knittel — Asude Zeybekoğlu 100 Krş.
6. İKİ ESİR Cilt 2. Lajos Zilahi — Zahir Törümkünney 125 Krş.
7. Hayvanlar, İnsanlar ve Tanrılar. Ferdinand Ossendoxki — Nasuhi Baydar
8. Davit Golder — Irene Nemiravsky 125 Krş.
Rezzan A. E. Yalman

Figure 34a, Advertisement of Akba publishing house, Ulus 6 10 1943

Berkalp kitabevinin

Seçme romanları

- 1 — Unutulan köy
"Sibiryada 4 sene"
- 2 — Mazurka
- 3 — Venedikte Randevu
- 4 — İhanet köprüsü
- 5 — Saray çiçeği
- 6 — Bir erkek düşmanı
- 7 — Kendini sevdiremiyen adam

Size kiş güplerini zevkle geçirecek olan bu romanları muhakkak temin ediniz. 2562

Figure 34b, Advertisement of Berkalp publishing house, Ulus 5 1 1945

⁵⁰ **M.Ş.Onaran:** Ulus'ta en eski yayınevlerinden biri olan Akba ve Berkalp yayınevleri vardı. Şimdi her ikisi de yok. Akba, Biral Akba, iki kardeşti bunlar, çok ilginç, çok temiz basan, böyle bir kedi amblemi vardı üzerinde, Ankara'nın ilk yayıncılarından biri sayılabilir, onlar kayboldu gitti. Belki 50'li yıllarda kayboldu.

Hachette bookstore was also at the same place. There were also pedlar book sellers: At Ulus, the road descending towards “Kalaycılar Çarşısı” (shopping place of tanners) from Adliye building (courts of justice) was the place of pedlar book sellers. The owner of Turhan bookstore was a pedlar at Kızılay, Kocabeyoğlu Çarşısı. In Bulvar Çarşısı, there was the bookstore of Zeki Mumcu. Some of the pedlar book sellers disappeared in time; but some of them became known/famous book stores and publishers in Ankara (Kare, İmge, Dost, İletişim, Arkadaş). Bilgi (bookstore and publisher) was at Kızılay. (M.Ş.Onaran. App.E, Emiroğlu, Yüksel: 1999). Some of the names of the 1950s periodicals are given by the same interviewee.⁵¹ Rüzgarlı Sokak at Ulus was the place of the newspaper and periodicle publishers, “The Bab-ı Ali of Ankara” (M.Ş.O.)⁵²

Cinemas are places where both genders and various age groups go to for recreation in leisure. Cinema is an intruder to daily lives, a tool to expand imagination, and a dynamic for the transformation process of Ulus in terms of consumer habits (Bozyiğit: 1999). Watching a movie is not only an activity of entertainment anymore. Outfit models are effected from this activity. Working young women carried these models to social life. Tradesmen and artisans

⁵¹M.O: Çıkan dergilerden bahsedeyim bir de. Ankara’da Ülkü diye bir dergi çıkardı. 40’lı yılların ikinci yarısında. Halkevleri dergisiydi Ülkü. En düzeyli dergilerden biriydi. O derginin bir iki sayısında benim şiirim vardır. Ahmet Kutsi Tecer yönetirdi. 1950’li yılların başında Türk Dili çıkmaya başladı. Türk Dili belli bir evreden sonra bir ara yayın kolu başkanı olarak Nurullah Ataç, bir ara Salah Birsal, bir ara ben, bir ara Adnan Binyazar yönettik. Şimdi de yapısal değişiklikten sonra çok lüks çıkıyor sözüm ona ama palavra. Türk Dili aşağı yukarı 1950’lerden günümüze düzenli çıkan bir dergi. Ve kültür hayatımızda önemli yeri olan bir dergi. Ankara dergileri arasında Seçilmiş Hikayeler dergisinin de önemli bir yeri var. Bir öykü dergisiydi bu. Salim Şengil çıkarırdı. Sonra Dost adı altında çıkmaya başladı ve daha bir edebiyat dergisi olarak değişik boyutlar kazandı. Ankara’da çıkan dergiler arasında İnkılapçı Gençlik vardı. Başka, bir sürü dergi çıktı ama hatırlamıyorum doğrusu.

⁵² M.O: Ulus Gazetesi çıkardı. Sonra Ankara’nın çok önemli Pazar Postası çıkardı. O tarafı anlatayım. Ankara’nın Bab-ı Alisi Rüzgarlı Sokak’tı. Rüzgarlı sokağa girdiğin zaman sağda genişçe bir arsa vardı, salaş iki bina vardı. 1950’li yıllarda, 55’te, 56’da, Nurullah Ataç 57’de öldü. (...) Rüzgarlı Sokakta, salaş yerlerde onun Pazar Postası ve Son Havadis Gazetesi, Cemil Sait’in gazeteleriydi bunlar, yazıları çıkardı. Parayı almaya giderdi. (...) Pazar Postası, İkinci Yeni çıktığı zaman, onu idare eden Muzaffer Erdost’tu. (...) Pazar Postası ikinci Yeni’nin ilk defa çıktığı ve isim babası da Muzaffer Erdost olmuştu, oradaydı. Doğum yeri Pazar Postası’ydı. Yarım gazete boyunda çıkan bir dergiydi Pazar Postası, Son Havadis’in bir yan dergisi olarak çıkardı. Bunun dışında Ülke diye bir dergi daha çıkmıştı o zamanlar. Onda da Muzaffer’in emeği vardır. Onu da Millî Birlikçiler çıkarmıştı sanırım 60’lı yıllarda çıkan bir dergiydi. Yön de Ankara’da çıkmıştı galiba. Doğan Avcıoğlu çıkarıyordu.

(tailors, shoemakers, hat makers, textile shops, handbag makers...) get their share economically out of it at Ulus square. Going to the cinema can be categorised, according to M.Belge's definition, as entertainment in modern societies; because it is independent of domestic life (Belge: 1983, p.857-858).

53

“Entertainment patterns affect the rhythm of daily life. In pre-modern societies, before the division of labour becomes a coherent factor of individuals in modern societies, entertainment had a different form and meaning. Instead of being a defined activity by itself, it is integrated to traditional or religious celebrations. Entertainment was not an activity to pass spare times. It could be part of work time. It was not as sharply as separated from other social or individual activities as in modern societies; and “artistic activities” were part of the collective entertainment patterns. There were not as many specialized professionals as in modern societies beforehand. One of the consequences of division of labour in the area of entertainment in modern societies is specialized professionals.” (Belge: 1983, p.857-858, translated, paraphrased).

The interviewee Fahrettin Esentürk who came to Ankara in 1935 when he was 14 years old narrated those days without giving exact dates:

“There were not many entertainment places in Ankara. First there was Park Cinema, then Yeni, Ulus and Büyük cinemas were opened (Figure 35). On sundays Anafartalar Street was to stroll. Park and Ulus cinemas were at Ulus. In the park of the National Assembly classical music was played every night, then. There were people who used to dance there. Ankara was a city of civil servants. Old inhabitants of Ankara were conservative. They used to have weddings and circumcision feasts where men and women used to entertain themselves separately. Traditional music was played, traditional food was served. (“davul” “zurna”, “Ankara tavaşı”), a small city. Musical instruments were “darbuka” and “gırnata.”

⁵³ **S. Malkoçoğlu:** Hep biz arkadaşlarımızla Kızılay'dan taa Kavaklıdere'ye kadar yürürdük. Sırf yürüyüş olsun, konuşalım, hava alalım diye. Tatil günlerinde, yazın akşam üstleri. Çankaya tabii yokuştı, kimse çıkmazdı. Spor olsun diye değil. Sinemadan çıktuktan sonra bazen yürürdük ondan sonra eve giderdik. O zaman Kızılayda da Ulus sineması vardı. Ulus'ta Yeni Sinema vardı. Çok güzel filimler gelirdi. Daha çok harp filimleri. İkinci Cihan Harbi. Ondan sonra da romantik filimler gelmeye başladı. Biz o zamanda yetiştik.

The only date he gives is for the opening of Büyük Sinema, which is during the 1950s, he says. Esentürk separates the entertainment habits into two as traditional or conservative type and modern type. He remembers having participated in both types of entertainment and accepts both as they are.

Figure 35, Advertisement of movies at three movie theaters, Ulus 13 5 1939

“Gazino”s and outdoor entertainment places are part of popular culture. In the traditional sense, “cambazhane” (a kind of circus) (Figure 36), picnic places like Bentderesi, Hatip Çayı, public parks (5.2.2.) are given as names of the places by the interviewees. Hotels and Bars were concentrated on Çankırı Street (Tabarin Bar, Yeni Bar and others) (Figure 37); taverns in Ulus, then in Kızılay were mentioned by the interviewees.

HER GECE SAAT 20,15 TE

Cebeci Pazar yerinde
(Baştan ikinci Çiçek Sineması tarafında)

İzmir Zafer Cambazhanesi

Sayın Ankaralıların takdirlerini toplamakta devam ediyor.

20 kişilik zengin kadrosu ile her gece zengin program

		
Muzaffer Baş	Kıymetli cambaz Ahmet Baş	Saire Barut
		
Münevver Atık	Beyhan Kafuk	Kukaraç
		
Ahmet Karabulut	Tarzan İbrahim Kubulay	Sevinli Komik Osman Darcan

Avrupa cambazhanelerinin kıymetli komik hokkabazı
FAİK TELGEZEN

Her gece millî oyunlar, varyete, Bayan cambazlarımızın iştirakiyle akrobat ve telde ölüm gösterileri, kahkahalı hokkabaz numaraları, ve güzel bir komedi.

Not: Biletlerin gündüzden temini. Hamile bayanların gelmemeleri rica olunur. Alleler için yerimiz ayrıdır.

Figure 36, Advertisement of a “cambazhane” (a circus like traditional entertainment place),
Ulus 1 10 1947

Figure 37, Advertisement of Tabarin Bar, Ulus 9 5 1946

4.2.4.2. Restaurants, Cafés, Patisseries

From the interviews, it is understood that people who have various profiles actively play role in making these places a part of their everyday life. Amongst some of the names, given by the interviewees, the most famous one is Karpıç which was financially supported by the government. User profile of this restaurant is mostly from bureaucrats. (“It is a place where diplomatic corps go”, the interviewees F.Esentürk and S. Malkoçoğlu say.) Head of “Muhallebici” (Hasan Paşa Fırını) is at İstanbul. Cumhuriyet Yıldız Lokantası, which still continues to its life, İstanbul Pastanesi (face to face with Taşhan, on the street which goes up to Citadel), Karadeniz Lokantası, Halk Pasta Salonu (one of the first pastry shops in Ankara. It was founded in the first years of the Republic; for the feasts, pastry is bought from there. – the interviewee talks about the first half of the 1940s.) are all renown gastronomic places where people go on special occasions or regularly in their daily life.

The woman interviewee Mualla Sardeş, whose father had an atelier at Ulus and because her school was close to her father’s work place, used to have lunch

with him during the week at the restaurants at Ulus in the first half of the 1940s. She is still a child or a teenager, but father and daughter going out to the restaurant for lunch, everyday during the week, is not a traditional behaviour. Therefore this is something new in the urban life of Ankara. From her memories, we get more detailed descriptions:

Near Sümerbank there was Cumhuriyet Yıldız Lokantası. It was a little bit luxurious restaurant. (...) While going to the direction of Hacı Bayram, from Anafartalar Street, there was a road, and on that road there was a green painted restaurant. It was a humble but a pleasant place. (...) At the place of Akman Pastanesi, there was a cafeteria called Birtat. On the menu, there was chicken soup, rice and chicken; in addition to these a desert the odour of which I can't forget. It was a very large place. (...) Towards Heykel [the statue] there was a sandwich place called Uğrak. It used to sell sandwich and buttermilk (ayran).⁵⁴ (...) While going up from Heykel, there was a shantytown like area, where Akman Bozacısı is found. In small bowls it was served roasted chickpeas. (...) While going to Anafartalar from Samanpazarı, there were places which used to sell "frigo" (frozen, moulded chocolate desert).

Not only eating lunch but also discovering new eating places and trying new food seem to have motivated the father and daughter. This means to enjoy lunch time. If we look at the profile of the family, it is highly possible for them to bring food from home as it is usual traditionally, but the father did not prefer this. Using an urban public space not only for a special occasion but as an habit or part of the routine of everyday life; to make the expenses of this activity part of the family budget; to enjoy this habit; to see and to be seen by others during the lunch hours: All make the restaurants and other eating places spatial agents of acculturation in urban life. Acculturation sprouts in these spaces not only for the father-daughter but also for other people who are experiencing the same places.

In relation with the above information, a quotation from one of the interviews, is about preparing a small boy at primary school to social life by making him experience public entertainment places:

My father used to give me 1 T.L. as pocket-money for a week. [first half of the 1930s] With this amount of money, I used to eat lunch at Cumhuriyet Lokantası, then “muhallebi” at “muhallebici”, then go to Halk Sineması with 25, 30 piaster (kuruş) left. My father’s aim was probably to prepare me to social life.

Examples from father – daughter and father – son are practices of introducing children to public life. The practices inform us also of the presence of public places where children could go with their parents or alone. This is one of the criteria of social modernization (modernism discourse), to use urban public spaces without the constraints of family, neighbourhood or other traditional social web.

Another example from the interviews, Nejat Ersin at the beginning of 1950s:

(...) while I was working at the administration of public works, there were small restaurants towards İsmet Paşa district, further away from the Ministry of Finance. Civil servants, men and women, used to eat lunch there and pay monthly. Food was very good. Everybody was satisfied. And then, there was Karadeniz Lokantası. It was quite a large place. Then it became congested.

This is not purely entertainment however at the beginning of 1950s, eating lunch at restaurants became part of daily life and people enjoyed the time they passed there. The activity of eating outside can be interpreted as in the interpretation of the first two examples in terms of acculturation. It is an example of urban way of life or habits brought by modernity.

Kutlu and Özen are the names of patisseries or boulevard coffee houses in Yenışehir which are in the memories of the interviewees.

4.2.4.3. Two Loci in Memories: Karpiç and Üç Nal

The integration of different sources (interviews, newspapers, written memoirs, literary constructions) for a synthesis in terms of the questions of the

⁵⁴ We learn from another interviewee, Sevinç Kaynak who is an architect that Uğrak is the first delicatessen of Ankara, where saussages and salami are sold; food which you can not find in

problematique which are being studied and argued in the text is a question to be answered. In relation with everyday life, lived spatiality and the related concepts which are modernisation and transformation of urban life, public environments are meaningful spaces because public spaces are places where the inhabitants of a city meet, and the story of an urban life proliferates. Urban public environments are potentially fruitful places in understanding the interaction between people and physical environments in terms of bodily practices. Urban culture and urban life are significant parameters in the process of social transformation and change. Individual memories of the interviewees are part of their social frameworks and the collective memory(ies) lead us to the information on socio-spatial practices. (Ch.1, p.3).

The criteria of social modernisation which bind the written arguments are obtained from lived spatiality in the spaces of leisure, recreation, culture, shopping places and community life in the districts.

Criteria of everyday life are socio-spatial practices in relation with the key words of familiarity, triviality, mundane and ordinary (things in everyday life), fragmented (identities, lives), ambiguity.

Criteria of lived spatiality are, to be an individual in an urban environment without having the constraints of a traditional social web; to practice the social urban/public spaces without being under the control of the family, neighbours or other traditional social relations is a manifestation of modern individual behaviour; to participate in urban entertainment, cultural places regardless of income level. (Ch.1, p.6).

These two places, Karpıç and Üç Nal will be argued under the conjectures of:

1. Gradual appropriation of a modern life style takes place in the urban public spaces but these spaces do not have to be the grand narrative of nation-building, government structures, ministry buildings, and other

the district grocery.

public buildings like train station, stadium, etc.

2. Cultural places (Sergievi, theaters, movie theaters, people's houses), recreation places (parks, coffee shops, restaurants), shopping areas, "asfalt" (boulevard), districts are spaces of everyday life and new spatial and bodily practices flourish in these spaces. (Ch.1, p.38).

In addition to the above written points, a comparison of two public spaces can be given as an example to the integration of different sources, interviews, newspapers, written memoirs and literary constructions, in the analysis. The memories are reconstructing the past from the present which is today. The newspapers are the sources of the period. The memoirs could be classified under individual and social memories but they are not as spontaneous as the interviews. Text of a memoir is filtered through the writer's mind and the construction of it sometimes becomes similar to the text of a literary construction. The synthesis of different sources is possible under chosen themes and concepts. If there are contradictions between the information obtained from different kind of sources, then social frameworks of the narrators are different. If there is no contradictory information between the different sources then we can draw two conclusions. The very first question will arise whether there is an overarching narration which influences both the written sources of the period and the reconstruction of the individual memories. Then a research has to be made to analyze the discourse of the period to clarify whether there has been an overarching narration which keeps its presence even today. If there is not a dominant narration concerning the period, subject, space, etc., then the second step will be to treat the sources as witnesses in a case to support the thesis, regarding the time gap.

Karpiç, a restaurant and Üç Nal, a tavern ("meyhane") are recurrent public spaces in the interviewees' memories amongst many other recurrent spaces which are already written under the subtitles of Ch.4. Karpiç is mentioned almost by every interviewee:

"First Karpiç was opened. Our fathers used to go there." (S.Kaynak)

“There was Karpiç Restaurant. Have you ever heard about it? There was no other place where diplomatic corps could go. It had 25 000 T.L. state fund on yearly basis, so that it could continue to live.” (F.Esentürk)

“As we had already heard about it, I went there. I saw Karpiç, the owner and the manager. The restaurant had also an open space, a courtyard.” (N.Ersin)

“At the place of Karpiç, before “çarşı” (şehir çarşısı) was constructed there, there had been another “çarşı” like Kemeraltı in İzmir, it was a very enjoyable market place, lemonade sellers, etc.” (B.Altay)

“ Karpiç and the florist, Sabuncakis, were very famous. Karpiç was a restaurant, of course; but only distinguished people could go there.” (Selma Malkoçoğlu)

“Karpiç was one of the most important places of Ankara. Now, at its place, there is 100. Yıl market place. The buildings were demolished in order to construct 100. Yıl. There was a very different life style at Karpiç. At the front part of its interior space, which is not the main eating place, there was a place which is similar to “koltuk meyhanesi”. There were footstools, snacks were served there. There were mostly men of letters who attended there; and this place was cheaper than the main restaurant part.” (M.Ş.Onaran)

“The most popular place was Karpiç. Uludağ Restaurant was a simpler and a humble place when compared to Karpiç and Washington Restaurant.” (B.Uludağ, owner of the Uludağ Kebapçısı)

“And the famous Karpiç Restaurant was there of course. It also had a courtyard.”

“ Then Karpiç changed status and quality. The owner was already dead then.”

“ We have already heard about the fame of Karpiç. It was unavoidable to go there. When I had visitors, I took them there. However, it was said that it had already lost its original ambiance. These days were its last days.” (O.Sağdıç)

In Ulus Newspaper there are news and advertisements concerning Karpiç. In the memoirs of Mehmet Kemal and in the novel of Mehmet Kemal Karpiç is mentioned.

The tavern Üç Nal was not mentioned by every interviewee but by a photographer of Hayat Mecmuası, Ozan Sağdıç, by a man of literature and physician, Mustafa Şerif Onaran, by Leziz Onaran, a physician and Burhan Uludağ who is still in restaurant business.

“(…) There was a place that I was wondering very much. I have heard its fame before I settled down in Ankara, a place called Üç Nal. I wondered this place very much because Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih

Cevdet Anday who were the young avant-gardes of “Garip” movement in poetry were frequenting there. They had left their writings [on the walls] and memories there. I visited the place as soon as I had settled down in Ankara. Then Üç Nal was demolished. It was located in an alley behind “Gima.” It was demolished during the construction of Gima. Üç Nal was an interesting place.” (Ozan Sağdıç)

“There was a restaurant called Üç Nal in Ulus. I went there and saw that one of my poems was written on the wall. They had written “Efkar mısın nesin” (M.Ş.Onaran).

“There, it was written on the wall that, “You can’t live married in İstanbul, bachelor in Ankara” (İstanbul’da evli, Ankara’da bekar yaşanamaz). This is in order to say that Ankara has a very small social circle which is not suitable to flirts or to live as lovers. (Leziz Onaran)

“Üç Nal was demolished. On Posta Street, there was another place called “Kürdün Meyhanesi” (a tavern). Men of literature used to frequent there in general. It was demolished too. (M.Ş.Onaran).

“It was located at the back side of “Uludağ Lokantası”. I went there three or four times. I liked the place because it was new but I did not know the poets who were frequenting there.” (Burhan Uludağ)

In Ulus newspaper, there was an announcement of its opening (Ulus: 19 5 1946, Figure 38)⁵⁵ and again in the written memoirs of journalists, men of literature and artists Üç Nal is mentioned.

Figure 38, Advertisement of the opening of Üç Nal restaurant, Ulus 19 5 1946

Interviews in the case of Karpiç and Üç Nal tell us that Karpiç is in the all interviewees’ memories whether they have experienced the space or not. However Üç Nal is in the memories of intellectuals and a professional of

⁵⁵ “Üç Nal Lokantası Açıldı” Anafartalar Cad., Konak Sokak (Çiftlik Satış Mağazasının arkası). (Ulus: 19 5 1946).

restaurant business. This helps the researcher for further steps. The further step is to refer also to newspapers and memoirs.

Karpiç was intended to be part of the routine of everyday life of the upper class or the elite inhabitants from top to bottom. Its history proves this because Karpiç was founded out of a social need. There were no modern or western type of restaurants in Ankara then. In terms of menu, decoration and interior space the existing ones were traditional restaurants. However Ankara was the new capital and a contemporary restaurant was a need (for deputies, people who visit Ankara for bureaucratic or political reasons, etc.). Therefore, Fresko Bar, (in 1925) was transformed to a modern restaurant, which is called Karpiç after the name of the manager (whose family roots are Armenian but himself is a Russian –*Beyaz Rus*. His nickname is Father Karpiç). The manager was commissioned by Atatürk to organize a western type of contemporary restaurant in Ankara after 1930. The restaurant had various missions in addition to provide a modern, western eating place for the bureaucrats, the elite, the journalists and the deputies. Dance courses were organized there for the deputies who did not know modern dances (tango, charleston, valse).

The foundation of Üç Nal, on the other hand, was not with an intention to interfere with the routine of everyday life of any social section of the society. It was also founded out of the need for a place for friends who were mostly poets, men of literature and artists by Şinasi Baray who used to make stage designs at the high school (Ankara Lisesi). He organized the basement floor of his grandmother's house as a restaurant [which became the tavern]. When the grandmother saw the newly organized basement, she said that they used to tie donkeys to the post there. Then Baray calls the tavern as Üç Nal: Three Horseshoes (Kemal:1997).

The location of Karpiç is at the center of Ulus which can easily be recognizable by passers-by. However the location of Üç Nal is on a narrow road in a

residential area which can not be recognized easily by people who are passing-by. A tavern in a traditional residential area is not usual for the period, which can be interpreted as an intervention to the residential texture of the district.

There are unwritten social rules regarding customers' manners in Karpıç which are firstly controlled by the manager in addition to the auto control of people who have already internalized the unwritten rules as urban manners long before the foundation of Karpıç. Karpıç Restaurant is called as "state restaurant" however it is more than a "state restaurant" after mid 1930s. The authority of the manager is accepted by the customers; and the manager Karpıç had been considered so important that, people gave credit to themselves according to the compliments that they had received from him. A minister would understand whether he will continue his professional life as a minister or not from his behaviour. He was alert and very quick in hearing news. So for the journalists, he was a source of information. He took care of them and young artists. If the manager Karpıç finds a customer's behaviour unsuitable for the restaurant's milieu, disregarding the social status of any customer he would punish him either by ridiculing him in a fine way or by putting him in a difficult position. (Kemal: 1983 s.66, 69)

The organization of the interior space of the restaurant reflects the social status and income level of the customers. The interior has two basic spaces: The bar and the restaurant parts. After the entrance, there is a cloakroom at the right hand side, and a bar which has a spacious salloon at the left hand side. After passing through the toilets where there is a large corridor, we enter a big restaurant salloon. Aperatives are taken at the bar, and people eat at the restaurant. But people who do not have enough money to eat at the restaurant, stay at the bar. For the artists and journalists who usually had to stay at the bar, the manager Karpıç had a special interest. At the door there used to be a civil police officer who mounts guard. If the customers are from the diplomatic corps, their police officer guards would wait at the tables which are located in between the cloakroom and the rest rooms. (Kemal: 1983). The unwritten rules

will not be enumerated but in addition to the allowance of use of space according to the income level of the customer, the ceremonial ambiance of the restaurant was also related with a certain hierarchy for recognizing certain social status of people who were frequenting there (for example, every place in the restaurant was not for everybody).

Certain people's table in the restaurant – from the authors, Aka Gündüz, Nurettin Artam, Selami İzzet; from famous journalists, Adil Akbay, Mekki Sait- is respected and is accepted as influential socially. If ever a young journalist is accepted to one of such tables, meaning that his social status is changed. Such practices are determined again with unwritten rules of the restaurant. People's way of behaving there form a part of social culture. This was a complex structure. To be rich or have money was not sufficient to be accepted there. One had to have good manners or be refined too. Only to have good manners, if one had no money was not sufficient either. This time the person is watched up to a certain point but can sit only at the bar side near to the entrance. While sitting at the bar, there was the chance of being accepted to one of the respected, influential tables according to the sitting person's profession (journalist, artist) and to the importance of his professional practice, to people with whom he has relations. These are not valid only within the boundaries of the restaurant but carried to social life as relations and life style, as we understand from the memoirs of Mehmet Kemal.

However, according to the author, Karpıç was a meeting place too because its identity is not only determined by its being funded by the state and being used by high bureaucrats. This place was a center for journalists and politicians to get news. Information about undecided appointments, news related with the government, ungoing trials, unfinished trade relations are obtained correctly beforehand from there. In his memoirs, Mehmet Kemal wrote that Karpıç keeps his ear to the ground and he has reliable sources to get information. (1983, 1996). It had been a comfortable place for Nilüfer and Adnan Saygun

for flirting⁵⁶ and for families it was an occasion to enrich their daily lives to go and eat there once a week (Cantek: 2003). Memoirs with Karpıç include various subjects: A meeting point for poets and painters (who had better financial means when compared to their friends); for the journalists and artists who had humble financial means, the bar was the meeting point; a place in the city which outside domestic and professional life, has a contribution to daily life of people with its own rhythm and in an informal way. A place which is marked by the existence of “Father Karpıç”, and where we recognize urban manners. It is also a place for socially significant events too.⁵⁷ (Andaç: 2000; Mehmet: 1997; Altan: Milliyet, 12 Haziran 2003).

Karpıç had also a considerable influence in the establishment of various restaurants and other eating places in the city. Owners or managers of the new places compared their places to Karpıç and they either took it as an example or developed new and different eating places. (Burhan Uludağ, owner of the Uludağ Kebapçısı).

Üç Nal, on the other hand, had a different ambiance from the ceremonial atmosphere of Karpıç which was created by the hierarchical order regarding the customers in the restaurant and in Üç Nal, certain behavioural attitudes were not expected from customers. Its fame comes from a group of poets who created a new movement in poetry (Garip Akımı, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat). The group attended the place regularly in the 1940s. Artists from various disciplines, men of literature, journalists knew the name of the place whether they live in Ankara or in other cities.

Üç Nal Tavern gives us another picture of social relationships in Ankara. Three different experiences of the same space are distinguished in the memories.

⁵⁶ <http://www.bethoovenlives.net/ahmed_adnan_saygun>

⁵⁷ It is the first place where trade union had made its agreement/contract (Oleyis sözleşmesi). It is a place where important political or military trials are discussed by initial people. (Nazım Hikmet trial, http://www.nazimhikmetran.com/dava_38_donanma.html).

First, it is the place of artists and men of literature; and journalists who have relations with this circle. Some of the frequenters make their living out of art and literature, some of them have regular jobs but the priority is given to art and literature. The second type of experience is related with people who do not live in Ankara. Üç Nal tavern is not famous only within the boundaries of Ankara. Its name and location is also known by people from other cities. People from other cities, when they visit Ankara for various reasons, they visit Üç Nal too, to see friends. The place does not have a regular rhythm but have the potential of creating surprises. The third type of experience is related with the third group of people who attend the same place out of curiosity to see the artists and authors. These people are firstly from Ankara but also from other cities.

The constant frequenters have diverse political or artistic visions but these do not prevent them to sit around the same table and share discussions on different opinions. It is a place of avantguards. Turkish avantguards in art and literature attend there. Its manager, Şinasi Baray is also an intellectual. Informal intellectual life goes on in taverns and Üç Nal is one of the most famous one.⁵⁸

Its interior space decoration is a novelty. It takes shape out of an interactive practice between the customers. The place itself is an old shed. Description of the interior space: “At nights it was an overcrowded place. It was allowed to write, draw and paint on walls in this restaurant. The walls were ornated with various figures. It had swing doors. (...) Admirers of Orhan Veli and people who were curious about him used to go there too.” (Kemal, M. : Radikal dergisi, mart 1997). The intellectual women of the period were among the frequenters of the tavern too:

“Güzin Dino, Mina Urgan, Halet Çambel, speaker Dürnev Tunaseli, Leyla Erbil, Tomris Uyar used to go to taverns when they were young.” This is the period of the 40s. (Kemal:1997).

⁵⁸ Kürdün Meyhanesi, (tavern), at Ulus, Posta Caddesi; Missouri meyhanesi (tavern) on Sakarya Street (M.Ş.Onaran)

Nahide Hanım, (for whom O.Veli wrote poems), supports Kemal's memories:

We used to wander all together like crazy, everyday; on the streets and roads of Ankara, disregarding rain and mud on roads. We didn't have money either. There had been Üç Nal Tavern, then. We used to go there to drink, with Orhan. The owner of the tavern, Şinasi Baray liked us very much. I went there alone, too. Imagine, in the 1940s. (<http://www.geocities.com/vesanat/ovhyaz3.html>)

In conclusion, Karpıç was an establishment supported by the state but in terms of lived spatiality, it was part of the social transformation process because the social frameworks of various groups in addition to deputies and bureaucrats extended its influence to many other professional and friendship circles who were sharing similar interests. Üç Nal was born out of the initiative of an intellectual who wanted to be among his friends while earning his life out of it. Its influence passed the boundaries of the city and Üç Nal became part of both social memories of people who were frequenting the place and also became part of the collective memory of a group of intellectuals, who were interested in art and literature. Both places met at the same point as being important locii of urban culture. Karpıç became part of the collective memory of ordinary people even if they did not experience the space. The intentions in the foundation of the restaurant and the tavern were fulfilled and both places were transformed into other places from being a state restaurant and a tavern for friendship circle. Both places constituted milieus for the flourishing of new bodily practices in terms of daily life. Their definition was not limited within the boundaries of their physical or architectural characteristics. Social time and space made them belong to a critical period of the Republic. The profile of the people frequenting these places shows variety which can not be defined only as bureaucratic elite or humble income level intellectuals. By means of social interaction both spaces were reproduced many times in many different contexts.

4.3. Strolling in the City as Bodily Practice

Ankara in the 1930s and 1940s and in the first half of 1950s is a city for pedestrians or “on foot” scale. This is not related only with the scale of the city but public transportation (busses) was also rare.⁵⁹ (M. Eraktaş). The schedule was arranged according to working hours of civil servants, in the morning, at lunch time and in the afternoon.⁶⁰(S.Malkoçoğlu). The number of busses increased and the schedule was changed after “Demokrat Parti” had come to power, as the interviewees point out.

The information we get from the interviewees is that they used to go mostly to many places on foot (Figure 39a, 39b).

Figure 39a, Strolling on the streets, Ulus 10 6 1938

⁵⁹ Saatte bir otobüs gelirdi. O da en eski otobüsü verirdi. Benim eşim Keçiören'den Ulus'a yürüyerek gidip gelirdi o zaman. Otobüs de yoktu, araba da. (Melek Eraktaş).

⁶⁰ Şimdiki Sümerbank'ın arkasında bir boşluk var. İş Bankası'yla Sümerbank'ın arasında. Orada dururdu otobüsler, ondan sonra da Heykel'i dönerek Anafartalar Caddesi'nden Cebeci'ye gider. Cebeci, Dikimevi, tekrar oradan döner, boşalır, tekrar Anafartalar Caddesi'nden buraya gelirdi. Ulus Cebeci. Bir de Bakanlık Kızılay vardı. Bir de çok seyrek olarak Kavaklıdere'ye giden bir otobüs vardı. Bakanlığa kadar gidiyordu. Sabah, öğle ve akşam memurların gelme ve gitme saatlerinde otobüsler olurdu. İşte babamlar hep onlarla giderlerdi. Otobüsle. Muhakkak öğlen yemeğine gelirdi. Oniki oldu mu öğlen yemeğine gelirdi. Her halde o zaman otobüs saatleri muntazamdı. Yemek yer, saat birde çıkar işine giderdi. Gene otobüsle. Köşeden binerdi. Görürdük. Akşamüstü gene otobüsle gelirdi. Beşte gelirdi. (Selma Malkoçoğlu).

Figure 39b, Strolling on the streets, Ulus 10 6 1938

There were pedestrian routes for family strolls, teenagers, young people, friends and couples, different age groups and individuals. There were various activities which took place on sidewalks and streets (as the number of cars was scarce) (Figure 40). The years are from 1935 to the first half of the 1950s and

Figure 40, Street coffee houses, Ulus 10 6 1938

we get detailed information from the interviewees about the routes:

1. For families, from residential areas (whether at Ulus, Cebeci or Yenışehir) to certain places like parks, “gazino”, Taşhan Square, or to other residential areas for neighbourhood visits. In the second half of the 1930s, families who were living in the citadel or at Ulus used to go to Taşhan Square to wander around occasionally. In the first half of the 1950s, the same place (Ulus Square) is still a place for the families who were living in the residential areas near Ulus to wander around occasionally. (The interviewees find this similar to today’s going to

Tunalı Hilmi Street or to Botanik Park). The routes that the interviewees indicate are:

From Turist Otel to Ulus Square;

From environs of Hacıbayram to the location of Çocuk Esirgeme crossing where there are apartments of friends and relatives;

From Ulus to Esenpark to have tea at anytime and listen to the traditional Turkish music programs at nights;

From Ulus and even from Tandoğan to the park which is at the place of İsmet İnönü Stadium to have tea at anytime and listen to the traditional Turkish music programs at nights.⁶¹ (B. Altay, F. Esentürk)

⁶¹ Fitnat Hm.: (1930'ların ilk yarısı) Çarşı pazarda (At Pazarı) herşey vardı. Taşhan'a gezmeye giderdik.

Bülent Altay: (1950'lerin ilk yarısı): Hal'e ve Ulus Meydanı'na günlük, hani Tunalı'ya çıkmak gibi ya da Botanik'e gitmek gibi gidildiğini çok rahat hatırlıyorum çocuk kafamla.

Ama mesela bu Turist Otel'den Heykelin olduğu Meydan'a kadar yürünen yer, şimdi Ankara ne çarşısı deniyor, o kötü sarı traverten kaplı eski Karpiç'in olduğu yer, şehir çarşısının olduğu yer, o binalar yapılmadan da, orda da Hal'e benzeyen bir çarşı vardı. [Oraya ailecek gidilirdi] Meclis'in arkasında bir park, bahçe vardı, şimdi kapalı galiba;

Orada bir SSK Hastanesi var, ama bu, şimdiki dolmuş duraklarının olduğu yere inen, böyle, teraslar halinde inen. Meclis'in oradan başlayan bir parktı orası. Girilebilir bir yerdi orası. Yani Meclis var, karşıda alışveriş edilen yer var, ve de bu park var bir yanında...

Şimdi hani sobacıların durduğu, arkaya doğru giden sokak vardır ya, Denizciler'e de merdivenle bağlanır, işte bıçakçı, sobacı falan, oralar vardı yani, oralara aileyle gidildiğini ben hatırlıyorum. Bayağı dolaşılabilir nitelikte yerlerdi yani.

Ama yine de okuldu, oyun mekanlarıydı, Ulus'a gitmek, Meydan'ın oraya gitmek hemen olabilen bir şey değildi de bir sebeple gidilirdi galiba.

Çocuk Esirgeme'den [yolun] ayrıldığı kavşağın oradaki apartmanlar. Mesela orası bizim misafirlik bölgesiydi. Ulus'tan kalkıp oraya gelinebiliyordu gündüz veya gece ve yürünerek yapılıyordu bu olay, yani demek ki hem konut hem işyeri olduğunda daha farklı algılanıyor ama şimdi oradan Allah korusun yürüyerek gece geçmek, benim içimden gelmez şahsen.

İsmet Paşa denen yer vardı ya, oraya da ben çok giderdim, Dışkapı'ya giden yolla aradaki dolmuş duraklarına inen o tepe, bankadan bir sürü kişi de, misafirlige gidilen kişi de İsmet Paşa da oturuyordu.

Şimdi bu Altındağ Belediyesi'nin olduğu yerde Esenpark vardı. Mesela burası da bizim ailenin gittiği bir yerdi. Yani işte ne bileyim, çay bahçesi ve müzik olan bir yerdi. Demek yani böyle bir bölgede aileyle birlikte yürünüyordu. O zaman orasının karakteri de farklı oluyor. Günlük kullanım da oluyor. (...)Çocukluğumda ve gençliğimde ailelerin gittiğine dair bir imaj var kafamda.

Şu Ziya Gökalp, Konservatuar, Doğumevi falan. [çizerek anlatıyor] Böyle bir yer vardır ya, burada bir şeye de geldik biz, yanılmıyorsam, şurada İsmet İnönü Stadyumu'nun olduğu yer, ve şimdi restore edilmiş bir sinema var şurada, şurda bir yol ve şurada da bir park vardı. Şuralarda bir çay bahçesi vardı, hem Ulus'tayken, hem Tandoğan'dayken geldik. Çay bahçesi, fasıl masıl müzik, böyle akşamdan geldik, düşün yürüyerek, yemek falan da getirilirdi, ama bir aile değil böyle beş altı aile gelinilirdi, ve insanlar sandalyelerde otururdu, işte böyle olaylar vardı.

2. Family members and their relatives had saturday programs (both the adults and the children). The routes are:

From Cebeci to Ulus (to go to the cinema);

From Cebeci to Hacettepe Park.

Cebeci is described by the interviewee Selma Malkoçoğlu with its very long street (which used to be called “asfalt” extending from Cebeci to Dikimevi), and one row of two-storey small houses at the two sides of the street. At the back, towards the hill it was empty and there were two meadowlands. She says, in the afternoons, they used to walk towards the hill or to the meadowlands.

The street, “asfalt”, had an important role in their daily life. At nights they used to go out to the “street”, walk until Dikimevi, sing songs or chat with friends and cousins. (teenagers).⁶² (S.Malkoçoğlu)

School routes passed through the meadowlands which are between Mülkiye and Konservatuvar.

From Cebeci to Samanpazarı: (in the morning, lunch time, in the afternoon).

From Hacettepe to Kız Enstitüsü.

⁶² S.Malkoçoğlu: Cumartesileri sinema, Sus Sineması na giderdik. Beklerdik. O seansa bilet bulamazsak 12 seansa girerdik. Annemler, ablam, ben, amcamın oğlu falan, bekleşirdik orada, kendi başımıza yani. Sonra her yere yürüyerek giderdik. (...)Cebeci de oturduğumuz için, iki tane çayır vardı. Bir de göz alabildiğine asfalt. İki taraflı evler yapılmış, küçük küçük evler. Daha çok tepeye doğru. Arkası ... tabii, oralar bomboştu. Oralara doğru çıkardık. Otururduk, seyrederdik. Akşamüzeri oraya yürürdük.

Cebeci güzeldi. Bahçeler içinde evler, falan. Alıştım sonra. Bir de orada yaşadıkça, asfalta çıkardık geceleri, şarkılar söylerdik, kolkola gezerdik, ben daha küçüktüm, ablamlarla birlikte çıkardım. Mahallenin çocuklarıyla birlikte. Hep nezih kişilerdi. Cebeci güzeldi. Bahçeler içinde evler, falan. Alıştım sonra. Bir de orada yaşadıkça, asfalta çıkardık geceleri, şarkılar söylerdik, kolkola gezerdik, ben daha küçüktüm, ablamlarla birlikte çıkardım. Mahallenin çocuklarıyla birlikte. Hep nezih kişilerdi. Taa Dikimevi’ ne kadar yürürdük. Fıkralar anlatırdık.

Amcamlar Konservatuvar’ın yanında, biz de Mülkiye’nin yanında otururduk. Ama o iki çayırı geçerdik, amcamlara gitmek için, okul da amcamlara yakındı. Ablam da dördüncü ortaokula giderdi. Çayırdan böyle giderdik. Bazen kar içinde olurdu. Asfalt falan, yol yoktu.

Cebeci den Samanpazarı na yürürdük. Öğlenleri de eve öğlen yemeğine gelirdik. Sonra tekrar geri dönerdik. Mütalaa vardı. Bir de o Hacettepe mesire yeriydi. Çamlık, ağaçlık, evler de vardı, eski Ankara evleri. Orada da bizim bir ahbabımız otururdu, sık sık giderdik. Parkı falan da vardı. Parkında otururduk.

3. Atatürk Boulevard, from Kızılay to Bakanlıklar (which starts from Ulus) has an important place in every age group's life after 1935. The boulevard is divided into three lanes: two for the car traffic, one for the pedestrian traffic which was in the middle. In 1935 the sidewalks were constructed. The boulevard is called "asfalt" as the one is called at Cebeci. To go out to "asfalt" was a social and important event for the inhabitants. Everybody used to put their best outfit on while strolling. Flirts took place there. At different levels social practices took place in public spaces (N.Ersin; S.Kaynak). S.Malkoçoğlu tells about her weekend program: Going to Ulus Sineması with friends, sisters and cousins on Saturdays or Sundays, then go out for a walk along "asfalt" until Bakanlıklar.)⁶³

Strolling activity, everyday or every weekend have certain rhythms which are determined by social time. It is the manifestation of "to see and to be seen" as a practice in public space. "To see and to be seen" publicly is one of the basic discussions in J.P Sartre's essays (existentialism) and one of the themes in his novels (Huit Clos:1987, Les Mains Sales: 1948). This activity is basically related with the reciprocal consciousness of the existence of the individuals in a society (by the observer(s) and the observed; by simply being in a place in relation with others). This is defined as one of the basic needs/parameters of existence of individuals as social beings. (To see self reflection in the other's pupils, or even to look at a mirror to see one's own reflection as a proof of his/her existence).

In the first half of the 1950s, walking from Sıhhiye to Kızılay contained some other activities too. Boulevard cafés (Kutlu and Özen) used to cover over some part of sidewalks by their tables and chairs. People used to stop at boulevard

⁶³ S.Malkoçoğlu: Hep biz arkadaşlarımızla Kızılay'dan taa Kavaklıdere'ye kadar yürürdük. Sırf yürüyüş olsun, konuşalım, hava alalım diye. Tatil günlerinde, yazın akşam üstleri. Çankaya tabii yokuştı, kimse çıkmazdı. Spor olsun diye değil. Sinemadan çıktıktan sonra bazen yürürdük ondan sonra eve giderdik. O zaman Kızılayda da Ulus sineması vardı. Ulus'ta Yeni Sinema vardı. Çok güzel filmler gelirdi. Daha çok harp filimleri. İkinci Cihan Harbi. Ondan sonra da romantik filimler gelmeye başladı. Biz o zamanda yetiştik.

cafés to and then continue to walk.⁶⁴

“ With Nurullah Ataç, we used to walk from Sıhhiye to Kızılay. There were two patisserie houses, Kutlu and Özen. While coming from Sıhhiye to Kızılay, Kutlu and Özen were at the right hand side of the street. We used to sit there to give a break. It was not overcrowded as today and these patisserie houses had their seats on the sidewalk. These patisseries had the atmosphere of boulevard coffee houses then.”
(M.Ş.Onaran)

For children, streets and roads were safe places too. Apart from going to school on foot, going to theatre to watch Karagöz on Sundays (3. Tiyatro or by its today’s name, Operet Sahnesi) was a routine of daily life.

In addition to strolling on routes, working women at Ulus had the habit of window shopping or shopping at lunch time and while going home from work in the afternoon. The woman interviewee, Leziz Onaran has a different interpretation for shopping and window shopping activity. She is a physician. She looks down on women who pass time with these activities. She finds it “womanly” in pejorative means. She says she used to come home from work as quickly as possible to finish the routine responsibilities regarding the family and house in order to have time for her preferences of participating in intellectual activities with her friends which took place at “Halkevi”, People’s House.

Apart from generally described routes, there are some special ones which are the preferences of groups who have similar interests, for men of letters, for example⁶⁵ (M.Ş.Onaran):

⁶⁴ Burhan Uludağ: (1954) Ankara’nın hareketli yerleri: Ulus, Anafartalar, Sıhhiye’den Piknik’e kadar. Sonra Kızılay’a kaydı, sonra da yukarı doğru gelişti. Ankara’nın en popüler yeri: Piyasa zamanı Sıhhiye’den Piknik’e kadar. Kocabeyoğlu Pasajı’nın kendisi ve önu insanlar tarafından tercih edilmezken Büyük Sinema’nın önu piyasa için tercih edilirdi.

⁶⁵ Mustafa Şerif Onaran.: Nurullah Ataç’la beraber, Sıhhiye’den Kızılay’a doğru yürürdük. Kutlu diye, Özen diye pastaneler vardı. Sıhhiye’den gelirken yolun sağ kenarına rastlayan yerdeydi bunlar. Orada oturur mola verirdik. O zaman bu kadar büyük kalabalık yoktu ve o pastaneler kaldırımlara taşardı. Kaldırımlarda oturma mekanları vardı. O zaman böyle bir bulvar kahvesi havası vardı. Sonra Sakarya’da Missouri diye bir yer vardı. Orası da kalktı şimdi. Meyhane. (...)Ahmet Muhip Dranas Necati Bey Caddesi’ni, hemen girdiğimiz zaman dar bir sokak vardır, İzmir caddesiyle birleştiren, orada Can Kırathanesi vardır. Özellikle

Ahmet Muhip Dranas used to smoke “nargile” at Can Kırathanesi (coffee house). There is a narrow road which connects Necati Bey Street to İzmir Street, Can Kırathanesi was located there. It is still there but I don’t know whether it keeps the same name. It was a specific place to smoke “nargile”. (...) he used to go there before noon. In the afternoon, he used to change place and go to “chez” Nabi at Maltepe , to continue to smoke “nargile”. Nabi is, people used to say that, from mafia.

The Route of bicycle races (1936-37) has been mentioned before, it starts from the corner of Ziya Gökalp Boulevard and Mithat Paşa Boulevard, then continues from Sıhhiye to Kurtuluş and then coming back to the starting point. This makes 4 km. The races are completed after four or five tours. In addition to these, skating in 30s, riding on horse on Atatürk Boulevard and at Balgat at the end of 30s are the ones which are remembered by the interviewees.⁶⁶ (S.Kaynak)

In conclusion,

1. The interviewees can describe some parts of the city (in relation with their personal interests) in detail by giving names and locations of shops, book stores, cafes and restaurants, residential areas and routes. These (individual memories) make part of the collective memory which reveal the urban culture and daily life in Ankara from 1930’s to 1950’s. When the interviewees remember the past, they do not only remember spaces, places and locations. They also remember with whom they used to go to these places, the constraints or freedom in family or professional life and/or social life. They tell about the name of the movies with the new models of their outfits, elections and who came to power and how did this changed or manifested in urban life and

Nargile içilen. (...) Orada Nargile tokurdattırdı Ahmet Muhip. Ahmet Muhip öğleden evvel oraya gelirdi. Öğleden sonra da Maltepe’de Nabi’nin Yeri diye bir vardı. Nabi mafyadan bir adam derlerdi. Gene orada nargile faslına devam ederdi.

⁶⁶ Sevinç Kaynak: 30’lu senelerin sonunda ben Atatürk bulvarında ata binerdim. Atlar muhafız alayından gelirdi. Ve Anıtkabir’in olduğu yerlerde, Balgat’ta ata binerdik. Çok zevklen ata binerdim yani çocukken. Hakikaten Atatürk Bulvarı’ndan ben atlan geçerdim yani. (...) Ve Atatürk Bulvarı’nda benim o zamanki resmim hakikaten Bulvarın o zamanki halini gösteriyor. Bomboş. Sene 940. Harp yeni başlamış. Daha benzin yasağı çıkmamış. Sonra benzini yasak ettiler. Otomobiller işlemez oldu. Öyle bir Ankara’da ve ata binmek de ayrı bir spor.

consequently their daily life. They mention rituals or ceremonies that repeatedly took place in their daily life with the other participants who are again either the family members, relatives or friends. All together, the components of the recollections reveal the social frameworks of the individual and collective memories. Spaces are more defined by the characteristics of the social milieu and social time than their unchanged physical/ architectural characteristics. (Halbwachs:1950, 1997, Lefebvre: 1991)

2. Social interaction increases in urban public spaces. The experiences in the outdoor spaces of the city, outside on streets are accompanied by the recollections from the physical environment in memory by its unchanged or changed characteristics. The collective memory of the individual make himself/herself feel part of the urban life and environment.
3. Gender mixture while participating in public activities become gradually part of urban life in general when recollections from the 1930's and 1950's are compared.
4. The mutual interests of people [e.g. hobbies, curiosity about specific subjects,...] make them participate in public life in many different ways.

The habits of using open space carry both traditional and modern types of behaviour (bodily practices and social practices) depending on type of activities, in the 1950's as well as in the 1930's.

4.4. Gender Differentiation in Spatial Practices: Women in the City and Public Places

In the interviews, socio-spatial practices change basically according to two factors:

1. Gender differences;

2. According to the professional or non professional occupation (ex. housewife) of people.

Gender discrimination in terms of use of public space such as parks, restaurants, cinemas, streets, playgrounds for children, shopping places, is not an issue which came up during the interviews. However women who work outside are more active while participating in public life when compared to the women working professionally at home (ex. tailor, Rabia Saydı). Housewives are participating in urban life by using public spaces at specific days for specific activities (ex: shopping) or for entertainment. Yet, one of the male interviewees, Fahrettin Esentürk who came to live in Ankara in 1935 when he was 14 years old, mentioned that between 1935 and 1940, “There were not many women around Ulus. The majority was men. Civil servants who were working at banks were mostly men. The idea of working woman used to be found strange by the society then.” However, there was not such comments regarding Ulus by other interviewees, either men or women. Therefore it is not possible to generalize this statement.

Reflecting on the information which is given in an article in chapter 4 (Ulus: 25 Sonkanun 1935), it is possible to say that men are using public spaces (coffee shops) daily for various reasons (not only for social interaction but to find jobs, to exchange news on certain subjects which are on the agenda, and also for entertainment such as gambling and etc...). Variation of use comes up at specific days like celebrations or bayrams. Men have the habit of going out not only to go to work but also outside the working hours.

Entertainment places in the 1930s and the 1940s have variety in Ankara. How much does gender discrimination manifest in sharing common spaces? Depending on life style, profession and cultural background of people, does there exist a difference in terms of use of space? If there is a duality in terms of use of space, is it the extension of traditional life style?

In Ankara during the chosen period, there were not only various social groups but also various communities that had various cultural backgrounds. Apart from the immigrants that came from different regions of the country, there are the ones who came from ex- territories of the Ottoman Empire. For example, there is a community of people who immigrated from Balkans like Bosna-Hersek, Kosova; Macedonia (Selanik) (Aktüre: 1978); or like Jewish community that had been in the city since centuries (Sabri:1935, Ulus). One male interviewee is immigrant from Kosova. Families of 3 women interviewees are from Bosnia, mother side of one interviewee is from Saraybosna (Sarajevo). All the women interviewees were born in Turkey but their mothers speak their mother tongue, the Bosniac or their native dialect. Independent from their income level, the families originated from Balkans have similar cultural backgrounds. However this does not mean that the women of immigrant families use urban public spaces without any constraint. Do constraints arise from a general social pressure or from their own family circle's way of living? The family of the interviewee Nedime Çarkacı can be accepted as a representative of Balkan origin families. Nedime Çarkacı's family members seem to have modern life style in daily life, but they are conservative in their social relations.

Duality of conservative social relations and a modern life style manifest itself particularly for women at the level of public behaviour which is directly related with the use of public space. In extended family circle relations, political and business news and gossip, political and economic agenda of the country are familiar to the women of the family because these are discussed at the dinner table. Therefore there is a passive participation in the political and economic agenda of the country from the part of the women at home. For occasional celebrations dinner is eaten at special restaurants or at special places but with the family. Women do not experience the public entertainment spaces independently, but with the family circle.

“We used to rarely go to the opera. My father did not like opera very much. We used to go to the theatre but not regularly. [My father and uncle] did not have time. (...)There used to be visitors, dinners and

guests at home, that did not allow to pass time outside.”

The father and the uncle were representative of foreign consumer products (photographer shop). The family is immigrant from Yugoslavia.

Men of the family used to go to the public entertainment places independently. For example one of the cousins meets a foreign dancer at Gar Gazinosu, and gets married with her in spite of the opposition of the family. The family values seem complex. There is a compromise between the modern urban manners and conservative family relations. Women are free as long as they have permission from the fathers, uncles of the family. However the grandmother has a complete power on the decisions of the family. Nedime Çarkacı said that the father and the uncle had to get the approval of the grandmother before major decisions concerning the family were taken. Outfits are in fashion as well as the furniture in the house. The location of the house is in one of the modern districts of the city (İzmir Caddesi). Inhabitants of the district show variety in terms of professional occupation but they are the members of the elite in Ankara (doctors, deputies, tradesmen, journalists).

The point is that the family is the member of the elite, at least in appearance, (in terms of the district where they live, neighbours and income level), who has been generally accepted as the modern life style carriers to be models for the modernization of urban life especially after the foundation of the Republic (first phase, 1923-1934, Ch.4).

In general terms to have modern life style during the period manifests itself in the society first by modern urban manners (how to eat, how to treat children, how to act in the public, how to dress, etc.); second, at the level of being an individual in the society (to have power and means –education, work, etc.,- for deciding herself/himself without thinking social constraints of the family or the society; to have the wish or intention to use public rights, facilities and services (education possibilities, cultural activities, entertainment places, urban outdoor

spaces, etc.); to be extraverted in social relations (not to be limited only with family, relative, narrow neighbourhood or community relations) . All the criteria are set without taking the individual's income level and social group into consideration.

However the interviewee Nedime Çarkacı is an example to clarify for us an inbetween situation which is the case for the majority of the urban individuals during the period. Some things are naturally right of the young male population of the family whereas the female young population are not given permission to do the same things. Therefore the way the female population can conduct their everyday life is under control by the authorities of the family which affects directly their participation in urban life at different times of the day (this interviewee had never worked outside professionally).

The family of the interviewee Rabia Saydı is also immigrant from Sarajevo and has been living in Ankara since the first half of 1930s. Her experience exemplifies those of working women of the Period. She worked as a tailor for women almost all through her life; but at home. While talking about her memories, she talked about some of her customers as her friends, how she enjoyed their visits at home. Conversation is part of work and these sessions are work and entertainment all together. She specified also that the customers used to bring new models and original fabric for their outfit. However she has no idea where these models and fabric came from. She does not know the names of the magazines, names of famous drapers at Ulus. This lady worked at home, continued her relations at home, was not inspired from models or movies, and scarcely used public spaces for a specific type of entertainment (theater and cinema). In terms of experiencing and reproducing public space either for work or entertainment she is not much different from Nedime Çarkacı, the previous interviewee. In terms of income level, the family was not as comfortable as the family of Çarkacı for keeping up their living standarts.

If Rabia Saydı represents the women who work professionally, she can not

actively participate in urban life as the women who work outside. She is not aware of the time's public life and fashion as much as the women from her generation who worked outside, which had been spread out by means of movies, magazines, drapery stores or ready-made outfit selling stores. There are always indirect means of acculturation or getting informed of new trends, fashion, etc., but this process takes place in her/their life more slowly than the women who work outside. Hers is rather a "home-developped craftsmanship" which is different than the tailors who conduct the business in ateliers with other professionals. Saydı was not doing a domestic work but doing it at home. Lived spatiality of work place and the related urban spaces as an extension of the professional activity in terms of social relations between the colleagues can not be defined only in the domestic environment. This is an inbetween situation which can neither be defined within the modern type of division of labour which creates its physical (architectural) environment all along with it, nor totally within the domestic environment. However more important than division of labour, the interviewee can not efficiently participate in urban life and culture to make it part of her everyday life.

In the case of the women who are represented by Nedime Çarkacı and her family, there is a maintenance of *status quo* of the family. They use public entertainment and cultural places (like restaurants or theaters) which can be seen as an extension of "urbane" manners (Ch.3). They follow the novelties within the traditional constraints of the family habits. In the memories of the interviewees, descriptions draw the picture of Ulus as a modern urban environment already towards the end of the 1930s. Members of the lower-middle, middle, upper middle social strata share and experience this place for different reasons. It is the way they use the spaces there, which creates an interaction between people that transforms the urban life. In the interviews, reoccurring spaces are public spaces where gender mixture takes place. In the 1940's, women appear on the stage more and more in number in Ulus. Various new shops were started to be seen in and around Ulus:

"Hat makers, drapers, - There were beautiful drapers at the Anafartalar Street side of the Courthouse: Erler, İpekiş, Necati. Glassware,

“Candarlar”, they used to import beautiful products from Europe. (...) The center of Ulus is Bankalar Caddesi where mostly drapers were located”(Selma Malkoçoğlu).

In the transformation process, interaction with space and activity triggers dynamism in everyday life. In terms of gender, women’s behaviour, attitude, experience of public space and activity give different consequences in terms of carrying urban habits to social life and changing them. Family of the interviewee Selma Malkoçoğlu is immigrant from Selanik. She is born in Turkey. Her memories go back to the second half of the 1940s, and the beginning of 1950s. Selma Malkoçoğlu narrates that she and her friends used to take models for outfit and accessories (belts, hats, shoes) from the movies - as well as from magazines; after drawing their own models which were inspired from the movies, they used to go to the shops or ateliers, dress makers, shoe makers, at Ulus and order the modified models for themselves, choose colour, and have them made ‘sur-mesure’. Some of the famous shoe and hand-bag shops which still continue their lives were supported by the orders of women who work at Ulus in the beginning and became trademarks –like 101 Çeşit, Moda Çanta. She starts to work in a bank at Ulus in 1950. With other young women she remembers how they used to eat at restaurants, go to shops, stroll on Ulus Square, make shopping, go to the cinema. In addition to this, she remembers the name of the movies played, artists, shops and shop keepers, how the shops changed products that they sell in order to answer the demands of working women population, ticket queues for movies at week-ends, demolished buildings, newly constructed buildings.

4.5. Concluding Remarks on Lived Spatiality in Ankara

The recollections of the interviewees are reconstructions of the past from the present. “Remembering” puts the recollections of the past together. The locating and ordering of individual recollections is realized depending on social frameworks. The interviewees have various social frameworks. These are generally based on profession, family, district/neighbourhood, hobby/ interest,

school. In addition to these, attending to a specific place help to form social frameworks as well. For example attending to poetry days or sessions in the School of Political Sciences or School of Law, or Peoples' Houses, attending regularly to a tavern, frequenting an urban park at the same hours of the day help the formation of social frameworks independently of family or neighbourhood friendship ties besides belonging to the same ethnic group or religion, having the same or similar cultural background. Social frameworks are defined in relation with a specific place or space. Cultural events (concerts, plays) organized by People's House(s), Opera and theaters which were depending on the state were institutionalized type of events that regularly took place in their buildings. Yet the institutionalized cultural life in Ankara was completed by more spontaneous activities taking place in cinemas, eating places, parks, streets, boulevards, etc. Whether institutionalized or not, space is an inseparable part of memories hence lived spatiality is complementary to both social and physical organization (built environment) of Ankara (or any settlement whether it is a city, town or village). Ankara with its designed or spontaneously developed public spaces was an appropriate milieu for the transformation of life style of the inhabitants. Traditional social frameworks (being fellow countrymen, townsmen, from the same religious congregation, etc.) had been gradually left their places to modern times' frameworks of individuals in the cities. Gender mixture was actualized, new bodily practices flourished, interest or hobby groups emerged, etc., i.e. a lively public realm was created in Ankara.

CHAPTER 5

LITERARY CONSTRUCTIONS OF SOCIAL SPACE IN ANKARA: THREE NOVELS

In addition to the newspapers, interviews and written memoirs which are the first hand sources for the period 1935-1950, three literary sources which are fiction, are selected to further develop the analysis. These are three novels. The first one is “Ankara” by Yakup Kadri Karaosmanoğlu; the second one is “Ayaşlı ve Kiracıları” by Memduh Şevket Esendal; and the third one is “Kalenin Eteğinde/ Pulsuz Tavla” by Mehmed Kemal, that are two short novels. The second one consists of the author’s memoirs. For the analysis, the first one, “Kalenin Eteğinde” is chosen. The reason of their selection is their protagonists. The protagonist of each novel is Ankara, which is not only a setting or a city/place for the novels. The analysis of the literary sources is not a discourse analysis but a literary one using the criteria of and assumptions regarding everyday life, lived spatiality and modernism discourse already explained in ch.1 (p.3, 6, 38).

The three novels help us visualize the spatial construction of the city in parallel with the social construction of its inhabitants. Therefore the social space and the lived spatiality becomes a background in the novels. The three novels are differentiated from each other with respect to three different perspectives to the problem of modernization in Ankara. The three different perspectives are originated from the political stance of the authors which are not similar. The combination of the ideology, spatial and social construction at the background of the fictive constructions are significant for the analysis of everyday life in relation with lived spatiality. Another factor for the choice of these specific novels for analysis is their approach to the definition of social groups in Ankara. The conclusions will be driven after the analysis of the texts but we can say from the beginning that these are also directly related with the authors’ ideological approach to the problem of modernization of the society.

5.1. “Ankara”, Yakup Kadri Karaosmanoğlu

“Ankara” needs to be examined in detail because its schematic construction is reflected in the spatial construction of the city in the Early Republican Period. The approach can be formulated as follows: Both architecture and social life is the reflection of the ideology and the process of modernization. After reading “Ayaşlı ve Kiracıları”, we understand that the 1930s Ankara can not be explained by a schematic construction of the social life and social strata, but we have to know more detail about the inhabitants and their life styles. “Kalenin Eteğinde” is related with the second phase (1934-1946) of the young Republic.⁶⁷ Although it is based on Mehmed Kemal’s memoirs, the text is not in the format of an autobiography. The novel narrate the painful and complex details in the modernization process by means of its characters. There again a spatial construction of the city gives us an idea about lived spatiality and everyday life of the inhabitants in the second half of 1930s and the first half of 1940s.

The text of the novel “Ankara” is constructed in three parts. As it is explained in the introduction by Atilla Özkırımlı, the first part is the period before the war of Sakarya (1922), the second part is the years following the foundation of the Republic (1923-1926), and the third part covers the years 1937-1946. In the text, Ankara is symbolized by the personalities of the novel and the three periods of the city are reflected through their lives.

In the first part or the first period of the novel, the characters represent certain social sections of the society that are the peasants and the bureaucrats or civil

⁶⁷ The second phase: 1934-46: the political cadres of the Republic start to lose their energy gradually in terms of practice of change and transformation. In this phase opposition is suppressed, and the state becomes powerful at the cost of the society. The ideology of the Republic is started to be communicated with the society by means of educational and mediatic institutions. Duality of rural/urban appears in a sharper way. Rural section, while keeping its conservative characteristics, the urban section adopts and appropriates the new habits. (Belge:1983).

servants. This representation divides the social groups sharply into two. The first group of heroes who are from the same family, “Sungurlu Zadedler” (Ömer Efendi and his family), represents a whole mass of people who are the local inhabitants of Ankara who lead a very simple, peasant like life style. The second group of characters represent people from the bureaucrats and their families. Only one of the characters represent the intellectuals with humble income. When a deeper analysis is made on the text, we understand that the heroes do not represent social sections in consideration with their taking professions or income levels either.

The protagonist is an intellectual woman, Selma, who comes to Ankara from İstanbul with her husband Nazif, a civil servant who works in a bank. She thinks that she has the mission to carry her modern life style to the inhabitants of Ankara. In the novel she has consecutively three husbands and each represents personally the three periods of “Ankara”. The second husband is the revolutionist Hakkı Bey, soldier and the third one is the intellectual, idealist journalist Neşet Sabit. Selma and the first husband Nazif are the tenants of Ömer Efendi who is from the notables of the city who had become rich as a war speculator. However his family members represent different groups from the local inhabitants of Ankara, whether rich, poor or from middle social groups. The bureaucrats/civil servants are on the other hand, classified according to their cultural background and ideology. One deputy, Murat (and his family), a liberal, supports being modern and tries to show this in his life style. Two mullah deputies, “Hoca” and Şeyh Emin, are conservatives. One revolutionist, Hakkı Bey, soldier. One journalist, idealist and intellectual, Neşet Sabit.

In the second part or period, these heroes are still present in the text but they change their worldview; except Ömer Efendi and his family (with two wives, one sister, one mother and five children). The process of transformation of the inhabitants of Ankara to a modern society through acculturation is not the subject of the novel but, rather three states of Ankara are depicted. At the end

of the first period, when the war of Sakarya starts, the first husband Nazif leaves the scene. He is not strong enough to fight with the conditions of war. Selma stays in Ankara and works as a nurse in a hospital. The second period is about the degeneration of the heros while trying to adopt “modern life styles”. Hakkı Bey becomes a businessman (“Şirket Meclisi İdare Reisi Emekli Miralay Hakkı Bey”). Two mullah adapt themselves to the new forms of social entertainment (balls, dancings, gambling parties with men and women all together). Murat tries to be modern with his house, outfits, car, etc. but cannot gain credit in the community of the “nouveau-riche”. As his new life style seems an imitated one, neither himself nor the family members could internalize it properly. People who attend to the parties, balls, other entertainment places lead a fake, formally adopted modern or “urbane” life. The new manners, bodily practices seem artificial (in the way the author depicted). But more than these the characters’ moral value system changes in this part. To earn money and showing off become the first objective in their lives. The only critical eyes are Selma and the journalist Neşet Sabit.⁶⁸

The third part is an ideal city, ideal characters, ideal physical environment and architecture, ideal life styles in terms of modern and contemporary Turkey. Selma and Neşet Sabit get married and lead an ideal, intellectually productive, modern life. This idealized construction is the reason why the literary critics find the third part utopic. Everything is organized by the state. Even the labourers are defined as civil servants and the capitalist system is criticized.⁶⁹

The characteristics of the heros are reflected to the definition of their physical environments and interiors of the spaces too. The interior and environs of the citadel are places where the local and old inhabitants like Sungurlu Zadeler

⁶⁸ “Şapka bize değil biz şapkaya hakim olmalıydık” (p.129)

⁶⁹ “Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden Türkiye’de eser görülüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu. Kimsenin esiri değildiler.” (s.172).

live. These places are depicted as dirty and old, roads are difficult to walk. The inhabitants of the old town are looked down on by the author.

People who live like spiders between mudbrick walls... (p.132)...

“In a short time he would reach home, exhausted. If his pant sleeves are wet, he would get muddy, if dry then would get dusty or manured. He would open the door with a big, rusty key, pass through the dark courtyard which smells roasted onion and filthy water. He would hit his head and foot here and there while climbing the stairs to his bedroom. For a long period of time he would look gropely for the match and oil-lamp, would find those, and feel a doubtful comfort which is predestined, in the blurred brightness of a dirty, yellow light. (p.131)

From the corner of Türk Ocağı, he has reached the old Ankara districts. After this location, everything goes back fifty years past. Is it fifty years? Alas, time is frozen, became stone here. (p.130)

Definition of people of Ankara:

The street crowd which consists of peasants and natives, were watching the invited guests as if they were a decelerated movie tape. The thing which is called the “ball”, starts and ends here for them because they see the guests only while they were taking off their cars, ascending the stairs. They would not see them after entering the building, how they would use the cloakroom to leave their hats and coats, and pass from there to ball room. After this, they had to imagine ... (p.106)

For new building constructions, there is a criticism of the newly built “tower houses” but praise for modern/cubic architecture and interiors (p.121-125). Contradictory, arabesque decorations of some of the modern houses are criticized by the author. The decoration is associated with the characters of the heros who have not internalized the new modern manners: “(...)people who are like wound puppets bouncing around in an artificial setting(...)” (p.132).

Contrasting dualities are accentuated in the schematic construction of the novel:

Traditional Turks versus modern Turks; traditional Turks versus degenerated Turks; Old Ankara versus new Ankara; Turks versus foreigners; “içerisi” (the citadel) versus “dışarı” (Yenişehir, Cebeci, Kavaklıdere, Çankaya); wives of Ömer Efendi are ignorant, curious about Selma but their curiosity does not lead

them to learn or adopt new manners from her; wives of Ömer Efendi do not like new comers/women; local, Ankara women versus “yaban” İstanbul woman. A degenerated character is depicted as totally degenerated; an intellectual with critical mind is idealized. There are no in-between characters.

The metaphors are based on dualities too. The local inhabitants represent the old, the bad and the ugly; the new comers, before getting degenerated, represent the modern and the good. In the old bazaar (Karaoğlan, Samanpazarı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Balıkpazarı, İstanbul caddesi), Selma cannot find even a handkerchief to buy. (p.39). There are not new bazaars yet. The modern consumer goods come from İstanbul.

According to the literary critic Fethi Naci, Yakup Kadri Karaosmanoğlu grasps the modernization problem as a “technical and economic problem”. Naci writes that “However, modernization is a problem of political power. The author [Y.K.K.] gives the impression that he is almost afraid of analyzing this side of the development program. He never uses the words to elect, to be elected (...) he can not even bear the idea of self-governing people [in a democratic society].” (p.227)

Critics other than Fethi Naci evaluate “Ankara” with similar points. According to Atilla Özkırımlı the text of Ankara is utopic.⁷⁰ The construction of the text and the heroes and heroines are schematized. The processes of transformation of the heroes are not seen but the text is constructed on the already finished transformation processes. The protagonist of the novel is the city, Ankara; so the heroes symbolize the cases/states after the ruptures. That’s why their own personalities are not at the first place in the text. The critic, in spite of this simplified construction, adds the following to his criticism: In fact, the only protagonist of the novel is Ankara ... The aim of the author is to tell the story of Ankara within a certain ideological viewpoint and with a purpose. Observations, impressions, the description of real or factual images concerning

⁷⁰ In the turkish text of A. Özkırımlı, F.Naci, the word “ütopik” is used.

Ankara are chosen and organized in order to confirm the Kadro Movement viewpoint. (Translated and paraphrased, Özkırmı, Atilla, “Ankara Üzerine”, Ankara, p.15).

Y.K.Karaosmanoğlu’s political viewpoint is reflected in the periodical “Kadro” (cadre). He is the owner of it with Şevket Süreyya Bey. “Kadro” is also the name of a political Movement. This movement emerged in the 1930s, its life was short but it was very influential in supporting the formation of Kemalist ideology and liquidating intellectuals who do not support it. The Kadro Movement clarifies both the content of the novel and the general evaluation about Karaosmanoğlu’s literary work. Yalçın Küçük explains how the Turkish intellectual becomes stranger (“yaban”) to his/her own people by the definition attributed to them by The Kadro Movement with a quotation from the novel, ‘Yaban’ (Küçük:1983, p.140):

The reason of your [becoming a stranger] is you, Turkish intellectual! What have you done for this ruined country and its poor people ? For years, centuries, after sucking his blood and throwing him away like a residuum on this solid earth, now, you believe in the right of finding him disgusting.

According to Küçük, Y.K.Karaosmanoğlu and the small group of Kadro adherants find the mentioned group of intellectuals guilty for leaving the country in poverty for centuries.

Küçük continues:

Kadro, within the very convenient international conditions of the 1920s, destroyed the concept of social class which is accepted by Turkish intelligentsia. Instead, tried to replace it with the idea of nationalism. ... With labour legislation which forbids class struggle, with criminal law which puts barriers against the social class based idea, with university recommendations, with military college and navy cases which are known as Nazım Hikmet case, showed the Turkish intellectuals what they can not do in the 1930s. The thesis of history, language and program of peasantism (Köycülük) showed what the intellectuals can do and how they will be awarded [by the state/institution they work for] according to their intellectual practice. In the novel “Yaban”, Y.K.Karaosmanoğlu writes, “I don’t know if there is such a gap between the intellectuals and peasants of a country! But the difference

between a literate İstanbul inhabitant and an Anatolian peasant is bigger than the gap between a Londoner and an Indian from Pencap. (Yalçın Küçük, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, p.140-141).

The ideology of the Kadro Movement also explains the schematized construction of the novel, Ankara, and the type of heroes chosen by the author, as mentioned before.

Ceyhun Atuf Kansu (Yön, 4 Aralık 1964), Ankara, p. 227), finds the text a very weak, schematized one. But he finds the third part, utopic Ankara, as the weakest part because he thinks that instead of writing a utopic Ankara, the author should have focused on the analysis of the social-economic and political dynamics of the social milieu.

Vedat Günyol thinks that, “Ankara, is the novel of a belief and an effort; of receding from the spirit of revolution; of being superficial; in short it is a novel of an utopia.” (Dile Gelseler, p.10, 1966).

Although Ankara is a literary source, it has been widely used as a historical document reflecting reality in many researches⁷¹. The quotations which are used by the researchers are to point out some facts depicting different dimensions of Ankara in 1930s. First point is a description of the ‘modern’ community of Ankara. Second one a degeneration in the physical environment. Third one is to give an idea about how fast the construction of modern Ankara continues. The fourth one is how an artificial, eclectic environment is being created and there is a longing for the motivation and mood of War of Independence, but there is no trace of it either in the new comers or the old ones. There is a longing for a community life but it is not clear whether the community life has to be modern or traditional. Then a sharp criticism is made to the tower houses, and new /modern/cubic architecture and residential interiors are praised but their decoration is criticized explicitly as it was not a

⁷¹ Aslanoğlu, İ., Batur, A., Bozdoğan, S., Cengizkan, A., Ergut, E., Nalbantoğlu, G.B.,

genuine but an imitated one. The criticism to the cubic interior quotation is used by three researchers. (Aslanoğlu: 2001; Batur: 1984; Bozdoğan:2002). The first two to express the artificial design of the interior, the third one is to show the break in the cultural continuity that had not been destroyed by the westernization process since 1839, imposed by the Kemalist ideology. The new ideology, according to Bozdoğan forced a sudden change which has to be criticized.

Sibel Bozdoğan (2002) and Elvan Ergut (2000) discuss the subject in the context of nationalism, but their approaches are not similar to each other. In Bozdoğan's criticism, within the context of nationalist history and culture, the main implicit criticism is on the negation of Ottoman culture by the period's ideology. Ergut's criticism is rather to clarify the nationalist discourse of architecture of the period.

According to the author, architectural historians did not use the novel as a document for daily life and the physical environment of the period in vein. However while accepting the descriptions in the text concerning those factors as documents, the researchers disregard the fact that the novel consists of a schematized fictive construction of daily life. As in the text, the physical environment and life style are described as two factors completing each other but in a schematic form, based on exaggerated dualities.

5.2. “Ayaşlı ve Kiracıları”, Memduh Şevket Esendal

Ayaşlı ve Kiracıları is about a group of people who live as tenants in an apartment building in Ankara. Memduh Şevket Esendal, narrates a specific period (first half of 1930s) and people of the period in Ankara (İ.Barlok. Interview with M.Ş.Esendal. S.H. Dergisi, M.Ş.Esendal. Özel Sayı).⁷² Rebi Barkın explains Esendal's approach to the modernization of the nation and points out that Esendal was afraid of that the Turkish society would be seized

Diğer, E.

by an inferiority complex. The author believes that this is a very dangerous social disease and would ruin the national character; would kill the noble side of people's spirits; whereas the work with which the humanity is proud of is born only out of noble spirits. Some social groups will be devoted unavoidably to the overwhelming effect of western civilization, provided that this disaster is not generalized.⁷³

M.Ş.Esendal wrote "Ayaşlı ve Kiracıları" before 1934. One year before the demolition of Taşhan. He was a supporter of modernization of the country but his approach to the problem is not similar to that of "Kadro" movement which will be explained in the following part.

The novel, Ayaşlı ve Kiracıları, gives the impression of a social section not only from Ankara (M.Ş.Esendal says that it is from Ankara), it can also be from any other country which is at the stage of both modernization, industrialization and urbanization. The characters by their life style can be from any urban environment. This draws quite a different picture from the novel of Y.K.Karaosmanoğlu in terms of characters who are from different social groups of Ankara.

The following quotations from the novel show that the society of this period has a complex structure, individuals represent various social groups and conduct a life style which is in harmony with urban culture. Although there is no specific name of any public space given in the text, it is interesting to note that the everyday practices of the characters in the novel are somewhat similar to the practices of the interviewees in terms of urban habits (Ch.4, appendix F). It depicts a transformation period, as neither a complete rupture from the traditional nor a complete copy of western life styles by the inhabitants.

⁷² <http://www.memduhsevketesendal.com/hakkinda/barlok2.html>

⁷³ <http://www.memduhsevketesendal.com/hakkinda/barlok2.html>

The characters are from middle and middle-lower social groups. There are two “social” groups who are tenants in the same apartment. The first group has marginal characters such as the daughter of a brothel boss who is a woman, and the daughter’s husband who is a fake husband and only sees his wife as a financial source to get the advantage of being married to give her a social status. There is a woman servant who finds a way to get involved to the lives of the tenants. She doesn’t see any harm to be kept as a mistress if the man gives him a comfortable life. There is a young, beautiful gambler woman who earns her life out of it and transforms her room in the pension to a gambling place first for anybody, then for “the elite”. Her husband is much older than her; he is an old graduate of the school of political sciences, then becomes a bureaucrat, then chief secretary to the office, and assistant director; then works at the ministry of foreign affairs, and afterwards he was unbelievably forgotten or neglected by his managers. A decline starts in his professional carrier, he loses prestige gradually among his friends at workplace; nobody takes him seriously. In the novel, as a character, he is at this stage of his life. These characters are very similar to Lefebvre’s “tramp” character taken from Chaplin’s film (Ch.1, p.14)⁷⁴

The second group include individuals who have various social status. The protagonist, and at the same time the narrator is a civil servant in a bank and he is a prestigious character both at the workplace and between the tenants. Then an immigrant who came to Turkey during the exchange of population with Greece (“mübadele”), who is the civil servant’s brother’s friend but much older than him.⁷⁵ He is in Ankara to solve the problems which came out during the exchange of population process, but can’t return to the place where he lived. The owner of the apartment building or boardinghouse, Ayaşlı, lives there with his son and step daughter. Just like the immigrant tenant, he was the son

⁷⁴ “The tramp turns the mythical image of modern man upside down: “poor but full of vitality – weak but strong – ruthlessly seeking money, work, prestige, but also love and happiness” (1991a: p.13).

⁷⁵ Forced immigration. After the treaty of Lausanne in 1923, an exchange of Turkish and muslim inhabitants of Greece and Greek orthodox inhabitants of Turkey took place between Turkey and Greece.

of the village chief (köy beyi) and his previous life is reflected in his behaviour “while spending money”. In fact M.Ş.Esendal divides his life style into two: “Ayaşlı while earning money”, “Ayaşlı while spending money”. Ayaşlı plays according to the rules of the market economy and bureaucracy while earning money. He is defined with the adjectives, “harsh”, “bandit”, “deceitful”, “cruel”. However while spending money and hosting or entertaining guests, he is friendly, charitable, helpful, graceful:

Both Ayaşlı and Hasan Bey do not like to eat and drink alone. When they eat together, both would like to treat each other. None of them would go to a restaurant alone; they order “rakı” to their guest. If any of the country fellowman of Ayaşlı asks him for money, he never refuses; provided that this is not an act of trade..

They both get carried away from the stories of heroism and bravery. One night Ayaşlı had a guest who narrated battles of İzmir, their lips trembled, both were almost going to cry. (Esendal, M.Ş., p.33)

There is one consul, one manufacturer, one jurist, a couple who came from İstanbul; the woman has no profession but is not a housewife either, the man is graduated from military school but then after a short time he was invalided, then became a merchant of wood and coal; they have a son who is problematique. One of the tenants who left the apartment was a Jewish tailor for women, and there is also a Kurdish hero from Dersim.

In addition to these, we are introduced to some of the characters’ social circle. There are some other and secondary characters in the text. The past and the roots of the characters come from different cities and villages in the country, Balkan countries, Russia, European countries. The past and the roots of charactera are various:

Hüseyin Bey is from a place environ Van. He is a wise, intelligent and mature man. He is rather educated. He travelled until America, looked for a job. He stayed there with one of his kins. Then returned to his village and started to live there. His origin is from the Turkish who adopted Kurdish manners (“Kürtleşmiş Türklerinden”) of Dersim. He is shiite. They [he and his fellow townsmen] remember themselves speaking Turkish until recent times. (...) Deep traces of foreign manners (el terbiyesi) are recognizable on him. He sits politely, stands up when somebody enters the room, while talking he doesn’t make

gestures, doesn't change the intonation of his voice, doesn't get angry, doesn't laugh, narrates continuously, all the time. Foreign manners, customs are mixed with religious manners. Hüseyin Bey is a man who knows globally all contemporary thoughts. However his knowledge could not erase his being an agha, in his spirit. He waits the same manners as his, from his children, wife and his servants. (p.69).

İskender Bey, Hemşinlizada, manufacturer, his accent is Hemşin accent and while speaking, he mixes Russian and Tatar words into the sentences" (p.51-53).

The protagonist asks the servant in the pension, Ziyet: "Where are you from?" "I'm from İzmir. My parents came from Crete." (p.110)

To sum up, this picture draws a cosmopolitan section from the society. The ones who are rich and having good manners, educated or not well educated, but adopted an urban life style; professionally and in terms of personality and manners, to have a sound status in the society; or just the opposite, there are heroes who do not have a sound status in the society. All, except the owner of the boardinghouse are living there temporarily but some of them die there. Many stay longer than they have estimated either out of obligation or because of surrendering themselves to the entertaining life of the social environment.

The protagonist who is a civil servant in a bank and the narrator in the novel gets married at the end of the story and until he gets married he stays as one of the tenants of Ayaşlı. After the wedding party, the bride and groom talks about the celebration which is held by the latter's professional circle. He defines his colleagues with the word "bourgeois". "This circle consists of high bureaucrats, civil servants and politicians." (p.227). He is from one of them too, may be with a lower salary, but clearly he does not feel himself as one of the members of this social circle.

Women characters reflect the understanding of the period by their life style and opinions in relation with their social strata. For the marginal characters, for example motherhood is not a sacred concept. Marriage is a rescue for some to make their living. Being faithful to each other is not a priority among moral values for couples. However to find a good job in order to make their living is

important for the majority of women characters. The sociological criteria for determining social stratification (employment status, level of education, ownership of the selected consumption goods, land values of the houses owned) can be applied for the analysis of the characters of the novel because similar facts about the characters are depicted.

New values are presented in the text in the dialogues between the characters concerning women's life style and everyday life. For example, a mother in law while complaining about her daughter who had her hair cut short, says that she does not find right that young girls and women go out to the cinema or theater or wandering around. She finds the men and "freedom" guilty for women's "misbehaviour". (Esendal, M.Ş., p.18). The activities of going to the cinema or theater, wandering around are modern urban habits. Following the fashion is also an urban habit. Fashion is one of the sub-systems of the urban society and life and part of everyday life, according to Lefebvre (1998, p.100-102). An example regarding the outfit of a woman character:

A young girl entered through the door, who was middle-sized, wearing a beret and a thin oilcloth, light overcoat. (...) She inclined her beret towards her left ear; her hair from the right side was wavy and fluffy; she had tightened her belt on the waist, hands were in the pockets of the overcoat; looking down on the floor, she approached slowly, as if she were frightened(...) In her coming and posture, there were a bit deteriorated traces of manners which she had learned from movies. (p.126).

This woman character wants to find a job and work. She also wants to find an appropriate husband and get married. She discusses with the main male character of the novel whether a working woman loses her womanly characters and this would be an obstacle to marriage life. But in the end, she finds a job and leaves her family to work in another city.

The effect of movies on everyday life is already discussed in adult memories (Ch.4). It is also an outproduct of modern urban life.

In 1934, women are willing to participate in working life in Ankara, as in the following conversation from the novel:

- I was saying whether you would find a job for me!
- What kind of job?
 - Nowadays, women are working everywhere. In our district, all women are working. They are working in offices.
 - Yes, naturally!
 - I want to be a typist.
 - Good, did you practice?
 - No I didn't but I learn quickly. İrfan Hanım will give me her typewriter.
 - You've already learned the new alphabet, for sure?
 - Yes I have. I read the newspapers. I can't write but with a typewriter, I can. (Esendal, M.Ş., p.89)

Non-working women emulate working women. Their wish to imitate working women implies a transformation in social life. Women characters in the text are not conservative in men-women relations. For example, two characters (Cavide and the main male character) have routine conversations and the male character says: "(...) we talk about poetry, poets, literature, politics, economy, painting, (...) fashion, we talk about everything. (...) we are like old friends." (p.131). And the main male character thinks that a woman could propose a man marriage if she likes and finds him appropriate to be her husband. (p.130). This is to accept an equality between men and women in one of the most sensible and socially conservatively considered fields. In one of their conversations, Cavide says that perhaps it is better to find a husband instead of working to make her living, but the male character believes that nobody should stay at home without doing anything. (p. 128-130). His thought on the subject is another sign of accepting equality between genders. This attitude is also a modern attitude which has its extensions in everyday, urban life.

One more example is about the two men characters' attitude towards the other gender. These two men are friends and they feel themselves responsible for a young woman however they do not find in themselves the right to interfere with the woman's decision while she is choosing her future partner in life. If, they say, the man disturbs the woman against her will, then they could

interfere. (p.165). This is also a modern urban manner, not to decide for women.

Therefore as a conclusion, the heroes of the novel “Ayaşlı ve Kiracıları”, who are urban characters during the 1930s in Ankara give a clear idea about the middle social groups of Ankara in a transformation period from a pre-modern to a modern urban social life. In terms of lived spatiality and everyday life, the pension of Ayaşlı is a microcosmos of the inhabitants of Ankara with different people from various social groups of various origins, cultural backgrounds. The women and men tenants are balanced in terms of number. Their overarching identity comes from their being urban heroes or living in a city (Ankara) and also from the life style they conduct. There is a solidarity between these people who have different problems in their lives and the main supporting characters are not their family members. They are represented as modern individuals emancipated from family and kinship ties. Family as an institution is not emphasized in the text. Kinship, fellow countrymen, relatives are mentioned but these are not the determining factors in the individuals’ lives. They are figures like anyone else living in the pension. More than this, the pensioners take more important place in each other’s lives. This is the outcome of modernisation in life style.

The pension of Ayaşlı, is as effective as modern urban spaces nurturing new bodily practices, newly defined social relations between people. Lived spatiality does not have any similarity to the examples which are given in Ankara of Y.K.Karaosmanoğlu, which will be discussed in conclusion. The pension is a place where urban habits flourish by all means, with both degenerated examples as the couple who make their living out of gambling or like the other marginal characters who live as tenants in the same place and also the other group of characters who conduct their lives according to the positive urban manners and habits. These people are not presented as contrasting dualities but as a whole that makes the society in the city.

5.3. “Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla”, Mehmed Kemal

Kalenin Eteğinde is written as a collection of memories. That is why, the construction of the stories under the main story of Ankara is eclectic. The names of the political characters (like İsmet İnönü, Topçu İhsan, Kazım Özalp) are real while the names of the other heroes are fictive. There is not a protagonist either. The names of the urban places, streets, public buildings, districts are not changed. Transformation of Ankara, reaction of the local inhabitants who live in and around the citadel to the novelties, political scandals are the main themes (Kemal, M.:1984) Mustafa Kemal Atatürk still lives in the novel so the narrated period comprehends the years before 1938.

One of the significant heroes is Fahriye Hoca'nım, a teacher, very beautiful, graduated from high school (which is rare), newly married, who came from İstanbul. The couple lives in Ankara because they could not find a job in İstanbul. However they miss İstanbul very much and wait for their appointment to İstanbul impatiently. We do not understand whether Fahriye is an intellectual but her husband is not an intellectual at all as this point is clarified by his life style. However it is pointed out by M. Kemal that to be graduated from high school was important then, because even many of the deputies, directors/managers, civil servants were not graduated from high school (Kemal: 1984, p.40). Fahriye carries her culture (her understanding of hygiene, cleaning) to school and wants to change the students' habits concerning these basic subjects. There is a reaction to her understanding from the mothers who live in the citadel. They do not want to change their habits. “Fahriye was, after all, “tango”, which was a dance of the period's fashion.”

In the novel, Fahriye is murdered by her husband because of her infidelity to him with a young officer. Her being murdered by the husband is found right by the women in the citadel. Yet, the husband's portrait is a corrupted one, in the text. He drinks, gambles and he exploits his job (works for the national intelligence service to denounce bolsheviks). He does not have a regular family

life. However nobody takes his corrupted life style into consideration while justifying his act of murder.

The point is that Fahriye and her husband are not presented as life style carriers to the society in the novel, who seem to be a modern couple (the man is working as a civil servant, the woman as a teacher). They do not have such a wish either. What Fahriye does at school is presented as a natural extension of her own culture, but there is no other social expectation from her in the novel. Just the opposite, their life in Ankara is almost a painful one. Their story is not specifically related with the transformation of daily life in Ankara from their points of view but a rupture with their own social circle, family, city.

The civil servants are not presented in the text as a cultivated, intellectual group. Many of them are just literate people but do not necessarily have urban manners or the discipline of working in an office. For example, there is a story about a chief of an office looking for a civil servant for the office in Hergele square:

I went to Hergele Square and started to wander around. I saw a man, near the pedlar selling liver-bread (ekmek içi ciğer) who cooks on a metal sheet. The man crouched while eating and there was a seriousness in his posture. He was not eating like the others [around the pedlar]. He had urban manners, an urban attitude. I went near him and said “bon appetit”. He thanked and offered his meal to me. His way of speaking was correct. I asked where he is from and whether he is literate. He said that he learned writing and reading at school and at military service. I asked him whether he would want to be a civil servant. He was astonished but accepted my offer. He started to work immediately and he does most of the work. (p.40-41)

The criteria to be chosen for the offer is to be literate, to have urban manners and attitude and to speak correctly.

A comparison regarding the entertainment milieu between the deputies who came from Anatolian cities (the province) and two big cities (İstanbul and İzmir), depict their daily life routine which are related with bodily practices

and use of space. The deputies from İstanbul and İzmir are called big city intellectuals and their entertainment milieu are more refined (p.59,60).

After the murder of Fahriye, in section VI, the women in the citadel evaluate the event while they are preparing food for winter. We get information on four facts:

1. Every house in and around the citadel has a relationship with one of the villages close to Ankara and a significant part of their winter food comes from the villages. (p.73,74)
2. The women of the citadel are not as ignorant as the reader might have the impression of. They are aware of the political pressure on people to be the supporters of the reforms; they know that they have to pay a price in case of expressing loudly their thoughts against some of the novelties; they know that Bolshevism is related with Russia and there are people who are defending bolshevik ideas.
3. They know the newly built public buildings: Theater at Türkocağı. Activities: Theater at Taşmektep. They know the newly built residential areas: Yenişehir. (p.79,80).
4. All the local citizens are not conservative: “Hafız” (one who has memorized the whole Koran) is a contemporary man who supports revolutions. (p.77).

The point is that the local citizens who seem to conduct a simple, peasant like life style are not a homogeneous and not all are conservative. Some of them internalize novelties, some of them use new entertainment spaces where new bodily practices take place; they follow the agenda of the city and the country at their level, while some of them resist novelties.

The women’s conversation inform us about a second spatial transformation in the citadel. The first one took place when Ankara became the center of the Revolution and then was declared as the capital. For the new comers there were not enough houses so even the stables in the citadel were transformed into

pensions and small houses to be rented. The second one took place after the new residential areas were started to be constructed:

After Gazi Paşa had the houses constructed in Yenişehir, everybody started to move there anyway. Even the Jewish people do not live here anymore. They all moved to Yenişehir. Civil servants prefer the new district too. (p.79).

The novel is the reconstruction of the memories of Mehmed Kemal, the text is not a pure fictive construction. In his other books which are memoirs (1983, 1996), the social frameworks to which he used to belong are similar to the ones depicted in the novel. Therefore the conclusions which are derived from the text reflect the author's way of perceiving reality.

The three novels give us the possibility of a comparison of spatial and human behaviour construction from the point of view of social modernisation and the discourse of modernism. The three novels help the author of the thesis compare the research data collected from other sources in fictive texts.

The novels present a heterogeneous community in Ankara with various physical environments (old, traditional, new, modern, in-between). The novels help the integration of the research data obtained from the other three sources (Newspapers, interviews, memoirs). The reality of a transformation process in an urban environment can be grasped from especially Esendal's and Mehmed Kemal's texts. Y.K.Karaosmanoğlu's Ankara reflects the ideological approach of the Kadro movement more than a story of the city in a fictive construction.

Lived experience of the interviewees comprise both the newly constructed and the traditional areas of the city. Going to the movie theaters, restaurants, gasinos, parks, participating in cultural activities, continuation of the traditional entertainment forms and their simultaneous existence with the new ones are similar to the characters' ways of living in the city of "Ayaşlı ve Kiracıları." Mehmed Kemal's protagonist, Fahriye Hoca'nım can not win against the traditional family values of the society. Yet, one of the interviewees' uncle

wins against the traditional family values when he married a dancer with whom he got acquainted in Gar Gazinosu.

Presence of the institutions and their extensions (People's houses, radio, public transportation facilities, education, cultural activities, etc.) that are narrated by the interviewees, can be traced in Ulus newspaper and in written memoirs. Similar information can also be obtained from the texts of the novels.

Native citizens of Ankara are very few among the interviewees. In the novels, the native citizens are represented by the inhabitants of the citadel. The main, secondary and tertiary characters of the novels are represented by the ones who moved to Ankara from other places of the country, after the foundation of the Republic.

The collected data from the other sources are categorical. During the study, the author had to drive a synthesis out of them. The novels are already the synthesis of the authors, based on the observations on urban life in Ankara.

CHAPTER 6

CONCLUSION

In the research, transformation of urban culture in Ankara which had already started with the foundation of the Republic has been studied through socio-spatial practices for the selected period, 1935-1950. The transformation comprised the interaction of the inhabitants and the new comers with the newly created modern public spaces and already existing physical environment. The specificity of the period is related with the institutionalization of Republican reforms. The institutionalization of the Republican reforms calls for a comparatively settled period against the turbulence of the first ten years of the Republic as a consequence of the radical changes. In addition to legislative, administrative reorganization, new architectural spaces are needed to reinforce the public realm for public life to flourish by practicing urban space. The construction of new public buildings are announced to the public by means of mass media. Ulus newspaper which is one of the major sources of this study, publish regular information concerning the state's policy concerning private and public physical urban environment. As the smallest social institution is nuclear family, although it is defined in the private realm of everyday life, a propaganda is conducted regularly in favor of modern nuclear family houses in addition to the propaganda of new, modern public buildings. This is to ease and accelerate the appropriation process of the novelties by the public by means of architecture, or in more general terms, physical environment. It also brings intervention to daily lives of the inhabitants by proposing a new life style in the modern nuclear family houses.

In the public sphere, the new buildings such as the train station, people's houses, government buildings, buildings of education, Sümerbank (symbol of industrialization), places of culture, sports (stadium), entertainment and recreation (parks) are to accelerate the appropriation of a modern public life.

Thus architecture becomes a tool for new social programs to become legitimate and to get approved.

6.1. Recurrent Spaces in Memories

Recurrent spaces in the interviews are public spaces. The recurrent spaces in the interviews are mostly not the ones that are studied in the history of architecture. The public spaces remembered and described are also part of collective memory because these are recurrent in various social groups. Women interviewees give descriptions also from the private realm of their lives which is their houses. But men interviewees mostly describe public spaces. The reason is their regular professional lives. However women are either housewives or worked irregularly outside. They work until they get married, then they stay at home to raise children. Their recollection is about parks, entertainment places, recreation places. The women who worked even for a while or irregularly outside give the names of restaurants, movie theaters, shops at Ulus. Level of education is also a determining factor. High school or university graduates attended to the places where cultural activities were organized (at Halkevi or at the universities) are part of their recollections. However generally whether they stay at home or work outside, the women go to modern or new public places in the city. Although their social frameworks are not the same (family, friendship, district or hobby groups), they narrate similar stories and express similar feelings about recurrent public places which provide us with the information that these places had an important role in the formation of collective memories.

Recollections of men interviewees on their private and urban life are all related with urban public spaces. They all remember outdoor recreation spaces, entertainment and cultural activities which take place in public places, commercial areas, restaurants, and give detailed descriptions about specific routes, buildings on the routes. The level of education and type of profession change their social frameworks. Consequently emphasis on the subject of the

selected period changes. The university graduates and the ones for whom to live in Ankara is a preference remember its well planned physical environment and give all over descriptions about boulevards, parks, or the places they used to attend. They talk about modern and public facilities provided by the municipality or the public institutions. The others mostly give the emphasis on subjects related with their professional circles and their “own” places whether their districts or public places they attend or visit.

Regardless of gender and level of education, there are similar kind of spatial practices (lived spatiality) in the same public spaces. These are: asphalt boulevards, which are called “asfalt” not only by the interviewees but also in the articles or news in Ulus newspaper, movie theaters, parks, commercial areas in Ulus and Hamamönü, traditional picnic areas, (“mesire yeri”). Attending or going to these places is a routine in their everyday life which is based on weekly (or if picnic areas, seasonly) intervals.

Middle social groups are the majority of the inhabitants and these groups reproduce urban public spaces socially. In-between situations as hidden differences in socio-spatial practices are manifested in these spaces which become convenient media for the gradual transformation of urban culture into a modern one by bodily practices and acculturation.

If a comparison is necessary between the data collected from two different sources, Ulus newspaper and the interviews, some additional conclusions could be derived: 1/ In the newspaper there are some life style descriptions which are expressed as modern. The equivalents are not found in the interviews; 2/ In the newspaper, there are descriptions of ideal modern woman. The equivalent of ideal woman type is the physician in the interviews, and the protagonist Selma in the final section of Y.K. Karaosmanoğlu’s novel Ankara; 3/ In the newspaper, kindergartens are given as examples to modern environments for children. In the interviews, the whole district, Yenışehir, is a

playground for children; 4/ The locii of memory do not always match with the public spaces given in the newspaper.

Historiographic narratives usually give the emphasis on the new and modern built environment, as it is the symbol of modernization architecturally and spatially, the buildings are almost perceived as sculptures and symbols of modernism. Activities which take place in the newly built environment are organized activities like celebrations, sportive encounters, nationally organized exhibitions, openings (opening of new departments at faculties in the university, for example), in short things which are the sources of national pride and collective memory are emphasized. Small talk, small narrations are not given place. The individual memories, the popular sources (newspaper) and the literary constructions give the researcher an opportunity to narrate the same period from the bottom of the society. However, it has to be remembered that the number of the interviewees is seventeen and this number is restrictive to arrive generalizations from small talk. Another point is that the memories are reconstructions from the present to the past. Information obtained from the newspaper is from the past and its discourse is part of the grand historical narrative. Third point is that in memories, the recollections are positive and concerning pleasurable sides of life. Sad, painful, depressing or negative sides of life are either omitted, or forgotten in time.

Yet, there are some “absences” which we become aware of while studying the sources and the interviews in particular. These “absences” are indeed related with the grand historical narrative about the Early Republican Period. The first one is the absence of monumental public rituals (National celebrations in the Ulus Square or at other public spaces) in the interviewees memories in particular. There are no recollections concerning “Cumhuriyet Bayramı” ceremonies in the interviews, for example, whereas the ceremonies are described in detail both in Y.K. Karaosmanoğlu’s column in the newspaper and in the last part of his novel Ankara. The ceremonies in the public realm are things that we learn either from books, movies or from other official discourses

all through our education. Second absence is the individual rituals (like one interviewee's going to a restaurant and then to the cinema every Saturday when he was a small boy, or a woman interviewee's coming home from work as quickly as possible to participate in a cultural activity on Saturdays) which are part of modern individual's everyday life. Instead, there are rituals which are the consequence of the routine of work hours which influence the family's daily life (example: lunch break for all civil servants at the same hour. The ones who are coming home at lunch hour create a ritual for the family members too.) Third absence is Atatürk as an authority in the recollections of the interviewees and also in the newspapers, in the memoirs. Fourth one is the absence of İstanbul where the modern urban manners, Western type of life styles, intellectuals of the period were believed to be originated from and people from there were models for the rest of the people (in Ankara). These absences have to be clues for us to think about that there might be other narratives other than the grand narrative of the Early Republican Period.

6.2. Ulus and its Surroundings: Representational Spaces and Spaces of Representation

The city with its urban spaces, squares, parks, boulevards and streets, new/modern residential buildings, old traditional areas, and shanty towns make a whole. A significant place in Ankara, as being both a space of representation and representational space is Ulus and its surroundings. The use of Ulus square after the foundation of the Republic has been directed by the state for national celebrations, public speeches, announcements. But at the same time, inhabitants of the residential areas around Ulus use the same space for daily purposes as to have a walk with the family in the afternoons, or as a pass through space to go to the shops and market place; or to sit in a coffee shop or in the park which define its surroundings. So its social use displays some type of behaviour patterns (and/or bodily practices) which are not similar to the ones when people go there for celebration ceremonies or for listening to national speeches if these are to exert power on people (by state). The square

is rather represented by public spaces around the square. Parks, “çarşı”, national buildings such as the buildings of 1st and 2nd National Assembly. Banks on Bankalar Caddesi, etc. But in addition to these spaces, movie theaters, coffee shops, bars and taverns, restaurants, all are public spaces for the inhabitants. Interviewees who lived the chosen period in Ankara have these spaces (locii) in their memory. As Lefebvre claims that, such spaces have a meaning beyond their physical materiality in peoples’ minds. These spaces are spaces of representation. They can be reconstructed, as Halbwachs claims, from the present to the past by means of collective memory and individual memories which are part of social frameworks and composed of multiple temporality; memory as one of the parameters of historical research of space helps the researcher to complete its meaning in terms of lived spatiality and bodily practices. In sum, Ulus shows the characteristics of both a representational space and a space of representation.

6.3. Literary Constructions

The literary constructions combine the memories and the data collected from the newspaper and memoirs. Y.K.Karaosmanoğlu’s novel Ankara excludes inbetween situations. Within the construction of dualities (old/new, traditional/modern, moral/immoral, noble/ degenerated, etc.,) socio-spatial practices follow the dualities in the text. We also find the traces of this approach to the problem of modernization in some of the news of Ulus newspaper especially while reporting a national celebration, anything new proposed or introduced or started to be practiced within the program of the government. This understanding reflect partly the evaluation of the city life, and its physical environment in terms of the criteria of modernization; because the ordinary “things” in this context are forgotten, which is the daily lives of middle social groups. M.Ş.Esental’s novel Ayaşlı ve Kiracıları have the diversity of the ordinary lives of middle social groups which we find in the memories of the interviewees too. Variety of spatial use, fragmented lives divided between private and public spheres, or the ones trying to keep their

integrity culturally, in terms of life style while unconsciously going through an acculturation process by the spaces he/she is using, by the places he/she prefers, by the routine he/she applies to his/her own life apart from the imposed one. Description of the representatives of social groups, their social frameworks, their divided personalities, fragmented lives which are manifested in their workplaces and at the pension, while the pensioners are with their friends outside the pension and with the pensioners in the pension are realistic in Ayaşlı ve Kiracıları if a transforming society and culture that are appropriating a modern life style are taken into consideration. These inferences are parallel to the data collected for the research regarding the social structure of the society that it is a complex one. Social middle groups exist and lead an urban life style which is generally similar to that of any city that is in the process of a transformation from a traditional to modern one. Spatially, the pension of Ayaşlı is a mnemonic of the modern urban spaces of Ankara where there are potentials of flourishing of new bodily practices, gender relations and social interaction types. The room of every tenant reflects different characteristics.

M.Kemal's Kalenin Eteğinde turns the heroic model of modern educated man/woman upside down while clarifying that the natives who live in the citadel are not totally conservative, ignorant and aware of the agenda of the city and the country at their own level. The characters in the novel have their personal problems like anybody from any social group and have their solutions which are parallel to their educational and cultural backgrounds. The transformation period is not an easy but painful process with sometimes very sad stories of the individuals due to alienation.

Reaction of the inhabitants with their life styles to the provided facilities by the state in public and private life is significant for the transformation process. The type of reaction (to have a position against or in favor of the changes) defines whether it is gradual or rapid. The resistance to the changes manifests itself according to the level of needs and education of the social groups.

6.4. Subsystems in Urban Life: Spaces of Resistance and Appropriation

The spontaneously developing residential areas –shanty towns- is a resistance to the legal system of urban/city planning. In the spontaneously developed districts, community life, which does not exist in Lefebvre's theoretical framework developed for modern and industrial countries, does not show a trace of appropriation of novelties in terms of use of space and bodily practices. Working hours which create a routine in everyday life as a modernizing agent is not influential in people's lives because only the minority of the population of such districts have regular jobs. However we find their integration to city life in one of the sub-systems in the city which is coffee shops. The life in coffee shops (for the male inhabitants) shows a gradual transformation in the customers' social frameworks. Social networks related to the hometown (rural environment) personal and social relations which form their original social framework leave their place to the new ones. Additionally, the spontaneously developed districts or shanty towns and the male customers of coffee shops give the clues of an overall transformation in the country as well as in the city at another level. The citizens are leaving their rural environments to live in the cities even before they are getting jobs there. However the level of industrialization of the country does not have the capacity to absorb the new labour-power in the cities. The organization of labour power for vacant posts is insufficient. Ankara is under the influence of this demographic change. The considerable increase in number of coffee houses in the city after the foundation of the Republic is the manifestation of this fact.

Returning to the type of reaction of the inhabitants as resistance to the novelties introduced or provided as part of the modernization project by the state, the most specific example is going to the gazinos to listen to traditional Turkish music (which was not part of the cultural politics of the state) with family, relatives and friends. Gazinos are part of the subsystems in Ankara too. In the newspaper, there are advertisements of their programs. In the memories of the interviewees gazino entertainment is particularly emphasized. They are located

either in the public parks or in the complex of public buildings like the train station. Therefore both traditional and modern practices are performed in the same loci by the same individuals and social groups which create an in-between situation in the transformation of urban culture.

The third type of resistance is by the intellectuals who choose to live in Ankara because it is the symbol of the Republican values and also a modern city. Their resistance is an accelerating agent of the transformation of urban culture because they are ahead of their time. Beyond appropriation of the novelties, they already evaluate the existing situation with a critical mind. Their locii are taverns, coffee shops, cultural places. These are in written memoirs and memories of the interviewees. In the newspaper, there are announcements of such places, and critical articles of the existing situation take place.

All three type of resistances manifest themselves by type of space and practice of space which is lived spatiality. The places of subsystems comprise the hidden systems of everyday life. If the first agent is the routine, working hours, school hours imposed by the state are modernizing agents because these are direct interventions to the daily lives of the individuals as well as to the rhythm of the city such as opening and closing hours of shops, bus scheduals, use of entertainment and cultural places. However the frequency rate to go to taverns, restaurants, bars, gazinos and parks which is also part of the routine of the individuals, families and friends, is decided by themselves. Both are influential in transforming the urban culture to a modern one which comprises inbetween situations.

Inquiries on the other subsystems (restaurants and tailors) which are published in Ulus newspaper are also part of the individual memories. Restaurants are part of the written memoirs. “Kaptıkaçtı” fills the gap of public transportation which is the organization of drivers, is both an inquiry subject in the newspaper, and described in detail by the interviewees. Therefore

Spaces (or objects: “kaptıkaçtı”) of subsystems are modernizing agents of the urban culture in Ankara in two ways: the first one is by filling the gap of unprovided public needs; the second as being spaces of resistance (and also by introducing new type of social relations, i.e. anonymous relations) which defines the type of transformation of urban culture in the city. The spaces of resistance comprise also the hidden systems which are described in Lefebvre’s theoretical framework of everyday life. Spaces of sub-systems are spaces of representation, whereas spaces of modern Republican institutions are representational spaces both in private realm (Cebeci houses) and public realm. Spaces of representation and representational spaces do not exclude each other as being part of the modernization process. Both become convenient media for new bodily practices, for the inhabitants to change their habits concerning social relations (habits which are based on the type of organization of the society such as congregation, family and gender differentiation); and also help for the definition of new types of spatial practices. For example representational open public spaces, “asfalt” and parks are very influential in transforming urban habits in terms of entertainment, recreation and gender relations (reflected in bodily practices).

In relation with our concepts of everyday life, lived spatiality and bodily practices, the main criticism of the author of this study to the publications concerning Early Republican architectural history is the negligence of the transformation of the city and urban life in relation with its inhabitants from various social groups who produce an urban culture as a whole. In most of the publications concerning Early Republican architectural history it is argued that there is a rupture between the Republican Period and the final years of the Ottoman Empire. By the social engineering process of the state (from top to bottom) the society is faced with a change to be a modern, contemporary one. However the public realm and people’s experience of space are missing in the studies. The researches which are based on dualities as modern and traditional, new and old, good and bad, rural and urban, peasant and bourgeois or bureaucrate elite miss the socio-spatial process of transformation period which

concerns lived spatiality in relation with the everyday life of the inhabitants. In the history of architecture concerning the period, the transforming physical environment of the city, Ankara, was also taken as a direct reflection of the period's dominant ideology and the arguments were developed on the mentioned claims. In-between situations both in the physical environment (architectural and urban) and in urban culture were not taken into consideration. The way of taking in-between situations into consideration depend on the kind of sources which are used for the research. In addition to academic publications, theoretical articles and all of the sources related with the discipline of architecture, we need witnesses (oral history or memory), sources of the period's "popular culture" (newspapers), written memoirs and sometimes literary work of the period.

The ideology of modernism which is organized from top to bottom can be clearly traced in the news in Ulus Newspaper (which is one of the research sources) on architecture and urban development. However, at the same period, there are other articles on urban life, districts and people which show the researcher that life in the capital is neither an organization from top to bottom, nor the continuation of a traditional one. The period between 1935 – 1950 is a transition period in terms of urban life and this transition took place in the public spaces of the city as well. Yet, their physical appearance and architectural style are not sufficient to come to a conclusion that the transformation is organized and realized from top to bottom in Ankara. The formal initiation of the government to construct a modern city with its modern public spaces and residential areas could not induce for the occurrence of a social change.

To sum up, the study of a city which is in a transformation period should be analyzed not only within the limits of its architectural production and physical properties of urban spaces but has to be taken as a whole with life styles, experiences of spaces and places and bodily practices of the users which take place in the created environments. Then the meaning attributed to urban spaces

and places will not miss lived spatiality which is related with both social production of space and urban culture.

REFERENCES

- Akçura, T., Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971
- Akgün, N., Burası Ankara, Ankara Kulübü Derneği Yayınları, Ankara, 1996, p.221, 222-229
- Aktüre, S., 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978
- Akurgal, E., Anadolu Uygarlıkları, Net Yayınevi, İstanbul, 1989
- Alsaç, Ü., Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, Unpublished Ph.D. Thesis, K.T.Ü., Trabzon, 1976
- Alsaç Ü., "The Second Period of Turkish National Architecture", Modern Turkish Architecture, Holod,R., Evin, A., editors, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1984
- Altan, Ç., Milliyet, 12 Haziran 2003
- Altay, B., Professional Value Systems of Turkish Architects with respect to Clients and Users in Contemporary Residential Design Practice, Bilkent University, Ankara, 2000 (unpublished Ph.D.
- Andaç, F., "Orhan Duru ile Söyleşi", Adam Dergisi, Kasım Aralık 2000
- Aslanoğlu, İ., Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001
- Atay, F.R., "Mesken anketimiz bitti," Ankara, 14 12 1935
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., Özsoy, E.D., Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara, Dost Kitabevi, Ankara, 2005
- Batur, A., "To be Modern: Search for a Republican Architecture", Modern Turkish Architecture, Holod,R., Evin, A., editors, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1984
- Batur, A., "Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983
- Bayraktar, N., Halkevlerinin ülke kültürüne, insanın gelişimi ve dönüşümü açısından katkıları ve önerileri, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1999

Belge, B., Yarı siyasal köşesi, “Ankara kongreler şehri”, Ulus Gazetesi, Ankara, 10 10 1935

Belge, B., Politika bahisleri, “Gene Ankara’ya dair,” Ulus Gazetesi, Ankara, 27 7 1937

Belge, M., “Türkiye’de günlük Hayat”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Boratav, K., İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995

Boyer, C., The City of Collective Memory, Its Historical Imagery and Architectural Entertainments, The MIT Press, 1994.

Bozdoğan, S., Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic, University of Washington Press, 2001

Bozdoğan, S., Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

Bozyiğit, Ali Esat, “Eski Ankara Sinemaları”, Kebikeç, Ankara, 1999, sayı 9

Burak, P., Building the Modern Environment in Early Republican Turkey: Sümerbank Kayseri and Nazilli Factory Settlements, M.A., METU, Ankara, 2002

Counce, S. Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001

Cantek, F.Ş., Yabanlar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003 p. 133, 271

Cengizkan, A., Modernin Saati, Mimarlar Derneği 1927, Boyut Yayın Grubu, Ankara, 2002

Cengizkan, A., 1924-1925 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Arkadaş Yayıncılık, Ankara, 2004, p.114

Chevalier, J., Henri Bergson, UMI, New York, 1969

Çağlayangil, İ. S., “Geçmiş Yıllarda Ankara”, Başkent Söyleşileri, Kent Koop yayınları, Ankara, 1979, pp.101-111

De Certeau, M., The Practice of Everyday Life, University of California Press, U.S.A., 1984, 1988

Egli, “Modern aile evi keşfedildi mi?” Ulus Gazetesi, Ankara, 6 3 1937

Elwell, Frank, 1996, *The Sociology of Max Weber*, Retrieved June 1, 1999, <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Weber/Whome.htm>

Ergut, E., “Searching for a National Architecture: The architectural Discourse in Early Republican Turkey.”, Traditional Dwellings and Settlements, Working Paper Series, Volume 130, pp.101-126, 2000.

Esendal, M.Ş., Ayaşlı ile Kiracıları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1934, 1957, 1983, 1988

Gencosman, K. Z.: 11 10 1938, Şehir mektupları köşesi, “Evleri yalnız oda oda kiraya verilen mahalle: Telsiz,” Ulus Gazetesi, Ankara, 22 8 1935

Gencosman, K.Z.: “Ankara kaçakçı istilasına uğradı: Gecekonular şehrin göbeğine de yayılıyor,” Ulus Gazetesi, Ankara, 21 7 1948

Gilloch, G., “Walter Benjamin” in Elliott, A., Turner, B.S., (Editors), Profiles in Contemporary Social Theory, Sage Publications, 2001

Göçek, F. M., Rise of the Bourgeoisie, Demise of the Empire, Ottoman Westernization and Social Change, Oxford University Press, N.Y., 1996

Gunn, J., Bergson and his Philosophy, UMI Books on Demand, 1997

Günver, S., “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Diplomasi”, Başkent Söyleşileri, Kent Koop yayınları, Ankara, 1979, pp.65-80

Gürol, P., Building for Women’s Education During The Early Republican Period in Turkey, İsmet Paşa Girls’ Institute in Ankara in the 1930s, Unpublished master thesis, METU, Ankara, 2003

Gürol, S., Ankara röportajları, “Altına Hücum,” Ulus Gazetesi, Ankara, 5 6 1937

Halbwachs, M., On Collective Memory, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1992

Halbwachs, M., La mémoire collective, Albin Michel, Paris, 1997

Hutton, P.H., History as an Art of Memory, University of Vermont, Hanover and London, 1993

Irmak, S.: “Şehir planları karşısındaki tehlike,” Ulus Gazetesi, Ankara, 10 9 1948

İmamoğlu, B., Workers' Housing Projects by Seyfi Arkan in the Zonguldak Coalfield: A Case of Modernization in Early Republican Turkey, M.A., METU, Ankara, 2003.

Jansen, H., "Ankara İmar Planı İzahlı Raporu", Mimarlık, n.3, 1948, s.22

Jansen, H., Gündelik köşesi, "Yapı kooperatifleri," Ulus Gazetesi, Ankara, 9 11 1935

Kalaycıoğlu, S., Kardam,F., Tüzün,S., Ulusoy, M., "Türkiye İçin Bir Sosyoekonomik Statü Ölçütü Geliştirme Yönünde Yaklaşım", Toplum ve Hekim, Türk Tabipler Birliği, cilt:13, sayı:2, Ankara, 1998

Karaosmanoğlu, Y.K., Ankara, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1964

Kemal, M., Acılı Kuşak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996

Kemal, M., "50 Yıldır İçiyorum", Radikal Dergisi, Mart 1997

Kemal, M., Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla, Adam Yayınları, İstanbul, 1984

Kemal, M., Türkiye'nin Kalbi Ankara, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983

Kılıçbay, M. A., Şehirler ve Kentler, İmge Kitabevi, Ankara, 2000

Kıray, M., (Ed.), Stratification Sociale et Développement dans le Bassin Méditerranéen/Social Stratification and Development in the Mediterranean Basin, Institute of Social Studies, The Hague, 1973

Kıray, M., Toplumbilim Yazıları, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara

Kıray, M., Toplumsal Yapı Analizleri için bir Çerçeve, Ereğli: Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası, D.P.T.Yayıncılık, Ankara, 1964

Kutay, C., Her saate Ankara köşesi, "Saat 12: Şehir sabaha kadar derin uykuya dalıyor", Ulus Gazetesi, Ankara, 3 12 1937

Kutay, C., "Ankara Sokaklarında Kiralık Ev Arıyorum", Ulus Gazetesi, Ankara, 4 10 1938

Kutay, C., "En büyük üç şehrimizin medeni çehresi nedir?" Ulus Gazetesi, Ankara, 4 3 1939

Kutay, C., "Türkiye'de 4,92 nüfusa bir ev isabet eder..." Ulus Gazetesi, Ankara, 6 3 1939

Kutay, C., “Ulus Gazetesi, “Ankaralı ne kazanır ve ev kirası olarak ne öder?” Ankara, 8 3 1939

Küçük, Y., “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri,” Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Lacey, A.R., Bergson, Routledge, London and New York, 1989

Le Goff, J., Histoire et mémoire, Gallimard, 1988

Leach, N., Rethinking Architecture, Routledge, New York, 1996

Lefebvre, H., Critique of Everyday Life, Verso, N.Y., London, 1991a

Lefebvre, H., The Production of Space, Blackwell Publishers, 1991b

Lefebvre, H., La Vie quotidienne dans le monde moderne, Gallimard, 1968, Turkish translation: Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, İstanbul, 1998

Lefebvre, Writings on Cities, Blackwell Publishers, 1996

Leach, N. (Ed.), “Henry Lefebvre, The Production of Space” in Rethinking Architecture, Routledge, London and New York, 1997

McIntyre, L.J. Need to Know: Social Science Research Methods, Mc Graw Hill, 2005

Nalbantoğlu Baydar, G., “Sessiz Direnişler ya da Kırsal Türkiye ile Mimari Yüzleşmeler”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik , Editörler: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998

Nalbantoğlu, Ü., “Cumhuriyet Dönemi Ankarası’nda Yükselen “Orta Sınıf” Üzerine”, Tarih İçinde Ankara, ODTÜ Yayınları, Ankara 1984, 2000

Norberg-Schulz, C., Genious Loci Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, New York, 1980.

Norberg-Schulz, C., Architecture: Meaning and Place, Electa/Rizzoli, New York, 1988.

Öymen, A., Bir Dönem Bir Çocuk, Doğan Kitap, İstanbul, 2002, 2003

Ricoeur, P., Histoire de la philosophie et historicité, in Aron, éd. L’histoire et ses interpretations. Entretiens autour d’Arnold Toynbee, Mouton, Paris-La Haye, 1961

Rossi, A., The Architecture of the City, The MIT press, 1992

Sabri, Y., Şehirden Parçalar köşesi, “Cebeci,” Ulus Gazetesi, Ankara, 22 8 1935

Sabri, Y., Şehirden Parçalar köşesi, “Eski Bir Mahalle”, Ulus Gazetesi, Ankara, 1 9 1935

Sartre, J.P., Huit Clos, Gallimard, Paris, 1987

Sartre, J.P., Les Mains Sales, Gallimard, Paris, 1948

Selamoğlu, E. Ü., “Bir Sözlü Tarih Çalışması: Hereke’de Değişim”, Toplumsal Tarih Dergisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Eylül 1997, İstanbul

Sözen, M., Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984

Şimşek, S., Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002

Şimşir, B.N., Ankara... Ankara: Bir Başkent'in Doğuşu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, p.221

Tankut, G., Bir Başkent'in İmarı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993

Tanrıkulu, D., “Ankara’da Eğlence Yaşamı”, Mimarlık, 1985, 2-3, 22-27

Tanyeli, U., “Mekanlar, Projeler, Anlamları”, Üç Kuşak Cumhuriyet, p.101-107), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998

Tekeli, İ., “The Social Context of the Development of Architecture in Turkey”, Modern Turkish Architecture, Holod, R., Evin, A., editors, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1984

Tekeli, İ., Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998

Tekeli, İ., Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Dost Kitabevi, Ankara, 1998

Ulus Gazetesi, “Modern ev yapılırken neler göz önünde bulundurulur?” Ankara, 12 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Modern yapılarda neler göz önünde bulundurulur?” Ankara, 19 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara’da kahvecilik, kahvelerin sosyal yaşayışta büyük bir yeri vardır – Bunlardan nasıl faydalanılabilir?” Ankara, 25 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara lokantaları,” Ankara, 27 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara otelciliği,” Ankara, 29 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara berberleri,” Ankara, 30 sonkanun 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara terzileri, Ankara, 3 Şubat 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara’da kunduracılık,” Ankara, 8 Şubat 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara şöförleriyle bir konuşma,” 14 Şubat 1935

Ulus Gazetesi, “Bahçelievler kooperatifi kuruldu,” Ankara, 19 Şubat 1935

Ulus Gazetesi, “Hollanda Villaları, Ankara Bahçeli Evler kooperatifinin toplantısı münasebetile,” Ankara, 19 Şubat 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara’nın kadın şapkacıları,” Ankara, 24 2 1935

Ulus Gazetesi, “Evlerimizi kurarken ilerisini düşünelim,” 4 3 1935

Ulus Gazetesi,, “Modern çocuk yuvaları sağlam bir neslin temelidir,” Ankara, 5 5 1935

Ulus Gazetesi, “Modern mimarlıkta çocuk evi,” Ankara, 4 6 1935

Ulus Gazetesi, “Açık hava okulları,” Ankara, 11 6 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara güzel bir durağa kavuşacak”, Ankara 17 7 1935

Ulus Gazetesi, “Bu yıl da bir çok apartıman ve ev yapıldı,” Ankara, 23 8 1935

Ulus Gazetesi, “Ankara’da yapıcılık, Profesör Elzesser ile bir konuşma,” Ankara, 28 9 1935

Ulus Gazetesi, “Ulus’un Anketi: Ankara’da mesken meselesini nasıl halledebiliriz?” Ankara, 12 11 1935

Ulus Gazetesi, “Ulus’un mesken anketi: Apartıman sistemi artık öldü,” Ankara, 22 11 1935

Ulus Gazetesi, “Memurları meskenlendirmek”, Ankara, 17 2 1936

Ulus Gazetesi, “Ankara Hipodrom ve Stadyomu”, Ankara, 23 3 1936

Ulus Gazetesi, “Yürüyen İnkılap ve Halkevleri: Büyük davaları, modern yapıcılık,” Ankara, 23 2 1936

Ulus Gazetesi, “Ankara’nın en güzel mahallesini kooperatif kuruyor” Ankara, 10 5 1936

Ulus Gazetesi, “Devlet Mahallesi”, Ankara, 17 6 1936

Ulus Gazetesi, “Hafta Sonları Nereye Gitmeli?” Ankara, 9 1 1937

Ulus Gazetesi, “Ankara’nın Ev Davası: Ankara’da 300 evlik bir mahalle kuruluyor,” 27 3 1937

Ulus Gazetesi, “Ankara’nın yeni mahallesi,” Ankara, 31 7 1937

Ulus Gazetesi, “ Ankara’da yeni evler: Yüksek Ziraat Enstitüsü Kooperatifinin kurduğu mahallede inşaat ilerliyor,” Ankara, 23 8 1937

Ulus Gazetesi, “Tek bir adamın zaferi: Modern Ankara”, Ankara, 6 3 1938

Ulus Gazetesi, “ Yüzde yüz ev kadını yetiştiren müessese: İ. İnönü Enstitüsü”, Ankara, 8 3 1938

Ulus Gazetesi, “Ankara’da yapılacak 175 kilometrelik bisiklet yarışı”, 12 5 1939

Yalım, İ., “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası”, Güven Arif Sargın, (Editor), Ankara’nın Kamusal Yüzleri, İletişim Yayınları, Ankara, 2002

Yasa, İ., Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1970

Yasa, İ., Türkiye’nin Demografik ve Etnolojik Yapısı ve Bazı Sosyal Meseleler, TODAİ, Ankara, 1958, 1959

Yavuz, Y., Özkan, S., “The Final Years of the Ottoman Empire”, Modern Turkish Architecture, Holod,R., Evin, A., editors, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1984

Yavuz, Y., Özkan, S., “Finding a National İdiom: The First National Style”, Modern Turkish Architecture, Holod,R., Evin, A., editors, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1984

Yeşilkaya, N.G., Halkevleri, İdeoloji ve Mimarlık, İletişim, İstanbul, 1999

Yüksel, A., Emiroğlu, K., “Ankara Kitapçılık Tarihi Üzerine Notlar”, Kebikeç, Ankara, 2000, sayı 9

<http://www.bethoovenlives.net/ahmed_adnan_saygun>

Nazım Hikmet trial, http://www.nazimhikmetran.com/dava_38_donanma.html.

<http://www.geocities.com/vesanat/ovhyaz3.html>

<http://www.memduhsevketesendal.com/hakkinda/barlok2.html>

APPENDICES

APPENDIX A

QUESTIONNAIRE

Personal information:

1. Age, birth of date, birth of place;
2. Education level;
3. Profession;
4. Profession of the father of the interviewee;
5. Year of settlement in Ankara (if the interviewee is not native).
6. Where did he/she come from to settle in Ankara (if the interviewee is not native)?

Questions concerning childhood memories:

1. Where did he/she live in Ankara? (Description of the district and his/her house).
2. For the non-natives: If he/she visited the city before the settlement, his/her first impression about the city.
3. For the non-natives: The first impressions when they first come to the city.
4. (If he/she has been living since his/her childhood in the city), where did he/she used to play?
5. If there are specific places he/she remembers, description of the place.
6. With whom he/she used to go and play there?
7. What are the childhood boundaries of the city? (Ankara nerede başlar, nerede biterdi?)
8. The place of the school?
9. How did he/she used to go to the school -on foot, by bus?

10. What and where did the family used to do for recreation and entertainment?
11. What and where did the children used to do for recreation and entertainment?
12. Were there specific activities he/she participated in outside the family and neighbourhood circle? Where?

Questions concerning adult memories:

1. Where did he/she live in Ankara? Description of the district.
2. Did he/she used to pass time in the district, how and where?
3. Where did he/she used to go/stroll/pass time most frequently in Ankara?
4. How does he/she remember this place?
5. With whom he/she used to go there?
6. Recreation places and entertainment activities and places? Description of the activities and places.
7. With whom he/she used to go there?
8. Were there any cultural activities he/she participated in and where? Description of the activities and places.
9. With whom he/she used to go there?
10. Where did he/she used to go for shopping?
11. Work hours? What did he/she used to do between work hours during the day (lunch break, if there is a regular lunch break hour, after work in the afternoon)?
12. Did he/she have a notion of week-end? How did he/she used to pass the week-ends?
13. If the interviewee does not work outside: How did she (it is the women who did not work outside) how did she pass her day?
14. Did she pass time outside the house? If she did where did she used to go?
15. With whom she used to go there?

Note: The questions asked above are generally formulated questions. During the interviews, detailed questions about places, spaces, habits, everyday relations, family and friendship relations, everyday spaces and places, the rhythm of use of specific places indicated by the interviewee were asked regarding the course of the interview.

APPENDIX B

INTERVIEWEE PROFILE

Table 6 Interviewee Profile

Int. no	gender	Year of birth	Birth of place	Year of settlement in Ankara	Level of education	profession	Profession of the father of the interviewee
1	Female	1912	Ankara/Kale	1912	No formal education	Housewife	Civil servant
2	Male	1932	Ankara	1932	Secondary school	labourer	Civil servant
3	Male	1943	Karabük	1946	University	Architect	Civil servant
4	Female	1931	Adapazarı	1941	High school	Bank employee/ housewife	officer
5	male	1934	Burhaniye	1960	High school	photographer	-
6	male	1921	Kosova	1935	Elementary school	confectioner	confectioner
7	Female	1926	İstanbul	1926	High school	housewife	tradesman
8	Female	1935	Ankara	1935	High school	Secretary/ housewife	Craftsman
9	Male	1924	Gelibolu	1951	University	Architect	Officer
10	Male	1924	Ankara	1924	University	Architect	Civil Engineer
11	Female	1921	Adapazarı	1933	Elementary school	Tailor	Tradesman
12	Female	1926	Adapazarı	1933	Elementary school	Housewife	Tradesman
13	Male	1927	İzmir	1952	University	Physician	Craftsman
14	Female	1930	Söke	1952	University	Physician	Farmer
15	Male	1933	Bursa	1954	Elementary school	Restaurant manager	Restaurant manager
16	Female	1929	Adapazarı	1933	Elementary school	housewife	tradesman
17	Female	1933	Ankara	1933	Elementary school	housewife	tradesmen

APPENDIX C

Services provided in Ankara (C.Kutay, Ulus: 4 3 1939)

Table 7 Services Provided in Ankara

# of houses	running water	electricity	gas	percentage
1056	√	√	√	6.0 %
1127	√	√	–	6.5 %
75	√	–	–	0.43%
3287	–	√	–	18.9 %
61	–	√	√	0.35 %
11	–	–	√	0.06 %

Table 8 Services Provided in Ankara: Another Interpretation (total number of houses is 17382):

	# of houses	percentage
With running water	2 258	13 %
Without running water	15 064	86.7 %
With electricity	5 531	31.8 %
Without electricity	11 761	67.7 %
With gas	1 128	6.5 %
Without gas	16 194	93.2 %

Numbers are given also for the other two big cities. The numbers help us to evaluate minimum comfort standards in cities at the end of 1930s. In İstanbul, the years of the foundation of the electric, gas and running water distribution companies with foreign capital:

Foundation year of the electric company: 1910

Foundation year of the running water distribution company: 1882

Foundation of the gas company: 1872

Table 9 Services Provided in İstanbul: Total number of houses: 101 584

# of houses	water	electricity	gas	Percentage
8850	√	√	√	8.7 %
13908	√	√	–	13.7 %
1566	√	–	–	1.5 %
30731	–	√	–	30.3 %
741	–	√	√	1 %
150	√	–	√	1.5 %

İzmir: Foundation of the electric, running water distribution and gas companies:

Foundation year of the gas company: 1859

Foundation year of the electricity company: 1885

Foundation year of the running water distribution company: 1895

Table 10 Services Provided in İzmir: Total number of houses: 30 195

# of houses	Running water	electricity	gas	Percentage
322	√	√	√	1.06 %
3594	√	√	–	11.9 %
5273	√	–	–	17.46 %
2058	–	√	–	6.8 %
72	–	√	√	0.2 %
29	–	–	√	0.09 %
40	√	–	√	13 %

APPENDIX D

Table 11 Enumeration of the salaried (bareme dahil) civil servants (Kutay: Ulus 4 10 1938):

Wage (TL)	# of civil servants
150	23
125	59
100	141
90	113
80	170
70	280
55	353
45	254
40	267
35	572
30	546
25	662
22	50
20	577
17.5	145
16	61
14	124
12	6
10	4

APPENDIX E

INTERVIEWS

Nazife Yılmaz ile Söyleşi, 22 06 2002

Fıtnat hanımın annesi, 90 yaşında (1912 doğumlu). Kale'de doğmuş, hala orada yaşıyor.

-Ankara'nın göbeği Kale'de elektrik, su, altyapı yoktu. Bentderesi'ne çamaşır yıkamaya gidilirdi. Çarşı pazarda (At Pazarı) herşey vardı.Taşhan'a gezmeye giderdik. Herkes evinin kiremitini birinci Meclis'in yapımı sırasında yardım olsun diye verdi.

- Eskiden kalenin sokaklarında oyun olmazdı. Mahallede fırınlar vardı. Komşularımız değerli hanımefendilerdi. Kale'de hem Ermeniler (Işıklar Caddesi'nde kiliseleri vardı) hem de Yahudiler vardı. Çok iyi komşulardı. Yeni Hayat'ta hiç ev yoktu. Teneke mahallesi idi, sonradan aldı yürüdü.

- Tek fincanla kahve içerdik. Dibek kahvesi. Gelinler evde iş yapar,kayınvalideler çocukları alır komşulara giderdi.Bayramlarda Hamamönü'ne inerdik. Kırık pikniğe Hatip Çayı'na giderdik. Ankara Hastanesi'nin yanındaki meydanlık. Kale'de kuzu kızartır, Ankara tavası yerdik.

-Ermeniler Tabakhane'nin camisine Türkleri doldurup yaktılar. Türkler de onların evlerini yaktılar.

-Kadınlar çok süslü gezerlerdi. İnci, altın elmas takarlardı. Düğünlerde, kına gecelerinde sırmalı elbiseler giyilirdi.

- Fıtnat hanımın (hanımın kızı) babası memurdu. Bayındırlık Bakanlığı'nda (Abdül Faik Bey).

- Atatürk'ten korkulurdu.

- Her Cumhuriyet Bayramı'nda bir paket kibrit alınırdu.

- Ankara'nın yerlisi hiç kalmadı. Gidenler apartmanda yaşamak için Kaleyi terk ettiler ama sonradan pişman oldular.

- Ben evlenene kadar Ankara'dan çıkmadım. Evlendikten sonra Çankırı'ya, Zile'ye gittim. Muazzez Abacı da Kalede doğdu.

- Şimdi boşalan evlerde çingeneler kalıyor. Bugün kalede Güdüllü, Ayaşlı, Çankırlı, Adanalı, daha çok da Malatyalılar var.

- Eskiden su böreği, mantı imece usulü yapılırdı, hep beraber yenirdi. Maltız yakılırdı, sabahtan hamur açılır, bazlama, gözleme yapılırdı. Kahvaltıda tarhana çorbası içilir, sonra da pekmez yenirdi. Ben onbeş yaşına gelene kadar çorba içilirdi. Eskiden çay yoktu, kahve içilirdi.

- Kaleiçinde bakkallar dükkanlar vardı. Memurlar (polisler, koruma polisleri, hapishane müdürü), mühendisler otururdu. Kınacızadeler de kale halkındandı.

- İlkbahar oldu mu bağa göçerdik. (Mecidiye Bağı, Hasköy'den aşağıya doğru). Kalede kışın otururduk.

- Ahali hep zengindi. Yemeklik herşey, pastırma, sucuk evde yapılırdı. Pastırma ve sucuğu yapan bir ermeniydi.

22/12/2002, Pazar, Cahit Ersoy'la Söyleşi

S.Ö.: Ben kendim de gidip gözlem yapıyorum, orada kim şimdi ne yapıyor, nasıl yapıyor; Ulus Meydanı'nın kendisine baktım, ne var ne yok, eskiden nasılmış, şimdi nasıl, insanlar orayı nasıl kullanıyormuş, mesela şu fotoğraflara baktığımızda, siz herhalde Heykelin yerinin değiştirilmeden önce nasıl olduğunu, mesela şu ikisi de aynı görüntü aslında, Ulus Meydanı 1936'da söylemiş, 1991'de istasyondan bakıldığında böyleymiş. Siz herhalde meydanın ilk halini hatırlıyorsunuzdur. Bu, ilk heykelin dikildiği tarihlerde nasıl dikildiği, bu mesela o zaman törenler yapıldığı zamanlar. Siz törenlerin yapıldığı zamanlara yetiştiniz mi, ilk okuldayken mesela, hatırlıyor musunuz? İşte yeri değiştirilmeden önceki hali.

C.E.: Tamam işte, şurası çarşı girişiymiş.

S.Ö.: Taşhan varmış galiba o zaman. Şurası Taşhan.

C.E.: Sümerbank'ın tam karşısı Taşhan.

S.Ö.: Sümerbank yapılmıştı yani o zaman.

C.E.: Yapılmıştı o zaman.

S.Ö.: Taşhan'ın yıkılmadan önceki halini biliyor musunuz siz?

C.E.: Orda bir sinema vardı.

S.Ö.: Ne sineması?

C.E.: Su Sineması.

S.Ö.: Nerdeydi o? Taşhan'ın bitişiğinde mi?

C.E.: Taşhan'ın bitişiğindeydi.

S.Ö.: Karpiç Lokantası varmış galiba.

C.E.: Karpiç Lokantası Şehir Bahçesindeydi.

S.Ö.: Şehir Bahçesi nerdeydi?

C.E.: Şehir Bahçesi Merkez Bankası'nın sol tarafındaydı. Eski Akbank var ya onun tam karşısındaydı. Yoldan aşağıya inince yolun sol tarafına düşüyor. Durağın arkası oluyor yani. Yüzüncü yıl çarşısının olduğu yer.

S.Ö.: Yüzüncü yıl çarşısı yapılırken bir sürü yer yıkıldı herhalde.

C.E.: Orası Şehir Bahçesiydi. Bütün herkes oraya oturmaya gelirdi. At koşuları orada oynanırdı. Ganyan Bayii vardı orda. Geniş bir bahçe vardı, herkes gelir orada oyun oynardı.

S.Ö.: Mesela Ulus Meydanı'na kimse gider miydi, gitmez miydi? Mesela şimdi bakıyorum Ulus Meydanı'na, orası randevulaşmış olanların buluşma yeri gibi. Milletın heykele aldırıldığı bile yok. Sizin zamanınızda da oranın kullanımı böyle miydi yoksa daha farklı mıydı?

C.E.: Valla kullanımı yine eskisi gibi, halk gelir Atatürk'ün heykelinin yanında resim çektirirdi.

S.Ö.: Yani en azından resim çektirirdi. Şimdi resim çektiren filan hiç kalmamış.

C.E.: Yok, yok, hiç kalmamış. Hatta yukardandan aşağıya doğru gelirken Karaoğlan Çarşısı vardı.

S.Ö.: Nerden, Çankırı Caddesi'nden gelirken mi?

C.E.: Hayır hayır, Buradan, Hisar'dan aşağıya doğru gelirken. Gima'nın tam karşı köşesi Karaoğlan Çarşısının girişiymiş, tamam mı? Bursa Pazarı vardı,

güzel, Şekerci Osman Nuri vardı, aşağı doğru inerken; daha aşağıda köşede Kızılırmak Kıraathanesi vardı. Sorarsan kimse bilmez orayı.

S.Ö.: Köşe dediğiniz yer neresi, Taşhan'dan sonra mı?

C.E.: Taşhan'dan biraz yukarı doğru yürüyeceksin, o merdivenlerden aşağıya iniyorsun ya, inmeden evvel, Anafartalar Çarşısı'nın olduğu yer. Büyük bir kıraathaneydi. Herkes oraya çay içmeye gelirdi. Kıraathanenin tam karşısında Yeni Sinema vardı. Evler mevler beton değildi o zaman, ahşaptı. Bunu söylersin yani. Şimdi sesimi alıyor musun?

S.Ö.: Evet alıyorum.

C.E.: Milli Eğitim Bakanlığı vardı.

S.Ö.: O nerdeydi?

C.E.: Kıraathanenin altında Mavi Gişe vardı. Milli Piyango bileti satardı. Mavi Gişe'den doğru içeriye doğru girersen, orda eski Milli Eğitim Bakanlığı vardı.

S.Ö.: Orası Hükümet Meydanı'nın olduğu yer değil, alakası yok değil mi?

C.E.: Yok değil, büyük bir bina vardı, orası yandı, yandı gitti kül oldu yani. Onun arka tarafında şimdi Cihan Palas'ın olduğu yer vardı. Şimdi Cihan Palas olarak geçiyor. Cihan Palas'la karşı karşıyaydı.

S.Ö.: Bunlar tam kaç yılları oluyor?

C.E.: Aşağı yukarı 46lar, 48ler.

S.Ö.: Demokrat parti iktidara gelmeden. Siz gençliğinizde ne yapardınız Ulus'ta? Nasıl vakit geçirirdiniz?

C.E.: Ben çocuktum o zaman.

S.Ö.: Oyun oynardınız. Okula giderdiniz.

C.E.: Oyun oynardık. Ben ikinci sanat mektebine gidiyordum.

S.Ö.: Siz bu meydanın yapılmış halini biliyorsunuz, çamur deryası halini bilmiyorsunuz.

C.E.: Hayır bilmiyorum. Ancak 80-90 yaşındakiler bilir onu. Annem [kayınvalidem demek istiyor] bilir.

S.Ö.: Siz bir sonraki kuşaksınız.

C.E.: Ben eski Milli Eğitim Bakanlığını biliyorum. Eski ismi neydi? Hasan Ali Yücel zamanı.

S.Ö.: Büyük bir yangın olmuş, o zaman mı yanmış bina?

C.E.: Evet büyük Ulus yangınında.

S.Ö.: Siz hep Hamamönü'ndeki evde mi oturuyordunuz?

C.E.: Evet orada büyüdüm. Medrese'de büyüdüm. Sarıkadın Camisi'nin arka kısmıydı. Orda top oynardık arkadaşlarla falan, orayı hatırlıyorum yani.

S.Ö.: Peki Ulus nasıl bir yerdi? Şimdiki Kızılay gibi bir yer miydi? Millet gider miydi?

C.E.: Çok kalabalıktı o zaman.

S.Ö.: Mesela Behçet Bey, o da 78 yaşında şimdi, şöyle anlatıyor: “Çankırı'dan Ankara'ya iş ya da alışveriş için geldiğimizde Hamamönü'ne giderdik. Orada piyasa yapardık. Ankara'nın en gelişmiş ve modern yeri o zamanlar orasıydı”, mesela Ulus nasıl bir yerdi, veya Suluhan'ı hatırlıyor musunuz, orası nasıl bir yerdi, restore edilmeden önceki halini?

C.E.: Suluhan'ı hatırlıyorum. Orası boştu.

S.Ö.: Hiç alışveriş yok muydu?

C.E.: Yoktu.

S.Ö.: Yıkıntı halinde miydi?

C.E.: Evet yıkıntı halindeydi.
S.Ö.: Sonradan kullanılmaya başlandı o zaman, yeni bu hali yani.
C.E.:Evet bu hali yeni.
S.Ö.: O zaman oralar boş muydu? O Hal yok muydu orada, yoktu büyük bir ihtimal.
C.E.: Yoktu. Eskiden orası ev doluydu. Hacı Doğan Mahallesi. İtfaiye Meydanı'nın olduğu yer. Oralar doluydu.
S.Ö.: Mesela şimdi bir sürü dükkanlar var, millet alışveriş ediyor,...
C.E.: Eskiden Samanpazarı'nda, köşede bir Milli Piyango bayii vardı. Onun önünde suç işleyen insanlar oldu mu, onun önünde sabaha karşı asarlardı. Saat 3'te 3.5-4'te biz giderdik. Devamlı adam asarlardı.
S.Ö.: Bu kaç yıllarında oluyor?
C.E.: 1938,39,40larda.
S.Ö.: Atatürk öldükten sonra yani.
C.E.: Evet.
S.Ö.: Siz çocuktunuz yani.
C.E.: Biz 7-8 yaşlarındaydık.
S.Ö.: Siz kiminle gidiyordunuz oraya?
C.E.: Biz kendimiz giderdik, ablamızla, annemizle. Elimizden tutup götürürlerdi. Mahkumlar beyaz önlük giyerlerdi. Seyretmeye giderdik. Önlerine beyaz bir kağıt asarlardı, suçunun ne olduğu yazardı.
S.Ö.: Hangi suçluları asarlardı?
C.E.: İdamlıkları.
S.Ö.: Tamam da yani, ne suç işlemişleri asarlardı?
C.E.: Cinayet işleyenleri.
S.Ö.:Bu yer Samanpazarı'nda nerde?
C.E.: Samanpazarı'nda tam köşede. Esenpark vardı, onun tam karşısında. Köşede Derman Eczanesi vardı. Derman Eczanesinin, büfenin olduğu yerde. Arasında asılırdı.
S.Ö.: Peki siz kaleye gider miydiniz?
C.E.: Kaleye giderdim. Kalede kayıncıydım vardı.
S.Ö.: Ondan önce?
C.E.: Ondan önce gitmezdim. Eskiden şey pazarı,
S.Ö.: Zahire pazarı?
C.E.: At pazarı diye geçerdi. Atların satışları, hanlarda filan at olurdu.
S.Ö.: Hah, hanları anlatın.
C.E.: Bilmiyorum, oraya zahire mahire almaya giderlerdi, atları oraya bağlardı, dönüşte oradan çekip giderlerdi.
S.Ö.: Bu dediğiniz gene çocukluğunuza mı denk geliyor, hangi yıllar?
C.E.: Aşağı yukarı çocukluğum zamanları.
S.Ö.: Yani 1940'lar mı?
C.E.: 1938, 39, 40 aşağı yukarı.
S.Ö.: Peki mesela Kalenin önünde pazarın kurulduğu yer. O zamankiyle şimdiki karşılaştırılırsa o zamankini nasıl tarif edersiniz?
C.E.: Ben evlendikten sonra o tarafa gitmeye başladım onun için pek birşey söyleyemeyeceğim.
S.Ö.: Ben özel bir bilgi peşinde değilim. Günlük yaşamla ilgili olabilir, ailenizle ilgili bilgiler olabilir, fotoğraflar olabilir, farklı farklı konularda önce

bir takım bilgileri toplayıp onlardan bir hikaye çıkarmaya çalışıyorum. Özel olarak şu konuda bilgi istiyorum diye bir şey yok.

C.E.: Yaşımız yetmiş.

S.Ö.: Maşallah.

C.E.: Senin baban da bilir.

S.Ö.: Babam Ankara'yı bilmez. Babam Bergama'yı, İstanbul'u, İzmir'i bilir. Babam sizden büyük. Ama bu fotoğraflar ilginç değil mi?

C.E.: Bak şu aşağıda gişe vardı. Şurda Milli Eğitim Bakanlığı vardı. Buradan da gidilirdi, şuradan da gidilirdi. Şurası Karaoğlan Çarşısı'ydı.

S.Ö.: Bankalar Caddesi değil mi burası. Şurası Gençlik Parkı'na giden yol.

C.E.: Eski Bursa Pazarı'nın olduğu yol bu yol.

S.Ö.: Orası Hisar'a giden cadde değil değil mi.

C.E.: Hayır değil. Eski Belediyenin olduğu yerde terziler, dükkanlar vardı. Belediye çarşısı vardı. Belediye binası burada yoktur. İşte böyle.

Bülent Altay'la Söyleşi (Eşi Serpil, Kızları Deniz Altay'da söyleşiye katıldılar), 7 Ocak 2003

S.Ö.: Baştan belirlediğim üç mekanı bir arada tutan ne, diye sordular juri üyeleri. Benim verdiğim cevaplar onları çok tatmin etmedi, onun üzerine, kullanıcılardan yola çıkıp,

B.A.: Şimdi tam tartamıyorum yani, biz Ulus'ta ben 9 yaşına gelene kadar oturduk. Oturduğumuz yer de şimdiki Turist Otel'in arkasından Kazıkçı Bostanlarına kadar inen, yanından yani, Kız Enstitüsü'yle düzlüklerin arasından bir yol iner ya, Kazıkçı Bostanları'na giden yer üstündeydi, şimdi orada Sarıkaya otel'in olduğu yer yani Turist Otel'in arkasındaki yer bizim evimizdi. Benim o zamandan hatırladığım, birkaç araba tamircisi dışında, galiba yeni oluşuyordu, 1950'ler, 55, olduğu gibi konut şeyi olmasıydı. Hatta bazı lojmanlar vardı o yoldan giderken, sanırım su işlerine ait lojmanlardı, bir takım ekme biçme işleri de yapılıyordu, yani dolayısıyla oralar sırf konut yeri olduğu için, Hal'e ve Ulus Meydanı'na günlük, hani Tunalı'ya çıkmak gibi ya da Botanik'e gitmek gibi gidildiğini çok rahat hatırlıyorum çocuk kafamla. Ve de Hal, yani, sonradan biz Tandoğan Meydanı'na taşındık, 9 yaşındayken, o zaman da Hal'e gidilirdi. Yani oradaki lokal manav varsa bile, ama bütün Ankara mı gelirdi bilmiyorum. Belki benim babamın iş yeri Sümerbank'ta olduğu için, öyle bir Ulus bağlantısı her zaman çok kuvvetli olmuştur. Ama mesela bu Turist Otel'den Heykelin olduğu Meydan'a kadar yürünen yer, şimdi Ankara ne çarşısı deniyor, o kötü sarı traverten kaplı eski Karpiç'in olduğu yer, şehir çarşısının olduğu yer, o binalar yapılmadan da, orda da Hal'e benzeyen bir çarşı vardı. Yani ya tek kat ya iki katlı, araları kemeraltına benzeyen, ve oraları hep böyle bir semt kalabalığının olduğu yerler, yiyecek alışverişiyle ilintili yer, yani böyle şimdi Ulus'taki gibi gelenin gidenin olduğu yer değil de, yiyecek alışverişinin yapıldığı yer diye hatırlıyorum. Çok ayak altıydı. Bir de şey de onunla bağlantılıydı, böyle çevresiyle birlikte düşünmek lazım, Meclis'in arkasında bir park, bahçe vardı, şimdi kapalı galiba,

S.Ö.: Galiba orası yine devlete ait bir binanın bir şeyi olmuş, avlusu, hastane mi var orada,

B.A.: Orda bir SSK Hastanesi var, ama bu, şimdiki dolmuş duraklarının olduğu yere inen, böyle, teraslar halinde inen. Meclis'in ordan başlayan bir parktı orası. Girilebilir bir yerdi orası. Yani Meclis var, karşıda alışveriş edilen yer var, ve de bu park var bir yanında. Sayıştay mı orası, onun

S.Ö.: Orası hala aslında var da park gibi değil galiba.

B.A.: Ben geçen böyle bir merak ettim, girdiğimiz yerde, erat bilmemne yazmışlar, yani asker ortada dolanmasın da orada bulunsun gibi.

S.Ö.: A yazık.

B.A.: Oturuyor işte, Botanik Parkı'nda oturması yasak.

S.Ö.: Öyle yaparlar değil mi, askerleri bir yere toplarlar izin günlerinde, ortalıkta dolanmasınlar diye, yazık.

B.A.: Hala ben böyle Siteler'e falan giderken, 70'li 80'li yıllara kadar, iyi kalite bir alışveriş yeriydi. Yani gelip gittiğin zaman alacağın bir şey var gibi fakat ondan sonra Hal'de bir enayilik oldu. Hal ve arkasındaki o pastırmacı ve sucukçularda,

S.Ö.: Şeyi bile hatırlıyorum, o tarihlere kadar Bahçeli'den bile herkes gidip ordan kasalarla mandalina, portakal alırdı. Ondan sonra milletin ayağı ordan kesilmeye başladı ya da orayı kullanan kesim değişti.

B.A.:Ama o devre, yani benim dediğim 85'li 90'lı yıllar, daha böyle marketlerin ağırlık kazandığı dönem değil mi? Yani yanılmıyorsam öyle.

Yani o devirden sonra Hal bir garipsendi, yani her aradığımı her yerde bulabilme şansın oldu. Onun karşısında, Posta Caddesi'nde, hani kapısını açıp karşıya geçtiğin zaman, sıra dükkanlar, bir set daha dükkan vardı,

S.Ö.: Onlar hâlâ var, caddeyle aynı seviyede,

B.A.: Ama Suluhan'I ben pek hatırlamıyorum.

S.Ö.:Aslında restore edildiği tarihi ben de pek bilmiyorum,

B.A.: O daha yeni, benim hatırladığım, orada daha çok böyle bir zeytinci esnafı, pastırma falan gibi bir esnaf vardı, ve şimdi hani sobacıların durduğu, arkaya doğru giden sokak vardır ya, Denizciler'e de merdivenle bağlanır, işte bıçakçı, sobacı falan, oralar vardı yani, oralara aileyle gidildiğini ben hatırlıyorum. Bayağı dolaşılabilir nitelikte yerlerdi yani.

S.Ö.: Aslında 9 yaş, 9 yaşına kadar dediniz hani, 9 yaş bayağı önemli bir yaş. Bir sürü şeyi hatırlamak açısından.Çünkü insan 9 yaşında kaçınıcı sınıfta oluyor,

B.A.: İlkokul ikiye kadar, ondan sonra Tandoğan'a gittik.

S.Ö.: Ama yine de okuldu, oyun mekanlarıydı, Ulus'a gitmek, Meydan'ın oraya gitmek hemen olabilen bir şey değildi de bir sebeple gidilirdi galiba.

B.A.: Yani bizim çocuk olarak dolaştığımız, oyun alanımız falan değil. Ama dolaşma olarak, yani akşamüstü hadi bir dolaşalım denildiği zaman, yani anne babayla falan böyle bir aile dolaşımı yeri gibi hatırlıyorum, çok çıktığımızı hatırlıyorum. Böyle heykel yönünde. Tabii şimdi böyle bir şey mümkün değil, çünkü çok geçiş yeri, farklı bir şey.

S.Ö.: Bir de yani o eski fotoğraflarına bakıldığında, orası bütün törenlerin yapıldığı bir yermiş, yani şimdi Anıtkabir'de yapılan törenler gibi ama aynı nitelikte değil. Orda kutlamalar, yok Ermenistan meselesinin hallinin kutlaması, Yunanlılarla halledilen bir konunun kutlaması yapılmış. Her türlü önemli kutlama ve tören orda yapılmış.

B.A.: Tören yolunu hatırlıyorum. Heykel'den, şimdi dolmuşların durduğu yer, üst geçit yapılan yer düz ayak bir meydandı ya eskiden, yani o yokuşu ve Gençlik Parkı'ndan gelen o yol vardır, şöyle, Merkez Bankası'nın önünden geçen yolda, bir kaç tane resmi geçit seyrettiğimi hatırlıyorum ben.

S.Ö.: Ama mesela benim aşağı yukarı 70 küsur yaşlarında konuştuğum, ama onun çocukluğu Kale'nin alt tarafında kalan konut bölgesinde geçmiş ama, o da bana, biz hiç törenlere gitmedik, dedi, onun için önemli olan, Samanpazarı'nda adam asarlarmış, eskiden, ve bunlar, çoluk,çocuk, sabaha karşı üçbuçukta toplanıp onu seyretmeye giderlermiş. Hiçbir şey hatırlamıyor, heykele ilişkin hiçbir şey hatırlamıyor, ama idamların hepsini hatırlıyor, o zaman, biz kendi aramızda şöyle konuştuk, acaba burada ikili bir durum mu var, acaba bu çekilen fotoğraflar, törenler, işte ne bileyim ben, bize yansıtılanlar, dışardan halkın çok da fazla katılmadığı, entegre olmadığı şeyler mi, tören diye hatırladığı şeyler, bayramlar, kalede olan kutlamalar,

B.A.: Ama kalede o zaman tören olmazdı ki,

S.Ö.: Yok işte akrabaları orda oturmuş, bayramlarda oraya giderlermiş, ama bu bir önceki nesilden daha önceki nesil.

B.A.: Ama o bir bölge faaliyeti gibi olabilir, yani mesela şimdi Karum'un önünde caz konseri veriliyor. Bu yaşında ama 8 yaşında olsan ve burda otursan. Bunu gidip orada izliyor olabilirsin, ama Aşağı Ayrancı'da oturuyor olsan ve bu işe de merakın yoksa bunu bir olay olarak bilemiyebilirsin. Ama sırf etraftaki hareketten ve sestən, ve insanların oraya doğru yönelmesinden, oraya doğru akıyor olabilirsin. Bölgesel bir idam olayı olunca hepsi oraya gidip seyrediyorlardı belki.

S.Ö.: Belki

B.A.: Ben yalnız şeyi hatırlamıyorum çocukluğumda, Sümerbank'I çok iyi hatırlıyorum, sık uğrak yerlerimden biri, planını çizecek kadar çocukluğumdan hatırlıyorum ama ordaki o üçlü heykeli hiçbir şekilde benim kafamda yeri yok o heykellerin.

S.Ö.: Demek ki,

B.A.: Hatta o heykellerin bir devrede buraya taşındı ve yeniden düzenlendi gibi bir imaj var benim kafamda. Yani geçen Deniz'in Ankara ile ilgili bir şeyine bakıyordum, Sümerbank'ın yerinde, Taşhan denen binanın var olduğu devirde bile o heykeller orda varmış.

S.A.: Hangi heykeller?

B.A.: Üç tane var ya hani sırtında mermi taşıyan,

S.A.: Ulus Heykeli, Avusturyalı Krippel'in yaptığı. Atatürk'ün altında.

S.Ö.:Evet evet. O zaten daha önceden yolun ortasındaymış, etrafından da yol geçiyormuş. Sonra daha formal bir meydan yapılsın diye herhalde karar aldılar, ondan sonra da onu oraya taşımışlar.

S.A.: Yolun ortasında, ben 58 yılında ilk defa Ankara'ya geldiğimde,

B.A.: Sen hatırlıyorsun bak, ben hatırlamıyorum, çok enterasan .

S.A.: Çok büyük bir olaydı. Heykel'e kadar yürüdük. İzmir'den gelen birisi için önemli bir şeydi orası. Röper noktası mı denir, şehrin önemli bir noktasıydı, oraya geldik, Heykel'e geldik.

S.Ö.: Ama işte siz babam Sümerbank'ta çalışıyordu, dediniz, o zaman onun önem derecesi çok daha fazla artıyor

S.A.: Babana geliyordur, sonra heykeli görmüyordur.

B.A.: Ama bu kadar mı algılamam. Ama o devirde ben şeyi hatırlıyorum, şimdi hep oteller oldu işte Bahar otel, ..., eskiden o zaman orda daha Cumhuriyet yapısı gibi binalar vardı, kıraathane, Çiçek lokantası mı ne vardı önünden yürünen, onların mesela doğrama detaylarını hatırlıyorum. Koca heykeli mi görmedik.

(Kahkahalar.)

S.A.: Doğrama detayı hatırlıyor, 8 yaşında.

B.A.: Valla yani onun mesela yatay derzli taşları, bütün onlar kafamın içinde. Heykel'i de, bir süre bir yerdeydi, sonra geldi buraya taşındı diye kafama yerleşmiş benim.

S.Ö.: O da olabilir. O döneme rastlamış olabilir.

S.A.: Kaç yılında konmuş oraya o heykel belli mi?

S.Ö.: Belli ama ben hiç tarih tutamam aklımda.

B.A.:Çarşı ve Meydan var ya, yapılan.

S.Ö.: 50'li yıllar değil mi?

B.A.: Yok daha sonra.

S.A.: 58 veya 59'da ben geldiğimde o heykel hala yolun ortasındaydı ve karşıda Karpiç Lokantası hala mevcuttu. O çarşılar da yoktu.

B.A.:Karpiç, orası hakaten böyle çok keyif bir çarşıydı. Limonatacılar, içine girip işte, Kemeraltı gibi. Bende, şu anda Kemeraltı'nda algıladığım şeyi o zamanki hatıralarımda orada algılıyormuşum. Yok olmuş demek ki.

S.Ö.: Ama yani demek ki vakit geçirilen yer, Heykel belki dışardan gelen biri için, sizin için röper noktası da orada oturanların vakit geçirdikleri yerler Heykel ve çevresi olmuyor, çarşı oluyor, lokantalar, kıraathaneler varsa kıraathaneler oluyor, o zaman onlar önem kazanıyor.

S.A.: Yolun ortasında olmasından kaynaklanıyor gibime geliyor, o zaman hani diğerini kaldırımda yürürken yanında görüyor, hissediyorsun. Ama yolun ortasında, caddenin ortasına gitmiyorsun zaten.

B.A.: Bir de çocuk ölçeğinde mi öyle,

S.Ö.: Bir de çok yüksek yani,

S.A.: Algılamıyorsun.

S.Ö.: Evet. Çok komik fotoğraflar var mesela 1930'larda o Heykel oraya dikildiğinde birisi konuşma yapıyor tören sırasında, arkaya merdiven dayamışlar, çelengi yukarıya merdivenden tırmanarak konuşma sırasında çıkarıyorlar. Tam o atın önüne koymak için, aşağıya koymuyorlar da. İkisini de aynı anda fotoğraflamışlar. Çok yüksek hakikaten oranın ölçeği için. Şimdi bu yüzden biraz garip duruyor, yan tarafta azıcık bir yer kalmış mesela, Hisar'a giden cadde ile Heykel arasında çok az bir mesafe var.

B.A.: Çukurda gibi.

S.Ö.: Evet çukurda gibi. Bir de oraya demir parmaklıklar çekmişler, hapsolmuş gibi sanki oraya. Yani orada bir acıplık var. Aslında herşey önce yaşamaya başlıyor, bir süre sonra oradaki anlamı açısından ölüyor galiba.

B.A.:Evet orada onun Heykel olarak varlığı da yok. Mesela bakarsan, ben oradan çok sıkça geçen birisiydim, Siteler'de olduğu için yirmi yıl benim iş yerim, muhakkak işte Ulus, Ulus'ta dolmuşlar olduğu için, muhakkak günde iki kere, bir giderken bir gelirken, Ulus Meydanı'nına ordan geçtim eğer başka bir yerden gelmemiş isem ve ben orayı mesela iyi bir yerden iyice algılanmaz bir hale dönüştüğünü hep hissettim. Hele şu son zamanlarda kazara gidecek olursam oraya, bu Heykel'in civarında bu şehre ait olmayan muhtemelen olmayan, ya buranın kazasından ya da başka bir yerden gelip birisini bekliyormuş gibi bir ifade olan veya hani yoruldu ve orada dinlenip ikinci bir yere gitmek üzere olan insan toplulukları.

S.Ö.: Evet.

B.A.: Yani mesela yazsa ayakkabılar çıkartılmış, oturulmuş,

S.Ö.: Kasaba meydanı gibi

B.A.: Evet yani böyle bir farklı olay. Etrafındaki çarşının hitab ettiği grup da tamamen düşmüş seviyede...

S.Ö.:Orta alt gelir grubu.

B.A.: Böyle bir şey yerini buluyor orda yani.

S.Ö.: İlle de çocukluğunuza ait olmayabilir. Daha sonraki kullandığınız dönemler. Mesela Ulus yemek yenmeye gidilen bir yer miydi, hani Karpiç'ten sonra da orası böyle kentsel, Tunalı Hilmi gibi olmasa bile, bir yer miydi? İnsan içinde yaşarken gözlemeyebilir de sonradan geriye bakıp düşününce şu

zamana kadar, ben mesela, Ulus'tan biraz uzakta ama Boğaziçi Lokantası'na gidiyordum, Uludağ Kebapçısı zaten herkesin gelip gittiği bir yer, Çiçek Lokantası artık köhnemiş gibi geliyordu mesela, çok karanlık bir yer, son on senedir oraya özel olarak daha az gidilmeye başlandı. Sürekli oraya gidilmiyordu belki ama arada bir gitmek bir zenginlik katıyordu çeşni açısından, Ankara Tava yemek ya da kuzu kızartma çeşitlerini denemek gibi. Ama sonra son kaç senedir hiç adımımı atmaz oldum oraya. Ama neden gitmez olduğumu düşününce, oraya gelen gidenden rahatsız olduğumdan değil, bilmiyorum neden, alışkanlıktan mı, gitgide yemekler mi kötüleşti, sanki bir keresinde çok kötüydü yemekler, ertesi sefer de öyle olunca bir daha gitmez oldum galiba.

B.A.:Yani galiba şey, gideceğin yere varırken, mesela bizim gibi araba kullanmayanlar için daha da geçerli o, arabayla gidince hemen anında o dünyayı değiştirebiliyorsun yani, ama senin dediğin yer, Denizciler'de sol kolda olan yer, aşağıya merdivenle iniyorsun, mesela orası, Çiçek Lokantası, gelip giderken hızlı girip çıktığın Akman Pastanesi, falan gibi yerlere sonunda gitmez oluyorsun ordan geçsen bile çünkü oraya varırken çevredeki olaylar, ben kendim için konuşuyorum, beni mesela itmeye başlıyor, dediğin o Denizciler Caddesindeki lokantaya arabayla gidip, kapısında inip gidebilirsin ama Ulus'ta inip yürüyerek oraya giderken o kadar sana ait olmayan farklı şey görüyorsun ki oraya kadar zaten gitmek istemiyorsun. Çünkü içindeki insanların farklı olduğunu sanmıyorum çünkü orası bir esnaf lokantası.

S.Ö.:Artık oraya görev icabı gidiyoruz galiba, mesela ben Alp'i (oğlumu) götürüp, işte evladım bak burası Meclis, şurası da Ankara Palas, Kale'yi de gör, onun dışında gitmek için herhangi bir motivasyon yok yani. Ya bir işim düşecek de gideceğim...

B.A.: Ama doğal olarak, çünkü konut, senin dediğin yer konuttu mesela, bizim Turgut abiler orada otururlardı, onun tam karşısında bir dizi en eski apartmanlar vardı, Yani Çocuk Esirgeme'den ayrıldığı kavşağın ordaki apartmanlar. Mesela orası bizim misafirlik bölgesiydi. Ulus'tan kalkıp oraya gelinebiliyordu gündüz veya gece ve yürünerek yapılıyordu bu olay, yani demek ki hem konut hem işyeri olduğunda daha farklı algılanıyor ama şimdi oradan Allah korusun yürüyerek gece geçmek, benim içimden gelmez şahsen.

S.Ö.: Konut çekildikçe

B.A.: Konut çekildikçe galiba ya o gibi yerlere çok iyi iş yerleri gelmiyor. Aynı Posta Caddesi'nde bir sürü katlara dağılmış eski binalardaki iş yerleri gibi. Yok işte damgacıydı, bardakçıydı, tabelacıydı, böyle bir ekip girmeye başlıyor, yoksa bunlar mesela bir, mesela Adliye bile ordan çekildikten sonra onun karşısındaki sırada o bölgedeki iş yerinde dehşet bir değişiklik var.Yani çarşı kalitesinde bile bana göre değişiklik var mesela. Birden bire başka bir yapıda bir yer oluşuyor, hızlı bir şekilde.

S.Ö.: Aslında ne mekanlar kullanımı besliyor tek başına, ne de tek başına kullanıcı, mekan yoksa pek bir şey ifade ediyor galiba. Ama belki kullanıcı daha mı baskın, ama ne olursa olsun, oraya gitmek için bir takım sebepleri olan insanlarla mekanlar arasındaki ilişkiler orayı bir şekilde dönüştürüyor. Mesela Kale'de üç kere popülasyon değişmiş, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri.

B.A.: Kim geliyor?

S.Ö.: Mesela ilk grup oranın yerlisi ve elit bir kesim. Mühendisler, memurlar oturmuş, o Cumhuriyet'in ilk kurulduğu dönemlerde.

D.A.: Merhaba, nasılsınız, hiç öpmiyeyim çünkü hala hastayım.

B.A.: Ama o değişim normal. İşte orası Ulus, hele orası memur mahallesi diye ben hatırlıyorum, şimdi çantacıların olduğu sokak, Hitit Otel mi, Etnoğrafya'nın altındaki üçgen var ya, Çıkrıkçılar, ve bu taraf, ve orada bayağı da güzel apartmanlar vardı, ben hatırlıyorum, orası kalite bir yerdi. Aynı şekilde bu Güvercin Sokak, şimdi Gima'nın Hacıbayram'a doğru olan arka tarafında, benim kafamda konut bölgesi olarak şekillenmiş. Şeyi duydum, orda bir lambacıya gittim, orda hala bir grup evler var, orası Ermeni Mahallesi miydi bilmiyorum ama, sahipleri Ermeni olduğu için ya birileri kazara girmiş oturuyor, kira mira da verilmiyor artık çünkü sahipler yok artık, bilinmiyor ya da unutulmuş, ya da Türkse, bu koruma kanunlarından dolayı falan dıştan ne düzeltiyorsa onu düzeltiyor, çivi çakamıyor resmen. Ama bütün orası, yani konut alanı orada toplandığı için, ...tarafı bile sonraki gelişmeler. Çünkü şeyde bitiyor yanılmıyorsam, İsmet Paşa denen yer vardı ya, oraya da ben çok giderdim, Dışkapı'ya giden yolla aradaki dolmuş duraklarına inen o tepe, bankadan bir sürü kişi de, misafirlige gidilen kişi de İsmet Paşa da oturuyordu. Oralar böyle ayakaltı, bilmemne hanımlara gidilen yerler, tabii ki karakteri değişiyor.

S.Ö.: Evet. Tabii Kale'deki değişim çok normal de, yalnız ilk kullanıcılar oraları sahipleniyorlar da bir şekilde. Dolayısıyla ordaki yaşantının belli bir ritmi var, mevsimlere göre olsun, günlük yaşantıya göre olsun, yani yalnızca iş yaşantısının ritmi yok orada, yokmuş daha doğrusu, o doksan yaşındaki hanım anlatıyordu, zaten anladığım kadarıyla tek yerli o kalmış ve hala o eski ritmini sürdürüyor. Şimdi salça yapma zamanı, gidin bilmemkaç kasa domates alın, tarhana da yapılacak, etrafında ne kadar adam varsa hepsini çalıştırıyor, salçasını, tarhanasını yaptırıyor falan. Ama mesela öyle şeyler anlattı ki, burdaki hanımlar çok süslü gezerlerdi, altın, elmas inci takarlardı, sırmalı elbiseler giyerlerdi, yani tarif ettiği kesim varlıklı bir kesim, sonra apartmanlaşma başlayınca oraları satmışlar, dışarı gitmişler, ama yine belli bir kesim orayı sahiplenerek, oranın farkında olarak oturmuş, ama hani şimdiki, o dediğiniz gibi kira vermeden oturanlar da var, çok ucuza oturanlar da var, belki de biran önce oradan kaçmaya çalışıyor, dolayısıyla oranın farkında bile değil. Biz dışardan baktığımızda çevre dekor gibi duruyor, mekanla kullanıcı arasındaki ilişki öyle organik bir ilişki değil. Tek gerçek ilişki kuranlar çocuklar herhalde, sokaklarda oynuyorlar.

B.A.: O da hızlı bir gelişim aslında, biz üniversite birde (196.) oraya çıkıp girdiğimizde ve orada bir zaman harcadığımızda, ki bu kalenin o saatli kapısı, Washington Restoran'ın olduğu meydan, elle yapılmış bir sürü eskiz de var, orası mahalleydi. Orda bir tek işyeri bile yoktu ve sanki geçici gibi olmayan bir topluluk yaşıyordu.

S.A.: Evlerin içi çok güzeldi, tertemizdi, bakımlıydı.

B.A.: Kiracı evi gibi değildi gittiğimiz yerler. Ne zaman, 64,65.

S.Ö.: Çok hızlı bir değişim oluyor o zaman aslında. Ve oraların yavaş yavaş çökmesinin nedeni de bu oluyor.

B.A.: (Deniz'e)Birer çay daha getirir misin bize hazır bulmuşken seni.

Peki şöyle diyebilir miyiz örneğin, aynı gelişim Tahran Caddesi'nde de Tunus Caddesi'nde de yaşıyor. Mesela biz Tunus Caddesi'nde otururken, benzinciden sonra iş yeri hatırlamıyorum. Ne zamandı, 69. Bir tek askeriyeye ait binalar vardı, Amerikalıların da bol miktardı, konut olmayan, ondan sonra konut gidiyordu. Tabii o derece geçici olmayan bir grup hala yaşıyor oturuyor orda ama o derece geliş geçiş yeri ki artık, çıkıp da evin önüne bahçe duvarına oturduğun bir yer değil artık. O çok önemli.

S.Ö.:Evet Mahalle kimliği kaybolmuş oluyor yani.

B.A.: Keza Tahran Caddesi, 72, 73'de, ki oturduğumuz yere bakıyorum, Hilton'un karşısı, orası bir mahalleydi. Yani köşe duvarlarda çocuklar oturuyorlardı ki bakacağım şey burası yaşıyor mu diye o, ama şimdi kesinlikle öyle birşey söz konusu değil.

S.Ö.: O denge kaçıyor herhalde.

S.A.: Hilton'un yeri meyve bahçesi gibi bir yerdi, Yunus orada oynuyordu. Şimdi Otelin getirdiği trafik, artı,

B.A.: Bütün bu Ulus olayının dışında benim merak ettiğim ama çözemediğim şu olay vardır. Konutlar boşaldı ve iş yeri oldu. O kadar konutun iş yeri olması demek bu kadar fazla iş yeri yapıyoruz anlamında değil. Bu kadar fazla girişimci yok yani. Sokaklar dolusu konutu dolduracak kadar. Bir artış vardır mutlaka da.

S.Ö.: Kim besliyor o zaman buraları.

B.A.: Bu derece değildir. Modern çarşıdaki bir iş yeri belki sonra Tunus'ta ofise dönüşmüştür ya da Emek İş Hanının bilmemkaçıncı katında bir odayken belki bir daireye geçmiştir. Kavaklıdere'de oturan da belki bir yere doğru gitmiştir, daha konut ağırlıklı ya da şehir dışına. Hep şöyle bir hareket var ya. En önceki yerlere de hep orasını atlama tahtası olarak kullanan, sahiplenmeyen bir grup daha geliyor ama gelmiyor. O zaman diğerlerinin boş kalması lazım.

S.Ö.: Ama boş değil.

B.A.: Boş değil. Ankara'da nüfus da artmıyor.

S.Ö.: Artmıyor epeydir. Belli bir rakkamın üstüne çıkmıyor.

S.A.: G.O.P.'da, Kavaklıdere'de çok boşalan yer var.

B.A.:Yani boşalıp da boş kalmıyor ama.

S.A.: Aynı kalitede dolmuyor. Oralarda hep bürokratlar otururken, öğrenciler bir kaç kişi bir daireyi paylaşıyorlar,...merak ediyorum.

S.Ö.: Aslında Murat Güvenç galiba, öyle bir harita çıkarmış galiba, nereleri kimler tarafından kullanılıyor diye, kullanıcı profili gibi ama ben çok bakmadım ona. Konut alanları nereler, nerelere kaydı, hangi gelir grubu nereleri kullanıyor. Ama nerdeydi hatırlamıyorum şimdi.

D.A.: Statü-gelir dağılımı.

S.Ö.: Statü-gelir dağılımı. Şehri renkli renkli bölgelere ayırmış.

D.A.: Meslek grupları, ekonomik ve sosyal durumları ve onlara göre gruplandırıp Ankara'nın nerelerinde olduklarının haritası.

S.Ö.: Siz Cana Bilsel'in dersini alıp Ulus'u çalışmıştınız değil mi?

D.A.: Evet Ulus'u çalıştık.

S.Ö.: Orada mesela şey çok tartışıldı, ya da çok tartışılmadı da benim olduğum sırada tartışıldı. Opera'dan başlayıp da Ulus'a doğru giden yerin kimler tarafından kullanıldığı, kullananları bıçak gibi birbirlerinden nasıl ayrıldığı; Opera'ya gelenler temsil başlamadan önce arabalarıyla gelip bitince de hemen

çıkıp gidiyorlar. Ama onun önünde otobüs duraklarını kullananlar farklı bir kesim, her şeyleriyle, kılığı, kıyafeti davranış biçimiyle onlardan hemen ayrılıyorlar ama onlar da bayağı kalabalık bir grup. Bir taraftan memurların dışında şehir dışından gelip de hala o meydanda günlük işçiler bekliyor galiba, Opera'nın karşısındaki meydanda, Ulus'ta da bekliyor aslında, günlük iş için gelip de hem meydanda bekliyorlar hem Turist Otel'e doğru giden yerde dizi dizi sabahları bekliyorlar, öğlene kadar iş bulabilirlerse gidiyorlar, ondan sonra şehir dışından gelenler var, böyle bir şeyler tartışılmıştı, kimler kullanıyorlar burayı, nasıl kullanıyor ve hangi saatlerde kullanıyorlar diye değil mi?

D.A.: Evet.

B.A.: Galiba, birden kafamda şey canlandı, yani bu ulaşımın nodlaştığı (düğüm noktası oluşturduğu yer) yerler, onlar acaip şekilde olayı bitiriyor. Yani bu Bent Deresi'nin altında eskiden olmayan, şimdi olan, veya Hacıbayram'ın da orda işte Siteler yönüne giden dolmuşlar vardı, şimdi Bent Deresi'nin orası dehşet bir ulaşım nodu, çukurun içi. O geldiği zaman çevresindeki hayatı farklı etkiliyor. Yani ona ait farklı bir kapkaç ticareti geliyor, işportacısından tut ciğercisine kadar, anında olacak bir şey geliyor. Mesela konut falan olması da imkansız bir hale geliyor. Bu Opera'nın oradaki nod da sonradan oluşmuş bir nod. Atatürk Lisesi mi,

S.Ö.: Yok değil,

B.A.: Başka bir lise.

D.A.: Kız Meslek Lisesi.

B.A.: Neyse orda önünde üç tane direk olan Hergele Meydanı'nın ordaki şey de , o da orayı öldürüyor. Birden bire orda iş saati ve bar saati dışında kalabalık göremezsin.

S.Ö.:Evet.

B.A.: Halbuki Yahudi Mahallesi denen yer ciddi bir yerleşim. ... Bu Meclis'in altındaki parkı da öldüren muhtemelen o Yenimahalle grubu ulaşımının orada nodlaşması.Trak diye giriyorsun ve bitiriyor işi.

S.Ö.: Ben birkaç günlüğüne Koruma Kurulu'na gittim, Meclis'in arkasında ya Koruma Kurulu'nun yeri, böyle barakamsı, baraka gibi değil de sanki geçici yapılmış gibi bir bina, orada çalışan insanların hiçbiri çevreyi kullanmak için dışarı çıkmıyorlardı. Camlı bir yer var, orada yemeklerini yiyip gazetelerini okuyup oturuyorlardı. Bir saat bir buçuk saat boyunca sohbetlerini ediyorlar sonra mesaiye geri dönüyorlardı. Ben bir hafta gittim, bir hafta boyunca hiç olmazsa bir grup dışarı giderdi değil mi, kimse bir yere gitmedi. Herkes Meclis'in arkası ve o camlı yerde, onun dışında her halde sokakları yalnızca işe gelirken ve işten çıkarken kullanıyorlar. Orada olmalarına rağmen, ...

D.A.: Etkileşime girmiyorlar.

S.Ö.: Evet

B.A.: O nasıl oluyor?

D.A.: En azından oradaki dönerciden yersen, o arada oradaki çarşıya girip bakar ya da alışveriş edersen o yerle etkileşime girmiş oluyorsun işte.

S.Ö.: Yani mesela Tunalı'da bir sürü iş yeri var ve kafeler, her tür yiyecek yeri, öğlen saatlerinde çalışanlar tarafından kullanılan yerler.

D.A.: Tabii bu bir yandan Ulus'un merkez özelliği değişiyor, başka bir şeylerin olmaya başlıyor.

B.A.: Başka bir şeylerin merkezi olduğu kesin ama ağırlıklı olan, bence bir geçiş yeri olma özelliğini kazanıyor. Ulus bir merkez değil, bir geçiş yeri.

D.A.: Merkez de ama işte,

B.A.: Ortada olduğu için bir merkez gibi geliyor ama bir merkeze gelirsün, bir şeylere konsantre olursun ve geri gidersün ama Ulus'ta bu faaliyeti çok cüzi bir şekilde yapıyorsun. Artık hangi kesimden olursa olsun, ister Gülveren'den, ister Demetevler'den oraya bir amaçla gelip de bir şeye konsantre olup da geri dönen yok. Geçiyor insanlar, tabii geçerken de eli birkaç şeye yapıyor ama, o karakterini ve kalitesini kaybediyor.

S.A.: Ama bir taraftan da ben düşünüyorum ki hani bazı özelleşmiş şeyler bir tek Ulus'ta var. Modern çarşıda satılan malzemeler, elektrikçiler, Yunus'un akvaryum yapması için malzemelerini Ulus'ta bulmuştuk.

B.A.: Aynı şeyler Kızılay'da da var.

D.A.: Yok aslında Kızılay'dan farklı. Ulus'un böyle kendine has özellikleri var.

S.A.: Baharatçılar, Çıkrıkçılar ın hâlâ cazibesi belli bir şekilde devam etmiyor mu. Hal'e de gitsen, her hafta olmasa bile mutlaka alacak bir şeyler bulursun.

B.A.: Etmiyor tabii ki. Şimdi oraya belirli bir zihniyetteki insanların şeyi kümeleşti.

D.A.: Evet.

B.A.: Tesettüre ilişkin şeyler şimdi orada ağırlıklı olan. Halbuki Çıkrıkçılar Yokuşu'nda Günlük alışveriş yapılıyordu yani. Annen falan onun için oraya meraklıydı. Çünkü eskiden oraya gidilirdi bir şeyler almak için.

S.Ö.: Ben lisedeyken de oraya giderdik, o el örgüsü çoraplardan almak için mesela,

S.A.: Otantik bir sürü şey satılırdı.

S.Ö.: Gümüş takılar falan o arkadaki sokakta hâlâ vardı, ama sonra yavaş yavaş oradaki iş yerleri şehrin diğer merkezlerine taşınmaya başladı, orası ikincil, üçüncül bir yer olmaya başladı, son gittiğimde gümüş mümüş hak getire, hiçbir şey yoktu.

B.A.: Plastikçiler, alüminyumcular,...

D.A.: Daha yukarı gittiğimizde, Samanpazarı'nda bakırcılar, antikacılar, kilimciler, onların yerini dolduracak öyle güçlü bir merkez yok.

S.Ö.: Ya da Atpazarı,

B.A.: Aradaki fark, birisi otantik bir şey olduğu için satıyor, yani cins birşey olarak satmıyor, günlük kullanıma ait bir şey olarak satıyor, veya bizim evlendiğimizde, gidip o şalvarların yapıldığı janjanlı kadife kumaş alırdık, onu da adam orjinal birşey diye satmıyor. Onlar varken, şimdi, moda budur, şimdi bunlar gider diye daha planlı bir satış yapan ikinci nesil bir ticaret erbabı var.

D.A.: Ama bunların çoğu oradaki esnafın çocukları, torunları falan yani. Süregelen bir şey de var.

S.Ö.: Ama bir de mesela şey var, oradaki esnafın hepsi olmasa bile çoğu oradaki hanın restore edilmesini bekliyor. Kale kapısı tarafındaki, Koyunpazarı'ndan çıkılan, o sizin dediğiniz yerdeki meydanın oradaki hanın restore edilmesini bekliyor. Kale'nin içinde de ufak ufak bir takım yerler restore edilmeye başlanmış ya, ekonomik beklentileri var. Restore edilecek, daha çok turist gelecek, vb., böyle bir beklenti içindeler yani. Yani 20 senedir bunu bekleyen dükkan sahipleri varmış, restorasyondan sonra bizim dükkanın

değeri artacak diye. Belki de bunların bir kısmı cesaret edip başka bir yere gidemiyor, başka bir işe soyunamıyor, böyle bir umutla bekliyorlar. Aslında yavaş yavaş da bir şeyler gerçekleşmeye başladı. Belki o sokağı orada tutan bu. Samanpazarı onu bilmiyorum, ama Samanpazarı'nda ahşap eşya satan dükkanların çoğunun Tunalı Hilmi de yerleri var.

B.A.: Onlar şey gibi, zaten onların hiçbiri orjinal değil, hepsi sonradan yapılmış olduğu için onların bir yerde yurtları var. Turistlere satabilmek için, bir de orada eskiymiş gibi görünen bir istasyonları daha var. Halıcıların çoğu da öyle.

S.Ö.: Evet, halıları ağartıyorlar, eski gibi görünsün diye.

D.A.:Günümüzdeki zanaatın da yok olmasıyla ilgili. Zaten her şeyin yavaş yavaş tadı kaçtığı için, öyle öyle dönüşüyor.

B.A. Şimdi bu Altındağ Belediyesi'nin olduğu yerde Esenpark vardı. Mesela burası da bizim ailenin gittiği bir yerdi. Yani işte ne bileyim, çay bahçesi ve müzik olan bir yerdi. Demek yani böyle bir bölgede aileyle birlikte yürünüyordu. O zaman orasının karakteri de farklı oluyor. Günlük kullanım da oluyor.

S.A.: Böyle biraz tepede bir yer değil mi orası.

B.A.: Evet, güzel bir yerdi. Hatırlıyorum oraları. Şey çok etkili yahu, şimdi düşününce, bir sürü şey farklı hazırlıklar için kullanılınca, bu yerler otomatikman ölüyor. Esenpark'ın sonradan ben herhangi bir bahçe olarak kullanıldığını hatırlamıyorum. Çocukluğumda ve gençliğimde ailelerin gittiğine dair bir imaj var kafamda. Televizyonun da etkisi var tabii. Bu yerlere birden gidilmez oldu. Değerini kaybetti.

S.Ö.: Tabii bu tür etkenler de var. Televizyonun başlaması herkesin evine çekildiği dönem.

S.A.: Evet.

B.A.: Şimdi var mı böyle ailecek gidilebilen yerler, veya gerek duyuluyor mu ki?

D.A.: Gençlik Parkı var. Onun da çevresi değişti ama orada hala televizyonlar var. Kemal Sunal filmleri oynuyor.

S.Ö.: Mesela Kurtuluş Parkı'nın çok ilginç bir kullanımı var bana göre. Sabahleyin orada spor yapan hanımlar beyler koşuya çıkıyorlar, ya da yürüyüş yapıyorlar, jimnastik hareketleri yapıyorlar. En fazla saat ona kadar sürüyor. Güzel havalarda öğleden sonra piknik yapmaya giden bir kesim var. Daha çok çevrenin servis veren kesimleri ya da kapıcı aileleri. Uzun süre oturuyorlar orada. Öğlen başlıyorlar, akşama kadar, kalabalık bir şekilde yiyorlar, içiyorlar, o zaman o sabahki spor grubu geri çekiliyor. Acaba Kuğulu Park'a hala anneler çocuklarıyla gidiyorlar mı?

B.A.: Gidiyorlar. O da çok enteresan çünkü en gidilmemesi gereken yerlerden bir tanesi şu günkü haliyle. Ama hala o pisliğin içinde, o küçücük çakıl taşlı alanda aileler çocuklarını sallıyorlar. İnanılmaz bir şey.

S.Ö.: Belki işte su, hayvanlar, o yüzden.

A.A.: Evet.

B.A.: Seğmenler de var, üç adım ötesinde.

D.A.: Seğmenler'in daha ıssız bir hali var.

B.A.: Olur mu canım? Harika bir kalabalık yok ama ıssız değil.

D.A.: Ama Kuğulu kadar merkezi değil.

S.Ö.: Niye orası daha çok tercih ediliyor acaba?

S.A.: Seğmenler ve Botanik tercih edilmiyor.

S.Ö.: Bir de ara yerde bir park var. Hangi sokak o bilmiyorum. Çok eskiden beri var. Orası da çocukların ve gençlerin kullandığı bir park. Protokol yolu mu deniyor, oradan, Çankaya'dan Atakule'ye doğru giderken, Protokol Yolu'ndan bir sonrakinden aşağıya doğru inerken arada bir park.

S.A.: Çok güzeldir orası.

B.A.: Başbakanlığın arkası.

S.Ö.: Orası hala kullanılıyor ama zaten kullananlar o çevredeki kesim.

S.A.: Şehit Ersan Caddesi mi?

B.A.: Evet, İngiliz Sefareti'nin yanı.

S.Ö.:Evet

B.A.:Bir de sana çocuk sınırlarımı koyayım, o yılların nerede olduğunu anla. Şimdi bu askeri hastane vardır ya, Dışkapı'ya geçerken Etlik Yolu'yla kesişir hani, üst geçitin olduğu yer, Bent Deresi'nin açıktan aktığı zamanda orası her nedense kapandı, şöyle bir resim var, turuncu veya oksit sarı renkli traktörlerin gelip ya kum çektikleri ya da inek olsa sulamaya getirdikleri diyeceğim ama traktör bu yani, öyle dere kenarında, orada bitiyordu olay, işte İsmetpaşa sınır, işte şimdi o De... Cad., Tunç Caddesi, her neyse Sanayii, Kazıkçı Bostanları gibi bir sınır, hatta böyle annem, teyzem, bir öğleden sonra Yıba Çarşısı'nın oralara doğru gelince ortalık ıssızlaştığından, dönelim, kadınlar ve çocuklarla burada öteye gidilmez, hani diye dönelim dedikleri yer. Bu tarih de öyle çok uzak bir tarih değil,

S.Ö.: Sonra şehir dışı mı oluyordu?

B.A.: Hayır, Aydınlıkevler oluşmuştu, demek oradan bir yol mu geçiyordu, ama boşluktu yani. Bu taraftaki sınırim, tabii Tandoğan Köprüsü çok enteresan bir sınır, demiryolu köprüsü, Ulaştırma Bakanlığı'nın yanındaki o köprüden sonrası da bahçeli evler olmasına rağmen bir sınırdı. Mesela ben Tandoğan Meydanı'nı sınırim Maltepe Yolu'nu açan grayderleri çalıştığı bir şantiye olarak hatırlıyorum. Oralar da topraktı. Tandoğan Meydanı'ndaki evin inşaatı sürerken, Ulus'tan gelip, hani "bizim ev nasıl gidiyor" muhabbeti vardır ya, o köprüyü geçtikten sonra birden toz ve sarı toprak, işte böyle bir alan. Boşluktu yani. Ulus'ta oturuyorduk ama Kızılay'ı hatırlamıyorum bak çok enteresan. Orada da Gençlik Parkı'ydı sınır çocuk kafamda. Babamlar Ankara'ya ilk geldiklerinde ben altı aylıkken, ve Küçükesatta, muhtemelen, tanımlara göre Reşitgalip'ten sol tarafa yükselen sırtlar gibi, orada bir bağ evinin barakasında mı diyim, neyse yani, öyle bir yer kiralamışlar, bahçesinde kuyu olan, ve babam oradan Ulus'taki Sümerbank'a Kızılay'a kadar yürüyüp, çünkü bağ evlerinin dışında başka bir şey yokmuş, oradan otobüse binerek gidermiş. Orada taşınmamızın sebebi de benim bir kuyuya düşme maceramdan sonra herkese heyecan gelip, "ya gidip Ulus'ta oturalım, böyle dağın başında oturulur mu?" diye, taşınmışız.

S.Ö.: Çok teşekkür ederim.

B.A.: Pek bilimsel olmadı.

S.Ö.:Yok, bilimsel olsun diye uğraşmıyorum zaten, bilimsel olmaması daha iyi, işte onun için anket yapar gibi burasını hatırlıyor musunuz, şurası hakkında ne biliyorsunuz, kullanıcı mekan ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz diye soru sormuyorum.

B.A.: Asker veya polisin böyle kromajlı gibi, şöyle detaylar vardır ya, çizmem lazım, çizicem, sen belki bakarken dersin ki, aaa bu bilmemkaç yılı falan. Sanki yani şöyle gibi, itfaiyeci miğferinin sırf kromajlılarını hatırlıyorum. Ankara Palas'tan 19 Mayıs Stadyumu'na giderken şurada durup, bütün buralar bayraklar, taklar, ve ben bunlara ilk defa çocuk kafamda hayran oldum, pırıl pırıl herifler gidiyor,

S.Ö.: Ben pırılıtlısını hatırlamıyorum da şöyle bantlısını hatırlıyorum. Acaba fotoğraflardan mı hatırlıyorum yoksa biz Babaeski'deyken askerler her hafta bayrak çekip indirmeye gelirlerdi, oradan mı hatırlıyorum, bilmiyorum.

B.A.: Yani şöyle şöyle bayrakların asıldığı devir.

S.Ö.: Cebeci, Konservatuvar'dan sonra mı gelişmeye başlıyor.

B.A.: Şu Ziya Gökalp, Konservatuvar, Doğumevi falan. (çizerek anlatıyor) Böyle bir yer vardır ya, burda bir şeye de gelirdik biz, yanılmıyorsam, şurada İsmet İnönü Stadyumu'nun olduğu yer, ve şimdi restore edilmiş bir sinema var şurada, şurada bir yol ve şurada da bir park vardı. Şuralarda bir çay bahçesi vardı, hem Ulus'tayken, hem Tandoğan'dayken gelirdik. Çay bahçesi, fasıl masıl müzik, böyle akşamdan gelirdik, düşün yürüyerek, yemek falan da getirilirdi, ama bir aile değil böyle beş altı aile gelinilirdi, ve insanlar sandalyelerde otururdu, işte böyle olaylar vardı.

S.Ö.: Orası hâlâ var aslında, şurada,

B.A.: Acaba orası mıydı yoksa sinemanın yerinde miydi, ama yok sinemanın yerinde değildi, Çünkü sinemada da Ahtapot filmini seyretmiştik, dehşet bir filmi (kahkahalar) şimdi orası çocuk parkı galiba. Buraya Turist Otel'in oradan yürünerek geldiğini düşünürsen, araba falan yok, böyle bir gezme şeyleriydi bunlar,

S.Ö.: Hem geziliyor, hem sonunda eğlenceye gidiliyor,

B.A.: Epey bir mesafe

S.Ö.: Gene 9 yaşa kadar mı?

B.A.: Yok, Tandoğan'dan da gelirdik, demek bizimkilerin müzik zevkine hitab eden bir müzik vardı, ama burası Gençlik Parkı çay bahçeleri gibi bir yerler değildi. Oralara da gidilirdi, o başka mesele de, buraya özel olarak gelinirdi.

S.Ö.: Neresi orası?

B.A.: Konservatuvarın karşı tarafından Doğumevi'ne giden arada bir yerler.

S.Ö.: Ama yani Doğumevi'ne giden orada, kazalardan gelenler, ama daha Ulucanlar tarafına doğru, 78 yaşındakiler, Ankara'ya geldiklerinde piyasa yaparlarmış. Oraları Ankara'nın en modern yerleriydi diye anlatıyorlar. Alışverişlerini orada yaparlarmış, sonra da...

B.A.: O Samanpazarı'nın da arkası ya, oradada bayağı bir ciddi toptancı alışveriş yeri var, ama eskiden de vardı gene bir alışveriş yeri. Güzel, eski bir bina olan ilkokul da var orada, hamamlar, ... öyle bir merkezimsi yer orası.

S.Ö.: Belli bir yaş grubu, o zamanlar, hem Ankara'ya gelip işlerini halleder, hem de büyük şehre geldik duygusunu yaşarlarmış yani.

S.A.: Mesela annen sağ olsa o yaşta olacaktı.

B.A.: Yalnız şey enteresan, şimdi gelirlermiş deyince, o zamanki otogar, Beğendik var ya Migros'tan ötede, otogar orasıydı.

S.A.: Akköprü.

B.A.: Şehre ne kadar ters düşüyor değil mi, Yenimahalle'ye gider gibi.

S.A.: Ulus'a daha yakın

B.A.:Ulus'a da yakın değil. Ulus'a yakın olan, şimdi terk edilmiş gibi duran yer, Ulaştırma Bakanlığı'nın orası. Oraya sonradan taşındı. Hâlâ duruyor mu bilmiyorum. Bir ara kasabalara otobüsler oradan kalkıyordu.

S.Ö.: Evet demek böyle, bizim bildiğimiz merkezlerin dışında başka başka da merkezler var. Şey çok ilginç, mesela siz o zamanki sınırları çizdiniz, biz şimdi kendi sınırlarımızı çizmeye kalksak acaba çizebilir miyiz, benim konuştuğum o asılanları hatırlayan 70 yaşındaki amca, "ben evlenene kadar Kale'ye gitmezdim çünkü orada hiç akrabam yoktu," dedi. Halbuki Kale'nin hemen altında oturuyormuş. O oralarda oynamış, genç olunca Karpiç'in biraz ilerisinde yolun karşı tarafında iki tane kıraathane varmış, oralara gitmeye başlamış. Şimdi 100. Yıl Çarşısı'nın olduğu yerde at yarışı oynanan ve çay içilen bir park varmış, oraya gider at yarışı oynarmış (hâlâ da oynuyor).

B.A.: 100. Yıl Çarşısı neresi?

S.Ö.: Müze olan Meclis'in karşısı.

S.A.: Karpiç'in olduğu yer ama orası

B.A.: Ama ben orada çarşı hatırlıyorum.

S.Ö.: Daha da eski. Çarşı'dan önce parkmış orası. Ama Karpiç Taşhan'ın yanı değil mi?

B.A.: Karpiç Merkez Bankası'nın yanı.

S.A.: 100. Yıl Çarşısı'nın olduğu yer diye düşünüyorum ben.

S.Ö.: İşte orası bakımlı, güzel bir parkmış.

S.A.: Bu da parkın içindeydi her halde. Zaten Merkez Binası'nın eskisiyle yenisi arasında park vardı. Birbirlerine bahçeden geçiliyor ya.

B.A.: Abi orda park yoktu ya, orda, 15-20 basamaklı geniş çok güzel bir merdivenle çıkılan bir çarşı vardı.

S.Ö.: Belki ondan önce park vardı.

B.A.: Şimdi zorluyorum, acaba orada da mı çalgılı bir yer vardı diye ama Ankara Palas'la ilişkisini kuramıyorum, sanki vardı öyle bir yer. Ama şöyle limonatacılar vardı.

S.A.: Sen çocuk olarak limonatacılarını hatırlıyorsun. (Kahkahalar).

B.A.: Sümerbank'ı yenilediler, proje de hazırladılar, orası restore edildi, sanki restore edildikten sonra bina eskimeye başladı abi, havaalanına falan geçerken bakıyorum, önünde enfes bir saçak var ya dökülüyor gidiyor yani, sıvalar, ... o bina acaip iyi sıvası olan bir binaydı, içi de öyle, mermer taklidi yapılmış bir sıva, ben çocukken böyle habire ellerimi duvarlara sürerdim ve mermer olmadığını öğrendim. Korumada o bina değil mi?

S.Ö.: Tabii korumadalar güya ama duvarları delip klimaları cepheye çıkarıyorlar mesela.

B.A.: Fotoğraf bulabiliyor musun?

S.Ö.: Bulabiliyorum ama arşivlere de bakmak lazım. Bir de aile albümlerine. Söyleşileri bitirdikten sonra o tür taramalar yapacağım. Söyleşi için, vaktinizi ayırdığınız için yeniden çok teşekkür ederim.

10 Ocak, 2003, Selma Malkoçoğlu ile Söyleşi (Kızı Sibel Ertez Ural da söyleşiye katıldı).

Sibel: Dün akşam sohbet ettiğimiz gibi anlat...

S.Ö.: Zaten bu yazabilmek için, sonradan hatırlamakta zorlanmıyayım diye.

S.M.: Tabii, öyle de benim de hatırlayacağım şeyler oluyor mesela, damdan düşer gibi ortadan da girilmiyor, daha evveliyatlarımı da hatırlıyayım diyorum, sırayla olsun.

S.Ö.: Yok sırayla olması da şart değil

Sibel: Çünkü onları yazacak sonra Serpil, gerekirse sırasına da koyar.

S.M.: Biz buraya 941'de geldik, ben beşinci sınıftaydım. O kadar o zamanı pek hatırlamıyorum, sadece evimizi, Mülkiye deniyordu o zaman, Siyasal Bilgiler, onun yanındaydı evimiz, orası daha yeni, böyle sayfiye evleri gibi, apartman yoktu da bahçe içinde, iki katlı evler vardı. Biz de öyle bir evde oturduk. Alt katta ev sahibimiz, üst katta biz. Hatta ev sahibimiz derdi ki, ben bu evi, derdi, o kadar şaşırırdık ki, o kadar da rahat söylerdi ki, Mülkiye yapılırken onun malzemeleriyle yaptırdım, dedi. Ama bunu öğrenerek söylüyordu. Bir kamyonu da buraya yaktırdım, karşılıklı yapıldı, derdi. Böyle babam de aksine çok titizdi bu konularda ama yine de onu gülererek dinlerdi. Hoşuna giderdi.

İşte orada, onun öbür tarafında Hukuk vardı, üniversitelerin en çok bulunduğu bir bölgede. Dikimevi'nde de Gülhane Hastanesi vardı o zaman. Tıp talebeleri giderlerdi gelirlerdi ama esas hastaneydi, sonra onu kaldırdılar. Benim Ulus'a çok sık gidip gelmem, orada işe girmemle oldu. 1950 senesinde. Yoksa biz o zamanlar Ulus'a çok sık gidip gelmezdik. Yalnız Heykel hep benim tuhafıma gitmiştir. Aslında küçük küçük bir heykeldi, ne kadar şirindi, sonra onu buraya naklettiler, nasıl oldu, yollar değişti.

S.Ö.: Bu dediğinize çok şaşırdım çünkü ben o heykeli çok büyük bir heykel zannediyordum.

S.M.: Yok o atın üstünde Atatürk Heykeli, o bir tane tek olarak orta yerdeydi fakat onu kaydırmışlar sol tarafa. Onların nasıl yapıldığını görmedik tabii, epey sürdü herhalde. Biz o halini hatırlıyoruz. Ve çok şirindi. Ben onu taa, Hal tarafından geliyordum ben, belediye vardı, eski belediye, Ticaret Bankası'nda çalışıyordum, arkamız Hal'di. Oradan çıkar çıkmaz biz o heykeli görürdük. Cadde dardı. Sağ taraftan genişletemediler ama sol taraftan genişletmişler ki onun arkasında bir çok küçük küçük dükkancıklar vardı. Hep kendi eski evleri, eski Ankara evleri, oralara hiç girmezdik, onun arkası öyleydi. Sonra onları herhalde tamamen yıktılar yolu soldan genişlettiler, her tarafından yani öyle zannediyorum. Sonra da heykeli o büyük, oraya ne çarşısı deniyor, şehir çarşısı dediler. O şehir çarşısı yoktu, bizim indiğimiz tarafta, sol tarafta, lokantalar, köşede bir milli piyango bayii, ama böyle Nimet Abla gibi, küçük büfe şeklinde dükkanlar, arada bir lokanta, tuhafiyeciler, oraya Taşhan da deniyordu. Sebebi de sarı bir bina vardı, sol tarafta, köşede, Anafartalar tarafından gelirken sol tarafta sarı bir bina vardı, taş bina, pek göze batan bir bina değildi ama, yani Taşhan diye, oraya adını vermişti, ama adını sonradan Ulus niye koydular bilmiyorum.

S.Ö.: Belki Türk Ulusu'nun doğuşu gibi bir düşünceden yola çıkmış olabilirler.

S. M.: Babamlar 1925'ten de önce gelmişler, henüz harp bitmiş, 24 mü 25 mi, Ankara'ya gelmişler, maaşlarını almışlar. 300 altın param vardı, diyor.

Arkadaşım dedi ki bana, gel Faik sana şurasını alalım. Babam, yok bil bu parayı, o zaman evli de değilmiş babam. Ağırılık olmasın diye de kağıt paraya çevirmişler. Aynı değerde çünkü. Babam, “ay n’apıcam canım, Ankara’da yaşamıyacağım ki, hep hayalinde İstanbul tarafı, Rumelili olduğu için hep o tarafları düşünüyor. Niye alayım burdan, demiş. Sonradan bize hep kaçırdığını söylerdi. Ankara Palas’ın yeriymiş. Meclis’in karşısında bir arsa.

Sibel: Çok büyük bir para da değil, yok say, denebilecek bir para.

S.M.: Düşünüp taşınıp almak için. Sevimsizmiş Ankara tabii, güzel değilmiş o haliyle ama, havası yaramaz, babam hep Ankara’dan gitmek isterdi, onun için hiç mal mülk sahibi olamadı.

S.Ö.: Hep öyle olur ya, geçici olarak gelir insanlar, sonra orada kalırlar hayatları boyu.

S.M.: Oturmayı düşünmezdi yani. Babam 38 yaşına kadar evlenmemiş, harplerden. Halbuki yememiz içmemiz dönüp dolaşıp buradan olmuş. İstanbul’a tayini çıkmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı patlak verince babamı buraya almışlar.

S.Ö.: Babanız asker.

S.M. Ankara’ya geldiğimizde albaydı. Emekli oldu ama emekli olarak da çalıştırdılar. Kıdemli olarak ayrıldı. O zamanlar askerlerin hiç şeyi yoktu. Babam emekli olduğunda 3000 lira ikramiye verdiler. Hiç bir şey yapamadı. Onu bankaya koydu. Aldığı emekli maaşını ona ilave ederek bizi okuttu. Ablam hukuktaydı. Ben liseyi okudum. Dil Tarih’e giderken, ben çalışacağım baba, dedim. Çünkü babamlar çok zorluk çekiyorlardı. Görüyordum. Bir de erkek kardeşim vardı. Ondan sonra 1950’de ben bankaya girdim.

S.Ö.: Tam Demokrat Parti’nin iktidara geldiği yıl.

S.U.: Ben girdiğimde daha henüz geçmemişti. İnönü vardı fakat en kötü devriydi. Altı ay gibi bir arayla. Hatta bana bir arkadaşım dedi ki, bankadan, “Ay Selmanım şimdi İnönü’nün halini düşünüyorum da, ne kadar kötü oldu değil mi” dedi. Bankadaydım yani. Oraya da çok zor girdim ben. Müracaat ettik, özel bir bankaydı. İlk kurulduğu yer de Adapazarı’ydı. Biz de oralı olduğumuz için, bankada da bir ahabamız vardı, babama dedi ki, “Selma’yı bizim bankaya alalım”. Dilekçe versin, ben de içerden sizi desteklerim. Bu sıralarda memur alacaklar.” Ben de lise mezunuyum. Hiç bir şey bilmiyorum. Daktilo bilmiyorum, lisan bilmiyorum, var da liseden mezun olan kadar biliyorum. Ben verdim dilekçemi, beş altı ay geçti, o kış ben Akşam Sanat vardı, Ulus tarafında, oraya yazıldım, dikiş öğrenmek için, kursa gittim, gidip geliyordum. Gömleğe girdim. Erkek gömleği, erkek çamaşırı. O zaman hocamız da çok iyidi. “Niye ayrıldın Dil Tarih’ten?” dedi. Ben, “ablam okusun bitirsin, öyle devam edeceğim” dedim. “Yok edemezsin” dedi. Hakikaten edemedim. Çalışma yerinden izin vermediler bu sefer.

S.Ö.: Bankanın ismi neydi?

S.M. Ticaret Bankası. Özel bir banka olduğu için de çok çalıştırırlardı bizi. Sonra tabii oraya buraya söylüyoruz, arka lazım böyle şeylerde girmek için, hiç ses seda çıkmıyor, Cebeci’de otururken, arka sokakta komşumuz Ahmet Beyler vardı. Ev sahibimiz de oranın muhtarı gibiydi. Selma’yı Ahmet Beye söyledim, dedi. O da Kızılay’da bir görevdeydi, tamam dedi, ben uygun bir zamanda gerekeni yapacağım, dedi. Bir gün Ticaret Bankası’nın Kızılay’la işi çıkmış. Benim de sizde benim bir işim var, demiş. Eğer onu yaparsanız, ben de sizin

işinizle ilgilenirim, demiş. Geldi, gözünüz aydın, Selma'nın işi oluyor, dedi. Hemen ertesi günü genel müdür benimle konuşacaktı, ben telaşlandım. Ticaret Bankası Genel Müdürü. Sait Bey. O zaman da Ticaret Bankası'nın genel merkezi İstanbul'da ama Ankara'ya taşınmak üzere Çıkırıkçılar Yokuşu'nun orada, bir apartmanda idi genel müdürlük. "Ay ben n'apıcam baba, genel müdürle ne konuşucam," girdim, o ahabamız bankanın içinden, o da geldi benimle, kapıda bekliyor.bana destek olsun diye. Otur konuş, dedi, ne sorarsa cevap ver. Bana başladı, şunu biliyor musunuz, bunu biliyor musunuz, daktilo biliyor musunuz, diye. Bilmiyorum, dedim. Biz esasen hanım memur almak taraftarı değiliz. Ama dedim, şimdi çok hanımlar da çalışıyor, dedim. Bizim nedenimiz şu, dedi, onlar tam işi öğreniyorlar işe yarıyacak hale geliyorlar, ondan sonra evlenip işten ayrılıyorlar, dedi. Aynı şeyi ben yaptım. (Kahkahalar) Ama ben o zaman evlilik diye bir şey hiç düşünmüyordum. Evlenmem ben derdim. Bana takılırlardı, evlendirelim seni diye, ağlardım. Ona bir cevap veremedim tabii ben. Hesap makinesini biliyor musunuz? Hayır bilmiyorum. Artık sorunca böyle onu bilme, bunu bilme, liseden mezun biri ne biliyorsa onu biliyorum, dedim. Pekala öyleyse dedi. Beni hemen Çıkırıkçılar yokuşundan Belediyeye gönderdi, o gün başladım ben. Çünkü çok sıkışmışlar. Muhasebeye verdiler. Talebe gibi, ne verirlerse yapardık. Üç aylık stajdan sonra esas kadroya aldılar.

Şimdi özel banka olduğu için Cumartesi günleri ikilerde üçlerde çıkıyoruz, sair günlerde yedilerde, sekizlerde. Yılbaşlarında da onbirlere kadar çalışıyoruz. Ama sonradan sevdim. Benden sonra da o kadar çok hanım aldılar ki.

S.Ö.: Çalıştığınız yer, Ulus, oradaki dükkanlar, alışveriş, nasıldı o zamanlar?

S.M. Orada Çıkırıkçılar Yokuşu'ndan sonra yani Adliye'nin o Anafartalar Caddesi Ulus'a doğru tarafında, daha çok sol tarafta, çok güzel kumaş mağazaları vardı. Erler, İpeker, İpekiş, Necati mağazaları çok meşhurdu. Ondan sonra Candarlar vardı. Züccaciye, çok geniş bir dükkanları vardı, çok güzel şeyler getirirlerdi, hep Avrupa'dan, biz çıkınca onlara bakardık. Ondan sonra Apa, 101 çeşit, oradaydı. Sırayla. Sonra Ulus'a doğru inerken de gene sol tarafta bir iki kumaş mağazası vardı. Yavaş yavaş oralarda dükkanlar belirmeye başladı. Ulus'un esas göbeğinde de, Bankalar Caddesi oluyor orası, karşılıklı daha çok tuhafiyeciler vardı. Ama o kadar şık şık şeyler getirirlerdi ki. Kişili, şimdi ismini hatırlayamıyacağım, çok güzel dükkanlar vardı. Nasıl güzel kaliteli şeyler satarlardı. Sağ tarafta da bunlar yani tuhafiyeciler soldaydı, şimdiki şehir çarşısının olduğu yer, küçük ama güzel vitrinli dükkanlar. Karşısında da Hacı Bekir, Ali Uzun, şekerciler vardı. Ondan sonra köprü gibi bir şey geçerdik, arkası bahçeydi galiba, köprü gibi kemerli bir yerden geçip, orada da iki kahveci vardı. Arka tarafta da gene böyle küçük dükkanlar, ayakkabıcılar falan vardı. Sonra o sırada, Kişili oradaydı, onların sırasında. Sonra Karpiç ve çiçekçi, Sabuncakis, onlar çok meşhurdu. Karpiç tabii lokantaydı. Ama hep kalbur üstü kimselerin gittiği lokantaydı. Sonra biz bankada çalışırken hiç yemekhanelerimiz yoktu. Evden götürürdük yemeklerimizi. Çok nadir lokantada yemek istersek, ben yiyemezdim, öğrenirdim ama arkadaşlarımla birlikte gider oturdum, onlar yer içerlerdi. Bana da takılırlardı. Sonra sağ tarafta Zincirli Cami'den sonra da bir Yıldız Lokantası vardı, çok meşhur. Bütün esnaf oraya giderdi. Sonra o Yıldız Lokantası'nın sahipleri benim eşimin babasının ahablarıymış, onların da, çok

zenginlerdi, şimdiki Vakko'nun sırasında apartmanları vardı. Beş katlı. Bahçelere bakardı. Ben bunu evlendikten sonra öğrendim, beni de hatta ahbabları diye oraya götürdüler, gelin gezdirdiler yani. O apartmanlar tabii çok sonra alındı. 60-70 aralarında yapılmaya başlandı.

S.U. : Tabii 70tir, çünkü biz oraya Uludağ kebabçısına giderdik ya. Orada dolu iskender kebabçıları vardı.

S.M : Hiç o Gençlik Parkı falan, Ulus'tan baktığımız zaman böyle uzun bir yol, istasyona kadar, çok da hoş görünümlü, orası daha yüksekti, istasyon daha meyilli, olduğu gibi bina görünürdü oradan. Hiç bir şey yoktu. Yeni Meclis var, Ankara Palas'ın karşısında eski meclis, ondan sonra divan-ı muhasabat binası, bir de onun yanında tarihi bir bina, o kadar. Meclis bahçesine giderlermiş kayınvalidemler. Onlar hep Hacıbayram'da otururlarmış, yaz günlerinde ya da bayramlarda Meclis'in bahçesine giderlermiş oturmak için.

Onlar (Yılmazlar – Sibel'in babasının ailesi) bizden daha evvel gelmişler. 925'te. Bursa'dan. Evlenmişler. Bursa'da evleri varmış. Bursa'da iki katlı evimiz vardı diyor kayınvalidem. Biz orasını 5 liraya kiraya verdik, 25 liraya da Ankara'da Kale'de ev tutmuşlar. Diyor ki kayınvalidem, ay 25 liraya kim bilir saray gibi bir ev. Hep böyle, yeni de evli, halasıyla oturuyorlarmış. Bak biz beş liraya verdik, burası kimbilir ne kadar güzel, diyormuş. Kale'nin içinde bir eve geldik, ben ağlarım, nasıl ağlarım. Onlar da, sus, diyorlarmış, damat gücenecek diye. Şimdilik oturalım da burada, daha sonra daha iyi bir eve çıkarız, diye zor ikna etmişler onu. Hep ağlamış. Epey oturduktan sonra da bu sefer ayrılırken ağlamış o evden. Çünkü komşulara, ev sahiplerine çok alışmışlar. Birbirlerini çok sevmişler. Oradan Hacıbayram'a çıkmışlar. Hacıbayram'dan sonra da Etlik'te ev almışlar. O zaman olmuş bahçe içinde evleri.

S.Ö.: Kale o zaman zaten hep memurların oturduğu bir yer miymiş?

S.M. Evet, memurlardan da var. Benim kayınpederimin işi, Hal'de dükkanları varmış, sebze meyve satıyorlarmış. Hâlâ da, 25 senesinden sonra biz 56 senesinde evlendik, hâlâ da aynı dukkanda iş yapıyorlar. Kayınpederimi görmedim. Ben Yılmaz'la tanıştığımda kayınpederim ölmüştü. Amcaları yürüttüler bu işi. Şimdi de balıkçılar falan var. Babacan, o sırada o dükkanlar duruyor. Ama Hal böyle değildi. Orta yerde hiçbir şey yoktu. Çok daha seyrek, rahattı. Aynı Hal aynen duruyor da ortadaki o bölüm yoktu. Açıktı. Karşılıklı, geniş. Böyle kalabalık değildi. Ben şimdi ne zaman gitsem çok kalabalık. Orada iki tane balıkçı, iki tane de sebze. Yeşil Bursa bunların dükkanymış. Onun için esnafı çok iyi tanıyordu onlar. Yılmaz olsaydı çok şey anlatırdı.

Sibel: Babam beni götürürdü. Amcası orada çalışırken. Mahmut dede otururdu yazıhanede. Çalışanlar da diğer yerde, çizmeleriyle, ıslaktı çalışılan yer, çalışırlardı. Kalkardı giderdi, bana bir tane muz getirirdi. O zaman muz kıymetliydi.

S.M :Şimdi orada sebze, balıkçı, sakatat satanlar ve yağcılar varmış. Bunların da bir ahbabları yağcılık yaparmış. İş epey ilerlemiş. Bir gün kayınpederim gitmiş, işte görmüş, bir karıştırma işleri falan oluyormuş aşağılarda.

Kayınvalidem de onların işleri niye ilerledi, bizim de öyle olsun deyince, anlatmış. Ben, demiş, öyle yapamam. Urfa'dan geliyormuş yağlar, vitalarla

aşağıda karıştırılıp öyle satılıyormuş. Ondan işleri ilerlemiş. Çocukları hala daha onun sefasını sürüyorlar.

S.Ö.: Siz peki mesela iş gününün dışında nasıl vakit geçirirdiniz?

S.M.: Eğlence olarak sinemaya gidilirdi. Cumartesi ve pazarları. Daha çok cumartesileri. O da öğleden sonra çünkü öğlene kadar çalışma vardı. Ben çocukken de babamlar Cumartesi öğlene kadar çalışırlardı, öğleden sonra gitmezlerdi.

Öğleden sonra ekseri herkes sinemaya giderdi, moda gibi.

S.Ö.: Hangi sinemaya giderdiniz?

S.M.: Sus Sineması'na giderdik. Anafartalar Caddesi'ndeydi. Okulun karşısı oluyor. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun altı. Bir okul vardı, onun karşısı. O Anafartalar Caddesi zaten ilk yapılan cadde. Adliye de orada. Onun için orada apartmanlar vardı. Hatta bizim bir ahabımız da orada otururdu. Onlara giderdik. Sonra sonra iş yeri oldu oralar. Atık oturulmaz hale geldi. Herkes çıktı gitti. İş yerleri genişledikçe başka yerlere gittiler. Ama ilk 941,942,943 o sıralarda, altları bir iki dükkan, üstleri ev, daha çok da doktorlar, dişçiler falan, muayenehaneleri var. Çocuk Esirgeme Kurumu nda da bazı muayenehaneler vardı. Hem iş yeri, hem arka taraflarında oturma yerleri, eski Ankara Evleri. O cadde öyle boylu boyunca uzayıp Ulus' a kadar iniyordu. İki taraflı sağlı sollu dükkanlar, kuyumcular çok vardı. Cumartesileri sinema, Sus Sineması'na giderdik. Beklerdik. O seansa bilet bulamazsak 12 seansına girerdik. Annemler, ablam, ben, amcamın oğlu falan, bekleştirdik orada, kendi başımıza yani. Sonra her yere yürüyerek giderdik. Dördüncü ortaokulda okudum, bir de kız lisesinde okudum. Cebeci de oturduğumuz için, iki tane çayır vardı. Bir de göz alabildiğine asfalt. İki taraflı evler yapılmış, küçük küçük evler. Daha çok tepeye doğru. Arkası ... tabii, oralar bomboştu. Oralara doğru çıkardık. Otururduk, seyrederdik. Akşamüzeri oraya yürürdük. Biz oynardık, annemler çimenlere otururlar. Ortadan tren geçirdi. Biz hep onlara bakardık. Orada çekirge yakalardık. Annemler, arkadaşları onlarla hep beraber çayıra inerdik. Çekirgelere otlarla sigara içirirdik. Kaç tane tren geçirdi. Ara trenleri, Doğu ya giden trenler, Ayaş Treni. İnsanlar trenle gider gelirlerdi. Mamak' tan, Kayaş' tan. Saime Kadın 'dan. Oralar hep piknik yapılacak yerlerdi. Nereye gidelim, Mamak 'ta bilmemnereye, şimdi hatırlamıyorum. Yani oralara trenle grup halinde gidilirdi. Herkes sepetlerini alırlardı.

S.U.: Anne, hani ilk trenle Ankara ya gelmişsiniz, baban karşılamış sizi, o zamanki intibalarını anlatsana, onlar önemli.

S.M.: Benim ilk Ankara'ya gelişim, babam bizi İstasyon da karşıladı. Bir taksiye bindik. Bir baktım ben Ankara bomboş, upuzun bir cadde yükseliyor, Samanpazarı 'na doğru. Orası Samanpazarı'yımış. Asfalt, ay dedim, ne kadar uzun bir cadde, bembeyaz, boşluk, hiç binalar falan yok. Bakalım nereye gidiyoruz, dedim. Samanpazarı'na çıktık, oralarda evler vardı. Gençlik parkı falandı geçtiğimiz yerler. İki taraf da bomboştu. Zaten bir taraf İstasyon'a ait, hâlâ. Oralarda binalar var ama. Onlar da yarım. Yeşillik yok, bozkır. Aaa, ne kadar beyaz Ankara, demişim. Çünkü Adapazarı'ndan geliyoruz, yemyeşil. Annem, Moralimiz bozulmasın diye herhalde. Yani dur bakalım. Hep taş binalar, hiç güzel görünmedi bana ama, bizim işte Cebeci güzeldi. Bahçeler içinde evler, falan. Alışım sonra. Bir de orada yaşadıkça, asfalta çıkardık geceleri, şarkılar söyledik, kolkola gezerdik, ben daha küçüktüm, ablamlarla

birlikte çıkardım. Mahallenin çocuklarıyla birlikte. Hep nezih kişilerdi. Taa Dikimevi' ne kadar yürürdük. Fıkralar anlatırdık. Hatta bazen de zil çalardık. Örgüt apt. diye bir apt. vardı. Zillerine basardık. Apt.lar sonra sonra yapılmaya başlandı. O zamanlar Yıldız Kenter de orada otururdu. Onlar da. Konservatuvar vardı. Amcamlar Konservatuvar ın yanında, biz de Mülkiye'nin yanında otururduk. Ama o iki çayırı geçerdik, amcamlara gitmek için, okul da amcamlara yakındı. Ablam da dördüncü ortaokula giderdi. Çayırdan böyle giderdik. Bazen kar içinde olurdu. Asfalt falan, yol yoktu. Yıldız Kenter çok hoş bir kızdı. Annesi İngilizdi. İri yarı bir hanım. Hemen Türk adetlerini benimsemiş. Gayet kapalı giyinirdi. Trençkotsuz gezmezdi. Erkek gibi bir kadındı. Yıldız da dördüncü ortaokula gitti ama o bizden iki sınıf büyüktü, Sonra sekizden sonra konservatuvara geçti. Konservatuvarda Arsen ve Can Gürzap da vardı. Çok hoşuma giderdi. Onlar o zaman da arkadaşlıklar galiba, bir yakınlıkları vardı, dikkatimizi çekerdi. Ondan sonra otobüslerde biletçiler olurdu. Bazen çok yakışıklı olurlardı. Arkadaşlarımız arasında güzelliğe çok meraklı ikiz arkadaşımız vardı. Onlar bir tanesini çok beğenirlerdi, açık açık da söylerlerdi ama kötülükle değil. Böyle şeyler de olurdu. Biletçi tamam demeden otobüs kalkmazdı. İlerleyin, sıkışın, derlerdi. Onun için biz pek otobüsle gitmezdik. Zaten okul da yakındı.

Cebeci'den Samanpazarı'na yürürdük. Öğlenleri de eve öğlen yemeğine gelirdik. Sonra tekrar geri dönerdik. Mütalaa vardı. Bir de o Hacettepe mesire yeriydi. Çamlık, ağaçlık, evler de vardı, eski Ankara evleri. Orada da bizim bir ahbabımız otururdu, sık sık giderdik. Parkı falan da vardı. Parkında otururduk. Sonra orası bütünüyle alınıp hastane oldu. Bir tek kız lisesine yakın Numune Hastanesi vardı. Yüksek İhtisas da yoktu. Bir tek Kız Lisesi, Radyoevi, Enstitü bir de Türk Hava Kurumu' nun binası. Bütün arası bahçeydi. Birbirlerine bahçeyle bağlanırdı. Bahçeden biz enstitünün binasına gidebiliyorduk. Oradan gelen kızlarla teneffüste görüşüyorduk. Çünkü bazıları bizim liseyi okumayıp enstitüye geçenlerdi. Şimdi baktım ben geçerken, oraya binalar yapılmış, arada hiç bir şey kalmamış. Hep bina, bina, bina. Hep bahçeliydi. Kademe kademe bahçe vardı.

S.Ö.: Bir de Sibel sizin modeller çizip onları yaptırttığınızdan bahsetti.

S.M.: Bir kere hazır giyim yoktu hiç. Sadece örgü şeyler, hırka kazak, o tür şeyler hazır vardı. Onlar şık ve güzel şeylerdi ama hazır kıyafet bulamazdık o zaman. Hep terzilere diktirirdik. Hem oturduğumuz semtlerde terziler vardı, mahalle terzisi gibi, bir de yani tavsiyeyle gittiğimiz terziler vardı. Model alırdık, meraklıydık. Önce annem çok meraklıydı. İki kız kardeş vardı dikmiş dikerdi dışarıya. Annem onlara diktirirdi, hem kendine hem bize. Çok güzel kumaşlar da vardı, kaliteli kumaşlar, yünlü, ipekli. Basmayı bile oraya diktirirdi. Kendi dikemezdi. Ama iç çamaşırlarımızı kendi dikerdi el makinasında. Muhakkak kilotlara danteller dikilirdi. O Adapazarı'na mahsus bir şeydi. Yoktu iç çamaşırı. Sütyen almak, hele kilot almak o kadar şey ki katiyyen alamazdık. Ayıp sayılırdı. Ben arkadaşlarımla çıktım, 1953'tü galiba, işte o sıralarda başladı sütyenler, ama ben hiç sütyen kullanmadım. Gerek de yoktu, bir iki sütyen takıyım dedim, çok acaip bir şey oldu. Ağzıma gelecek nerdeyse. Böyle arkadaşlarımla (Solmaz, Necla), girdik bir keresinde üçümüz birden, çok sıkılarak, sütyen alacak o kendine. Hanım tezgahlar da var ama

daha çok erkek. Hanım bir tane falan. Tesadüf erkek tezgahlara rastgeldik. Biz bakıyoruz. Necla'ya alacağız, ben şunu alayım falan dedi, erkek tezgahlar geldi, bu size göredir, dedi. Ay bizim başımızdan aşağıya kaynar sular indi, kıpkırmızı olduk. Ve çıktık oradan. Aaa, dedi benim arkadaşım, ne biliyor da size göre diyor, dedi. Ay Selma bir daha almayalım, dedi. Beraber girmemizin nedeni bu idi. Tek başına gidip alamıyordu. Kilot desen hiç alamazdık. Annemler alırdı onları. Çoğu da evde yapılırdı. Sonra sonra rahatladı. (Bunlar hep kahkahalar eşliğinde anlatılıyor).

Filmlerden modeller görürdük, onları çizerdik, Sümerbank'tan kumaş alır, modelini çizer terziye götürürüz. Daha sonra ben çalışmaya başlayınca, dışardan gelen modelleri hep almaya başladım. Vogue, Seventeen, her sayısını alırdım. Ama ayısını yapmazdık hiç bir zaman. Ordan yakasını beğenir, veya kesimini beğenir, yeniden çizerek, şöyle olsun diye diktirirdik. Çanta modellerini de bir çantacı bulmuştuk, Nazım, sonra o çok meşhur oldu ve Necatibey'de dükkan açtılar.

S.Ö.: Moda Çanta mı?

S.M.: İzmir Caddesi'nden Necatibey'e çıkarken, hemen köşede, Moda Çanta. O bizden güç alarak işini ilerletti. Ulus'a inerken, Taşhan'a inerken sol tarafta küçük küçük dükkanlar var dedim ya, onların arkasında da tamirciler vardı. Ayakkabı tamircisi, kemer yapan dükkanlar, yeni yeni önünde önlük, masası, çekici yanında, hemen şeyleri asılı,

(Sibel Annesinin yaptırdığı ve sakladığı kırmızı bir çanta ve kemer getirdi.)

Ben bunun modelini Seventeen'den kestim, götürdüm, yaptırdım. Daha çok çantamız vardı da, bu el altında şimdi.

S.U.: Bir tane de senin ham deriden doktor çantası gibi bir çantan vardı.

Onu ablam hazır aldı, çok sonra aldı. Bu çantanın kemeri de modeldeydi. Bir santim kalınlığında. Onu da yaptırmıştım. Amerikan modası bir de Fransız modası, daha çok bunları takip ederdik. Vogue, Seventeen, Brigitte, ...

S.Ö.: Ama iç çamaşır alınmıyor.

S.M.: Aldın mı bin pişman oluyorsun. Sonra Elle vardı. Burda'lar filan çok sonra çıktı. Onlar Alman zaten. Onlara bakardık. Bir kere öğlen paydosunda eve gitmediğimiz zaman, bütün o vitrinlere bakardık. Ve bankada sandviç yerdik, çıkardık.

S.U.: Sen sinemaları anlatıyordun. Büyük sinema, Yeni Sinema diye bahsetmiştin dün bana.

S.M.: Çok kopuk oluyor sen sıraya sokarsın artık.

S.Ö.,S.U.: Yoo, hiç de kopuk değil.

S.M.: Kırmızıyı zaten çok kullanmazdım. Çanta, kemer, fiyonk. Ayakkabıyı kırmızı almazdım. Ancak açık, ince bantlı olursa. Kırmızı için öyle düşünürdüm. Sapsız çantalar da ısmarladık. Nazım Bey, bizden gören ısmarlardı, işini yetiştiremezdi. Hep bizden güç aldı. İşte düşünebiliyor musunuz, ben girdiğimde bankalar hanım eleman almıyorlarken o sırada yavaş yavaş bankalar da çoğalıyor. Mesela İstanbul Bankası, Garanti Bankası, Akbank, bizden sonra açıldı hep. Hep oralarda, hanım memurlar almaya başladılar, esnaflar için de çok değişik bir şey tabii, hem hanımlar alışveriş yapıyor, hem de biz çıkınca onlar artık kapılara çıkarlardı hep bakarlardı. Gene akşamüstü nasıl, o Bankalar Caddesi hep genç kızlarla dolardı. Nezih bir yerdi.

S.Ö.: Şimdi öyle bir yer yok.

S.M.: Yok, olmuyor. ... Ulus'ta Yeni Sinema vardı, çok güzel film getirirdi. Sus sinemasına çocukken giderdik. Yeni Sinema'ya bilet falan bulunmazdı. Bir de onların ilk gün, gala gecesi gibi geceleri olurdu. O zaman da çok ekabir giderdi.

S.U.: Peki anne tiyatro, opera falan ne zaman başladı?

S.M.: Onlar hep vardı. Oraya da giderdik. Ablamlar Hukuk'ta okurken çaylar çok olurdu. Hatta Kız Lisesi'nin çayı da olurdu. Liseler de bitirirken çay yapardı. Onlar da sosyal yaşantıları hızlandıran, gençleri birbirine yakınlaştıran yerlerdi. Şiirler okunur. Halkevi de vardı. Baban çok gitmiş. Şiir günleri yapılırdı, edebiyat günleri yapılırdı. Dil Tarih'te şiir günü olurdu, münazaralar olurdu, Dil Tarih'e giderdik, hep böyle Cumartesi, Pazar, onlara denk getirirdik. Pastanelerden çok gençler şiir günlerine giderdi.

Ankara'nın küçük olmasından dolayı belki de böyle kaynaşma olurdu. Şimdi mesela nerde ne oluyor bilmiyoruz bile. O kadar gazeteler var, yayın şeyleri var buna rağmen...

S.Ö.: Mesafeler de uzaklaştı, ondan mı acaba?

S.M.: İnsanların bakış açıları değişti. Her şeye. Çok bencil oldu insanlar, kimse kimseye yardım etmiyor, Ankara'da yardımsever bir hava vardı, kimse kıskanmazdı birbirini. Arkadaşlar arasında o onu kıskanıyor, o ona çelme takıyor, ...

S.Ö.: Kültür mü değişti?

Herhalde. Ankara kültür şehriydi, çok kalabalık olunca o da kayboldu artık. Sonra üniversiteler çok yakındı bir birine. Onlar arasında da kaynaşma oluyordu. Hukuk, Mülkiye, çok yakın. Hâlâ yakın ama herkes kendi derdine düşmüş gibi bir hal var. Çözemiyorum ben. Bir şeyler var. Değişen bir şeyler var. İnsanlar değişti diyorum ben.

S.Ö.: Belki de Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarındaki heyecan yok

S.M.: Milliyetçilik yok, dayanışma yok, aile sevgisi yok. O zaman komşular da birbirlerine yardım ederdi. Komşular, o her zaman ortaya gelen bir şey. Apartmanlarda oturuyoruz, hiç birbirimizi tanımıyoruz. Koskoca bir mahalle, bir semt birbirini tanırdı.

S.Ö.: Bu çok farklı bir hava yaratıyor tabii. Bir de yaşantı ona göre olurdu her halde.

S.M.: Esnaf tanır...

S.U.: Bir de bak annem o çerçevede şeyi söyler, hani sen hep dersin ya, bir mahallede birine yardım edilecekse, bir mahallenin fakiri de olur, zengini de olur, yani şimdi fakir bulmak için,

S.M.: Bir fakir ayrımı yoktu orada. Fakir burda oturur, zengin burda oturur... Zengin fakir içiçe otururdu. Onun evi biraz daha düzgün olurdu ama onun da bahçesi olurdu yani, tavuğu olurdu, kümesi olurdu, bunları hissetmezdi o kişi ve kendi durumunu kabullenirdi. Ben okumamışım, bir yere kadar gelmişim, bu benim için normal, bu seviye normal, tabii ki o onu yapmış, haliyle öyle olacak gözüyle bakardı. Neden onun var neden benim yok gibi şeyler düşünmezdi, düşünmezdik yani. Dürüstlük vardı.

S.U.: Seninle konuşuyorduk ya hani kadınlar meselesini...

S.M.: Yeni teklifler geliyor falan geliyor ama kabullenmiyorlardı. Mesela babama, babam askerlik şubesinde, Sarıkışla derlerdi o zaman Dışkapı'da, ilk

önce orada çalıştı, sonra Bakanlığa geçti. Orada da ikinci daire başkanıydı. Yani doktorların, bütün muayenehanesi olan yani, dişçilerin hep askerlik işleri elindeydi babamın. Neler teklif ederlerdi babama, ve bunu da açık açık söylerlerdi. Seneler sonra babam ölmüştü, ben bir diş doktoruna gittim, babamın da dişlerini muayene etmiş. Senin baban çok dürüst bir adamdı, dedi. O şimdi muhakkak çok rahattır ama, tekliflerimizi kabul etseydi maddi olarak çok şeyler kazanırdı dedi. Hakikaten neler teklif etmişler babama, ben böyle şeyler kabul edemem, demiş, eğer işimiz olabilecekse yapacağız tabii, demiş. Yaptı da yani ama hiç bir şey karşılığında. Talat Albir(???), İhsak İlder, bunlar yani ismen biliyorum ben. Talat Albir Bir de Tahsin Tulga vardı. Göğüs hastalıkları mütehassısı, o da. Çocuk Esirgeme Kurumunda bir akrabamız vardı. Onun vasıtasıyla getirmişler. İşte neler teklif etmişler. Hep kirada oturduk biz.

S.U.: Serpil'in babası da albay, emekli.

S.M.: Babam otobüsle gidip gelirdi işine. Ve o en çileli zaman, harpte geçti, hep bunları yazacaktı ama ömrü vefa etmedi. Ani bir ölüm oldu. Beyin kanamasından öldü. Yılmaz'a hep söylerdi. Ona anlatırdı bunları. Zaten bir tek o damadını gördü. Askerlik anılarını anlatırdı. Yani diyeceğim, insanlık vardı, maddiyata hiç önem verilmezdi. Onlar da birbirine yaklaşıyordu insanları. Ayırım yoktu, böyle kopukluk yoktu toplum yoktu. Bir aradaydı herkes. Mesela şimdi zengin muhiti başka, fakir muhiti başka. Bunlar çok zararlı. Ankara'nın o zamanki haline bizim zamanımız küçük bir numune. Ankara'nın bu zamanki hali.

S.Ö.: Bu anlattıklarınız o kadar önemli ki. Kıskançlık, haset gibi duygular da yoktu herhalde.

S.M.: Bu her şehre götürülebilir yani. Biz Adapazarlıyız mesela, mahallemizde herkesi sayardık, elini öperdik büyük diye, onların da bahçeleri vardı, küçük bir evleri vardı. Bizim evimiz büyüktü ama hiç bunun farkında değildik. Onlar gelirdi, çeşmeden su alırlardı, bizde yıkanırldı, biz giderdik onlara, bayramın ilk günü ellerini öpmeye giderdik. Böyle bir havalara girmezdik hiç. Ben onları vallahi akrabam zannederdim küçükken, her gelene yenge dedirtirlerdi.

S.Ö.: Bu başka bir terbiye.

S.M.: Ama bunlara yavaş yavaş kayboldu Türkiye'de.

S.Ö.: Çok da zararlı olmuş.

S.M.: Çok da zararlı oldu. Yani vatan sevgisi de azalıyor, gittikçe.

S.U.: Babaannem mesela o kadar çile çekmiş bir insan. Göçmen gelmiş buraya, iki kardeşini burada kaybetmiş, yani halasıyla kalmış, halası da bunu çok sıkılmış. Evliyken bile. Ondan sonra bir şey olurdu, ay ne güzel günlerimiz geçmiş, derdi. Hiç bir şeyden şikayet etmezdi. Mesela dedemle bazı ilişkilerini anlatırdı. Mesela o birinci dereceden boşanma sebebi olabilir insanlar arasında. Ona gülmüşler, geçmişler. Tolere etmişler. Mesela babaannem keman istemiş, ut istemiş, keman mı ut mu istemiş, babaannem? Halası da demiş ki, ne yapacaksın kemani, dikiş makinası iste de otur iş yap, para kazan. Olur demiş, onu istemiş. Aradaki farka bak.

S.M.: Hakikaten de yapmış yani, beyaz iş. Sonra diyor, bilezik alırdık, takardık, diyor. Kocalarımız sıkışınca gelir onları alır satardı, diyor. Ama doğal karşılaşmalar.

S.Ö.: İşte yani, ihtiyacı varsa, vardır diye düşünüyorlardı demek ki, arkasında bir şey aramıyorlardı.

Daha neler vardı. Büyük sinema sonradan yapıldı. Kızılay'da hiçbir şey yoktu ama sonradan Ulustaki esnaf Kızılaydan yavaş yavaş iş hanları yapılmaya başladıkça yer almaya başladı.

S.U.: Hangi yıllarda başladılar anne?

S.M: 55'te falan. Hep biz arkadaşlarımızla Kızılay'dan taa Kavaklıdere'ye kadar yürürdük. Sırf yürüyüş olsun, konuşalım, hava alalım diye. Tatil günlerinde, yazın akşam üstleri. Çankaya tabii yokuştur, kimse çıkmazdı. Spor olsun diye değil. Sinemadan çıktuktan sonra bazen yürürdük ondan sonra eve giderdik. O zaman Kızılayda da Ulus sineması vardı. Ulus'ta Yeni Sinema vardı. Çok güzel filimler gelirdi. Daha çok harp filimleri. İkinci Cihan Harbi. Ondan sonra da romantik filimler gelmeye başladı. Biz o zamanda yetiştik.

Sibel: Mesela ben hatırlıyorum, babam filan, TRT'de eski filmler oynayınca o kadar çok heyecanlanırdı ki.

S.M: Elbiselerimiz hep bele yani vücuda oturan, sımsıkı elbiselerdi. Hatlar belli olurdu ama çok açık değildik. O zaman bellerimiz çok inceydi. Kalınlaştı sonradan.

Serpil: Beslenmeyle mi ilgili acaba?

S.U.: Annem kota bağlıyor.

S.M: Hiç pantolon giymedik biz.

S.Ö.: Ama eskiden korse filan da giyerlermiş değil mi?

S.M: Hayır o filimlerde sıkar. Rüzgar gibi Geçti'de falan. Sıktırırdı belini. Bizde olmadı çünkü bizde korse imalatı yoktu. Gerek de yoktu. Çok inceydi bellerimiz.

S.Ö.: Nesil değişmiş o zaman.

S.M: Benim 53 santimdi belim. Evet hep öyle gitti.

S.Ö.: Ama siz incesiniz zaten.

S.M: İnceyim ama bu incelik başka yani. Çirkin bir incelik.

S.Ö.: Hayır.

S.M: Annem de öyleydi, ablam da. Babam da.

Resimlerin açıklamaları. Albümler depoda, çocuklara bile gösteremiyorum. Çocukken pikniğe giderdik. Kira giderdik. Sonra lise çağlarında okulların kapandığı gün kimin sınıfta daha açıklık yerlerde evleri varsa oraya sabahtan gidilir. Böyle ...Aaa işte benim kemerim.

S.U.: Ben onu kullandım bir dönem.

S.M: Çok hırpalanmış tabii. İşte şuraya kadar sımsıkı değil, rahatlık payıyla kullandım.

S.Ö.: Şöyle yani, şöyle bir bel.

S.M: Benim nikah elbisem duruyor hâlâ.

S.Ö.: O albümleri çıkarırsanız ben de bakmak isterim.

S.U.: Niyetimiz var annemle gidip alacağız ama ne zaman yapacağız o belli değil. Biz aslında anne hatırlıyor musun, şöyle bir kutu Trabzon'a götürdük. Sonra onun buraya gelmesi lazım. Halamdan gelen resimler var.

S.M: Şimdiki Sümerbank'ın arkasında bir boşluk var. İş Bankası'yla Sümerbank'ın arasında. Orada dururdu otobüsler, ondan sonra da Heykel'i dönerek Anafartalar Caddesi'nden Cebeci'ye gider. Cebeci, Dikimevi, tekrar oradan döner, boşalır, tekrar Anafartalar Caddesi'nden buraya gelirdi. Ulus

Cebeci. Bir de Bakanlık Kızılay vardı. Bir de çok seyrek olarak Kavaklıdere'ye giden bir otobüs vardı. Bakanlığa kadar gidiyordu. Sabah, öğle ve akşam memurların gelme ve gitme saatlerinde otobüsler olurdu. İşte babamlar hep onlarla giderlerdi. Otobüsle. Muhakkak öğlen yemeğine gelirdi. Oniki oldu mu öğlen yemeğine gelirdi. Her halde o zaman otobüs saatleri muntazamdı. Yemek yer, saat birde çıkar işine giderdi. Gene otobüsle. Köşeden binerdi. Görürdük. Akşamüstü gene otobüsle gelirdi. Beşte gelirdi. Çok tabii yakın ya mesafeler. Çabuk geliyor. Çay pek içmezdi. Kahve içerdi. Çay da yoktu o zaman.

Serpil: Onu ben birisinden daha duydum. Çay içilmezdi, kahve içilirdi diye.

S.M: Ama bir ara da kıtlık oldu. Kahve filan da bulunmadı. Nohut kavurdular, kahve içenler, onu değirmende çektiler, böyle çoook, binde bir bir yerden çekirdek kahve gelir, o ona verir biraz, o ona verir, böyle değirmenlerimiz vardı, kavururduk, çok günlerimiz oldu. Sonra karneyle ekmek aldık, karneyle Sümerbank'tan basma aldık.

S.Ö.: İkinci Dünya Savaşı mı?

S.M: Evet, işte İnönü'nün zamanında.

Resim açıklamaları: (Bu işte bir yerden yürüyorlar, neresiyse bu, Çiftlik de olabilir. Görümcem, kayınvalidem, amcasının kızı. Biz Nesibe'yle aynı yaştaydık. Siyah kadifeden yakası. Mantom. Özden, İnönü'nün kızı yani, Özden İnönü'nün üstünde görmüşler de ondan örnek alarak diktirmişler, onu söylerdi. Nerden nereye.... Bak bu ilk Atatürk Heykeli'dir, bilirsin. Bunlara da bak. Bak bu Ulus'un eski hali. Bak iniyor. ...Kolej. Hep Kolej'den Kız Lisesi'ne gelirlerdi. Zayıftı dersleri çok, iyi yetiştiremiyorlardı. Zengin çocuklarını geçsin diye verirlerdi. Sonradan iyi oldu Kolej.

S.U.: Anne bu neresi, sen tahmin edebilirsin. Şu üsttekini al.

S.M: Buranın vasıtası yoktu. Demirtepe'ye kadar gidiliyordu, yolu da berbattı, vasıtası da yoktu, buralarda bir ahababa giderdik, zorla. Dönüşümüzü düşünürdük. Biz Cebeci'de oturduğumuz zaman.)

S.M: Bir de herkes muhakkak öğlen yemeğine evine giderdi. Neden mi, yiyecek yerler çok yoktu öyle, ayaküstü falan. E herkes lokantaya tabii gitme gücü yok, belki onu düşünürdü, bizim evimiz de her yere yakın sayılıyordu. İstasyon'dan yani D.D.Y.'nda çalışan bir ahababımız vardı, sık sık bize öğlen yemeğine gelirdi. Haberimiz olmadan. Ben de çalışıyorum, babam, annem evde. N'oldu anne? İşte Osman Bey geldi bugün yemeğe, yedik. Emine Hanım'a yemeğe gideyim, dermiş. Yani öyleydi. Kimse kimseye haber verip de gelmezdi. Kapı çalınır misafir gelirdi. Sabah kahvesine de öyle. Öğle yemeğine de bizim ev hiç misafirsiz kalmazdı. Yemeğe gelirdi yani. Biz de eğer gelebiliyorsak gelirdik yemeğe. Gelemiyorsak işte o gün öyle geçiştirirdik. Onu düşünüyorum da, babam gelirdi yemeğe, dairelerde de yemek verilmezdi. Şimdi çıktı o yemek vermek adetleri.

S.Ö.: İş yeri iyice ayrılmış olmuş sonra.

S.M: Ancak toparlanıyordu Türkiye. Sonradan düşünüyorsun, şimdi mukayese ediyorsun, bütçe çok düşüktü. İnönü zamanında çok sıktık biz kendimizi, çok. Sonra o Demokrat Parti gelir gelmez yardımlarla ortalık bollaştı ama orada da fazla açıldık bu sefer.

S.Ö.: Zaten açılış o açılış olmuş.

S.M: İnsan rahata çabuk alışıyor, hoşuna gidiyor.

S.U.: Dün de onu konuşuyorduk ya, bir de Özal'la açıldık. Ama herkes mutsuz, herkes sallandı diyorsun ya sen, çünkü gereğinden fazla açıldık. Anne bunlar İstanbul'dan falan kartpostal gibi gönderilmiş şeyler.

S.M: Dikiş bilirdik. Bilmiyen de öğrenirdi. Muhakkak öğrenirdik yani. Okullarda da aile bilgisi dersi vardı ama yani bir şeyler öğretirlerdi. Yamaydı, şuydu, buydu. Sıkıntılı günlerden çıkmanın verdiği şeyle, bunları bilmemiz lazım, çocuklara öğretmemiz lazım düşüncesiyle evde olsun, okulda olsun bir şeyler yapmaya çalışırdık. Ve Akşam Sanat işte hep onun için açıldı. Zamanlarını değerlendiriyor, öğreniyor, en azından kendi üstünü başını dikecek bir düzeye geliyordu. Hep oraya gittik. Ablam Hukuk'a giderken, Akşam Sanat'a da gitti, manto dikti kendine. Ama hem de el makinasıyla. Dedim ya Adapazarı'ndan bir çok eşyamızı getirmemiştik, onun da ayağı Adapazarı'nda kaldı, kendisini getirdik, o makinada ablam dikiş dikerken eline iğne girip çıktıydı da kırıldı. Çok da mutluyduk. Diktiğimiz şeyi giymek bize çok mutluluk verirdi, arkadaşlarımız beğenirdi falan. Bir de Hamamönü'nde çok dükkan, çarşı vardı. Orada iki tane yahudi vardı. Kibar yahudi derdik bir tanesine. Kibar yahudi kibar davranıyor müşterilerine demek ki, o zamandan belliydi zaten yahudiler farklıydı ticaretlerinde. Oraya çok sık giderdik, düğme, iplik, kuka. Hamamönü'nde hep ayakkabıcılar, kitapçılar, kitaplarımızı hep oradan alırdık. Çok kırtasiye dükkanı vardı. Hamam da vardı ve işliyordu.

S.Ö.: Hâlâ da var galiba.

S.M: Valla hiç o tarafa artık yolum düşmüyor. Çok değişmiş de. O zaman Doğumevi yoktu oralarda. Çok sonra yapıldı. Ulucanlarda oturanlar çok olurdu. Hamamönü'nde, Cebeci'de, hemen yol üstünde birer sıra ya da ikişer sıra arkası. Arka sokaklarda, o kadar, ondan sonra boş. Şimdi dağlar taşlar ev olmuş. Tepelere kadar, Cebeci. Apartman hatta.

S.Ö.: Çok değişti Ankara.

S.M: İnsan hep unutup, yani yavaş yavaş gördüğü için değişikliği, farkına varmıyor. Ama o haliyle bırakıp da 20 sene sonra gelseydim ben çok daha iyi farkına varırdım. Ama biz varken birer ikişer, birer ikişer, sonradan düşünüyor insan, bu eskiden böyle değildi, ama nasıldı, zor buluyor insan. Orada hangi dükkan vardı, burada hangi dükkan vardı, fakat sonra sonra hatırlıyor. Ve daha güzeldi. Keşke öyle bıraksalardı Ulus'u. Nasıl olsa yayılma imkanı vardı Ankara'da. Hep para hırsından.

S.Ö.,S.U.: Yıkıp yapma, yıkıp yapma...

S.M: Ne kadar kötü yaptılar o şehir çarşısını, yaptıktan sonra böyle sanki kasvet çöktü Ulus'a. Koca şey, sanki yıkılacakmış gibi, hem güzel bir bina da değil.

S.U.: Yani yapıldığı zaman da mı beğenmediniz siz onu?

S.M: Beğenmedik çünkü dümdüz yapıldı yani. Bak o Ziraat Bankası'nın, Osmanlı Bankası'nın ne kadar güzeldir binaları, ilk zamanlar yapılanlar, hemen ilk ağızda.

S.Ö.: Tabii onlardan sonra, dümdüz cepheli bir bina.

S.U.: Mozaiktir bir de onun cephesi değil mi?

S.M: Düpedüz, bir şeye benzemiyor ki.

S.U.: Hayır benzemiyor da, hani o zamanlar acaba, modern bulundu mu?

S.M: Hiç bulunamadı, modern. Yani bize soran da olmadı modern buldu mu bulmadın mı diye, sen soruyorsun vallaha. Beğenmediğimizi de kimseye

söylemedik biz yani... Bir tek radyo vardı. Ulus Gazetesi, Tercüman gazetesi vardı. Hürriyet sonra çıktı.

S.Ö.: Bak onları da taramak lazım.

S.M.: Bir de bizim ev sahibimiz. Bilmem tanır mısınız. İlnur Çevik, hep televizyonda çıkar sorular sorar.

S.U.: Yaşlı gibi bir yüzü var ama çocukluğunda da öyle olan tipler vardır ya.

S.Ö.: Çocukluğundan yaşlı.

S.M.: Süleyman Demirel'le de konuşmuştu. Onun babaannesinin eviydi işte bizim oturduğumuz ev. İlhan Çevik de gazeteci oldu.

Dikmen köy gibi bir yerdi, Gülhane hastanesi Harp Okulu'nun olduğu yerdeydi. Babam beni Gülhane Hastanesine götürdü, bayağı uzak bir yer gibi gittik oraya. Beklerken bahçesinde, bak şu karşıları Dikmen sırtları dedi bana. Bomboş bir arazi. Engebeli bir arazi. Ayrancı yok. Sadece Bakanlıktan Harp Okulu'na kadar giden bir yol vardı. Orada benim bademcik ameliyatım oldu. Çok enteresan, size anlatayım. Bir odaya girdik, zaten buraya geliştirmiş beşinci sınıftayken olmuştu. Sekizinci sınıftayım o zaman. Yani yıl 44, 45 o senelerde. Doktor var oturuyor. Ameliyathane gibi değil. İki sandalye var, asker var. Doktor askerin kucağına beni oturttu. Sadece bir şey yemesin demişlerdi. Ondan önce de bir arkadaşım bademcik ameliyatı olmuştu, bana anlattı. Asker beni sıkı tuttu. Yapılan şeye bakın. Aç ağzını dedi, bir şey soktu, ağzımı kapatamıyorum. Bekliyorum, kuzu gibiyim, Babam da vardı. Getirdi bir maske geçirdi kafama. Ben askerle beraber kalkıyoruz, askerle beraber oturuyoruz. Doktor nasıl şaşırdı, çelimsiz gördü beni yani, fakat can havliyle olacak her halde. Neden sonra bana say demeye başladı. O kadar şaşırdı ki doktor. Her halde arkadaşımından da etkilenmişim, 20'ye kadar bir hızla sayıyorum, her şey bitecek diye, 45 dediğimi hatırlıyorum. Ondan sonra bayıldım. Ama daha ikincisini almadan, hay allah dediğini duydum doktorun. Gene canlandım yani. Bu ne kuvvet faik bey, ben bu kızdan hiç tahmin etmezdim. Kanter içinde bıraktı beni yani. Böyle ameliyat oldum işte, Gülhane Hastanesi'nde, bu şartlarda yani. O zamanda hastanelerin hali, sağlık şartları, hiç bir şey yokmuş demek ki. Çok hızlı bir ilerleme oldu tıpta.

S.Ö.: Zaten biz hani bilmiyoruz, halbuki değişiklik çok tabii. Bu söyleşi için çok teşekkür ederim.

Ozan Sağdıç ile Söyleşi, 24 Ocak 2003

S.Ö: Siz kaç yılından beri Ankara'dasınız?

O.S: 1960

S.Ö: Hangi semtlerde oturdunuz?

O.S: Şimdi ben 1960 başlarında geldim, 8 yıl Cebeci'de oturduk. İlk iş yerim Ulus civarındaydı. Ondan sonra iş yerimizi, daha doğrusu Hayat Mecmuası'nın foto muhabiriydim İstanbul'da, Ankara'da büro açmaları gerekti. 59 yılları sonlarında, bana teklif ettiler Ankara'ya gider misin diye, ben de kabul ettim.

S.Ö: Nereden geldiniz?

O.S: İstanbul'dan. İşte 42 senelik kadar Ankara'lıyız. Anadan doğma değil sonradan olma Ankara'lıyım. Ama geldiğim günden beri kendi mesleğim olan fotoğrafçılığı yaparken bir çok Ankara görüntüleri çekmeye başlayınca benden önceki Ankara'yı da merak eder oldum. Yani şimdi benden önceki Ankara'nın hem görsel malzemesini toplama çabası içerisine girdim, hem de işte kafamda bir kitap yapma düşüncesi vardı. Bu benim kendi fotoğraflarımla oluşacak bir kitaptı, ama o olamadı bir türlü. Sonra eski dökümanları biriktirince, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara nasıl oluştu, gibisinden bir proje geliştirip Bir Zamanlar Ankara kitabını yaptık. Tabii bir şeyi öğretmek için önce öğrenmek gerekiyor. Bu merakımdan dolayı eski Ankara'yı öğrendim. Semtlerinde ne olmuş, ne bitmiş daha çok dökümanları izleyerek bir takım belgelere eriştim. Çabam bundan ibaret. Ankaralı oluşum, bir de şuna ben sinirleniyorum bir yerde, birisi size soruyor. Hemşerim nerelisin diyor, Ankaralıyım, diyorsun, asıl memleketin neresi diyor. Hemen ikinci soru. Yani asıl memleket sorusunu kaldırmak gerek çünkü kırk küsur senedir bir yerde yaşamışsa insan o kentin hemşehrısı, o kentin sahibi olur düşüncesindeyim. Tabii kırk küsur yıldır Ankara'da yaşadığım için de Ankara'ya bir de başkent olmasının verdiği onur dolayısıyla kişisel olarak da bir takım borçlarım olduğu kanısındayım. O yüzden benim Ankara'yı sahiplenmem, onun üzerinde çalışmalar yapmam.

S.Ö: Peki siz geldiğinizde, iş yeriniz Ulus'taydı dediniz, Ulus nasıl bir yerdi o zaman 60'larda?

O.S: Valla Ankara tümüyle çok temiz ve تنها bir şehirdi. Tabii o zaman nüfus daha bir milyona ulaşmamıştı. Yani yedi sekizyüzbin civarındaydı sanırım. Belki daha da azdı. Bütün sokaklar muntazam, bütün her taraf tertemizdi her şeyden önce. İşte 50'li yılların sonunda, bu Demokrat Parti'nin son günlerinde, Menderes'in yaptığı bir iki uygulama dolayısıyla bazı yollarda seviye indirme, çıkarma veyahut da düzenleme faaliyetleri olduğu için, özellikle bu Ziya Gökalp Demirtepe arası, bir de Yenişehir'den itibaren, Çankaya'ya kadar bir bozulma vardı, yani sökülmiş ama yenilenmemiş bir durum vardı. Onun dışında Ankara son derece düzgün, rahat bir mekandı. Zaten hani İstanbul'un gürültülü havasından sonra Ankara'nın bu rahatlığı, göz doldurucu intizamı beni çektiği için buraya yerleşmeyi tercih etmiştim.

S.Ö: Bu şeyi merak ediyorum ben, mesela şimdi Ankara'da Kavaklıdere bir merkez, Kızılay bir merkez, Çankaya eski önemini kaybetti. Bizim gençliğimizde gençlerin gidip pastanelerde oturduğu bir yerdi, Ulus da o zamanların merkeziydi. Şimdi hâlâ merkez ama niteliği biraz değişmiş durumda. O zamanlar merkez olarak ne tür özellikleri vardı? Yani oraya piyasa

yapmaya mı gelirdi insanlar, bürokratların mı mekanıydı ne bileyim işte, tiyatrolara operaya yakın, kültür yerleri var. Sadece ağırlıklı olarak onlar için mi kullanılıyordu...

O.S: Ulus'u diyorsanız, Ulus bir kere her şeyden önce alışveriş merkeziydi, iş merkeziydi. Benim geldiğim sıralarda tek katlı dükkanlardan ibaret, şimdi 100. Yıl Çarşısı'nın olduğu yerde havuzlu çarşı deniyordu galiba, iki tane yan yana, birisi Meclis'in karşısına denk geliyordu, birisi de boydan boya o adayı kapsayacak şekilde, Atatürk Bulvarı'na bakan cepheyi karşılayacak, çok geniş bir çarşı grubu vardı. Bunların ortası avlu şeklindeydi, dışında önemli yani Cumhuriyet'in belki ilk yıllarından beri kurumlaşmış, bazı dükkanlar vardı. Dış cephede Berkay Kitabevi, iç cephede de Akba kitabevleri son derece etkin bir faaliyet gösteriyorlardı. Akba Kitabevi o zamanlar İstanbul gazetelerinin umumi bayiliğini de yapıyordu, orada dağılıyordu bütün gazeteler gazete bayiielerine, daha doğrusu onların teşkilatı vasıtasıyla dağılıyordu. Ondan sonra çok etkin bir Haşet Kitabevi vardı yine aynı yerde. Osman Nuri ve Hacı Bekir Şekercileri oradaydı. Bir de fotoğrafçı vardı. Şimdi çok emin değilim. Ben geldikten kısa bir süre sonra o Yenişehir tarafına taşındığı için, muhtemelen Foto Etem'in dükkanı oradaydı. Çok emin değilim. Ama çok eski bir fotoğrafçıydı. Bir de ünlü Karpiç Lokantası oradaydı tabii. Onun ayrıca avlulu bir mekanı da vardı. Zaten bunlar 60' lı yılların ilk bir iki senesinde yok oldu.

S.Ö: Neden yok oldu?

O.S: Yani şimdi Karpiç biçim değiştirdi. Çünkü sahibi olan Baba Karpiç denilen zat ölmüştü. Sonra Haşet Kitabevi Kızılay'a taşındı, Ziya Gökalp Caddesi'ne taşındı. O çarşı yavaş yavaş hükmünü kaybetti. Belki on sene kadar sürdü onun saltanatı, 60'tan 70'e kadar sürdü sanıyorum, ama karşı tarafı da öyle tek katlı dükkanlardı o benim geldiğim zaman ama yıkılmaktaydı. Orada daha önce yangın yerine dönmüş olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın yeri vardı. Ama bütün onlar yıkılmış, kazınmıştı. Bu Ulus Çarşıları inşa ediliyordu. Hatta işte ben tam 27 Mayıs Devrimi'nden bir ay önce geldim Ankara'ya, Ulus Heykeli de sökülüyordu, 20, 30m sağa kaydırılmak üzere, kaidesi yapılmak üzereydi. Sökük vaziyetteydi heykel bile. Bizim Hayat Mecmuası'nın Ankara Bürosu olan yer, o zaman YKB olan şimdi Gima'nın tam karşısı, yani Karaoğlan çarşısı denilen ve Zincirli Camii'nin tam köşebaşığıydı. Şimdi zannediyorum Akbank mı ne olmuş, onun altıncı katıydı Hayat Mecmuası'nın Ankara bürosu. Biz orada bir yıl kadar kaldık, sonra İzmir Caddesi'ne taşındı bizim büromuz, Biz taşındıktan kısa bir süre sonra oraya bir uçak düştü. O köşenin az ötesine. Ben o uçağın düştüğü gün Posta Caddesi'ndeydim.

S.Ö: Az ilerisinde yani.

O.S.: Az ilerisinde. Şimdi Ulus yani bu bahsettiğim Ulus Çarşıları yeni yapılmamış vaziyette, biraz şantiye gibi oraları. Ama onun biraz yukarısı Hal bölgesi, Anafartalar bölgesi, Posta Caddesi tabii haliyle, Çıkrıkçılar Caddesi, yoğun bir alışveriş merkezi, halen de alışveriş yerleri ama kullanıcıları dönüşmüş durumda. Mesela o Çıkrıkçılar Caddesi'yle Anafartalar Caddesi'nin kesişme noktasında, Adliye'nin yanında bir antikacı dükkanı vardı. Bildiğimiz antikacı dükkanı. Bugün antikacı diye bir şey yok orada. İşte Adliye tabii Adliye binası olarak, mahkemelerin olduğu bir bina olarak, Ankara Adliyesi olarak iş görüyordu. Dolayısıyla o civarda, Denizciler Caddesi ve Anafartalar üzerinde pek çok sayıda sayısız derecede avukat yazıhaneleri görebilirdiniz.

Avukatlar oraları mekan tutmuştu. Hal civarı, Tenekeçiler çarşısı, şu anki gibi, belki şu ankinden daha fazla faal durumdaydı. Çünkü yeni şehirde bir takım alışveriş merkezlerinin alternatifleri daha gelişmemişti. Yenişehirde çok sofistike dükkanlar, mağazalar vardı ama, Ankaralılar, benim geldiğim yıllarda, alışverişlerinin yüzde doksanını Ulus, Anafartalar, İtfaiye Meydanı üçgenindeki alan içinde hallederlerdi. Başka...

S.Ö.: Sizin mesela günlük yaşamınız, ya da hafta sonlarınız, onların ritmi nasıldı, neler yapardınız, nerelere giderdiniz veya işte ne bileyim belirli, mesela diyelim, edebiyatçıların mekan tuttuğu yerler var mıydı, daha kıraathane türü yerlerde başka birileri mi giderdi, daha kullanıcı mekan ilişkisi gibi düşünersek siz kendinizden de yola çıkarak bir şeyler diyebilir misiniz?

O.S.: Valla şimdi tabii arkadaşlarımın veya meslektaşlarımın gittiği bir takım içkili yerler falan vardı ama ben öyle pek fazla işrete düşkün olmadığım için, o çok fazla meyhane türü yerlerin müdavimi değildi. Ama çok merak ettiğim bir yer vardı mesela, ününü daha ben Ankara'ya gelmeden önce duymuştum, Üç Nal diye bir yer. Burasını ben çok merak ettim çünkü Orhan Veli olsun, Oktay Rifat olsun, Melih Cevdet Anday olsun, bir takım genç, Garip akımının öncüsü olan genç şairlerin devam ettiği bir yer ve her tarafında yazılar, anılar bıraktıkları bir yer. Geldiğim günlerde gittim orasını gördüm. Ondan sonra da orası zaten yıkıma uğradı. Gima falan yapılırken sanıyorum yok edildi. Gima'nın arkasındaki bir sokak içindeydi. Orası ilginç bir mekandı mesela. Tabii Karpiç de ününü duyduğumuz bir yerdi. Gidip görmeden olmazdı. Zaten bir iki dostumuz veya konuğumuz olduğu zaman bir kaç defa Karpiç'e de gittim. Oradaki havayı da, tabii artık son günlerini yaşıyordu belki o eski Karpiç'in havası kalmamıştı ama. Çünkü benim dedem milletvekili olarak Ankara'yı 23 yıl yaşamış. 23 yıl kesintisiz olarak yaşamış.

S.Ö.: Nereden milletvekili seçilmişti

O.S.: Dedem Balıkesir milletvekili, Mehmet Cavit Demir. 1923 de Meclis'e girmiş, işte Cumhuriyet'i ilan etmişler. 1946'ya kadar kesintisiz olarak altı dönem Ankara'yı yaşadı. Tabii onun anılarında taze olarak tuttuğu bir takım mekanları ben de merak ediyordum. Yani şurası burası deniliyordu ama birebir çakıştırmak için, o geldiğim günlerde özellikle bizim büromuz da Ulus'ta olduğu sürece, o semtlere her gün bir vesile yaratıp, biraz da iş merkezlerinde nerede ne yapılıyor, nereden ne istifade edebilirim, hep dolaşmışımdır. Yani zahireciler pazarlarını, At pazarını, Samanpazarı'nı, böyle vesileler yaratıp nerede ne oluyor, aşağı yukarı her gün. Cebeci'de oturmaktaydık. Ya otobüsle, o zaman trolleybüsler vardı, boynuzlu otobüs denirdi onlara, Cebeci'den dolmuş 40 kuruştı, biniyorduk dolmuşa, Ulus'a geliyorduk, bazen, yolumu kısa tutuyordum mesela, doğumevinde veyahut da daha berilerde Samanpazarı'nda iniyordum, kalan kısmını yürüyerek tamamlıyordum, Böylelikle o semtleri, haritasını çıkarır gibi dolaştığımı iyice hatırlıyorum.

S.Ö.: Samanpazarı dediniz, Hamamönü dediniz, mesela Hamamönü bir zamanlar galiba, bir zamanlar dediğim şimdi 75 yaşında olanlar anlatıyorlar, Ankara dışından gelenlerin piyasa yaptıkları, alışveriş ettikleri bir yermiş. Hoşça vakit geçirdikleri bir yermiş. Sonra mesela bir başkasının anılarında, o hiç Ulus Meydanı'nı hatırlamıyordu da Samanpazarı'ndaki idamları hatırlıyordu.

O.S.: Taşhan zaten o zaman. Ulus'un çok fazla bir cazibesi de yoktu ki o zaman. Biraz resmi dairelerin bulunduğu bir yerdi.

S.Ö.: Ondan sonra işte başka bir aşağı yukarı Demokrat Parti iktidara gelmeden Ulus'ta 19 yaşında bir bankada çalışmaya başlamış bir hanım mesela. Onun için orada önemli olan oradaki dükkanlar. İşten çıkarılmış, oradaki çok şık şeyler satan kumaşçılar, tuhafiyeciler, vs. varmış. O mesela o dükkanları hatırlıyor. Herkes için böyle herkesin ilgi alanına giren, çocukluğunda ya da gençliğinde kendisini ne etkilediyse, onun baskın çıktığı böyle bir özellik var bir takım mahallelerde.

O.S.: Ulus için, 1960'lı yılların ortalarında, 1970 e doğru, Anafartalar Caddesi'nde, oranın çok eski mağazalarından biri deposunu boşaltırken, artık işe yaramayan eşyasını boşaltırken deposundan bir yığın melon şapka, silindir şapka çıktı. Sanırım bunları devlet tiyatrosunun artistleri ilgilendiler ve aksesuar olarak, kostüm olarak aldılar. Yani Cumhuriyet'in ilk yıllarında tabii bir kere milletvekilleri, ondan sonra da üst düzey yöneticileri için bayramlarda frak smokin giymek gibi bir mecburiyet vardı. Ayrıca 1940'lı yılların bir Ankara telefon rehberini ele geçirmiştim bir defa, orada da Anafartalar Caddesi'nde ve de Ulus'ta bir takım kıyafet üzerine, işte İstanbul işi çağdaş kıyafetler, zarif kıyafetler sattıklarına dair ilanlar görmüştüm. Tabii o mağazalar, kumaş mağazaları falan vardı orada, bir de en son kalmış bir kaç tane iyi terzi vardı. O yıllarda. Yani 60 lı yıllarda. Bunlar tabii 40'lı 50'li yıllarda çok iş yapmışlar. Hazır giyim yok o zaman, ısmarlama giyim olarak çok ün yapmış, bir çok ünlüyü, politik alanda ünlüyü giydirmiş iyi terziler vardı. İşte onların son bir iki tanesini gördüm ben, Ulus civarında. Anafartalarda falan oralarda.

S.Ö.: Ulus'un bir tür dönüşümünü gözlediniz mi? Çünkü sanki ben, Ulus'u şimdi, hele o Heykel ve civarını, bir geliş geçiş için kullanılan bir yermiş gibi algılıyorum. Yani bir kaç kere gittim gözlem yaptım. Daha arkalar o alışveriş bölgesi niteliğini koruyor, Hal'di,

O.S.: Tabii o Taşhan alanının Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok önemli bir yeri varmış. Bir çok tören orada başlatılıyor, Heykel'in etrafında yapılıyor, Anafartalar'dan gelen tören grupları İstasyon Caddesi'ne oradan geçiyorlar. Bir de üçgen şeklinde bir alan olarak yüzbin, ikiyüz bin, bilemediniz üçyüzbin nüfus için, önemli bir merkez. Ama hem bir taraftan nüfus çoğaldıkça, bir taraftan şehrin merkezi Yenişehir'e doğru kaydıkça, bir taraftan da yapılan uygulamalarla meydan daraltıldıkça, eski önemini gün be gün kaybetti. Birinci yanlış daha Atatürk zamanında yapıldı, oraya Sümerbank oturtuldu. Yani o Taşhan yıkılıp oraya Sümerbank oturtuldu ve orasını sıkıştırdı. Yani çok güzel bir bina, bir zamanı temsil ediyor ama ne olursa olsun bir meydanı sıkıştıran bir unsur. Ondan sonra bu 1950-60 uygulamasında yapılan o Ulus çarşıları, o gerçekten bir anıt olan Atatürk Heykeli'ni ve o grubu bir meydan anıtı olmaktan çıkardı, sanki o bina grubunun bir aksesuarı haline soktu. Sonra trafik, dörtyol ağzının haricinde o bina grubunun sanki bir dört köşe avlusu gibi bir alan bıraktı orada, yani meydan meydanlıktan çıktı. Meydan olmayan bir yerden meydan fonksiyonlarını nasıl beklersiniz? O zaten birlikte katledildi durdu. Orası belki otantik halini koruyabilip bütün bu uygulamalar başka yerde gerçekleşmiş olsaydı orası hani kurtuluş yılların bir sembolü halinde bir

meydan olarak, bu günkü ölçülere göre bir meydancık olarak özgün halini koruyabilseydi çok daha iyi olabilirdi.

S.Ö.: Ankara'ya bakınca pek meydan da kalmadı. Metro istasyonları meydanları yok etti. En son Tandoğan Meydanı meydandı, orası da gitti. Düşünüyorum da belki meydan sayılmazdı ama, Kuğulu Park'ın olduğu kavşak da hoş bir kavşaktı. O da gitti. Kızılay zaten iyice trafikle boğuldu...

O.S.: Orada halbuki bir ferahlık sağlanmıştı, o zamanın nüfusuna göre. Şimdi Jansen planını 300 000 kişiye göre yapmış. Hatta ben eski bir, ya Resimli Şark Dergisi'nde, ya , bizim ünlü bir coğrafyacımız vardı, Faik Sabri Duran, atlasları vardı, bizim zamanımızdaki coğrafya kitaplarını o yazdı, o bahsettiğim dergideki yazısı 1929 da falan yazılmış, işte Jansen'in adı bile yok da, böyle bir şehir planı yapılacak gibisinden laflar dolaşiyor her halde ortalıkta, o da oturmuş, iki sayfalık bir yazı yazmış, Ankara'yı nasıl planlamalıyız diye, orada günümüz için çok komik sayılabilecek bir ifadesi var. Diyor ki, Ankara'yı biz istikbalde çok büyük bir şehir olarak planlamalıyız diyor, 170 000 nüfuslu, diyor. Yani 170 000 nüfus o zaman için ütopik bir şey gibi görünüyor.

S.Ö.: Galiba son yıllarda nüfus artmıyor.

O.S.: Aman artmasın.

S.Ö.: Ama bir taraftan da birden İstanbul'a bir kayma var.

O.S.: Tabii paranın orada olması, bir yerde tabii ticari hayatın, sanayinin çok yakınında, uluslararası ilişkilerin getirdiği imkanlar falan da orada. Tabii olabilir, liman kentlerinin böyle bir üstünlüğü olabilir. Yalnız ben işin orasında değilim. Beni üzen başka bir şey var. Ankara'nın başkent olma üstünlüğü, Cumhuriyet kenti olma üstünlüğü, bir Atatürk kenti olma üstünlüğü, ve idari yapının Ankara'da olması dolayısıyla olması gereken bir saygınlığı, bir de Ankara bir zamanlar bir kültür kentiydi. Yani İstanbul da kültür hayatı sönmüştü demiyeceğim ama iyice azalmışken, Ankara bayağı bir kültür merkeziydi. Şimdi bu vasıflarını kaybetti ve Ankara küçümsenir oldu, işte ben buna bozuluyorum.

S.Ö.: Ankaralılar Vakfı Başkanı Güven Dinçer bir konuşma yapmıştı, İş Bankası bile Sanat Galerisini İstanbul'a taşıdı, demişti.

O.S.: O konulara ben temas ettim de birlikte çalıştık, İş Bankası, merkezini yani Atatürk tarafından kurulmuş bir Türkiye Cumhuriyeti özel teşebbüs bankası şeklinde Ankara'da kurulmuş. Bunun çok sembolik bir önemi var. Ekonomik hayatı Türkiye'de yeniden tesis eden Cumhuriyet bakımında çok çok önemli sembolik değeri var. Merkezi Ankara'dan İstanbul'a taşımak, bütün bu değerleri hiçe saymak demek olur. Ne yapabilirlerdi tabii iş merkezi İstanbul'da çok büyük bir şubeleri olabilir ama sembolik olarak merkezlerini Ankara'da tutmak gerekirdi.

S.Ö.: O zaman ilişkiler de en azından Ankara üzerinden olacaktı. Peki yeniden geri dönersek, kale ile ilgili neler hatırlıyorsunuz? Kale hiç 60'larda böyle, mesela şimdilerde böyle hani turizme yönelik bir takım yatırımlar yapılıyor, restorasyonlar yapılıyor, ama Kale Cumhuriyetin ilk yıllarında şimdiye kadar üç kere popülasyon değiştirmiş. İlk oturanlar, mühendisleriyle, memurlarıyla, bayağı eğitilmiş, elit bir kesim, yaşam biçimleri ona göre, etraflarındaki fiziksel çevrenin farkındalar, daha sonraki kesim yine hâlâ farkında ama daha esnaf ağırlıklı bir kesim. Ondan sonra bu en son kesim, kaleyi sadece belki geçici

olarak kullanan, oranın çok da farkında olmayan, etrafta ne var ne yok sadece dekor gibi kullanan bir kesim anladığım kadarıyla. Gidip konuşunca, soru sorunca anlaşılıyor. Bir taraftan da restorasyonlar oluyor, Washington Restoran, başka farklı farklı yeme içme yerleri var falan, dışardan gidip gelenler de değişmeye başladı, müzenin orada oluşu da orayı etkiliyor, yani hiç anılarımızda yeri var mı Kale nin. 60'larda önemi var mıydı yoksa göz ardı mı ediliyordu?

O.S.: Geldiğim günlerde Kale de oturan doğru dürüst bir insan yok gibiydi. Orada ne bulduysa ucuz mekan bulmuş kimseler, bunların bir kısmı da tabii Ankara'nın dışından gelmelerle sağlanmış bir nüfus yapısı oluşmak üzereydi. Ben o dönemlerde öyle anımsıyorum Ankara Kalesi'ni. Ben Ankara Kalesi'ni gezdiğim zaman, yıkık döküklüğünden, terk edilmişliğinden hüznü duyardım. Çünkü Avrupa şehirlerinde Alteştad gibi eski şehir gibi korunmuş bölgeleri olduğunu aşağı yukarı biliyordum. Ankara'nın Kale semtinin de bu şekilde yaşanarak korunması isteği içindeydim. Böyle arzular vardı içimde. Şimdi bu günkü yapısına bakacak olursak bir kere gecekonduların muhitlerini çeken cazibe Ankara Kalesi'ni de şey yapmış, özellikle Doğulu yurttaşlarımız orasını mekan tutmuş, bu mesela İzmir'deki Kadife Kale için de aynı şey. Onlar böyle muhkem yerlerde yaşamaya alışmışlar, hoşlarına gidiyor her halde. Biraz da ekonomik koşullar öyle itmiş onları. Diğer taraftan restoran kabili yapılanmaları pek çoğu da doğallıktan biraz uzak özenti şeklinde. Oysa gerçek bir Etnoğrafya Müzesi gibi orada hem yaşayan, hem turistik hizmetler sunan bir gelişme şeklinde olmuş olsaydı, bulunmaz bir yerdi. Şimdi her iki oluşum da Kale'nin maalesef lehine değil aleyhine. Tabii bu turistik yapılanma, oradaki bir takım binaları kurtarması tarafından, restorasyon bakımından olumlu bir tarafı var. Onu bir parantez içinde olumlu bir şey kaydetmek yerinde olur.

S.Ö.: Halbuki Jansen'in planında orası şehrin tacı. Ona dokunmayıp gelişmeyi diğer tarafa kaydırmış.

O.S.: Ama oradaki yaşamı sürdürecektir olanakları sağlamak lazımdı. Bir kere trafiği çok fazla sokmadan ama oradaki insanların da Kale'den inişlerini çıkışlarını kolaylaştıracak tedbirlerin alınması gerekliydi. Sonra orada yaşayan insanların belediye hizmetlerinden azami yararlanması ve cazip hale getirilmeliydi ki oranın varlıklı aileleri orayı terk etmesinler.

S.Ö.: Zaten yerlisi terk edince bir yeri oranın yaşam kalitesi değişmeye başlıyor.

O.S.: Tabii eski zamanlarda hikayelerde alfrangalılık döneminde yeni yapılanma yerlerine özenme var. O bakımdan terk edilmiş orası.

S.Ö.: Zaten orada yaşayıp evini terk etmeyen 90 yaşındaki hanım, herkes önce apartmanda oturmak için burayı terk etti, sonra çok pişman oldular ama geri dönemediler, dedi.

O.S.: Apartmandaki konfora koşacağına evinde o konforu hazırlamaya çalışsan, orada bahçeli güzel evler, onları geliştirip, ısınmaysa ısınma, suysa her eve su getirmek lazım, zamanında planlı sağlanmış olsaydı, bazı insanlar gitmeyecekti. Bir de özendirme lazımdı. Sizin yaşayışınız çok iyi, ne yapacaksınız apartmanda demenin ters tesiri oluyor. Yapsatçılar da etkiliyor...

S.Ö.: Bu galiba biraz da kentlilik bilinciyle ilgili. Kentli olma bilinci. Yani bir şehrin değerleri nelerdir, ne kadar ve nasıl sahip çıkılır? Bu hafızayla da ilgili. Bellek eşittir bilinç dersek...

O.S.: Ben çocukluğumdan anımsıyorum, bir çok aile, o babadan dededen kalma, o güzel oymalı, masif mobilyaları falan, aaa, bunlar eski moda deyip atıp, kübik mobilyaları evlerine soktular. Halbuki diğerlerinin değeri, aradan 50, 60 sene geçtikten sonra anlaşıldı.

S.Ö.: Ankara için M.A.Kılıçbay ın bir kitabı vardı, Dişi Şehir, erkek Kent. Dişi şehirden kasıt, daha organik olarak gelişen, ihtiyaca göre yavaş yavaş gelişen kentler, erkek kentler içinde Ankara'da var. Baştan planlanmış Bu plana göre geliştirilmeye çalışılmış, ya da inşa edilmiş. Yani mesela şimdi bakınca, Ankara'nın öyle erkek kentlik bir hali de kalmamaya başladı. İlk planlı şekliyle gelişebilseydi, belki o da bir model olarak Türkiye'de örnek olacaktı.

O.S.: Tabii örnek olacaktı. Benim geldiğim zaman, 1960'ta şehir o vaziyetteydi. Ondan sonra geçen 40 sene içinde anormal bir yozlaşma ortaya çıktı. O zamanki düşünce iyiydi. Yani Yenişehir'de eski şehre dokunmayan bir kentleşme. Ulus'a falan biraz müdahale etmişler o gereksizdi. Onu da kendi doğal görüntüsü içinde muhafaza etmek gerekirdi. Atatürk Bulvarı boyunca yeni yeni uygulamalar, birbiriyle çelişen uygulamalar. Dört katlı uygulamalar yapıyorsunuz, ondan sonra imar değişikliği oluyor, ondan sonra imar değişikliği yapıyorsunuz, sekiz katlı uygulamalar oluyor.

S.Ö.: Çehre değişiyor.

O.S.: Çehre değişiyor. Alt yapı ona göre değil. Cadde boyları, taşıyacağı trafik, park imkanları, ona göre düşünülmemiş, Aksaklıklar oluyor, şehirselsel olarak kirlenmeler oluyor.

S.Ö.: 1950'lere kadar Demokrat Parti iktidara gelene kadar Ulus'ta Ankara'nın bu antik geçmişi hissediliyordu diyorlar. Yani gerek kalıntılar, gerek binalar aracılığıyla. Şimdi Hacıbayram'ın dışında öyle antik bir geçmiş hissedilmiyor.

O.S.: Hissedilmiyor bir de üstelik orada kazdıkları her temelde antik kalıntılar çıktı, üstünü örtüverdiler. Hatta Maliye Bakanlığı'nın az ilerisinde, Çankırı Caddesi'ne giderken, Roma Hamamı'na doğru giderken Kraner İş Hanı vardır, korkunç büyük bir yapı. Onun temelleri kazıldığı zaman korkunç büyük bir bina kalıntısı bulundu. Müracaat edilmiş güya bu binayı iskele gibi muhafaza edelim de altında o yapılaşma görünsün, öyle bir plan gibi, sonra da bir yerlerde revaç bulmamış, boşver canım unuttun gitsin, denmiş, böyle işler de olmuş.

S.Ö.: Ben bir ara müzenin arşivlerine girdim, tabii çok kavga döğüş girdim ama, bir de Koruma Kurulu'nun arşivlerini taradım, bu sizin dediğiniz hakikaten Kraner İş Hanı'nın altında, daha başka bir sürü kazı da yapılmış o bölgede, hepsinde de çizmişler üstelik, yani belgeler halinde duruyor, fakat işte üstleri kapanmış,

O.S.: Şimdi Roma Hamamı'ndan Kale'ye kadar, bütün Hacıbayram Tepesi'nin çevresi dahil, o İş Bankası'nın olduğu yere kadar, bütün oraları antik site kalıntısı hep.

S.Ö.: Zaten Maliye Bakanlığı ile Hacıbayram arasındaki caddeyi kaldırma imkânı olsa, işte o dolmuş duraklarını kaldırma imkânı olsa, bir açılrsa orası, olduğu gibi çıkacak ortaya.

O.S.: Tabii besbelliydi zaten...

S.Ö: Bu tabii şey deniyor, 1950'lere kadar İstanbul'a çivi çakılmadı, Ankara inşa edildi, 1950'lerden sonra bu yavaşladı, işte İstanbul'da bir takım yerler ele alınmaya başladı, restore edilmeye başladı, Ankara'da ise siyasi görüş doğrultusunda imar planları değişti, veya yapsatçılara fırsat verildi, ama sonuç olarak yine de bir süreç izlenebiliyor. En azından Ulus'a bakıldığında, herkesin eskisi gibi itibar etmediği bir yer bile olsa belge niteliğinde en azından yine de önemini koruyor diye düşünüyorum.

İlâve etmek istediğiniz başka bir şey var mı?

O.S.: Hayır yok.

S.Ö.: Teşekkür ederim.

Fahrettin Esentürk ile Söyleşi, Ocak 2003

S.Ö.: Ben aslında üniversitede doktora tezimi yapmaya başladım. Kendime de konu olarak Ulus'u seçtim. Üç tane yer seçmişim, Ulus Meydanı, hani Heykel'in olduğu yer, Koyunpazarı Sokağı'ndan çıkınca Kale'ye girilen saatli kapı'nın, At pazarı'nın orayı bir de Sulu Han'ı seçmişim. Bu üç yer üzerine araştırma yapacaktım.

F.A.: Suluhan'ın oraya Hacidoğan derler.

S.Ö.: Bunlardan Ulus Meydanı simgesel, Cumhuriyet Meydanı, bir tanesi Bizans zamanından geliyor, bir diğeri Selçuklu, Osmanlı. Sonra jüride bana dediler ki bu üç mekan çok iyi ama bunları bir arada tutan ne? Ben anlattım. Peki dediler, şöyle bir şey yapamaz mısın? Geriden bugüne gelmek yerine bugün yaşayan insanların hatıralarından yola çıkıp, bu üç mekanı şimdilik hiç düşünmeyip bir kenara bırakıp, eski yaşam yerleri, sürekli gidilip gelinen yerler, çalışma yerleri,...

F.E.: Bu dediğiniz yerlerin aşinasıyım. Ticaretle uğraştığım için Ulus Meydanı'nın eski halinden tutun, bugünkü haline kadar yaşamış, görmüş biriyim. Şimdi ben Ulus'tan başlayayım.

S.Ö.: Şimdi ben birazcık bir şeyler daha söyleyeyim, yani ille de bu üç mekan olması şart değil, nerde yemek yerdiniz, nerede gezerdiniz, kıraathaneye mi giderdiniz, sinemaya mı giderdiniz, diğer esnaf nasıldı, ilişkileriniz nasıldı, hangi dükkanlar vardı, hepsi benim için değerli. Çünkü ben hem sizin kuşağınızdan olan, hem daha gençlerden, sizden önceki yaşlılarla, onlarla da konuşuyorum. Onlarda tekrar eden bir şey varsa sonra onları toparlıyacağım.

F.E.: Şu anda biz evvela Ulus'tan, Heykel'in olduğu yerden yukarıya doğru çıkalım. Sümerbank'ın olduğu yerde, bugünkü yerde, Taşhan diye bir bina vardı. O binayı yıktılar, bugünkü Sümerbank'ı inşa ettiler. O binanın karşısında ahşap binalar vardı. Kaleye doğru çıkan caddede. O caddenin üzerinde bir sürü esnaf vardı. İstanbul Pastanesi diye bir pastane vardı. Biraz daha ileride sağ tarafta Yukarıya doğru çıkarken Sanayi Caddesine çıkan bir yol var. O yolun köşesinde mavi gişe diye piyango bileti satan bir bayii vardı. İsmet Yöngüç, arkadaşım. Onun dükkanının karşısında Ulus Sineması vardı. Gene dükkanları sıralayıp sol tarafta yukarı doğru giderken, Zincirli Camii vardı. Şimdi hâlâ mevcut. Onun karşısında Florya ve Kamelya mağazaları vardı, ayakkabı ve spor malzemesi satan. Mühendis Hanı denen bir bina, iki kattı, bahçe içerisinde sıra dükkanlar vardı, kapıdan girer girmez, içerde terziler, kunduracılar, şunlar, bunlar, o bina da Koç'un mülkiyetindeydi. Daha yukarıya giderken bir sokak vardı, orada bir Karadeniz Lokantası vardı, bugünkü Bulvar Palas'ın sahipleri çalıştırırlardı. Yolu devam edersek yukarıya doğru, Kale'ye doğru, Halk Pasta Salonu vardı. Ankara'nın ilk halk pasta salonlarından. Bu Cumhuriyet'in ilk zamanlarında kurulmuş, ziyafetler yapılırken, bu tür şeyleri oradan temin ederlerdi. Onun karşısında yine sıra dükkanlar, ahşap, ondan sonra doğru, yani Bent Deresi'ne doğru inerken, Hisar'a doğru çıkarken daracık bir yol vardı. Bugünkü caddeyi biliyorsunuz, Kaleiçine giden, ahşap binalar, şu, bu, halk pazarına doğru çıkardı. Zamanla o binalar da yıkıldı. Köşede, yani yukarıya çıkmazdan önce Memurlar Kooperatifi vardı. Memurlar Kooperatifi'nin büyük bir binası vardı. O binayı yıktılar, caddeyi genişletmek için, karşı tarafındaki binaları da yıktılar, ahşap binaları, eski Ankara evleri, Bent Deresi yönünde, bu

Hisarpark yönündeki cadde, ondan evvel halk pazarı denilen yerde hayvan pazarı kurulurdu. Buğday pazarı, şu bu falan.

Samanpazarı'na gelince, Anafartalar'dan, mesela Hisarpark Caddesi'ne gitmezden evvel, Adliye'ye doğru yol var, o yolun üzerinde, sağ ve sol taraflarında, eski Ankara evleri, akarat dükkanları falan, Adliye Sarayı, yeni yapılmıştı, Adliye Sarayına doğru, üst tarafta Atatürk İlkokulu, derken, Samanpazarı'na gelinirdi. Samanpazarı'ndan Hamamönü'ne doğru, yol gidiyordu, daracık sokaklar falan, orada bir imar meselesi oldu. İyice açıldı o yol, Cebeci'ye doğru. Bir yol da Altındağ Belediye binasına doğru açıldı. Samanpazarı'na varmadan, Kurşunlu Camii, onun sağında solunda, bunlar zamanla yıkıldı, şimdiki binalar yapıldı, yollar açıldı ve parkeydi bütün yollar. 1937 senesinde, o parkenin üzerine asfalt döşediler. Parke duruyor haa. Asfalt döşendikçe cadde yükseğe çıktı. Dükkanların bir kısmı aşağıda kaldı. Yağmur yağınca dükkanları su basıyor.

Samanpazarı, At Pazarı'na doğru giden yol daracıktı. İki yangın oldu. Her iki taraftaki dükkanlar da yandı. İşte bu günkü halini aldı.

S.Ö.: O iki yangından biri Ulus Yangını dedikleri büyük yangın mı?

F.E.: Ulus Yangını daha evvel. Biz gelmeden evvel, şimdiki Hal'in bulunduğu yer. Şimdiki Hal var ya, orası, böyle sokak araları, yollar, bir yangın olmuş. Biz geldiğimiz zaman Hal yeni bitmek üzereydi ve bitti. Bugünkü Hal yani. O şimdi ... uğradı. Bir sürü binalar, Köy İşleri Bakanlığı falan, Anafartalar dardı. O yıkıldı 1954 senesinde, bugünkü halini aldı. Heykel'in de yeri değişti. Biraz yukardan aşağıya inerken sol taraftan biraz sağ tarafa doğru alındı.

S.Ö.: Yolun ortasındaymış galiba eskiden, fotoğraflarını gördüm.

F.E.: Heykel, Anafartalar gelirdi, ikiye ayrılırdı yol. Biri Bent deresine giderdi, biri İstasyon'a biri de Yenişehir'e doğru. Şimdiki hali de öyle zaten. Başka? At pazarı, hayvan pazarı, saat, ondan sonra hanlar vardı, hepsi iptal oldu şimdi.

S.Ö.: Hangi hanlar vardı?

F.E.: Azade Han, Çukur Han, başka bir takım hanlar ama isimlerini hatırlamıyorum. Hâlâ duruyor onlar zaten ama faal vaziyette değil. Şimdi Samanpazarı'na yukarıya doğru çıkarken bakırcılar vardı sağda, solda, urgancılar vardı, urgan yapıyorlardı, semerciler vardı. Bunlar hepsi kayboldu. Kalaycılar vardı, çünkü o zaman alüminyum falan yoktu. Şimdi bu sanatlar kalktı.

S.Ö.: Şimdi turistik olarak satıyorlar.

F.E.: Çarıkçılar vardı. Eski Osmanlı sanatları.

S.Ö.: Siz hangi yılda geldiniz Ankara'ya?

F.E.: 1935 senesinde.

S.Ö.: O zaman kaç yaşındaydınız?

F.E.: Aşağı yukarı 14 yaşında. Bayağı yaşlıyım ben.

S.Ö.: Maşallah çok dinçsiniz. Hiç göstermiyorsunuz.

F.E.: Valla işte çok çalışmanın tesiri.

S.Ö.: Bence de. Çalışan birisi, faal olan birisi çok daha iyi oluyor. Hem zihni iyi oluyor, hem bedeni iyi oluyor. Peki nereden gelmişsiniz?

F.E.: Ben aslen Kosovalıyım. Pizzen şehrinde bizim alay var ya, Pizzen doğumluyum. Benim babam, şimdi Almanya'da Türk esnaflar var ya, Türkiye'den gitme, benim babam, Romanya'da, İbrail şehrinde pastacılık yapıyordu. Orada iki tane dükkanımız vardı. 1931 senesinde babam hasta olarak geldi, Pizzen'de öldü. Ben ilkokulun son sınıfındaydım.

S.Ö.: Ooo küçükmüşsünüz.

F.E.: Küçüktüm. Amcam beni Romanya'ya istedi. Ben Romanya'ya giderken ... Dükkan yandı, yeni bina yapıldı, dükkan sahibi istediğiniz paraya vereceğim dedi, biz eski kiracı olduğumuz için, devam ettik. 1935 senesinde Demir Muhafızlar kazandı. Nasyonel Sosyalistler. Romanya'da. Hitler'in desteğiyle. Tabii o zaman Yahudilere karşı, ecnebilere karşı büyük bir kampanya açıldı. Biz dükkanı satmadan, 35 senesinde Ankara'ya geldik. Dava bu.

S.Ö.: Ankara'ya geldiğinizde, nerede oturdunuz?

F.E.: Hacı Musa Mahallesi. Hamamönü'nden iniyorsunuz aşağıya, cami var ya, hâlâ duruyor orada.

S.Ö.: Peki bazı evlerin üzerine plakalar konmuş, korunduğunu belirtmek için, o civarlar mı?

F.E.: Hacettepe Hastanesi var ya, orası.

S.Ö.: Peki siz geldiğinizde Ankara'da yaşayan insanların, nüfusun terkihi nasıldı? Mesela Ermeniler, Yahudiler...

F.E.: Yahudi Mahallesi vardı. Samanpazarı'nın alt taraf. Denizciler'le Samanpazarı arası. Yahudiler gayet güzel insanlardı. Ankara'daki esnafın tuhafiyecisi, ... Yahudiydi. Türkler kasaplık falan yapıyorlardı. Biz kuruyemiş dükkanı açmıştık mesela. Ermeni pek yoktu. Azdı Ermeni. Vardı da Türkleşmiş, Türk ismi almışlar. Onlar eridiler, kayboldular. Ondan sonra Kayserililer vardı, Niğdeliler vardı, halıcılar falan, böyle kozmopolit değildi Ankara. Zaten nüfus 60 000 kişiydi. Yenişehir yeni yeni yapılıyordu. Atatürk Bulvarı'nda yapılmış binalar hepsi yıkıldı şimdi. Hepsi dört katlıydı. Tamamiyle değişti. Rumeliden gelen vardı. Esnaftan. Onlar da şimdi kayboldu çünkü çocukları hep profesör oldu, doktor oldu, hepsi okudular, esnaflıktan çekildiler.

S.Ö.: Hem iyi hem kötü. Çünkü esnafın niteliği değişmiş oluyor.

F.E.: Resimlerin açıklamaları.

1935 senesinde otobüs işletmesi başladı Ankara'da. 1935 'te çekilmiş bu fotoğraf.

Gayrimüslim askerlere silah vermezlerdi orduda. Bir çok gayrimüslim asker Ankara'ya getirildi, Gençlik Parkı'nın yapımında çalıştırıldı.

S.Ö.: 1941'de mi dediniz?

F.E.: 41,42,43.

Şehir Bahçesi vardı. Etrafı dükkan. Ondan sonra girilirdi. İçerisi de dükkan.

S.Ö.: Şehir Bahçesi'nin etrafı böyle dükkan, yani Kemeraltı gibi miydi?

F.E.: Evet Kemeraltı gibiydi.

S.Ö.: O çarşının özel bir ismi var mıydı yoksa Şehir Bahçesi diye mi geçiyordu?

F.E.: Şehir Bahçesi diye geçiyordu. Boşlukmuş orası, yeşil saha gibi. Hatta bazı eski resimlerde var. Meclis'in karşısı, yeşil saha gibi. Sonra onun altında Ankara Palas yapıldı falan. Ondan sonra da bu şehir bahçesini düzenlemişler.

Bütçe müsait değil, belediyeye gelir gelsin diye tek katlı betonarme dükkanlar, bunun sonunda da Karpiç Lokantası vardı. Duymuş muydunuz?

S.Ö.: Çok duydum.

F.E.: Çünkü yoktu böyle kordiplomatın gidip geleceği bir yer. Karpiç'e hatta senede 25 000 lira tahsisat veriyorlardı, devam ettirsin diye. O zamanın parasıyla. Karpiç'i de çok iyi tanırdım ben çünkü mal veriyordum oraya. 1940 senesinde memurlar kooperatifinde ben, daha askere gitmemiştim o zaman, ...lerin şefiydim. Şimdiki büyük mağazalar var ya marketler, 1940 senesinde ben orada çalıştım. Atatürk'ün emriyle açılmış orası. Her türlü emtia vardı. Şimdiki marketlerinki gibi. Zannetmesinler ki Türkiye ... Atatürk büyük adamdı ama

Eski Meclis binası. Cumhuriyet döneminin binası. Okulmuş. İstiklal Harbi sırasında Meclis olarak kullandılar. Yunanlı esirlere, Meclisi, Atatürk İlkokulu'nu, Anafartalar'daki, Yunan esirleri yapmış.

S.Ö.: 1930'ların başında Samanpazarı, diyor.

F.E.: Kurşunlu Camii dediğim şu. Bu binaları biz görmedik. Yıkılmıştı. Şimdi burada Ziraat Bankası var, Samanpazarı'nda, burası bu tarafa doğru meydan. İdamlar bu meydanda yapılıyordu. Samanpazarı'nda.

S.Ö.: İdamlardan, evet, bahseden ikinci kişisiniz. Adi suçluları mı asarlardı?

F.E.: İdamlık cezasını almış olanları infaz ederlerdi.

S.Ö.: Bu, 1901'de Ulus Meydanı yapılmadan önce. Böyle çamur deryası bir yermiş orası.

F.E.: Tabii, tabii. Kim çekmiş bu fotoğrafları?

S.Ö.: Ben bulurum isterseniz. Kitabı da getiririm.

F.E.: Yok canım bana ne lazım. Hatıralar canlandı.

S.Ö.: Bu da Meydan'dan. Tabii benim bütün fotoğraflarım Meydan'dan. Halbuki başka yerlerden de ben fotoğraf bulmak istiyorum.

F.E.: Fazla bir şey yok. At Pazarı falan yok.

S.Ö.: Valla aramaya bağlı. Çünkü bazı özel albümlerden çıkabilir de...

F.E.: Tabii tabii.

S.Ö.: Bu, Heykel'in yerinin değiştirildiği sırada çekilmiş. Çünkü bütün etrafında iskele var.

F.E.: Hayır, değiştirildiği zaman değil yapıldığı zaman bu.

S.Ö.: Öyle mi diyor?

F.E.: Hayır, Taşhan var, bakın, ilk yapıldığı zaman. Çünkü Heykel'in değişmesi 1954-55 senesinde oldu.

S.Ö.: Demokrat Parti iktidara geldikten sonra yani. 1950'de gelmedi mi?

F.E.: Evet 19 Mayıs 1950'de geldi.

Suluhan pek faaliyette değil.

S.Ö.: Orası işporta malı satan bir yer olmuş. Plastikler, alüminyumlar, falan.

F.E.: Dükkanlar oldu, belediyeye gelir.

S.Ö.: Sizin kuruyemişçi dükkanımız vardı, dediniz, Işıklar Caddesi'nde mi?

F.E.: Hayır, Samanpazarı'nda, Esenpark vardı. Esenpark'ın altı. Şimdi belediyenin olduğu yer. Sıra dükkanlar vardı, onlardan bir tanesini biz çalıştırıyorduk. Amcamlar beraber. Sonra ben ayrıldım oradan, toptancılık yapmaya başladım Işıklar Caddesi'nde. Belediye orayı [Samanpazarı'ndaki

yerden bahsediyor] yıktı, bina yaptı, epey değişiklik oldu fakat meydandı orası, meydanın ortasına getirdi koca binayı oturttu, hiçbir şeye yaramaz. Anafartalar şöyle geliyordu. Cami şurda kalıyordu, bir yol, dar bir yol At Pazarı'na doğru gidiyordu, bir yol Hamamönü'ne gidiyordu, bir yol da İstasyon'a gidiyordu. Gayet güzeldi. Bütün Çankaya falan görünüyordu. Meydan...Üstü park, altı sıra dükkanlar, ondan sonra ne yaptılarsa yaptılar, kat kat kocaman bir bina yaptılar, meydan da kayboldu. Şimdi otobüs dolaşüyor arkadan, (çizimini yapıyor. Krokisini anlatarak çiziyor eski halini.) Şu Anafartalar Caddesi. Şöyle bir cadde istasyona doğru gidiyordu. Şurası camii. Şurdan bir cadde At Pazarı'na doğru gidiyordu. Burası meydan. Şuradan bir cadde Hamamönü'ne gidiyordu. Şu cadde, istasyona doğru, ondan sonra istasyondan gelen cadde, şuradan bir cadde ayrılıyordu, şöyle, şu caddeyle birleşip Hamamönü'ne gidiyordu. Şurası parktı, şurası meydandı. Dükkanlar da şöyle. ... tane dükkan vardı. Şunun üst tarafı yine park, merdivenlerle caddeye iniyorduk, burada büyük bir istinat duvarı vardı. Dükkanların da hizasında yani. Dükkanların üst tarafı da parktı. Gayet güzeldi. Şimdi ne yaptılar bunlar? Burayı kaldırdılar, düzlettiler, parkı kaldırdılar, bu yolu iptal ettiler. Kocaman bir han, şuradan inen bir cadde, dimdik doğrudan doğruya buraya bağlanıyor. Dükkanlar normal değil, hiç gezdiniz mi orayı, yerin altı, berbat bir şey yaptılar. Şimdi otobüs geliyor, (güzergah anlatıyor)...Eskisiyle yenisini.

S.Ö.: Ben size şeyi de sormak istiyorum, günlük hayat nasıl geçirdi? Evde, hafta sonları ne yapardınız, arkadaşlarınızla ne yapardınız?

F.E.: Ankara'da fazla eğlence yeri yoktu. Bir Park sineması vardı, Yeni Sinema vardı. Sonradan Ulus Sineması açıldı, Büyük Sinema açıldı. Çok sonra, yani 50'lerde falan. Ankara Pazar günleri, Anafartalar Caddesi piyasa yeriydi, Park Sineması'yla Ulus Sineması zaten Ulus'taydı. Meclis Bahçesi vardı. Meclis Bahçesi'nde her akşam klasik müzik çalardı o zaman. Dans edenler olurdu, ... olurdu. Yani Ankara bir memur memleketiydi. Ankaralıları gelince onlar biraz daha tutucuydu. Düğünleri olurdu, kadınlı, erkekli, ayrı ayrı. Ankara tavaları, davullar, zurnalar, böyle bir şey işte, küçük bir şehir. Sünnet düğünlerinde dediğim gibi çalgılar, alaturka işte, darbuka, gırnata, biraz da içki olursa, vur Allah.

S.Ö.: Esnaf mesela, kendi aralarında dayanışma var mıydı?

F.E.: Esnaf çok zayıftı tabii. Bankayla pek alakası yoktu esnafın. Esnaflık biraz 1950'den sonra inkişaf etti. Halk Bankası açıldı. Ondan sonra yaşadığımız zamanlar, enflasyon, falan filan. Esnafta bir iki tane zengin vardı. Vehbi Koç, Urgancılar, başka bir şey yoktu. Toplu iğne bile çıkaramıyorduk Türkiye'de. Türkiye çok inkişaf etti.

S.Ö.: Çok şikayet ediyoruz ama, diyorsunuz ki eskiyle karşılaştırınca...

F.E.: Şimdi efendim, okul defteri dışardan geliyordu, düşünün, kağıt dışardan geliyordu, kalem dışardan, Frenk gömleği, Koska mağazası vardı Ulus'ta, Anafartalar Caddesi'nde, Fransa'dan bildiğimiz Frenk gömleği geliyordu. Sonra şu Eyüp Sabri Tuncer Kolonyası var ya, onlar Boşnaktır. Onlar burada, Ankara'da, Adliyenin karşısında dükkanları var, biliyorsunuz, orada bir gömlek imalathanesi yaptılar, kendileri, gayet güzel gömlekler çıkarmaya başladılar. Sonra işi kolaycılığa vurdular. Daha düne kadar kravat yoktu Türkiye'de. Trevira kravatları gelirdi Almanya'dan onları takardık. Ne bileyim anlatacak çok şey var ama biraz heyecanlıyım.

S.Ö.: Anlatın.

F.E.: Bir şey içer misiniz? Gazoz?

S.Ö.: Peki gazoz içeyim. (Ara)

Neden bahsediyorduk?

S.Ö.: İstanbul belki daha olabilir tabii.

F.E.: Rumlar vardı orada.

S.Ö.: Beyoğlu esnafı vardı çok eskiden beri.

F.E.: Osmanlı'nın ... Avrupa da yakın nisbeten. Bulgaristan yakın, Yugoslavya yakın. Yoksa Ankara küçük bir şehirdi zaten. Sonra büyüdü. Türkiye bugün araba motoru çıkarıyor, araba çıkarıyor. Tekstil Avrupa'ya ihraç ediliyor. Eskiden böyle bir şey yoktu. Doğru dürüst ayakkabı yoktu. Atatürk olmasaydı siz bugün bu mevkide olamazdınız.

S.Ö.: Çok doğru. Siz buraya geldiğinizde amcanızla birlikte mi geldiniz yoksa ailenizden başkalarıyla birlikte mi geldiniz?

F.E.: Hepimiz birlikte geldik.

S.Ö.: Peki onların yaşantıları nasıldı? Çok kardeş miydiniz? Tek miydiniz?

F.E.: Biz üç kardeştik. Babamız ölmüştü. Annemiz, amcamız, karısı, iki çocuğu, Hacı Musa'nın orada bir ev tuttuk, idare ediyorduk. Sabah kalkardı kadınlar, mangal yakarlardı. Çay yaparlardı. O mangal devamlı yanardı, yemek pişirilirdi.

S.Ö.: Ev hayatı.

F.E.: Ev hayatı. Çamaşır makinesi, buz dolabı yoktu.

S.Ö.: Tabii o zaman o işler daha fazla zaman alan işler olmaya başlıyor.

F.E.: Çok enteresan. Basit hayat. Her yerde elektrik yoktu. Gaz lambası vardı. Sonra, bir müddet sonra gaz ocağı girmeye başladı. Pompalı, biliyorsunuz.

S.Ö.: Evet.

F.E.: O moda oldu. Kolaylık oldu. Mangallar kalktı. Harp başladı. Gaz kıtlığı başladı. Bir alem oldu Türkiye yani.

S.Ö.: Ulus meydanı için şöyle bahsediyorlar, törenler şöyle yapılırmış, resmi törenler, şimdi Anıtkabirde yapılan her şey orada yapılırmış. Siz o törenlere ailecek, mahallecek gider miydiniz?

F.E.: Giderdik. Çok bağlıydık. Milliyetçilik vardı. Mesela Cumhuriyet Bayramı'nda büyük törenler yapılırdı. Millet Ulus'a inerdi. Fener alayları, şunlar, bunlar. Çünkü başka eğlence yoktu. Ondan sonra Ulus'ta 23 nisan törenleri, bütün okullar önce oraya gelirdi. Sonra okullarına dağılırlardı.

S.Ö.: Peki mesela Ulus o zaman şimdiki Kızılay gibi bir yer miydi?

F.E.: Ulus o zaman merkezi bir yerdi.

S.Ö.: Tamam da, yani kullanım biçimi olarak, insanlar olarak, gerçi o zaman kozmopolit değildi, şimdi çok kozmopolit diyorsunuz, ama yani havası nasıldı? Şimdiki Kızılay da merkezi bir yer. İkisinin havası karşılaştırılacak gibi mi, değil mi?

F.E.: Daha samimiydi Ulus. Kadın fazla yoktu. Yani ekseri erkekti. Yüzde beşe kadın, o kadar bile değildi, hep erkekti. Pastanesi var, bilmemnesi var.

S.Ö.: Peki bankalardaki memurlar, onlarda mı hep erkekti?

F.E.: Ekseri. Yüzde doksanı erkekti. Kadının çalışması yadırganıyordu o zaman. Sonra hayat şartları değiştikçe, arzular çoğaldıkça, zaten medeniyet ilerledikçe arzular da çoğalır, para hırsı da çoğalır. Bir kişinin çalışmasıyla anca kendi ihtiyaçlarını giderir. Lüks arttıkça, tabii lüks nasıl karşılanır, parayla

değil mi? Parayı kazanmak için yavaş yavaş kadınlar da çalışır oldu. Çalışan kadınla evlenmezdi kimse. Zaten yoktu, çok azdı. Öğretim üyesiymiş, nerde? Sizin kadın mimarlardan kim var o zamanlardan? Cumhuriyet devrinde oldu bunlar. Daha evvel var mıydı? Yoktu. İşte Türkiye böyleydi.

S.Ö.: Evet. Peki, mesela şimdi Ulus'un bazı yerlerinden gece geçmek bile mümkün değil. Halbuki eskiden böyle değilmiş. Şimdi konutların yerini bir sürü oteller almış. Halbuki eskiden Hacıbayram'la Roma Hamamı arasında.

F.E.: Orası düşük kaliteli insanların bulunduğu yerler.

S.Ö.: Ama eskiden öyle miydi?

F.E.: Eskiden orada bir şey yoktu ki. Bir Tabarin Bar vardı, bir Yeni Bar vardı.

S.Ö.: Haa, bar vardı gene.

F.E.: Bar vardı. 1945'ten sonra Yeni Bar diye bir yer açıldı. Aynı yol üzerinde, Roma Hamamı'na giderken.

S.Ö.: Onun dışındaki yerler konuttu, evdi yani her halde.

F.E.: Konuttu tabii, eski Ankara evleri. O büyük oteller falan var ya, oraları evdi.

S.Ö.: O zaman hayat daha farklıydı tabii, aileler falan.

F.E.: Yıba Çarşısı'na kadar giderdi, ondan sonrası bomboş. Taa Keçiören'e kadar.

S.Ö.: Öyle bir sınır vardı yani. Peki o Kazıkıçi Bostanları oralara mı denk geliyordu?

F.E.: Kazıkıçi Bostanları Yıba'nın arka tarafı. Bostanlıktı orası, bahçelik. Ankara'nın sebzesini temin eden yer. Roma Hamamı'nın alt tarafı. Sarıkışla vardı ilerde. Orası bomboş yerlerdi.

S.Ö.: Orası sınırdı o zaman. Diğer taraftan sınır neresiydi?

F.E.: Mamak, Kayaş.

(İkramlar: Bisküvi ister misiniz?)

S.Ö.: Yok istemem. Ben aralarda pek yiyemiyorum.

F.E.: Evet. Bana bir heyecan geldi, tansiyonum çıktı galiba.

S.Ö.: Ölçelim o zaman, isterseniz konuşmaya daha sonra devam ederiz.

F.E.: Tamam öyle yapalım.

Nedime Çarkacı ile Söyleşi, Ocak 2003 (Kızı Nilgün Çarkacı da söyleşiye katıldı)

N.Ç.: Şimdi bu bizim İzmir Caddesi, aradan Gazi Mustafa Kemal Bulvarı geliyor. İzmir Caddesine girdiniz mi Tandoğan'ın evi. Onu tabii vurdular bir gece. Neticeler çok acı oldu. Mesela Tandoğan'ı vurdular çünkü Haşim Orbay, Kazım Orbay'ın oğlu, benim babamın akrabası olan doktor Neşet Naci'yi vurdu. Nedeni, efendim o, sefaretlere girebilen tek doktor. Bu zaten Avrupa'da yetişmiş, doktor olmuş, mütehassıs profesör, falan falan. Buralı değil yani, benim babamlar gibi göçmen. Hatta geldiği zaman Fransızca ve ...den başka kelime bilmiyor. Onu vuruyor. Diyor ki o Rus sefaretinde görevli. Ne konuşuyorlar biz duymuyoruz. Ama bir tesadüf. Bir gün sonra babam beni Neşet Naci'ye götürdü. Kontrol için Bir şeysi yok dedi fakat ama daha konuştular mı, ...Ertesi günü bunu vurdular. Öyle vurdular ki, hemşire kapıyı açıyor, bu oğlanı karşılıyor, içerde hasta varmış, Neşet Naci ona bakıyormuş, ve sorgu sualde görmedim kimin geldiğini diyor. Hatırlarsın Tunalı'da elini öpmüştün, çünkü neden, Neşet Naci'nin yirmi senelik hemşiresi. Bizde öyle bir terbiye vardı ki, saygılı bizim aileye, girer iğne yapar filan, ama neden mecbur çünkü öldürürler, nitekim çok kişiyi öldürdüler o zaman.

S.Ö.: Sırf Rus sefaretinde görüldü diye öyle mi?

N.Ç.: Ha şimdi babası istifa etti ayrıldı. O zamanki ifadeleri, bütün haritaları silmişler, kaldırmışlar ortadan ve oğlan bir boy inkar etti. Sanki peki dedi de ne oldu? Sanki hiç öyle bir şey olmamış. İnönü onları kapattı.

N.Ç.: Rus sefaretine giriyorsun ama nasıl giriyorsun, casus musun nesin, sen burada ne arıyorsun dediği zaman adamı öldürdüler.

N.Ç.: Nilgün'cüğüm, babasının yeri de çok nazik. Milli Müdafaa vekili. Sonra ayrıldı. Ve inanır mısınız, ört bas oldu bunlar. Sonra bir sabah herkes işte şeye gidiyor tabii, soru sualde görmedik, görmedik, en son Nevzat Tandoğan gidecek ifade vermeye, Allah rahmet eylesin, hatta diyor ki, benim amcamla iyi ahbaptı, ben yalan yere şahitlik edemem, diyor. Biliyor adam çünkü. Gece vuruyorlar bunu. Sabah erkenden ilk koşan benim amcam oluyor. Hanımı diyor ki, Seyfullah Bey ben bir şey görmedim, diyor. Görmedimle kaldı.

S.Ö.: Sizin Ankara'ya ailenizin göç ettiği tarih, daha doğrusu sizin Ankara'yı hatırlamaya başladığımız tarih hangi tarih?

N.Ç.: Herhalde 1928. Ama ben onu pek bilemiyeceğim. Önce İstanbul'a yerleşiyorlar, sonra Ankara'ya geliyorlar, Ankara'da Hacıbayram'da bir ev tutuyorlar, veya alıyorlar. Koç'la komşu. Koç'un kitabında vardır. Hatta benim babam ve amcam, babam diyor ki, siz niye bakkal dükkanı açılıyorsunuz, diyor, Vehbi bey, diyor, bizimkilerin de var makineleri falan, Vehbi Bey, diyor, hep beraber bizimkilerden, Koç'un kitabında var. Ve ondan sonra bizimkiler, işte bu evler yapılıyor, belediye yapmış bu evleri zaten, sonra işte bunlar istedikleri gibi yapıyorlar. Benim bildiğim ev olarak buydu. Yani Hacı Bayram'daki evi çok az biliyorum. Beni götür o eve deseniz, şimdi götüremem.

S.Ö.: Zaten şimdi de orada hiç o evlerden kalmadı, hepsi gitti.

N.Ç.: Gitti değil mi?

S.Ö.: Tabii, oralar konut bölgesi olmaktan çıkmış tamamıyla.

N.Ç.: Halbuki ne güzel evler vardı orada. Evet, daha önceleri çoluk çocuk, aileler, dediğiniz gibi orada bir mahalle yaşamı varken, şimdi onlar tümüyle yok olmuş.

S.Ö.: O zaman sizin Ankara'yı hatırlamaya başladığınız tarihler hangileri?

N.Ç.: Şimdi benim babamların mağazaları Bankalar Caddesi'ndeydi. Hatta iki mağaza birleşmiş böyle kocaman bir yer olmuş.

S.Ö.: Ne mağazasıydı?

N.Ç.: Efendim, zenit, kodak, akfa Türkiye mümessiliydi. Ondan sonra ticaret yapıyorlardı. Sonra bunlar Yeni Meclis'in toprak hafriyatını aldı babamlar benim. Ki orası dağ böyle, geldi, dedi ki, gelin sizi götüreyim, bakın biz nereyi aldık, burası yeni meclis olacak, dedi. Bizi aldı götürdü. Biz, aaa, burası ne kadar uzakmış, dedik. Halbuki bizim İzmir Caddesi ve Meclis işte.

S.Ö.: Siz o sırada gene İzmir Caddesi'ndesiniz yani.

N.Ç.: Tabii, tabii. Ben dedim ya size, çocuklar doğuncaya kadar. Nilgün ilkokul ikinci sınıftaydı biz ayrıldığımızda. Ondan sonra gittik. Dedik ne kadar uzakmış burası, böyle bir dağ. Sonra onlar toprak hafriyatına başladılar, babamla amcam. 500 amele gündüz, 500 amele gece. Tabii makine yok ki. Hep projektörlerle, hep kazmalarla. Ondan sonra o toprak hafriyatında çok zarar ettiler. Hatta babam İnönü'ye gidiyor, diyor ki, Paşam biz burada zarar ediyoruz.

S.Ö.: Babanızın ismi nedir?

N.Ç.: Necip Kardeş. Seyfullah Necip Kardeş. Seyfullah Necip diye anılır. Gidiyor diyor ki, Paşam biz bunu kaldıramıyacağız. O da diyor ki, siz burada kazandınız, burada batırın. Malum İnönü yabancıları sevmezdi. Yabancı dediğim de oranın Türkleri. Harp çıkınca ne yapsınlar, Sırp'lar işgal etmiş, o zaman telefon yok, hatta nasıl haber aldılarsa, haber vermiş bizimkiler, kapıya Sırp'lar dayandı, diye, benim dedemle amcam, babam daha küçükmüş, bu taraftan, padişahlıktan falan, ne yapalım siz de sopalarla karşılık verin, demişler. Dedem vefat ediyor fakat amcam kardeşlerini alıyor ve İstanbul'a kaçıyorlar. Zaten amcam Galatasaray mezunu, Fransızcası, İngilizcesi mükemmeldi. Babam da Almanca çok güzel konuşurdu. Hatta ben Nilgün'e söylemişimdir. Bu Almanlar çok kaba konuşuyor, Almanca demek bu demek değil, diye. Böyle işte sonra o toprak hafriyatı kaldı, ne oldu, bir ölümler oldu. Ben onu hatırlamam lazım ama çok hadiseler geçtiği için unutuyorum, ondan sonra kaldı ve kalış o kalış. Ondan sonra orayı yapmaya başladılar ve yaptılar, Atatürk, 13 sene Etnoğrafya Müzesi'nde kaldı. Bir türlü Anıtkabir'i yapıp da Atatürk'ü mezara koyamadılar. İnönü Reisi Cumhur oldu tabii. Sonra Demokrat Parti geçince başa Anıtkabir yapıldı ve bitti, onu yerleştirdiler. Hatta o yerleşirken oraya Nilgün bebektir. Bilmiyor. Neler olmadı, neler olmadı.

S.Ö.: Peki siz İzmir Caddesi'nde otururken daha çok Kızılay ve çevresi mi sizin kullandığınız yerlerdi, Ulus'la pek bir alakanız yoktu.

N.Ç.: Evet, Ulus'ta babamın mağazası vardı. Ama çarşı vardı Ulus'ta. Kızılay'da o apartmanlar vardı ya birkaç tane, şimdi çok tabii, onların mağazaları vardı, o da ne var iplik, düğme, tuhafiye gibi, ama esas büyük mağazalar, Bankalar Caddesi'ni dönünce Ulus'taydı.

S.Ö.: Alış veriş için gene oraya gidiliyordu.

N.Ç.: Gene değil, oradaydı. Esas kumaşlar, şunlar bunlar, oradaydı. Çarşı oradaydı. Sonra yavaş yavaş İzmir Caddesine yani Kızılay'a geldi. İşte orada

Kızılay binası vardı. O caaaanın binayı Turgut Özal yıktırdı (??? Daha önce yıktırılmamış mıydı?)

S.Ö.: Ben de o güzel binayı çocukluğumdan çok iyi hatırlıyorum.

N.Ç.: Bizim amcamın evinden hemen geçerdik onun bahçesine, orada maden suyu satılırdı. Siz onu bilmezsiniz, biz bazı gece, aileden müsaade alıp giderdik orada maden suyu içerdik. Ondan sonra Kızılay'ın o bahçeleri tamamen başkaydı. Resimler var ama bizde yok.

(Fotoğraf açıklamaları: Bakın şu ağaçları görüyor musunuz, bu Nilgün'ün babası ve ağabeyleri. Şimdi şurada bu bizim evin bahçesi. Şurada ,bir set, bu küçük ağaçlar o setin üstünde, bir kaysı, bu kadar. Değil mi Nilgün?

Nilgün Ç.: Ankara armudu da var.

N.Ç.: Bunun üzerine çıkar, buradan kaysı alırdı.

Nilgün Ç.: Yani o yaşta toplayabiliyordum. Bodur fakat çok güzel meyve verirdi.

N.Ç.: Yani cennet gibiydi, cennet.

S.Ö.: Yani o zaman sizin yaşantınızın merkezi Kızılay ve çevresi daha doğrusu İzmir Caddesi ve çevresi.

Nilgün Ç.: Ülküalan Pasajı'nı biliyor musun? İşte orası bizim evin yeri. O binanın olduğu yer dedemin eviydi. Aynı model, çaprazında amcasının evi vardı.

S.Ö.: Zaten fotoğrafta da görünüyor, evler dizi dizi.

N.Ç.: Bizim hanın müteahhiti, yarısı onun, geçenlerde yani kış ya da sonbahar, dedi ki ortağımız, müteahhitin hanımı, müteahhit de sizlere ömür, dedi ki, Nedime'ciğim, dedi, bunlar Gürkanlılar, yani Konyalılar, Ereğli, Büyük Hanlılar, mevlüt, dedi, ille mescit, altının altı. Şimdi hayır desem, iyi görüşüyoruz, siz bilirsiniz, dedim. Muazzam bir mescittir o hanın altı. Bir mevlüt okutalım. Babana, eşine bizim Şerafettin'e, bir anılsın. Gittim ben. İndim aşağıya, oturdum. Dedim ki , ah anne, ah baba, bir bilsen ben nerdeyim şimdi, bizim evin altının altındayım. Çok değişti her yer.

S.Ö.: Sizin tahsil hayatınız nerede geçti?

N.Ç.: Benim okuduğum zaman Kolej var ya, o zaman Kolej değildi, Türk Maarif Cemiyeti okuluydu. O okul. Kızılay'a geliyoruz, Şimdi ne var Ankara'yı temsilen Nilgün, heykeller...

Nilgün Ç.: Güneş Kursu.

N.Ç.: Bir taraf ne sokağına gidiyor?

Nilgün Ç.: Sümer Sokağı. Sümerbank'ın olduğu yer.

N.Ç.: Şimdiki Sümerbank var ya, onun olduğu yerde, okul orasıydı. Ama kocaman bir okul değil. Sonradan oldu kolej. İngilizce, Fransızca, Almanca vardı. Çok da izdiham yoktu. Çünkü ne kadar kişi var ki, Bulvarda Apartmanlar var, Koç'un akrabaları, filan falan. Nüfus çok azdı. Zaten ilk önce küçük bir yerdi orası, sonradan ilaveler yapıldı. Yani anlayacağınız Ankara son derece değişti.

S.Ö.: Zaten sizin anlattığınız dönemler Demokrat Partinin iktidara gelmeden önceki dönemler. Taş çatlasa nüfus 200 000 gibi.

Mesela hafta sonları nasıl vakit geçirirdiniz? Hafta içi hafta sonundan farklı mı olurdu? Gittiğiniz yerler var mıydı?

N.Ç.: Biz ailemle yazın İstanbul'a giderdik. Biz dönerdik, amcamlar giderdi.

Nilgün Ç.: Ne yapardınız hafta sonları anne?

N.Ç.: Ailemle akrabalara giderdik, ya da evimizde gelenimiz gidenimiz olurdu. Hafta sonu diye ne yapalım, ne edelim diye bir şey yoktu. Çünkü aile kalabalıktı. Benim babaannem vardı, onun da resmi olacak bir yerde, babaannem Pazar günleri, babamla ikimiz amcama geçer, babaannemi alır bizim tarafa getirirdik. Ve bir hafta yemek bizde yenir, amcam gelir mağazadan babamla, hepsi, bir hafta yemek bizde yenir. Sonra Pazar günü bu sefer onlar, amcam Ferit veya Feriha ile gelirler, babaannemi alırlar, ama hep beraberiz. O İzmir Caddesi, ve davetler de babaannem neredeyse orada olur. Her gece oraya giderdik. Yalnız öğlen yemekleri ve kahvaltılar evde olur.

S.Ö.: Peki mağazadan gelir miydi mesela babanız öğle yemeğine?

F.Ç.: Gelirdi. Öğlen yemeğine gelince, babam kendi evine, amcam kendi evine. Hatta sabahları işe giderken amcam uğrar, akşam beraberdik ama, annem gidiyorum, bir isteğin var mı diye sorar, hayır, güle güle allaha emanet ol, der. (Babaanne)

Böyle işte, seyahatlere giderdik, aileyle...

Nilgün Ç.: Bir de yakın yaş grubu galiba, bir arada amca kızları, hısımlar var İstanbul'da, onlar gelir, hareketliymiş yaşantıları.

N.Ç.: Evet. Dışardan misafirlerimiz gelirdi ve bizim orta katta özel yatakları vardı. Özel odaları vardı. Hatta biz, amcamın çocuklarıyla, Akköprü diye bir yer vardı, Eski Meclis'in arkası. Mahalleydi orası, tamamen bir mahalle. Ve o mahalle, Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin mahallesiydi. Bizimkiler orada ev yapmışlar, onların hepsine birer ev vermişler, biz artık oraya gideceğiz diye çıldırırıldık. Aman ikramlar, muhabbetler, biz ayarında kızlar çocuklar vardı. Akköprü'ye giderdik onlarla. Hep hoşumuza giderdi.

S.Ö.: Zaten o zaman dışarıda yemek yemek gibi bir alışkanlık yoktu galiba.

N.Ç.: Aaa, biz ailecek giderdik. Bir defa Çiftlik Lokantası var, Amcamın ailesi, biz bir de misafir, yemeğe gittik. O gece birayı biraz fazla içtim galiba, birayı içip ayağa kalkıyorum, "burada en güzel benim yengem," ama hatırlıyorum öyle yaptığımı, ki bizde öyle laubali olunmazdı. Severlerdi ama, senli benli durumlar yoktu. Sonra gene ayağa kalkıyorum, "burada en güzel benim yengem." Babam yanıma geldi, şöföre al götür dedi. Ben onu gayet iyi hatırlıyorum, gayet iyi duyuyorum çünkü küçük değilim, bira içiyorum.

S.Ö.: Peki kılık kıyafet nasıldı, model mi seçerdiniz, kendiniz mi dikerdiniz, diktirir miydiniz?

N.Ç.: Valla elbise resimlerimin çoğu kayıp benim. Yalnız size bazı elbiselerimi göstereceğim. Mesela şu, pek belli olmuyor ama, İstanbul'da dikilip gelen bir model elbisedir. Amcamın kızları (fotoğraflardan gösteriyor), bu yengem, bu da ben. Yengem çok güzeldi.

Nilgün Ç.: Ama diktirir mişiniz değil mi anne?

N.Ç.: İstanbul'da Kastelyan'lar vardı.

Nilgün Ç.: Peki Ankara'da?

N.Ç.: O mahalle terzisiydi. Hacı Bayram'ın orada, Rumlar mı vardı, neydi.

Nilgün Ç.: Peki oraya diktiriyor muydunuz?

N.Ç.: ...

Nilgün Ç.: Koç'la olan hikayeleri var mı dedemin?

N.Ç.: Koç'la komşuyduk.

Nilgün Ç.: Bir şey daha vardı, ilginç olan. Demokrat Parti zamanında annemin dayısı...

N.Ç.: Mesela bu elbiseler hep Kastelyan'ların diktiği elbiseler. Ama daha başka esasları var.

S.Ö.: Bu şeyleri kaydetmedim ben, hani komşularınızı saydınız ya baştan, onları bir daha söyler misiniz? Çünkü onlar benim aklımda kalmadı. Kalmadı değil unuturum daha doğrusu.

N.Ç.: Şimdi komşularımızın ilk önce Hamdullah Suphi, onun yanında Seyfullah Bey yani benim amcam. Bizim evin tarafında. Onun yanında dönünce Nevzat Tandoğan. Onun yanında Kazım Paşa, Diyarbakır milletvekili, onun yanında biz, Falih Rıfkı'lar falan onlar hep arkada. Bizden sonra.

Nilgün Ç.: Ayşe Devres'in dedesi kimdi anne?

N.Ç.: O bizim sokakta oturmuyordu.

Nilgün Ç.: Ama ben çocukken bizim hizamızda oturuyorlardı. Onun dedesi kimdi?

N.Ç.: Soyadları Sılay'dır onların ama anneannesi çok bilgili, kafalı kadındı. Atatürk'ün konuşmalarını anlatırlardı da, orası öyle değil, yanlış, filan derdi.

S.Ö.: Peki, tiyatrolar çok destekleniyordu her halde, seremoni gibi herkes tiyatroya operaya gidiyormuş. O mesela böyle bir alışkanlık mıydı yoksa hani oraya gidilmesi gerekir diye mi düşünülürdü?

N.Ç.: Alışkanlık da değil, gidilmesi gerekir de değil, normal, normal. Mesela güzel filmler olursa normal olarak gidilirdi.

S.Ö.: Hangi sinemalar vardı?

N.Ç.: Ulus'ta, valla pek bilemiyorum oraları...

S.Ö.: Ulus'ta olmasın, Kızılay'da var mıydı?

Nilgün Ç.: Kızılay'da Ulus Sineması bir de Büyük Sinema vardı. Her halde başka yoktu. Peki dedemle bir de operaya filan gidiyormuşunuz.

N.Ç.: Ankara Sineması vardı. Ulus'ta ... bilemiyeceğim.

S.Ö.: Ama operaya, tiyatroya gidilmesi normaldi diyorsunuz.

N.Ç.: Operaya pek gidilmezdi. Babam da pek sevmezdi operayı. Ama diğer temsillere gidilirdi. Ama pek de serbest kalamazlardı. Bilhassa babam iş icabı dışarıda çok kalırdı. Mesela bir Almanya'ya giderdi, Avusturya'ya, Viyana'ya, dört ay kalırdı, üç ay kalırdı. Bulgaristan'da. Böyleydi. Gerçi Ankara'da eviydi tabii ki kalırdı, ama gelen giden olurdu, yemekler olurdu, her zaman tiyatroyu takip edelim sinemaya gidelim, olamazdı. Evde misafirler olurdu. İşte bunlar giderlerdi.

S.Ö.: Peki çat kapı birisi yemeğe gelebilir miydi yoksa davet edilmesi mi gerekirdi? Ben mesela memur çevrelerinde öğlen mutlaka yemeğe gidilmiş, hiç kimse dışarıda yemek yemezmiş, ama habersiz bir şekilde birisi dairesinden çıkıp, Ben bugün Emine Hanımlara yemeğe gideyim deyip gidermiş. Ve o son derece normalmiş.

N.Ç.: E samimi dostları onlar.

Nilgün Ç.: Peki bizde olur muymuş?

N.Ç.: Yok. E tabii onlar yakın dostları.

S.Ö.: Sizde haberli olurdu yani, mutlaka haber vermesi gerekirdi.

N.Ç.: Tabii.

S.Ö.: İşte her ailenin ayrı bir kültürü var, çok da farklı kökende aileler varmış Ankara'da. Ben baktım da, göçmenler var, Ankara'nın dışından gelenler var, Ankara'lıyım diyen yok aslında, Ankara'da doğmuş, büyümüş olan.

Nilgün Ç.: Annemin arkadaşı var aslında, Özcan Teyze, burada olsa, burada mı?

S.Ö.: O kadar da önemli değil zaten. Önemli olan sosyal yaşam. Bir de o sosyal yaşam sırasında kullanılan mekanlar varsa eğer, ama her söyleşide mekan ön plana çıkmıyor. Bazılarında çok ön plana çıkıyor. Mesela Ulus ve civarında iş yaşantısı olmuş olanlar. 1960'tan önce ya da sonra, oradaki mekanları tek tek sayıyorlar, buraya giderdik, şuraya giderdik diye.

Nilgün Ç.: 60 yakın bir zaman.

S.Ö.: 60 yakın bir zaman ama 1928'de 30'da Ulus'un ismi Taşhan'ken. Bazı söyleşilerde de daha çok günlük yaşam. Bir gün mesela nasıl geçirilirdi, veya sizin anlattığınız gibi aile ilişkileri nasıldı, daha böyle toplumsal portre, portre demiyelim de günlük yaşama ilişkin tanımlar ön plana çıkıyor. Onları sonunda ben bir şekilde ilişkilendirmeye çalışacağım.

Nilgün Ç.: Benim çocukluğumda, ben 52 doğumluyum, Kızılay'da otururken fener alayı olacağı zaman çok sevinirdik. Oldukça görkemli bir hazırlık olurdu o fener alayı için. O araçlar, araçlar derken müthiş çiçekler, süsler, filan, bilmiyorum şimdi hâlâ var mı? Varsa da o dönemdeki kadar görkemli mi acaba?

S.Ö.: Yok yok, biz 69-70'de geldik Ankara'ya, ama hatırlıyorum ben de fener alaylarını, bitmek bilmezdi.

Nilgün Ç.: Her bir araba başka türlü olur filan, itiş kakış olmaz, son derece nezih, babam götürürdü bizi, hiçbir sıkıntı da çekmezdik. korkmazdık, o da korkmuyordu ki götürüyordu bizi.

S.Ö.: Ben en son fener alayını, Alp (oğlum) küçükken götürmeye niyetlenmişim, ben götürene kadar bitti zaten fener alayı. O kadar kısaydı ki.

Nilgün Ç.: Ha kısaydı...

S.Ö.: Biz apartmandan çıkıp Ziya Gökalp'e ki iki adım yer, beş dakika bile geçmedi, fırladık gittik, en önde itfaiyeciler, ortada polisler derken hop bitiverdi.

Nilgün Ç.: Arabalar neydi hatırlamıyorum.

N.Ç.: Benim amcamın baldızı vardı, Eskişehirliydi yengem, en güzel yengem dediğim, zaten bir tanem yengem, bir tane amcam var, (fotoğraf anlattı). Yengemin ablası gelirdi. Dedim ya evler karşılıklı, babaannemin olduğu yere gelir, bunun memleketinde tabii çat kapı misafir geliyor. Oturuluyor, konuşuluyor. Amaaan, derdi, ev güzel, napem, bahçe güzel napem, gelen yoook giden yoook, diyor. Ah memleketimin gözünü seviyim.

S.Ö.: İnsan istiyor etrafında yani.

N.Ç.: Alışmış, kadın haklı.

Nilgün Ç.: Bizimkilerde çat kapı yok.

N.Ç.: Gelen giden, zaten evin halkı var, ben diyordum ki, hadi Sıdika teyze, in de bak, Arnavut böreği yapacak şimdi, Rumeli böreği. O, her şey güzel anam ama, istemeem, memleketimin gözünü seviyim, derdi. Hakikaten biz gittik oraya, çok haklıymış Sıdika teyze. Ama bizim ev halkı bizi idare ediyordu. (Fotoğraflar): Şu amcamın oğluydu. Tek çocuktu, sık sık gelir belki yirmi gün bizde kalırdı. İşte mesela bakın şu elbise İstanbul'da yapılmış, Kastelyan'ların diktiği elbise.

Nilgün Ç.: Meclis'in hafriyatını anlattı mı?

S.Ö.: Anlattı. O çok ilginç ama.

Nilgün Ç.: Bir de milli korunma, onu da anlattı mı? Abisini hapsedmişler.
S.Ö.: Hayır.
N.Ç.: Yani bunları batırmak için ne lazımsa yapıldı.
S.Ö.: Peki niçin batırmak istiyorlardı?
N.Ç.: Çünkü, İnönü yabancıları sevmiyordu. Mesela Vehbi Koç televizyonda konuştu. Milli Korunma. Bir komplo hazırlıyorlar bizim mağazaya, birisi geliyor, kendi yetiştirdikleri çırakları, babamların, ona dükkan açıyorlar, Rıdvan diye birisi. Sonra meşhur oldu. O geliyor, bütün filimleri topluyor mağazadan. Bunlar da veriyor. Babamla amcam da yok. Amcam burada, babam İstanbul'da. Hemen arkadan Milli Korunma'dan adamlar geliyor. Bize film ver, diyorlar.
S.Ö.: Milli Korunma istihbarat mı?
N.Ç.: Her halde.
Nilgün Ç.: Malı gizlemek veya malı depoda tutmak suç.
N.Ç.: Hemen geliyorlar, film ver, diyorlar, tezgahlar da şimdi satıldı, hepsi bitti ama depoda var getirelim, diyor, amcamla mesul müdürünü mağazanın hemen hapse attılar.
Nilgün Ç.: Aynı şekilde Koç'u kaçırıyorlar. Koç'u kaçırıyorlar. Zeytinyağ mıydı neydi?
N.Ç.: Evet. Bizimkileri böyle yakalattılar. Beni, dedi Koç, beni kaçırdılar, Edremit'e. Bugün gibi aklımda.
S.Ö.: Hapsedmesinler diye.
N.Ç.: O hapsolmadı ama benim amcam 20 ay hapsedildi. Mesul müdürü de beş ay.
S.Ö.: Bu hangi yıllar?
N.Ç.: Milli Korunma işte. Yeni.
Nilgün Ç.: Nuri bir sene sonra doğdu, sen evlendikten sonra değil mi? O zaman olduğuna göre, 1940'ta.
Nilgün Ç.: Peki Taksim'deki apartmanı niye verdiniz?
N.Ç.: E Varlık Vergisi'nde gitti.
S.Ö.: Varlık Vergisi'ni biliyorum da ...
N.Ç.: Varlık Vergisiyle bunun ilgisi yok. İlk önce varlık vergisi çıktı.
S.Ö.: Ama onun sizinle ne alakası var?
N.Ç.: En çoğunu bize verdiler. Bizimkilerin apartmanı vardı itfaiye meydanında. Onu sattılar verdiler ve gitti o. Ondan sonra esas bu büyük oldu. Bir mürafaa için, Hamdullah Suphi vardı o zaman, 15 000 liraya girdi. O devirde. Bir mürafaa. Bir tanesi 5 000 liraya. O diyor ben yaparım, o diyor ben yaparım, babam geldi yazık İstanbul'dan ve benim babam o zaman Oldu ve beş sene yaşadı. Felaketler bizi çok buldu. Bakmayın siz bugün böyle durabiliyorum ben, çok büyük acılar geçirdik. Babam hayattaydı ama ne olduğunu şaşırırdı. Bir tokat yedi ki ne olduğunu şaşırırdı adam.
Nilgün Ç.: Varlık vergisi aslında gayrimüslimlerden alınan vergi, aslında ben detayını bilmiyorum, kitap aldım okuyacağım da, Salkım Hanım'ın Tanelerini gördün mü? Orada adamın kökenini o kadar didiklediler ki, sen dönmesin dediler sonunda hatırlıyor musun? Sonunda batırdılar. Aynı şeyi göçmenlere de veya sivrilmiş göçmenlere de yapılmış olasılığını düşünür oldum. Çünkü Taksim'de, Kültür Merkezi'nin olduğu yerde veya yanında bir apartmanları varmış, onu da satmak zorunda kalmışlar.

N.Ç.: Tabii. Mağazanın altı ay kapatılması. Mağaza demek, sadece bir saat ustası vardı, Rustu, o 500 lira maaş alıyordu, o devirde. Yani bunları sıfıra oturtmaya azmettiler, ve de çok da muaffak oldular, çünkü babamın abisinin mahkum olmasına hiç Edemedi. Şimdi Meclis'e geliyor İnönü, diyor ki, duyduğuma göre Seyfullah Necipler, Necip Bey diyormuş ki ben ceketimi satarım ama ağabeyimi hapis bırakmam, onun için benim kulağım seste sakın rüşvet vermesinler.

S.Ö.: Bu İnönü'yle ilgili ne kadar çelişkili durumlar var böyle. Bir taraftan göğe çıkarılırken, bir taraftan da özellikle Attila İlhan'ın yazdıkları yenilir yutulur şeyler değil yani...

N.Ç.: Böyle. İstanbul'da Tünel Han'da o zaman burası kiraya verildi burası ve bazı yerler ve İstanbul'da oraya nakletti babam. Ev vardı orada da çünkü bir taraf gayet geniş, mağazanın o filmler, bilmem neler, depoydu orası, depo, bu tarafta yedi odalı bir ev. Sonra yengem, amcamın çocukları filan, hepimiz oraya birleştik. Ben evlenmişim. Babaannem. Orada babaannem mesela diyor ki, çok kaldı Seyfullah, niye o gelmiyor, söylemiyorlar, işte yol yapıyor. İnşaat minşaat yapıyorlar ya, sonra savcı demiş ki, Seyfullah Bey, sizi Üsküdar Cezaevi'ne nakledelim biz, çünkü o cezaevi dediğiniz yer, bütün İstanbul zenginleri orada, tabii amcam da babam da zaten çok istiyor, bir gece izin veriyorlar, ama amcam bir tarafta, jandarmanın kapısında. Düşün bunların cibilliyetsizliğini. Bu işler olduğu zaman, bütün gazeteler dış ve iç, Seyfullah Necipler yakalandı, büyük puntolarla. Seyfullah Necip'ler yakalandı. Oradan gelenler, gerek akfadan, gerek zenitten, gerek kodaktan, bütün iş yaptıklarının başları, ve diyorlar ki Necip Bey , siz Türkiye'yi mi satmak istediniz? Yani neydi bu? Ondan sonra amcamı bir gece evine bırakıyorlar. Hakikaten amcam geldi. Tabii ben de hemen İstanbul'a gittim. Şimdi babaannem bana diyor ki, söyle baban, amcan on aydır yok. Şimdi amcan kalsın, baban gitsin. Peki söyleyeceğim, dedim. Bekliyorum yemeğe oturalım, kalabalık, amca, dedim, bakın babaannem ne diyor, hem baba sahi biraz de sen git, dedim, bak özledi çocuklar amcamı, o, yook, olur mu hiç öyle şey, dedi, e neden, dedim, siz kalın, babam gitsin, neden, dedi, olur mu, bir kere işçiler, ameleler babanı tanımıyor, dedi. Onlar iş görmez sonra ben başlarında olmazsan dedi. Ne kadar kaldı Seyfullah, hiç işte dört ay var, beş ay var, halbuki on ay var. Her gün, her gün Beyoğlu'ndan Tünel'den yemek giderdi Üsküdar'a amcama. İşte eşyalar falan, bazen biz giderdik ziyarete falan, bir gün dedi ki, pencereyi açtı, kadınlar bahçesi..... Amcam on ay sonra çıktı ama benim babam dayanamadı.

S.Ö.: E kolay bir şey değil yani, hele o devirde.

Nilgün Ç.: Bir de yani, tanınıyorsun, iş yapıyorsun,

S.Ö.: Prestijin var...

N.Ç.: Yok yani, suç yok bakın, suç yok.

S.Ö.: Bu varlık vergisinden sonra olmuş bir şey. O zaman demek ki varlık vergisinden topladıkları paralar yetmedi.

Nilgün Ç.: Valla ben o aldığım kitaba bakacağım. O film beni dürttü. Özellikle o sahne. Adam ısrarla diyor ki, ben müslümanım, ama sen bilmemnereye yerleşmişsin, orada gayrimüslimler vardı, mutlaka senin sülalende de gayrimüslimler vardır. Varlık vergisi. Dolayısıyla ben şüphelendim. (Bundan sonra amcamın yakalanma hikayesi uzun uzun anlatılıyor)

Verilen cezalar: Mağazanın 16 ay kapatılmasına, Mesul müdürün beş ay hapisliğine, Seyfullah Kardaş'ın yirmi ay hapisliğine, 16 000 000 lira para ödenmesine.

Çantalarla rüşvet gitti, çantalarla.

Oğlunun düğününü anlatıyor. Devrik bakanlar ve Namık Gedik, Savcı hikayeleri ikinci bantta devam ediyor.

Nilgün Ç.: Serpil, nerelere gidilirdi diyorsun ya, mesela annemin amcaoğlu, yakışıklı bir adamdı da, Gar Gazinosu'ndan bir İspanyol dansçıyla evlendi. Karmela adı da. Bir vesileyle Ferit'in arkadaşlarıyla tanıştım. Gittikleri başka yerler de var ama Gar Gazinosu, annemlerin gençliğinde erkeklerin gittiği bir yer.

S.Ö.: Zaten o tür yerleri, kiraathaneleri, daha çok erkekler anlatıyor. Kadınlar daha dükkanlardan, ev çevresinden, falan bahsediyor.

Nilgün Ç.: Mekan deyince aklıma geldi. Ve de çok bariz bir şey var, oradan bir dansçıyla evleniyor.

N.Ç.: Allahtan onu babaannem falan görmedi. Ama babam biliyor. Amcama diyor ki, Seyfullah, mesleği o onun, gel bunda ısrar etmeyelim, bu iş olsun, diyor.

Özen Pastanesi: Kızılay'da Çarşı mağazasının olduğu yerde. Yanındaki apartman da Koç'un apartmanı.

Mualla Sardeş ile Söyleşi, 6 Şubat 2003

M.S.: Doğma büyüme Ankara'lıyım. 18 yaşına kadar da Ankara'daydım. Onun için epeyce de bir anım var tabii ki. Bir kere baba tarafım Ankara'nın yerlisi. Annem boşnaktır. Onlar göç etmişler Yugoslavya'dan. Baba tarafının soy ağacının nereye kadar uzandığını bilmiyorum. Dedemin evinde doğmuşum. Aslında Işıklar Caddesi'ndeki doğumevinde doğmuşum ama esas doğup büyüdüğüm yer dedemin evi. Kale'nin önünden aşağıya doğru bir yokuş iner, Ulucanlar'a doğru iner. O sokağın ortasında şimdi cami diyorlar, o zaman mescitti, Ser Sinan, mescitti, dedem oranın imamıydı. Hemen bitişiğinde de evi vardı. Çocukluğumun ilk anıları orada. O sokağın üstünde oynamak, mescitin önü bahçeydi o zamanlar, şimdi kapamışlar, geçenlerde önünden geçtim, baktım, bütün o güzelliği, otantikliği kaybolmuş. Halbuki çok hoş bir avlusu vardı, yüksek. Yol aşağıya giderdi, o yüksekte kalmıştı, demir parmaklıkla çevrilmiş bir bahçe, iki taraftan taş merdivenle çıkılırdı, ahşap direkli, balkonumsu bir yer. En güzel anım da yaz günleri akşam üstleri, sofa hazırlanırdı, dedem akşam namazını kıldırır, akşam ezanını okurdu. Akşam ezanında tabii dedemin Türkçe ezan okuyuşudur, Tanrı Uludur, Tanrı Uludur diye. Bu yaşa geldim, kulaklarımdan gitmiyor. Dedem de sağırdı, kulağı çok zor duyardı, neden bilmiyorum, harpte olmuş derlerdi, onun için dedemle bir konuşmamız yoktu. Ama hayatımın, çocukluğumun en güzel kişisi dedemdir, babamın babası. Sonra dedemin bağı vardı, Cebeci taraflarında, o zaman Samanlık bağları denirdi, Ankara'nın her tarafı bağıdı, oranın üzümü güzeldi. İyi bir bağcıydı dedem. Yazın oraya giderdik. O bağ benim özgürlüğümüdü. Etraftaki küçük tepelerin arkasında hep başka şehirler hayal ederdim. Çok merak ederdim. Kayısı ağaçlarının üzerinde, asmaların arasında, çevredeki evlerin arkasında, doğanın içinde gezmek, yaşamak, çocukluğumun en güzel anılarından. İlginçtir, uzun yıllar hep o bağı gördüm. Özgürlüğü gördüm diye düşünürüm. Çok çok sonraları bitti rüyalarım. Sonra her halde beş yaşımıdayken falan Çıkrıkçılar'ın altında, Işıklar Caddesi'ne taşındık. Bir sene de orada kaldık, ondan sonra Ulus tarafından Posta Caddesi'ne girerseniz, sağ tarafta postane var, sol tarafta da PTT'nin büyük bir binası var. Orada bir ev vardı. Ve işte bahçeye girerdik, avlusu vardı, ahşap direkli bir ev, bir sene kadar da orada kaldık, sonra bunlar kira evleriydi, Hacettepe'ye giden yol üstünde, İmaret Camii vardır meşhur, hemen onu geçince bir meydan vardır. O meydana bakan bir ev yaptırttı, dedem, babam, annem, biz de üç kardeş, oraya gittik. Sonra dördüncü kardeşimiz Leyla de orada doğdu.

Çok büyük bir Ankara hayranıyım. Çok düşkünüm her şeye. O Çıkrıkçılar'a gittiğim zaman, Ulus civarına, Kale'ye, Suluhan'a, Sulukhan'ı ilk gördüğüm zaman 86 yılıydı, vuruldum. Her gidişimde mutlaka oraya girerim. O küçücük mesciti, o zarif pencereleri, demirleri, gerçekten Ankara hayranı bir Ankaralıyım.

S.Ö.: Hacettepe'ye geldiğinizde kaç yaşlarındaydınız?

M.S.: İşte 6.5, 7 yaşlarındaydım. Okula başladım, Hamamönü'nde adı İnönü İlkokulu olan, sonradan ismi değişti her halde, hâlâ da duruyor o. Sonra İsmet Paşa Kız Enstitüsü'ydü, şimdiki Zübeyde Ana Okulu, orada enstitüye başladım. Bir buçuk sene sonra Dış Kapı'ya giderken Atatürk Kız Sanat

Enstitüsü'ydü, orası açıldı. Oraya gittim. Babam da demirciydi ama müteahhitlik yapardı, biraz daha işi büyüttü, hemen onun karşısında.

S.Ö.: İsmi neydi babanızın?

M.S.: Hamdi Sardeş.

S.Ö.: Peki bu 6.5 yaşı kaç yılları oluyor?

M.S.: Ben 35 doğumluyum. 42 falan.

S.Ö.: O zaman siz Ulus'ta olan o törenleri hatırlıyorsunuz büyük bir ihtimalle.

M.S.: Hiç tören hatırlamıyorum. Yalnız komşumuz bizi alırdı, Hipodrom'un oraya giderdik. Resmi geçite. Bir çocuk bayramına katıldığımı hatırlıyorum, annem tafta bir elbise dikmişti, kurdelelerimizle, akşamları yapılan fener alaylarını hatırlıyorum ama çok net değil. Geçen gün kardeşlerimle bahsettik, ben den küçük olan kardeşim, onun arkadaşı, onlar Samanpazarı'ndaki bir idamı hatırlıyorlar. Ben öyle bir şeyi hatırlamıyorum. Hatta o kardeşim, bir meydanda iki adamı dövüyorlardı, diyor, birisi zenci birisi beyazdı, diyor. Resmen falaka, herkesin içinde falakaya çekmişlerdi, diyor.

S.Ö.: Samanpazarı'nda mı?

M.S.: Samanpazarı'nda. Ben öyle bir şey görmedim.

S.Ö.: O zaman siz 6.5 yaşından 18 yaşına kadar bayağı önemli bir dönemi orada geçirdiniz. Peki okulun dışında, mesela Ulus meydanı'nı kullanmanız, oradaki alışveriş merkezini kullanmanız, Çıkırıkçılar'ı kullanmanız oraların havası nasıldı?

M.S.: Şimdi enstitüye gittiğim zaman, ortaokul ikinci sınıf sayılıyor, ilkokuldan sonra beş senedir enstitü, Dış Kapı'ya gittiğim zaman, mezun olana kadar Ulus'ta yaşadım. Anafartalar, arka sokaklardan Samanpazarı'na, Hamamönü'nden otobüse binerdik. O zaman Ulus'ta pek çok yeri hatırlıyorum tabii. Babamın atölyesi okulunun karşısında olduğu için öğlenleri çoğunlukla beraber yemek yerdik. Lokantalara giderdik.

S.Ö.: Mesela hangi lokantalara giderdiniz?

M.S.: Mesela, Sümerbank'ın hemen üstünde bir lokanta vardı, Yıldız lokantası, o biraz lüks bir lokantaydı. Ondan sonra bir arka sokağında, Hacı Bayram'a giderken Anafartalar'dan, orada bir ara sokak vardı, orada yeşil boyalı bir lokanta vardı. Mütevazi bir yerdi ama o da benim aklımda hoş bir yer olarak kalmış. En sevdiğim yer de şimdiki Ulus İş Hanı, Akman Pastanesi'nin olduğu yerde, Birtat diye bir lokanta değil de kafeterya, ama o zaman kafeterya lafı geçmiyordu, İşte tavuk suyuna çorba, pilav, tavuk falan olan, çok geniş bir yer olarak kalmış aklımda, oranın bir tatlısı vardı, beyaz ve çukulata üzerine krema, çukulata üzerine, o hâlâ kokusunu unutmadığım bir tatlıdır. Okula giderdim yemekten sonra, kokusu, vanilya falan, okul bitene kadar burnumdan gitmezdi. Sonra onun biraz daha bu tarafında, Heykel'e doğru, Uğrak diye bir yer vardı. Orası da sandviç yapardı, ayran, sandviç. Bir de Heykel'den yukarı doğru giderken, orası böyle teneke mahallesi gibi bir yerdi, gecekondulu havalı, onun bir tanesi de Akman Bozacısı'ydı. Küçük bir yerdi. Tasların içinde leblebiler olurdu, masaların üzerinde, son derece küçük şeyler. Samanpazarı'na Anafartalar'dan çıkarken o zaman da frigo, o zaman adına ne derdik, kalıplanmış, dondurulmuş, onlar öyle aklımda kalmış yiyecek yerleri. En ilginç yer de şeyi söyleyeyim, onları herkes bilmez, Ulus İş hanı'nın karşısında bir Ulus İş Hanı daha var, beyaz, o arada çok güzel bir park vardı, hiç bahsettiler mi size?

S.Ö.: Şehir Bahçesi diye bahsettiler.

M.S.: Şehir Bahçesi.

S.Ö.: Ama siz anlatın yine de.

M.S.: Çok güzel bir parktı. Zaman zaman evimiz Hacettepe’de olduğu halde annem, komşularla birlikte oraya giderdik. Ondan sonra Ziraat Bankası’nın arkasında Evkaf Apartmanı mı, evleri mi öyle bir yer vardı. Orada da babamın halasının kızı otururdu. Orayı da büyük bir apartman olarak değil de yatay bir bina olarak hatırlıyorum ama çok büyük bir bahçesi vardı. Ama bu çok büyükler benim çocuk gözümle çok büyük. İçinde çiçekler, ağaçlar, büyük bir demir kafes ama araları boş. İçine güvercinler girer çıkar. Şu anda her halde hâlâ duruyor, Meclis’in arkasında bir park, hiç girmedim bir daha o zamanlar çok giderdik, böyle kademeli bir havuz, içinde kırmızı balıklar,

S.Ö.: Hâlâ duruyor o park ama, biraz atıl gibi duruyor.

M.S.: Çok güzel parklar vardı.

S.Ö.: Bayağı yeşillendirmişler etrafı. Peki o zaman Ulus bir merkez, Kızılay gibi. O zaman oranın havası nasıldı? İnsanları nasıldı? Belli bir dönüşüm oldu mu? Ben şimdi Ulus’a bakınca Meydan’ın olduğu yere, Heykel’in olduğu yere, değişik saatlerde gidip gelince, artık orası bir meydan gibi kullanılan bir yer değil de sanki geliş geçiş yeri olmuş. İnsan profiline bakınca, kim var kim yok, neler yapıyorlar, hele hafta sonları kasaba meydanını andırır gibi bir hali var. Heykel sanki oraya yabancılaşmış gibi, yerini bulamamış, oraya öylece konmuş gibi, böyle bir dönüşüm var ve bunun nedenleri var mutlaka. Ama sizin hatırladığınız dönemde havası nasıldı?

M.S.: İnsanlarını, kıyafetlerini hiç hatırlamıyorum. Ama herkesin gelip geçtiği bir yer olarak hatırlıyorum. Dış Kapı’dan geliyorsunuz, Heykel’in karşısı hep otobüs durağıydı. Oradan Hamamönü’ne otobüse binerdik. Etlük’te Keçiören’de oturan arkadaşlar vardı. Oralara otobüs olurdu ama çok seyrek. Kışın onlar yarı donmuş vaziyette gelirlerdi. Oralar hep bağıdı. Yaz kış bağıda oturanlar.

S.Ö.: O zamana göre Ankara sınırlarını çizseniz siz, Hacettepe dediniz...

M.S.: İsmet Paşa Kız Enstitüsü’ne giderken söylersek, evden Hacettepe olan yer, şimdi cadde, o zaman da caddeydi, oradan aşağıya inerdik. Bir taraf Hacettepe, bir taraf eski evler, sağ taraf evler, sol taraf park, oradan aşağıya inerdim, bir tek Numune Hastanesi vardı. Şu anda İbni Sina’nın altındaki yol, o yol öyle Kız Enstitüsü’nün oraya çıkardı. Bir taraf DTCF, bir taraf da Kız Enstitüsüydü. Okula oradan gider gelirdim. Orada okurken orta biri. Onun dışına çıkmadım. Orada kaldım. Daha çok Hamamönü’ne Samanpazarı’na giderdim. Bir de Cebeci’ye giderdim. Orada da dayım ve ailesi otururdu. Tren yolu vardı, şu anda da var ama, hemen yanında benim sınıf arkadaşım otururdu, bahçe içinde, onu hatırlıyorum. Çoğu zaten Cebeci en güzel yerd, bahçe içinde evlerdi, yeni yapılmış olduğu için fark atardı bizim eski Ankara evlerine, o zamanki evler hâlâ duruyor, mesela benim Yeni Camii, Ulucanlarda camii var biliyorsunuz, sanırım Mimar Sinan’ın, hemen onun yanında, camiye karşınıza alırsanız, hemen onun yanında bir yol iner, o yoldan birazcık sağa sapınca bir ev vardır, iki kardeşim o evde doğdu. Orası da dedemin eviydi. Demek ki Ulucanlar. Dedemin bağı olduğu için evde bir de eşek vardı. Eşeğin de yeri vardı. Samanlık vardı bahçede. Dedem geldiği zaman, bağdan döndüğü zaman eşeğin samanını veya arpasını almaya gönderirdi. O yolun altında

saman satan, arpa satan dükkanlar vardı. Çok farklı bir şey tabii, gelin şimdi Ankara'da saman satan, arpa satan bir yer bulun. Bunlar tabii çok hoş anılar.

Bir sınıırım Cebeci, Bir sınıırım İsmet Paşa Kız Enstitüsü, dedemin evi, Kale'nin orası, Ulucanlar, Okula gidip geldikçe Ulus giriyor için içine, Dış kapı.

S.Ö.: Hamamönü için o zamanlar çok hareketli bir yerdi diyorlar. O zaman dediğim o zamanlar değişiyor herkesin anlattığına göre.

M.S.: Çok dükkan vardı. Bütün alışverişimizi Hamamönü'nde yapardık. Geçenlerde uğradım, ciğerci duruyor hâlâ. Her gün okuldan çıkınca gider, dalak alırdım, kedime yedirirdim. Hatta dedim, hâlâ siz duruyor musunuz? Dükkanın içini biraz değiştirmişler. Hamamönü biraz değişmiş, orada bir berber vardı, tam okulun karşısına gelen kısım açıklıktı, şimdi oraya bir kahve yapmışlar, orayı kapatmışlar. Geçenlerde kardeşim ve kızım ile Kale'ye gitmiştik. Oradan dedemin evine bakalım diye indik, döndük dolaştık, Hamamönü'ne geldik. Bir tane kahve kurmuşlar, üstüne de Hacettepe'yi Sevenler Derneği yazmışlar. Kızım dedi ki, işte siz de Hacettepelisiniz, gelin şurada bir çay içelim, dedi. Kardeşim de içeriye seslendi, Hacettepe'yi sadece erkekler mi sever, kadınlar sevemez mi, dedi. Hemen buyrun, dediler, eski resimler geldi, duvarda da var eski Ankara resimleri. Tabii Bizim Hacettepe'de yaşadığımız ev çoktan yıkıldı, hatta ben yakın zamana kadar hiç değilse caminin oraya kadar gidebiliyordum, şimdi getirip neredeyse Hamamönü'ne kadar kapatmışlar. Göndermiyorlar o tarafa.

Hamamönü'nde Yahudiler vardı. Bir ara sokakta, bir de cadde üstünde. Cadde üstünde Kibar Yahudi dediğimiz bir Yahudi vardı. Son derece kibar, açık sarışınca bir adam. Leyla isminde güzel bir karısı vardı. Ondan sonra gene orta yaşlı bir karı koca vardı. Arka sokakta bir hırdavatçı vardı. Bizim de küçükken aklımızı İçin iğneli fıçıya koyarlar, diye, annem oradan bir şey almamı istediğinde, korkudan ölürdüm. Kapının kenarında dururdum adama söyledim, yakalayıp beni iğneli fıçıya sokacak diye. Öbür Kibar Yahudi'den filan korkmazdım ama hırdavatçıdan korkardım. Ne kadar korkunç bir şey, insanları nasıl şartlandırıyorlar. Ondan sonra bütün alışveriş Hamamönü'nde olurdu.

S.Ö.: Kibar Yahudi'yi ikinci duyuşum.

M.S.: Bir de enstitü pazarı vardı, küçük bir dükkan. Çoğunlukla kızlar enstitüye gönderilirdi. Enstitü pazarından malzemelerimizi alırdık. Sonra ortaokul vardı, Dördüncü orta. İki kardeşim, beni enstitüye verdiler, hiç sormadan etmeden, ben de orayı iyi bir okul sanmıştım ama benim tahsil hayatımı bitirdi. Orayı bitirdiniz mi Kız Teknik Öğretmen Okulu'nu kazanmanız gerekirdi. Kazanamadım. Resim öğretmeni olmak isterken ilk resim aşamasını aşamadım. Hamiye Çolakoğlu vardı, belki bilirsiniz. Onunla beraber girdik, onun içincü girişiydi, benim ilk girişimdi. O bile birinci aşamayı geçemedi. Ben resim öğretmeni olmak istiyorum ilk aşamayı aşamıyorum, o sonradan dünya çapında biri oldu, o da ilk aşamayı aşamadı. Ne biçim bir şeyse.

S.Ö.: İşte bazen jürilerin niteliğine göre mi diyelim yoksa kriterlerine göre mi böyle şanssızlıklar oluyor bazen.

M.S.: Ondan sonra önümüz kapanınca evlenmekten başka bir şey kalmıyor geriye.

S.Ö.: Bu şeylerden de bahseden oldu, siz gerçi lokantalardan bahsettiniz, lokantalardan bahseden hiç olmamıştı.

M.S.: Ben de bahsetmiyebilirdim ama benim öğlenleri babamla dışarı çıkıp yemek yeme durumum olduğu için o civardaki lokantaları biliyorum.

S.Ö.: İşte şurada şu dükkan vardı, burada bu dükkan vardı, şu tür mallar gelirdi, biz bunları satın alırdık, veya işte hafta sonlarımızı şöyle geçirirdik, şu sinemaya giderdik. Yani günlük hayata ilişkin, alışverişe ilişkin anılarınız var mı? Veya mesela hafta sonu kavramı var mıydı?

M.S.: Hafta sonu kavramı yoktu. Çoğunlukla dayımlara, Cebeci'ye yürüyerek gidip gelmek değişikti. Tabi Hacettepe Ankara'nın mesire yeri idi. Pazar günü, çünkü cumartesi tatil değildi, biz pencerenin önüne otururduk, Hacettepe'ye gidenleri seyrederdik. Akın akın insan geçirdi evimizin önünden. Zaten Hamamönü'yle Hacettepe arasında bir yer. Hacettepe'ye daha yakın bizim ev. Önü bir meydanlık, tam karşımızda bir çeşme vardı. Bronz bir çeşme, ayaklı, suyu hiç kapanmaz. Onun arkasında bir ev, onun arkasında İmaret Camisi vardı. Gelenlerin hepsi, ellerinde sepetler, insanlar akın akın Hacettepe'ye gider. Bilmem resmini gördünüz mü, Hacettepe'nin ortasında bir havuz, bende olması lazım, istiyorsanız...

S.Ö.: Çok memnun olurum, hem albümlere bakmaktan,

M.S.: Albüm falan değil de benim bir torba içinde duruyor. Çıkarttım size.

S.Ö.: Olsun.

M.S.: Hacettepe'nin tam ortasında büyük bir havuz, ortasında da büyük bir heykel vardı. O heykel daha sonra Tandoğan'daydı, daha sonra nereye gitti?. O güzelim heykeli Ankara'nın bir yerine nasıl koymazlar? Aklım almıyor.

S.Ö.: O biraz belediyenin anlayışından ötürü galiba.

M.S.: Hiç ilgisi yok, çocuk heykelleri var, sanki çiş yapıyorlarmış gibi su fışkırtıyorlar. Çocuk bu, kadın değil, bir şey değil. Bir güzel heykel de İstasyon'da vardı. Garın önünde. O heykele benzeyen, daha minyatür bir şey. Bu iki güzelim heykel yok oldu. O Hacettepe'nin ortasında o heykel, etrafında bir yeşil bant var, sonra bir tel örgü. Tel örgünün arkasında çiçek ekili olurdu. Bir kumlu, çakıl taşlı yürüme yolu, onun etrafında da banklar olurdu, bayağı büyük. Bütün insanlar yazın gece oraya oturmaya giderdi.

S.Ö.: Gece mi gidelerdi.

M.S.: Gece giderlerdi. Biz pek gitmezdik, geceleri sokağa çıkmazdık. Eğer denk gelmiş babam veya amcam gidiyorsa onlarla giderdik. Çok dolu olurdu. Gazozcular, helvacılar falan olurdu. Gündüz ise, o havuz biraz tepedeydi, Kurtuluş'a doğru inen, şu anda da yeşilliktir orası, orası akasya ağaçlarıyla dolu olan bir parktı. Hatta biz hep akasyaları yerdik, çiçeklerini. Bir de havuzun öbür tarafı, şu anda Numune Hastanesi'ne doğru olan tarafı, orası çok daha güzel bir yeşillik, daha kır havalı, öbür taraf daha yapay, bu günkü çam ormanları gibi, bol bol akasyayı dikmişler, o taraf daha çok hoşuma giderdi. Orası insanların gündüz gittiği yerdik. Hafta sonları bir yere gitmek isteyenler, onu arada biz de yapardık, ya trene biner Kurtuluş'tan, Çiftliğe giderdik, daha güzeli, yine trene binip Üreği, Kayaş, Saime Kadın, Mamak vardı, Biz Üreği denen yerde piknik yapardık. Orada çaylar akardı.

S.Ö.: Kır...

M.S.: Bir keresinde Kayaş'ta bir akrabamız, annemin Boşnak bir akrabası vardı, oraya giderdik, trene binip. Her taraf yemyeşil, tek tük evler. Biraz yürürdük. Bir dere akardı. Derenin üstünde küçük bir köprü, orayı geçip akrabalarımızın evine gelirdik. Tek katlı, yeni yapılmış, güzel, küçük bir bahçesi vardı, meyve ağaçları, oraya gitmeyi çok severdim. Hatta gittik mi biz çocuklar orada iki gün kalırdık, biz büyük çocuklar. Fazla gezip tozma imkanımız olmadığı için, mahalle içinde oturuyoruz, annem de sokağa çıkmanıza izin vermezdi, bir işte üç evin baktığı küçük bir bahçe vardı. Anca oraya çıkıp oynayabilirdik. Onun için böyle bir yerlere gidince, özellikle de bağımıza gidince özgür olmak çok etkilemişti beni.

S.Ö.: O zaman siz daha ziyade, Hacettepe, Hamamönü...

M.S.: Tabii, büyüme yerim, on onbir yıllık hayatım orada geçti. Mesela Samanpazarı beni Ankara'da en çok üzen yerdir. Hiç şu halini hiç affedemedim. Hiç affedemedim. Belediye binası oldu ya...

S.Ö.: Belediye binasına mı üzülüyorsunuz?

M.S.: Deli ediyor beni. Hatta bir gün hiç unutmam, Karayalçın adaylığını koydu, konuşma yapıyordu, dinlemeye gitmiştik, o da dedi, elimden gelse o binanın üstüne tepeden bir bomba atarım, demişti.

S.Ö.: Orada bir park varmış galiba.

M.S.: Orada bir park vardı. O kadar güzeldi ki, bir tepe, hafif küçük bir tepe, tepeye her yönden merdivenlerle çıkılıyordu, üstünde küçük bir gazino, yazın bizim eve kadar gelirdi orada söylenen şarkılar, pencereyi açar o sesleri dinlerdik. Çünkü çocukluğumuzda tek eğlencemiz radyo. Radyodaki skeçleri dinlemek, temsilleri dinlemek. O da babam evde olduğu zaman, aşk meşk işleri olurdu, onları bize dinlettirmezdi. Uzaktan gelen bir müzik sesi bile bizi mutlu ederdi. Ama biz dört kız kardeş olduğumuz için, çocukluğumuz birbirimizle oynayarak, birbirimizi oyalayarak geçti.

S.Ö.: Bu Samanpazarı'nı, 1935 yılında Romanya'dan Ankara'ya geldiğinde 14 yaşında olup, Samanpazarı'nda amcasıyla birlikte o dediğiniz parkta kuruyemiş dükkanı işleten bir beyden dinledim. O da o kadar üzülüyor ki o Samanpazarı'nın şimdiki haline. İnce ince anlattı bana, bakın, dedi, şöyle sıra dükkanlar vardı, onun üstünde istinat duvarı vardı, oradan şöyle park vardı, güzel güzel çizdi filan, şimdiki halini hiç affedemiyorum, diyor. Getirdiler koskoca bir binayı oraya oturtular,

M.S.: Korkunç bir şey. O kadar güzeldi ki o Samanpazarı. Çıkrıkçılara giden yol işte o binanın... orada bir set vardı, küçük bir set, oradan Ankara görünürdü. Parkı karşısına alırdı, eski Ankara'ya, yaşadığımız yerlere bakardı. Oradan rastladığım bir adam gelirdi. Setin üstünde çantasını açardı, içinden ciğer çıkartırdı, bütün kedileri o setin üzerinde beslerdi. Birkaç defa rastlamıştım ona.

S.Ö.: Ne kadar ilginç.

M.S.: Biz de kedi düşkünü olduğumuz için, oldum bittim benim de her zaman kedim olmuştur.

S.Ö.: Yine Hacettepe'nin hastaneye dönüştürülmesi oranın yok edilmesi oluyor. O sizin dediğiniz bölgede hâlâ korunan evler var. Daha doğrusu orası hâlâ konut bölgesi. Ama genel olarak bakıldığında hem Ulus civarından, hem Hamamönü civarından konut yavaş yavaş geri çekilmiş. İş yerleri olmuş çoğunlukla. Hâlâ dediğiniz gibi eskiden bu güne gelen bir takım dükkanlar var.

Onların sahipleri hatta bir kısmının el bile değiştirmemiş. Aynı aile içerisinde devam etmiş. Ama yine de kullanıcı kesim, mesela siz burada oturuyorsunuz artık. Oradan buraya kaymışsınız. Artık alışverişinizi oradan yapmıyorsunuz.

M.S.: ıkırıkılara gittiğim çok oluyor. Otantik bir kumaş almaya ıkırıkılara giderim.

S.Ö.: Orası hâla aynı diyorsunuz. Eskiyle bugün arasında bir değişiklik yok yani.

M.S.: Var tabii. Kimileri dükkanı yenilemiş, kimileri satış Őeylerini, mesela komşumuz vardı Hacettepe'deki evde. O komşumuzun esas sahibi de imamdı. O da Hamamönü'nde değil de Bizim Hacettepe'nin yan tarafında, Samanpazarı tarafında bir ara sokakta bir cami vardı. İşte Şimdi oralara gidemiyorum ki. Orada bir çeşmeyi hatırlıyorum. Taştan oyulmuş, büyük yalıklı bir eşme. O caminin imamıydı ama bir de kavas deniyordu sanırım, bu mes lastik yapan, satan bir dükkan, o komşu, iki oğlu, ıkırıkılarda o dükkanı yakın zamana kadar alıştırdılar. Yine de mes lastik sattılar. Kız kardeşleri benim küçük kardeşimim arkadaşları, hâla da görüşürüz. Artık mes lastik alan kalmadı her halde, o kapadı. Ama bakırcılar, Koyunpazarı'nı çok severim. Orası bütün otantikliğiyle duruyor. Zinciri, orağı, keseri, tahta işleriyle, boncukular bir tarafta, zaten yünler duruyor.

S.Ö.: Eskiden de öyleydi.

M.S.: Evet, aynen öyle duruyor.

S.Ö.: Oradan ıkınca Kale'nin önündeki zahire, pardon At Pazarı, ama orada Şimdi kuruyemişler, baklagiller falan satıyorlar, orası eskiden de her halde Pazar yeriydi.

M.S.: Orayı tam olarak hatırlıyamıyorum, ne vardı orada. O meydanda ne satıldığını hatırlamıyorum. Diğer dükkanları hatırlıyorum da. Zaten oraya kadar pek ıkılmazdık ocukken. Bir tek ayakkabı falan alınacağı zaman, Çıkırıkçılar denen yerde kalırdık. Samanpazarı'na bakan, o meydana bakan dükkanlar vardı. Mesela Samanpazarı'ndaki bir eczaneye gittiğimizi hatırlıyorum. Hamamönü'nde bir eczane belki vardı belki yoktu. Orada bir doktor hatırlıyorum, çok sıkışınca ona giderdik. Zaten hasta olduğumuz zaman da Numune Hastanesi'ne götürürlerdi. Samanpazarı'ndan aşağıya inen Anafartalar, o cadde olduğu gibi duruyor. Tabii değişen Şeyler var da, ilkokul var, Atatürk ilkokulu, o duruyor, onun karşısında Sus sineması vardı, bazı ocuk filimlerine oraya giderdik. Ankara sineması, Sıhhiye'de evlendikten sonra da giderdik, daha önce de çok seyrek de olsa giderdik. Bir tane Yeni sinema vardı, Kızılay'da, Soysal hanın olduğu yerde, mavi koltuklu. Ulus'ta, Dış Kapı yoluna girer girmez sol tarafta bir sinema vardı. İsimlerini hatırlamıyorum.

S.Ö.: Tiyatro geleneği o zamanlar yaygınmiş galiba.

M.S.: Vardı. Daha okulun sonlarına doğru gitmeye başlamıştık. Size Şeyi de anlatayım. Etnoğrafya Müzesi'nin arkasında üçüncü tiyatro mu, eskiden üçüncü tiyatro derdik.

S.Ö.: Operet Sahnesi.

M.S.: O zaman üçüncü tiyatro derdik. Çok güzeldi. Hâla da öyle galiba.

S.Ö.: Evet.

M.S.: Biz ilkokuldayken orada her Pazar Karagöz oynatılırdı. Ve hatta bir keresinde, oraya gitmek istiyorum, aaa, dediler, kardeşlerini de al, git. Uzak

yerde evimiz. Hacettepe’de, bayağı uzak. Elime küçücük çocukları tutturdular, kaç tanesini, üç kardeşimi de verdiler elime. O zaman ilkokul dörtte olsam, dokuz yaşında falan oluyorum. En küçüğü vermediler demek ki. En küçük kardeşimle aramda sekizbuçuk yaş var. Tıklım tıklım doluydu. Yer yok. Elimde iki çocuk. Kardeşimin birini aşağıda oturan bir Arkadaşımın yanına koydum, diğerini yukarıya oturttum, ben yukarda onu yerleştirirken aşağıdaki abla diye bağıyor, sözüm ona Karagöz seyrettim. İki kardeşimin arasında gidip gelmekten, o anımı hiç unutmam. Fakat o da çok hoştu, her hafta, ve de izin verilirdi, bayağı bir yol olmasına rağmen. Çocuk gözümle düşünüyorum da. Oraya da zaman zaman giderdik.

S.Ö.: Demek ki güvenlik açısından bir sorun yoktu.

M.S.: Ama araba da yoktu ki piyasada. Benim oğlumun arabası vardı bizim mahallede. Başka da bir araba yoktu. Babamın da arada bir satardı, arada bir alırdı, onun da her zaman arabası yoktu.

S.Ö.: İnsanlardan da bir korkunuz yok.

M.S.: Öyle bir korkumuz yoktu. Aslında ben şeyden korkardım, ara sokaklardan geçerken korkardım. Oğlan çocuklarının daha çok rahatsız ettiği olurdu. Korktuğum olurdu.

S.Ö.: Şimdi maazallah, benim oniki yaşında bir oğlum var, haber vermeden bir yere gittiğinde, daha doğrusu kendine göre önemsiz bir yere gittiğinde, benim aklım başımdan gidiyor, nereye gitti, hangi deliğe girdi, kiminle görüştü diye.

Demek çocuklar açısından çok güzel, farklı bir ortammış o zaman.

M.S.: Bizim için bir tek Hamamönü vardı korkulacak. Önce Bahçelievler’e geldim, Kızılay’ı o zaman tanıdım. Sonra buralara (Aşağı Ayrancı). Cinnah Caddesi taşlık, toprak yoldu. Daha açılmamıştı. Kocam o zaman Bayındırlık Bakanlığı’ndaydı, orada bir arkadaşları, şimdi iş yeri oldu. Daha önce de Kazan Restorandı. Oranın sahibi olan, yalvarıyormuş, ne olur buradan arsa alın, gelin ev yapın, çok yalnızız. Kurtlar iniyor buraya diye. Kışın kurtlar inermiş oraya.

S.Ö.: Bu nüfusun terkiibi diyeceğim artık, Yahudiler var dediniz ya, Hacettepe’de oturanlar arasında gayrimüslim olan,

M.S.: Hayır, bizim mahallede Yahudi ailelerin oturduğunu hatırlamıyorum, bir tek çalışanlar olduğunu hatırlıyorum. Onun dışında hatırlamıyorum. Ama bizim mahallede değişik iyi evler de vardı. Mesela tam bizim evin karşısında taş, iki katlı bir yapı vardı. Altını kiraya verirlerdi. Üstünde de kendileri otururlardı. Varlıklı bir aileydi. Kendilerinin de bağları vardı. Farabi, Cinnah’tan sonraki Farabi’de, İnönü’nün köşkü vardı arkada. İnönü’nün köşkü çok büyük bir bahçedeydi, meyvalıktı. Hemen onunla kutup bir bağ vardı. O karşıda oturan komşularındı. Bağ Farabi’ye inerdi. Cadde falan yoktu. Oraya arada gelirdik, hatırlıyorum. Tel örgüydü. Dallar sarkmışsa elma koparırdık İnönü’nün bahçesinden. Uzun süre de o arkadaki bağ evi kaldı. O büyük binalar yapılırken yıktılar. Sonra yine bir komşumuzun, aşağıda Güvenlik üzerinde bir bağı vardı. Ona da geldiğimizi hatırlıyorum. Otobüs, daha geçen yıl mı ne kaldırdılar. Ziraat Bankası’nın önünde bir kare kaldırım taşlı bir yer vardı. Otobüs durağı. Orası son duraktı. Orada inip aşağı yürümüştük taşlı bir yoldan. Kurumuş bir dereden geçip karşısındaki bağa geldik. Komşumuzun bağı. O da şimdi, işte Güvenlik caddesi kurumuş dere, Güven. Güven’de, İş Bankası’nın olduğu yerde, Çin Lokantası vardı, onları falan hatırlamazsınız her halde.

S.Ö.: Çin Lokantası'nı hayal meyal, çin miydi acaba, hatta bir kere biz üniversitedeyken miydi neydi, bir yere gitmiştik, yeni açıldı demişlerdi.

M.S.: Yok, eski, çok eski. Ben Güneş Sokağı'na taşındım 66'da, ondan çok önce vardı. Altı kasap, bakkal, o Güven Market'in sahipleriydi onlar. Küçücük bir lokanta vardı, Gülden Sokağı'na bakan, küçücük, ev yemekleri yapardı. Oraya Ecevitler gidip yerlermiş. Sanki böyle taştan yapılmış gibi, ama derme çatma. Gülden Sokağı'nı biliyorsunuz değil mi, Güneş Sokağına paralel. Benim okulu bitirdiğim sene, İngilizce hocam orada oturuyordu, imtihanlara giriyorduk, saatlerimiz belli değildi. Hocamızın hasta olduğunu duyduk, bir grup oraya geldik. Dış Kapı'dan. Gülden Sokağı ilk o zaman gördüm. Hep bahçe içinde evler. Sonra 66 yılında Güneş sokağına geldik. Güneş sokak hep villaydı. Bir iki apartman vardı. Benim yeni kiraladığım bir apartmandı. Karşısında bahçesinde yüzme havuzu olan çok güzel villalar vardı. Sonra hepsi apartman oldu. Sonra Botaş geldi oraya. Ben de Botaş'ta çalışan olarak geldim oraya.

S.Ö.: Sizin çalışma hayatınız nasıl?

M.S.: Ben Botaş'ta işe girdim. Ben 74 yılında boşandım, ondan sonra Botaş'a girdim. Oradan da emekli oldum. 83'te geldik oraya. Kuruluş aşamasında girdim Botaş'a. O zaman Soysal Han'daydı. 74'te kuruldu. 83'te Güneş Sokağına geldik. 87'de de emekli oldum. Hayatım Güneş Sokak'ta geçecekmiş. 9 yıl orada oturdum. Arkasından da çalıştım. Güneş Sokağın mahvoluşunu da gördüm.

(İkramlar)

M.S.: Çok değişik bir yaşam tarzı. Kendi çocuklarımı düşünüyorum, benim çocuklarım apartman çocuğu olarak doğdular, apartman çocuğu olarak sürdürüyorlar yaşamlarını. Benim çocuklarım için gene farklı bir şey oldu Güneş Sokakta. Oğlum 5 yaşındaydı, kızım da 7, 7.5 yaşında. Onlar da hayatlarını o villaların bahçelerinde geçirdiler. Kedileri vardı, sokak kedileri, sokak köpekleri, kızım çok düşkün olduğu için, yaralı olur, hasta olur, onlara bakar eder, hayvanlarla haşır neşir, sabah piknik sepeti hazırla, derlerdi, giderlerdi, akşam gelirlerdi. Aynı sokakta bütün gün birbirimizi görmezdik.

S.Ö.: Ama o büyük bir avantaj.

M.S.: Çok büyük. Hatta kızım, ben o hayatı yaşayan en son kişilerdenim, diyor. Ondan sonra kimsenin öyle bahçesi kalmadı. Ama benim yaşamım, ben köy yaşamı derim benim yaşamıma. Çünkü aynı ev içerisinde eşekle beraber yaşıyorsunuz. Eşeğin yeri var. Bir samanlık var. Akşamları dedemin gelişi çok hoş bir olaydı, bağ bozumu zamanı. Baharda gittiği zaman, toprağı hazırlarken bahara, eroğlan diye üzüm yaprağının içinde, rengi hafif kararmaya başlamış üzüm getirirdi. Sanki birer inci tanesi getiriyormuş gibi. Küçük bir yaprağın içinde, herkese bir üzüm tanesi. Ama çok önemliydi. Bir de çiğdem getirirdi. O da çok hoş bir şeymiş. Dedem özel olarak torunlarına birer çiğdem getiriyor. Ama çiğdem de kökünü yerdik. Çocuklar yerdik onu. Bağ zamanı bağa giderdik. Pekmez kaynatmalar, üzüm toplamalar falan. Büyük bir bağ idi. Ben şimdi asma ve kaysı ağacına başka bir gözle bakıyorum. O kadar değişik üzüm yerdik ki bizim bağımızda.

S.Ö.: Şimdi bir tek İzmir'in çekirdeksiz üzümü var.

M.S.: Ama o zaman bir gül üzümü, bir bulut üzümü vardı dedemin, bulut rengiydi, iri iri taneli. Bir hevenkleri vardı, beyaz üzümünden, ne kadar büyüktü,

üzümler toprağa değerdi, kaplumbağalar gelip yerlerdi. Sonra ağacın üzerlerinde gördüğüm tırtılları hatırlıyorum, kocaman, üstü böyle renk renk, sanki kırmızı yeşil boncuklar yapıştırmışsınız gibi. Kaplumbağaların üzerine çıkardık, onlar bizim ağırlığımıza rağmen yürürlerdi. Ağaçtan kopardığımız zamklar. Onları sıcak suya koyar zambak yapardık. Reçinelerini. Bir de işte bağ bozumu zamanı dedem asmaları budamaya giderdi. Eşeğin iki yanında, çubuk derdik biz onlara, çubukları bağlamış eşeğin iki yanına, biz de çıkardık mescidin öbür tarafında seki vardı. Oraya oturur dedemi beklerdik. Dedem gelirdi. Küçük bir bahçeydi ama küçücük bir havuzu vardı. Yer minderleri yapılmış oraya otururdu, duvarın kenarında çiçekler, yüksekçe bir duvar, dışardan içerisi görünmezdi. Hemen o çubuklarla mangal yakılırdı. Dedemin kahvesi pişirilirdi. Bunlar çok hoş şeylerdi. Şimdi yaşamak mümkün değil.

S.Ö.: Bunlar böyle sanki bir dönemin sona ermiş hayatları gibi. Ankara içinde yaşayanlar için.

M.S.: Evet, evet. Benim için hayatımın en güzel devreleri.

S.Ö.: Bir de müthiş bir zenginlik. Hem bir tarafta şehir hayatı var, hem diğer tarafta kırsal bir hayat.

M.S.: Ama daha çok kırsal hayattı. Şehrin içinde kırsal hayattı. Mesela bir keresinde dedem geldi, Hacettepe'deki evdeyiz, okula gidiyorum, ilkokula gidiyorum. Eşeğiyle geldi. Dedi ki, benim işim var, ben Hamamönü'nü, caddeyi geçireyim, sen eşeği eve götür, dedi. Beni de üzerine bindirdi, Hamamönü'ne geldik, caddeyi geçtik, dedem eşeğin yularını bana verdi. Dedemin önden çekilmesiyle hayvan bir tırıs kalktı, benim onu götürmeme imkan yok. O kendisi gidiyor, yıldırım gibi. Bütün yolları biliyor. Hatta Ulucanlar Caddesi'ne gelince merdivenli bir yolla çıkılır eve, bir de aralardan bir yerlerden giderek, dönerek. O merdivenli yolu sevmiyormuş, beni ara yollardan götürdü yıldırım gibi, kapıdan girdi, bahçede durdu. Hiç nefes almadan götürdü.

Dedemin ezan okuyuşu, kulağımdan hiç gitmez. Türkçe ezanın sesi.

S.Ö.: Biz hiç duymadık.

M.S.: Hiç duymadınız tabii. 50'ye kadar Türkçe ezan okundu. Ondan sonra kalktı. Bir de Ulus'ta Posta Caddesi'nde otururken, daha küçüğüm, 5.5, 6 yaşında. Dedem bizi bağa götürmüş. Ben nasıl gittiğimizi hatırlamıyorum fakat dönüşümüzü hatırlıyorum. Dedem götürürken eşeğin bir heybesine bir çocuğu, diğerine diğer çocuğu koyardı. Kendi de üstüne çıkardı. Kardeşim küçük olduğu için onun yanına ağırlık taş koyardı. Dengelerdi hayvanın iki yanını. Biz de kafalarımızı çıkartır, baka baka gider gelirdik. Dönüşte Ulus'a geldik. Tabii Ulus eski Ankara'nın içine rağmen daha kalite bir yer. Önüne gelmiş, bizleri getirmiş, bir heybeden bir çocuk çıkıyor, diğerinden başka bir çocuk. Annemi hatırlıyorum, sokakta yürüyor, o da sokaktaki çocuklar da koşup gelip baktılar. Kardeşim öykü yazıyor, Leyla, tanıdınız onu, her zaman diyorum n'olur şu heybeden bizim çıkışımızı bir yaz.

S.Ö.: Hacettepe'deki evde pek bir şey yok dediniz ama, eski Ankara evi miydi, ahşap mıydı?

M.S.: Ahşap. İki katlı bir evdi. Alt katta bakkal dükkanı vardı. Sokak kapısından girince, tabii size gösterdiğim ahşap kapı bitişik evindi. O kapıdan girilen bir avlu vardı.

S.Ö.: Dedem dediğiniz annenizin babası mı,

M.S.: Yok, babamın babası, Ankara'nın yerlisi. Annemin babası Boşnak. Öyle bir evi vardı, Eski Ankara evi. Onun yanında arsası varmış, ben 6, 6.5 yaşımdayken bitmiş o ev. Kapısı öbür kapılara benzemiyor. Buzlu camı var, zili var. Öbür evlerde öyle bir şey yok. Girişte, taşlık, biz çimento derdik. Ahşap merdivenlerle çıkılan, iki oda bir hol, mutfak banyosu olan, eski evlere benzemeyen bir evdi. Bahçe bitişik evin bahçesiydi. Ama bizim de içeri girdikten sonra bir ara kapıyla bahçeye çıkardık.

S.Ö.: Duruyor mu dediniz o ev?

M.S.: Yok, hepsi gitti. Hatta bir keresinde hastaneye gitmiştim, gidip sokağımı aradım. Ağacımı aradım. O bahçede bir dut ağacı vardı. Muazzam. Dut ağacına da büyük bir düşkünlüğüm var. Çok büyük bir dut ağacıydı, çok güzel dutu vardı. İşte altta kiracılar, üstte kiracılar. Bitişik komşumuz vardı. Onların da küçük bir avlusu vardı ama bizim bahçeye bakardı, yan tarafın. Dutlar olduğu zaman herkes çarşafını açar, dutlar silkelendir, o kadar insana yetecek kadar dut çıkar.

S.Ö.: Ben de bayılırım dut ağacına. Benim babam da subay olduğu için biz çok dolaşmışız. Mardin'den Babaeskiye geldiğimizde dut ağaçlarını silkeleme vazifesini görenlerdendim. Ağaca çıkar bir dala tutunur, diğerinin üzerinde tepinirdim.

M.S.: O büyük bir eski Ankara evidir onlarınki. Orada otururlardı. Haluk Alatan. Çocukluk arkadaşım.

S.Ö.: İsmi çok iyi biliyorum. Hatta binalarını bile biliyorum. Ama kendisini hatırlamıyorum.

M.S.: Ben binasını bilmiyorum. Belki yapmıştır. Uzun süre...

S.Ö.: Karıştırıyor muyum acaba? Haluk Alatan.

M.S.: Karayalçın zamanında bayağı bir el attılar eski Ankara'ya. Raci Bademli vardı.

S.Ö.: Bizim hocamızdı.

M.S.: O, Kale'ye falan bayağı bir el attı adam etmek için. Haluk da o zaman onlarla beraberdi. Esas nereliler, ama İstanbullu olabilirler çünkü çok İstanbul'a giderlerdi. Haluk bir eski Ankara hayranıdır. Hacettepe'li olmakla öğünür.

S.Ö.: Onunla da konuşmak lazım ama ben o mimar ve şehircileri, mimarlık tarihçilerini sona bıraktım.

M.S.: Melih var. Soyadını hatırlamıyorum. Ankaralı mıdır değil midir bilmiyorum ama gençlikleri hep Ankara'da geçmiş insanlar. Haluk hep Ankara'lı olmuştur. Finlandiyalı karısı vardır. Yaş olarak da 70 yaşında olmalı. Bu mahalleden bunlar yetişti. Uğur Mumcu'nun halası bizim mahallede otururdu, Hacettepe'de. Uğur Mumcu'yu ben o zamanlar tanımıyorum da daha sonra Leylâ, küçük kardeşim, Deneme Lisesi'ne giderdi. O zaman Bahçelievler'e gitmiştik. Uğur da ondan bir iki sınıf yukarda, oradan mezun. Okuldan birbirlerini tanıyorlar. Bir gün Bodrum'da gümüş takı yapan bir arkadaşımız sergi açmıştı, onun sergisine gittik, oraya Uğur da gelmişti. Bizi görünce, ben sizi tanıyorum, dedi, sizin mahallenizde benim halam otururdu,

ben oraya çok gidip gelmişim. Leyla'yı zaten tanıyordu da bizi de görünce tanıdı. Sonra hatırladım ki bizim evin önünden arada sırada beyaz saçlı bir çocuk geçirdi. Kaşları gözü beyaz, saçları beyaz. Ceyhan Mumcu'ymuş o. Kör bir adam vardı, çeşmenin sularını akıtıyorlar diye kızlar bağırırdı. Meğer halasının kocasıymış o. Onların iki kızı vardı ki o devirde kızlar okutulmaz, iki kız da, benden büyükler onlar, birisi doktor çıktı, bir tanesi Kız Teknik'ten öğretmen çıktı.

S.Ö.: Taa o zamandan varmış öyle bir çizgi o ailede demek ki.

M.S.: Sonra bu Halukların evi eski bir Ankara eviydi. Değişti. Girerdiniz, aşağıda bir taşlık, yanında bir oda, yok bir yarım kat çıkarsınız, mutfak kısmı, yukarı çıkarsınız koca bir hol, koca koca odalar, tam bir eski Ankara evi.

Yine bizim evin biraz aşağısında dört katlı konak gibi bir şey vardı. Onların da dört kızı vardı. Kardeşime göre profesörmüş babaları. O zaman iyi bir semtti.

S.Ö.: Siz bulabildiniz mi ağacımızı?

M.S.: Bir kere buldum. Gittiğimde tahmin ettim. Camiye baktım, ayarladım, kökü kalmış bir ağacı buldum ve bu benim dutum her halde, dedim. Zaten sokak mokak kalmamış ki. Bir tek çeşmeyi ve camiye görünce tahmin ettim evin yerini.

S.Ö.: Zaten camileri mecbur kaldıkları için korumuşlar, onun dışında seviyelerle de oynamışlar, kalmamış bir şey orada. Bu da ayrı bir sorun. Ankara'da hiç mi başka bir yer yoktu o hastaneyi yapacak.

M.S.: Nasıl da tıklım tıklım doldurdular. Eski Ankara aslında, çok az ev hariç kayda değer evler değil. Çok birbirinin içine girmiş, birbirine yapışık nasıl yapmışlarsa o kadar, hiçbir aralık vermeden. Mesela bizim oturduğumuz evin arkasında holün bir penceresi vardı, o pencere bir çatıya çıkardı. Arkadaki ev yapışmış.

S.Ö.: Demek işte nasıl olabilir? İhtiyaca göre geliyordu her halde, belki ilk baştan o pencere o evin çatısına çıkmıyordu da, sonra belki de büyüttüler.

M.S.: Tabii o da var. Bizim ev yapıldığında iki katlı iken ondan sonra dedemin yandaki evinin karşıda iki katlı bir ev, yan tarafta iki odalı bir bölüm, şu tarafta da bir şey vardı galiba ama o iki odalı bölümün üstüne babam tekrar kat çıktı. Orayı işte mutfak, banyo hol yaptı. Bizim ev şurdayken oradaki evin üstüne çıktı. İmar da falan da yok, keyfi. Adam oraya evini yapmış, sonra ihtiyaç için şuraya bir oda çıkmış, öbürü de onun gibi, sonunda birbirlerine yapışmışlar, petek gibi büyümüşler.

S.Ö.: Eskiden de aslında daha dokusunu koruyan yerlere bakılınca gene bu şekilde büyümeler var ama oralarda o onun güneşini kesmesin, o onun manzarasını kesmesin, vs., vs. Demek sonra manzara, güneş düşünülmez olmuş, ne kadar yer varsa kullanılmaya başlamış. Öyle anlaşılıyor.

M.S.: Geçenlerde, yıllar sonra İnönü ilkokulunun oradan geçtim, iki üç sene evvel. Okulun yanındaki bir sokaktan dedemin evine giderdim, o Ulucanlar'a çıkardım. Biraz giderdim, bir Yeşilağa Camii vardır, onu geçirdim, yani o zaman giderdim. Aradan onca yıl geçti, her şey olduğu gibi duruyor. O küçük mescitleriyle, çeşmesiyle, evleriyle aynı yerden geçtim, bir tek asfaltta, Ulucanlar Caddesi'nde biraz değişiklik yapılmış her halde, okul, orada Cumhuriyet ilkokulu vardır. O okul bulvara paralel diye biliyorum, yan kalmış.

S.Ö.: O zaman yön değiştirmişler.

M.S.: O zaman yön değiştirmişler. Tamamen caddeye paraleldi o. Onun karşısından merdivenli bir yolla dedemin evine çıkardık. Onda bir değişiklik yapılmış. Tabii yollar açılmış. Yeni Cami'nin etrafı tıkış tıkış evlerle doluydu. Şimdi ise açmışlar.

S.Ö.: Sizin zamanınızda orada oturanların yaşantı biçimini merak ediyorum ben. Tabii ki çok değişikti, şimdi orada oturanlara göre çok değişikti. Gelir seviyeleri de herhalde büyük bir ihtimalle değişiktir. Gelir seviyeleri değişik olunca çevreye sahip olma biçimleri her halde değişikti. Kale'den biliyorum ben bunu. Orada oturanların niteliği Cumhuriyet kurulalı beri üç kere değişmiş. İlk oturanlar memurlar, mühendisler, esnaftan hali vakti iyi olanlar, vs., Onların yaşam biçimi ile o çevreye sahip çıkmaları arasında bir ilişki varmış. Dolayısıyla evler badalanıyor, sokaklar temiz, falan. Ondan sonra apartmanlar yapılmaya başlanıyor, oradan daha konforlu diye o kesim taşınmaya başlamış. Gerçi bunları bana anlatan hanım, gidenler sonra pişman oldular, dedi. Geri dönmek istediler, ben gitmedim falan diye. Ondan sonra gelenler yine şu veya bu şekilde o çevrenin farkında. En azından nerede oturuyorum, ne yapıyorum, en azından bakımını sağlıyor, tamiratını yapıyor. Ama şimdi oturanların en ufak bir ilişkisi yok. Belki turizm gelirse para gelecek vs. o ilgilendiriyor.

M.S.: Çok yoksul ve kültürsüz insanlar.

S.Ö.: Evet. Göçle gelmiş, her şey dekor gibi onlar için. Onlar öyle düşünmüyorlar büyük bir olasılıkla da ben öyle düşünüyorum. Her şey orada öylesine duruyor. Onlar için ne sahip çıkmak gibi bir görevleri var, sadece günü geçirmek, belki de başka yere gitmeden evvel orayı atlama tahtası yapıp başka bir yere gitmek gibi. Acaba bu hiç değişmemiş dediğiniz yerlerde durum nasıl?

M.S.: İnsanları bilmiyorum, tanıyorum. Benim mahallemde yaşayanları, şimdi oralar duruyor olsaydı, oraya geri götürseydiniz, hiç biri orada yeniden oturmazdı, hepsi belli bir seviyedeydi, oradan çıktı, gitti.

S.Ö.: Konfor isteyecekler en azından. Her halde önce modern yaşam biçimi onları çekiyor. Modern yaşam biçimi nerede olur? Apartmanda olur, diye düşünüyorlar. Bir de konfor çekiyor. Yeni yapılan yerler. Eski kesimlerden yeni yapılan kesimlere taşınıyorlar.

M.S.: Aslında şey çok ilginç. Ben TRT 2'de Pazar günleri Anadolu İnsanları ve Evleri diye bir program var. Seyrediyor musunuz bilmiyorum. O kadar güzel bir program ki. Anadolu'nun her yerinden evleri, içlerini, nasıl kurulduklarını anlatan bir program. Geçenlerde İstanbul'da Balat'ı verdi. Ahırkapı'yı verdi. Orada başlamış artık yenilemeler. Yenilenen evler o kadar güzel ki. Dedim ki, ben İstanbul'da olsam, oturduğum evi satarım, bunlardan bir tane alır taşınırım. Çünkü bu evlerden nefret ediyorum ben. Kocam da iyi bir mimardı. Değişik bir çalışma tarzı vardı. Onun da etkisinde kaldığım için her halde, sıcak bir ev istiyorum. Değişik köşeler, bana haz veren bir ev. Dikdörtgen evlerden nefret ediyorum ben. Mesela iki tane ev yan yana gelmiş, oradan bir kule çıkmış. Oraya tepe odası yapmışlar. O kadar güzel ki. Daha hareketli, daha güzel evler istiyorum. Her halde Anadolu'da bir yerde yaşıyor olsam bunu yaparım. Eskişehir'de de gösterdi evler. Ama Ankara'da bunu yapacak yer yok. Kızım tutturdu bir ara Kale'de bir ev tutacağım oraya gideceğim diye. Arkadaşları demişler kızıma, orada sana rahat vermezler diye.

S.Ö.: Belki işte restorasyonlar arttıkça belki bir kesim ilgi gösterdikçe daha rahat bir ortam oluşabilir. Şimdi biraz zor.

M.S.: Şimdi dedemin bir evi olsaydı Kale’de ve elden geçmiş olsaydı, orayı saklardım. Mesela şimdi kızımın bir arkadaşı, Ankara’nın yerlisi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin yanından Kale’ye çıkan yolda, şimdi halıcı olan yeri işletmeye kalkışmışlardı. Gece kulübü olarak. Bir keresinde onun içine girmiştim. Unutamadım oranın güzelliğini. Eskiden yün deposuymuş. Bütün galeri, çok yüksek, taş bina, çepeçevre ahşap galeri, aşağıda da onlar müzik yeri yapmışlar. Kızıma, eğer o ev benim olsaydı, etraf beni rahatsız ediyormuş, dinlemez, içine girmiş oturmuştum.

S.Ö.: İnsan orada kendini, içerde yapılmış olan her yeri kendi bedeninin uzantısı gibi hissediyor. Rahat ediyor.

M.S.: Yemek kültüründen de bahsedersem, dedemin evinde yer sofrasında, bir tabaktan yerdik. Yer yatakları yapılırdı. Yüklük vardı, yüklükten yataklar çıkardı. Kenarda bir sedir vardı bahçeye bakan. Yerde dedemin köşe minderi vardı. Köy odaları gibiydi. Ama bizim için çok büyük zevkti. Yüklüklerin içine girerdik, oyunlar oynardık. Yatağın yapılması, birimiz dedemin koynuna, birimiz anneannemin koynuna girerdik. Bizim için ayrı yatak yapılmazdı. Üst katta da amcam, çocukları, yenge demez Ankaralılar, hala derler, bütün dışardan aileye katılanlara, amcamın karısına hala derdik.

Mutfak bahçenin ucunda taş bir odaydı. Ocak kısmı vardı, bildiğimiz köy ocağı gibi. Küplerde turşu kurulurdu. Ankaralıların özel turşusu kelek turşusuydu. Büyükannem çemen yapardı. Çemen karardı. Bildiğimiz pastırmanın çemenin. Sarı renkte olurdu. İçine bol sarımsak konurdu. Daha başka ne konurdu hatırlamıyorum. O kadar lezzetli oldu ki, ekmeğimizi batırır batırır yerdik. Büyükannemin gözlemesi. O da hayat boyu içi gözlemenin içine hiçbir şey koydurtmam çünkü o sade gözlemede büyükannemin sade gözlemesinin tadını hep ararım. Ondan sonra kapama yaparlardı. Testiler olurdu. Onun içine et pilav filan konurdu. Ters döner de bir şeylerin içinde pişerdi. Neyin içinde piştiğini hatırlamıyorum. Ondan sonra yoğurt çorbası. Üstüne tahrin koyarlardı. Tahrin bir ottur ince uzun. Değişik bir aroması vardır. Mayıs ayında çıkar ve halde satılır. Bir adam vardır onu satan. Hemen alırım ve çorbayı yaparım, üzerine bol tahrin doğrarım. Bazen gelir sorarlar bu nedir diye. Ankaralılara ait bir ottur.

S.Ö.: O kurutulmuyor mu?

M.S.: Kuruttum. Bunlar bana çocukluğumdan bana renk getiriyor. Galiba biraz fazla nostaljik bir insanım.

S.Ö.: Ben öyle düşünmüyorum. Şimdiki zaman bu anla sınırlı bir şey değil. Geçmişe de taşıyor, geleceğe de. Bizim toplumumuzun en çok acısını çektiği şey bu hafıza yoksunluğu. Geçmişe ait her şeyi çok çabuk unutuyoruz. Halbuki onu unutmasak, şimdiki zamanımızın belirleyicisi de olacak o. Dolayısıyla nostalji daha başka bir şey. Daha marazi bir şey.

M.S.: Baba evinde hayat daha farklıydı. Annem bir kere Avrupa’lı. Hakikaten, dört yaşında geldiği halde Türkiye’ye annemin bir Avrupalı tarafı vardır. Çocuklarını giydiriş tarzından yemek yiyiş tarzına, mesela bizim evde masada işte ayrı tabaklarda yemek yenirdi. Büyükannelerde ise bambaşka bir tarz. Bir de size Boşnak Mahallesi’ni anlatayım. Orası, Ulucanlar’dan geliyorsunuz, Cebeci Dörtyol’a doğru dönüyorsunuz. Orayı döndükten sonra sol tarafta bir

Boşnak Mahallesi vardır. Orada tek katlı evler yan yana, yolun iki tarafında. Ve bu evlerde, o da çok ilginç, kapılar açık olduğu zaman içeride gördüğünüz şey bir beyazlık. Bir kere bunlar hiç durmadan badana yaparlar. Kireci ıslatırlar, evlerin içi tertemizdir. Bütün yastık kılıfları, sedirler, ya kaneviçe işlemeli, ya beyaz işlemeli örtülerle örtülüdür. Yerlerin her tarafı kilim, halı, pala deden şeylerle kaplıdır. Bunlar çıkarılır, yıkanır, sonra takılır. Acaip titiz ve temiz insanlardır. Onların da evine gitmek ayrı bir şeydi. Bu kayalık bir yerdi, o zaman hapishanenin orası derdik. Demek hapishanenin yan tarafı, arka tarafı bir yerdi. Kayalıktı. Hatta uçurumlu yerler de vardı. Orada da Boşnaklar otururdu. Onların da farklı bir şeyleri vardı. Başlarını yemeniyle arkaya atarak bağlarlar, kulaklarında koca koca küpeler olurdu. Boşnakça konuşurlardı hep. Türkçeyi zor öğrenirlerdi. Annem öğrenmişti Türkçeyi ama annemin babası bir türlü doğru dürüst öğrenememişti Türkçeyi. Ama annemin ağabeyleri, yengem falan öğrenmişti. Dedemin bizimle diyalog kurduğunu hatırlamam. Annemin halası Türkçeyi öğrenemedi. Yakın zamana kadar yaşamış annemin bir arkadaşı, o da yarım yarım konuşurdu, öğrenirdi. Annem Boşnak lehçesi olmadan konuşurdu. O da ayrı bir kültür. Onların mesela düğünlerinde akordeon olurdu muhakkak. Çok güzel giyinirlerdi, ipekliler giyerlerdi kadınlar. Yemek kültürü, müzik kültürü hep farklıydı. Annem dört yaşında geldiği halde Yugoslavya düşkünlüğü vardı. Hatta gitti, gördü. Anneme çok şaşırırm. Saraybosnalıydı. Savaşlarda falan, altı yıl önce öldü, oradan buraya gelenlerin hep yardımına koşardı, tercümanlık yapardı. Boşnaklığını hep tuttu, sevdi. Boşnak böreği, tatlılar, onlarda dayımın karısı çok başarılı yapardı. Annem de öyle. Annem gitti, Boşnak böreğimiz de gitti. O da bambaşka bir kültür.

S.Ö.: O zaman belki gayrimüslim, Ermeni, Yahudi gibi gruplar vardı ama, Boşnaklar da vardı. Belki başka göçmen gruplar da vardı. Boşnak deyince mesela Eyüp Sabri Tuncer kolonyaları...

M.S.: Annemin tanıdıklarıydı onlar. Ulus'ta bir kumaşçı vardı, ipek işi satardı, annemle yakınlıkları vardı.

S.Ö.: Belki de o tür şeyler de vardı ama bakmak lazım.

M.S.: Ben hâlâ kolonyamı Eyüp Sabri'den alırım biliyor musunuz?

S.Ö.: Annemler de oradan alır.

M.S.: Ama ben Boşnak olduğu için, annemin diye alırım.

S.Ö.: Bizimkiler en iyi limon kolonyası orada bulunur diye alırlar.

M.S.: Aslında öyle. O bayramlarda önünde kuyruk olur. Sokağa çıkar kuyruklar. Bir keresinde yola ahşap koymuşlar, insanlar onun yanında kuyruk olmuşlar, sıra bekliyorlardı.

S.Ö.: Bir de galiba **ilk** frenkgömleğini de onlar imal etmişler. Daha önce Fransa'dan mı Almanya'dan mı gelirmiş. Onlar imalathane kurmuşlar.

M.S.: Şimdi bir çağrışım yaptı. Yani iki ayrı kültürün çocuğuydum.

S.Ö.: Ama o çok hoş bir zenginlik katıyor insana.

M.S.: Biz dört kız kardeş kendimize meleziz deriz. Saf kan da meleziz haliyle. Çünkü annemler Sırp asıllı. Türk değil. Zaten şeydir, açık renktir, mavi gözlüdür, sarıdır. Bize maviliği geçmemiş ama.

S.Ö.: Ama inceliğiniz mesela.

M.S.: Evet. Amcamın kızları vardır, ana baba Ankara'nın yerlisi. İki de şişman ve yuvarlak hatlıdır. Biz hep dördümüz de, annem de hiç kilo alamadı. Almak istedi de alamadı. Yani bir yapımız var o tarafa çeken.

S.Ö.: Mutlaka, o kendini gösteriyor.

M.S.: Ama bende baskın olan dedemdir. Dedemi çok sevdiğim için belki de. Dedemin kulağı duymazdı ama bizimle öyle güzel oynardı ki.

S.Ö.: İşte galiba o ilişki kurmasından ötürü. Öteki dedeniz öyle değilmiş.

M.S.: Hayır. Öteki dedem çok soğuktu. Zaten hiç konuşmazdı. Mesela bu dedem imam, evde radyo da yok. Her evde radyo olmazdı. Babam çok yenilikçi bir adamdı. Belki ilkokulu bile okumadı. Annem de. Her ikisi de okumayı yazmayı kendileri öğrendiler. Onun için babam hep kendi ailesinden daha farklı bir yaşama geçti. Bizim evde bildim bileli radyo vardı. O sağır dedem gelirdi, kulağını radyoya dayardı, haberlerden bir şey öğrenmeye çalışırdı. Öbür dedem geldiği zaman günah diye radyo açılmazdı. O bağızardı. Avrupalı ama bağızardı. Öbür dedem imamdı ama radyoyu dinlerdi. Bizle ilişkisi de çok güzeldi. Çocuk gibi bizle oynardı.

S.Ö.: Ama insanın aklında kalan da bunlar oluyor.

M.S.: Evet. Dedemin bana sınıfı geçtim diye aldığı ayakkabı.

Sokaktaki dondurmacımızı anlatayım size. Nuri Usta mı, Ali Usta mı, bir dondurmacımız vardı. Hayatımda bir daha öyle dondurma yiyemedim. Kendisi dondurmayı yapardı. Kaymak ve vişne. O vişnenin rengini başka hiçbir zaman göremedim. Yazın. Geçerdi, çağırırdınız, külahı doldururdu. Dedem bizde olduğunda bize dondurma alırdı.

Bağ zamanı, kiracıları vardı, kira alacağı zaman her kiracısına birer sepet üzüm getirirdi. Bana, hadi bunu götür, kiraları topla derdi.

Macuncu, elma şekerci, yoğurtçu, tepside yoğurtlar, küreği vardı. Kalın bir yoğurttu. Yoğurdu keser, tartar, verirdi. Tahin pekmez için bakkala giderdik...

S.Ö.: Siz hakikaten iyi bir Ankaralısınız.

M.S.: Hâlâ çok bağlıyım Ankara'ya. Hâlâ çok seviyorum.

S.Ö.: Ben de seviyorum Ankara'yı. Biz 69, 70'de geldik. Çok yeni sayılır size göre. Ama buradaki yaşam tarzı başka bir yaşam tarzı.

M.S.: Ben Ankara'yı o kadar çok severdim ki, o mahallemi de çok severdim. Mahallemden çıkmak istemezdim. Evlendim çıktım. Ankara'nın dışında yaşamayı hayal bile edemezdim. Kocam İstanbulluydu. Eğer evlenip İstanbul'a gideceğiz deseydi, evlenmezdim. Evlendikten sonra deseydi, boşanırdım.

S.Ö.: O bellekle ilgili, mekan, yer, bildik yerlerle kurulan ilişki, onun içinde bilinçaltı, bilinç üstü yerleşmesi, hayatının her bir parçasını oluşturması.

M.S.: Yabancı bir yerde var olmak o kadar kolay bir iş değil.

S.Ö.: Yeniden insanın kendine bir tarih oluşturması lazım. Halbuki burada zaten o var.

M.S.: Kız kardeşim Leyla, o benden 8.5 yaş küçük. Onun doğduğu zamanı hatırlarım. O kadar zaman farkıyla, o benim kadar değil. Çünkü o ilk okulu İnönü'de okudu. Orta okulda Bahçelievler'e geçmiştik. Çıktı gitti. Onu bağlayacak bir şey kalmadı. Ama 18 yaşına kadar orada kalmak, beni çok bağladı.

S.Ö.: Önemli ama çocukluk ve ilk gençliğiniz orada geçmiş.

Peki, çok teşekkür ederim.

Nejat Ersin ile Söyleşi, 27 Şubat 2003

N.E.: 51 senesinin sonlarıdır. Teknik personel kıymete binmiştir. Ücretler arttı. Çok talep vardı. Personel azdı. Benim mezun olduğum seneler, bizim ağabeylerimiz, barem derdik biz devlette, memur statüsünde, 10 senelik mimarlar en fazla 200 lira falan alıyorlardı. Ben yedek subaylığımı yapıyordum. Mezun olacağım sene, gazetelerde, evvela milli müdafaa vekaleti ilan vermeye başladı. Sivil mimar ve mühendis alınacaktır, E cetvelinden yani baremli. Baremde bir takım haklarım vardır. Emeklilik hakkı, vs., e cetvelinde yoktur. Ücrettir. O zamanlar daha böyle sosyal kurumlar kurulmamış. Dolayısıyla çalıştığınız sürece paranızı alırsınız, biterse biter. E cetveli, D cetveli, ... E cetvelinden olmak üzere, en azı 550 lira olmak üzere, 550, 625, o zaman hayal bile edemeyeceğimiz rakamlar. Ben işte öyle bir yere talip oldum. Malatya'ya gittim. Baktım hiç mesleği yapamıyorum, ben hayatımı anlatmak istemedim, ama yaşadığım için, 180 lira mı (üniversitede kazanılan para miktarı) bu mu diye düşündüm, bu çok cazip geldi.

S.Ö.: (Ben de kendi hayatımı anlattım. Mezuniyet sonrası, yüksek lisans, doktora ve doktora konusunu anlattım.) Şimdi bu söyleşiler yazılı belge değil de sözlü belge oluyor. Onlar belli bir sayıya ulaştıktan sonra hepsine yeniden bakıp analiz edeceğim. Bir de ben konuşacağım kişileri meslek gruplarına göre belirlemedim. Ev hanımı da var konuştuğum. Her birinin öne çıkardığı bazı konular oldu. Mimar olmayanlar arasında da mekan ve yer konularında bilinçli bir şekilde bir takım yerlerin kullanımı üzerine konuşanlar oldu. Mesela aynı yerin farklı farklı kullanımları aynı zamanlarda ya da ayrı zamanlarda çakıştı. Bunlar bana ilginç geldi. Anket sorusu gibi soru da hazırlamadım daha ziyade sohbet ne tarafa doğru yönlendiriyorsa söyleşileri öyle yaptım. Dolayısıyla benim beklentim, sizin Ankara'ya ilişkin izlenimleriniz, mekan kullanımlarına ilişkin, kamusal mekan veya bu dediğim üç yer içinde varsa anılarınız,

N.E.: Şimdi toplu olarak Ankara benim için enteresandır. Konuya öyle girmek isterim. Ben ilkokul üçüncü sınıftan sonra tüm eğitimimi İstanbul'da yaptım. Ailem de İstanbul'da otururdu. Ankara'ya gelmeyi hiç düşünmezdim bile. Bir defa 943 senesinde liseyi bitirdiğimde, bizde olgunluk diye bir şey vardı, olgunluktan, kendi haylazlığımdan bir sene bekledim.böyle bir yaşantı oldu, bir sene bekledim. Bekleyecek bir talebe değildim ama, bazen insan bir havalanıyor, benim o dönemime rastladı. Neyse, 43 senesinde Ankara'ya geldim. Hatta ağabeyim vardı, askerdir o, İsmet Paşa Mahallesi diye bir yer var, karşısında da Sarı Kışla diye bir yer vardı, görünürdü zaten tepeden. Ankara'ya geldiğimiz zaman hemen o gün müracaat etmemiz gerekiyordu. Trenle geldik. İstasyondan yürüye yürüye sora sora DTCF'ne geldik. Benim küçüklüğümde içimde mimar olma arzusu vardı. Yazdım sağda solda. Edirne'de mimarlığa heves ettim ben. Sizin konunuzun dışından giriyorum biraz ama Ankara'yı nasıl algıladığımı anlatmak için bunlar. Edirne'de ikinci üçüncü sınıfı okudum. Bize sürekli Sinan aşılacaktır okullarda. Şimdi hâlâ devam ediyor mu bilmem. Osmanlı'nın mimari eserleri gezdirilirdi. Edirne'de bir söz vardır: "Eski Cami'nin yazısı, Üç Şerefeli'nin kapısı, Selimiye'nin yapısı, Beyazıd'ın şamdanı.". Dört cami. Bunu bilmeyen talebe tembelle talebe addedilirdi. Bunu ille öğrenecek ve göreceksiniz. Eski cami şehrin içinde çukurda bir yerde, onun yazıları meşhurdur. Üç Şerefeli'nin dört şerefesi de

farklı biçimdedir. Sinan'ın Selimiyesi malum. Bir de Beyazıd, uzakta, onun da şamdanı. Bunlardan etkilenmişim. Onlardan bana bir mimarlık merakı aşılandı. Sonra İstanbul'a geldik. Tahsilim hep orada geçti. Sonra bizim zamanımızda her yere imtihanla girilmiyordu. İstedığınız yere girersiniz. Yalnız Akademi'nin yüksek mimarlık bölümü denirdi, bir de Teknik Üniversite. Bu iki yere girilirdi. Serbest. Kontenjan dolarsa yalnız ne yaparlardı hatırlamıyorum. Kurra mı çekerlerdi ne yaparlardı. En çok talep de o zamanlar hukuka olurdu. Biz kazandık. Ben daha doğrusu, Akademi'de okudum, bitirdim. Gene bahsettiğim şeyle, ilan görünce ilgilendim. Babam buraya gelmişti. Ona yolladım. O da asker olduğu için tesadüfen personel dairesi, vaktiyle babamın yanında çalışmış bir subay, hemen bakmışlar, ilgilenmişler. O demiş ki, Ankara İstanbul'a çok talep var, oraları olmaz demiş babama. O da demiş ki, zaten ben Ankara İstanbul'u sevmem, demiş, oğlan biraz kendini bulsun, Anadolu'yu tanısin, oralarda olmaması daha iyi. Kendisi seçmiş Malatya'yı. Boş yerler içerisinde. Bana da yazdı ve ben terhis oldum, Malatya'ya gittim. Fakat mimarlık yapmıyorum. Ben oraya gidince 7,8 yedeksubay geldi. Ben terhis oldum, onlar yedeksubay çıkmışlar. Okul bitmiş, subay olarak oraya tayin olmuşlar. Beni de evvela yedeksubay sandılar. Yok dedim. Ben terhis oldum, deli misiniz? Hem siz 180 liraya geliyorsunuz, ben 625 liraya. Nee, dediler, onlar da bilmiyor. Sonra hemen onlar gittiler pansiyonlarda kalıyorlardı. Ben otelde kalıyordum. Bir değil iki oda tuttum. (Kahkahalar). Çünkü herkes benim odama geliyor, ben uyuyamıyorum. Ben kendim sigara içmeme rağmen dumandan uyuyamıyorum. Çünkü hiçbir sosyal faaliyet yok. Malatya yine bunların içinde iyiydi. Sümerbank'ın tesisleri vardı. Oralarda bir takım ihtiyaçları giderecek tiyatro, spor salonu, sinema gibi yerleri var. Ama pek istifade edemedik biz. Zaten gittiğimiz zaman biz, bekarlar buraya, aileler buraya diye ayırırlardı. 951 senesinde oluyor bunlar. Neyse bir de çok kötü bir, şimdi benim için çok önemli bir anı oldu. Terör bölgesi, benim gittiğim bölge, 7. yurt içi bölge komutanlığı, işte Hakkari, Urfa, Diyarbakır, Siirt, hep buraya bağlı, orada ne kadar askerlik şubesi varsa, kazalarda oluyor, vilayetler de dahil. İki ayım oraları kışın, çok sert bir kışta ciple gezmekle geçti. Keşif istediler. Buralarda neler yapılacak. Ben dedim, ben bunların bir tanesini bir haftada bitiremem. Yok, dediler, gez gel, not al, biz sana burada yardım ederiz. Kaç m2, neler var derken ben, yaz dediler, Şırnak'a o zamanki rakamlarla 10 000 lira. Efendim Pötürge'ye 20 000 lira. Şuraya 30 000 lira. Ben anlamam dedim. Dediler ki, biz zaten iki sene evvel parayı istedik. Rakamları unuttum. 500 000 lira istemişler de 50 000 lira yollamışlar. Onda birine yakın. Onun için şimdi buna göre daha fazla bir rakam gönderebilirler. Bunun yarısı gelse, biz bir şeyler yapabiliriz, dediler. Böyle bir keşif işte. Baktım mimarlık falan da yaptığım yok. Bu mukaveleliydi. Memur olunca öyle mukavele falan yok. Çalışırsınız, ya kendiniz ayrılırsınız, sonra da sizi tekaüt ederler. Her bütçe senesi yeni mukavele yaparlar. Mart sonunda da yeni bütçe yılına girilir. Ben uzatmadım. Arttırdılar paramı, 750 000 lira yaptılar. 750 000 lira Serpil Hanım, çok büyük para. Cevat Giren vardı yanında çalıştım. O aynı zamanda Ünsallar'da çalışıyordu İstanbul'da, 200 lira maaş alıyordu. Şefti orada. Benden 10 sene evvel mezun olmuştu. Sarmadı beni, sarmadı. Kalktım gidiyordum, kalktım Ankara'da kardeşime, ağabeyime uğrayayım dedim, ertesi

gün de imar müdürlüğüne gittim. Sevinç (Kaynak), arkadaşım. O zaten Ankara'lı.

S.Ö.: Orada imar müdürü müydü?

N.E.: Hayır daha yeni girdi. Bir senelik mimar. Sınıf arkadaşınız. Oturuyorduk, o sırada mektepte bizim asistanımız vardı, tasari geometri asistanı. Halit Oruçbey. Sen ne arıyorsun, dedi. Anlattım. Malatya güzel ama ben işi sevmedim, dedim. Müteahhitlerin hesaplarını kontrol et, istihkak doldur, lise mezunu da yapar bunları. Mimar olmaya gerek yok. "Kal burada" dedi. Çalışır mısın burada? Sevinç dedi, çalışır. İstanbul'da ne yapacaksın? Orada bir sürü mimar var. Millet birbirini yiyiyor, dedi. O zaman mimarların adedi 700, 800 idi. Bunların 500'ü İstanbul'da. Peki, dedim ben. Yarın getir evraklarını, dediler. Ertesi gün işe başladım ben. O zaman teknik personel kıt Türkiye'de. Şimdi sizin konunuza gelelim.

Ankara'yı hiç bilmiyorum. 1943 senesinde Avrupa imtihanına geldiğim sene, biraz evvel bahsettim, bazı yapıları falan görmüştüm, İstanbul'dan sonra Ankara'yı beğeneceğimi hiç düşünmemiştim. Çok muntazam bir şehir. Yollar tertemiz, alışmamışız biz, ki İstanbul'un da en güzel döneminde yaşadık, onu da söyleyeyim. Gayet muntazam bir şehir. Her gün sokaklar yıkıyor. Görmemişiz böyle bir şey. Çok beğendik. Bakanlıklar filan. O zaman daha mimar değilim. Avrupa'ya gitmeye heves ettik. O da komik bir şeydi. Öyle bir imtihan ki herkes her şeyi bildi. Öyle kolay bir imtihan. Ben İstanbul lisesi fen şubesinden mezunum. Fizik, kimya, matematik ve lisan imtihanı var, imtihandan önce biri geliyor, ben konuyu genişletiyorum ama yaşıyorum da bir taraftan. Kusura bakmayın. Enteresan geldiği için. Bir hoca geliyor. DTCF'de olduğu için, daha bina yepyeni, eskimemiş, şuna dikkat edin, şöyle hatalar yapmayın filan, ne derse o çıkıyor. Mesela hiç unutmadım, Fransızca imtihan olacağız, ben Fransızca okudumdu, dedi ki, Chateau Briand'dan bir şey çıkabilir, şöyle bir şey, kelimelere dikkat edin, ne anlattıysa adam soru olarak çıktı. Bundan on onbeş sene sonra, Ankara'dayken, ağabeyim burada görevliydi, dedi ki, bizim burada bir akrabamız varmış, ben tanıştım yeni baba tarafından, ben bilmiyorum, seni de görmek istiyor gel. Kalktık gittik. Bu 55 filan. Tarık Bey diye Milli Eğitim Bakanlığı'nda müfettiş. Oradan buradan konuşuyoruz, Avrupa lafları oldu. Ben de heveslenmişim, dedim. Hangi sene girdin, 943. Allah Allah, ne yaptın, dedi. Anlattım. Hepimiz kazandık diye gittik, dedim. Ondan sonra bizim İstanbul Lisesi'nden hiç hak etmeyen biri gitti. Muhakkak o da bilmiştir ama Avrupa'ya gidecek bir adam değildi. Ne Türkçesi var, ne konuşmayı bilir. Adam başladı gülmeye. O imtihan meşhurdur, dedi. Milletvekili bakan çocuğu o imtihana girmiş, herkes yapsın istemişler ki istedikleri gibi seçsinler. Hatta ben de bunların başındaydım. Bakanlığa anlatamadım, böyle imtihan mı olur diye. Duyuruldu sorular. Skandalı, dedi. Bana da sordular senin tanıdığın yok mu diye. Bilseydim, sen de giderdin, dedi. Neyse dedik, kısmet değilmiş.

Neyse geldik Ankara'ya, herkes gibi ben de işe başladım. Şimdi, Ankara'nın o dönem bende iz bırakan yerleri. Mesela Kale dediniz siz. Kale çok enteresan, o zamanlar Ankara'da kimsenin gidip geldiği bir yer değildi. Sonradan bir Takım kavramlar, daha doğrusu bizim meslek kuruluşlarının etkisiyle, buralarının

önemli bir yer olduğu, gezilmesi görülmesi gerektiği, restore edilmesi gerektiği yaygınlaşmaya başladı. Yolu yoktu bir defa. Siz şimdi şu kapısı, bu kapısı diyorsunuz, yol mol yoktu. İmar müdürlüğü, belediyeyi biliyor musunuz, belediyenin karşısındaki binadaydı. Oradan aşağıya doğru inerdi yol, yükselir, ondan sonra da biter. Ben Otel Berlin diye bir otel yapıldı o yıl, ondan sonra doğru dürüst bir yol değildi. Arabalar bile çıkamazdı. Merakımızdan gittik gezdik ama ne gördüğümüzü de hatırlamam. Sonradan Anadolu Medeniyetleri Müzesi açıldı, tekrar gittik, gördük, o zaman Ankara'nın en önemli konusu, 52'de, Yeni Mahalle'nin kuruluşudur. Yeni Mahalle, o zamanlar benim geldiğim dönemde Demokrat Parti İktidara gelmişti. Bir dönem evvel Halk Partisi döneminde, oranın Ramiz Bey diye bir belediye reisi vardı. Hatta caddesi vardı. Onun gayretiyle Yeni Mahalle'de bir yerleşme planlanmış, ucuz evler yapılmış, planlarını belediye yapmış, sahibine vermiş. Planlı başlanmış. Bina planları da, projeleri de, belediye tarafından hazırlanıp verilmiş. Nasıl dağıtıldığını bilemem ama orada inşaat başlamış. Fakat öyle bir gidiyor ki, imar planı var. Proje var. Kimse onlara uymuyor. Beni Yeni Mahalle projeleri tasdikine verdiler, yeni başladım. Dediler ki, proje gelince, bu da yönetmelik, buna uygun olarak bakacaksın, sor sağa sola öğren. Tamam dedik. Ayrıca yerine gideceksin. Dedim, boş arsayı görmeye mi gideceğim? Yok dediler, o başlamıştır muhakkak. Bunlar dediler başladılar. Hiç birisi de projeye uymaz. Allah Allah, ben orada bir ay kadar çalıştım, bir tane proje tasdik edemedim.

Bir gidiyorum, bina bitmek üzere, projeye alakası yok. Bambaşka bir şeyle karşılaşıyorsunuz. Dönüp geliyorum ben, kaçak diye yazıyorum. Böyle böyle bir tanesini tutturamadım. Kararı alındı bilmemne, senelerce bu gitti. Fakat o mahalle, yine de bu günkü kadar kaçak değil. İşte bir odayı büyütüyor, balkonu değiştiriyor. Ama bir mahalle olarak bitmişti ve ben bunu bir türlü hazmedemedim. Bir şehirleşmede otorite olmaması çok tuhafıma gitmişti. Dedim belediye zabıtalı var. Korkuyor, kimse gidemiyor dediler. İktidar da değişmiş. O da Halk Partisi'nden kalma bir dönem olduğu için aldırıyor, benimsemiş o işi. Öyle bir dönemde Yeni Mahalleyi yaşadım.

Sonra Ankara çok muntazam bir şehir dedim. Burada İstanbul'da olmayan bir takım kolaylıkları gördüm. Şimdi Serpil Hanım, şunu söylüyeyim, Ankara'nın bir şansı vardır. Bahsedilmiştir, biliyorsunuzdur. Yeryüzünde planlı başlayan ilk başkenttir. Bundan sonra bir de boş sahaya, otoriter bir rejim o zaman, bu işi başlatmıştır.

S.Ö.: Zaten Endüstri Devrimi'nden sonra hiçbir başkent planlı gelişmemiş.

N.E.: Ve de başkent dediğimiz yerler Paris, Londra, Prag, Roma, Berlin, bunlar hep mevcut şehirler. Sonra başkent oluyor. İsmi almış, ya da şöhretini yapmış yerler. Ankara köy: Bir Karaoğlan denen yer var, bir Ulus, o zaman Taşhan deniyor. Bir de Etlik Keçiören. Yenişehir falan yok. Atatürk o dönemde Avrupa'nın en iyi şehircisi diye Jansen'i getiriyor ve planla başlıyor. Ve bu dünya tarihine de böyle geçmiştir. Ankara planla başlayan başkent diye. Alışmamışız biz böyle muntazam caddeler, sokaklar, parseller, İstanbul'da parsel diye bir şey, imar planı yok zaten. Senelerce ben hatırlarım. Lise

çağlarında, Prost geldi, prost gitti, daha o zamanlar, planlar yapılır, yine olmaz, başka biri gelir, burada her yer belli, adası parseli belli, muntazam bir şehir. Burada beni ilk çeken buradaki yapı disiplindir. Gezdiğim yerlerde Ankara'daki gibi yapı disiplini görmemiştim. 50 ile 60 arasında. İmar müdürlüğünden proje tasdik edilir. Yapılar belli bir seviyede temiz yapılır. O zaman yapılan binalar hala taş gibidir.

S.Ö.: Hep şey derler, tamirata geç gereksinim duyulan, tamir edildikten sonra da yeni gibi olan binalar.

N.E.: Böyle bir şehirde bunları yaşamaya başladım. Ankara'yı hep geziyorum. Anlamak öğrenmek istiyorum. En etkileyen yerlerden biri, ben asker çocuğu olduğum için bütün Anadolu'da dolaştım çocukluğumda, çıkıyorsunuz Kızılay'a geliyorsunuz, Kızılay binası vardı, onu niye yıktılar hala anlamam, orada maden suyu satılırdı, köşede, bilmem bilir misiniz?

S.Ö.: Binayı hatırlıyorum da, maden suyunu bilmiyorum.

N.E: Gima'nın bulunduğu gökdelenin de, Enver'in yaptığı...

S.Ö: Enver Tokay'ın?

N.E: Oranın yerinde kuleli bir bina vardı. Sular idaresinin binası. O binadan bir de Mithatpaşa'ya giderken vardı, Macaristan Sefareti midir nedir, aynıdır o bina. O binanın bir anısı vardır bizim ailede. Onu anlatmak istiyorum size. Orada bir tepe, burası hep kist dediğimiz, kille karışık, sertleşmiş bir zemin. Suyu görünce de pamuk gibi gevşeyen bir şey. Kazmayla kazamazsınız öyle sertleşir, öyle bir tepenin üstüne o binayı koymuşlar. Binaya çıkmak için o tepeye tırmanıyorsunuz, öyle bir hal var. Benim tanımadığım, karımın babası Maraş'ta valiymiş, vefat etmiş. Gelmişler Ankara'ya yerleşmeye, kayınvalide ev alacak. İkramiye vermişler her halde onunla. Yani konunuzun dışında şeyler anlatıyorum ama bir yere gelmek istiyorum. Bir vali vefat ediyor, karısına para kalıyor, Kızılay'da bir ev alma imkanı var. Gima'nın olduğu yer. Merkezi. Götürüyorlar, kayınvalide diyor ki, ben burada oturmam diyor. Bir çıkıyorsunuz oraya, binanın içinde çok merdiven var, kulelerden ötürü, dağınık. Aaa bunun temizliği bir mesele olur, düz ayak istiyorum ben, iki kattan fazla olmasın, istemiyor. Yerini değil de binayı beğenmiyor. Sonra diyorlar ki, Meclis yapılacak, daha yapılmıyor ama yeri belli, yapılacak. Onun arkasında Güvenlik Caddesi'nin Meclis duvarına yapışık, taş bir duvardır o, oraya bitişik arsa satalım size, diyorlar. Karım gösterdi de. Oralarda. Hah, diyor, arsayı alıyor, sonra bir ev yaptırırız diyorlar. Gidiyorlar Ulus'ta Işıklar Caddesi'nde bir ev kiralyorlar, orada oturuyorlar. Sonra seneler sonra o arsayı aldıkları fiyata zor satıyorlar. Hiç kıymetlenmiyor yani. O dönemde, 38 seneleri, bir memur ev alabiliyor, kendi tercihine göre, öyle bir ekonomik seviyede Türk memur camiası. Ekonomik strüktür daha kuvvetli Türkiye'de. O gözüküyor.

Ankara'da hoşuma giden şeyleri size anlatmak isterim. İstanbul'da biz operaya falan hasrettik. Üniversite bitirdik, duyarız, İstanbul'da opera yok. Bazen büyük sanatçılar gelir, büyük müzikhollerde, sinemalarda bir iki gün kalırlardı. Talebeyiz, memur çocuğuyuz, emekli olmuş babam, çok zor şartlar olmasına rağmen yemez içmez giderdik. Böyle bir hevesimiz olmasına rağmen bu senede bir defa iki defa olurdu.

(Fotoğraf çekimi)

Efendim burada mesela ben, İstanbul'da yaşarken, hem aile olarak hem çevre olarak, hiç kimsenin telefonu yoktu. Telefon lüks bir olaydı. İstanbul'da da imtiyazlı kişilerde vardı. Arkadaşlarımda da yoktu, hatırlamıyorum. Bir Şakir Sabuncu diye, Sabuncu ailesi, zengin bir aile, onların telefonu vardı. O telefon edin dediğinde alay ederdik, nereden telefon edeceğiz oğlum, gidip postanede sıra mı bekleyeceğiz diye, kızardı. Şimdi buraya geldim, arkadaşlarla sinemaya gidelim, şuraya gidelim falan filan, işte telefonlaşırız, yok dedim, telefon, ya alsana telefon, ne demek almak? Telefon alınıyor mu, dedim. Tabii ya, bir dilekçe ver, ertesi gün bağlarlar, dedi. Yapma yaa? Hiç unutmuyorum, işe gitmedim, gittim PTT'ye, dilekçe verdim, takip ettim, inanmadım, ne zaman bağlanır, iki gün içersinde, hiç sesimi çıkarmadım. Evde Sağlık sokakta bir ev tutmuştuk, yengem var o zaman, ona tembih ediyorum, akşamları gelip ben oturuyorum, neyse bir cumartesi günü geldiler taktılar, şimdi nereye telefon edeceğim ben? (Kahkahalar). Sonradan karşılıklı telefonları verdik, bizim telefonlar da çalmaya başladı.

Sonra, operaya gidelim, Sıhhiye'de oturuyorduk, yürüyerek gidiyorduk. İstanbul'da bir yere gitmek için tramvay, vapur, otobüs... Bu kolaylıkları beni çok cezbetti Ankara'ya.

Sonra Büyük Sinema var. İstanbul'da öyle bir sinema yoktu. Prömiyerleri de hakikaten prömiyerdi. Hanımlar falan, beyler gayet iyi kıyafetle gelirlerdi. Bana Ankara'yı sevdiren şey, sosyal hayatın Ankara'da daha ileri olduğunu görmem oldu. İstanbul'da biraz tesadüfiydi bu işler. Zenginler var, onlar ne yapar bilmiyoruz ama böyle bir yaşantı yoktu. Bu yaşantı beni cezbetti.

Şehir olarak beni etkileyen, Kızılay'dan Bakanlıklar'a doğru bulvar var ya, o üç parçaydı. Biri gidiş, biri geliş, biri yaya yolu. Ve ağaçlıklığıydı. Sonra o iki üç defa değişti. Jansen'in yaptığı planlarda, Kızılay'dan Bakanlıklar sonuna kadar o üçüncü yol devam ederdi. Akay kavşağına kadar. Şimdi orada beni en etkileyen, bir anıttan bahsedeceğim, Emniyet Anıtı. Onun önünden geçilirdi, gezilirdi. Türk Öğün Çalış, Güven diye. Şimdi o bir kenara itilmiş gibi kaldı parkta. Şekiller değişti.

S.Ö.: Nedense anıtlar heykeller...

N.E.: Onu bir türlü hazmedemiyorum. Ankara'da beni ilk etkileyen yapı, bina hem heykel güzeldi, hem arkasındaki taş pano. Ve o Kızılay Meydanı'nı onun önünde de bir havuz ve mermer koltuklar vardı, duruyor mu hala bilmiyorum.

S.Ö.: Mermer koltuklar durmuyor galiba.

N.E.: Böyle sıralı koltuklar, oturulurdu, beyaz Marmara mermerinden yapılmış. Ve çok etkileyici bir şey, oradan ilerlersiniz, Bakanlıklar, yapı olarak çok muntazam, Nazi Almanya'sının binaları, o kültürün etkisi var. Onlar içerisinde bir tanesi sonradan beraber çalıştığım hocam, 27 sene onun Ankara temsilcisi oldum, S.H.Eldem. Şimdi Başbakanlık olan bina. Tesadüfen, o binayı ben son sınıftayken, ilk proje zamanıydı, Ankara'ya gelmiştik. Oraları gezdik filan. Onun bir taş kaplaması vardı, suni taş kaplama, böyle gelir gelir, şaşırtarak gider, ben o yaptığım projede o Aynen çizdim. Çok da iyi bir not almıştım. O binanın Sedat Bey'in olduğunu öğrendim. Daha o zamanlar Sedat Bey'le çalışmıyorduk. O binayı tekrar bir vesileyle tetkik etme imkanım oldu.

O sırada elime L'Architecture d'Aujourd'hui geçti, bence dünyanın en eski ve en iyi mimari mecmuasıdır, Ankara'da o dönem yapılan bir sürü Holzmeister'in, Bonat'ın, çoğu Holzmeister'indir bakanlıkların, bir sürü bina yapılmış, Egli'nin var, Mongeri'nin var, işte Mongeri'nin İş Bankası, Ziraat Bankası, hiç birisi bunların yabancı literatürde çıkmamış.

S.Ö.: Neden acaba?

N.E.: Ankara'da bir başkent kuruluyor, bahsediyorlar ama fotoğrafı çıkan yegane bina Başbakanlık binası. O zaman daha Sedad Bey'in koyu bir milli mimariye başlamadığı dönem. Modern bir yapı, ve hala da o değerlerini korur. Ona istediğiniz her dönemde bir mimarın bugünün evrensel ve çağdaş çizgilerini bulabilirsiniz.

S.Ö.: Klasikleşmiş. Ötekiler tabii 1. Ulusal Mimari, süsler, eklektik, ...

N.E.: Şimdi ben onları komik bulmaya başladım. Bir de Termal Oteli var onun. Yalova'da mecmuada yayınlandı, yıktılar onu.

S.Ö.: Termal Oteli'ni ne zaman yıktılar?

N.E.: Ooo, daha Sedad Bey ölmeden evvel yıkıldı, 89'dan evvel. Beni çağırdı, ağlayacaktı. Efendim o binalar beni çok etkiledi. Bir de Meclis'ten sonra bugün Kuşulu Park olan yere kadar olan önündeki yaya yoluydu o. Ortada bulvar gider, iki yanında çok geniş tretuarlar vardı, şimdi çift yol olunca onlar kayboldu, hatırlarsınız belki onu siz, orası benim Ankara'nın en cazip bulduğum yeri. Bütün cumartesi Pazar eğlendikten sonra karımla o yolu yürür gelirdik. Sol tarafta küçük evler, sağ tarafta sefaretler. Orada birkaç bina da yaptım.

S.Ö.: Sizin bu Cinnah 19'daki, yoo, Sefaretler Apartmanı var.

N.E.: O binayı öyle yapmak istemedim. O çok büyük bir parseldi. Ankara imar planıyla başlamasına rağmen, imar yönetmelikleri Ankara'yı bu hale getirdi. Yönetmelikler 4000 m2'den büyük aralarda inşaat sahası sabit kalmak şartıyla, der. Size extra bir hak vermez. İnşaat sahası sabit kalmak şartıyla istediğiniz kitle oyunlarına dönebilirsiniz, diyor. O herkes ne yapıyor, dört kat bütün arsayı kaplayacak, üçer m sağdan soldan çekecek, 5m yoldan çekip, dört kat çıkıp, bu kaç m2 tutuyor o kitle, o kışla, onu değiştirebilmek imkanı vermek için inşaat sahası sabit kalmak şartıyla istediğiniz kitle oyunlarına dönebilirsiniz, diyor. Ben oraya, orada 10 m geri çekilir, ben daha fazla geri çektim, arkası otoparktır şimdi, önde bir bahçe bıraktım, gezi şeyi, tek katlı bir kafe, pastane falan gibi bir şeyler, iki tane de biri 5 kat, biri yedi kat, yahut iki tane de biri 5 kat, biri yedi kat gibi hareketli bir bina. Yaptık götürdük, aylarca gittik geldik, olmaz dediler, niye, hatta bütün o vadide herkesin arka tarafı boş, sen geriye çıkınca silueti bozuyorsun. E bozulsun, ne olacak yani, önden de ferahlatıyorum, onu niye hesaba katmıyorsun? İlle de ip gibi mi olacak binalar yani? Neyse böyle şeyler yaşadım.

Ben şimdi sizin sorularınıza bir şeyler arayıp bulmak istiyorum.

S.Ö.: Sizin geldiğiniz dönem hakikaten Ankara'nın çok etkileyici bir dönemi.

N.E.: Evet, etkileyici ve çok iyi şeyler de yapılabiliyordu. Şimdi mesela ben 57 senesinde, Ali Cengizkan'ın kitabına aldığı binayı, bizim kendi kooperatifimizdi, bugün yapamam. Ne yönetmelikler müsaade ediyor, bir sürü

acaip karar çıkarmışlar, o yapılamaz, o bitti. Yani devamlı geriye itildi Ankara. Ankara şık bir şehirdi. Siz hangi sene geldiniz bilmiyorum,

S.Ö.: 69,70

N.E.: 60'tan sonra bozulmaya başladı. 60'lı senelerde, biz Mimarlar Odası olarak, aslında çok uzun çalıştık, planlı dönemde plansız yapılan başşehir üçüncü defa yıkılıyor diye sergi açtık. Yani o kadar değişmiş. 3 katmış, 4'e çıkmış, bazıları yıkılmış, sonra 7'ye çıkmış, hepsi yıkılmış, böyle rezalet olmaz. Bir 30 sene 40 sene içinde. Ve burada değişen yerlerden biri Yenişehir'dir, Yenişehir güzel bir mahalleydi. Ben mahalle diyorum, Jansen yaptığına göre birkaç adadan müteşekkil "zietlung" derler, güzel zietlunglardı. Şimdi hiçbir şey kalmadı, şahsiyetsiz bir şey oldu Yenişehir.

S.Ö.: Hepsi apartman oldu.

N.E.: Mesela bazı sokaklar, bunlardan bir tanesi Hanımeli sokağıdır, evlenip orada ev tuttum, adam şöyle yapmış sokağı, hareket vermiş, arkadaki şikayet etmiş, ben öne çıkamadım, benim hakkım yenmiş diye, ama sen arkaya çıkmışsın, çok acaip şeyler oldu Ankara'da, hiç birini tutamadılar. Bir takım şehircilik güzel hareketleri getirilmiş, fakat bizim insanlarımız onu kabul etmedikleri gibi yönetimler de kabul etmedi, belediyeler de onu düzeltmeye kalktılar.

S.Ö.: Zaten ne zamandı hatırlamıyorum ama, bu parsel düzeninden ötürü hiçbir şekilde kentsel mekan yapılamıyor diye bir tartışma çıkmıştı, çünkü işte geriye çekmek istediğiniz zaman arsa sahibi istemiyor, iki parseli birleştirip bir şey yapmaya çalıştığınız zaman iki parselin sahibi ayrı, ondan sonra parsel, parsel, parsel, parsel, her şey apartmandan bozma oluyor, ofis de apartmandan bozma, hastaneler bile yapıyorlar, bir tür dediğiniz gibi ...

N.E.: Kentsel mekan Ankara'da vardı. Bahsettiğim yerler, Kızılay'dan Bakanlıklar'a olan üç parça yol, Emniyet parkı denirdi ona, orası Ankara'nın en güzel kentsel mekanıydı. Çok uzak çevrede binalar, onun içinde gezersiniz, oturursunuz, yol da geçer, her şey geçer, ama bir mekandır. Asağıya inersiniz, Kızılay binası, hemen onun önü de boşluktu, bahçeydi ve Kızılay Meydanı daha büyük algılanırdı. Şimdi ben orada meydan falan algılamıyorum.

S.Ö.: Yok, artık kavşak oldu orası.

N.E.: Sonra ikinci kaybolan bir mekan da Zafer Meydanı'dır.

S.Ö.: Evet. Oradaki heykel de yazık zavallı bir şekilde duruyor.

N.E.: Heykel artık manasız bir yerde duruyor. Heykeli ya bu tarafa alıp koyun, ya karşı tarafa. Onun altına bir çarşı yaptılar, üzerine bir şey yapılamıyor. Arkası boştu orası. Sonra Emin Onat bir şey yaptı, THY'nın ama güzel değildir. Ondan sonra orası rengarenk, afişler, mafişler, bir şeyler oldu. Bir de onun arkasında, hiç sevmediğim binalarıdır Doğan Tekeli'nin, Daniştay mı Sayıştay mı ne, bir bina var. O binayı da oraya hiç yakıştıramadım. Çünkü onun önünde mesela bence Holzmeister'in orduevi var. O şık bir binaydı. O dönem için. Ona bir ek yaptılar o da olmadı. Arkasına bir sinema yaptılar, o bambaşka havada bir yapı. Acaip bir kompozisyon oldu. Üç parçadır o. Eski orduevi, yeni orduevi, arkada da hiç alakası olmayan sinema. Bir de yanında Sayıştay binası.

S.Ö.: Sizin o dönemler merkez olarak Kızılay'ın ön plana çıktığı dönemler.

N.E.: Evet Kızılay. Ulus ikinci plandaydı. Ulus bir yarışmayla bugün mevcut heykelin arkasındaki bina yapıldı. Orhan Bolaktı galiba. Gazanfer'le Orhan.

Oraya bir meydan düzeni getirdi. Eskiden Ulus Meydanı diye bir şey gözükmezdi. Bir heykel vardı. Heykelin yeri de değişmiştir. O bina dolayısıyla. Taşhan olan şey heykelin karşısında. Ben geldiğimde orada Ulus Sineması diye bir sinema vardı. Yeni Sinema, pardon. Ben geldiğimde o yıkılmış. Ben onu görmedim. Geldiğimde teneke mahallesi dendi ilk yapıldığı zaman, heykelin arkasında alüminyum bir bina vardı. O yapıldı. O oraya yakıştı mı yakışmadı mı bilemem. Ama o zaman için metal bir yapı çok dikkati çekti. İlgi çekti fakat sonradan alışıldı ve sevilmedi. Oranın çok şık bir çarşı olacağı düşünüldü, ama beşinci sınıf bir yer oldu orası. İstenen düşünülen olmadı ve Ankara’da geldiğim zaman en beğendiğim yerlerden birisi Çankaya’ydı. Reiscumhur, Atatürk’ün oturduğu köşk. Ön tarafta yola yakın bir şey var, o da Fevzi Çakmak’ın, Kanada Sefareti tarafında. Sonra onun içersinde komutanlar için yapılan, onlar Cengiz Bektaş’ındır. Onlar da rahatsız etmedi. Ve önde yeşil alan Hariciye Köşkü’nün yanı. Muhafaza edilen yegane yer orası kaldı. O park filan. Oranın da bir hikayesi vardır. Ben imar müdürlüğünde çalışırken, orada kaçak inşaatlarla meşgul olan Necdet Bey diye bir eski mühendis vardı. İmar idare heyeti diye bir heyet kuruldu Ankara’nın başkent olması dolayısıyla, beni de onun raportörü yaptılar. Ve bir çok mevzuatı o vesileyle öğrendim. O Necdet Bey bana Jansen’i çok anlatmıştır. Kitaplara da geçmiştir. Jansen der ki, “Paşam, bu kadar meydan muharebesi kazandınız, politikada kazandınız, ama şu imar planını uygulayacak kadar kendini kuvvetli hissediyor musun,” der. Çok kızar Atatürk. Ne demek istiyor bu, diye. Jansen’e de söylerler, ya böyle soru sorulur mu Atatürk’e diye. Ben sorayım da, demiş.

S.Ö.: Sonra da haklı çıkıyor ama değil mi.

N.E.: İki tane olay var. Ben onların dosyalarını gösterdim. Birisi, bugün Stad Oteli var ya, Stad Oteli’nin olduğu yer Halk Partisi’nin arsası. O arsa bulvara doğru uzuyor. Yani Ulus’tan dümdüz istasyona gidersiniz, caddeyle. O planda da öyle. Ama arsa böyle geliyor, ille de Halk Partisi ısrar ediyor, böyle gelecek, dönecek, gidecek diye. Jansen’le bir türlü anlaşamıyorlar, birbirlerine giriyorlar. Bir gün Atatürk geziyor. Ne oluyor bitiyor diye. Bakıyor orada hiçbir şey yok. Altı yapılmış, üstü yapılmış, ortalık karmakarışık. Çağırıyorlar Jansen’i, diyor nedir bu? Jansen, benim planımda değişiklik yok, ama burayı yapılmıyorsa siz onu bir soruşturun, diyor. Hiç bir şey söylemiyor. Sıkıştırıyor ve öğreniyor Atatürk. Ertesi gün hepsini çağırıyor söz sahibi olanları, Jansen’i de çağırıyor. Bizim Necdet Bey de orada bulunuyor. Diyor ki, yarın buradan yol geçecek, burada hiç bir şey kalmayacak. Eğer olmazsa hepinizi sürerim, diyor. Ondan sonra geliyorlar, paşam, diyor, ben sormuştum size, siz o zaman kızmıştınız, işte ben bunları anlatmak istemiştım, diyor.

İkinci olay, bugün benim çok beğendiğim yer, bir mekan kaldı orada. Orası yeşildir, bir yol çıkar, döner, İnönü’nün evinin önünde, sol tarafta öyle. Hâlâ oraya bir şey yapmak isterler.

S.Ö.: Hâlâ?

N.E.: Hâlâ. Öyle kaldı orası. Onun arkasında İngiliz Sefareti vardı. Orada da bir sürü şeyler oluyor, yürümüyor iş. Ona da el atıyor Atatürk. İsmet Paşa’yı çağırıyor. Senin evinin üstünde bir yer var, niye bitmiyor, diyor. Sana da yakın. Orası niye olmuyor diye soruyor. İsmet Paşa biliyor ama bakayım araştırayım, diyor. Soruyor, Ruşen Eşref’in orası. Atatürk’ün en yakınlarından biri. Paşa

diyor ki, İsmet Paşa, yahu diyor, Atatürk burası niye yapılmıyor diye soruyor, direnme, diyor. Orada buna bir yer bırakmışlar, belki de Köşkün olduğu yer olabilir. Öbür taraf alınıyor, hatırlamıyorum. Ruşen Eşref de yok bir şey, benim haberim yok, diyor. Cevap vermiyor. Atatürk bu sefer tekrar Jansen'i, İsmet Paşa'yı çağırıyor, konuşuyorlar, konuşuyorlar, İsmet Paşa, burası Ruşen Eşref'in, diyor, o mani oluyormuş, diyor. Şurası nerenin, işte o hariciye köşkü'nün olduğu yer, hepsini alın buraların, Ruşen Eşref'i de çıkartın buradan, diyor. Hiç bir şey kalmıyor ortada. Ve orası güzel bir yerdir.

S.Ö.: Sonra da acaip sapmalar oluyor, değil mi, Atatürk döneminden sonra?

N.E.: Tabii, tabii. Siz bir de Posta Caddesi'ne çıkarken o çukurda kalan o yeri sordunuz değil mi?

S.Ö.: Suluhan.

N.E.: Evet.

S.Ö.: Orası benim seçtiğim mekanlardan biriydi de.

N.E.: Orası senelerdir bir aralık restorasyon gördü. Bence Ankara'nın korunması, restore edilmesi, renove edilmesi gereken yegane yerlerinden biridir. Ankara'nın bir ayıbıdır orası. Arkasında da Musevi mahallesi. Sinegoglar falan vardı. Benim Musevi bir ahabım vardı. O vesileyle orayı gittim, gördüm, hâlâ Musevi aileler kalmış orada. Ve bunlar Atatürk'e çok bağlı aileler. Bir tanesi benim ahabımdır. 90 yaşında. Elyo Araf diye. Bunun ağabeyi de vardı Vitali Araf diye. Bunlar Posta Caddesi'nde inşaat malzemesi satan dükkanları vardı. Bunların babası, cemaat reisleri vardır, Musevi cemaatinin reisi olarak Atatürk'ün en önem verdiği insan. O Elyo'yla, Vitali öldü, Atatürk'e nasıl bağlıdırlar. Onarın vasıtasıyla oraları gördüm. Orada değişik bir kültür yatıyor. O anlattı bana eski mahalleyi, şimdi hatırlayamıyorum.

Dışardan gelmiş biri olarak Ankara'ya geldiğim zaman Ankara'yı tanıma gezilerinde, eski Ankaralı arkadaşlarımın benim görmemi ilk istedikleri yerlerden biri de Bahçelievler'di. Bahçelievler, hele İstanbul'dan gelmiş biri olarak hiç alımadığım bir mekan. Bir takım yollar, bahçe içinde evler, ikişer katlı, bir yaşantı var. Köşk havasında, çok güzel mimari üsluplar gördüm orada. Ve en beğendiğim bölgeydi, sık sık gidip oraları gezmişimdir. Fakat bu mahalle bence 60'a kadar sürdü. 60'tan sonra mahalle falan kalmadı. Yavaş yavaş başladı ama çok hızlı surette hemen apartmanlaştı. Türkiye'de birçok şeyi bozan bu yap sat düzenidir. Şimdi ben size, bize eskilerden intikal eden bir söz var, Osmanlı'dan kalmadır, "bina ticaret metai değildir." Türkiye bunu yaşıyor. Bu 50'lerin sonuna doğru iyice hızlanmaya başladı, Eskiden kalma şöyle bir söz vardı: "İhtiyacı olan yapar, muhtaç olan satar". İhtiyacınız varsa ev yapıyorsunuz, muhtaçsanız satıyorsunuz. Bunun haricinde bir şey hatırlayamazsınız. Kimse evi alıp da satayım, bunun yerine iki daire alayım, böyle bir şey yoktu. Sonradan bina ticaret metai haline gelince Türkiye'de ne mimari kaldı ne şehir kaldı. Hiçbirşey, suçlu ya da sebep aramaya lüzum yok.

S.Ö.: Herkesin bunda suç ortaklığı var.

N.E.: Bu sistem girer girmez, ben buraya geldiğimde çok rahat projeler yapıyordum. Hava meydanlarında çalıştım, memurdum ama benim çalıştığım statü, yine imar müdürlüğündeyken bir yarışmaya girdik, onu kazandık, Yeşilköy Terminal Binası, 52'de mi 53'te mi ne, daha o zamanlar. Bitmiş o

meşdan, Esenboğa da yeni başlamış, bittiği zaman baktılar ki, bu domestik line dediğimiz iç hat binası, ne transit salonu var, ne gümrük var, ne polis var, peki bunlar o zamanlar duymuşsunuzdur, Marşal yardımı diye o zamanlar Türkiye'ye Amerikan yardımı gelmişti, Ben buraya gelir gelmez, bununla gelen, alet edevat falan da gelmişti, ekonomik yardımla beraber iş makineleri de gelmişti, ilk dozerler, greyderler Yeşilköy meydanına gelmişti, meydan yapılırken, o meyanda o binayı da vermişler bize. Her şeyi oradan gelmiş. Sıvası, çimentosu, bilmem kireci buradandır. Hepsi çeliktir, camından çivisine kadar dışardan gelmiş ve oranın tipik iç hat binalarından biri. Yapmışlar. Biz genciz o zaman, yarışma kolluyoruz hep. Yarışmanın ismi de Yeşilköy Hava Meydanı Tevzii ve Dekorasyon Projesi. O zamanlar ağırdı, şimdiki gibi değildi. 30-40 pafta tuttu kocaman kocaman. Üç kişi zor bitirdik. Uzun müddet projede ilerleyemedik. Sonra oturduk ben teklif ettim. Ya, gitmiyor bu, bir türlü bir çözüm bulamıyorum. Benim gördüğüm bu bina çelik karkas. Bunu bir muhafaza edelim, onların istediklerine göre bir proje çizelim. Ya ilk elemde atarlar, ya birinci oluruz. Hakaten de birinci olduk. Fakat vermediler bize, o zaman da mimarların garantisi yoktu, mesela şartnameler şöyleydi, yarışmada birinci jüri tarafından seçilir, jüri isterse yapar. İstemezse üçüncüyü inşa eder. İlle de birinci yapılacak diye bir şart yoktu. İşte o bizim, böyle olaylar olunca bir reaksiyon grubu olduk biz, benim neslim ve Mimarlar Odası'nın doğuşuna kadar gitti bu. Hakları kurtarma bakımından. Şimdi bu Yeşilköy'de ...hay Allah insan unutup ne diyeceğini.

S.Ö.: Uygulamalarla mı ilgili bir şey diyecektiniz acaba? ... Şimdi Ankara üç kere çehre değiştirdi dediniz ya, sanki 50'lere kadar böyle bir durum yokmuş. Zaten o 50'lere kadar geçen zaman planların uygulanması için gayret sarfedilen zaman, hatta şey diyorlardı, ben bir ara bu antik dönemlere de bakıyordum, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, hani katmanlar gibi, Ankara'nın o bölgesinde ne var ne yok filan, 1950'ye kadar Ulus'ta antik dönemlerin varlığı hissediliyordu. Yapı parçalarıyla olsun, kalıntılarla olsun hissediliyordu. Mesela o Yahudi Mahallesi olsun, sadece Yahudi Mahallesi değil, daha başka kilise, mesela iki üç tane kilisenin kocaman rölöveleri çıkarılmış falan, ama onlar filan hepsi,...

N.E.: İyi hatırlattınız, benim ilk gezdiğim yerlerden bir tanesi August Mabedi dediğimiz Hacıbayram'ın orada, bir de Dışkapı'ya giderken solda Maliye Mektebi vardı, onun arkasındaki,

S.Ö.: Roma Hamamı.

N.E.: Evet, bunlar o zamanlar sık sık ziyaret edilirdi. Çünkü ben, oraya, unutuldu gibi geliyor bana onlar.

S.Ö.: Turistler gidiyor.

N.E.: Bir Hacıbayram ortaya çıkarıldı. Neydi o çocuğun ismi,

S.Ö.: Raci Bademli.

N.E.: Evet. Onun gayretiyle oldu sanıyorum. O çok daha başka şekilde de olabilirdi bence. Yine de etrafı biraz daha istimlak etmek lazımdı. Orayı açmak lazımdı, orası bir gericilik yuvasıydı. O sokaktan geçemezsiniz, mideniz bulanırdı. Laf atarlar falan, kavga etmemek için, bir aralık iyice azdılar. Oraların hakikaten çok önemli yerleri Ankara'nın. Şimdi Ankara enteresan, ikinci konut diye ,bir olay var Türkiye'de. Şevki şimdi onu çalışıyor, geçen gün

onu konuşuyordu, hangi senelerde başladı diye. İkinci konut şu senelerde başladı denemez Türkiye’de. Çünkü Türkiye’de ikinci konut S.Ö.: Hep vardı.

N.E.: Evet hep var. Tokat’a gidin, Sivas’a gidin, Ankara’ya gelin. Ankara var ve bağ evleri var. Etlik Keçiören bu. Yazın oraya giderler, havuzlar var, bilmem gördünüz mü, bayağı yüzme havuzu yapmışlar. Mesela ben Tokat’ta bulundum. Tokat’ın karşısında bağ evleri var, orada da nefis bahçe içerisinde evler, yazın çok sıcak oluyor şehir. Tokat’ta Türkiye’de olmayan derecede de bisiklet vardı. Ortaokul son sınıfta oradaydım ben. Üç ay kadar kaldım. Babam hastalandıydı, İstanbul’dan oraya gittik, tam imtihanlara girecektim, oradan mezun oldum ben. Ve Anadolu’da bir de meyva kurutulması için bir mimari tür var. Evlerin üst katları boş bırakılmıştır. Mongeri bunu Osmanlı Bankası’nda yapmıştır. Ulus’ta. Onu çok ilginç bulmuş. Onu bize anlattılardı. Bunu kullanmak isterim demiş, bankanın üst katı boştur. Öyle duruyor. Olsun, demiş, böyle bir mimari var, bölgesel ve gelenek var, Anadolu’da çok var, Ankara’da da vardır. Ve o dönemde Ankara’da aklımda kalan, beni etkileyen şeyler heykeller. Bir de o emniyet abidesi beni çok etkilemiştir. Mesela Ankara sayısını çıkarıyormuş Ankara şubesi, dört beş kişiden Ankara’da bir mekanı çizin dediler. Tabii mekan bulamadım. Zaten çok kış, zaten rahatsızdım, gidip bir yerde oturup çizmek olmayacak. Fotoğraf çekiyim dedim, ona bile üşendim. Öyle berbat bir hava. Gittim, bana heykeller başka tesir yapıyor. Gittim, Sıhhiye’de Vedat Dalokay zamanında Nusret Tuna tarafından yapılan Hitit Heykeli’ni çektim. Geldim çizdim, bastılar. Bunlar bana çok etki yaptılar. İstanbul’da bir Taksim’de Atatürk heykeli vardı, başka bir tane de Sarayburnu’nda, orası da çok sapa bir yerdir, onu görmek için özel olarak gitmek gerekir. Yani ilk geldiğimde heykeller etkiledi.

S.Ö.: Atatürk de zaten, Ulus’taki heykel için poz vermiş. Çok desteklemiş.

N.E.: Şimdi şeyde olan bir çeşme var, Kızılay’daydı, ben hatırlıyorum.

S.Ö.: Tandoğan Meydanı’na kondu, eskiden Hacettepe’de mesire yeriyeken o oradaymış.

N.E.: Çok yer değiştirdi.

S.Ö.: Meydan fikri kayboldukça, meydanlar kavşağa dönüştükçe, heykeller de kayboldu.

N.E.: Tesbitiniz çok güzel. Ankara’nın en büyük şeysi, meydanlar kayboldu, meydanlar kavşağa dönüştü, esprisi de kayboldu.

S.Ö.: Heykeller sağa sola itişirildiler.

N.E.: Zafer Meydanı, meydan mıdır o?

S.Ö.: Yok.

N.E.: Meydansa bunu meydan haline getirin. Bir tarafı bahçe, bir tarafı da bahçeydi, altına çarşı yapıldı. Zaten giremezsiniz. Kokuyor, pis, leş gibi yer. Uyduruk şeyler yapıldı, Ankara’yı rezil ettiler.

S.Ö.: Yani benim demek istediğim, sanki 50’lerden sonra bu çehre değiştirmek işi hızlanmış, binanın ticari meta gibi kullanılma işi, gerçi bu Demokrat Parti ile ilgili bir şey galiba,

N.E.: Tamamen siyasi. Belediyelerin laubaliliği. Bakın şimdi bir şey anlatmak isterim. İmar Müdürlüğünde işe başladım, Yenimahalle işinden sıkılınca, o Halit Bey beni Etüd şubesinde çalıştırdı. En zevkli olarak yaptığımız iş şuydu. Ankara’nın rekreasyon alanı olarak düşünülen Gölbaşı. Biz Halit Bey’le gittik,

elimizde haritalar günlerce oraları dolaştık. İşe bu gölün etrafına neler yapabiliriz diye. Spor tesisleri, klüpler, gezi yerleri, rekreasyon alanları, taa gerilere de gölü gören ufak tefek ikamet alanları. Hiç öyle kenarına ev yapmak aklımızdan bile geçmedi. Hatta Halit Bey teklif etti, şu gölün etrafından bir yol geçirelim diye, sonra kendisi vaz geçti, bozmayalım tabiatı diye. Burada su sporları klübü olur, kürek kulübü olur, onlar girerler çıkarlar, bir tarafta sazlık vardır, o zaman kitaplar getirtmişti o, hakikaten öyle isaller de var. Biz bunu yaparken gazetelerde ilanlar çıkıyor. Mesela bizim orada çalıştığımız bölgeler var, parsel satılıyor orada. Ya kim satıyor bunu, burada parselasyon yok, kim yapmış bunu parselasyonunu? O sırada Gölbaşı belediye ya olmak üzereydi, ya olmuştu. Şimdi tam hatırlayamıyorum, 1950 senesiydi. Bir gün Belediye reisi o zaman Atıf Benderlioğlu diye hakikaten dinamik bir adamdı, ona gittik dedik, Reis Bey biz bir taraftan burada plan yapıyoruz, diğer taraftan gazetelerde ilanlar çıkıyor. O belediye Reisi olacak adam, götürmüş memurlarını, buraları parselleyin demiş, ben satarım diyor. Bana mani olamazsınız diyor. Nasıl satarsın ya? Bunlar sahipli, diyor, sahipleri de razı, bir an geldi, öğrendik, yüzde sekseni satılmış.

S.Ö.: Bütün planladığımız her yer.

N.E.: Haymana tarafı hariç, yani bu Adana Konya yolu, oradaki Chez le Belge olan yerler, bitmiş, satılmış oraları. Ve o şey de yarım kaldı. Bir de Köşk'ün önünde bir vadi var, orası gerçi kurtuldu, Seymenler Parkı olan yer. Orada bir takım çalışmalar yaptık, kır kahveleri yapalım falan diye, hatta onu yaparken de endişe ettik. Ben daha doğrusu dedim, adam buraya gelir üç katlı bir gazino yapar, iş çığırından çıkar, hiç buraya yapı koymayalım, sadece bahçe düzeni yapalım, bereket versin o yarım kaldı, yapılmadı yani öyle bir plan, orası park oldu, çok daha iyi oldu.

S.Ö.: 81-83 arası, ben Behruz Bey'in bürosunda çalışırken orada hafriyat, hafriyat değil de düzeltme, daha doğrusu...

N.E.: Behruz'un bürosu da tam karşındaydı,

S.Ö.: Yeni yeni başlamıştı, ben ayrıldığım sırada bitirilmemişti. Buradaki sosyal yaşantı daha hoşuma gitti, dediniz. Sosyal yaşantı içerisinde kültürel faaliyetler var anlaşılan, başka neler vardı, yani mesela, yemek yemek için gittiğiniz bir yerler var mıydı?

N.E.: Efendim, vardı tabii, İstanbul'da olmayan şeyleri ben burada yaşadım. Gerçi orada da benim talebeliğim çok rahat geçmiştir, bir de Akademi'de olduğumuz için daha rahat imkanlara sahiptik. O zamanlar kızlı erkekli okunan yerler azdı. Yanımızda mesela Edebiyat Fak., vardı, orası yüzde seksen kızdı, biz eşittik. Teknik Üniversite'de hiç kız arkadaşı olmayan bir sürü arkadaşımız. Onlar bize gelirlerdi, sonradan o Milli Türk Talebe Federasyonunu kurmuştuk. Birlik kurduk, edebiyat fak., akademi, Teknik Üniversite, köprünün bu tarafı deriz ona biz, öbür tarafı da İstanbul Üniversitesi. Bizim dönemimizin sosyal faaliyeti çaylardı. O kadar. Onların da kendine mahsus bir güzelliği var. Onun ötesine hiçbir zaman geçmemiştir. Öyle lokantalara gitmek falan gibi bir alışkanlığımız yoktu. Ama Ankara'da öyle değildi. Ankara'ya geldik, burada bir yaşantı vardı. Daha ben evlenmeden bile daireden arkadaşlara davet ederlerdi Mesela toplanılır Süreyya'ya gidilir, toplanılır Bomonti'ye gidilir, o zaman gazinolar. Sık sık partiler verilir. Bizim dairede haftada bir parti verilirdi. Teras katı vardı, dediler orayı kulüp gibi bir

şey yap, düzenledik, Paris Caddesi'ndeydi o zaman daire. On onbeş günde bir mutlak partiler olurdu. E bunları biz İstanbul'da yaşamadık ve İstanbul'dan gelen arkadaşlarımız gıpta ederlerdi. Sonrada şehirde bir takım hareketler başladı. Toplu geziler yapılırdı. Şimdi öyle bir şeyler duymuyorum. Ve bir de Ankara dışına, mesela ben o zamana kadar gitmemiştim, 56'da Ürgüp'e gittik mesela. Böyle geziler yapıldı. Burada bizim sosyal faaliyetlerimizden bizim Derneğin, o zaman Türk Yüksek Mimarlar Birliği'di ismi, Akademi'nin mimarların derneği asıl kuranlar, sonra başka yerlerden de mimarlar çıkmaya başlayınca birleşti, Birleşmiş Mimarlar Derneği oldu, onun için Akademi'nin kuruluş yıldönümü burada balolarla kutlanırdı. Balolar çok ünlüydü. Ve kıyafet balosu yapılırdı. İlan edildi mi Ankara sosyetesini, sefaretler dahil, hepsi bize aman yer arayın diye müracaat ederlerdi. Biletleri satmak için dolaşılırdı ve o zaman Akademi Balosu diye yapılırdı, ve büyük sosyal bir olaydı. Bir de Verem Savaşı, Yardımsevenler ve Akademi, bu üç balo Ankara'nın önemli balolarıydı. İstanbul'dan falan dönemin ünlü şarkıcıları, orkestraları getirilir, çok şık, balolar gördüm ben. Ankara Palas'ta yapılırdı. Hiç vermezlerdi, ilk defa bize verdiler, operada onlarla müşterek bir gece yaptık. Onlar da öyle razı oldular zaten. Bu Akademi Balosu o kadar büyüdü ki, CSO denen yer var ya, orasını meyhane haline getirdik biz. Bir ay falan çalışılırdı içerde. Bölmeler falan, İstanbul'un köşe bucak meyjhaneleri orada. Bayağı para harcanırdı. Ondan sonra talep arttı, en son, ondan sonra zaten ben gitmedim, iş çıkırından çıktı, Atatürk Spor Salonu'nda yaptık. Ancak orası karşılayabiliyordu. O bir karnaval haline geldi, tatsızlıklar oldu, artık balonun da zaten dönemi geçmeye başladı,

S.Ö.: Sayı büyüdükçe kontrol edilmesi zorlaşıyor demek ki. Yani 52'ler mi,

N.E.: Siz bana sorun şimdi bir şeyler, benim aklıma gelmiyor.

S.Ö.: Benim daha önceden konuştuğum kişiler genel yaşantıdan söz etmenin yanı sıra çalıştıkları yerin fiziksel özelliklerinden söz ediliyorlardı. Mesela bir hanım 1945'lerde Ulus'ta bankada çalışmaya başlamış, işte oradaki diğer iş yerleri nelerdir, ne tür insanlar vardır, oradaki meydanın havası nasıl bir havaydı, ilişkiler nasıldı, kadınlar erkekler nasıldı, mesela bu tür şeyler üzerine konuşmuştu. Ondan sonra bir başka biriyle, esnaf olmasına rağmen, Saman pazarı'nda o belediye binasının olduğu yerde eskiden bir takım dükkanlar işletmiş, orada neredeyse her şeyin krokisini çize çize anlatmıştı, şurada şu dükkan vardı, şurada istinat duvarı vardı, demek ki onun öyle bir hafızası da vardı. İşte otobüs şuraya gelir, sonra Posta Caddesi'nde toptancılık yapmış, orada ne var ne yok, ne tür binalar var, kimler var, otür şeyler anlatmıştı. Başka birisiyle buraların dönüşümlerinden bahsettik. Mesela ille de Ulus Meydanı olsun diye demiyorum ama o kişinin babası Sümerbank'ta çalışıyormuş, çok sık gidip geliyormuş oraya, dolayısıyla o civarın, o dönem (50'lerden önceki ve sonraki dönem.) orada var olan mesela kitabeveleri, sadece giysiye ilişkin dükkanlar değil de gazete mecmua satan yerler, resim malzemesi satan yerlerden falan bahsetti. Gelen gidenlerden bahsetti. Sonra buranın, gitgide konut bölgesi çekildikçe etraftan işyeri arttıkça, gelen iş yerlerinin de eskileri kadar kaliteli olmamasından ötürü, bir nitelik değişiminden bahsetti.

N.E.: Şimdi bana bu bir ilham verdi. Şöyle söyleyeyim, sözünüzü kestim, benim olduğum dönemde Yenişehir'in özel bir karakteri vardı. Yenişehir'de her yerde dükkan yapılmasına müsaade edilmezdi. Sıhhiye'yle Kızılay arasında

Atatürk Bulvarı'nda dükkanlar vardı. Bunlar da çok büyük dükkanlar değildi. Asıl satış merkezi Ulus'taydı. Tek tük Meşrutiyet Caddesi'nde bulunurdu. Ve ben binalar yaparken, İmar'da çalıştığım sürede bir takım dükkan yapımı için müracaatlar olurdu, hep reddedilirdi. Burasının mahalle karakterinin bozulmaması, bir ticaret alanı olmaması için uzun müddet direndi Ankara. Yalnız Atatürk Bulvarı'nda, o da Meşrutiyet'e kadar, ondan ilerisi gene yasaktı, yapılmazdı. Bu tabii şehre bir karakter getiriyordu. Ankara'nın Yenişehir ve Ulus tarafı 50'lerde kopmaya başladı zaten, bir ayırım oldu. Çünkü Türkiye'de nüfus hareketleri ve gecekondulaşma başlayınca Ulus ayrı bir merkez olmaya başladı. Orada dükkan kalitesi, mal kalitesi değişmeye başladı. Onlara hitab eden mağazalar dükkanlar açılmaya başladı. Yenişehir bir kalite getirdi. Yenişehir'den aşağıya doğru, Ziraat Bankası'na doğru inerken mesela Haşet vardı orada. Sonra erkek terzilerinin en iyisi oradaydı. Milasli vardı, Orhan vardı. Köşebaşında da ben oraya gittim, ismini duyduğumuz için. Karpıç vardı. Karpıç'ın kendisini de gördüm. Bir de Üç Nal diye bir yer vardı. S.Ö.: Orhan Veli'nin gittiği yer değil mi?

N.E.: Evet, Ankara'nın enteresan yerlerindendi. Ve o imar müdürlüğünde çalışırken, öğlenleri İsmet Paşa Mahallesi'ne doğru, Maliye Vekaleti'nin önünden ileriye doğru giderdik, orada küçük lokantalar vardı, memurlara aydan aya öderdik, hepimizin defteri vardı, oralarda yerdik, çok da güzel yemek yaparlardı. Herkes de memnundu. Oraya kadınlı erkekli memurlar gelirlerdi. Siz söyleyince, ben onları yaşadım. Sonra ne çarşısı deniyor, alüminyum binanın yapıldığı yerde ufak tefek, orada mesela Karadeniz Lokantası vardı. Orası büyükçe bir yerdi, rahat, sonradan sıkışık bir hale geldi. Sonra da Posta Caddesi dediğimiz, şimdi Teğmen Kalmaz galiba ismi, orada Modern Çarşı diye yapılan bir bina vardı, orası da ufak tefek dükkanlarla doluydu. Ve benim İstanbul'dan gelmiş bir kişi olarak en ilginç bulduğum yerlerden biri, İstanbul'da böyle yerler hep uzaktaydı, tam belediyenin çıkışındaki Hal binasıydı. Hal çok kaliteli bir yerdi. Yeme hususunda, meyve, sebze, et balık, en iyisi ve en ucuzu orada bulunurdu ve bütün Ankara'nın memurları, nerede oturursa otursun, oradan alışveriş ederlerdi. Çok da iyi dükkanlar vardı. Hâlâ da var ama o kalitenin mevcut olduğunu sanmıyorum. Hiç gitmedim de belki 20 senedir.

S.Ö.: İşte her şey her yerde satılmaya başlayınca,

N.E.: Orada çok iyi pastırma, beyaz peynir satan yerler vardı. İsimlerini hatırlamam. Oralara gidip alırdık. Tulum peyniri satan bir yer vardı mesela, gidip oradan alırdık, turşu,

S.Ö.: Hâlâ var ama aynı kalitede değil. Yani bir kullanıcı dönüşümü olmuş işte.

N.E.: Bir de size şunu anlatayım, efendim, ben bir gün böbrek sancısı çektim,

S.Ö.: Ay, çok kötü bir sancıdır o,

N.E.: Tesadüfen de apartmanımızda bir doktor vardı. Karım çağırdı, geldi iğne yaptı, işte sende taş var, belli bu, kendisi de böbrekçiydi. Bu geçsi de sonra gel hastaneye bakarız dedi. O geçince, birkaç gün iğneden sonra, ama böyle her an bir şey hissediyorum ben, ilaç da verdi, novaljin, onu da alıyorum ben, ben hayatımda hiç araba almaya teşebbüs etmedim. O kadar da otomatik sanayine bina yaptım, bana para yerine hep araba vermek istemişlerdir, büroda beş altı kişi çalışıyor, para lazım, araba mı vereyim onlara, hevesim de yoktu zaten, fazla para kazanmıyoruz ki biz. Bir şöförüm vardı benim, 20 seneden fazla, o

gelir haftada iki üç gün, kontrollüklere giderdim. O ismi Murat'tı, öldü, o dedi, ağabey ben seni Hal'de bir yere götüreceğim, Hacıbaba'ya, n'pacaksın, sen ona sor, o sana ilaç verir, taş maş bir şey kalmaz, düşer, dedi. Yok ya? Doktora gideceğim. Sen gene git doktora, buraya da git ama. Gittik Hacıbaba'ya Hal'de. Adam doktor gibi bana sordu. Döndü arkadaki çocuğa, şuradan kiraz sapı ver. Al, dedi, bunu hanım kaynatsın, rengi viski gibi oldu mu viski şişesine koy, yanında dursun, günde içebildiğin kadar iç, üç gün içinde düşmezse, gel başka bir şey vereceğim. Aldık, inanmadan içtik. İçerken insana ilaç gibi bir his (haz???) veriyor. Doğal şeyler bunlar tabii, ilaçlar da bunlardan yapılıyor. Sonradan öğrendim, o mesamati gevşetiyormuş. Serpil Hanım, üçüncü gün ben büroda taşı düşürdüm. Ondan sonra gittim bizim doktora, doğru dedi,(açıklamalar). Hal'de böyle adamlar vardı.

S.Ö.: Hâlâ öyle adamlar var mı bilmiyorum ama hâlâ baharatçılar var.

N.E.: Vardır, onlar işte duruyor.

S.Ö.: Oranın merkez niteliği değişti belki, geleni gideniyle ama hâlâ başka yerlerde olmayan özelliklerini koruyor. Şimdi bakınca Ankara'nın Kızılay'ı var, Ulus'u var, Tunalıhilmi'si var, bir ara Çankaya daha çok ...

N.E.: Efendim öncelikle Samanpazarı, sonra Anafartalar, sonra Ulus, bizim zamanımızda yapılan Semra ile kocasının kazandığı yarışma sonunda yapılan alçak katlı çarşı, 100. yıl mı ne bilmiyorum, Ulus'tan dediğim gibi yalnız Atatürk Bulvarı'nda vardı, birkaç pastane, birkaç dükkan, Trakya diye çok ünlü bir şarküteri vardı, birkaç tane de tuhafiyeye mağazası, kırtasiyecisi, Tahran Kitabevi vardı, sonra da Yenişehir'i tamamen çarşı kapladı. Derken Kavaklıdere'ye çıktı, Tunalıhilmi, orası da bitti, şimdi Çankaya Caddesi'nin devamı geliyor.

S.Ö.: Yön değiştiriyor. Herhalde bu konut bölgesinin kaymasıyla da ilgili. nerede geliştiğiyle de ilgili.

N.E.: Bir de o taraflar şimdi bana çok yabancı geliyor. Oran'a giderken sağda solda koskoca mahalleler var, kendimi orada başka bir yerdeymiş gibi hissediyorum.

S.Ö.: Oralar biraz şu Amerikan şehirleri gibi. Yol kenarı'ndan gelişti. Oran yapıldıktan ve gelip gitmeler başladıktan sonra ihtiyaçlar doğrultusunda gelişti. Derinlemesine gelişmediği için çok da mahalleşemiyor aslında diğer yerlerde olduğu gibi.

N.E.: Sonuç olarak, Serpil Hanım, Ankara, geldiğimde hakikaten gıpta ettiğim bir şehirdi. İstanbul'un dağınıklığından sonra. Ve o yavaş yavaş bozuldu. 50-60 arası nisbeten kendisini muhafaza etti, 60'tan sonra süratli bir şekilde, yap-sat düzenidir bunun sorumlusu ve onun getirdiği disiplinsizliktir. O disiplinsizliklerin yanında bir takım idari kararlardır. Mesela imar planı yapma yetkisinin belediyelere verilmesi gibi bir karar oraları mahvetmiştir. Yalnız Ankara'yı değil Türkiye'yi de mahvetmiştir o. Ve günden güne çok kötü bir başkent haline geldi. Yazık olmuştur Ankara'ya. Size faydalı şeyler söyleyemediğimi zannediyorum, yaşadığım şeyler, bir meslek adamı olarak Ankara'ya ben yerleştim, güzel şehir, kolay şehir diye yerleştim. Çok büyük bir şehir değildi. İstanbul'dan sonra derli toplu gelmişti. Eğlence için tiyatro diyorsunuz iki adım, sinema diyorsunuz üç adım, stadyum diyorsunuz, spora da meraklıydım, her hafta maça giderdim, yakında, kolaylıkları beni cezbedi. Medeni imkanları beni cezbedi. Ben beğenerek kaldım. Ailem hep İstanbul'daydı, mütemediyen

gittim, geldim. Karım da İstanbulludur. Yan yana okumuşuz, ben Akademi'deyken o Edebiyat Fak. İmiş. Ankara'da tanıştık evlendik, sonra ve bunda mimarları suçlarlar. Ben mimarları suçlamayı çok yanlış buluyorum. Bence,

1. Yönetmelikler, imar yönetmelikleri Ankara'yı bu hale getirdi.
2. Belediyelerdeki siyasal çekişmeler ve korumalar.
3. Memleketteki binaya verilen meta değeri.

Ben hatırlıyorum, eğri bir arsada düz yapıyorduk, yahu şuradan ölçtürüyor, matematikten anlayan birine üçgenin alanını hesaplatıyor, yahu diyor 25m. Yer kaybı var. Yahu buraya oda yapsak şöyle olacak diyorsun, anlamıyor. İki tane yap sat binası yaptım, ondan sonra tövbe ettim yapmadım. İşsiz kaldım, yine de yapmadım. Sefaretler Apartmanı benim tanıdığımındı, onu yaptım. O iş benim için enteresandır. Evvela müthiş bir strüktür çalışması yaptık betonarmeci arkadaşım. Çünkü 40 küsür daire var. Kimin nereden daire alacağı ve hangisine ne kadar gideceği belli değil. Dört daire diye düşündüm ben bir katta. Öyle bir strüktür var ki beşinci katta A tipi daire isterse o olabilsin orada, arkasında C kalsın, ilerde o satılır. Hakikaten çok enteresan bir çalışmaydı. Onda bir başarı gösterdim ben. Hakikaten de değişik yerlerden değişik daireleri almak mümkündü. A tipi hangi katta var diyorlardı, istediğin katta var diyorduk. Boş strüktürken istediğin kattan alabilirsin, yani bir takım kolaylıklar sağladık. Ondan sonra yapıyoruz, adam geliyor, yahu diyor. Talimatname yazıyor, 2.5m2 'den daha büyük mutfak niye yapıyorsun? Yazmış ya orada. Yanlış orada zaten. Bizdeki imar yönetmelikleri imar yönetmeliği değildir. Yapı yönetmeliğidir. Hiç unutmam bizim Orhan Alsaç diye, belki duymuşsunuzdur, ODTÜ'de de bulundu rektör yardımcılığı yaptı, çok değerli, müsteşarlık yaptı, Oda'da da kaç sene başkanlık yaptı, beraber çalıştık, onun bir yönetmelik toplantısında bir kitap getirdi, bir tane daha getirdi, iki. Bizim Ankara imar yönetmeliği de çok kalın. Dedi ki şu ince olan New York imar yönetmeliği. Bu kitap gibi gördüğünüz de New York yapı yönetmeliği. Burada çeliğin, betonarmenin cinsi, dozlar, merdiven nasıl olur, kapı, bunlar yazılı. Burada onlar yazmaz, burada nasıl bina yapılacağı yazar. Bu parselde %30 kullanırsın, komşu mesafelerini söyler, yüksekliğini söyler, o kadar. Çoğu yerde de gökdelenler var, onlar için bir takım hükümler getirmiş, onların ne olduğunu söyler, imar yönetmeliği budur. Bir gabaridir imar yönetmeliği, bunun dışına çıkılmaması lazım, şehir bununla kurulur, yoksa kapıyla bacayla uğraşmaz. Bizim yönetmeliklerde baca yazıyor, merdiven yazıyor, bilmemne. Bir projeyi mimar yapacaksa bunlar yazılmaz.

S.Ö.: Biz nerden almışız bu modeli acaba?

N.E.: Alman yönetmeliklerinden. Yapı yönetmeliğiyle ötekini karıştırmışız. Zaten Almanya'da okumuş ..., beraber yapılmış. Fakat bizde bunlardan kurtulmaya kalktığımızda iş çıkırından çıkıyor.

S.Ö.: Bir de işte bu yap-satçılar da hep tek tek küçük arsa sahipleri var. Belki büyük kuruluşlar ya da şirketler bu işi üstleniyor olsalar belki mimarların hareket kabiliyeti daha esnek olacak.

N.E.: Tabii. Bu onları bilinçlendirdi. Mesela alıyor okuyor, 2m2'den küçük banyo yapılmaz, 2.5m2'den de küçük mutfak yapılmaz. Ben yapıyorum mesela 5m2 mutfak, Türkiye'de alışılmıştır, kadın rahat etmek ister. İçinde yemek yiyen isteyen vardır. Banyo içinde soyunma giyinme imkanı olması lazım.

Bunlar diyor ki, şunları çıkarsan, bana buradan bir tane hizmetçi odası çıkar. Oda hesabında o. Yahu bunlar olmaz. Bu evin normal kullanılması gerekilmesi gereken alanları bunlar. Bundan daha küçük olursa bir işe yaramaz diyorsun, anlatamıyorsun. İşte bunlarla Ankara'yı, bir dönem çok iyi olan Ankara'yı, bizim dönemimizde hep beraber, bizim de başka türlü katkılarımız oldu mimarlar olarak, ikincisi de bunlara çok boyun eğdiler. Ben mesela bir ikinin dışında yapmadım. Bazıları da ille de onlarla çalıştı.

S.Ö.: Mehmet Ali Kılıçbay'ın bir benzetmesi vardı. Dişi şehirler, erkek kentler diye. Bu erkek kentlere örnek Ankara'yı vermiş, vermesinin nedeni de baştan planlanıp, ama dediğiniz gibi uygulaması bir tarihe kadar sürmüş, o planın da uygulamaya geçirildiği. Dişi şehre de İstanbul'u vermiş. Daha organik bir gelişim içinde olan ve eski bir tarihe sahip olan şehirlerden. Bir model olabilirmiş aslında Ankara, yani bir yaşam türü sunuyormuş, son derece modernist bir yaklaşım, maalesef kaçırmışız.

N.E.: Benim söyleyeceklerim burada bitti.

S.Ö.: Çok teşekkür ederim.

N.E.: Herhangi bir şey olursa beni her zaman arayabilirsiniz. Bir de siz Sevinç'i arayın. O çocukluğundan beri burada, eski Ankaralıdır.

Sevinç Kaynak ile Söyleşi, Mayıs 2003

*30'lu senelerin sonunda ben Atatürk bulvarında ata binerdim. Atlar muhafız alayından gelirdi. Balgat'ta da dövene binerdik. İşte Ankara bu günlerden geldi.

Benim çocukluğum 925 senesinden itibaren Ankara'da geçti. O zamanın Ankara'sını anlatmaya çalıştım.

S.Ö.: Tamam anlatın.

S.K.: Ben size bir kitapçık getirdim. (Mamboury'nin kitabı). Bu, Galatasaray lisesinde benim hocam olan bir zat. Ernest Mamboury. Aslında arkeolog.

Şimdi o zamanın Ankara'sı, Ulus Meydanı dediğimiz yer Taşhan. Taşhan dediğimiz taa Sümerbank'ın yapılmasına kadar Ulus diye bir şey yoktu. Otobüsler falan Kocatepe yokuşu ile Yüksel caddesinin köşesinde biterdi. Ondan sonra, Kocatepe Camii'nin olduğu yer su deposuydu. Su deposunun arkası, yani şimdi Esat falan denilen yerler Ankara'nın bağlarıydı. Ve biz çocukluğumuzda Kocatepe'de uçurtma uçururduk. Orası uçurtma uçurduğumuz yerd. Kışları da düşünün gözünüzün önüne getirmeye çalışın. Bugünkü Mithatpaşa Caddesini, biz merdivenle çıkardık, tepeye. O zaman da kışları başka türlü kışlar olurdu.

S.Ö.: Sert kışlar.

S.K.: İki üç çocuk, bir merdivene binerdik, taa Sıhhiye'ye kadar kayardık. Düşünebiliyor musunuz? Ama şöyle. Yenişehir yeni kurulmuştu. Bir tek mektebimiz var, Mimar Kemalettin İlk okulu. Şimdiki gibi değil, yanına ilave binalar falan yapıldı. Orası tek başına bir bina. Ve ilk Rus otobüslerinin geldiğini hatırlarım ben. Yüksel Caddesinin köşesinde şöför imtihanı yaptılar. Ve son durak orasıydı. Yüksel Caddesi, Ankara'da ilk yeşil yoldu. Hakiki bir yeşil yoldu orası. Orada oyun oynardık. Şimdi size bir fotoğraf göstereyim, galiba o kitabın içine koydum. Bakın burası neresi dersiniz? Bakın size şöyle ipucu vereyim biraz. Arkasında maalesef tarih yok. Şuradaki üç tekerlekli bisiklete binen çocuk benim. Burası o zamanlar havuzbaşı denilen, Kızılayda, ve bakın görüyorsunuz şu yarım dome'u, orada akşamları bando çalardı, müzik yapılırdı. Ve burada annem, kız kardeşim var, bakın hiç birinin başında baş örtüsü falan yok, hepsi şapkalı. Yani bu resim tarihi bir resim bence.

Şimdi, burası havuzbaşıydı, ve Kızılay lafı da yok çünkü zaten o zaman Kızılay'a Hilal-i Ahmer denilirdi. Ama bulvara asfalt denirdi. Bulvara çıkmak değil, asfalta çıkmak denirdi. Asfalta çıkmak sosyal bir olaydı. Yani bizim gençliğimizde asfalta çıkmak mühim bir şeydi. Atatürk Bulvarı, Kızılay diyeceğiz artık, Kızılay'dan itibaren üç izdi. İki iz trafik iziydi, üçüncü iz, 935 senesinde Güvenparkı yapıldı, oradan Bakanlıklara kadar giden yaya yoluydu. Akşamüzeri oldu mu, gençler en güzel kıyafetini giyer, asfalta çıkıyoruz diye, işte flörtler orada başlar, çocuklar... Kızılay binası galiba 935 senesinde yapıldı. Onun bahçesinde kum havuzu vardı, ve biz o kum havuzunda uzun eşek falan oynardık. Ve biz sosyal aktivite olarak şimdiki o Vedat'ın bence o çok yakışsız binasının yerinde eski bina var o zaman, ve bahçesinde bir kiosk

var, maden suyu satılırdı. Büyük olaydı, gidip havuzbaşında su içmek. Suyu satan sorardı. Sert mi olsun, yumuşak mı. Hayır yumuşak. Sert olanı soda, yumuşak olanı su. Ve ilk defa orada gördük, bardağı bir bastırıyor, fıskıyeyle bardak yıkıyor. Ve orada çocuklar kum havuzunda uzun eşek oynarlardı. Orada başladık, sonra da akademinin bahçesinde devam ettik, bir senemize mal oldu.

Şimdi, ben Mithatpaşa caddesinde, o zaman İsmetpaşa Caddesiydi orası, İsmetpaşa Caddesi, Ziya Gökalp Caddesi denilen Cadde Kazım Paşa Caddesi... Kazım Paşa Caddesi fidanlığa kadar gider, sonra da Cebeci'ye. Şimdi Asfalt Taşhan'la Çankaya arasında. Gerisi İsmet Paşa Caddesi'ne parke taşı döşendiğini çok iyi hatırlıyorum. Benim babam mühendisti. İmtiyazlı Şirketler umum müdürüydü. İmtiyazlı şirketler de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bize kalan ve devletleştirilen şirketlerdi. Demiryolu, İstanbul'daki elektrik, Ankara'daki ...gaz, İstanbul'daki tramvay, ... onları o zamanlar Nafia Vekaleti dernekleştiriyordu ve imtiyazlı şirketler diye de bir genel müdürlük vardı. O zaman Nafia Vekaleti, daldan dala geçiyorum ama anlatayım mı?

S.Ö.: Anlatın tabii.

S.K.: Nafia vekaleti, belediye şimdiki belediye binasının karşısında, rahmetli Vehbi Koç'un bir binası vardı. Uzun seneler orada imar müdürlüğü oldu. Babam o binada çalışırdı. Ben babamı erken kaybettim. Ve erken ayrıldım, şimdiki Roma hamamı'nın olduğu yer, araziydi orası.

S.Ö.: Kazı mazı yapılmamıştı.

S.K.: Kazı mazı yapılmamıştı. Orada bir Maliye Meslek Okulu diye bir bina var. Orası askerlik şubesi idi. Onun arkasında da, babam memuriyetten ayrılınca, iki arkadaşıyla Ankara'nın asfaltlarını yapmaya başladılar. İlk Keçiören istikametinde asfalt, ben de kamyon kullanmaya, otomobil kullanmaya ilkokulda orada başladım. Silindir. Ve onun arkası da Atlı Spor kulübüydü. Uzun yıllar o bina Sular İdaresi olarak kullanıldı. Orada tenis de oynardık. Öyle bir Ankara ki düşünün, 30'lu senelere geliyoruz, kaldırımlar, ortası asfalt, her bahçeye bir giriş var, ve geriye kalan kısımlar toprak. Her evin önü çiçek dikili, yol tarafını ev sahibi, kaldırım tarafını belediye diyor, her gün arazöz dolaşüyor, belediye yol tarafını, ev sahipleri de kendi taraflarını suluyor, ve tek katlı evler, çok fotoğraf görmüşsünüzdür, köşelerde iki katlı evler, genelde, Lozan Meydanı'nda, şimdi restore ettiler Necati Bey'in evi diye, orası Irak Sefareti oldu, Necati Bey vefat ettiğinde, ben gayet iyi hatırlarım bizim evin yanında da Haluk Bayrak'ın evi vardı. Haluk Bayrak Necati Bey'in kız kardeşinin kocasıydı. O günü gayet iyi hatırlarım.

Paten kaymak diye bir adet vardı. Çocukların paten kayabileceği hiçbir yer yok şimdi. Biz mahalle takımlarımız vardı. Yenişehir tarafının kırmızı beyaz formaları vardı. İki tane de futbol sahamız vardı. Bir tanesi Bozkurt sahası. Bir tanesi Saracoğlu Evlerinin olduğu alan. İkincisi de İncesu'da. İncesu dediğim yer de Kolej'in ilk kısmının arka tarafında, şimdi benzinlik falan var, orada da bir futbol sahası vardı. Oralarda oynardık. Şimdi çocuklar mahalle arasında top koşturuyorlar.

36-37 senelerinde bisiklet sporu vardı. Bayağı ciddi yarışlar olurdu. Orhan Suda, Cavit Cav. Orhan Suda olimpiyatlara katılan bir bisikletçi. Biz de çömeziz o zaman. Düşünün seri yarışlar yapılıyordu. Km ile. Düşünün 50 km'den başlıyorsunuz, 90 km'ye, 100 km'ye kadar. Mahalledeki çocuklar arasında olurdu bu. Şöyle bir güzergah çizeyim size. Ziya Gökalp ile Mithat Paşa'nın köşesini alın. Orada işte rahmetli Damar Bey'in, ablamın kayınpederinin evi var. Oradan başlayıp Sıhhiye'ye gelir, oradan Kurtuluş'a, oradan geriye dönülür, bu 4 km yapar. Orada 5 turlu, 4 turlu bisiklet yarışları yapardık. Benim motorsikletim vardı o zaman. Ben genelde hakem numarasıyla bisikletçilerin yanında dolaşırdım. Yani gençlerin, çocukların, o zaman biz çocuktuk, akşamları saklambaç oynanır, öyle tipler vardı ki, mesela, çoğu Allah rahmet eylesin gitti, bizden bir nesil, 4 veya 5 yaş küçük, bir tanesi meclis reisliğine kadar yükseldi, elma dersem çık, armut dersem çıkma diye oyun oynarlardı. Yani o zamanın Ankara'sı çok tatlı bir Ankaraydı. Ve Nevzat Tandoğan vali ve belediye reisiydi. Öyle kılığı bozuk olan şehre giremezdi. Öylesini buldular mı götürüp Elma Dağ'ın oraya bırakırlarmış.

S.Ö.: Denetim var yani.

S.K.: Korkunç. Tandoğan'ın ismini de Atatürk koymuş. Demiş ki ona, "Sen her sabahın köründe çıkıp şehri dolaşıyorsun, tan vakti, sen Tandoğan ol", demiş. Ve hakikaten, müthiş bir temizlik var, inzibat var, hırsızlık yok, kapını açık bırak, Orman Çiftliği'nin bir at arabası vardı. Filimlerde falan görüyoruz. O gelir, dolaşır, kapı kapı, süt, yumurta falan, Orman Çiftliği'nin ürünleri satılır. Yenişehir pazarı o zaman da var. O zaman TL'sinin değeri farklı. 90 kuruş 1 dolar olduğu bir devir. Gayet iyi hatırlarım, annem pazardan döndüğünde 40 paraya yumurta almış, anneannem dünyanın sonu geldi dediği.

S.Ö.: Pahalı bulduydun yani.

S.K.: Tabii, öyle bir Ankara. Ve güvercin yetiştirmek merakı vardı çocuklarda. Herkesin bahçesinde kümes var, tavuklar, bizim bahçelerde de güvercin kafesleri vardı. Meyva ağaçları vardı.

S.Ö.: Hem bir taraftan kentsel bir yaşam sürüyor, hem bir taraftan da doğadan da kopuk değil.

S.K.: Değil. Öyle ki yemyeşil bir yeni Ankara doğdu. Baştan akasya diktiler. Sonra akasyanın pis bir ağaç olduğunu, onları değiştirdiler, kestane ağaçlarına döndüler. Daha sonraki seneler bulvar kahveleri başladı. Ama ondan evvel, ben Yenişehir'i anlatıyorum size şimdi, Yenişehir'de bir tane bakkal var. Bakkal Kuddusi Efendi. Lozan Meydanı neresi biliyor musunuz, orada bir bina var, orada Kuddusi Efendi'nin bakkalı var. Telefonla evden istediğiniz zaman bir çırak getiriyor. O çırak sonra mültimilyoner oldu. Büyük bir koleksiyoncu oldu. İsmi vermiyeceğim. Ankara'da çok büyük binaların sahibi oldu. Sonra da vefat etti. İflas etti, bir şeyler oldu. Ama çok muazzam bir eski eser koleksiyonu toplamıştı. Bir tane bakkal var, bir tane manav İbrahim Efendi var, o kadar. Bir de eczane var. Eczane asfaltta. O kadar. İki tane apartman var. Şimdiki Büyük Çarşı'nın bir yukarısı. Onun karşısında da bir apartman var, Vardar Apartmanı. Onun altında da Eczane var. Nurettin Bey'in eczanesi. Sonra Bulvar genişleyince o binaları yıkıp geriye aldılar ve orada hiçbir şey yoktu. Taa 940'lara geldiğimizde, yeni bir eczane açıldı. Eczane yer değiştirdi daha doğrusu. Şimdi Ziraat Bankası şubesiydi, Şimdi Ali Nazmi Pasajı oldu. Ticari hiçbir şey yok yani. Şimdi Demirtepe'den inen yer, Maltepe'ye

giderken, orası Paşalar tepesiydi. Ve o devirde bütün paşalar orada otururdu. Ve Demir Paşa'nın ismindendir oranın Demirtepe olması. Şimdi orada kuleli bir bina vardı. Bir ara Macar sefaretiydi. Ondan birkaç tane vardı. Bir tanesi tam Kızılay Meydanı'nda Sular İdaresi olarak taa o gökdelen yapılarına kadar kaldı. Paşalar tepesi. O devirde paşalar faytonla dolaşırdı, subaylar atla dolaşırdı.

Sizi ilgilendiriyor mu bunlar?

S.Ö.: İlgilendiriyor.

S.K.: Emin misiniz?

S.Ö.: Eminim, eminim.

S.K.: Şimdiki muhafız alayı da şimdiki Anıtkabir'in olduğu yerdeydi ve barakalarda idi. Şimdi ben size Ankara'daki spor faaliyetinin başlangıcını anlatayım, iki tane stadyum vardı. Bir Ankaragücü stadyumu, bir de muhafızgücü stadyumu. Şimdiki Tandoğan Meydanı'nın olduğu yerde Muhafızgücü'nün stadyumu vardı. Kız talebe yurdu falan var, Şevki Vanlı'nın yaptığı bina, orada da Ankaragücü'nün stadyumu vardı. Bunlar tahta şeyli, ..., taş, toprak falan. Ancak 36 senesinde 19 Mayıs Stadyumu'nun inşaatı, tek kapalı tribünle yapıldı ve zannediyorum ertesi sene de bitti. Öbür stad da devam etti. Yenişehir'de, daha 30'lu senelerde, iki tane pastane var. Biri Kutlu, biri Özen. Özen iki tane. Bir yukarı Özen, bir aşağı özen. Yukarı Özen Kızılay binasının, o yıkılan binanın hemen altında, tek muhallebici, tavuk çorbası, omlet, sahadanda yumurta yapan, Allah rahmet eylesin, Servet Abi'nin yeri. Şimdiki İş Bankası Yenişehir Şubesi'nin orada köprü var, orada Kutlu pastanesi var, onun karşı köşesinde de Çarşı Mağazası'nın olduğu yerde Özen Pastanesi var. Evvela Çocuk Esirgeme Kurumu'nun apartmanının altındaydı, Kutlu birkaç zaman orada kaldıktan sonra Çarşı'nın yerine geçti, Özen Çocuk Esirgeme Kurumu'na geldi, Galatasaray Kulübü de İş Bankası'nın olduğu yere geldi. Ben de çocukluğumda Galatasaray Kulübü'nde futbol oynardım. Servet Abi diyorum, o da bizim kaptanımızdı, biz genç takımdık.

Şimdi, öyle bir Ankara ki, gençler akşamüzeri çıkıyor, herkes en temiz kıyafetini giyiyor, 30'lu senelerde, sonra 50'lerde çok daha geliştirdi. Ozan Sağdıç'ın bir kitabı var. Orada güzel fotoğraflar vardır. Bazı yanlışlar da vardır orada ama, şimdi konuyu dağıtmıyayım, onla güzel bir hatıram var benim. Ama bir değerlendirme de var. Ozan benim arkadaşım. Çalışma alanımı da biliyorum. Antalya'dayım ben. Genelde Antalya'da son senelerde vakit geçiriyorum, orada evimiz var. Sergi'nin kapanacağı günü ben Ankara'ya geldim. Zafer çarşısının altında bir galeri vardı. Hala var mı bilmiyorum. Devlet Galerisi vardı. Ben apar topar arabadan indim, sergiye gittim. Tesadüf bir lise arkadaşım ile karşılaştım ve sergiyi beraber dolaşmaya başladık. Aaa burası şuydu, sen kendi evini buldun mu, aaa benim evim, işte o Hacıbayram'a çıkan köşede idi, yahu orası otel, diyorum ben, sonra otel oldu diyor, falan böyle konuşurken konuşurken etrafımızda bir genç grup oluştu. Genç kızla, delikanlılar, üniversite çağında, 15, 20 kişi. Onlar da sorular sordular. Sonunda topluluk olarak verdikleri karar, o zaman Ankara ne kadar güzel bir şehirmiş, dediler. Biz iki arkadaşın konuşmalarından, rehberlik ettik onlara. Gazi lisesi şu tarihte diyor mesela, biz o zaman orası İtfaiye Meydanı'ydı, daha evvel de

Hergele Meydanı diye, sonunda onlar, Ankara eskiden güzel bir Ankara'ymış diye sonuca vardılar. Ve haklılar. Ankara güzel bir Ankara'ydı.

Ulus tek çarşısıydı. Yani Ankara'da bir toplu taşıma aracı vardı, kaptı kaçtı diye, duymadınız mı onu?

S.Ö.: Duymadım.

S.K.: Sonradan station vagon denilen şeyleri bizim müteşebbislerimiz ahşaptan yaptılar o zaman. Ahşap, 6,7 kişi biner, Taşhan'dan vekaletlere gelir, bizim Yüksel'in köşeye gelir, taşıma onunlan oluyor.

S.Ö.: Bir tür dolmuş yani.

S.K.: Bir tür dolmuş. Ozan'ın kitabında falan onların resimlerinde vardır. Ankara Palas'ın önünde müşteri beklerlerken. Her şey için Ulus'a inilirdi. O zaman Milli Eğitim Bakanlığı vardı. Sonra yaktılar onu. Bizim mektebi de kim yaktıysa onu da onlar yaktılar dendi. 40'lı senelerin ortalarında. Orada karşılıklı iki sıra dükkan yapıldı. Ankara'nın en meşhur erkek terzileri orada. Osman Nuri, Hacı Bekir, Ali Uzun, orada. Ali Uzun'un çocukları hala devam ediyor. Ve Uğrak diye bir yer açıldı. Birkaç erkek çocuğu olan bir babanın dükkanı. Çocuklardan bir tanesi de benim sınıf arkadaşım. Uğrak Ankara'da ilk şarküteri mağazası. Dolmuşa binilir, Ulus'a inilir, ne alınacaksa alınır. Öyle şeyler bakkal Kuddusi'de bulunmaz. Salamlar, sosisler, yeni yeni tanışılıyor. Hanımların mağazaları, Anafartalar Caddesi başlar, esas ticari yol o oluyor. İki sineması var Ankara'nın. Bir tanesi halk sineması oluyor, sonra kulüp oldu, sonra yanınca park oldu, bir de Yeni sinema var. Yukarı çıkarken bir tane halk pastanesi var. En güzel pastane oydu. Yanında Bursa Pazarı var. Onun yanında da kuru kahveci Mehmet Bey var. Ve orada ben hatırlarım, kutu kutu çaylar olurdu, ve herkes kendine göre bir çay harmanı yaptırırdı. Bir tane kunduracı vardı. Sonra 101 çeşit. Sonra geldi onlar. Galip Apa. Ben bu Ankara'da muhtarlık yapabilirim.

Kahkahalar...

Ve Moda Pazarı vardı. Moda pazarı, şimdiki belediyenin, belediye o zaman ahşap bir bina, rampayla girilen ahşap bir bina. Onun yanında da şapka bilmem kim vardı. Bütün hanımlar oradan şapka alırlardı. Şapkasız dolaşmazdı hanımlar. Sonra yukarıda, Adliye'nin karşısında, rehber mağazası vardı. Büyük bir giyim mağazasıydı. Merkezi İstanbul'daydı. Sonra Sonra onun tezgahları teker teker mağazalar açtılar. ABC vardı Atatürk Bulvarı'nda. Büyük erkek terzileri vardı. Emniyet, Mustafa Cudi Tamer, onun karşısında Mustafa Kemal Milaşlı falan. Yani bütün hareket Ulus'un çevresinde ve Samanpazarı'na doğru çıkıyor. Yani Zincirli Camii'nin oralara falan. Çarşı ve Gazi Lisesi yapılmadan evvel, yapıldıktan sonra dahi, 36 senesinde yapıldı Gazi Lisesi, Gazi Lisesi evvelce Gazi Terbiye Enstitüsü'yü. Orası demin dediğim gibi Hergele Meydanı'ydı. Hergele demek başıboş at demekmiş aslında,

S.Ö.: Öyle mi?

S.K.: Evet. Ama sonra dediler ki Hergele Meydanı değil, Hergelen Meydanı.

S.Ö.: Evet onu ben de duydum.

S.K.: Çünkü o zaman Şehirlerarası otobüsü, çok nadiren kalkardı, oradan kalkardı. Sonra İtfaiye de orasıydı. Sonra İtfaiye Meydanı oldu orası zaten.

Sergievi binası yapıldı. İller Binası binası yapıldı. Ziraat Bankası ilklerdendir. Osmanlı Bankası onun karşısında Gümrük Binası, Postane Binası, şimdi Halkbank oldu,

Sergievi çok önemli bir şey. O zamanlar, yerli malı, herkes onu kullanmalı, ve yerli malları sergileri yapılırdı. Bazen o Sergievi binasının içinde yapılırdı, bazen de açık sergiler olurdu. Büyük panolar halinde, Gençlik Parkı yok o zamanlar. Gençlik Parkı büyük bir boş alan, içinde gençlerbirliği binası var, o kadar. Lise onuncu sınıftaydık biz, 41 senesinde, harp içinde, Sergievi binasında bir sergi açıldı. Alman Mimarisi sergisi. Benim mimar olmamda o sergi itici olmuştur. Gerçi babam mühendisti, ağabeyim mimar ama ben iç ilgili değildim. Ben o sergiyi gezdim, korkunç bir sergiydi, muazzam, çok etkileyici bir sergiydi. Maketler, enteriyörler, Hitler'in çalışma odası birebirdi. Birebir yani. Çok etkilenmişim. Ben her halde mimar olurum dedim. Öyle de gitti. Yani o sergiler, işte o zaman Etibank, Sümerbank kuruldu ve harp senelerinin bir kısmını Ankara'da geçirdim. Ve millet olarak biz hakikaten çok birbirine bağlı bir milletiz.

S.Ö.: En son Irak örneğini gördükten sonra zaten, biz hep onları kendimize benzettik, direnecekler sandık, biz farklıyız yani.

S.K.: Tabii. O harp içinde, ben nüfus kağıdımı hala saklarım, bende eskiye merak biraz var, son işte bir şeyler arıyordum, dedim ya, aldığım ilk ehliyetimi buldum. Ehliyetim sizin yaşınızı ikiye katlar. Ben bir ara da, annem vefat ettikten sonra, orada annem saklamış, benim ilk okul diplomamı. Ben 935 senesinde ilk okulu bitirdim, soyadı yok. Aile adı diyor, boş. 935 senesinde soy adları kondu. Ben Galatasaray lisesine 935 senesinde başladım. Orada soy adım vardı ama ilk okul diplomamda soy adı yok. Sevinç efendi. Bisiklet ehliyetim var, gene o senelerde almışım.

S.Ö.: Bisiklet ehliyeti vardı değil mi?

S.K.: O ehliyetimde de gene Sevinç Efendi, bisiklet numarası falan. Bisiklet kullananların da korkulu bir rüyası vardı. Bir başkomiser vardı. Şimdi o bina hala var. O zaman trafik müdürlüğü orasıydı, beşinci şube. Ehliyetsizlerin bisikletlerini toplar oraya götürürdü. Onun için her çocuğun bisiklet ehliyeti vardı. Ve semt pazarları o zaman da vardı. Yenişehir pazarı ben bildim bileli aynı yerde vardı. Küfeci çocuklar taşırıldardı. Annem kendine büyük bir araba yaptırmıştı. Bizim aile büyük bir aileydi o zaman. Bisiklet tekerleklerinden. Bir çocuk gelir, o arabayı doldurur, eve gelir falan. Ve herkes birbirini tanırdı. Ben hala şu ev falancanın evi diye bilirim. O hep çocukluğumdan kalan bir şey. Yani kaybolan bir şey o. Şimdi apartmanda millet karşı dairesinde oturarı tanımyor. Ama o zamanlar hakikaten yaz akşamları cıvıl cıvıl olurdu Yenişehir. Mahalle maçları yapılırdı. En belalı takım Hacettepe'ydi. Bizim işte kırmızı beyaz vardı. mahalle maçları ...Bozkurt sahasında olurdu. O zamanlar bozkurt önemli bir şeydi. Yani milliyetçilik, başka türlü bir milliyetçilik vardı. Paralarımız üzerinde de bozkurt vardı. Beş liralarda üzerinde bozkurt vardı. Şimdi epeydir gitmedim ben, opera sahnesi oldu galiba, oradaki sahnenin üzerinde de bozkurt vardır.

S.Ö.: Öyle mi? Hiç dikkat etmemişim.

S.K.: Evet, sahnenin üstünde de, tam ortada bir kurt başı vardır.

Halkevi çok faydalı bir yerdi. Kütüphanesi vardı. Kimisi gider jimnastik yapardı. Biz bir ara tiyatro kolu diye Avni Dilligil'den ders aldık oralarda. Kimisi müzik çalışması yapardı. Güzeldi halkevleri, o zamanın sosyal hayatında hakikaten pek güzeldi. Onlar ziyan oldu. 950'den sonra her şey değişti.

S.Ö.: 950'den sonra böyle bıçak gibi kesti,...

S.K.: 950 bıçak gibi kesti. 950'de ezanı Arapça yaptılar, bu iş bitti. Ondan evvel, Tanrı uludur, Tanrı uludur, ve kimsenin aklına kafasına takke giyip dışarıda dolaşmak gelmezdi doğrusu. Ve öyle çarşafly marşafly insan da yoktu.

Evet Kale'de hala o Çıkrıkçılar yokuşu. O zamanın aileleri Aktarlar, ...Hafızam teklemeye başladı.

S.Ö.: Yok canım pırl pırl maşallah.

Sinema çok önemli bir şeydi. Benim çocukluğumda da, gençliğimde de... Ben babamı erken kaybettim. Ankara'da iki sinema var. Ben ortaokul üçüncü sınıftaydım. Size ufacak bir teşebbüsümü söylüyeyim. Geçen gün milli kütüphane başkanına telefon ettim. Tanışırız. Benim bir ricam var acaba gerçekleştirebilir misin. Ya 11, ya 12, ya 13 Kasım 1938 tarihli Ulus gazetesini istiyorum. Hayrola, dedi. Dedim, o gazeteler bende koleksiyon halinde vardı. Atatürk'ün öldüğü sırada, bizim bir kızımız vardı, Allah rahmet eylesin, o toplamıştı onları ama sonra İstanbul'a göçtüyüdü, onlar kaybolmuştu. Dedim orada iki çocuk resmi göreceksin, ellerinde Ulus gazetesi, ağlıyorlar. Biri de benim. Sonra telefon etti, tamam buldum, dedi. Gidemedim. Geçen gün telefon ettim, pazartesi gelsem olur mu dedim, olur dedi, başka bir isteğin var mı diye sordu. Var, dedim, Çocuk Sesi mecmuasında benim bir resmim çıktı asker kıyafetiyle. Çünkü ben Atatürk'ün huzurunda bir şiir söyledim, ben asker olacağım, diye. Ve oradan bir fotoğrafım var benim, dört yaşında falanım. Çocuk Sesi mecmuası İstiklal Harbi'ni anlatan bir tefrika yaptı. Çocuklar arasında ve herkesten isim istedi. Herkes ismini gönderdi, romanda ismi geçti. Benim de ilk ismim Ömer'dir. Benim de ismimi asker resmimle birlikte annem göndermiş. Romanda ismim çıktı Ömer Çavuş diye. O da bende epeyce kaldıydı, onu bulacağım, neye yarayacak bilmem.

Yani sosyal yaşantı şimdikiyle kıyaslanmayacak kadar...

S.Ö.: çeşitli, zengin,

S.K.: İlk Karpiç açıldı. Babalarımız falan oraya giderdi. Benim babam ben ilkokuldayken her hafta bir lira verirdi. Ulus'ta Taşhan'ın yanında Hasanpaşa fırını vardı. Hasanpaşa fırını aslında İstanbul'da olan bir muhallebici. OnunAnkara'daki şubesi. Muhallebi, su böreği, özellikle Yenişehir'den oraya onu yemeğe giderdim. Ondan sonra onun yanında Cumhuriyet Yıldız Lokantası vardı. Ben o bir lirayla giderdim tek başıma Cumhuriyet Lokantası'nda yemeğimi yerdim, onun yanında muhallebimi yerdim, kalan 25, 30 kuruşla da Halk Sineması'na giderdim.

S.Ö.: Ne kadar güzel bir program.

S.K.: Çok güzeldi, her hafta uygulardım bunu. Yalnız bir filme gitmişim ben, "Hortlayan Mumya" diye, öyle bir korktum ki filmde, antrakt oldu, beş dakika ara, hemen kendimi sinemadan dışarı attım. Yaya olarak evin yolunu tuttum.

İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün önüne geldiğimde aklıma geldi ki benim bir hırkam vardı. Onu orada unutmuşum. Ama bir daha da dönüp, utandım da, korktum da, almadım.

Babamın o davranışı beni sosyal hayata hazırlamak içindi muhakkak. O Cumhuriyet Yıldız Lokantası hala var, kaçınıcı nesil işletiyorsa, Çankırı Caddesi'nde. Ankara'da iki sinema var. Daha sonra ben Ankara'ya 50' en sonra geldim, 51 senesinde,

S.Ö.: Ne zaman gitmişiniz Ankara'dan?

S.K.: Efendim şöyle, babam öldüğünde, ağabeyim mühendis, biz 6 kardeşiz, beşimiz okuyor. Ertesi sene ağabeyim tıbbiyeye girdi. 38 senesi. Demek ben 42'de liseyi bitirdim. Ve tutturdum ben mimar olacağım diye. Gittim Akademi'nin imtihanına girdim, kazanamadım. Ama annem o zaman bir karar vermiş, çocuklardan biri tıbbiyede okuyor, öbürü mühendis çıktı, kızlar, evlenen yok, hiç olmazsa oğlanların başına gideyim İstanbul'a demiş. Ben imtihandan döndüm kös kös, imtihanı kazanmamışım, annem evi boşaltmış, eşyaların bir kısmını bir akrabanın evine taşımış, bir kısmını çatı arasına koymuş ve evi de kiraya vermiş. O da Adana'ya ablamın yanına gitmiş. Ablam evlenmişti. Ben bir sene ortada kaldım ve hukuk fakültesine gittim çünkü o zaman askere alıyorlardı. Eğer liseyi bitirdiniz, 18 yaşını geçtiniz, okulda okumuyorsanız askere alıyorlardı. Ertesi sene demek ki 43'te ben İstanbul'a gittim. Biz bir takım halinde, demek ki yedi sene Akademi okuduk. Nejat Ersin, sizin tanıdığınız, bizim sınıftan hayatta kalan birkaç kişi var. Askerliğimi de İstanbul'da yaptım. Annemin evi o sırada hep kirada. O sırada kiracı çıkmıştı. Ben dedim, Ankara'da şu evin tamirini yapayım bari, yeni bir de kiracı bulayım, geldim evin tamirini yapmaya başladım, işte 51'den 2003'e geldi, ben hala Ankara'dayım.

O seneler, 51'de imar müdürlüğünde çalışmaya başladım, Büyük Sinema'nın pazartesi prömiyerleri vardı. Herkesin yeri belli. Bütün aileler, genç kızlar, operaya gider gibi Büyük Sinema'ya giderdi. O zaman tiyatro ve opera, memurlara 2,5 lira, öğrencilere 1 lira, olmadık fiyatlarla. Ulaşım da kolay o zaman, ben seneler var doğru dürüst operaya gidemiyorum, nasıl gideceksiniz, mezbeleğe çevirdiler etrafını. Yani o zaman Ankara'daki kültür hayatı, bulvar kahveleri başladı. Atatürk Bulvarı'nda, 50'lerden sonra, lokantalar açılmaya başladı, oteller olmaya başladı, Yenişehir'de Yüksel Palas, 51 senesi, şehir Yenişehir tarafına geçmeye başladı. Yani kaliteli dükkanlar olmaya başladı. Bulvar Palas oldu, Modern Palas oldu, Gül Palas oteller oldu, lokantalar oldu. 1953'de restoran Bekir. ... Bekir orduevinin aşçıbaşıydı. İmarıda çalışırken bir arkadaşım, Nihat Başkaner, o da sınıf arkadaşımı, onun amcası generaldi, orduevinde öğle yemekleri yedik. İlk restoran lafı öyle çıktı. Ondan evvel lokantaydı. Missouri geldi İstanbul'a, Ankara'da hemen Missouri Restoranı açıldı. Uzun seneler, sonra hastaneler çoğaldı. Yenişehir'e sarktı iş. Çankırı Caddesi başka türlü gelişti. Oralarda da oteller oldu. Zaten Ankara'nın eskiden iki tane barı vardı. Tabarin Bar, Yeni Bar. O kadar. Ama şehir büyüyünce barlar da çoğaldı ve barlar orada toplandı. Hala da orada var galiba. Dışkapı tarafına da gitmeye başladı şehir. Ondan sonra o takım ondan sonra Maltepe tarafına geçti. Şimdi de bizim buralara, Köroğlu Caddesi'ne kadar geldi.

Buralarda bir çeşme vardı, Ben bu evimizi yaptığımda, 72’de o çeşmeden su doldururduk biz. Buralar bomboştu. Ben oğluma otomobil kullanmayı evvela Antalya’da Konyaaltı Caddesi’nde, burada da şimdiki Yıldız Mahallesi, orada bir tek fırın var, bir de bizim bir bahçıvanımız var, Amerikan sefaretinin bahçıvanı, arada bir gelir bizim bahçeye de bakardı, onun evi vardı da sonra bizim kiracımız oldu Hollanda sefaretinin başmüsteşarı, Bu Ali ilerde milyarder olacak derdi. N’oluyor yani, niye? Benim anladığım o ilerde milyarder olacak, derdi. Oran da yeni yeni başlıyor, Şevki Vanlı uğraşiyor, izin alıyor falan, yani çok dengesiz bir şekilde şehir büyüyüverdi. Bunda biz mimarların projeksiyon hataları var. Jansen planı 150 000 nüfusa göre planlanmıştı sanıyorum. 52’de Ankara’nın 25 sene için 300 000 nüfus planlandı. Ondan sonra müsabakayı kazanan Nihat, çok sıkı bir şekilde bu plan hudutlarının dışına çıkılmaz diye tutturdu. Ben o zaman İmar İskan Bakanlığı Şehircilik Dairesi üyesiydim. Zorlamalar oldu. Yani bir şey var. Hayır, kat verelim. Atatürk Bulvarı 5 kattan 10 kata çıkarıldı.

S.Ö.: O mahvetti her halde. Siz lafınızı unutmayın, mesela Altındağ ne zaman oluştu?

S.K.: Altındağ ilk Ankara’da, 940 senesinde ben Altındağ’da nüfus saydım. Lise talebesi olarak. Orası vardı. Her zaman için vardı ama öyle bir mahalleydi o. Öyle şimdik...

S.Ö.: Yani sürekli göç yok mu?

S.K.: Göç möç yok o zaman. İşte Ankara’nın Mahalleleri o zaman isim değiştirdi. İsmet Paşa Mah.,

S.Ö.: Hacıbayram’ın orası.

S.K.: Hacıbayram’ın arkası. 50’den sonra İsmet Paşaların hepsi isim değiştirdi, orası Turgut Reis Mahallesi oldu. Ve gecekondular diye bir şey yoktu. O zorlamalarla “Ankara Kat Planı” diye bir plan yapıldı. Aylarca üstünde çalıştık. Yani İmar Müdürlüğü hazırladı, biz de Şehircilik Dairesi olarak Bakanlıkta çok uğraştık. Ama biliyorsunuz, rant hikayesi bambaşka bir olay. İmar müdürlüğü imar sınırlarının kesin olduğu, kesinlikle genişlemesine cevaz verilemeyeceğini tutturunca ya gecekondular gitti, ya da Ankara yıkıldı, yeniden yapıldı. Hala da yıkılıyor. Hala var yıkım, ne biçim işse.

S.Ö.: Evet evet var, daha yeni gördüm G.O.P.’da.

S.K.: Düdü galiba. Boylu Sokaktayız biz. Kennedy Caddesi’nde. John F. bilmemne sonra koydular. O sokak isimleri de bizde bir alem zaten. Orada beş katlı binayı indiriyorlar. Zaten oranın izni beş kat. Demek ki başka türlü bir bina mı yapacaklar. Paldır küldür yıkıp duruyoruz. Yurt dışında böyle bir hikaye yok biliyorsunuz.

S.Ö.: Şehir ha bire çehre değiştiriyor, kimse hiçbir şey hatırlamıyor. Çok önemli insan geriye ilişkin hatıralarını hep mekanla birlikte hatırlıyor. Onu kaybediyor.

S.K.: Şimdi ben Ankara imar müdürlüğüne geldim, tesadüfi, evdeki tamirat uzadı, Ulvi, Allah rahmet eylesin, o da İTÜ mezunu, ona rastladım. N’apıyorsun, dedi. Anlattım. Ustalarla uğraşmak bir dert, sonbaharda geldim, dedim. İmarda iş var, gel, dedi. İyi geliyim, dedim. Hatta işe girdim ben, on gün uğramadım, dediler ki, her halde sen vaz geçtin diye düşündük. Yok dedim, ben tamiratla uğraşıyorum, dedim ve kaldım. Bana Yeni Mahalleyi

verdiler. Ben canımı Nejat İmara gelince kurtardım, Nejat (Ersin) gelir gelmez ona teslim ettik işi. Ben canımı kurtardım. Düşünebiliyor musunuz, plan yapılmış, ve hep onlar iyi niyetle yapmışlar, arsalar iki yüz liradan satılmış, 25 sene vadeylen, iki yüz liraya, ama işta 5 sene içinde de üzerine bina yapma şartı var. Tip projeler yapılmış, onlar, ama ne yol var, hiçbir şey yok, allahın bataklığı, çamur deryası bir yer, insancıklar o beş seneden evvel o binayı yapabilmek için

Dükkanlar da bu. Uğrak da şurası. Şurada bir pulcu vardı. Halıcı ve pulcu. Ben bir ara pul koleksiyonuna merak sardıydım. Spor mağazası vardı, bu dükkanlar böyleydi. Taa belediyeye kadar. Sonra bir sınıf arkadaşım geldi Ankara'ya, ben imarda çalışıyordum o zaman, Bir bankanın mimarıymış, hangi banka hatırlamıyorum ama, ya dedi, şurada bir arsa alacağız, dükkanlardan birini alacağız, ne dersin, plan nasıl, açtım ben planı, tamam alabilirsin, dedim. Aradan altı ay geçti, orasının olduğu gibi planı değişti, yıkıma girdiler, allahım bina da yıkıldı gitti aradan. Yani garip bir düzen vardı o zaman. Hâlâ var ya o düzen. Yalnız şu var. Biraz o senelerin proje tasdiki işlerini anlatayım mı size?

S.Ö.: Anlatın.

S.K.: Şimdi 951 senesinde askerliğini bitiren, Ulvi Alpaslan, ben, sonra Erhan geldi rahmetli, gene bizim sınıftan Sedat Çağlar, onlar imara dayanamadılar, Nejat, ve Fethi Tulgar, o da geçen sene rahmetli oldu, dedik ya ne biçim iş bu, bakkal Mehmet efendi, planın altında imzası var, proje öyle geliyor. Allah Allah. Bizden evvel ...Fethi Tulgar bizden birkaç sene ileri, yoo epey ileri, ağabeyinin arkadaşı. Fethi'yle biz aynı odada çalışıyoruz. Ulvi yanımızdaki odada. Erhan var. Hepimiz de idealist genç mimarlarız. Aklımız kesmedi bu işe. Yahu bizden evvel bu tasdik işini kim yapıyordu? Dediler ki Arap Kadir var. O kim ya? İşte kalfa. Bütün işleri o yaparmış. Şimdi de serbest çalışıyor. Oturduk. Hiçbir yetkimiz yok. Bir mektep projesi gibi proje hazırladık. Ölçülü, her şeyi var. Numune diye astık. Ne Mimarlar Odası var, hiçbir şey yok. Dedik ki, biz en azından mühendis imzası isteriz. Mimar veya mühendis olacak. O arada da Ankara nasıl kalfa kaynıyor, Nazım İstanbullu, bir alay acaip adamlar, onlarla takazaya düştük biz.

S.Ö.: İşlerine gelmemiştir.

S.K.: Hiç gelmedi. Ama biz direndik. Bunun sonucunda ne oldu biliyor musun, Ankara'da imzacılar türedi bu sefer.

S.Ö.: Mimar olmayan?

S.K.: Hayır. Bir tane Adnan Can Bey, Allah rahmet eylesin, sarhoş, imar müdürlüğünün karşısında uydurma bir otel var orada yaşıyor, on liraya bir imza atıyor, o zamanın parasıyla. Derken Aramsıkıyan diye bir vatandaş geldi. Floransa'dan mezun doktor mimar, iyi mi? O da belki onbeşe falan imza atıyor. Sonra ben ona pek takılırdım ve ermeni taklidi yapardım. Bir gün o ermeni şivesiyle konuşuyor, ben de ermeni şivesiyle konuşuyorum, birden anlamadı ne olduğunu, sonra Sevinç Bey benlen alay edoorsun? Dedi. Falan, birkaç tane böyle imzacı türedi fakat biz direndik. Bu arada da şeyin çok iyi derlediği aşamalar geçirdik. Bizim hiçbir yetkimiz yok. O arada imar müdürlüğüne Talat Bey geldi. Talat Beyden evvel benim imara girdiğimde Sadi Cemil vardı, o mühendisti. O gitti, bir ay sonra ayrıldı imardan, bak ismini unuttum şimdi, Ankara Garını yapan.

S.Ö.: Siz unuttunuz ben de unuttum.

S.K.: Her ne hal ise o girdi. O da kısa bir süre kaldı. Arkadan Talat Bey geldi. Talat Bey dernekçiydi ve bize fena halde sahip çıktı ve o tarihten itibaren de altında mimar, mühendis olmayan projeler imar müdürlüğüne gelemez oldu. Eskiden çünkü bir plan, bir cephe, altında doktor Abdülrezzak diye bir imza falan, iş biterdi...

S.Ö.: Dayınız.

S.K.: Dayım elektrik mühendisiydi. Ankara'da Sercan diye temizleme fabrikası yaptı. Ankara'da o zaman tek temizleyici vardı. Dayım da o işe heves etti. Aslında hem elektrik mühendisi hem hukuk mezunu, Allah rahmet eylesin çok enteresan biriydi. Almanya'da tahsil etmişti.

Nazım Kurşunlu vardı. İmar müdür muavini. O da sanatkar bir adamdı. Tiyatro eserleri vardı. Belki ismini duymuşsunuzdur, çok eseri vardır. O da destek oldu bize. İşte o dayımın arkadaşıydı. O zamanlar Ankara'da, bakın şimdi başka bir konuya geçeceğim, 30'lu senelerde, Ankara'da bir Alman rüzgarı esti. Onu duymuşsunuzdur, Hitler Almanyası'ndan Atatürk ne kadar Musevi kıymetli adam varsa Türkiye'ye getirdi. Bunun içinde Paul Bonatz da var, Holzmeister de var, Schwartz var, hukukçular var, doktorlar var. Ve Ankara'da bir Alman kolonisi oluştu. Mesela imar müdürü Muhlis Bey vardı, hanımına frau Muhlis denirdi. Dayımın hanımı almandı ama ona hiç frau denmezdi. Yani Ankara'da 30'lu senelerde, 40'lı senelerde, sosyetenin bir kısmı alman ya da okumuşları, mesela benim dayılarım Almanya'da okumuş, dedemi Almanya'da vurmuş Ermeniler, onun için bir tanesinin hanımı almandı, birbirleriyle hep yakın ilişki içindeydiler. Benim bir tane ameliyatım vardı, bademcik ameliyatı, profesör Eshter, Numune Hastanesi'ndeydi. O da alman. Biliyorsunuz konservatuarı kuranlar onlardandı. Öyle de bir devir geçti. 50'lerde amerikancı olundu. Şimdiki, o arada Ankara'da binalar yapılıyor, Anadolu Kulübü binası yapılıyor, Hasan Sata'nın evini satın almışlar, İbrahim Öztoprak diye bir kalfa. Dedik yahu Anadolu Kulübü bu, artık Kulübü bu. Sonradan müsabakayla falan doğru dürüst bir bina yaptılar. Yani önüne gelenin proje yapıp uygulattığı bir devir. E bunu o Yeni Mahallede belediye tip projeler çizip aydınlatmıştı. Blok haritası. Üçlü bloklardır onlar hep. Sağ blok, sol blok, orta blok. Proje diye onlar geliyor. İncelerken sağda mı solda mı diye bakıp öbürünü çizip veriyorsun adamın eline. Adam ne yaparsa yapıyor ondan sonra. Kot yok, yol yok öyle bir şeyler. İyi niyetle başlayan bir şeydi, sonucu, şimdiki nasıl bir şeydir Yeni Mahalle bilmiyorum. Her halde çok değişmiştir.

S.Ö.: Zaten o eski evlerden çok az kaldı her halde.

S.K.: Yani öyle ki o zaman derlerdi sinek teliyle beton dökülürdü, hızlı tepinmeyin içinde falan demişlerdi.

Talat Beyin gelişi, o denetimi arttırdı ve onun çabalarıyla, Çetin'in mevzuuna geliyoruz, Oda'nın kuruluşuna geliyoruz, 50'li senelerin başlangıcı. 55'ten evveli.

S.Ö.: Siz Nejat Bey'e işi devrettiğinizde, Nejat Bey şey dedi, bir sene boyunca proje tasdik etmek için gittim, bir tane bile tasdik edilecek proje bulamadım.

S.K.: E bulunmazdı. Diyorum size, bizden evvel bu işi kim yapıyordu dedik,

Arap Kadir. Beyefendi de bir adamdı. Her halde melez. Proje tasdikini o yapmış. Yavaş yavaş zaptı rapta girdi. Ondan sonra serbest çalışan mimarlar başladı. Zeki Gökay var, o devirde, Muzaffer Vanlı var, Şevki'nin amcası. Şevki'yle ilgili tatlı bir anım var benim. Muzaffer ağabeye dedim ki, Muzaffer abi, yeğenin gelmiş İtalya'dan, onu bana gönderme, projeleri gönder, ben istediğin gibi tasdik ederim, dedim. Çünkü Şevki, bir mimarı, diyor o zaman, böyle yönetmeliklerle falan sınırlayamazsınız. Öyle bir felsefesi var. Geçen sene İstanbul'da laf lafı açtı. Dedim ki, yahu seninle bir tartışmamız vardı. Bahçelievlerde bir bina yapıyor, öndeki beş metre dahiline boydan boya ne diyelim ona, saçak diyelim, yapıyor. Yapamazsın, dedim. Dedi ki, neydi o öldürülen profesörün adı, Muammer Aksoy, birbirimize girdik. Dedim ki oğlum, sen bunu yapacak mısın, yap ama öbür türlüünü ben imzalayamam, yönetmelik var. O beş metre dahilinde bunu yapamazsın. Birbirimize girdik. O da yeni gelmiş İtalya'dan, çiçeği burnunda, kendine göre idealleri var falan. Geçende bana telefon ediyor, yahu Bulvar Palas'ın mimarı kimdi. Nejat'la konuştuk, Nejat bilemedi. Zeki Gökay Bulvar Palas'ı o şekilde muhafaza etmeyi marifet sandı odamız, orada bir ucube doğdu. O binanın eski eserlerle, Cumhuriyet tarihiyle alakası yok, onun altındaki tasdik imzasının da benim olduğunu hatırladım gayet iyi. Zeki Gökay, Allah rahmet eylesin, bir akşamda kurşun kalemle bir şey çizer, ertesi gün de getirirdi. O binanın bir eşi de İller Bankası'nın yanında var. Bulvar Palas'ın yanında var. O da Zeki'nindir.

S.Ö.: Hiç bilmiyordum.

S.K.: Geçerken bir bakın. Bulvar Palas'ın aynıdır o. İller Binası'nın ilave binası. Şimdi altına mermerler falan yapmışlar, biraz değiştirmişler. Ama aynı balkonlar, aynı şeyler devam eder, Keçiören'de de o devrin apartmanlarından bazılarında rastlıyorsunuz aynı kıvrımlara. Oda'nın oradaki tutumu yanlış oldu bence. Orada.....yoksa tutulacak bina çok. En azından Kızılay'a o ucube diktilmezdi. İsterseniz bu günlük konuşmamızı burada keselim, tekrarlarız.

S.Ö.: Pekiyi, öyle yapalım.

Söyleşinin devamı, 5 Haziran 2003

S.K.: (Ulus'ta Mongeri'nin yaptığı köşe dönen İş Bankası binasının tam köşe dönen kısmında bir sinemanın muhasebecisi olarak çalıştığı odayı gösterdi. Aşağıdaki kısım bu olayla ilgili). Lise birinci sınıfa geçtiğim zaman, o zaman öğleden sonraları etüd, mütalaa denirdi o zaman, sabahleyin ders, öğleden sonra boş, yani etüd. Ben de mektepte iyi bir talebeydim, her halde. Bir sene evvel de babamı kaybetmiştim. Ve ben 9. sınıfta çalışmaya başladım. Sinemanın muhasebesinde. Sinema da İş Bankası'nındı. Sinema İş Ltd. Sti. diye bir şirket. Çok eğlenceli bir işti bu benim için. Korkunç eğlenceliydi. Ve ayda 30 lira maaş alıyordum.

S.Ö.: İyi bir paraydı bu her halde o zaman için.

S.K.: Bayağı para, 5 lirası kesilirdi, 25 lira kalırdı. Öyle başladım. Sonra o sinema yandı.

S.Ö.: Ne çok yangın olmuş Ankara'da.

S.K.: Evet. 42'de yandı sinema. Ben son sınıftaydım lisenin. Sinema yanınca...

S.Ö.: Muhasebe işi de bitti...

S.K.: Muhasebe işi bitmedi. O sırada sinemalar çoğaldı Ankara'da. Sus sineması ve Sümer Sineması, hep İş Bankası'nın bir yan kuruluşuydu. Sinema adedi dörde çıkmıştı. Muhasebe dediğim de işte, gişelerden birer bordro gibi bir şey, şu kadarı bilet satıldı, vs., onlar deftere işleniyor. Kaç kişi çalışıyorduk? Şirket müdürü, muavin, iki tane Bir de ben. Sinemanın içindeydi yerimiz. Onun için çok zevkli bir işti o. Öğle tatilinden sonra geliyordum, yarım saat, bir saatte, normal günlerde, orada çalışıyordum. Sinema yanınca gösterdiğim odayı bizim şirkete verdiler, işte birkaç ay da ben oraya gittim. Bu arada mektep tatil oldu. Mektep bitti. Ben de kafaya takmıştım mimar olacağım diye. Onun da sebebi, bahsettim her halde,

S.Ö.: Evet bahsetmişsiniz.

S.K.: Aslında İş Bankası'nın hukuk müşaviri daha doğrusu babası benim babamın iyi dostuydu. O da çok iyi bir baba dostuydu. Ben ortalıkta boşa kalmıyayım diye bana bulmuştu. Sevinç, dedi, bırakma, hukukta oku. Ben, dedim, gideceğim, mimar olacağım. Ama kazanamadım o sene. Ev de duman oldu. Ben gidince bir kardeşim de İstanbul'da okuyor. Mithatpaşa'da oturuyorduk o zaman. Ben İstanbul'a imtihana gittim, annem de evi kiraya vermiş. İyi mi, koskoca ev, senelerin eşyaları falan, vahasılı hayatımızın çizgisi değişti. Ben döndüm ve hukuk fakültesine girdim, ortada kalmıyayım diye. Ertesi sene tekrar akademi imtihanına girdim, kazandım.

S.Ö.: Şimdi ben daha önce sizin anlattıklarınızı okuyunca, şunu fark ettim. 1940'lara kadarki Ankara'daki insanların daha doğrusu orta sınıfın yaşayışı kentsel mekanlarla birebir bir ilişki içerisinde. Yani o Bulvar'daki yürüyüşler, çocukların oyun alanları, büyüklerin gidip geldiği yerler... Böyle bir şehrin yeniden inşa edilişi, planlandığı doğrultuda inşa edilişi bir yandan, bir taraftan da şehirde yaşayanların o yeni inşa edilen yerlere katılımı, onları kullanımı söz konusu...

S.K.: Çok doğru bir teşhis. Şöyle, Atatürk İnkılaplarının bir yansıması bu. İnkılaplarla beraber, Atatürk bir taraftan inkılap yapıyor, bir taraftan Ankara geliyor, hayat devam ediyor ve yaşayanlar da bugün tasavvur edilemeyecek kadar Atatürk İnkılaplarına bağlı. İnanmış, hepimiz, 3 yaşındaki çocuktan tutun, annelerimiz, büyüklerimiz, hepimiz... Dün tesadüf geçen hafta içinde tesadüf, belki 20 senedir görmediğim bir arkadaşına rastladım, ilk okuldan sınıf arkadaşım. Eşimin de genç kızlığında Ankara Tenis Kulübü'nden tenis arkadaşı. Raslaştık. Yanında kızı var. Kızı ODTÜ'den bilgisayar mezunu olmuş, kolejde öğretmen ve dün öğleden sonra bize geldiler. Kızının nişanlısı, Vasfi, arkadaşım...O da uzun seneler Merkez Bankası'nda çalıştığını biliyorum. Bizim bahçede oturduk, eskilerden konuştuk. Ve sonra Yıldız mahallesinde bir balık restoranı keşfettik, buraya çok yakın. Belki de biliyorsunuz. Tavsiye ederim. Dalyan Balıkçısı var.

S.Ö.: Kızılay'da satış yeri var.

S.K.: Hâlâ var mı bilmiyorum, Dalyan Balıkçısı yukarda, yanında da pişirme evi diye bir yer yapmışlar. İçki yok. Berdava... dün akşam beş kişi balık yedik. Karides, kalamar, midye dolması, hepimiz balık yedik, salatalar, üstüne helva, herkes portakal suyu içti, 68 milyon lira para ödedik.

S.Ö.: Beş kişi?

S.K.: Evde yapamazsın. Açık mutfak, her şey gözünün önünde, fırında pideler falan yapıyorlar, ve hakikaten tavsiye ederim. 4. cadde, ... Pişirim evi.

S.Ö.: Öğrendiğim çok iyi oldu.

S.K.: Nereden buraya geldik. Arkadaşımdan. Onunla konuştuk da. Eşini kaybetmiş yeni, biraz dertli. Eski günlerden konuştuk. Sizinle konuştuğumuz şeyleri gene yineledik. O zamanın Ankara'sı, o zamanın Türkiye'si bambaşka bir Türkiye. Telefonda size söyledim size, ben atla,

S.Ö.: Ben onu buraya not ettim.

S.K.: Şöyle çok hoşuma giderdi ama, şimdi İsmail Hakkı Telçe diye çok meşhur, sonra general oldu, Atatürk zamanında Muhafız Alayı kumandanıydı. Muhafız Alayı da şimdi Anıtkabir'in olduğu yerdeydi. Onun oğlu da ilk okulda benim sınıf arkadaşımı. O sonra doktor oldu. Fakat Muhafız Alayı, şimdi ne güzel binalarda oturuyorlar, o zaman nasıldı biliyor musun, oluklu sacdan böyle yuvarlak, inşaatlarda baraka olur, anbar olur falan,

S.Ö.: Baraka gibi...

S.K.: Onların içinde albay da oturuyor, Orhan'ın babası onun yardımcısıydı, yarbay, o bana at gönderirdi. Seyisle beraber. Düşünebiliyor musun? O Bulvar'dan geçer, bizim İsmet Paşa Caddesi'ndeki eve gelirdi. Ondan sonra, şimdi dönüşü tarif edeyim, askerin nasıl geldiğini birden çıkartamıyorum ama, dönüş şöyle oluyordu. Şimdi Anadolu Kulübü falan var, İzmir Caddesi, Uçar Sokak mıdır nedir, o zaman öyle dimdik inerdi aşağıya. Necatibey Caddesi o zaman Dikmen Caddesiydi. Şimdi, seyis atı getirirken kendisi subayın atına binermiş, ben farkında değilim. Ben de seyisin atına biniyorum. Asker önde ben arkada gidiyorum, fakat seyisin atı programlı, seyisin atı.

S.Ö.: Ne yapacağını biliyor.

S.K.: Ne yapacağı öndeki ata göre ayarlı. Orası da dimdik bir yokuş. Hatırlarım da ondan aklıma geldi, birdenbire öndeki at koşmaya başlayınca bizimki de fırladı,

S.Ö.: eyvah...

S.K.: Neyse düşmeden geçiştirdik. Ve Anıtkabir'in olduğu yerlerde, Balgat'ta ata binerdik. Çok zevklen ata binerdim yani çocukken. Hakikaten Atatürk Bulvarı'ndan ben atlan geçirdim yani. Şimdi Atatürk Bulvarı'nı nasıl geçersiniz o belli değil. Bir arkadaşım var. Ben gençlerle çok arkadaşlık ediyorum. Sıkılmadıkları sürece beraber oluyorum.

S.Ö.: Niye sıkılırsınlar...

S.K.: Bal gibi sıkılırlar. Şimdi bu akşam da yemeğe davet etti bir genç diş hekimi var, çok da severim. O şimdi Büyük Migros'un yakınında, yol üzerinde iki katlı dizi evler var, o acaip evlerden biri onun evi. Hacettepe'de öğretim görevlisi. Motosiklet seviyor, otomobili de var ama motosikletle gidip geliyor. Ben dedim ki, gençliğimde ben de motorcuydum.

S.Ö.: Öyle mi?

S.K.: Evet. O zamanın Ankarası'nda benim resmim var, motosikletli, Atatürk Bulvarı'nda. Arkasında tarih var, 1940. Demek ki o zaman 16 yaşındaymışım ben. Büyük heves başımda fötr şapka var.

S.Ö.: Motosikletin üzerinde mi fötr şapka?

S.K.: Motosikletin üzerinde başımda fötr şapka var ama, kravat falan her şey yerinde çünkü öğleden sonra işe giderdim ben. İşe gideceğim için mektebin köşesinde çantadan kasket çıkar o giyilir, fötr şapka oraya girer, Allah rahmet eylesin, Gündüz Bey diye bir de hocamız vardı. Atatürk'ün öldüğü gün... Ben size Atatürk'ün ölüm günü gazetesinin kopyasını aldığımı söyledim mi?

S.Ö.: Milli Kütüphane'den değil mi? Buldurttuğunuzu söylemişsiniz. Aldığınızı söylememişsiniz.

S.K.: Aldım. Orada Falih Rıfkı'nın bir lafı var çok hoşuma gitti. Bu Gündüz Bey müdür muavini. Gazi Lisesi'nde okuyoruz o zaman. Kapıda bekler, kasketsiz gelinmiyecek. Saçlar belli bir numarada kesilecek, falan... O zaman 15, 16 yaşında kafamızda kavak yellerinin uçtuğu bir devir. 19 Mayıs'da falan ben izciydim, o fotoğrafları getireyim size diye düşündüm ama çok özel şeyler.

S.Ö.: Olsun.

S.K.: Şimdi Maarif Koleji o zaman T.E.D: Maarif Cemiyeti Mektebi. Kız erkek karışık. Bizim mektep Gazi Lisesi, Kız Lisesi de yanımızda. Kız erkek ayrı ayrı okuyor. Ama öbür Maarif Cemiyeti'nde de güzel güzel kızlar da var. 19 Mayıs'da provalar falan olurken, ben motosiklet, ... gözlüğü falan tam teşkilat, mektepler arası irtibat. (Kahkahalar). Bütün marifet oradaki kızlara gösteriş yapmak bir yerde. Ve Atatürk Bulvarı'nda benim o zamanki resmim hakikaten Bulvarın o zamanki halini gösteriyor. Bomboş. Sene 940. Harp yeni başlamış. Daha benzin yasağı çıkmamış. Sonra benzini yasak ettiler.

Otomobiller işlemez oldu. Öyle bir Ankara'da ve ata binmek de ayrı bir spor. Birkaç sene evvel, ben masonum, bizim cemiyetin akşam yemeği oldu hanımlarla, Atlı Spor Kulübü'nde. Orada yemek yiyoruz. Birkaç birader de oranın görevlisi. Bir tanesi de idare heyetindeymiş. Ben, dedim, çocukken çok ata binerdim. Ama o imkanım yok. Ben isterim, dedim, şimdi sizin klübe aza olayım. Tamam dedi, biraz pahalı ama, bir şeyler yaparız, falan gibi laflar. Dedim, yani ben girip burada ata binebilir miyim? Üstat, dedi, senin atın var mı? Atım olsa ben gelip seninle bunu konuşmam. Valla dedi, gelirsin ama, bilmemne... Anlaşıldı ki millet kağıt oynuyor, bilmem ne yapıyor, Tenis Kulübü'nde milletin bezik, briç oynadığı gibi bir durum. Hoşuma gitmedi. Halbuki sonra ben mesela ortaokulda, Galatasaray'da, İstanbul'da Sipahi ocağı vardı o zaman, Harbiye'de. Başka bir arkadaşım ise, Ercüment Tataragaşı, sonra Falan oldu, onun dayısı da 37 senesinde Mussolini kupasının, Türk subaylardan oluşan konkurhipik kupasını kazandı. Ve dünyada büyük olay oldu çünkü İtalya'da faşizm var, Almanya'da Nazizm var, ikisi böyle 36 olimpiyatlarının üzerine İtalya'da oluyor bu iş ve onlar iddialı, bizimkiler buradan atları alıp gidiyorlar, onların atları çok daha kıymetli ama bizimkiler kupayı alıp geldiler. Ve onun dayısı, yüzbaşıydı o zaman, Cevat Gökalp'ti galiba, Sipahi Ocağı'nda hafta sonları ata binerdim. Ama hoşuma gitmezdi o zaman. Sırf binmiş olmak için, çünkü kapalı yerde. Harbiye'de, Hilton'un olduğu yerlerde, bir yerde. Kapalı bir maneje vardı, orada dön Allah dön, dışarıya çıkamazdık. Ankara'da şimdi bir yerlerde ata binenler vardır ama,

S.Ö.: Her halde Ankara'nın içinde değil.

S.K.: Şimdi bak onu söyleyeyim, gene laftan lafa atlıyoruz ya, o Roma Hamamı var ya, ben dedim ya, babamın şirketi oradaydı, onun arkasında, böyle bir, uçurum gibiydi o zaman, Eski Sular İdaresi, orası şimdi Sanayi Çarşısı falan oldu. Orada Atlı Spor Kulübü vardı ve tenis kortu vardı. Beton bir tenis kortu vardı, sene ben sana söyleyeyim, 33, onuncu yıl.

Onuncu yıl korkunç bir olay aslında. Millet olarak bayrak kanunu yeni çıkmıştı o zaman, eskiden ay yıldız, ay yıldız. Ama onun bir normu var. Annem onu

ağabeyime çizdirdi. Yüzlerce bayrak dikildi bizim evde ve donanmayan ev kalmadı. Başka bir heyecan. Başka bir şeyler vardı.

S.Ö.: Yani ben bunu ODTÜ'den İnci Aslanoğlu'ndan ders alırken, Cumhuriyet Mimarlık Tarihi dersini, 10. yıl gazeteleri getirmişti sınıfa. Gazetelerden bile hissediliyor yani o dönemin heyecanı, coşkusu, ideolojik olarak onun herkesi sarmış olması, inanılır gibi değil.

S.K.: Ben mesela o zaman 9 yaşındayım. 24 doğumluyum, sene 33. Onuncu yıl. Ben çocuk olarak, bir geldiğinde inşallah bize, benim bir resmim asılıdır evde, gösteririm.

Söyledim mi onu, ben o zaman kız lisesinin bir müsamesinde, ablam kız lisesindeydi, ne müsabetleyse, ben müsamerede asker kıyafetiyle, ben asker olacağım diye bir şiir okumuştum. Velhasıl Atatürk'ün önünde ben asker olacağım şiirini okumuşum ben, Atatürk'ün elini öpmüşüm. Ben hatırlamıyorum. Her halde 4, 5 yaşında falanım. O belime taktığım askeri palaska hâlâ evde duruyor. Kurşunlu, böyle. Annem çok iyi bir terziydi. Üniformamı dikmiş. O devrin Ankara'sı, şimdi gene resmigeçitler var ama o ayrı hikaye. Ben şunu söyliyeyim, biz lisedeyken dahi, Cumhuriyet bayramlarında bütün Türkiye'deki mektepler Ankara'ya gelirdi. Ve bizim mektepte (Galatasaray Lisesi) yatarlardı. İzci olarak. Üniversiteden gelirdi. Onuncu yılda hele bütün üniversiteler Ankara'ya gelmişti. O zaman da üniversiteler, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Mühendislik Mektebi var, Mülkiye var, hepsi İstanbul'da. Ve üniversitelilerin şapkasında ay yıldız, içinde kurt. Şimdiki MHP'lilerin sahip olduğu hikaye var ya,

S.Ö.: Kökenimiz orası diyor yani,

S.K.: Kökenimiz orası diye, netekim, eski Halkevi'ne gitmiş miydin?

S.Ö.: Çok eskiden, ben gittikten bir sene sonra da kapanmıştı.

S.K.: Şimdi tiyatro orası.

S.Ö.: Evet.

S.K.: Onun sahnesinin üzerinde bir kurt başı vardır. Hâlâ duruyor orada. Gittiğimden değil de bazen konser falan oluyor orada. Televizyondan ısrarla bakıyorum o kurtu söktüler mi oradan diye, sökmemişler. Cumhuriyetin ilk senelerinde zaten 5 liralık vardı mavi, yahut da 1 liralık vardı yeşil, onda ay yıldız, içinde kurt. Yani öyle bir eskiden geliş, doğru mu, yanlış mı, bir efsane. Orta Asya'dan çıkışımız. Her şeye yansıyor ama Atatürk vardı işte. Pompalayan ve milletin hakikaten sevdiği bir insan. Korkunç bir insan. Bambaşka bir havaydı.

S.Ö.: Yani o sembolü, şimdi ucuzlatmışlar, ama aslı öyle değil.

S.K.: Evet tabi şekli değişti, anlamı karıştı, politikaya soktular falan, yok öyle bir şey değil. Ama halkevleri, halkevleri de C.H.P.'nin marifeti falan değil. O düpedüz Atatürk'ün marifeti. Çünkü o zamanki partinin şimdiki C.H.P. ile hiçbir alakası yok. Başka bir şey o. O zaman da Atatürk'e muhalif olanlar var. Netekim Atatürk'ün vefatından sonra ortalara geldiler. Enteresan bir şey. Evde aşağıda benim bir odam var, içinde kitaplar hâlâ tasnif edilmeyi bekliyor. Arada bir şey aramak için giriyorum. O arada bir karikatür kitapçığı elime geçti. Siz bilmiyorsunuz tabii bir Sururi vardı. 50'li senelerde.

S.Ö.: Arada bir Cumhuriyet'te bahsediyor. Gazetede yani.

S.K.: Öyle mi. O zaman Hürriyet gazetesi yeni çıkıyordu, 948'den sonra, onun günlük karikatürlerini çiziyordu. Onun karikatürlerini topladığı bir albümü var.

O geçti elime, saklamışım. İçinde öyle karikatürler var ki, 50 sene geçmiş üzerinden, ve karikatürlerden hangi sene olduğunu çıkarttım, kitapçıkta baskı tarihi yok ama, karikatürlerden 53 senesinde olduğu belli, 54'te seçimler var çünkü, o karikatürler, aynen

S.Ö.: Bugün de geçerli mi?

S.K.: Çizip koyarsınız. Dün de onu gösterdim benim Vasfiye arkadaşşıma. Dinsel olaylar, baş bağlamalar, o zamanki başbakan Adnan Menderes'in karikatürü var, torbadan tarlaya tohum ekiyor, bir tarafta da sakallı, sarıklı bir takım acaip tipler, bugün sokakta gördüklerimiz. Altına demiş ki, arpa ekdim, darı çıktı, demiş. İşte 53 senesinde İstanbul'un 500. yılını kutlamamaya uğraştılar. Asgari ölçülerde kutladılar. Onu yansıtan bir karikatür var. Bu sene de 550. sene oldu, gene aynı hava esti. Yani teşhisiniz çok doğru. Ankara oluşurken, Ankara'nın sakinleri çoğu Ankara dışından gelenler, bizimkiler İstanbul'dan kalkıp gelmişler. Ankara'nın yerlileri daha ziyade Eskişehir tarafında oturuyorlar, Hacıbayram tarafında. Cebeci tarafında Dört Yol tarafında. Şimdi Yeni Şehir'in oluşumu şöyle. Evvela memur evlerini yaptılar. Memurlara, bizimevlerden yapıyorlar. Bizim İsmetpaşa Caddesi'ndeki evimiz de onlardan bir tanesi. Bu kitapta var hepsi. Dışarıdan gelenler, devlette çalışanlar, genelde idealist insanlar. Mebuslar var, bizim sokaktaki evleri hâlâ tek tek şu falancanın evi, İsmetpaşa Caddesi oldu ne ev kaldı ne bir şey, hatırlarım. Çocukluğumuz oralarda geçti.

Hakikaten harp çıktı. Harp çıktı, harp çıkmasaydı öyle olmayacaktı. Atatürk dünyayı idare etti. Dünyayı idare etti derken harbe girmemek için, İngilizlerle bir çeşit, Almanlarla bir çeşit terazileyim derken, içerisi başka türlü oldu. Sıkı bir rejim oldu tabii. Sıkı bir rejim olunca onun sonucu 950'de patlak verdi. 46'da oldu ama 950'de biz ilk defa Arapça ezanı duyunca feleğimizi şaşırдық. Nereden çıktı diye.

S.Ö.: O dönemler biraz karanlık dönemler galiba. Çünkü, bir hanımla konuştum, onlar göçmenmiş, Boşnak değil, Arnavut göçmen, tüccarlarımış, paralarını Ankara'da kazanmışlar, ticaret işlerini Ankara'da yapmışlar, onun anlattığı, tabii onları hep araştırmak lazım ama, böyle karanlık cinayetler var. Bir gecede yok olan insanlar, arkadan soruşturması yapılmayan cinayetler,...

S.K.: Var, var. Mesela o devrin en sansasyonel cinayeti, von Pappen'e yapılan suikast. Alman elçisine. Yürüyüşe çıkıyor, bir Boşnak muhaciri, sonra buldular adamı, yani patlatıyor kendini, erken patlıyor bomba elinde, ve onun davası sürdü ve onu buldular ve onu buradaki irtibatı olan iki tane Rus yakaladılar, onları attılar içeri. Fakat öyle oldu ki, Mareşal Çakmak emekli edilmişti, onun yerine Kazım Orbay genel kurmay başkanı oldu, ve Kazım Orbay'ın oğlunun bu cinayete ilişkisi olduğu rivayeti çıktı, isimleri unuttuyorum ama,

S.Ö.: Siz çok iyisiniz, ben demin Milli Kütüphane diyeceğime Merkez Bankası dedim.

S.K.: Siz şimdi öyle bir yoğun çalışıyorsunuz ki, velhasıl o zaman bir şeyler var ama o bir şeyler her zaman var, her memlekette var. Bugünün Türkiye'si'nde de var, o zamanın Türkiye'si'nde de var. Ama o zaman iletişim şimdiki gibi değil. Bir tane Ankara'da Ulus Gazetesi çıkıyor, İstanbul'dan gazeteler bir gün sonra geliyor, bir tane de Ankara Radyosu var. İşte belirli bir şekilde bilgilenebiliyorsun. Ankara Radyosu için ufacık bir anekdot

söyliyeim. İlk spikeri, Ankara Radyosu şimdiki Tuna Caddesi'nde tek katlı bir evdi o zaman. Orada yayın yapıyorlar, bir de Ercüment bir şey, o devrin en meşhur sinema aktörü. Spikerliği de o yapıyor, fakat başlarken, alo alo, burası Ankara diyor. Atatürk buna sinirleniyor, bu herife söyleyin bir daha alo alo demesin diyor. Öbürünün ağzı alışmış tabii, alo alo deyince sepetleniyor. (Kahkahalar).

Dediğim gibi tek gazete, Ulus var. Zafer çok sonra, Demokrat Parti zamanında çıkan bir gazete. O gazeteyi, Atatürk'ün ölümünün ertesini günkü gazeteyi aldım. Orada Falih Rıfki Atay'ın bir baş makalesi var. Onu okuduk birinci sayfada. Hislerini anlatıyor. Milleti hissiyatını anlatıyor. 17 milyonmuşuz o zaman. Ve bir cümlesine ben takıldım. Diyor ki, bu 17 milyon içinde talihli olanlar, Atatürk'ten evvel ölenlerdir, diyor. Hakikaten Atatürk öldükten sonra her şey öyle bir değişmiş ki, o kadar süratle değişmiş ki, yani biz içinde yaşadık ama hissetmedik.

Atatürk'ün vefatından bir ay evvel benim babam gitti. Tam bir ay evvel. Keşke dedim, o günün gazetesini de alsaydım, babamın ölüm ilanı vardır onda.

Yani Atatürk'ün öldüğü tarihteki hava öyle bir hava ki, herkes kendi babasını kaybetmiş gibi. Öyle oldu. Cenazesini getirdiler, katafalka koydular. Katafalka lafını ben ilk defa o zaman duydum. 24 saat mi, 48 saat mi ya da üç gün durdu ve oradan bütün millet geçti. Sonra cenazesine katıldım ben Atatürk'ün, izci olarak. Yağmur, nasıl yağmurlu bir gün, bütün Fransızlar var, İngilizler var, İngiliz Mareşali Çanakkale'de Atatürk'ün karşıtı olan general, fakat yürüyecek hali yok, o halkevinin balkonuna toprak serdiler, Mareşal ayağı toprağa basarak orada cenazeyi selamladı. Usul öyleymiş. Onları yaşayan insan olarak çok az kaldık. Onun için şimdi Ankara Palas'ta bilmemne defilesi olacak dendi, benim tepem attı.

S.Ö.: Ha şu türbanlı defileyi diyorsunuz değil mi? Olacak iş değil aslında.

S.K.: Oldu ama işte. Gittik biz, ben meraklıyım, şu oteli ben bir göreyim dedim. O da tesadüf, o civardaydık. Piknik falan derken, gidelim bakalım şu otel ne mene bir yer diye. Korkunç büyük bir yer. Salonlar... Biz gene havadan sudan konuşmaya başladık. Ama her halde bahsettim, o zamanın Ankara'sında çocuklar spor yapabiliyordu, bir. Kız erkek, Yeni Şehir'de paten kayıyorduk. Ata biniliyordu. Paraşüt kulesinden atladık, bir daha da atlamam dedim. Zaten iki arkadaş gittik, sene her halde 37'de falan açıldı paraşüt kulesi. Millet atlıyor çoluk çocuk,

S.Ö.: Merak da var.

S.K.: Merak da var. Altında onun atış poligonu vardı. Yıkıldı orası. Ben çocukken gidip oraya tabanca atardım. Yani hakikaten bir takım imkanlar şimdi aklıma bile gelmez ama o zaman değişik bir şey, birkaç kuruş veriyorsun, bedava belki de, ben ve arkadaşım İrfan, gidelim paraşüt kulesinden atlayalım dedik. Çıktık yukarıya, parmaklıklar var, bir tarafı da boşluk. Ben yüksekten bakamam. İnşaatlarda falan yüksekten bakamamışımdır bütün ömrümce. Şimdi evvela İrfan'ı bağladılar, nasıl olacağını söylediler, İrfan atladı. Beni de bağladılar, ben şöyle aşağı baktım, amca ben ineyim merdivenden, dedim, olur oğlum deyip beni aşağı itti. Bir daha ...

S.Ö.: Asla...

S.K.: Asla. Ama bunlar bakın, bir şehrin o zamanın Ankara'sında paraşüt kulesi yapıyorlar ve gençler oradan atlıyor. O zaman Türk Kuşu var, pek çok delikanlı, bizim çocuk olduğumuz devirde, İnönü'de kampı var, planör öğreniliyor, paraşütçülük öğreniliyor, ve sonra askerlik o zaman, harp içinde, liseyi bitiriyorsun, üniversiteye gitmiyorsan hemen askere alıyorlar. Askerlik de iki ay Gelibolu'da hazırlık kıtası var. Bayağı neferlik yapıyorsun, ondan sonra yedeksubaylık yapıyorsun. O planör kursundan olanlara iki aylık neferlik yaptırmıyorlardı. Yani üniversite mezunları ve onlar yapmıyorlardı. O bir eğitimdi.

S.Ö.: Özendirici bir şeydi aynı zamanda her halde.

S.K.: Hem de özendirici. Gene de bir askeri eğitim yani o, ve havacılığa heves ediyor. Hepimizde bir merak vardı o zaman. Uçak modeli yapmak. Şimdi motorlularını yapıyorlar onun, bayağı takım halinde, her halde bedava dağıtırdı.

S.Ö.: Bedava. Benim oğlumun okulunda hafta sonu kursları açılıyor, Türk Kuşu'nu da davet etmişler, ama hem çok az öğrenci vardı, gene bedava veriyorlar bütün malzemeleri, inanılır gibi değil. Bütün kurslar çok pahalı, o kurs çok ucuz, hâlâ çok ucuz, ama böyle meraklısı az.

S.K.: Bizde meraklısı çoktu.

S.Ö.: İşte yani, ben onu diyorum. Bir değişim var, bir dönüşüm var, ve...

S.K.: Bunda da ama Halkevlerinin çok etkisi var. Halkevleri hakikaten, mesela Ankara Halkevinin kütüphanesi vardı. Küçük bir kütüphaneydi ama kullanılan bir kütüphaneydi. Spor salonu vardı. Tiyatro bölümü vardı. İrfan benim çok yakın arkadaşım, epeydir haber almıyorum. Onunla tiyatroya giderdik biz: Avni Dilligil, meşhur bir kişiydi, o tiyatro dersleri verirdi. Spor müsabakaları var, boks müsabakaları var. İrfan dedi ki biz boksa girelim. Bana bak dedim, şimdi döverler bizi, etme, yok biz birbirimizden idare ederiz, dedi. Bizi birbirimizle eş vermediler. İrfan bir güzel dayak yedi. Ona başkası düştü. Ben vaz geçtim. İrfan tatlı bir çocuktu, spiker imtihanı oluyor.

S.Ö.: Pardon, bu boks müsabakası nerede oluyor? Halk Evi'n de mi?

S.K.: Halk Evi'nde tabii. Boks var, jimnastik var, çeşitli spor dalları var. Güreş var. Biz boksu seçtik. Fazla da dayak yemedi, ilk yumrukta yerdeydi. Şimdi de var o imkanlar ama... "İmtiyazsız, sınıfsız bir milletiz" lafı vardı. Öyleydi hakikaten. Şimdi o kadar değişik toplum katmanları oluştu ki, gelir dağılımındaki bozukluklar, iç göçler, nüfus patlaması bunda çok etkili tabii. O zaman az bir nüfus. Bu işleri yapan, yöneten çok idealist hocalar, öğretmenler var.

S.Ö.: Evet. Onlar da çok önemli faktörler, çünkü Attila İlhan'ın bu konuşmaları var, dinlediniz mi hiç,

S.K.: Ben rastladıkça dinliyorum, bayılarak dinliyorum onları. Çok güzel.

S.Ö.: Orada, öğretmenler gününde bir öğretmenini anlattı. Nerede olduklarını unuttum şimdi. Orada bunlara gelen sınıf öğretmeni. Çok da gençmiş. Yeni mezun ya da birkaç yıllık öğretmen. Onun idealizmini anlattı. Kendi öğrencisi olmayanlara da hiçbir mecburiyeti yokken nasıl yardım ettiğini, vs. falan. O bambaşka bir hava yaratıyormuş.

S.K.: Öyle. Bakın ben ilkokuldaki hocamı da ismiyle hatırlarım, Vediye Hanım, Allah rahmet eylesin, müdür Sait Bey, öteberiyi karıştırırken ilkokul

diplomamı da buldum. Ortaokul, lise o zaman beraber. E6 sene okunuyor. Ve oradaki hocalarımızı, mesela bir tarih hocamız vardı Enver Şapolyo, ben oğluma tarih çalıştırıyorum, ortaokulda, o zaman üç ders beraber okunuyordu, oğlum da her halde sizden yaşlı ama, her halde 70'li seneler, dalga geçmesin diye, matematik fizik falan... bir de sosyal bilimler. Ben ona oku diyorum, ben de başında duruyorum, çalıştırıyorum sözde. Öyle şeyler oldu ki, o okumadan ben anlatmaya başladım. Sırp Sındığı, ... “Baba sen bunları nereden biliyorsun”, dedi. Enver Beyi söyledim. Tarihi nasıl sevdirdi bize, nasıl sevdirdi.

S.Ö.: Ne kadar önemli ama işte.

S.K.: Düşünün, ben liseyi bitireli 60 sene olduğuna göre, 60 seneden de fazla. Hâlâ Mohaç harbi nasıl olmuştur... hatırlarım. Çok da tatlı bir insandı, hikaye şeklinde anlatırdı, müthiş de milliyetçiydi. Gündüz Bey dediğim, mektebin kapısında bekler, falan ama Atatürk öldüğünde Gazi Lisesi'nin salonunda masanın üzerine çıktı ve bir konuşma yaptı. Nasıl ağladı, nasıl ağladı o genç adam... Hepimiz ağladık.

S.Ö.: Demek ki ne kadar hissediyorlar yani.

S.K.: Kesinlikle. Yani o Köy Enstitülerini sonradan kapattılar. Köy Enstitülerini Atatürk zamanının değil İnönü'nün eser. Batıran da kendisi.

S.Ö.: Onların kapanması da çok kötü olmuş.

S.K.: Eğer devam etseydi Türkiye'nin çehresi daha farklı olacaktı. Orada yetişen edebiyatçılar var.

S.Ö.: Konu dışı ama,

S.K.: Konu dışı ama,

S.K.: Zaten pek konu içi konuşmuyoruz.

S.Ö.: Ayvalık civarında Tahtakuşlar Müzesi diye bir Etnoğrafya müzesi açılmış. Radyoda bunu söylediler. Ben de merak ettim gittim, bayağı da hoş bir müze. Kurucusu bir köy enstitülü çıktı. Ve baba oğul ikisiydiler, köy enstitülü baba çok daha enerjikti oğlundan. İlkokul öğretmeniymiş. Yaşı da epeyceydi. O müzeyi kurmuş, geliştirmiş, malzeme toplamış, yani adamın kafasında bir vizyonu var, onu gerçekleştirmek için eline ne geçiyorsa kullanmış. Ve orada Yörüklerle ait ne varsa sergiliyordu.

S.K.: Köy enstitülerinde çocuklara kendi binalarını yaptırmışlar. İçinde okutmuşlar. Müzik öğretmişler. Marangozluk öğretmişler. Edebiyat öğretmişler, pırl pırl insanlar yetişmiş orada. Hasa Ali Yücel'i komünist diye uğraştırdılar adamı, köy enstitülerini kapattılar,..... o zamanın maarif müsteşarı olarak, İnönü'nün itelemesi olmadan yapmasına imkan var mı bunu? Ve o devirde bütün klasikler basıldı, ...

S.Ö.: Yeniden dönersek Ankara'nın kentsel mekan işine, bina da olabilir, yani bu kırılma noktası sanki 50'ler gibi görünüyor, şehrin ya da kentin kullanımı...

S.K.: Ben size anlattım her halde, biz Ankara imar müdürlüğünde bir mücadele verdik. Kalfaların elinden bu işi kurtaralım diye. Ve kurtarıldı. O kalfa sınıfı ortadan gitti. Ama bu sefer sorumsuz mimarlar türedi. O 50'lerde yapılan binalar nisbeten daha iyidir de, 50'lerden sonra yapılan, o özel okullar mücadelesinde, o zaman ben Oda'da çalışıyordum. Nejat'la sonra çok konuştuk. Mangalda kül bırakmayan, özel okullar kapansın diye ortalarda konuşan arkadaşlarımız, hepsi oralarda hocalık yaptılar. Ve o gruptan Nejat'la benden başka hocalık yapmayan kalmadı. Yani öyleki, Neufert'i bilirsiniz.

Zafer mühendislikte öğretim görevlisi. Bir gün bir tomar kağıtla, bakanlıkta çalışıyorum o zaman, ya Sevinç, şunları bastıracağım, abi, dedim yani, benden de daha yaşlı meslekdaş, bunlar Neufert'ten. Koymuş üzerine aydınları çekmiş, altına da tercümelerini koymuş, kitap diye onu çıkartıyor. O devirde o okullardan yetişenlerin nasıl mimar çıktığı, ne olduğu belli değil. Öyle bir nesil var bizim meslekdaşlarımız arasında. O özel okullar bir fırtına gibi, S.Ö.: İşte mimar sayısının birden çık arttığı, patladığı dönemler o dönemler her halde.

S.K.: O zaman Oda sekreteri Arman Güralp'ti. Ben Ankara şube başkanıydım. Nejat, o zamanki hepimiz beraber (o resmi de Çetin'e vereceğim) şube ve merkez idare heyetleri, İmar Bakanlığını ziyarete gitmiştik. Bakan ortada, ben tarihi daha eski zannediyordum. Sevgili meslekdaşım Sevinç Kaynak'a diye imzalamış. Sene 64. O seneler aslında bu özel okulların fink attığı, ve meslek ayırımın, ihtisas ayırımın derdi vardı. Herkes mesleğini yapsın diye. Celal'in de başını oydu. Bakan olarak, mimar olarak, zaten mimar bakan, İmar Bakanlığında, 9 sene falan kaldı. İki tane mimar bakan, Celalettin Özer, Muhittin Güven. Başkası yok. Ve dediğin doğru, Cumhuriyetin ilk senelerinde Ankara'da yapılan yapılar başka türlü güzel.

Şimdi Şevki anlı bir gün telefon etti, Nejat'tan sormuş. Bulvar Palas'ın mimarı kimdir diye. Ondan sonra o Sevinç bilir demiş. O arada Şevki'yle dertleştik biraz. Bulvar Palas'ın yanında eski bir villa vardı. Koruma konusuna geldik de, kimdi, galiba Egli'nin ilk yapılarından biriydi. Milka aldı onu.

S.Ö.: Pastane.

S.K.: Lokanta olarak işledi o. Dedi o bina korunmalıydı. Dedim, tamamen korunması şarttı, kafama göre. Ve oranın otopark olmasını önerdi belediye, ben bakanlıktaydım, reddettim. Dedim, keşke otopark olsaymış, daha faydalı olacaktı, ben yanlış yapmışım, çünkü o bina yıkıldı, yerine enayi bir şey yapıldı. MNG Bank falan diye, uyduruk bir şey oldu. Yani neyi koruyacağımızı da doğru dürüst bilemeşisiz.

S.Ö.: İşte şeyi, bizim hafızamızı,, ya da kentsel mekan, bina, mimari ölçek de bina diye hafızamızı neler oluşturuyor diye bakması lazım koruma kurulunun. Sadece her halde sadece şeye bakmaması lazım, gerçi o sizin anlattığınız bina mimari bir dönemi anlatması açısından o ayrı da, onun dışında da belki de çok da fazla mimari bir değeri olmayabilir ama belli bir doku oluşturabilir, işte kullanım açısından kentin belli bir kesiminin belli bir dönem sürekliliği kullandığı bir yer olabilir. Onlar hep hani bu yaşantı içerisinde veya Ankara'nın geçmişinden bu güne, tarihini insan hafızası açısından da oluşturan şeyler, onları korumak lazım ama hep böyle şeye...

S.K.: Bir kere zoning yok Ankara'da.

S.Ö.: Evet yok.

S.K.: Baştan var, ben bilmem bahsettim mi? Ankara İmar idare heyetinin kararları bir cilt. İki tane vardı bende ondan, birini bir arkadaşşıma verdim, sonra kime verdiğimi de unuttum, gitti. Öbürünün üzerinde notlar falan tutmuşum, sıkı sıkı saklıyorum şimdi. Orada öyle misaller var ki, Yeni şehir'de yapılmış o evlerin kılına dokunamıyorsun. Şöyle dokunuyorsun. İyi bir ev incelemeyi geçiyor. Belediyenin en ufak bir müdahale hakkı yok. Yani Ankara İmar Müdürlüğü özel kanunla korunmuştur. Onun ayrı bir idare heyeti

var. İdare heyeti hep bürokratlardan. Yani bitaraf ve meslekten kişilerden. Titizlik gösteriyorlar. Şimdi adam paldır küldür yapıyor, kolonları da kesiyor. Altını bilmemne ediyor, bina da gidiyor. Üçüncü defa Ankara yapıldı. Üç kere oldu yani. O ilk nesil gitti, arkadan 50'lerde yapılanlar gitti, ondan sonra bir fasıl daha gitti. Ben Ankara'yı çok iyi bilirizannedim. Ankara'yı artık ben hiç bilmiyorum. Bir icabetti, Keçiören'e gittim geçenlerde, şaşırdım kaldım, hayretler ettim. Olacak iş değil. Oradaki parselasyon, büyük parseller esasına göre o zaman yapılmış ve ilk Jansen planının ilk uygulama paftaları Keçiören'de yapılmış. Parseller büyük, onların üzerine allaaah, biliyorsunuz Keçiören'i, of dediniz, ben bilmiyordum. Yani çok sene var gitmedim Keçiören'e ve yukarılara çıkmadım. Yarı yolda kaldım. Tepe Başı mı ne oralarda bir yerde. Niyetlendim, bir ara çıkayım, o Sanatoryum tarafları ne oldu diye bir bakayım diye.

S.Ö.: Oralar yine daha korunmuş gibi ama...

S.K.: Ama arkası var oranın Aktepe, gitti oralar. Yani acaip bir şehir oldu Ankara. Çok acaip bir şehir.

S.K.: Ve işte Cumhuriyetin ilk yıllarında herkesin bir anda her yere ulaşabiliyor olması, o dediğiniz farklı farklı, kentten renkleri oluyor işte, paraşüt kulesi, ata binmekti, spor faaliyetleri...

S.K.: Bir takım şeyler var ama ölçek küçük. Küçük bir şehir.

S.Ö.: Ölçek küçük ama şimdi sadece ölçeğin büyümesiyle ilgili bir durum da değil bu. Yani bir takım sınırlar var sanki ve o sınırlar bir takım yerleri birbirinden koparıyorlar, ayırıyorlar. Keçiörenliler Keçiören'de yaşıyor, Mamaklılar Mamakta yaşıyor, G.O.P.'liler orada yaşıyor. Her biri sanki kendi içinde kendi merkezini oluşturmuş gibi. O merkezler kullanılıyor. O merkezlerde ne varsa o, yaşantının içine katılan. Onun dışındakiler için özel bir çaba sarfetmek gerek. O özel çabayı sarfetmek için de yaşayanın bir bilinci olması lazım, veya bir çocuk için, yol gösterici birileriye annenin, babanın bir bilinci olması lazım. O bilinç ve hafıza yoksa, Cumhuriyet'in o ilk yıllarındaki zenginlik, hiçbir şekilde şimdi yaşayanlar tarafından yaşanmıyor, yaşanmıyor. Böyle bir ayrışma var yani. O yaşam biçimiyle de ilgili bir şey, mekansal donanımla da ilgili bir şey bir şey gibi geliyor bana ama...Siz öyle hissediyor musunuz bilmiyorum.

S.K.: Tabii.Valla bu İstanbul'da daha belirgin. Ama Ankara'da da başladı her halde. İsim unutuyorum. Ahmet Salih Bey'in çiftliği derlerdi, şehir oldu orası şimdi. Ümitköy'den sonrası.

S.Ö.: Çay Yolu mu?

S.K.: Hah. Orası ayrı bir yer.

S.Ö.: Hele oralar artık iyice şehrin dışında,

S.K.: Mesa grubu ayrı bir hikaye. Bizim buraları, öyle bir organizasyon buraları için yok. Buraları daha bir karma. Ne olduğu belirsiz. Oralarda bir kaçış var. İstanbul'da mesela hiç ismini duymadığım semtler var. Ankara'da da şimdi bilmediğim bir çok yer var. Çok çok yer var. Ve dediğiniz, yaşantılar oralarda farklı.

S.Ö.: Bu sadece bence nüfusun artmasıyla da ilgili bir durum değil. Bu şeyin, 1950'lerden sonra kente bakış anlayışının değişmesiyle ilgili...

S.K.: Göç göç.

S.Ö.: Köyden nüfus akımı oldu. Ankara'da sanayi yok bir şey yok ama buraya göçmüş bir sürü insan var.

S.Ö.: Ama o durdu şimdi.

S.K.: İstanbul'da başka. İstanbul'da yine bir cazibe merkezi deniyor, sanayi var, bilmemne var, gelenlerin de kaçta kaç sanayide çalışıyor, o da belli değil yani.

S.Ö.: Tabii canım, bir sürü kayıt dışı ekonomide çalışan var.

S.K.: Antalya da garip bir şehir oldu. Mersin öyle.

S.Ö.: Galiba işte bu geç sanayileşmenin de yaratmış olduğu bir durum. Endüstri devrimini atlamış olmamızın ...

S.K.: Çağ atladık laflarıyla karıştı bu durum galiba.

S.Ö.: Evet onunla karıştı. Bir de diğer ülkelerde şehirleşme diğer bütün Batı ülkelerinde sanayileşmeyle başlamış, bizde o aydınlanma, sanayileşme, Endüstri Devrimi'ni zamanında yaşamamışız. Her halde onun da sonucu.

S.K.: Tersine de bir şey var bizde. Dinsel bir takım zorlamalar var. Hâlâ sol eline yüzüğü takarsan bilmemne olurmuş da, sağ eline takarsan şu olurmuş, bunların tartışması yapılan bir ülke haline geldik. Olacak iş mi? Ve başı bağlı nüfus, kendilerine göre bir takım istatistikler çıkıyor, nasıl bir araştırma yapılıyor o da belli değil, ama gözükten o ki, hakikaten öyle eteği yerleri süpüren, kafası bağlı bir sürü insan türedi. Ve yani garip bir şey, o eğitimi alanların yüzünde damga gibi aynı ifade var.

S.Ö.: İfadesi yüzüne yansıyor yani

S.K.: Necip Fazıl'ın bir lafı aklıma geldi. Talebeyken biz birinci sınıfta, Kısakürek, edebiyat hocamızdı. Bir sömestir. Sonra o ders kalktı. Ama kaşı gözü oynayan bir adam. Her halde de iyi bir şair.

S.Ö.: Öyle diyorlar. Büyük bir şair diyorlar.

S.K.: Evet. Şimdi, bir soru sordu, Nazım Hikmet'i kastederek bir soru sordu. Arkadaşımız, rahmetli oldu, Prof., bir cevap verdi. Hocamız, bak oğlum, senin yüzünün maskesini çıkartmalı, ondan bir mühür yapmalı, amakat mührü olarak kullanmalı. Amakat aptallık demek.

S.Ö.: Öyle mi?

S.K.: Tabii anlamadık biz ne demek istediğini falan, ve devamlı yüzü tik, korkunç bir şeydi. Ecevit'in de kaşı gözü oynar ama, bununkisi her yeri birden oynayan acaip bir tipti. O dersi kaldırdılar. Yani biz girdiğimiz sene bir sömestre okuduk. Bizden öncekiler okumuşlar. Ve hakikaten de güzel şiirleri vardır onun. Kaldırımlar falan. Ama sonradan sapıtmış o da işte.

S.Ö.: Mina Urgan yazdı onu. Kötü şeyler. Mina Urgan'ın hatıralarıyla ilgili bir kitap çıkmıştı.

S.K.: Dinazor...

S.Ö.: Orada N.F. Kısakürek'le ilgili pek hoş şeyler yoktu.

S.K.: Yok işte. Softalığın bir çeşidi onun da yaptığı işte. Hâlâ tarikatların bir kısmı onun izinde gidiyormuş yani. Yani acaip şeyler oldu Türkiye'de, şu anda TV seyretmek istemiyorum, gazete okumak istemiyorum. Hangi gazeteyi okuyacağımı da tayin edemiyorum. İşte şehirlere de böyle yansıyor.

S.Ö.: Tabii yaşam biçimi değişiyor.

S.K.: Geçen hafta, piknik dediler, Esenboğa'da bir yeni otel açılmış. Airport otel diye. Sözde terminale yakın. O maksatla yapıldığı sanılan bir otel var. Ben böyle şey görmedim bu devirde. Altın yıldızlar, kabartmalar, bilmemne, yani

tam arabeskin beteri, felaket bir yer. Şöyle yuvarlak bir yapı yapmışlar, ortası boş. Başımı kaldıracak oldum, böyle galeriler var, mavi, yeşil, veher yer yıldız, ve böyle çerçeveler içinde köy resimleri, develer, bilmemneler, acaip bir şey. Dedim ki resepsiyonda, bahçede piknik yapılıyor, çok düzensizdi yani, girip dolaşım bari lobide oturalım dedik. Ben de oradaki hanım kızla konuşayım dedim. Dedim nasıl işleteceksiniz burayı, burası ters bir yerde. Esenboğa'dan geriye dönüp öyle geliyorsun. Çok da yakın değil. Farkında değil kız ne olduğunun. Ondan sonra öbür otele gittik işte, o, muazzam bir yapı, bu akşam öğreneceğim. Gözden ırak bir şeyler yapılıyor. Bir o otel, bir de Antalya'ya Afyon üzerinden seyahat ettiniz mi arabayla?

S.Ö.: Ettim.

S.K.: Köroğlu'nu çıkarken, Cumhuriyet sucuklarının yaptırdığı bir otel vardır, orada ne oteli olur? Hiçbir şey oteli olmaz. Evvela bir kere mescit yaptılar ona. Senelerdir, eskiden güzel çeşmeler vardı orada, onlar da gitti. Ormanı traş ettiler, oraya bie alamet bir şey yaptılar. Bunlar gözden ırak, işte tarikatların çoluğun çocuğun aklını şaşırttığı yerler. Başka türlü olmasına imkan yok. Orada otel motel olmaz. Milyonlar yapmış oralara, ne işlemeler, bir görseniz. Ama şehre giriyorsunuz, Aydınlikevlere gelirken öteki tarafta, galeri, galeri, galeri, bir alay acaip bina. Bir alay acaip bina. Eskiden oralarda iki katlı subay evleri vardı. Onların yerinde rengarenk, çok garip binalar.

S.Ö.: Tabii onların mimarisi falan yok. Tabii onlara kim onay veriyor? Bu projeler Oda'dan geçiyor mu? Bir ara geçmiyordu ama sonra gelip tasdik ettirmeye başladılar yani.

S.K.: Ama oda hiçbir zaman etken olamadı o işte benim bildiğim. Bir takım kurallara bağlıydı, mimarisine falan müdahale edilemiyordu. Ama eski Ankara'da binanın renginin değiştirilmesine falan müdahaleler var. Zemin katındaki bir yeri dükkana çevirmek istiyor adam, yapamazsın, diyorlar, burası çarşı yeri değil. Şimdi o yok. İsteyen istediğini istediği yerde yapıyorlar.

S.Ö.: Kim bahsetmişti, gene Dernek'te bir söyleşi olmuştu, mimarların proje tasdik ettirmesi üzerine. Bir mimar bir yılda kaç tane proje tasdik ettirmiş. Sayısı çok fazla olanlara bakıldığında, aynı binanın tersinin, düzünün, kopyasının yapıldığını görmüşler. Sonra birisi peşine düşmüş, aynı anda inşaatı süren bu binaların tabelasının üzerinde mimarın ismi yazıyor mu diye. Gitmişler, teker teker bakmışlar ve mimarın ismini görememişler. Çok azında mimarın ismi varmış. Onun dışında onlarca binanın üzerinde, birbirinin aynı olan, sadece cephesinin rengi değişen binanın üzerinde mimar ismi yokmuş. Aslında bunlar bir şekilde denetlenebilir, dediler. Gerçi sizin anlattığınızı denetleme hikayesinden sonra bunun şimdi çok gelişmiş olması lazım. Ama...

S.K.: Yani biz 51'de başladık. 52'de falan, bu imzacılarla, imzacılık denirdi o zaman. Ama o zaman ne Oda var, ne başka bir şey, kontrol da yok, ama yokuşa sürerdik. Yokuşa sürerdik yani. Bir kısmını sildik. Serbest mimar da yok Ankara'da o zaman. Üç beş tane. İsim olarak hatırladığım Zeki var. Ama imzacıların isimlerini o kadar iyi hatırlıyorum ki, çünkü o kadar sık karşıma gelirdi ki, Adnan Canbek, Aram Sıkıyan. Sonra anlaşıldı ki Aram Sıkıyan'ı Eskişehir'de, gene bizim jenerasyondan arkadaşım mimar İlhan, sonra bakanlıkta beraber çalıştık onunla, yahu dedi, Aram'ı biz Eskişehir'den kovaladık, Ankara'ya geldi. Biz de burada pek yaşatmadık yani. Sonra büroların sayısı arttı. Sıkıya bindiydi iş. Sonra demek gene... Sayı arttı. Yani

bir projeksiyon yaptı Arman Güralp, Oda sekreteryken, 20 senelik bir projeksiyon, ne kadar mimara ihtiyaç olacak diye. O zamanki rakamlar kim bilir kaç katlandı?

S.Ö.: Bunların çoğu da mimarlık yapmıyor, proje çizmiyor ama sayı çok fazla. Bir de tabii, geçenlerde Arif Şentek anlatıyordu. Meslekdaşlarımızla hangileriyle hangi dili konuşup hangi dili paylaşıyoruz, o zaten toplantılar sırasında ortaya çıkıyor. Özellikle de Anadolu, küçük şehirlerden gelen delegelerle iletişim kurmaya çalıştıklarında çok zorluk çekiyorlarmış.

S.K.: Ufacık bir hatıramı anlatayım. Kaç sene oldu bilmiyorum ama şimdi çıkartırım. Her halde 94'te Oda kongresi Kapadokya'da oldu. Eski Oda başkanlarını çağırdılar. Ben de şube başkanıydım. Davetliydim, gittim. Eşim dedi ki bir ara, öyle tipler vardı ki ortalıkta, her halde bu, gelenlerin şöforleri olabilir, dedi. Ben de hak verdim, her halde öyle olabilir diye. Sonra salona girdik, hepsi delege. Benimkisi çok ampirik bir izlenim ama, yani ben onlarla ne tartıştım, ne bir şey. Ama senelerin verdiği bir şeyle, insanların yüzünden, davranışından, kılığından falan bir numara veriyorsunuz. Ve dedik ki yani resmi vasıtayla gelmiş olabilir, otelde bizden başka da müşteri var. Hanım dedi ki, dinler oteli, oğlum geldi ben onu Dedeman'a gönderdim. Eskilerden topu topu birkaç kişiydik zaten. Ben bıraktım, Oda'yla ilgim yok, 70'ten beri. İşte böyle bir organizasyonda gelin aramıza katılın dediler, zevkle gittim, ama böyle de bir izlenim edindim. Yani çok karma.

S.Ö.: Size Oda'dan derginin Ankara sayıları için davet geldi mi?

S.K.: Geldi.

S.Ö.: Merak ettim de.

S.K.: Ben doğru dürüst okumadım da, eşim okumuş. O benden daha çok takip ediyor bu işleri.

S.Ö.: Mimar mı eşiniz?

S.K.: Hayır. Dil Tarih mezunu. Ama bütün meslek hayatımda beraber seyahatlere gitmişizdir. Her kongreye gitmişizdir. Benim yurt dışındaki çalışmalarında hep beraberimde olmuştur. Yani ortamlar yabancıdır de. O kendine göre bazı şeyler söyledi. Oku şunları dedi. Ben de, mecmuayı güzel hazırlıyorlar, değişik türde hazırlıyorlar. Çok emek ve masraf oluyor her halde.

S.Ö.: Masrafını bilmiyorum da çok emek var.

S.K.: Emek var. Baskı falan, içeriği güzel. Şu sıralarda bizim masonlar tatile girecek, piknikler, başka şeyler, anca başlıklara baktım yani.

S.Ö.: Benim amcam sizin biraderlerinizden galiba. Şerif Pora. Yüksel projenin başında.

S.K.: Valla o kadar çoğaldık ki. Aşağı yukarı ben 19..'de girdiğimde Ankara'da 10 grup vardı. Şimdi 50 küsur oldu. Ancak muayyen şeylerde beraber oluyoruz.

S.Ö.: Gene herkes kendi tanıdığıyla beraber oluyordur. Yurt dışında ne iş yaptınız?

S.K.: Şehir plancısı olarak çalıştım. 1959- 60'da. Japonya'da. Fransa'da ne kadar termal istasyon varsa dolaştım. Pireneler hariç. Onun için de Turizm Bakanlığı'nda görev aldım, çok sonra, 70'de. O zaman da 12 Mart oldu. Ortalık karıştı. Bizim raporlar falan evde kopyaları durur bende. Japonya'da housing and city planning. Arkadaşımızın, profesör hanımın konuşmalarında

(Jale Erzen'in Dernek'te yaptığı konuşma, Tadao Ando ve Japon Estetiği üzerine). Ben rahatsız oldum. Çok mimarı anlattı ama...

S.Ö.: Ne açıdan rahatsız oldunuz?

S.K.: Şöyle rahatsız oldum, başlık başkaydı. Yalnız Ando'da kilitlendi iş. Estetik hiç yansımada, yani Japonya hiç yansımada. Bir mimarın duvarlarını, betonlarını gördük. Başka bir şey bekliyordum. Tevfik'e de söyledim.

Şimdi bizim başka bir derneğimiz var. Japon kültür merkezinde. Orada da ben dinazorlardayım. O benim Overseas... kapandı. Bir Kolombo planı var o zaman. Kolombo planı dünyanın çeşitli ülkelerinden mimarları gruplar halinde şeydiyorlar. Evvela bizden Celal, bakan dediğim Celalettin Özer gitti. O sene ben Fransa'ya gittim. Arkadan Dünder Elbruz gitti. Sonra da ben gittim. Her ikisi de vefat etti. Orada da en eskilerden biri benim. Umumi toplantılar oldu, Dernek toplantısı, ve önümüzdeki senenin programı yapılıyor. Şöyle bir şey yapalım. Ben döneli 38 sene oldu. O döneme ait bende filmler ve slaytlar var. Ben 38 sene evvelki Japonya'yı yansıtayım. En son gidip gelmiş bir genç de bugünkü Japonya'yı yansıtsın. Öyle bir şey yapalım dedik ve hakikaten orijinal olacağına kanaat getirdik. Benim bir faal devrim var. Ama son zamanda çenemize düştü.

S.Ö.: (Kahkaha). Yok, ben bir birikimi de yansıtmanın yolları olduğuna inanıyorum. Bu sadece birebir iş yaparak değil, yazarak, konuşarak, çeşitli yerlerde söyleşiler yaparak...

S.K.: Tabii, tabii. Benim mesela o seyahatten sonra, bakanlığa verdiğim rapor var. O zamanlar hem Oda'nın Ankara şubesinin ya başkanıydım, ya sekreteriydim. 64'te başkandım galiba. Her halde sekreterdim. Aynı zamanda da Derneğin sekreteriydim.

S.Ö.: Mimarlar Derneğinin...

S.K.: Mimarlar Derneğinin sekreteriydim. Onun için Kenzo Tange'nin ofisine gittiğimizde, Türkiye'deki iki mimarlık kuruluşunun aktif üyesi olarak, biz 12 mimardık, 12 ülkeden gelen, o sıfatlar beni biraz öne çıkardı. Genelde konuşmaları grup adına ben toparlıyordum. Dönünce de Rotary'de konuştum. Bizim Dernek'te konuştum. Bir ara biz şeyi tutturuyorduk, ben şubede çalışırken. Bakanlığın salonunu kullanıyorduk. Sefaretlerden filmler alıyorduk, değişik konularda. Radyolarda anons ediliyordu, sabahları "Ankara'da ne var" programında. Bayağı ilgi görüyorduk. UIA'nın bir toplantısı burada oldu. Epeyce bir işin içindeydik. Sonra 1970 senesinde bir rüzgar esti. Ben bereket o sırada Pakistan'daydım. İzmir Kongresi'nde yoktum. İşte genç takım geldi. Hava değişti. Biz de haddimizi bildik. Her şey zamanında. Ve boynuzun kulağı geçmesi lazım. Her halde de geçti.

S.Ö.: Bilmiyorum geçti mi de...

Ama çok yönlü çalışmalar var benim gördüğüm. Bütün Türkiye'ye dağılmış vaziyette. Her yerde Oda temsilcisi var. Meslek temsilcisi var.

S.Ö.: Evet.

S.K.: Bu güzel bir şey aslında.

S.Ö.: Tabii.

S.K.: Araştırmalar var.

S.Ö.: Tabii aslında meslek gruplarına bakıldığında, hiçbir zaman mimarlar Odası kadar güçlü değil.

S.K.: Ama biliyorsunuz ki, odalar birliğinin kuruluşu da mimarlar odasının itelemesiyle oldu. Çetin onu iyi toparladı. Yani Meclis'te de Süleyman Kuraner, o zaman Gazi Antep milletvekiliydi, imar komisyonunun içindeydi. O zamanki Talat Bey, İsmet Bey falan. Ve inşaat mühendisleri bizden sonra katıldılar o çalışmaya. Odalar Birliği öyle kuruldu. Sonra gelenler kulağı geçti dediğim o. Yani koyduğumuz yerde durmadı. Bütün Türkiye sathında faaliyet gösteren bir kuruluş haline geldi.

S.Ö.: Tabii haklısınız. Saat beşe beş var. Bitirelim.

S.K.: Ben hâlâ da bu konuşmaların size ne yarar sağladığını, ne derece size yararlı olabildiğimi bilemiyorum.

S.Ö.: Ben şey yaparım olmazsa, kendi çalışmamı bitirdikten sonra size bir kopyasını veriririm. Çünkü ben...

S.K.: Her halde benim için de ilginç olur sizin çalışmanızın bir sonucunu görmek.

S.Ö.: Yani, bunlar aslında bir bölümünü oluşturuyor bu çalışmanın. Dediğim gibi aslında, şeyin tesbiti bile benim için çok önemli. O özellikle ilk seanstaki konuşmada sizin o kentsel mekan kullanımına ilişkin söylediğiniz, anlattığınız şeyler. Şimdi çünkü, bizim gördüğümüz kadarıyla en büyük dert, bu kentlerin dönüşümü sırasında, insanların kamusal yaşamdan kendilerini uzunca süredir sıyrırmış olması. Özel yaşamın gitgide tabulaşıp, kendi içine kapanıp, ondan arta kalan zamanlar dışında kentteki o sosyal faaliyetlere, aktivitelere katılması. Ve bu gitgide o kadar azalıyor ki, o özel yaşamın yani karı koca çocuklar, çekirdek aile, onun dışındaki yaşama baktığımızda, bu çekirdekler o sosyal yaşam içinde gitgide daha az rol almaya, yer almaya başlıyorlar. O zaman da bütün bu yaşam kalitesi denen şey, aslında bir takım şeylerin içine hapsolmeye başlıyor. TV'lerde verilen amerikan tipi yaşam tarzı, yok efendim.... Halbuki o sizin anlattığınız dönemdeki o sosyal yaşam içinde bireyin yer alması, o kadar güçlüymüş ki hakikaten. Bu her şeyine de yansıyor. Edebiyatına da yansıyor, sanatına da yansıyor.

S.K.: Tiyatro, opera,

S.Ö.: Evet. Köy enstitüleri, halk evleri, bütün onlarla olabildiğince herkes katılıyor. Yani benim yorumlarım, tartışmalar, bir takım gözlemlere dayanan şeylerdi. Konuştukça konuştukça bunun bir şekilde doğrulandığını anlıyorum.

S.K.: Evet, okuduklarınızı, kısmen de olsa yaşayan birinden sağlamasını yapıyorsunuz.

S.Ö.: Ama bu sadece sağlama yapmakla da kalmıyor. Çünkü siz isim veriyorsunuz, bina veriyorsunuz, sokak ismi veriyorsunuz, işte şunla şunu yapardık diyorsunuz...

S.K.: Doğru daha canlı oluyor.

S.Ö.: Dolayısıyla bunlar, bütün o dönemler yeniden hayat kazanıyor. Onun için benim için kıymetli sizinle konuşmak.

S.K.: O zaman mutlu olurum yani. Vaktinizi ziyan etmiş olmuyorum.

S.Ö.: Ne münasebet. Bir de mesela bina literatürü şu veya bu şekilde toparlanmış. Onlara ulaşmak daha kolay. Ama sizin dediklerinize ulaşmak çok zor. Çünkü bunlar anca yaşayan insanların anılarında.

S.K.: Pek de kalmadık. Yani dün o arkadaşım, Vasfi, senelerdir görmedim. O kadar üzgün gözükti ki. Eşimin de arkadaşı. Beraber olalım dedik. Eski mahalle arkadaşı. Yüksel Caddesi'nde otururlardı. Biz de İsmet Paşa Caddesi'nde otururduk. İlkokuldan beraberiz. Aynı şeyi o da söyledi. Kaç kişi kaldık acaba diye. Yok, kalmadık hakikaten. Kalanlar da, herkes kendi köşesinde. Bir araya gelemiyoruz. Biz Nejat'la mesela, 60 senelik arkadaşız. Ama bütün meslek hayatımız da beraber geçti. Aynı çevrede, başka kulvarlarda. O serbest çalıştı, ben devlette çalıştım. Müşterek şeylerimiz çok. Talebeliğimiz... Çok güzel bir talebelik geçirdik biz. İstanbul'da. Üç sene evvel gittiğimizde, mektebin yandığından sonra ilk defa gittik. Çok duygulandım doğrusu. Ertesi gün eşimi aldım, beraber gittik. Eksik olmasın, gençler hemen sahiplendiler. Bir de vazifeli çıktı oradan. Dedim, rıhtıma çıkmak isterim. Şu kapıyı açar mısın? Çok güzeldir orası. Bilmem bilir misiniz?

S.Ö.: Evet bilirim.

S.K.: Dedim ki, ben yangından sonra, ilk defa geldim. Yangın da 47-48 arasında oldu. Efendim, dedi, ben o tarihte doğmuşum, bir sene sonra da emekli olacağım. Ben çok duygulandım. Yani, çok güzel günlerimiz oldu o mektepte. Çok güzel bir ortam vardı. Her halde hâlâ var o ortam, tahmin ederim. Yani biz nasıl gençsek, sizler de öylesiniz. Ama azınlıkta kaldı.

S.Ö.: Evet, maalesef.

S.K.: Değil mi, o var.

S.K.: Yani bu kültürü besleyenler, azınlıktayız. Şimdi Ankara Palas diyorsun, Ankara Palas'ın Ankara'da öyle bir yeri var ki, o devirde Ankara'da yaşayanlar için. Ben çocuk balosunda. Atatürk'ü orada gördüm. Atatürk'ün dolaştığı yerlerde kılıksızları görünce insanın sıkılmaması mümkün değil. Ama gençlerin de bunu hissetmelerine imkan yok.

S.Ö.: Hatta hoşgörüsüyle de yaklaşma eğilimi var. Bırakın herkes ne seçtiyse öyle devam etsin gibi. Halbuki bunun nereye varabileceğini görmüyorlar.

S.K.: Kör kör parmağım gözüne, kötü bir yere gidiyoruz. Gözüküyor yani lamı cimi yok. Gidersek hep beraber gideceğiz.

S.Ö.: Ama onun sahip olunan ideolojiyle bence çok alakası var. Yani şimdiki gençlerde öyle dünya görüşü diye bir şey yok. Benim anladığım kadarıyla. Her şey çok parça börçük. Böyle bir genel bir bakış açısıyla dünyayı kavrama, anlama, kendi hayatını sorgulama, o yok yani, özellikle son 20 ya da 30 yıldır yetişen kesimde.

S.K.: Evet haklısınız.

S.Ö.: Eğitimden de kaynaklanıyor, orta dereceli eğitimden.

S.K.: Hayır şimdi ben nasıl hatırlıyorsam, dün Vasfi de dedi, Hayri Bey'i gördüm, dedi, çok ihtiyarlamış. O da başka bir tarih hocamız. Biz hocalarımızı hatırlıyoruz. Hocalarımız da bizi hatırlıyor. Hayatta olanları. Onlar da kalmadı artık. Ama şimdi daha lise hayatında, ilkokul hayatında o şekilde okuyorlar ki, sınıflarda yüzlerce kişi. Kurslar, burslar.

S.Ö.: Yarış atı gibi koşuyorlar.

S.K.: Tarif o.

S.Ö.: Bu sabah bir haber vardı. Sarışınlar Türk olamaz diye, sosyal bilgiler kitabındaki aile fotoğrafından sarışın kadını çıkarmışlar. Eyvah dedim kendimi düşünüp.

S.K.: Bir şey söyleyeyim size, bizde yemek toplantıları olur, masonlukta. Akrabam mı var dediniz?

S.Ö.: Amcam. Babamın kuzeni de ben ona amca diyorum.

S.K.: Şimdi, toplantı salonumuzda bir konu alınır, sonra aşağıda sofrada genişletilir. Herkes fikrini söyler, tartışmalar olur. Bu arada ipe sapa gelmez konuşmalar da olur, hazırlıksızdır, bir şey konuşayım diye ortaya çıkan da olur. İşte bir tanesi dedi ki, ben,dedi, sarışınların genlerinden kuşku duyuyorum. Türklükle alakası yoktur, dedi. Dedim ki burada 50 kişiyiz. İçinde sarışın ben varım. Bu lafın bana geliyor. Sen dedim, bir de Atatürkçüyüm, diyorsun. Atatürk de sarışındı. Sonra birisi dediki, saçmalıyorsun, dedi, ben o tarafını bilmiyorum, ilk Türk boylarından bilmemne boyu, Orta Asya'dan çıkanlardan, sarışı mavi gözlüymüş. Ama benim bildiğim, benim baba tarafım Rusçuk'tan gelme ama Rusçuk'a nereden gitmişler, o fetihler sırasında Anadolu'dan gitmişler. Orada karışılmış. Kafa taşılık yapacaksak bu zamanda, işimiz iş. Bilhassa koskoca bir imparatorluktan gelen bir milletiz yahu... Demek ki adamların kafası senin saçlarında. Düşünebiliyor musun, bu konuşmayı yapanlar da kimya mühendisi, eğitilmiş, akıllı başında biri zannedersin.

S.Ö.: İşte eğitimle olmuyor bu işler.

S.K.: Evet...

S.Ö.: Pekiyi, çok teşekkür ederim.

Haziran 2003

**Rabia Saydı: 1922 doğumlu, kocası teknik ressam;
Melek Eraktaş: 1926 doğumlu, kocası banka müdürü;
Raziye Korkusuz: 1929 doğumlu, kocası mühendis;
Pakize Kansu: 1933 doğumlu, kocası mecliste memur.**

Not: Yanına nokta konmuş olanlar, kayıttan sesin kime ait olduğunu çıkaramadığım konuşmalar. Zaten teyzelerin dışında gelinler, görümceler, kayınvalideler ve kuzenler de vardı. Bazı konuşmalar da hep bir ağızdan olduğu için anlaşılamiyor.

R.S. (Büyük teyze): Geldik işte Ankara'ya, aaa, biz köye geldik, dedik.

- Baki Kurtuluş, ressam, Ankara resimleri yapıyor.

S.Ö.: Siz o zaman 1933'te geldiniz Ankara'ya. İlkokulda mıydınız?

R.S.: Evet, 11 yaşındaydım. Bizim zamanımızda okula 8 yaşında alıyorlardı.

S.Ö.: O zaman çocukluk anılarınız canlı. Nerede oturmaya başladınız?

R.S.: Geldik işte Ankara'ya, bir tek Hisar vardı. Eski Ankara, Ulucanlar falan vardı. Böyle iç içe evler, yani dedim ya, ağladım ben Adapazarı'ndan geldiğim zaman. Adapazarı'nda evimiz konak. Öyle bir yerden geldik.

S.Ö.: Geldiğinizde nerede oturduunuz?

R.S.: Dört yol Aile Bahçesinde oturduk. Ankara Evi'nde oturduk. Boşnak Mahallesi vardı. Zaten doğrudan oraya geldik. Boşnak Mahallesi'nin biraz ilerisinde Ankara Hapishanesi vardı. Konservatuvar yapıldı.

S.Ö.: Siz geldikten sonra.

R.S.: Hiçbir şey yok. Sadece Hisarı vardı. Pazar falan olurdu. Ankara evleri vardı. Dediğim gibi tuvalet dışarıda, mutfak dışarıda. Ankara Evleri öyleydi. Hakikaten yaşam berbattı.

S.Ö.: Siz geldiğinizde Ankara Evi'nde oturduunuz. Cebeci'de iki katlı evler yapılmaya başlandı diyorlardı.

R.S.: Başladı ama, biz geldiğimiz zaman bir tek Abidin Paşa köşkü vardı. Pikniğe giderdik oralara. Sonradan başladı.

S.Ö.: Siz nerede okudunuz?

R.S.: İltekin Bey ilkokulu.

S.Ö.: Var mıydı peki bugün tanıdığımız ünlülerden sizinle beraber okumuş olan?

R.S.: Bilmiyorum vallahi. Ben her şeyden elimi eteğimi çektim. Arkadaşım var.

S.Ö.: Mesela daha önce, Hacettepe'de 18 yaşına kadar oturmuş bir hanımla konuştum ben, orası hastane olmadan önce. Oranın yaşantısını anlattı bana.

- Orada tek bir ev yoktu, Keçiören'de. Bağlar vardı. 59 senesinde.

S.Ö.: Ulus'un merkez olduğu zamanı mı hatırlıyorsunuz, Kızılay'ın mı merkez olduğu zamanı.

- Ulus'un merkez olduğu zamanı. Ulus yine merkez.

S.Ö.: Alışverişinizi yapmak için, dikiş diktirmek, kumaş almak için Ulus'a mı giderdiniz?

- Evet. Ankara'nın en işlek, en güzel mağazalarının bulunduğu yer Heykele doğru giden yeri.

R.S.: Taşhan'da da bir şey yoktu. Ben 70 sene öncesini söylüyorum. Ben okuldan ayrıldığımda, ay diyorum arkadaşlarıma, biz Ankara'ya gidiyoruz, Atatürk'ü göreceğiz. Bir de geldik Boşnak Mahallesi, anne, dedim, biz köye geldik. Methetmeyin, söylemeyin (diğerlerine kızıyor). Bir tek Taşhan vardı.

- İnsanları da temizdi, her şey temizdi ama.
- Kalabalık değildi ki. Kimse yoktu.
- Ankaralılar, kalede, evler sıralıydı, kadınlar ellerinde böyle ekmek, üzerine yoğurt sürülmüş, vallahi, ayaklarında şalvar, hem çorap örüyorlardı, hem ekmek yiyorlardı. Evleri de ahır gibiydi.
- Kadınlar da bir tek çorap örmesini bilirdi.
- Etlik başka, bağlar ayrı.
- Ama Ankara'nın içine kadar da bağ vardı. İmrahor, Büyük Esat.

S.Ö.: Ankara zaten Hacıbayram ve civarı, Hisar, Bent Deresi, dolayısıyla...

- Yiyecekleri falan Hisar'dan alıyorduk.

S.Ö.: Hisar'da oturanlar nasıl insanlardı? Memur kesimi miydi,...

M.E.: Memur kesimiydi.

S.Ö.: Kaç yılında oturdunuz Hisar'da?

M.E.: 53 senesinde. Benim eşim de bankacıdır. Ekseriyet memurdu. Çarşıları var. Bu At Pazarı dedikleri yer var. Toptancılar, giyimciler, yukarıdaydı. Bizim oturduğumuz, Aslanhane Camisinin bulunduğu yer, olduğu gibi memur. Ondan aşağısı, Çıkrıkçılar yokuşu var, esnaf. Ayakkabıcılar, bakırcılar. Ama güzel güzel yerlerdi aslında.

S.Ö.: O zaman oradaki evler daha çok kiralık mıydı?

M.E.: Ankara'nın yerlileri de vardı. Kiralık azdı. Ekseri Ankara'nın yerlileri.

- Hep bir ağızdan: Sonra ahırlarını ev yaptılar.

M.E.: Doğru söylüyorlar. Hayvanlarıyla beraber oturuyorlardı. Dedim ya size, ben onu yaşadım. Kapı önlerinde otururlardı. Bir yandan yoğurtlu ekmek yiyor, bir yandan örgü örüyor. Ben çünkü Ulucanlar'da falan oturdum. Ankara'nın her tarafını biliyorum. Eskisini. Şimdi yenisini sor bilmiyorum.

S.Ö.: Siz şimdi çocukluğunuzu Cebeci'de geçirdiniz. Orada kaç yaşına kadar kaldınız?

M.E.: Evlenene kadar oturdum. Sonra ayrıldım.

S.Ö.: Ondan sonra mı Hisar'a gittiniz?

M.E.: Ondan sonra ben İtfaiye Meydanı'nda oturdum. Kayınvalidemle beraber oturdum Hergelen Meydanı yani. Sonra oradan çıktım. Keçiören'de ev yaptırıldı. Orada hiç ev yoktu. 5 tane ev vardı. Orada milletvekillerinin evleri vardı, köşkleri. Eski Halk partisi, Adalet Partisi(???). Sonra Almancılar yavaş yavaş gelmeye başladı. Ucuz muhit olduğu için. Ev yaptırmaya başladılar. Kayınpederim albaydı. Arsası vardı orada. İki katlı ev yaptırıldı, sonradan etrafımız dolmaya başladı. Fakat çoğu Almancıydı. Keçiören bir Paris oldu. Benim söylediğim 59 seneleri. Sonra sonra çıktık, şimdi Maltepe'de oturuyoruz. Daha güzel bir yerde yani.

S.Ö.: Ulucanlar'da ne zaman oturdunuz?

M.E.: Çocukluğumuzda. Mütevazı bir hayat vardı. Oralari da memur yatağıydı.

S.Ö.: Zaten genellikle Ankara memur yatağı galiba.

M.E.: 5 tanesi memursa 2 tanesi esnaftı.

S.Ö: Bazı Anlatanlar, özellikle 1950'lere kadar yaşantısından çok memnunlar. Yani diyorlar ki, gençlik olarak spor yapacağımız, eğleneceğimiz yerler vardı. Bulvar kafeleri açılmaya başlamıştı, diyorlar.

M.E.: Ama 50'ye kadar da bunlar yoktu.

- Hep bir ağızdan: Hiç yoktu. Yavaş yavaş oldu.

S.Ö.: Ankara Palas...

M.E.: Ankara Palas eski milletvekillerinin. Hepsini yaşadık biz. Ben 75 yaşındayım. Şimdi kızımızın dediği gibi var mıydı bakalım pasta salonu?

S.Ö.: İki tane stadyum varmış.

- Hep bir ağızdan: Yoktu.

R.S.: Biz yüzmeye Marmara'ya çiftliğe giderdik. Cumhuriyet bayramı'nda, istasyon var ya, o zaman kulübe gibi bir istasyon vardı. O zaman oradanBayram gösterileri hipodrom'da yapılıyordu. Bir tek otobüs, Gima'nın olduğu yer var ya, oraya kadar çalışırdı. Bu dediğim 46, 47 senelerinde.

M.E.: Her yere yürüyerek gidiyorduk. ... Fazla ilerleme yoktu. Yavaş yavaş ilerledi Ankara.

S.Ö.: Ankara zaten o zamanlarda, en fazla 150 000 kişi için planlanmış.

- Tabii. Küçüktü yavrum, küçüktü. Zaten en işlek olan yerler, dükkanlar, mağazalar, Ulus'un olduğu yerdi. En lüks mağazalar, 101 Çeşit, Ülkü Mağazası (ben oradan alışveriş yapardım hep), Necati vardı, Menekşe vardı.

S.Ö.: Sinemalar var mıydı?

- Yeni Sinema, Park Sineması, Sus Sineması Ulus'taki Sümerbank'ın karşısında.
- Ankaralılara sorayım. Ulus'taki Atatürk Heykeli'nin atının hangi ayağı havada?
- Onu da sen bil.
- Hiçbir ayağı havada değil.
- Aslında o da şimdiki yerinde değildi. Sümerbank'ın biraz daha yukarısındaydı. Sene 48 veya 50'de yerini değiştirdiler.

R.S.: Biz geldiğimiz zaman öyle asfalt diye bir şey yoktu. Ulucanlara gidiyorduk, kestirmeden iniyorduk, kulübelerin arasından.

M.E.: Kaldırım taşları vardı. (Arnavut kaldırımını mı demek istiyor acaba ???) Ama oraları gözümüze çok güzel görünürdü Orada yaşadığımız için. Geçenlerde bir gitmişim de ağlayarak çıktım oradan. Samanpazarı'na doğru giderken. O belediyeyi yaptılar oraya (Altındağ Belediyesi demek istiyor), kapattı orayı, çok kötü oldu orası.

R.S.: Melek, Aile Bahçesinin oradan, bizim oradan Samanpazarı'na doğru giderken patika yol vardı. Bir kere yol yoktu. Kaldırım bile yoktu.

M.E.: Yoktu. Hacettepe Hastanesi hiç yoktu. Hacettepe'de park vardı. Hacettepe'ye parka gidiyorduk. Rahmetli teyzemle birlikte gidip hırkasını çaldırdık kadının. Hiç unutmam. O kadar güzeldi orası, sonradan bu hastaneler yapıldı. Hiç biri yoktu.

- Havuz vardı orada.

M.E.: Havuzun kenarında, yeşillik arasında namaz kılıyorduk. Hatırladın mı?

R.S.: Yalnız eşrafları iyi yaşıyordu Ankara'nın, esas eşrafları. Birkaç aile zengindi çok, güzel yaşıyorlardı. Yaşar..., Pilavoğulları (bunu ben uydurmuş

olabilirim), Hamamcılar, ...oğulları, muazzam yani, Bursa Pazarı sahipleri, Karabiberler.

- Benim çocukluğumda işte Abdi Paşa çıkırıyordu. Oradan biz arkadaşlarla gidip yumurtaları alıp gelirdik.

R.S.: Bizim geldiğimiz sene, Dört Yol'da, ne sinema vardı, ne bir tane bina yoktu. Hep eski Ankara evleri böyle.

M.E.: Ama büyük büyük Ankara Evleri, kocaman kocaman böyle.

R.S.: Büyük büyük değil.

M.E.: Şimdi Denizciğim, hani Refikanımın oturduğu taraflarda büyük büyük Ankara Evleri vardı, tabii apartman değil.

S.Ö: Konak gibi mi?

M.E.: Evet konak. Onları şimdi restore etmişler yavrum. Sonra Samanpazarı'na giderken, Ulucanlar'a giderken, birkaç tane Cumhuriyet okulunun karşısında büyük büyük bina vardı.

Ulus İlkokulu vardı, Cumhuriyet okulu vardı Ulucanlar'da. Cebecide de İltekin ilkokulu vardı. Orada okudum ben. Dördüncü ortaokul vardı Cebeci'de.

- Ama hep bunlar 50'den evvel olan seneler.

M.E.: Ama eski yine de değil mi yavrum. Yarım asrı geçmiş vaziyette. Biz çok yaşadık yani, yaşadığımız yerlerde, Ankara'nın çok eski şeyleri, güzel güzel konaklar vardı. Ama kötü evler de dolu vardı.

R.S.: Olmaz olur mu? Denizciler Caddesi'nde Marmara Hamamı var ya. Orada köşk gibi ev vardı ve içinde biz otururduk.

M.E.: Bana bak hayatım. Sen benim kayınvalidemin evini görmedin değil mi? Benim kayınvalidemin evi 100 senelik ev. Orada İtfaiye Meydanı'nda otururken, 100 senelik evdi. Ama nasıl evdi, köşk gibi evdi bizim ev. Beş oda bir salon.

- Ankaranın içine Çubuk'tan gelmişler, çevreden gelmişler,

M.E.: Benim oğlum 50 yaşına geldi, ben Hisar'da doğum yaptım. Öyle güzel fırınları vardı. Orada Ankara tavaları yaptırıyorduk. Bakırcılardan yukarı.

S.Ö: Pekiyi sosyal hayat, toplumsal hayat nasıldı?

M.E.: Hiçbir faaliyet yoktu. Çok fazla yoktu. Birlik vardı, bağlılık vardı, sıcaklık vardı, Hatır gönül vardı.

Birbirimize yakın oturduğumuz için, komşuluk vardı. Muhitler birbirine yakın olduğu için aileler birbiriyle görüşüyordu. Pek bir sosyal hayat yoktu. Kadınlar gidip çok fazla bir şey yapamazdı çünkü erkeklerimiz çok fazla muhafazakar olduğu için. Şimdi beyler ne güzel, hanımlar gidip çalışmalar yapıyor. O zamanlar bizim eşlerimiz kıskançtı, göndermezdi yani hiçbir yere. Sosyal yönleri çok fazla yoktu. Şimdi şimdi çoğaldı. Ama bizim zamanımızda kadının çalışması çok azdı.

S.Ö: (Altın günü altın topluyorlar). Tiyatrolar, operalar, sinemalar, onlar daha sonra mıydı?

M.E.: Küçük Tiyatro vardı. Biz Halkevinde tiyatroya gidiyorduk. Hep 50'den evvel onlar. Ersin'i kucağıma alırdım ben, tiyatroya giderdim.

S.Ö.: Peki Hisar'da sadece memurlar vardı tamam da,

M.E.: Esnaf da vardı.

S.Ö.: Ermeni azınlıklardan halk yok muydu?

M.E.: Vardı. Biraz Ermeni vardı. Ermeni kiracım da vardı yani.

- Şey tarafındaydı Ermeniler, Yahudiler Samanpazarı tarafındaydı, Yahudi Mahallesi vardı, bir de cami var ya, Hacı Bayram,

M.E.: Orada Ankaralılar oturuyordu.

- Camiinin alt tarafında bir sokak içinde Rumlar oturuyordu. Ve terzi bana dikiş, elbise dikmişti.

M.E.: Doğru, ablam da diktirmişti. Keçiören'de de ermeni çok vardı.

S.Ö: Peki bir de Boşnak Mahallesinden bahsettiniz.

M.E.: Biz Boşnağız. Boşnak Mahallemiz çok güzeldi. Küçük küçük evler ama çok sevimli evler. Yapılı. Bakımlı. Aileler birbirine çok bağlı. Orası çok güzeldi.

- Şimdiki Ulucanlar Cezaevi'ne yakın olan yerlerden bahsediyoruz.

M.E.: Boşnak mahallesi işte.

S.Ö.: Peki Boşnak Mahallesi, adı da üzerinde, Boşnaklar orada kendi kültürlerini, yeme alışkanlıklarını, yaşantılarını...

M.E.: Vallahi yaşantıları çok güzel. Eğlenceyi severler, pikniklere giderler, birbirleriyle gayet güzel anlaşır. Çok güzel bir bağlantı vardı.

S.Ö: Siz Boşnaksınız zaten değil mi? Peki göçmen mi gelmişsiniz, yoksa...

M.E.: Dedem, ninem tarihte gelmişler, Adapazarlıyız. Adapazarında doğmuşuz ama Ankara'ya 1933 senesinde gelmişiz biz. Yani o gelişte Ankaralı sayılırız.

S.Ö: Tabii.

M.E.: Boşnak mahallesinde insanlar çok medeniydi. Boşnak mahallesine geldiğinizde yavrucuğum, bir tane badanasız ev yok. Pırıl pırıl, bembeyaz bir semt. Bir teneke kutuda bile toprak koyar çiçek yetiştirirler. Ama bu Ankaralıların mahallesi toprak mahallesi. Hiç badana yok. Hayvanlarla birlikte yaşıyorlardı. Sonradan sonradan bizlerle haşır neşir oldukça, ... kız almaya başladılar, göre göre değişmeye başladılar evladım. Yoksa onların kokudan evlerine girilmezdi, inanın bana. Doğmuş çocuklarını bile toprakla sararlardı. Görgüleri öyle. Bizim öyle değil. Yani çok temiz, gavur Boşnaklar derlerdi bize. Olur mu gavur Boşnaklar? Biz Saraybosnalıyız esasında. En medeni, güzel yerlerden gelme kişileriz. Çok şükür müslümanız. Ama onlar hazmedemiyorlardı o zaman bizi. Şimdi bizim kızlarımız, çok evli var onlarla. Karıştık. Onlarla başladı bağlantımız olmaya.

S.Ö.: Pekiyi, muhafazakarlıktan bahsettiniz. Mesela Boşnaklardaki muhafazakarlıkla Hisar içinde yaşayanların muhafazakarlığı benzer miydi?

M.E.: Hiç benzemiyor. Kültürümüz tamamen değişik. Biz ileriye gören kişiyiz. Biz eğlenceyi seven kişiyiz. Bizim her şeyimiz medenice. Onlar, şimdi gördüğün gibi. Sincan tarafına mesela gittiniz mi, sargılı sargılı kadınlar. Onlar öyleydi canım. Sonra sonra dışardan gelenler oralara yerleşti. Öyle öyle oraları memurlaştı. Ankara'nın esas yerlisi esnaftır.

S.Ö: Zaten memurlar Meclis açıldıktan sonra geldi.

M.E.: Tabii, tabii. Sonra sonra kaynaştık.

S.Ö: Peki bu zengin fakir ayrımı nasıldı? Şimdi Ankara'ya bakınca G.O.P.'da fakir bulmak mümkün değil, Altındağ'da da zengin bulmak mümkün değil. O zaman bu karışım nasıldı? Millet gelir seviyesine bakmadan benzer yerlerde oturur muydu?

M.E.: Vallahi kızım, bir albay, bir paşa bile normal evlerde otururdu. Şimdiki gibi değil. Bir albay tayin olup geldi mi, bizim evlerde otururdu. Bu fantazy

yoktu. Hiçbir şey yoktu. Bugün bir kapıcının evine gidiyorsun, yok diye bir şey yok. Ama o zaman söylemek istediğim bu.

- Esnaf daha farklıydı.

S.Ö: Esnafın her halde gelir seviyesi daha yüksekti.

- Hayır hayır. Esas memur iyi durumdaydı. Memura hak tanıyorlardı o zaman. Memura şeker, basma, kupon veriyordu. Esnafa hiç biri yok.

S.Ö: Ben onu gelir açısından değil de şehrin içerisinde böyle bir karışım nasıl yaşıyordu?

M.E.: Küçümseme yoktu. Biraz benim durumum azıcık iyiye, ben gidiyorum, mesela sana yardım ediyorum, onu kimse bilmiyor. Gizli yardım yapıyorduk. Şimdi yardım edenleri söylüyorlar. Yaşantımız oydu.

R.S.: Gizli yardım yapıyordun ama, bir memur ona bir farklı davranış olurdu.

M.E.: Hürmet ederdik değil mi?

R.S.: Gelir düzeyi değil de şey önemliydi (sosyal statü demek istiyor yaptığı tariflerle).

M.E.: Benim babam esnaftı. Bir memur mahalleye geldiğinde, ona hoş geldine gidebiliyorduk. Onlara eğer bir sıkıntıları varsa yardım edebilirdik. Şimdi bunlar var mı? Yok. O zaman öyleydi. Az olduğumuz için insanlar birbirlerini tanıyordu, birbirleriyle yardımlaşma yapabiliyordu. Mesela ben bir şey yaptım, alıp komşuma da götürürdüm, dar gelirliyse, ama yardım diye değil. Bak ben yaptım, sen de ye, diye. Bir bahçe içinde, Hisar'da, beş aile otururduk biz. O kadar güzel bir geçimimiz vardı ki.

S.Ö.: Hisar'da çok yaşlı bir hanımla konuştum, 90 küsur yaşında, hiç de çıkmamış galiba, bir evlendiğinde çıkmış birkaç yıllığına, sonra gene geri dönmüş. Hâlâ şeyi, imece usulü iş yapmayı sürdürüyor. Salça yapacağı vakit, mesela, kasalarca domates aldırıyor,... bu işlerini başkalarıyla ortak bir şekilde yapmaya devam ediyor.

M.E.: Ama o zaman fabrikalar yoktu evladım. Şimdi salçayı hazır alıyoruz. Değil mi güzel kızım? Hayat şartları değişti. Salçamızı, turşumuzu, tarhanamızı biz yapıyorduk. Neden, yoktu çünkü. O hanımın söylediği doğru.

S.Ö: Tabii, mutlaka da...

M.E.: Ben kaleye çok yakın oturdum. Kale içinde çok güzel binalar var. Ben enstitüde okuyordum o zaman. Benim öğretmenim oturuyordu orada. Arada bir gidiyordum ben. Ondan sonra efendim, ayy, o ev bir konaktı. İşte Ankaralılar oralara yerleşmiş. Hamamönü dediğim taraf, Kale içi, böyle yerlerine yerleşmişler. Bir de ayriyeten onların bağları bahçeleri vardı. Kışın burada oturuyorlar, yazın bağlara çıkıyorlar. Biz dışardan gelme insanlarız. Ne bulduysak orada oturduk yavrucuğum. Yani bizim yaşantımız bu. Ama Ankara'nın kendine göre sıcak ve hoş bir yaşantısı da vardı. O an için görgümüz o idi

Mutlu oluyorduk. Şimdi görüyorsun, her şey çok ama, o da ayrı.

Pikniklere giderdik. Mamak, Kayaş, Ortaköy vardı. Pikniklere giderdik kamyonlarla.

- Pikniklere kamyonlara mı doluşup gidiyordunuz?

M.E.: Ama nasıl hem de. Şarkılar, türküler. Allah yani yer gök inlerdi böyle. Hatip çayımız vardı meşhur.

S.Ö: Hah işte.

M.E.: Hıdrellezde Hatip Çayına giderdik. Dere akar şakır şakır. Etraflarında ağaçlara salıncak kurardık. Yani hatta sularımız kesildiğinde Hatip çayına çamaşır yıkamaya giderdik. Tarih değil mi bunlar işte. Evimize de çok yakındı zaten Cebeci'de. Hemen ayağımızın altındaydı. O taraflar hep mezarlıktı böyle. Oradan geçer giderdik. Şimdi belediye olmuş, konservatuvar, oraya gider oynardık. Oradan Hatip Çayına giderdik. Orada eğlenirdik. ...

Dağıldım biraz.

S.Ö.: Çamaşır da yıkardık demiştiniz.

M.E.: Bizim Boşnaklar çok zevklidir. Akordeonları var. Orada güzel yemekler yapılır, akordeonlar çalınır, Boşnakça şarkılar söyleriz hep beraber,

S.Ö.: Çamaşır sırasında...

M.E.: Çamaşır sırasında. Öğlende yemek yeriz, ikindide çay üzeri, annemler hepimizi yıkardı orada. Yıkanırız, yıkanan temiz çamaşırı üzerimize giyeriz. Yani bunlar güzel bir yaşam. Bunları bilmeniz lazım esasında.

S.Ö.: Zaten ben günlük yaşantınız nasıldı diye sorduğumda bunları kastediyordum.

M.E.: Günlük yaşantılarımız bunlar işte. Bugün fantezileştik, başka. Ama esasında günlük yaşantımız bizim böyleydi. Evlerimizde çeşmelerimiz yoktu. dışarıda çeşmelerimiz. Dışarıdan su alırdık. Evde leğenin içinde yıkanırđık. Bunlar yaşantı değil mi?

S.Ö.: Tabii ki yaşantı.

M.E.: Ankara'nın yaşantısı bu işte.

S.Ö.: O zamanın yaşantısını soruyorum zaten.

M.E.: Eskinin yaşantısını arıyorsun madem, bu böyle işte. Ablamın söyledikleri de doğru (o hep bir ağızdan konuşulduğunda kaydedilmemiş).

S.Ö.: Kaç yaş var aranızda?

M.E.: 7 yaş. Ablam daha büyük. Daha çok bilgisi var. Ben kendi yaşadığım yerleri söylüyorum size. Bunlar da çok önemli.

S.Ö.: Çok önemli çünkü başka bir tür hayat canlanıyor insanın gözü önünde.

M.E.: Tabii. Gidecek yerimiz yok, Çubuk Barajı'na giderdik. 50'li seneler. Oraya piknik yapmaya giderdik. Kamyonlarla giderdik. Çok eğlenirdik yani.

S.Ö.: Peki bu bağ işi nasıl oluyordu, yazın bağa gitmek?

M.E.: Ama biz öyle değildik. Ankaralılar giderdi. Üzüm bağları vardı. Ankara'nın armudu meşhurdur, meyve ağaçları vardı. Birkaç defa gittim ben. O bağa gittiğinizde de gayet güzel karşılıyorlar. Ankaralılar onlar. Gözlemeler yapılır. Onların sacları var, sac börekleri yaparlar, güzel ayranları var, ikram ederler. Onlarla beraberken de çok güzel vakit geçirirdik. O kara üzümler, domatesler, onların da kendilerine göre güzel şeyleri vardı.

S.Ö.: Onlar göçüyordu ama değil mi? Yazın orada geçiriyorlardı.

M.E.: İşte ben şimdi, Küçük ve Büyük Esat'ta, Keçiören'de, Etlik'te, İncirlik, Kalaba, bunlar hep bağlık bahçelikti. Şimdi işte hep taş bina. Ben Keçiören'de ev yaptırdığım zaman, gene de 40 seneyi geçti. Bu da geçerli sizin için. Bir tek ev yoktu. Üç kardeş işte, şimdiki dubleks gibi ev yaptırmıştık. Ama yavaş yavaş derken büyüdü. Ama sizin için en eskiyi söylediğimiz daha iyi oluyor.

S.Ö.: En eski dediğiniz 50'den öncesi.

M. E.: Evet.

S.Ö.: Bu 50 galiba müthiş bir değişimin başladığı, Menderes'in...

M.E.: Hah, tamam, hah... Benim kızım 50 doğumludur. Ben reyimi ilk o zaman atmıştım. Adnan Menderes kazanmıştı o zaman biliyorsunuz, ondan sonra döndü. Zaten Keçiören’de de o zaman, Adnan Menderes zamanında yollar açıldı, hepsi o zaman yapıldı. Ondan sonra ilerleme oldu.

S.Ö.: Ondan önce ilerleme yok muydu?

M.E.: Hayır. Saatte bir otobüs gelirdi. O da en eski otobüsü verirlerdi. Benim eşim Keçiören’den Ulus’a yürüyerek gidip gelirdi o zaman. Otobüs de yoktu, araba da. Bunları da yaşadık yani. Şimdi her şey var. Şimdiyi niye anlatayım ki. Şimdi anlatacak bir şey yok.

S.Ö.: Yok şimdiyi anlatmayın zaten. Şimdiyi anlatmak açısından demedim zaten. O 1950 milat gibi.

M.E.: [1950]Milat gibi değil mi canım?

S.Ö.: Evet. Onu da konuştuğunda anlıyor insan. 1950’ye kadar başka bir hayat anlatılıyor, ondan sonra başka bir hayat anlatılıyor.

M.E.: Yeni Mahalle denilen yer yoktu. Kesinlikle yoktu. Kazıkıçi Bostanları dedikleri yer var, sanayi iş yeri oldu şimdi. Oraları hepsi toprakta yavrum. Pek bir şey yoktu.

S.Ö.: Zaten Ankara’nın sınırları o zaman galiba işte o Kazıkıçi Bostanları’na giden taraf,

M.E.: 50 sene evvelini söylüyorum gene.

S.Ö.: Peki sağlık hizmetleri olsun, eğitim olsun, şu anda bizim aldığımız hizmetler, eşim esnaftı dediniz, yooo, babam esnaftı dediniz, eşiniz bankacıydı, bu tür hizmetlerden faydalanmak kolay mıydı, zor muydu, bir hastalık zamanında mesela.

M.E.: Bizim için kolaydı. Biz istifade ediyorduk. Ama esnafların şimdiki gibi sigortası yok. Benim 1947’de çocuğum oldu hastanede, Numune hastanesinde, bize bütün imkanları tanıdılar, hiç üzüntüsüz. Ankara Hastanesi yoktu. Orası mezarlıktı. Hiçbir tane bir şey yoktu. Sağlık açısından böyle. Ama kamplar falan sonra sonra yapıldı. O zaman hiç biri yoktu.

S.Ö.: Peki böyle bina olarak, meydan olarak hatırladığınız özel yerler var mı, veya park olarak.

M.E.: Kızılay Meydanı ve binası vardı. Onu yıktılar. O çok tarihi, eski bir binaydı. Mesela eski Büyük Millet Meclisi, sonra yenisi yapıldı, yan yana. Sonra Ankara Palası vardı. Ben dansetmeye giderdik oraya ağabeyimle. Sonra sinemalar vardı, Yeni, Park Sinemaları, Sümerbank, İş Bankası, çok eski. İş Bankası ilk yapılan yerler. Onları hatırlıyorum yani.

S.Ö.: Onları hatırlıyorsunuz.

M.E.: Bir de Sağlık Bakanlığı vardı. Şimdi hâlâ var ya, Hıfıssıhha vardı.

S.Ö.: Peki çocukken mesela, oynadığınız bir yer olabilir,

M.E.: Oynadığımız yeri ben sana söylesem güleceksin. Bizi bir Himaye Etfal’imiz vardı. O zaman Kızılay’a Himaye Etfal deniyordu. Onun büyük bir bahçesi vardı. Oraya giderdik sallanmaya. Eğlenmeye ve sallanmaya. Cebeci Çayırı vardı. Cambazhaneler vardı. “....., kömür koydum mangala”, cambaz oynardı. Açık hava sinemaları vardı. Hep bunlar 50 senesinden evvel olanlar, yani ben evlenmeden evvel olanlar. Ben 75 yaşındayım çünkü.

S.Ö.: Maşallah.

M.E.: Evlenmeden evvel olanları söylüyorum. Ben 16 yaşında evlendim çünkü, çok küçüktüm.

S.Ö: Öyle mi?

M.E.: 56 sene evli kaldım ben. Eşim geçen sene vefat etti.

S.Ö.: Başınız sağ olsun.

M.E.: Çok yaşadık, çok geziyorduk, görüyorduk. Hisar'dan inerdik, eşim alırdı çocuğu, Cebeci'ye cambaz seyretmeye giderdik. Hamamönü hamamımız vardı. Karacabey Hamamını biliyor musunuz?

S.Ö.: Evet biliyorum.

M.E.: Oraya yıkanmaya giderdik. Artık annem fırçalardı bizi orada. Evlerde banyo olmadığı için, hep beraber hafta sonu gider yıkanır, temizlenir geliriz. Ankara böyleydi. Tatlı günler değil mi? Çok mutluyduk.

S.Ö.: Öyleymiş hakikaten.

M.E.: Biliyorum, ben bilmem, Ankara'yı seviyoruz biz.

S.Ö.: Ankara çocuklar açısından da güvenli ve rahat bir yermiş. Çünkü tek başlarına kardeşlerini alıp tiyatroya giderlermiş,

M. E.: Tabii, biz öyleydik, gezerdik de.

S.Ö.: Bahçeden bahçeye gezerlermiş.

M.E.: Biz serbest geziyorduk. Korkusuz yaşadık.

- Annem anlatıyor anneanneler o tiyatroların galalarına giderlermiş, benim dedem bir de ... (laf karışıyor). Şimdi artık kimse kıyafetine dikkat etmiyor.

S.Ö.: Törenselsel bir tarafı vardı her halde.

- Özellikle tuvaletlerle gidilir. Ayrıcalık vardı. Localar vardı. Bunlar çok güzel şeylerdi. Şimdi bir tiyatronun , bir gecenin özel bir tarafı kalmadı.

S.Ö.: Evet. Ayağına kot pantolon geçiren gidiyor. (Bu arada benim ayağım da kot pantolon var).

M.E.: Erkek misin kadın mısın belli değil. (Kahkahalar).

- Kotu giyiyor, üzerine bir de parlak bluz giyiyor, tamam.

S.Ö.: Ama bu emniyet meselesine geri dönersek, şehrin güvenli olmasına, ben oğluma bisiklet aldım, bineceği doğru dürüst bir yer yok mesela.

M.E.: Vesait yoktu yavrum o zaman. İlk çıktığı zaman kaptı kaçtı dendi, bak onu da söyleyeyim, arabalar yoktu o zaman, kaptı kaçtı çıkmıştı o zaman, arkasından koşup kaptı kaçtı, kaptı kaçtı diye bağırırlardı, hiç unutmam.

S.Ö.: Dolmuş gibi bir şey miydi?

M.E.: Dolmuş gibi değil de, hani şu cipler var ya, o cipler gibi. Gece hepimiz koşuyorduk peşinden, kaptı kaçtı geçti diye. Sonra 4. ortaokul var ya, ismini değiştirmişler galiba. Bizim okulumuz orası. O zaman orası açıklıktı. Bayram yeriydi orası. Dönme dolaplar, salıncaklar, evimize de yakındı.

S.Ö.: Luna park gibiydi yani.

M.E.: Ama tabii luna parkın en basitiydi. Biz onunla mutlu oluyorduk. Oraya giderdik, sallanırdık, oynardık. Orası da bizim için bir eğlence yeriydi. Başka yer yoktu. Ankara küçük çünkü. Parka gelince bir tek Esen Park diye bir yerimiz vardı, Samanpazarı'nda. Orayı da kapattılar biliyorsunuz, yazık, Ankara'yı bozdular aslında. Ankara'nın bazı şeyleri bozuldu.

S.Ö.: Siz de mi üzüldünüz o Esen Park'ın kapanmasına?

Melek Eraktaş: Çok, çok.

S.Ö.: Çünkü ben bu üzüntüyü başkalarından da duydum.

M.E.: Çok üzücü. Hep o büyük sanatçılar o zaman oraya geliyordu, yani şimdi isimlerini pek çıkaramıyorum ama, o Saime Sinan olsun, Mualla Mukadder olsun, efendim, büyük sanatçılar, oraya gelir şarkı söylerlerdi, biz de giderdik yavrucuğum. O Esen Park kapanınca ben üzüldüm. Sonra o Alt tarafında hep Ankaralılar oturuyordu. Onun karşısı içeriye doğru şey yapar ya, Hacettepe Hastanesi, ..., o Hacettepe'nin o tarafı da olduğu gibi Ankaralı onlar. Eski Ankaralılar. Orada da büyük konak gibi binalar vardı. Sonradan çoğunu yıktılar, hastane yaptılar işte. Oralarını hep biliyoruz, tarih olduğu için. Sizler bilemezsiniz ama biz yaşadık. Sonra Çıkırıkçılar dedikleri yere Çadırcılar derlerdi, arada var ya, Ayakkabıcılar Çarşısı. Bizim çarşılarımız oralardı. Babam götürürdü bizi, o Çıkırıkçılardan ayakkabı alırdı. Ne yapalım yavrucuğum işte, yaşadık bir şeyler.

S.Ö: Dört kız kardeş misiniz?

M.E.: Dört kız kardeşiz. Bir de erkek kardeşimiz var. 5 kardeşiz.

S.Ö.: Yaş farkınız ne kadar?

M.E.: İkişer yaş.

S.Ö.: O zaman beraber büyüdünüz gibi bir şey yani.

M.E.: Tabii. Tabii. Dördümüz de bir arada büyüdük.

S.Ö.: Aile hayatınız nasıldı?

M.E.: Çok güzeldi. Benim babam çok zevkli bir beydi. Bizi sofraya oturtmadan yemek yemezdi. Saz çalardı. Neşeli bir beydi. Annem de öyle. Çok mütevazı, çok güzel bir hayatımız oldu. Evliliklerimiz de oldu çok şükür. İnanın, nasıl böyle yetiştiyse, evliliklerimiz de öyle oldu. Eşlerimiz de çok iyi, biz de çok iyiyiz. Beraber mutlu bir hayat geçirdik. İnşallah her zaman herkese öyle olur. Hakikaten bu çok önemli yavrum. Aile o kadar önemli ki. Bir çocuk aile ne yapıyorsa onu taklit ediyor. Bir baba nasılsa o, anne nasılsa o. Ben çocuklarıma dikkat ediyorum şimdi. Bakıyorum bazı halleri oğlumun babasına benziyor. Memnun oluyorum. Mesela nasıldır? Tertipli, disiplinli, evini seven, eşini seven, çocuklarını seven bir kişi oğlum benim. Babası da öyleydi. Ben son derece bir ev hanımıyım. Onları bağlayan bir kişiyim. Beraber olmaya, azdan yaratmaya çalıştık. Ben icabında dışarıya dikiş de diktim, nakış da işledim, örgü de ördüm, eşime destek olmak için. Çocukları okuttum, ikisi de fakülteyi bitirdiler. Evlendiler. Mutlu hayatları var. Ama bu neden? Anneden babadan geliyor. Tabii baba, anne çok önemli. Bak işte Raziye, Pakize, ben, ablam, dördümüz kız kardeşiz, erkekler dışarıda. Ama inanın onlar da geldiği zaman aynı bizim gibi oluyorlardı. Böyle böyle geldik bu güne. Biz herkesi de öyle görmek istiyoruz. Seyrediyoruz TV'lerde. Mahremiyet konuşuyorlar. Dışarıda mahremiyet konuşulmaz. Çok üzüntü duyuyorum. Ben bu kadar evliyim. En ufak bir mahremiyetimi ne annem, ne kardeşlerim bilir. İnanın bana. Annem derdi ki rahmetli, onu da size söylüyeyim. Size üç nasihatım var derdi. Yediğinizi kimseye söylemeyin, belki alamaz; yatıp kalktığınızı hiç kimseye söylemeyin, belki mutludur, belki mutsuzdur; konuşurken çok dikkat edin, konuşurken yutkunun konuşun, 9 türlü yorumlanır, bakışlar şöyledir, derdi, oturma böyledir, derdi... Ne güzel bir şey değil mi yavrucuğum?

S.Ö.: İşte ama bunlar hep görgü, gelenek, onları taşıyor. Eğitimle kazanılmıyor bunlar, ailede ne görülüyorsa.

M.E.: Eğitim ailedir zaten, okuldaki eğitim, öğretim başka. İstikbal için eğitim alıyorsunuz. Muhakkak çok önemli de. Ama benim annemin anlattıkları da çok doğru.

S.Ö: Evet.

.....Aile üzerine düşünceler ve yorumlar devam ediyor ve konuşma öyle kapanıyor.

S.Ö.: Peki, teşekkür ederim.

Rabia Saydı ile Söyleşi, Haziran 2003

R.S.: Ankara'nın nesini öğrenmek istiyorsun? Memleketini mi, insanlarını mı, varlığını mı, yokluğunu mu? Ankara bomboş bir yerdi ya, doğru dürüst ağaç bile yoktu geldiğimizde.

S.Ö.: Ağaç bile yok muydu?

R.S.: Vallahi öyle. Ağaç bile yoktu ya.

S.Ö.: Galiba dışarıdan gelenleri en fazla çarpan tarafı da o ağaçsızlığı olmuş.

R.S.: Tabii, nasıl anlatayım sana. Çeşmeye gider insanlar, sırayla bekler su alacak diye,

S.Ö.: İnsanlarını anlatın.

R.S.: Çamaşırlarını gider Hatip Çayı'nda yıkarlardı. Ama mesela zenginleri, eşrafları vardı, onlara bir diyeceğim yok. Ama genelde orta halli insanlar çok çekti.

S.Ö.: Peki insanları nasıldı Ankara'nın? Siz Adapazarı'ndan geldiğinizde 11 yaşında olduğunuza göre oradaki yaşantı ve ilişkilerle burdakileri karşılaştırırsanız, ne dersiniz?

R.S.: Adapazarı'nda büyük bir samimiyet vardı. Evler büyük, bahçeler büyük, bahçe kapılarımız vardı hep birbirimize geçiyorduk, Adapazarı çok yeşillik, güzel, çok münbit bir toprağı var, ne istersen var. Ankara'da hiçbir şey yoktu. Şaşılacak bir şey. Nasıl kalmış öyle. Evet Hisar vardı işte. Şimdi Hisar da çok büyüdü. Etrafı büyümüş. Ankaralıların yaşantısı da, genelde erkekleri efeydi. Efe gibiydi. Genelde yani, bıyıklıydılar. Kadınlar da kapalı, kendi halinde, bağları olurdu, bağlara giderlerdi yazın. Başka hiç öyle özel bir yaşantıları yoktu.

S.Ö.: Dikkatinizi çeken bir şey yoktu yani. Siz Cebeci'de kaç yaşına kadar oturdunuz?

R.S.: Evlenene kadar. Ulucanlar'a ve Hamamönü'ne de gidiliyor oradan. Çok güzel bir yerdi. Dört yol. Şimdi Cebeci'de de Boşnaklar vardı. Onlar samimi, onlar fevkalade. Zaten bu badana gibi temizliğe ilişkin şeyleri hep Boşnaklardan öğrendiler. Açıkçası bu. Ama eşraflar hariç. Şimdi Ankara'ya da o zaman köylü çok doldu. Çok köylü geldi. O köylüler Ankaralı oldu artık ama asıl görgüleri köylü. Temel köylü. Ben her zaman derim, temel neyse çocuk öyle olur. (Çocuk terbiyesi üzerine konuşmalar... Bak daha siz de gençsiniz, evli değilsiniz değil mi,) Bütün sorduğum soruların cevaplarını iki kelime sonra evlilik ve çocuk yetiştirmeye getirdi.

Kalmadı ki Ankara'da doğru dürüst Ankaralı. Hep köylü.

S.Ö.: Zaten Ankara'da doğmuş büyümüş insan bulmak çok zor. ...

R.S.: Senelerce önce ben bunu diyordum. Yoksa onlar da çok görgülü insanlar. İyidiler fena değildi. Sonra bozuldu. Neyse şimdi artık iyi.

S.Ö.: Peki, hatırladığınız önemli yerler var mı Ankara'da. Yani bina olabilir, meydan olabilir, yer olabilir...

R.S.: İşte Ankara'da Biz geldiğimizde Hacı Bayram vardı. Yeni Cami vardı. Camiler vardı epeyi. Taşhan vardı. Ama o Taşhan'ı hiç beğenmedim. Sonradan doldu. Ankaralılar çok mutahassıptı. Esas Ankaralılar kibardı. (İstanbul üzerine konuşma ve karşılaştırmalar. Onun da eskiden ne kadar iyi ve güzel, şimdi kötü olduğu üzerine)...

S.Ö.: Eşinizin görevi neydi? Siz çalışmadınız, ev hanımı olarak sürdürdünüz yaşantınızı değil mi?

R.S.: Evet. 35 sene dikiş diktim. Ama dışarıda, devlette falan çalışmadım. Eşim de Makine Kimya’da çalışıyordu.

S.Ö.: Memurdu yani.

R.S.: Fen ressamıydı. Şube müdürü oldu, müdür oldu. Ve de eşim, M.Akif’in teyzesinin oğlu. Çok iyi bir sülaledendi.

S.Ö.: İsmi nedir?

R.S.: İsmi İsa. Şimdiki soyadımız Saydı. (Hastalıklarından bahsetmeye başladı).

S.Ö.: Peki dikiş diktiğinize göre o zaman hanımlar mesela ...

R.S.: Ankaralıları çok diktim. Bana temiz gelin derlerdi. ... (badana konusu...)

S.Ö.: Demin sofrada Ankara’nın eski ailelerinin isimlerini saydılar. Siz saydınız. O ailelerin isimleri nelerdi?

R.S.: İşte onlar Ankara’nın eşrafı. ... (Övgüler)

S.Ö.: İsimleri nelerdi?

R.S.: Karabiberler, Hamamcılar, Pilavoğulları, daha çoktur ama ben bilemiyeceğim...

S.Ö.: Dikiş diktiğiniz gençler modayı takip ederler miydi?

R.S.: Tabii. (mal mülk tarifleri, dikiş diktirenlerin mal mülkleri ve zenginliklerini anlatıyor...)

S.Ö.: Onlar mesela modayı nasıl takip ederlerdi? Model mi getirirlerdi, İstanbul’a mı giderlerdi, modellerin isimleri nelerdi? Filimlerden mi görürlerdi?

(Cevap vermedi...Başka bir konuya geçti).

R.S.: Boşnak Mahallesi varken orada bir Öksüzce çeşmesi vardı. Onun karşısında Pilavoğulları Konağı vardı. Bahçeli gayet güzel. Bir meydan vardı. Bir tarafı Eski Ankara, Hisar’a çıkan yol var, Ulucanlar vardı. Ama Ulucanlar da, o zaman dediğim gibi öylesine yapılan dükkanlar, şimdiki gibi değil, derme çatma yapılan dükkanlar. Böyleydi.

S.Ö.: Ama Hamamönü için mi, Ulucanlar için mi, Ankara’nın o zamanlar en modern, en çok alışveriş yapılan, hele de dışarıdan gelenler için hemen ilk kendilerini attıkları yer olarak tarif ediyorlar.

R.S.: Samanpazarı, Hamamönü Dört Yol’dan başlıyor. Dört Yol alabildiğine meydanlıktı. Büyük bir çayırılık vardı. Sonra stadyum yapıldı. Hamamönü’nde eski evler, büyüklü küçüklü. Ama hep iç içe. Samanpazarı yokuşuna çıkıyorduk, oradan ayakkabıcılar, manifaturacılar hep oradaydı. Alışverişimizi hep orada yapardık Ulus’a çok az inerdik. Ulus’ta sonradan oldu dükkanlar. Ulus’ta da böyle nasıl anlatayım işte, orası sonradan yapıldı. Heykelin yeri bile değişti.

S.Ö.: Siz o zaman dikiş diktiğinize göre, mesela hazır erkek gömleği bulamazdık demişlerdi...

R.S.: Erkek gömleği, bir parmak yakalı böyle, öyle gömlekler vardı. Okulu bitirdim,

S.Ö.: Enstitüyü mü bitirdiniz?

R.S.: Enstitüyü bitirmedim. Annem hastalandı, en büyükleri de bendim. Gittim, bitirmedim. Annem bir gün gitmiş babama gömleklik almış. Bunu sen diyeceksin, dedi.

S.Ö.: (Hazır bir gömleği nasıl söküp patron olarak kullandığını, annesiyle birlikte nasıl diktiklerini anlattı. Benzer başka hikayeler anlattı. Modellerin patronsuz olduğunu anlattı. Kıssadan hisse: İnsan isterse yapar. Sonra kardeşlerini büyüttüğünü, çocuklarını ve torunlarını nasıl büyüttüğünü, onları nasıl iyi yetiştirdiğini anlattı).

Teşekkür ederim.

Mustafa Şerif Onaran, Leziz Onaran, (Kızları Emine'nin de katkılarıyla) ile söyleşi, 22 06 2003

M.O.: Benim yaşadıklarım, duyduklarım, tanık olduklarım, aşağı yukarı 1952 yılından beri Ankara'dayım. Bu bir yarım yüzyıl eder. O 52 yılının bir yılını bir yılını Kayseri'de geçirdiğimi çıkaracak olursak, şimdi de tam 2003 yılında olduğumuzu düşünürsek, gene de tam 50 yıl eder. Bunun bir yılı da Polatlı'da geçti ama o da Ankara'nın bir parçası sayılır. Fakat daha çok ben Polatlı'da olmam rağmen, oranın doktoruydum, Polatlı Topçu Okulu'nun doktoruydum. Pırpır uçaklarıyla Ankara'ya gider gelirdim, Ankara'da çok zamanım geçirdi. 1954'te tıbbiyeden mezun oldum. 1955'te bir yıl Gülhane'de staj yapardık biz, o Gülhane stajının sonrasında hep Ankara'da kaldım.

Benim Ankara ile ilgili ilişkilerim, sanat muhitiyle sınırlıdır. Ve bir takım binaların nasıl biçim değiştirdiğiyle ilgili, nasıl el değiştirdiğiyle ilgili bir takım özellikler taşır. Örneğin ben 1952 yılında Ankara'ya geldiğim zaman Türk Dil Kurumu'na üye oldum. Türk Dil Kurumu'na üye oluşumda, benim üyeliğimi imzalayanlar arasında Nurullah Ataç vardı. O zaman TDK Cihan Sokağındaydı. Cihan sokağın, şimdi Sürmeli Otelin karşısında köşedeki bina idi. Sonra orası Milli Savunma Bakanlığı Yurdu oldu. Kız öğrenci yurdu mu oldu, erkek öğrenci yurdu mu oldu orayı pek anımsamıyorum ama yurt oldu, sonra yurt olarak da orasının pek uygun bir yer olmadığı anlaşıldı, ve orası askeri inzibat karakolu haline getirildi. Orası askeri inzibat karakolu iken bir gün ben hatta oraya gittim, oradaki bir nöbetçi yüzbaşıyla konuştum, bu bina daha önce TDK idi dedim, tabii Dil Kurumunun asıl binası o zaman daha yapılmamıştı, Atatürk Bulvarı'ndaki yerinde değildi, ki orada epeyi zamanım geçmiştir benim, bir takım anıları konuştuk, sonra bu bina yıkıldı. Şimdi orası park yeri. Bakın ne kadar yer değiştirmiş, biçim değiştirmiş o binanın oluşumu. Ben orayı Dil Kurumuyken anımsıyorum. Dil Kurumu olduktan sonra değişik evrelerde Milli Savunma Bakanlığının öğrenci yurdu, sonra da askeri inzibat karakolu, şimdi park yeri. Üç dört değişim geçirmiş.

Hep şunu düşünüyorum. Bir kenti kent yapan nedir? Sadece oranın taşı toprağı değil. Nedir, anılardır bir kenti kent yapan. Bir kentte, ben hiç unutmuyorum, Behçet Necatigil'in bir şiirinde diyor ki, ki benim bu sayıda Adam Sanat'ta bir yazım çıkacak, Behçet Necatigil'in Oyunlarında Kent İlişkileri diye bir yazım. Orada onun bir şiirini de anımsıyorum.

Köşe başındaki evde bir kız şarkı söyler
Durur genç öğretmen, durur bekar subay, şarkıyı dinler
Ümide düşer ikisi de
Halbuki mesele benim bildiğim şekilde.

Şimdi ne var bunda? Bunda bir takım anılar var. Bir takım öykülerle yüklü bir evin, köşe başındaki evin incelikleri var, özellikleri var. Yani artık o ev sıradan bir ev olmaktan çıkmıştır. O ev anılarla yüklenmiş ve değişik anlam yükleri kazanmıştır. İşte Ankara deyince Ankara'daki bir takım yerlere bu değişik açılardan, bu değişik görüşlerden bakmak lazım. Konuya Dil Kurumu'yla

devam edecek olursak, Dil Kurumu'nun yanındaki o büyük bina yapılmadan, iki bina vardır TDK'nun, Atatürk Bulvarı üzerinde, birisi btb'li binadır, daha büyük bina yapılmadan önce ben o btb'li binada çalıştım bir süre, orayı iyi bilirim. Sonra o büyük bina yapıldı, orada da çalıştım. Çalıştım deyişim, tabii ben doktorum asıl, ama seçimle girdiğimiz zaman TDK'ndaki işlere, yönetim kurulunda, yürütme kurulunda, değişik organlarında görev alıyorduk, o vesileyle çalışıyorduk yani. Çalışma dediğim o. Btb'li bina sonradan TUBİTAK'a kiralandı. Daha sonra TUBİTAK büyük yerini yaptırdı biraz daha ilerde, o zaman orası gene Dil Kurumu'na katılmış oldu.

TDK yapısal değişiklik geçirip de anayasal kuruluş haline geldiği zaman, şimdikilerin elinden alındı ve şimdikilerin elinden alınınca orası daha değişik bir yapı haline geldi. Atatürk,

“Pardon pasta istiyor musunuz biraz daha?”...

“Ver biraz daha alayım.”

TDK ile izlenimlerim böyle. Orada o bina değişik eller geçirdi ama bu eller gene kültüre yatkın ellerdi. Şimdiki yapısı ne dereceye kadar ona uyar, iç oluşumlarını değiştirdiler. Cengiz Bektaş yapmıştı yandaki binayı, sonra yıllar sonra Cengiz Bektaş, “yahu, dedi, bu binanın içini çok değiştirmişler”, dedi. Halbuki biliyorsunuz, bir yarışmayla bir kimsenin üzerinde kaldığı zaman bir bina, onda değişiklik yapmak mümkün değildir. Mutlaka mimarının iznini alarak yapmak gerekir. Ama adam devletle uğraşmak istemediğinden, bunu gözünde büyütmedi. Fakat sonradan bu iç düzenlemeler konusunda ona baş vurmuşlar. Onun yardımını istemişler. Bana Cengiz'in anlattığına göre, Cengiz tabii oradan para pul da alacağı için memnun kalmış bu işten. (Kahkahalar).

L.O.: Önceleri galiba o binada bazı katların tuvaletlerini yapmayı unutmuş.

S.Ö.: Öyle mi? Halbuki biz o binayı ne kadar yüceltirdik, yani.

L.O.: Ama tuvalet zaten çok avam bir şey (kahkahalar).

Ş.O.: Var var, tuvalet var da yeterli değil.

L.O.: Sonradan eklendi. Öyle bir söylenti olmuştu. Bir de Yükses ihtisas'ın ilave binasına tuvalet koymuşlardı sonradan çünkü projesinde unutmuşlardı. Görmüştüm projesini. Eleştirmiştik.

M.O.: Bunun dışında Ankara'da tabii biliyorsunuz kır olan yerlere yeni yollar açıldı. Benim bulunduğum zamanlarda Çetin Emeç Bulvarı diye bir yer yoktu. Şimdi o arkadan giden yol, yepyeni mekanlar çıktı ortaya. Ama biz eski Ankara'daki oluşumları gözden geçirelim.

Nurullah Ataç'la beraber, Sıhhiye'den Kızılay'a doğru yürürdük. Kutlu diye, Özen diye pastaneler vardı. Sıhhiye'den gelirken yolun sağ kenarına rastlayan yerdeydi bunlar. Orada oturur mola verirdik. O zaman bu kadar büyük kalabalık yoktu ve o pastaneler kaldırımlara taşardı. Kaldırımlarda oturma mekanları vardı. Şimdi mümkün değil o. Ve böyle bir şeye izin verilmiyor. O zaman böyle bir bulvar kahvesi havası vardı. Sonra Sakarya'da Missouri diye bir yer vardı. Orası da kalktı şimdi.

E.O: Neciydi o?

M.O.: Meyhane.

E.O.: Amerikada'ki

M.O.: Evet. Missouri zırlıslı geldiği zaman 52'li yıllarda, hemen Missouri diye bir lokanta adı uyduruverdiler. Bizimkiler çünkü ne sükse yapıyorsa hemen onun adını yamar.

S.Ö.: Rus salatası da bir gecede amerikan salatası olmuş diye bir şey duymuştum.

L.O.: Evet evet. Bir de TBMM'de ben 6, 7 yıl kadar oldu belki de daha çok oldu, küçük kafeterya gibi bir köşe var, bekleme yeri gibi, orada birilerini beklemek için oyalanıyordum. Bir baktım, kafeteryanın üzerinde "quick area" (ya da quickerya) yazıyor, q ile. Onu birkaç kere söyledim, bu dönem bir kadın milletvekilinin dikkatini çekmiş, onu değiştirdiler dediler ama görmedim.

M.O.: Neyse, Ulus'ta Üç Nal diye bir lokanta vardı. Ben o lokantaya gitmişim ve orada duvara benim de bir şiirimin yazıldığını gördüm. Efkar mısın nesin'i yazmışlar.

E.O.: En güzel şiirin o bence.

M.O.: Neyse, güzel ya da çirkin. Oraya yazılmıştı. Gördük.

L.O.: Bir de orada bir yazı vardı, İstanbul'da evli, Ankara'da bekar yaşanamaz diye. Ankara'nın çok küçük bir çevre olduğu, flörtlere ya da sevgili olarak yaşamaya elverişli olmadığı yorumuyla...

M.O.: Evet. O Üç Nal lokantası da kalktı. Sonra Posta Caddesi'nde Kürdün Meyhanesi diye anılan bir yer vardı, edebiyatçıların genellikle geldiği yerdı orası da kalktı. Gene Posta Caddesi'nde

E.O.: Kürdün Meyhanesi'nin esas adı neydi?

M.O.: Valla Kör'ün meyhanesi diye geçiyordu. Onunla ilgili bir takım ilginç anılar vardır. Mehmet Kemal'in anılarında onları okuyup bulabilirsiniz. Mehmet Kemal Kurşunluoğlu, Pulsuz Tavla diye, Acılı Kuşak diye anılarını iki kitapta toplamıştır. Bunları hep orada anlatır. Onları okudukça çok daha ilginç şeyler görmek mümkün olabilir orada.

Burada Melih Cevdet'le ilgili bir sempozyum yapmıştık. Ben o zaman Edebiyatçılar Derneğinin başkanıydım. Ve Melih Cevdet'i aldık. Beraber Ankara'yı dolaştık. Ben o izlenimlerini anlatıyordum. Melih Cevdet gezdiğimiz yerlerde karısına anlatıyor. Suna'cığım bak, diyor, şurada şöyle bir şey vardı, böyle bir şey vardı diye bütün bu ayrıntıları ortaya koyuyor. Onları anlatışında da değişik mekanlarda ne gibi mekanlarda farklılıklar meydana gelmiş, bulmak mümkün. Onları yazdım da ben. Varlık'taki Onları Tanıdım yazılarımda vardır bunlar. Gene Ankara'yla ilgili, edebiyatçılarla ilgili ilginç anılarım var. Örneğin Ahmet Muhip Dranas Necati Bey Caddesi'ni, hemen girdiğimiz zaman dar bir sokak vardır, İzmir caddesiyle birleştiren, orada Can Kiraathanesi vardır. Özellikle Nargile içilen.

E.O.: Ihlamur Sokak mı?

L.O.: Evet evet.

M.O.: İzmir Caddesi'yle Necatibey'i birleştiren Ihlamur Sokak var.

L.O.: Hayır hayır.....

M.O.: Ihlamur Sokak İzmir Caddesi'yle Necatibey'i birleştirmez. Ihlamur Sokak değil. O AST'ın önünden gelen. Bu, orduevi'ni geçiyorsun, orduevi'ni geçtikten sonra hemen sağda ince bir şey var, Daniştay'ın arkasından geçiyor bu sokak.

L.O.: İzmir Caddesi'nin tırmanma yokuşuna çıkıyor, Amerikan pazarlarının arkasına düşüyor.

E.O.: Yani Ihlamur Sokağın bir üstünde.

M.O.: Altında kalıyor. Ihlamur sokak daha yukarda.

E.O.: Nereden bakıyorsunuz?

M.O.: Necatibey'den girerken bakıyorsun. Oradan baktığın zaman Ihlamur sokak daha yukarda kalıyor.

E.O.: Tamam ben de onu kastediyorum.

M.O.: Cihan kıraathanesi oradaydı. Cihan Kıraathanesi gene var ama adı Cihan Kıraathanesi mi bilmiyorum. Orada Nargile tokurdatırdı Ahmet Muhip. Ahmet Muhip öğleden evvel oraya gelirdi. Öğleden sonra da Maltepe'de Nabi'nin Yeri diye bir vardı. Nabi mafyadan bir adam derlerdi. Gene orada nargile faslına devam ederdi. Evi Fevzi Çakmak sokağı ile Gazi Mustafa Kemal Sokağı'nın birleştiği köşede idi. Hemen yürüme mesafesiyle giderdi evine.

Ataç, Konur Sokak'ta Gıcımın apartmanında kalırdı. Evine kadar giderdik. Başka neler geliyor aklıma bilmiyorum şimdi. Bana neler soracağımı bilemediğim için hazırlık yapamadım.

S.Ö.: Bu siz 52'den itibaren Ankara'da kaldım, dediniz. Ben daha önceki konuşmacılarla yaptığım söyleşilerden şöyle bir izlenim edindim. Sanki 1950'lere kadar Ankara sakinlerinin Ankara şehrini kullanım biçimleri 1950'lerden sonra yavaş yavaş değişmeye başlıyor. Yani 50'lere kadar son derece

M.O.: Sakin bir yer.

S.Ö.: Sakin ama bu yeni yapılan ya da şehre yeni sunulan her türlü işleve katılmak için çok hevesli. Yani zaten Cumhuriyetin ilk kurulduğu sıralarda modernleşme heyecanı içerisinde veya işte o ideolojiyi kabulleniş biçiminin vermiş olduğu o heyecan içerisinde böyle bir yaşam biçimini değiştirmek için heyecan de var, ama onun yanı sıra mesela şehrin de onlara sunduğu, çocuk büyük bir sürü mekanlar var. Yani sadece Halkevleri değil de onun dışında oyun yerleri, yürüyüş yerleri, spor yapma olanağı. Bir paraşüt kulesinin açılışı heyecan yaratıyor, herkes gidip onu kullanmaya başlıyor vb. gibi. Sonra yavaş yavaş 1950'lerden sonra, tabii bu böyle bıçak gibi olmuyor ama, bu şehrin kullanımını, kentsel kullanımını, veya işte toplumsal ilişkilerin kurulduğu mekan kullanımında sanki, bu benim izlenimim tabii, yavaş yavaş bir azalma olmaya başlıyor gibi. Yani ben bunu

M.O.: Neye bağlıyorsunuz siz bunu?

S.Ö.: Ben bunu şuna bağlıyorum. Acaba yine bu modern hayatın getirdiği gitgide özel yaşamın, çekirdek ailenin gitgide tabulaştırılıp kendi kabukları içine çekilmeye başladıkça, sanki özel yaşamından arta kalan zamanlarda insanlar dışarıda bir şeyler yapmaya çalıştılar, ya da kamusal hayat mı diyeceğiz ona ne diyeceğiz, onda yavaş yavaş bir geri çekilme oldu.

M.O.: Bence TV'nin eve girmesiyle bu yaşama tarzı değişti.

E.O.; S.Ö: Ama TV'nin eve girişi 70'ler.

L.O.: İnternet var şimdi ama.

E.O.: Ama bu internet ve TV öncesi bir şey.

M.O.: Şimdi 50'den 70'e kadar bu sakin hayat vardı.

S.Ö.: Siz vardı diyorsunuz.

M.O.: Belki. Ben mesela 60'lara kadar, 60'larda şöyle bir olay hatırlarım ben,
E.O.: Belki o dönüm noktalarını nasıl koyuyor herkes, o ilginç olabilir.
M.O.: 60'larda mesela Büyük Sinema vardı Kızılay'da . Büyük Sinema'da balkonun ön tarafında Madam Olga'nın yeri vardı. Büyük Pastane vardı. 60 ihtilali olduğu zaman, biz Cemalettin Ünlü'yle beraber, oradan izliyoruz ihtilalin sonrasını, senin
L.O.: Makaryos geldi geçti, gösteriler yapıldı, Kızılay çok hareketliydi o zaman.
M.O.: 555 K diyorlardı ya.
L.O.: 5 Mayıs'ta saat 5'te ...
M.O.: Orada mesela gazeteci Turan, neydi o senin artistin kardeşi, meşhur tiyatro artisti bir adam vardı da, onun kardeşi gazeteci Turan, senin de hastandı hani, sana kitabımı falan verdi.
E.O.: Eee?
M.O.: Dilligil, Dilligil. Turhan Dilligil o zaman bir gazete çıkarıyor, Demokrat Parti'yi tutan. Ve polise ihbar ediyor, şu anarşist, şu bilmem ne diye, biz yukardan görüyoruz, tek tek.
L.O.: Turhan Dilligil lisedeyken bizim rejisörümüzü. Okulun. Avni Dilligil önce başlamıştı, sonra Turhan Dilligil yaptı...
M.O.: Turhan Dilligil sonra bir kansere yakalandı işte. Dünya işte, gelip geçiyor.
E.O.: Ankara'yla bir ilgisi var mı bunun?
M.O.: Ankara'da geçiyor bunlar işte.
Karpıç. Karpıç Ankara'nın önemli yerlerinden biriydi, şimdi 100. Yıl Çarşısı var, onun bulunduğu yerde. Ulus'ta o binalar tamamen kalktı ortadan. Karpıç'te çok değişik bir yaşam biçimi vardı. Karpıç'ın öndeki kısmına, yani asıl büyük yemek yenen yeri değil de, koltuk meyhanesi gibi, tabureler üzerinde ufak mezelerle ayaküstü giderilen yerlerde daha çok edebiyatçılar dururdu. Orası daha ehven koşullarda olan bir yerd. Şimdi o 50'li yılların Ankara'sında ben Karpıç'ı hatırlıyorum. Kürdün Meyhanesi'ni hatırlıyorum, Üç Nal'ı, Missouri'yi, Özen'i hatırlıyorum. Özen ve Kutlu ikisi yan yana pastanelerdi.
L.O.: Bayan Olga'yı hatırlıyorsun.
M.O.: Bayan Olga daha sonraki yıllarda açılmıştı. 60'larda.
L.O.: 50'lerde canım.
M.O.: Olabilir.
L.O.: Ben 55'te geldim, vardı o zaman.
M.O.: Başka ne anlatabilirim sana arkadaş?
S.Ö.: Siz kullanılan mekanlardan başlar başlamaz daha çok Kızılay'dan başladınız. Kızılay ve civarı.
M.O.: Ulus'u da anlattım biraz.
S.Ö.: Sizin kullandığınız yer daha çok Kızılay ve civarı.
M.O.: Evet.
S.Ö.: Kızılay ve civarını mesela bugünle karşılaştırırsanız, veya Kızılay ve civarının o zamanki havasını, insanların, atmosferini
M.O.: Tabii ben şöyle diyorum, ...
L.O.: 36 yılının Ankara'sını biliyorum. Bir ziyaret için gelmiştik, annemle babamla, ben çocuktum. 6 yaşındaydım. Bizi gezdirdiler konuk olduğumuz

akrabalarımız, Güven Park'ta çekilmiş fotoğrafımız var. Annemle o ziyaret ettiğimiz hanımın başında şapkalar var. Mantolar, eylül içindeydi ama yani modaya uygun mantolar ve erkeklerin başında da fötr şapkalar. Babam memurdu. Hep fötr şapka taktı, emekliliğinden sonra da kullandı. Rahat takardı. Ve oraları bomboştu hep, Kızılay. Çocukluğumun da katkısıyla orayı daha büyük görüyordum ama, doğru dürüst bina yoktu etrafta. Boşluk içinde o park, büyük bir meydana bir köşe gibiydi. Ortada bir yer. O büyük alanı hatırlıyorum ben. O caddeden çok geçtik. Bir defa Aydın'dan gelince biz, çok geniş geldi o caddeler. Şimdi o kadar geniş görünmüyor. Yüksek binalar da yoktu.

S.Ö.: Ölçek de çok değişmiş. Ama ben bu sizin dediğinizi birkaç kere daha duydum. Ankara'ya gelince onları ilk çarpan asfalt yollar. Bir de, beyaz, düz, uzayan giden bir şey, parlayan bir şey diye anlatılıyor. İki tarafı sarı toprak. Hiçbir şey yok. Hele böyle Adapazarı, Bursa gibi yerlerden geldilerse, "Bir tek ağaç bile yok" diyorlar. Çıplak, bozkırı tanımlıyorlar. Ama inşa edilmiş tek şey asfalt. O mekanı tanımlayan.

L.O.: Plan.

S.Ö.: Evet bir plan var o zaman, kesiyor, geliyor.

M.O.: Mesela üç dört tane sinema var ki, sonradan kaldırıldı bunlar. Cebeci sineması vardı, kalktı. Kızılay'da Ulus Sineması vardı, o kalktı. Yenişehir'de Büyük Sinema vardı, o kalktı.

L.O.: Sıhhiye'de.

E.O.: Gölbaşı Sineması duruyor mu?

M.O.: Ulus'ta da bir sinema vardı. Unuttum şimdi ismini. Tabii bu sinemaların azalmasının nedeni, bu sinemalar çok büyük sinemalardı. Şimdi dikkat ederseniz çok küçük sinemalar var. 50, 60 kişilik sinemalar var. Salonlar var. O salonlarda değişik değişik filmler oynuyor, hangisini görmek istiyorsa insan ona giriyor. Ama eskiden, 300, 500 kişilik salonlar vardı. Ve o sinemalar dolmayınca, adamlar zarar etti ve kapandı.

E.O.: Tıklım tıklım olduğu zamanları hatırlıyorum ama, sinemaların.

L.O.: TV'den sonra sinema geriledi.

S.Ö.: E. O: O da 70'lerden sonra.

M.O.: TV'nin eve girişinin bu toplumun hayatının değişmesinde çok önemli rolü var. Bir zamanlar gülmelik bir olay olarak hatırlatır bunu Halit Kıvanç, telesafirler der hani ya,

L.O.: Hatta onlara ikram, şişe içinde gazoz verilirdi.

M.O.: TV'un siyah beyaz olduğu dönemler bunlar, daha özel TV'lar yok. Ben TV'deki siyah beyaz programa ne zaman başlamıştım? Doğumdan Ölümüne Hayat diye bir program vardı. Cumartesileri, hafta sonu programının içinde bir köşeydi. Canlı yayındı hep o zaman. Hiç unutmuyorum, bir programda Ahmet Esenalp vardı, nisaiye doktoru, doğum evinin baş hekimi Ziya Durmuş vardı. Kürtaj konusu tartışılıyordu. Kavgaya tutuştular.

Mithatpaşa'da bir stüdyosu vardı TRT'nin. Şimdi TRT'nin Oran'daki, ABD

elçiliği'nin karşısındaki yeri, bir de Sefaretler

Arada sohbet var.

S.Ö.: Siz İzmir'den mi geldiniz Ankara'ya geldiniz?

L.O.: Hayır İstanbul'dan.

M.O.: Esas İzmirliyim de, tıbbiyenin 4 yılını İstanbul'da okuduk. Son iki yılını da Ankara'da. 1948'de tıbbiyeye girdik. 1948'den 52'ye kadar askeri tıbbiye İstanbul'daydı. 52'de Ankara'ya nakil oldu. Ben askeri öğrenciydim. Son iki yılı Ankara'da okudum. Bizim hanım İstanbul'dan mezun oldu. Sınıf arkadaşımız biz, aşkıttık birbirimize, oradan bizim hanımı da Ankara'ya transfer ettik. 54'te mezun olduk, 55'te nişanlandık, 56'da evlendik,

E.O.: 57'de ben doğdum.

(kahkahalar)

S.Ö.: O zaman şunu sorayım, İstanbul'dan Ankara'ya 1960'ta gelen Ozan Sağdıç, bu Hayat Mecmuasının foto muhabiri...

M.O.: Biliyorum, arkadaşım Ozan benim.

S.Ö.: Onun [Ozan Sağdıç'ın] yaptığı ilginç karşılaştırmalar var. İstanbul'da yaşayıp sonra Ankara'da kalmasının nedenlerini anlattı. Sadece işinden ötürü değil de, sadece temizliği, sakinliği, vs.'si değil de, Ankara şehrinin planlı bir başkent olarak gelişmesi onu etkilemiş mesela. Ondan sonra, İstanbul'da kültür hayatı hiçbir zaman sönmemişti ama, diyor, Ankara'dakiyle karşılaştırılacak gibi değildi ve Ankara'daki beni çok daha fazla cezbediyordu, dedi. Eski mimarlardan İstanbul'lu ve mezuniyetten sonra Ankara'ya gelmiş. Mesela, opera, diyor, bizim bilmediğimiz, görmediğimiz bir şeydi. Ve bir takım günlük konfor şartlarını sağlayan telefon edinme, bir yerden bir yere gidebilmenin, haberleşmenin kolaylığı, onun sonucu olarak herkesin çok çabuk toparlanabiliyor olması, işte o toparlandıkları yerden bir takım yıllık, kendi ilgi alanlarına göre toplantılar düzenlemeleri, böyle bir şeylerin gelişmeye başlaması Ankara'da daha kolaydı, dediler ve bütün bunları yaşam biçimine bağlı olarak anlattılar. Hani sizin değerlendirmeniz,

M.O.: Benim değerlendirmem şöyle. Benim hayatımda çok avare bir adamımdır. Bir cerrah olarak çok disiplinli çalışması olması gereken biri olmama rağmen ben çok dağınığım. Elli işi bir arada yürütmeye çalışırım. İstanbul'da iken bu avareliğim daha baskındı. Yani ben askeri kıyafetimle aşağı balık pazarına giderdim, arkadaşlarla beraber kafayı çekerdik, ötede beride ne kadar mazar(r)at varsa o işlerin hep içindeydim ben. Ama zaman geçtikçe insan şunu anlıyor. Hayatı daha yoğun yaşamak, derli toplu imkanlar içinde daha iyi. O derli toplu imkanları bulamazsan yitip gidiyorsun. Şimdi bir defa bir insan verimli nasıl olabilir? Verimli olması için zamanını iyi değerlendirmesi gerekir. Ben şimdi aradan zaman geçtikten sonra anladın ki, İstanbul'da ben yaşasaydım, kaybolur giderdim. Ankara insanı ister istemez böyle bir disipline sokan bir şehir. Belki de doktorluğu bıraktıktan sonra, doktorluğumda çok ameliyat yapan, yorulmayan, böyle total değildim ben eskiden, merdivenleri, ööö, uçar gibi inerdim, trafik kazasından sonra böyle kaldık.

S.Ö.: Geçmiş olsun.

M.O.: Şimdi anlıyorum ki, zamanı iyi kullanmak Ankara'da daha mümkün. Çünkü Ankara, şehir olarak böyle bir şeyi telkin ediyor insana. O düzenli oluşu, onu telkin ediyor. Mesela hele buraya (Ümitköy) geldikten sonra, mesela bu odaya (misafir odası) girmem ben hiç. Yılda alemde bir girerim. Yukardaki odamdan çıkmam, geniş masam, kitaplarım her tarafımda, etrafımda, harıl harıl okur yazarım. Benim işim böyle şimdi.

Sohbet...

M.O.: Ankara daha derli toplu, çalışma telkin eden bir şehir. Eğlencesi bile derli toplu bence. Yaşama biçimini insanın daha düzene koyan bir şehir gibi geliyor bana.

S.Ö.: Ama sıkıcı değil öyle mi?

M.O.: Değil, değil. Ama değişik evrelerde insanın hayatı algılayışı da farklı oluyor. Yaş ilerleyip de kendi kabuğuna çekildiği zaman insan daha az şeyle yetinmeyi alışkanlık haline getiriyor. Daha gençken daha fırtınalı hızlı bir hayatı oluyor.

Sohbet...

S.Ö.: Peki, lokantalardan, meyhanelerden bahsettiniz, kitapçılar nasıldı o zaman?

M.O.: O zaman mesela, gene var mı, ben değişik kitapçıları söyleyeyim size, Ulus'ta en eski yayınevlerinden biri olan Akpa ve Berkalp yayınevleri vardı. Şimdi her ikisi de yok. Akpa, Biral Akpa, iki kardeşti bunlar, çok ilginç, çok temiz basan, böyle bir kedi amblemi vardı üzerinde, Ankara'nın ilk yayıncılarından biri sayılabilir, onlar kayboldu gitti. Belki 50'li yıllarda kayboldu.

60'lı yıllara doğru Bilgi yayınevi kuruldu. Bilgi Yayınevi, Berkalp de aynı şekilde, ... Yani yayıncılık Ankara'da çok zor. Belki de tek yayıncı burada, Bilgi Yayınevi tutundu. Daha önce Dost Yayınları, seçilmiş hikayeler yayınları vardı, Saadet Şengil yönetirdi onları. O da İstanbul'a göçtü. Bir süre orada devam etti, o da kayboldu gitti. Ankara'da yayıncılık kolay olmuyor. İstanbul buranın merkezi. Ama Bilgi burada tuttu. Bilgi tuttu. Bilgi'nin tutuluş nedeni de, benim kanaatimce, iyi editörler buldu, iyi danışmanlar buldu. Yani başlangıçtan beri Bilgi'de danışman olanlar arasında Cevdet Kudret vardı, Atilla İlhan vardı. Bir ara, o bir yalaka oğlan vardır,

(kahkahalar ve uyarılar, söylediklerin kaydediliyor diye)

unuttum valla, onun zamanında porno kitaplar falan çıkarmaya başladı, küflü, ben de dedim ki, tabii, Cam Silicisinin Hatıraları, Ve Çıplak Geldi Kadın, (porno kitaplar), ama o oğlan sonra TV'a falan da çıktı, ABD'den gelen bir oğlandı, ne yaptı şimdi, kayboldu,

E.O.: Boşver şimdi sen 50'lerin kitapçılarından başladın,

M.O.: Başladım evet, sonra Kültür Kitabevi vardı, İsa'ydı (???), Kızılay'da, şimdi artık kitabevleri büyük kitabevleri haline geldi. O zaman bunlar daha küçüktü.

L.O.: Tarhan Kitabevi vardı, yok muydu?

M.O.: Vardı, şimdi Sergen'in bulunduğu yerdeydi. Kızılay'da. O da oradan kalktı. Sonra seyyar kitapçılar, eski kitapçılar vardı. Mesela Ulus'ta şimdi Kültür Bakanlığı'nın bazı birimlerinin bulunduğu Adliye Binası vardır ya, Anafartalar'da, bak adliye binası da nasıl değişimler geçirdi, Adliye olmaktan çıktı, onun karşısında, bir yokuştan aşağı doğru inerdi, bu kalaycılar çarşısına

doğru inen bir yol vardı, orada seyyar kitapçılar vardı. Bu bizim Aydın Sami Güneyçal vardır. Orada seyyar kitapçılığa başlamıştı.

Turhan Kitabevi vardı. Şimdi Konur Sokak'la Yüksel Cad.'nin kesiştiği yerde. O daha evvel eski kitap satardı, seyyar kitapçıydı o da, ve ...

S.Ö.: Kocabeyoğlu Pasajı mı diyeceksiniz?

M.O.: Kocabeyoğlu Pasajı. Kocabeyoğlu Pasajı'nın bütün alt katı kitapçıydı. Turhan'ın yeri de oradaydı, sonra çok büyüttü Turhan işini ve oraya yerleşti.

E.O.: Büyük Çarşı'da sizin tıp kitapları aldığımız bir adam vardı.

M.O.: Vardı Mumcu. Zeki Mumcu. Bulvar Pasaj'daydı o yalnız. Girer girmez sağdaydı. O kitapçılar şimdi hepsi kayboldu. Kitapçılar ya çok büyük kitabevleri halinde, aynı zamanda yayınevi de olan büyük kitabevleri var, İmge gibi, Dost gibi. Kare gibi, İletişim gibi, Arkadaş gibi. Bunlar, büyük yerler elde ettiler, Bilgi gibi, bunlar halen devam ediyorlar, diğerleri kayboldu.

E.O.: Peki ben Serpil'in bir sorusu vardı, onu merak ediyorum, İzmir'le Ankara'yı nasıl karşılaştırdın?

M.O.: İzmir de تنها yerdir. İzmir tabii benim çocukluğumun, ilk gençliğimin bulunduğu İzmir, Ben İzmir'de en çok kırk karanlığı, Atilla İlhan'ın dediği kırk karanlığı bilirim. O baskı dönemlerinin, sağ sol mücadelelerinin ağırlık kazandığı bir dönemdi o dönem. Lise öğrencisi olarak İzmir'de bulundum, 1930'lardan 40'ların sonuna kadar. İzmir'de bulunduğum dönemleri Şu Bizim İzmir diye ben onları yazdım da, Cumhuriyet Dergi'de yayımlandı. İzmir'de, geçenlerde İzmir'e gittiğimizde, Keçecilerden geçecek oldum. Daracık sokaklar, gene onlar duruyor. Uyduruk uyduruk yerler. O zaman kiralık kitap verilirdi, biz Basmane'de otururduk. Irgat Pazarı, Mezarlık başındaki yere, Rahmi diye bir kitapçı vardı, ben hiç unutmuyorum, ben günde 700, 800 sayfalık kitapları devirirdim. 5 kuruştu çünkü kirası, yarım saat gecikecek olsan, bir beş kuruş daha eklenecek onun üzerine. Onun için o Pardayanları falan su gibi okurdum.

L.O.: Hasan Ali Toktaş'ın 1000 sayfalık kitabını oku bakiiim...

M.O.: O okunmuyor canım, o zaman bizim okuduğumuz palavra macera romanlarıydı.

Hiç unutmuyorum, ulan saat de doluyor, gittim, dükkana beş dakika evvel kitabı verdim. "Rahmi abi be, ulan üç sayfamız kaldı şurda, beni masraftan çıkarma, param yok valla." Diyorduk biz. "Oku oku", derdi, bize lütfederdi o üç sayfayı. Biz orada onu okurduk. Bir defa, "ulan bu da benden al oku, dedi, tuğla gibi bir kitap, öyle bir gecede okunacak gibi değil, iki sütundan yazılmış, Hortlayan ..., Zevaco'nun, sen okuma meraklısısın. Bunu da ben sana vereyim, dedi.

Bir de İzmir'de ben incir mağazasına giderdim. Hamallık yaptım orda, taleracılık yaptım, kantarcılık yaptım. Kantarcılık yaparken tartıyoruz balyaları, boş zamanlarımızda, tartı yok değil mi, elimde kitap okuyorum. Şerif Remzi geldi bir gün. Oranın en büyük zengin adamı. Oğlum, dedi, ben okuyan adamı severim, dedi, ama burada bütün mesaini bana hasrediyorsun, dedi. Okumak yok, dedi. Ben olur, dedim. Ama öğle paydosunda, tulum peyniri, taze ekmek, razaki üzümle öğleyi kifaf-ı nefis ederken, ben gene kitabımı okudum.

S.Ö.: Çünkü o sizin zamanınız.

M.O.: Öyle. Bir saat mi, bir buçuk saat mi, orada incir çuvallarının üzerinde zıkkımlanırken, bir taraftan okurduk yani.

Sohbet... İzmir anıları. Çocukluğumun İzmir'i çok tenhaydı.

L.O.: Bana göre kalabalıktı. Ben Söke'den ... İzmir'in özelliği okullarıydı bence.

Bu konu anlatılıyor. Bir sürü komik ve önemli anı, İzmir'e ilişkin.

S.Ö.: Dediniz ya Halkevi'nde şiir gecesinde tanıştık, (sohbette anlattı), yine bu kentsel mekan kullanımı, ben acaba çok mu bu konuda ısrar ediyorum ama, o Uğur Tanyeli'nin bir yazısı vardı, kentsel mekan kullanımı ne getirdi, ne götürdü günlük yaşama gibilerden, pardon, Halkevleri gibi, yavaş yavaş dış mekanların kullanımı ne getirdi ne götürdü diye. Bir kere mesela özel hayata ilişkin çemberin kırılmasına yardım ettiğini söylüyor. Yani o Şehir Parkı'ndan bahsediyorlar, sizin Ankara'ya gelişinizden çok önceden beri, Karpiç'in de bulunduğu yerdeki park, Halkevleri. Yavaş yavaş bu gibi yerlerde o özel hayata ait çember kırılıyor, hem karşı cinsle olan ilişkiler, hem farklı farklı gruplarla olan ilişkiler toplumsal bir etkinlik içerisinde paylaşılmaya başlıyor.

L.O.: Bizim tanıştığımız Halkevindeki o toplantı, Halkevlerinin kuruluş yıldönümünü kutlamak içindi. Değişik liselerden gelip şiirler okuduk, (şubat ayındaydı), sahneye çıkıp inmek kolay olsun diye, protokol koltuklarının önüne sandalyeler dizdiler, biz o sandalyelere oturduk. Önce ben, sonra Mustafa okuduk. Programa göre oturduğumuz için yan yana çekilmiş fotoğrafımız var. Beyaz yakalı önlüğüm üstünde. İzmir Halkevi'nde öyle toplantılar vardı, kapalı spor salonu vardı, yağmurlu havalarda orada çalışırdık. Söke Halkevi'nde, ben fakülte son sınıftayken, lise öğrencilerine ikmale kalanlara, bir aylık bir kurs açılmış, orada ders veren bir arkadaşımın ilanını gördüm, ve ingilizceye Söke Halkevi'nde başladım, Fransızca'yı benim dilim. Mandolin çalmaya orada başladım. Sonra Halkevine ayağımız alıştırdı, törenlerden sonra, dini olmayan bayramlardan sonra, sırayla halkevine girdik, bize lokum verirlerdi, paketli.

İstanbul'da hem Eminönü hem Kadıköy Halkevi'nde ben devam ettim. Mustafa'nın sporla alakası olmamasına karşın benim maçlarıma gelirdi. İkimizin tabiatı o kadar aykırı ki,

M.O.: Benim hanım mükemmeliyetçidir, ben de bir o kadar kalender...

Sohbet...

M.O.: Efendim Halkevlerini sivil toplum örgütleri partiye bağlı olmaksızın tekrar gündeme getirmek istedi. Güya halkevleri yeniden açıldı ama, şimdi sivil toplum örgütlerinin yeniden Halkevlerini kurmuş olması, Atatürk'ün kurmuş olduğu, CHP'ye bağlı halkevleri değildi artık. O köşede bulunan Meclis bahçesinin köşesinde bulunan bina yıkıldı.

L.O.: Yandı.

M.O.: Sonra Meclis Başkanının evi olarak kullanıldı. Yeri neredeydi biliyor musunuz? Bakanlıklardan TRT 2'nin arkasına kıvrılan yolun köşesindeydi.

E.O.: Ne zaman CHP'nin organı olmaktan sivil toplum örgütü olmaya geçti?

M.O.: 50'li yıllarda. Demokrat Parti iktidara gelir gelmez, ilk iş olarak Halkevlerini aldı CHP'nin elinden. Onun üzerine sivil toplum örgütü olarak Halkevleri kuruldu. Hatta ben orada Madaralı roman ödülünü kazanmış olan Abbas Sayar'ın Dirlik Düzenlik mi ne, o romanına verilmişti. O romanla ilgili Fakir benimle bir konuşma yapmak istemişti. Orada yaptım ben o konuşmayı. Yanmadan önce. Sonra o bina da yok oldu oradan.

S.Ö.: Bu 50'lerde hafta sonu diye bir kavram var mıydı? Siz ki doktor olarak çalışıyorsunuz o zaman, çok daha zor her halde.

L.O.: Vardı. Hukuk Fakültesi'nde ya da Siyasal'da şiir matinelere olurdu. Ya da şiir suareleri demek lazım. Akşamları.

M.O.: Çok kalabalık şiir matinelere olurdu. O şiir matinelerinde Nurullah Ataç'ın yaptığı konuşmaları hatırlarım ben. Ayakta dolaşarak konuşmalar yapardı. O dönemlerin ünlü şairleri, kalker şiirlerini okurlardı.

L.O.: Çetin Altan'ı ilk defa o toplantılardan birinde gördüm. Koşarak gösterişle, sahne alır gibi sahneye çıktı. Deri ceket vardı üzerinde. Bir de öyle o kadar ukalaca, tepeden konuştu ki, o gün bugün ben Çetin Altan'ı hiç sevmem.

(Kahkahalar).

S.Ö.: İlk izlenim.

L.O.: İlk izlenim. Sonra da onu düzeltmedi yani.

M.O.: Çıkan dergilerden bahsedeyim bir de. Ankara'da Ülkü diye bir dergi çıkardı. 40'lı yılların ikinci yarısında. Halkevleri dergisiydi Ülkü. En düzeyli dergilerden biriydi. O derginin bir iki sayısında benim şiirim vardır. Ahmet Kutsi Tecer yönetirdi. 1950'li yılların başında Türk Dili çıkmaya başladı. Türk Dili belli bir evreden sonra bir ara yayın kolu başkanı olarak Nurullah Ataç, bir ara Salah Birsal, bir ara ben, bir ara Adnan Binyazar yönettik. Şimdi de yapısal değişiklikten sonra çok lüks çıkıyor sözüm ona ama palavra. Türk Dili aşağı yukarı 1950'lerden günümüze düzenli çıkan bir dergi. Ve kültür hayatımızda önemli yeri olan bir dergi. Ankara dergileri arasında Seçilmiş Hikayeler dergisinin de önemli bir yeri var. Bir öykü dergisiydi bu. Salim Şengil çıkarırdı. Sonra Dost adı altında çıkmaya başladı ve daha bir edebiyat dergisi olarak değişik boyutlar kazandı. Ankara'da çıkan dergiler arasında İnkılapçı Gençlik vardı. Başka, bir sürü dergi çıktı ama hatırlamıyorum doğrusu.

S.Ö.: Ama ilk hatırladıklarınız en önemlileri olmalı.

L.O.: Gazetelerin sanat edebiyat dergileri vardı.

M.O.: Ulus Gazetesi çıkardı. Sonra Ankara'nın çok önemli Pazar Postası çıkardı. O tarafı anlatayım. Ankara'nın Bab-ı Alisi Rüzgarlı Sokak'tı. Rüzgarlı sokağa girdiğin zaman sağda genişçe bir arsa vardı, salaş iki bina vardı. 1950'li yıllarda, 55'te, 56'da, Nurullah Ataç 57'de öldü, hiç unutmuyorum, ben Ankara'da 5. Zırhlı Tugay'ın doktoruyken, ondan sonra da Erkan-ı Harbiyenin doktoru oldum, altımda cip, öğleleri ev hastalarına giderdim. Nurullah Ataç, öne aldım bir gün, Önde şahin gibi bakıyor, Rüzgarlı Sokağa gittik. Rüzgarlı Sokakta, salaş yerlerde onun Pazar Postası ve Son Havadis Gazetesi, Cemil Sait'in gazeteleri idi bunlar, yazıları çıkardı. Parayı almaya giderdi. Baki Kurtuluş onun bütün şey işlerine bakan adam orada. Baki Kurtuluş'un cebinde tomarla para vardı, böyle parmağıyla yoklar, paranın ne olduğunu bilir, o tomarın arasından bir tane 5 lira yahut 10 lira çeker, valla yok, bununla idare

edin şimdi, der. Nurullah Ataç eh, der, alırdı garip, giderdi böyle, o günleri anımsarım. Pazar Postası, İkinci Yeni çıktığı zaman, onun şeyini idare eden Muzaffer İlhan Erdost'tu,

L.O.: O zaman Muzaffer Erdost'tu.

M.O.: Muzaffer Erdost'tu, Pazar Postası ikinci Yeni'nin ilk defa çıktığı, ve isim babası da Muzaffer Erdost olmuştu, oradaydı. Doğum yeri Pazar Postası'ydı. Yarım gazete boyunda çıkan bir dergiydi Pazar Postası, Son Havadis'in bir yan dergisi olarak çıkardı. Bunun dışında Ülke diye bir dergi daha çıkmıştı o zamanlar. Onda da Muzaffer'in emeği vardır. Onu da Milli Birlikçiler çıkarmıştı sanırım 60'lı yıllarda çıkan bir dergiydi. Yön de Ankara'da çıkmıştı galiba. Doğan Avcıoğlu çıkarıyordu.

L.O.: İzmir Kız Lisesi'nin kütüphanesi çok zengin bir kütüphaneydi. Orada Ülkü Dergisi'nin koleksiyonu vardı. Orada ben ilk sayılarından itibaren gözden geçirmiştım. Çok güzeldi.

L.O.: Muzaffer Erdost'la ilgili Ankara'nın yönetimine sokarak söyleyebileceğim bir anekdot var. Çok geç vakitte askerlik yaptı. Veteriner Muzaffer Erdost. ... gönderiyor askerliğinde. Orada hiç hareket yok. Bir de kış bastırıldığı için, kar kışta kapalı oturuyorlar, yiyorlar, içiyorlar, şişmanlıyorlar. Bir tatile geliyor, Ankara'da rejim yapıcım artık ben diyor. Trene biniyor, arkadaşları geçiriyorlar, trenle geliyor buraya. Orada da ayarlanıyor, Ankara'da kalacak. Arkadaşları buna muziplik olsun diye telgraf çekiyorlar. Gelince telgrafı buluyor masasında. Rejimde başarılar, diye. O sırada da sıkıyönetim var galiba. Yılına hatırlamıyorum. Ne rejimi bu, diyorlar. Muzaffer Erdost'u sigaya çekiyorlar, ve Ankara'da bırakmıyorlar, rejimi devirmesin diye, askerliğinin geri kalan kısmında Aydın'a veriyorlar. Bunu Muzaffer Erdost'tan dinlemiştim ben. Fakat 60 ihtilalini hatırlıyorum. Ona devrim demek lazım. Atlı polisler gelmişti, ben fakülte hastanesindeydim, Cebeci'de. Ankara Tıp'da. Kapıları kapadılar ama koca koca kadana gibi atlar, üstünde polisler. Avlunun dışında gördüm polisleri. Dehşet verici bir şey.

Darbe olduğu zaman, Mustafa Gülhane'de çalışıyordu. Yazlık kıyafet zamanı gelmişti. Fakat sivil giyiyordu Mustafa. O yönetimden o kadar soğumuştı ki, sivil giymeyi tercih ediyordu. Dolayısıyla apoletlerinin işaretleri kışlık elbisede kalmıştı. Onu çevirmemiştik yazlığa. O 27 Mayıs'ta ilk yaptığım iş bu sefer Mustafa'nın apoletlerini yazlığa çevirmek oldu. Mustafa askeri kıyafetini giydi ve fırladı evden. O kadar coşku içinde. Ben oğlumuza hamileydim. 5 temmuzda doğdu. Karnım burnumda olacak. Dayanamadım ben de, evde yalnız kaldım. Emine, sen yoktun. Seni evde yalnız bırakmam. Çıktım, İnönü'nün evine doğru yürüdüm. Tandoğan'da oturuyorduk o sırada.

M.O.: Sokakta doğuruverecektin neredeyse.

L.O.: Ondan sonra yürüdüm. Orada askerler, subaylar vardı.

E.O.: Ne zaman?

S.Ö.: L.O: 27 Mayıs 60. Bir subay yaklaştı. Buyrun, dedi. Ben, dedim, doktorum. Hastanede görevliyim, hastaneye gitmem lazım, nasıl gideceğim oraya, sivil bir kadın. İhtilal olmuş, öğleden evvel. Buyrun sizi götürelim, dediler. Özel bir arabaya bindik. Yanımda bir subay oturdu. Fakülteye götürdüler. Bütün arkadaşlar geldi oraya. Herkes coşku içindeydi. Böyle bir sinme yoktu. Hele öğleden sonra sokağa çıkma yasağı da kaldırılınca, o gün

kaldırıldı sokağa çıkma yasağı, akşamüstü böyle bir savaş bitmiş gibi bir kutlama, yani ancak filimlerden gördüğüm gibi bir kutlama Kızılay'dan geçerken herkes bir coşku içerisindeydi.

M.O.: Devrim günlerinin Ankara'sı bu yani.

L.O.: Kızılay'da Menderes'i yuhalamışlardı.

S.Ö.: Siz o zaman 60 ihtilalini mi bir dönüşüm olarak alıyorsunuz? Yani 50'ler dediğiniz, ben sanmıyorum Ankara'da aman aman bir değişim olduğunu, dediniz de...

M.O.: Hayır, şimdi o 1960 devrimine doğru siyasi ortam çok gergindi, Ankara çok huzursuzdu. O baskı dönemlerinin Ankara'sıydı.

L.O.: Gazetelerde yasaklanan yazıların yerini boş bırakıyordu gazeteciler ve böyle yüz hatları (akları???) ile çıkıyorlardı, öyle bir tabir vardı.

M.O.: Yani bu gerginliklerin yarattığı bir ortam vardı. Bunu da kabul etmek lazım. Demokrasiye geçiş, özgürlüklerin kısıtlanmasının ortadan kaldırılması dediğimiz şeyler, hiçbir zaman uygulanmadı. Bunun tam tersi yapıldı. Bunun tam tersi yapıldıkça da gerginlikler daha da arttı. Parlamentodaki hayat hiçbir zaman oturmadı yerine. Onun için alabildiğine tırmandırıldılar bu işi. Bilhassa 1957 seçimlerinden sonra daha kötüye gitti. Tabii Ankara'nın o günleri, benim demin anlattığım gibi, Olga'nın Yerinde Büyük Pastane'den o bütün koşuşmaları görüyorsun. Etrafta yaygın bir hareket var. Bir huzursuzluk, bir gerginlik var.

60 olayından sonra oldukça toplumda bir rahatlama oldu. Belki o rahatlama sonra toplum hayatının daha yoğun, daha hareketli geçmesine yol açabildi.

L.O.: 80'le 71 günleri gibi olmadı.

S.Ö.: Dolayısıyla toplum tarafından kabullenilmesi de onun uzantısı veya...

M.O.: Ankara'da pek az değişen, ya da değişmeyen yer Kale civarı oldu. O hep orası sakin kaldı. Çıkrıkçılar yokuşu hareketli olmasına hareketli de değişim yok. Mesela, Ulucanlar çok hareketli de, o zamanlar yok denecek kadar daracık bir yerdi, genişletildi orası, bir zamanlar orada toptancılar vardı mesela, şimdi onlar Gimat'a taşındılar hepsi. Gene tek tük bir iki yer var orada, gene tam manasıyla boşalmadı.

S.Ö.: Yok, Ulucanlar her halde dönüştü. Çünkü oralar hâlâ hareketli yerler ama M.O.: Hareketli de geniş ölçüde toptancılar kalktı oradan. Tek tük toptancılar var gene orada.

E.O.: Bir de cezaevi var, kapalı.

M.O.: O çok eskiden beri var.

E.O.: Çiğcin'le ilgili, Yılmaz Güney'in kitabı, orada geçiyor.

S.Ö.: Boşnak Mahallesi'nin olduğu yer aynı zamanda cezaevinin olduğu yer. Ankara hakikaten bir sürü göçmen mahallelerinden de oluşmuş vakti zamanında, dolayısıyla onların kendilerine has yaşantıları, kültürleri varmış. Hâlâ bile, sınırları o kadar kesin çizilmemiş bile olsa, bir takım gruplar bir takım yerlerde oturmaya devam ediyorlar anladığım kadarıyla. Mesela Ankara Cezaevi'nin ilerisindeki mahallede oturan Boşnaklar, kendilerinden bahsederken, Ankaralılar ve kendileri olarak bahsediyorlar. Halbuki Ankara'ya gelişleri Cumhuriyetin oluşmasından kısa bir süre sonra olmuş.

L.O.: Yugoslavya'dan, Makedonya'dan gelenler halkın içine daha çok karıştı.

S.Ö.: Karışmayacağız diye bir tutum içinde değillermiş zaten ama belli bir süre karışmamışlar da.

L.O.: Yakın durmuşlar.

S.Ö.: Yakın durmuşlar. Ankaralıların yaşantısı şöyleydi, şunları şunları bizden öğrendiler, diye anlatıyorlar mesela. Kale civarından bahsediyorlar. Kale değişmeyen yerlerden bir tanesi hakikaten ama Kale’de de yaşayanların profili değişmiş.

M.O.: Gene eskiden beri olan kazancılar gibi, el sanatlarıyla ilgili işler gene var tabii orda ama ticaret esnafında da değişiklik var. Yukarda mesela eskiden Kale’nin eteklerinde açık pazar var mıydı bilmiyorum ama şimdi açık çarşılar açılıyor.

S.Ö.: Eski zahire pazarının devamı.

E.O.: Oraya ben senden daha sık gidiyorum bir kere.

Sohbet, iyi alışveriş yerleri üzerine...

M.O.: Biz, bundan bir önceki seçimlerde, Altındağı ki orası en yoksul kesimlerinden biri telakki ediliyordu, merak ettik orayı Refah Partisi kazandı diye, Mustafa Balbay’la gidelim dedik. Yenidoğan’a, Altındağ’a atladık gittik ve oranın bir kahvesine girdik. Adamlar, hiç kimseyi küçük görmiyecaksin, hepsi cin gibi, bir seçim yolu yapılmış, o Yenidoğan’ın üzerinden aşan bir yol. Elektrik direkleri yolun ortasında kalmış. Bir iki kaza olmuş. O koskoca Altındağ’da, Yenidoğan’da bir çocuk bahçesi yok. O zaman adamlar bize kahvede oranın ruhunu anlattılar. Dedik, burası gariban bir yer, niye böyle yaptınız? Dediler, burası mafyanın yatağıdır. Kadın ticareti, beyaz ticaret, her türlü burada, dediler. ...

Oranın kayıt dışı ekonomiyle ne işler yapılan bir yer olduğunu anlatıyor...

Hatta bir ara ben dedim ki, yahu Ankara’nın Öteki Yüzü diye bir yazı dizisi hazırlasam, o kıyıda bucaktaki kahveleri dolaşsam, onların böyle senin yaptığın gibi ses kayıt cihazıyla girsem, konuştursam onları, güzel portreler çizsem diye düşündüm ama artık benden geçti. Ben artık onlarla uğraşacak durumda değilim.

S.Ö.: Aslında çok ilginç bir çalışma olur.

M.O.: Evet, o kıyıdaki bucaktaki kahveleri dolaşmak, Ankara’nın öteki yüzü. Her yerde insan var. İnsan gerçeğinin ne olduğunu oralarda öğreniyor insan. Ve onları gördükçe, onlarla beraber oldukça kendini öğreniyor.

Gene bir hikaye...Sular İdaresine gitmiş, orada karşılaştığı bir adamla ilgili.

L.O.: Anıtkabir üzerinde durmak lazım. Olağan günlerde Atatürk saygısı sevgisi için, çocuklara göstermek için gidiliyor ama olağanüstü politik günlerde Atatürk’e şikayete gidiliyor. Atatürk defterine işleniyor onlar. Benim bir gözlemim var. Dernekçe gittik. Çok kolaylık gösterip iyi karşılıyorlar. Ve o kolaylıklar içinde defter de açılıyor sonradan. Yani o bütün önemli insanların törenlerinde onlara gösterdikleri saygıyı bizlere de gösteriyorlar. Biz gittiğimizde, ben paşa olsam gene aynı saygıyı görürdüm. Bir de bakanlıklarda

görülen, ön ilikleleyen cinsten bir saygı gösterisi (aslında bakanlıklardaki gerçek ve samimi değil) değil.

S.Ö.: Evet, defter önemli bir kaynak. Aslında sembolik anlamının dışında Anıtkabir'in öteki yüzü de o yapıyı yani inşa süreci. O da çok ilginç.

Tören alanı Ulus'tayken orada törenlere katılmanın anlamı daha değişmiş çünkü orası aynı zamanda bir alışveriş merkezinin ortasında olduğu için kalabalık kendiliğinden de oluşuyormuş, oraya özel olarak gelenlerin yanı sıra. Ama Anıtkabir artık iyice sembolik bir anlam taşıyor. Oraya özel olarak gidiliyor. Ve o dışardan katılım, kullanım, onlar biçim değiştirmeye başlıyor. Bir de böyle bu şikayetlerin bir kısmı çok yerinde, bir kısmı da çok göstermelik şikayetler. Onlar da incelenirse o siyasi gündemin nereden çıkıp nerelere gittiğine gösterge olabilecek belgeler.

E.O.: Benim aklıma şey geldi. Hafta sonlarını sordun ya sen. Şiir günleri dediniz siz. Şiir matinelere, suareleri dediniz. Benim hatırladığım kaç yıllarındaydı o bilmiyorum ama senin anlattığını hatırlıyorum. Ben doğmadan önceydi her halde. Cumartesi günleri yarım gün iş var. Sen işten gelip çamaşır yıkıyorsun evde, ondan sonra ve siz sinemaya, 4 (16) seansına sinemaya gideceksiniz, böyle şeyler hatırlıyorum, hafta sonu sinemaya gitmek...

S.Ö.: Yaşantının ritminin bir parçası gibi.

E.O.: Yani hafta sonu diye bir şey var. Belki kadınlar daha çok şey yapıyordu hafta sonları erkeklerden. Babam sana geç kalmıyasınız diye dört buçuk seansını dörtte demiş. Sen de çamaşır yıkıyormuşsun, telaşlanmışsın, apar topar evden çıkmışsın.

L.O.: O zaman iyi bir kavga ettiydik, ben vaktimi ayarlıyamaz mıyım, bana niye böyle söyledin, diye.

S.Ö.: Ben onu şunun için sormuştum. Bir hafta içi çalışma günü var,

L.O.: Piknikler yapılırdı pazar günleri, ben baş asistandım, hastaneden açık kasa kamyonla hastaneden pikniğe gitmiştik.

S.Ö.: Ben onu, hafta içi rutin geçiyor, hafta sonu değişik olarak ne oluyor.

E.O.: Sinemalar... Hafta sonu mutlaka sinemaya gidiliyormuş.

S.Ö.: Sinema zaten çok önceden girmiş günlük yaşantıya. Kuyruklarda bilet almak için beklemek, vb. yaşantının bir parçası.

E.O.: Cumartesi de bir telaşmış. Çünkü çamaşır yıkanacak, sinemaya yetişilecek, o da bir tür rutin.

S.Ö.: İş yaşantısı olanlarla evde oturanlar arasındaki fark ilginç. Yani ben ev hanımlarıyla konuşunca onların anlattıklarında kent yaşamına ilişkin suya sabuna dokunur pek bir şey yok. Daha kapalı bir çevre. En fazla Hatip Çayı kenarında piknik yapmak var, bağlara gitmek var ama kent mekanını kullanmaya bir katılım yok. Ama çalışan bir hanımın hatırladıkları, kenti kullanımı daha farklı. Dört yıl bile çalışmış olsa sonra evine kapanmış bile olsa hatırladıkları daha farklı. ...

E.O.: Farklı ideolojik tipolojiler var sanki çalışan kadınlar arasında diye düşünüyorum. Böyle tanıdığım annemle yaşıt birkaç tip var, işle ev arasında başka işler de yapıyor. İşe yürüyerek gidip vitrinlere bakıp alışveriş yapmak, başka ilgi alanları varsa onları yapmak gibi. Annem de bunları tırnak içinde kadınca görüp küçümserdi ve işten eve gelmeyi sanki gururla söylerdi. Bunlar farklı şeyler getirebilir.

S.Ö.: Tabii, birinin hatırladığı tuhafiyeci dükkanlarının sayısı artarken diğerinin ilgi alanı Halkevi'nin şiir gününe gitmek oluyor, ya da sinemaya ve onu anlatıyor.

M.O.: Ben aradan zaman geçti, yaşamaya bakarken o kadar ayrıntılarla yüklü ki, insan ilişkileri dediğimiz şey o kadar karmaşık, o kadar yumak halinde ki, işte onu söylüyordum, ...gene Sular İdaresi'nde rastladığı adamı anlatmaya başladı.

Yoğun yaşamak, işleri ne kadar kolaylaştırabiliyorsan o kadar mümkün. İşin içinden çıkılmaz hale getiriyorsan basit bir şeyi, çözülmez hale getirip sonra da kendi kendine dert ediyorsan o kadar az yoğun yaşıyorsun. Halbuki hiç bunlara gerek kalmadan pek çok şeyi basit bir şekilde çözmek mümkün. Adam sakın, (Sular İdaresi'ndeki adama döndü gene) yahu, dedim, sen benim anlatacağım adamlardan birisin. Ben şimdi dış yayınlarda içimizden biri diye portreler çiziyorum.

Adamı anlattı...

Burhan Uludağ ile yapılan söyleşiden notlar, Temmuz 2003

Ankara'da Uludağ Kebapçısı'nın İstanbul'da Florya'da Uludağ Et Lokantası'nın sahibi.

- 1933 doğumlu.
- Ankara'ya 1954'te Bursa'dan geldi. Bent Deresi'nde, Güvercin Sokak., paket postanesinin olduğu yerde lokanta işletti. Bent Deresi'nde Uludağ lokantası açıldığında 4 masadan ibaretti.
- 1955, Sıhhiye'ye ortak olarak taşındı. Zafer Pasajı'nın altında, erikson şirketinin altında lokanta işletti.
- 1956, Denizciler Caddesi'ne taşındı ve 1968'e kadar orayı işletti. Sonra İstanbul'a taşındı.
- Ankara'nın hareketli yerleri: Ulus, Anafartalar, Sıhhiye'den Piknik'e kadar. Sonra Kızılay'a kayd, sonra da yukarı doğru geliştirdi.
- 1954'te Ankara'nın sınırları:
Çankaya sırtı bağlık bahçelik; Köşk var; Köşk'e giden yol var;
Tunalı Hilmi yok.
- Lokantanın müşteri profili muhite bağlı. Kadınlı erkekli müşteri Kızılay'a da Denizciler'e de geliyordu.
- Siyasilerin lokantayı tercih etmesinin nedeni verdiğimiz kebabın kalitesiydi.
- 4 masalı yerdeyken (Bent Deresi) yerler hemen dolduğu için gelen müşteriler kebabı arabaya ister, arabada yerlerdi. Yemek verme 11'de başlar, öğleden sonra 3'te biterdi.
- Akşam yemekleri Kızılay'da başladı. Aynı zamanda içkiliydi.
- Paket postanesi, Anafartalar, paket postanesinden Ulus'a giden daracık yolda lokantalar vardı. Yavuz Lokantası, ... (gerisini hatırlayamadı).
- Ankara'da kebab olmadığı için akraba tavsiyesiyle Bursa'dan Ankara'ya 21 yaşında geldi. Yine Bursalı bir hanımla evlendi.
- Pazar günleri lokanta kapalıydı. O gün diğer lokantaları gezerdi.
- Hep çalıştıkları için eğlenceye zamanı hiç olmamış.
- Ankara'nın en popüler yeri: Piyasa zamanı Sıhhiye'den Piknik'e kadar. Kocabeyoğlu Pasajı'nın kendisi ve önü insanlar tarafından tercih edilmezken Büyük Sinema'nın önü piyasa için tercih edilirdi.
- Zafer Pasajı'nın önünde, Zafer Meydanı'nda Goralı diye bir sandviççi vardı.
- En çok çalışan yer Piknik'ti. Washington Restoran da Piknik'in arkasındaki sokaktaydı. En popüler yer Karpiç'ti. Piknik'e gelip gidenler gençler, popüler kişilerdi. Bira, patates kızartması, vs. olurdu. Herkesin randevu yeri idi. Her sınıftan, konuşmasını, yürümesini bilen insanların geldiği bir yerdi.
- Uludağ Lokantası, Karpiç'e ve Washington Restoran'a göre basit bir kebabçı dükkanıydı. Çeşit yoktu. Elde yemek yenen bir yerdi.
- Eğlence için Gençlik Parkı'nda Göl Gazinosu'na, Çubuk Barajı'nda lokantaya gidilirdi. Piknik yapmaya, lokantaya, evli, bekar karışık arkadaşlarla gidilirdi.

- 50'lerden sonra toplumsal hayat hızlandı. 50'lerden sonra zenginlik oldu. ağabeyimizde (???) para oldu.
- Günlük yaşam: Pazar günü en fazla pikniğe ya da sinemaya giderdik. (Pastanelere gitmezmiş o nedenle hatırlamıyor).
- Ankara'dan özledikleri: arkadaşları. (Erdoğan Demirel, arkadaşı)
- Eski arkadaşlarla bir araya geldiklerinde en iyisinden en kötüsüne bütün lokantalara gider içerdik. Şehir dışına çıkardık. Gölbaşına, Baraja.
- (Dükkanında oluşun – bu benim tahmin ettiğim bir oluşum- entelektüel ortamla bir ilişkisi yok. Sadece gelen müşterileri memnun etmeye çalışıyor.)
- Üç Nal: Uludağ Kebapçısı'yla arka arkaya. Üç dört defa gitmiş. Yeni bir yer olduğu için hoşlanmışlar. Ama oraya giden şairleri falan o zaman tanımamış.
- Yeşil Fıçı Meyhanesi; Çankırı Caddesi'nde, Heykel'den Dışkapı'ya giderken solda, Cumhuriyet Lokantası'nın yanında. Karpiç kadar lüks değil ama yine de lüks. (Lüks tarifi: iç mekan tasarımı, halısı, eşyaları, kullanılan yemek takımları, yemek çeşitleri ve güzel yemek.)
- Ulus'ta Fenerbahçe kabapçısı.
- Sus Sineması, Denizciler'de.
- Zincirli Camii'nin arkasında yeni sinema.
- Bent Deresi'nin üzerinin kapatılması iyi oldu. Temizlendi oralar, diyor.
- Çankırı Caddesi'nde, Aydınlikevler'e giderken birkaç villa vardı, başka ev yoktu.
- Esenpark: Gazinoya giderdim.
- Hacettepe mesire yeri. 54 yılında gece oraya gidilmezdi, adamı keserlerdi.
- Hayati Kardeşin. Casus. İdam edildi. İki gün meydanda kaldı, idam edildikten sonra. İdam sabah 5.5'ta olurdu. Çok kalabalık olurdu. Çoluk, çocuk, kadın, herkes seyretmeye gelirdi.
- Esenpark sonradan toptancılar oldu, gazino bitti.
- Ulucanlar vasfını hiç kaybetmedi.
- Kalenin dışında. Osman Şen., pideci.
- Demokrat Parti geldi, piyasa canlandı ama sonra 60 ihtilali ve felaket oldu.

APPENDIX F
MAP OF ANKARA IN 1946

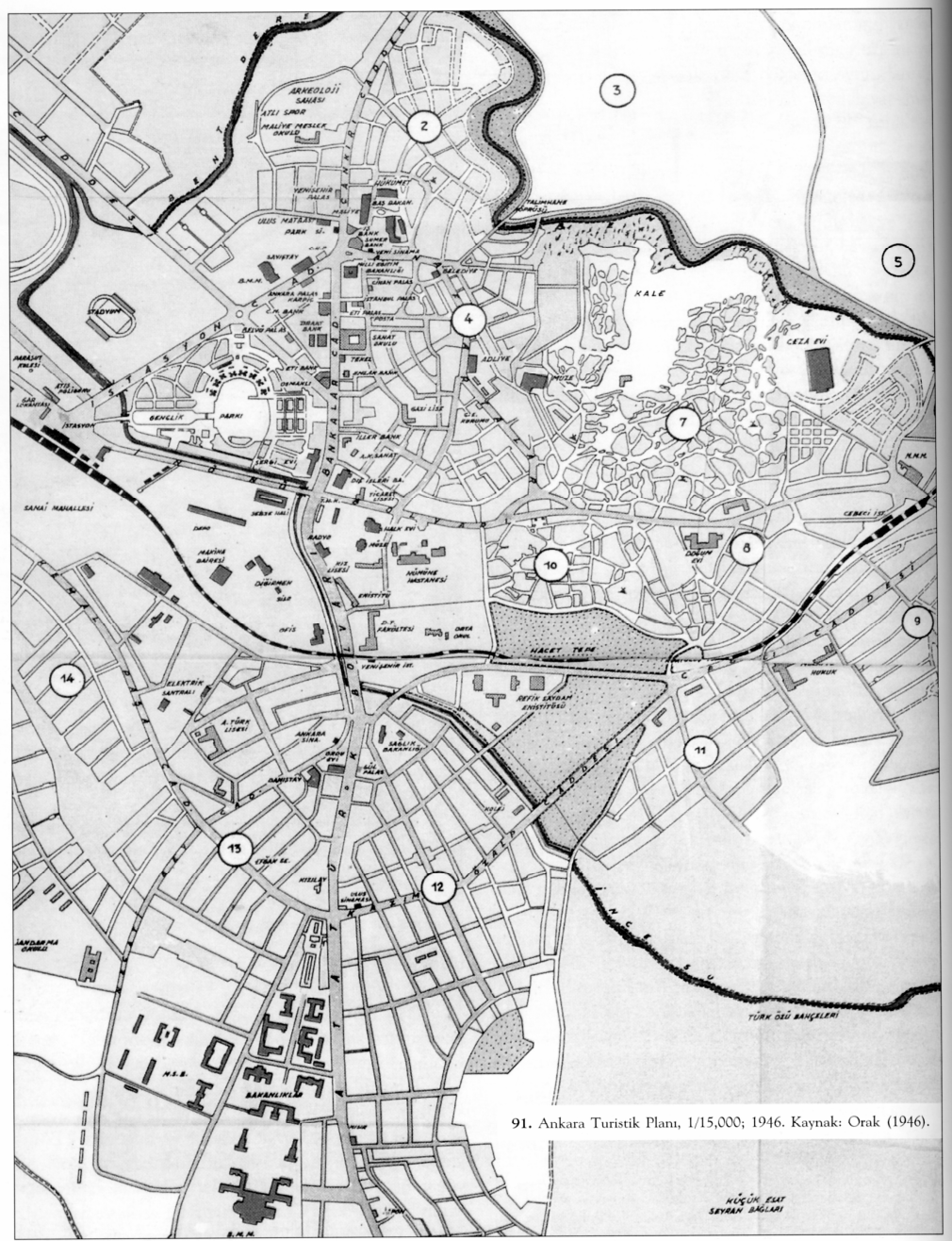

Figure 41, Map of Ankara in 1946, (Cengizkan: 2004)

VITA

Date of birth: 10 08 1957, Adapazarı

EDUCATION

Degree	Institution	Year of Graduation
MA	METU	1999
Post-graduate studies:	McMaster University, Ontario, Canada; Waterloo University, Ontario, Canada	1986-1989
Certificate	Ecole de Français Moderne, University of Lausanne, Switzerland	1985
B. Arch.	METU Department of Architecture	1981

ACADEMIC EMPLOYEMENT

Year	Place	Enrollment
1996- Present	Bilkent, Department of Interior Architecture and Environmental Design	Full-time instructor
1995-1996	Bilkent, Department of Interior Architecture and Environmental Design	Part-time instructor

PROFESSIONAL EMPLOYMENT

Year	Place	Enrollment
1995	Free-lance Architect	
1992-1994	Şevki Vanlı Architectural Foundation, Ankara.	General Secretary
1989-1991	BMT Ankara	Architect, Project Vice-Manager
1984-1987	Arthaud Architectural Office, Lausanne, Switzerland	Architect, draftsman
1981-1983	Çinici Mimarlık Bürosu, Ankara.	Architect

Native Language: Turkish

Foreign Languages: English, French

COURSES TAUGHT

Basic Design I, II; History of Built Environment I, II

PUBLICATIONS

S. (Özaloğlu) Merzi, “Context Relevant Education: An Adaptation of Hammond’s Model for Curriculum Evaluation and Development,” in the proceedings of 19th EAAE International Conference On Re-Integrating Theory and Design in Architectural Education, Ankara, Turkey, 23-26 May 2001.

N.Kural, **S.Özaloğlu**, S.Tanrıöver, S.Ural, S.Yılmaz, “Akdeniz: Beş Duyu, Mekan, Bellek” in the Proceedings of the International Gazimağusa Symposium 2004, 334-340, Gazimağusa, North Cyprus, 12-16 April 2004.

S. Özaloğlu, “Kongre’nin Ardından... Notlar...” Mimarlık, no.325, 24, 2005.

S. Özaloğlu, “Yıldız Mimarlar’dan Correa, Ban ve Ando,” Mimarlık, no.325, 34-35, 2005.

S. Özaloğlu, “Global Studio Atölye Çalışması İzlenimleri,” Mimarlık, no.325, 65, 2005.

PUBLISHED TRANSLATIONS

Robert Venturi. Complexity and Contradiction in Architecture, Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, 256 p., Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

R. Venturi, D.S. Brown, S.Izenour. Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architecture, Las Vegas’in Öğrettikleri: Mimari Biçimin Unutulan Simgeselliği, 227 p., Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Le Corbusier, Vers une Architecture, Bir Mimarlığa Doğru, 331 p., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999

UNPUBLISHED TRANSLATIONS

Fathy, Hassan. Gourna: A Tale of Two Villages, Gourna İki Köyün Hikâyesi, 233 p. Chicago, University of Chicago Press, 1969, 1973

PROFESSIONAL AWARDS

Turkey Development Marketplace Competition, group, “Children Attraction Center,” November 2004 - May 2005, METU Kongre ve Kültür Merkezi, The World Bank, Turkey Country Office, Ankara, Turkey.